stendhal

LUCIEN LEUWEN

STENDHAL

LUCIEN LEUWEN

ROŞU ŞI ALB

ROMAN

Traducere şi prefaţă de
Şerban Cioculescu

Al doilea în ordinea cronologică din cele trei mari romane ale lui Stendhal, *Lucien Leuwen* (1834—1835) nu a izbutit să se impună în opinia generală ca o a treia capodoperă a autorului, alături de *Le Rouge et le Noir* (1830) și de *La Chartreuse de Parme* (1839). Dar ce importanță are această rămînere în urmă, care intră, ca să spunem așa, în firea lucrurilor ? La fel avea să se întîmple și cu soarta operei flaubertiene, în cadrul căreia *L'Education sentimentale* n-a cîștigat pînă astăzi tot atîția cititori ca *Madame Bovary* și *Salammbô*, deși generația naturalistă a preferat-o categoric. Este drept că, printre stendhalieni, disputa rămîne deschisă între „*chartreuse*-iști" și „*rouge et noir*-iști", fără să se fi declarat pînă astăzi, pe cîte știm, o a treia grupare de fanatici „*leuwen*-iști". Este destul să amintim că Taine recitea *La Chartreuse de Parme* în fiecare an, ca să descopere de fiecare dată frumuseți noi. Dictat în mai puțin de opt săptămîni, romanul este cartea prin excelență a spontaneității creatoare, excepția care confirmă regula maturației lente. Un asemenea noroc se ivește o singură dată, poate, în cariera scriitoricească.

Lucien Leuwen a cunoscut o gestație mai lungă, dar cu toate acestea insuficientă de a duce la capăt istorisirea unei dragoste care urma să fie împlinită într-o a treia parte a romanului, rămasă numai în stare de proiect. Dar înainte de a-i divulga sfîrșitul, să începem cu geneza acestei povestiri. Una dintre bunele prietene ale lui Stendhal, — și prin acest epitet înțelegem cele ce i-au rezistat, — anume

doamna Jules Gaulthier, scrisese un roman sentimental, *Le Lieutenant*, și i l-a dat romancierului ca să-și spună cît mai răspicat părerea. Ceea ce s-a și grăbit să facă Stendhal, fără înconjur, cu francheța sa uneori brutală. Iată în ce termeni îi propunea, în scrisoarea datată 4 mai 1834, să scrie din nou romanul :

„Am citit le Lieutenant, *scumpă și amabilă amică. Va trebui să-l copiezi din nou pe de-a-ntregul și să-ți închipui că traduci o carte nemțească. Limbajul, după mine, este îngrozitor de nobil și emfatic ; l-am mîzgălit cu cruzime. Nu trebuie să fii leneșă ; căci, în definitiv, nu scrii decît ca să scrii : este, pentru dumneata, un amuzament. Așadar, să se pună totul în dialog, tot sfîrșitul celui de al doilea caiet : Versailles, Hélène, Sophie, comediile de societate. Toate acestea, în povestire, sînt greoaie Deznodămîntul este plat. Oliver are acrul că vinează milioane ; lucru admirabil în realitate, pentru că spectatorul își spune : „Voi lua cina acasă la omul acela" ; infam la citire. Am indicat alt deznodămînt. După cum vezi, am fost credincios convențiilor noastre ; nici o cruțare pentru amorul propriu. Trebuie mai puține particule nobiliare [1] în nume, și să nu-ți dezignezi personajele pe numele lor de botez. Oare cînd vorbești de Crozet [2], spui Louis ? Spui Crozet sau trebuie să spui așa.*

În fiecare capitol trebuie să ștergi măcar cincizeci de superlative. Să nu spui niciodată : „Aprinsa pasiune [3] a lui Olivier pentru Hélène".

Sărmanul romancier trebuie să încerce să facă să se creadă în „aprinsa pasiune", dar să n-o numească niciodată : aceasta jignește pudoarea.

Gîndește-te că la oamenii bogați nu mai există pasiune, cu excepția aceleia a vanității rănite.

Dacă spui : Pasiunea care-l mistuia [4], cazi în romanul pentru fata în casă, tipărit în formatul in-12 de d. Pigo-

---

[1] În text : mai puține „de-uri" (moins de de).

[2] Prieten comun al celor doi corespondenți, fost coleg de școală al lui Stendhal.

[3] În text : „La passion brûlante".

[4] În text : „La passion qui le dévorait".

reau. Dar pentru fetele în casă, le Lieutenant *n-are destule cadavre, răpiri și alte lucruri firești în romanele lui taica Pigoreau.*

LEUWEN

Elevul eliminat [1] din Școala Politehnică

Aș adopta acest titlu. Aceasta explică prietenia sau legătura dintre Olivier și Edmond. Caracterul lui Edmond, sau viitorul academician, este ceea ce e mai nou în Le Lieutenant. *Fondul capitolelor este veridic [2]; dar superlativele răposatului domn Desmazures [3] strică tot. Povestește-mi astea ca și cum mi-ai scrie. Citește* Marianne *de Marivaux și* Quinze-cent-soixante-douze *de d. Mérimée, cum se înghite o doctorie neplăcută, ca să te lecuiești de Phebusul [4] provincial. Cînd descrii un bărbat, o femeie, un loc, gîndește-te totdeauna la cineva, la ceva real.*

Sînt plin pînă-n vîrf de Le Lieutenant *pe care tocmai l-am isprăvit. Cum ți-aș putea trimite manuscrisul îndărăt? Îmi trebuie un prilej. De unde să-l iau? Am să caut. Scrie-mi o scrisoare plină de nume proprii".*

Întrerupem aci scrisoarea; ea se încheie cu însemnările melancolice ale consulului care-și reluase, fără tragere de inimă, serviciul, după întoarcerea din concediu. Ea este plină de învățăminte în privința principiilor și metodei de lucru stendhaliene. Regăsim idiosincraziile de totdeauna ale romancierului, în fond realist, deși se declarase romantic, în polemica împotriva academicianului Auger. Nu putea suferi stilul nobil și emfatic, de aceea recomanda stăruitor firescul, simplicitatea. De asemenea condamna superlativele, mai ales cînd era vorba de caracterizarea pasiunilor, sub cuvînt că acest procedeu ar fi

---

[1] În text: *renvoyé (chassé)*.

[2] În text: *vrai* (adevărat).

[3] Un prețios ridicol, eroul comediei în proză, de Destouches, jucată în 1729.

[4] Prototipul frumuseții bărbătești în antichitate era Phoebus-Apollo.

împotriva pudorii. Aci este nevoie să discriminăm. Un romancier realist, dacă dorește să pară absent din operă, să se subordoneze obiectului, trebuie să se ferească de epitete și să lase pe cititor să deducă din comportările personajelor, caracterul fiecăruia și valoarea lui morală. Este o condiție așadar a obiectivității, de a descrie și de a povesti, fără a judeca, fără a emite aprecieri, fie chiar izvorîte din dorința romancierului de a-l orienta mai bine pe cititor. S-a observat astfel că în *Madame Bovary,* autorul intervine o singură dată direct în scenă, cu ocazia comițiilor agricole din Yonville l'Abbaye, cînd se acordă unei bătrîne femei din popor o medalie de argint pentru slujirea statornică, la o singură familie, timp de peste cincizeci de ani. Flaubert încheia magistrala descriere a umilei eroine cu această reflecție : *„Astfel stătea, în fața acestor burghezi ghiftuiți, o jumătate de veac de robie".* De bună seamă, expresia revoltei sale împotriva inechității sociale, în orînduirea capitalistă, era o derogare de la regulile de strictă obiectivitate ale romancierului, care se dorea absent, afectiv vorbind, din opera lui. La Stendhal, motivarea excluderii judecăților de valoare cu timbru subiectiv nu este de ordinea obiectivității, ci de aceea a pudorii. Romancierul crede că din pudoare trebuie să evite superlativele, ca să nu-și trădeze participarea la pasiunile personajelor, simpatia secretă față de unele (și invers, repulsia sau antipatia față de altele). Ori, în *Lucien Leuwen* pe care îl reface pe cont propriu, — întrucît nu știm dacă doamna Gaulthier i-a urmat sfatul și a încercat să-și îmbunătățească acea primă versiune, de altfel pierdută, — în al său *Lucien Leuwen,* paralelismele dintre eroii fictivi, pe de o parte, autorul și lumea în care a trăit, pe de alta, sînt prea frapante ca autorul să-și fi aplicat cu strictețe canoanele de „neparticipare", cum am numit recomandările lui. Repulsia lui Stendhal față de stilul emfatic al romancierilor populari se mai verifică prin exagerarea cu care condamnă ca stil de roman pentru slujnice, expresia : *„Pasiunea care-l mistuia".* Ultima ediție a *Larousse*-ului nu se sfiește a da ca exemplu de epitet

chiar pentru pasiune, adjectivul respectiv [1]. Era vremea romanelor de mare tiraj, care, spre a-şi realiza scopul comercial, făceau etalaj de sentimente mari, adică de pasiuni „mistuitoare", care provocau răpiri, crime şi alte elemente senzaţionale, pe gustul publicului doritor de senzaţii tari. Stendhal avea dreptate să se ridice contra acestor ieftine procedee, dar se înşela în alegerea exemplelor de epitete false care ar răni „pudoarea".

Să reţinem însă acest cuvînt, care stă în centrul esteticei stendhaliene. Amîbii eroi principali din *Lucien Leuwen*, locotenentul (fost politehnician, eliminat din şcoală pentru participare la manifestaţii publice) cu acest nume şi adorata lui, doamna de Chasteller, mai ales aceasta din urmă, sînt nişte mari pudici. Ea îşi ascunde sentimentul faţă de tînărul care s-a îndrăgostit de ea de la prima vedere, cînd emoţia l-a făcut să cadă de pe cal ; şi-l ascunde pînă la urmă, în tot cuprinsul povestirii, urmînd să şi-l dezvăluie în partea ultimă, a treia din roman, care a rămas nescrisă. Doamna de Chasteller este o văduvă tînără, aşadar o femeie liberă. Nu şi-a iubit soţul, mult mai vîrstnic decît ea. S-ar putea remărita, de rîndul acesta cu un tînăr care ar iubi-o şi pe care şi ea l-ar iubi, chestiunea averii şi a naşterii nepunîndu-se în ochii ei ; fiind foarte bogată şi de neam, ea nu are prejudecata căsătoriilor de convenţie. De altfel, Lucien nu era vînător de zestre, cum pare Olivier al doamnei Gaulthier ; pînă la moartea tatălui său, bogat bancher, nu-i lipseşte decît particula nobiliară ca să se poată crede îndreptăţit a năzui la mîna frumoasei doamne Chasteller.

De ce oare reproşează Stendhal corespondentei sale aparenţa unei dragoste interesate, la Olivier ? Probabil pentru că, în intenţia autoarei, tînărul era şi el un dezinteresat, ca viitoarea lui replică, din *Lucien Leuwen*. Se vede că romanciera ocazională, din neexperienţă, putea stîrni confuzii la lectură.

O altă interesantă recomandare stendhaliană este aceea de a nu povesti prea mult neîntrerupt, spre a evita plictisirea cititorului. Mijlocul cel mai potrivit de a între-

[1] *Dévorateur, trice* adj. *Qui dévore : une passion dévoratrice.*

ține interesul la lectură i se părea dialogul. Scenele în societate, la Stendhal, sînt adevărate scenete dramatice, în care dialogul viu, scăpărător, în buna tradiție a comediei franceze, denotă, la autor, o vocație teatrală părăsită, dar nu nefructificată. Este și partea cea mai greu de tradus pentru acele culturi care n-au cunoscut o viață de societate și de salon, care n-au cultivat curtenirea în limbaj, convențiile riguroase ale politeții și ale ceremonialelor. Stendhal a fost și om de lume, și cavaler — de jos și de pe cal, cum spunea poetul — și diplomat, cunoscînd toate aspectele politeții *„fin de régime"*, atît de indispensabil romancierului care a făcut din eroină o „legitimistă", adică partizana Bourbonilor sub monarhia de „uzurpare" a casei de Orléans. În paranteză fie zis, Emile Faguet credea că-l prinde pe Balzac necunoscător al acelorași medii, pentru că o ducesă a sa se folosea de interjecția „hein ?" Acest „ei ?" — o crimă de lèse-langaj nobiliar în aprecierea eminentului critic literar — nu ne mai emoționează astăzi, cînd moravurile au suferit aceleași revoluții ca și societățile respective. Stendhal mai recomanda simplificarea particulelor, precum și folosirea numelor în locul prenumelor. El însă îl punea pe Lucien să-i zică mintal, cînd se gîndea la doamna de Chasteller, pe numele ei cel mic : Bathilde. Limbajul pasional, sub forma monologului interior, nu cunoaște între iubit și iubită decît prenumele. Nu cumva Stendhal insinuează că doamna Gaulthier și-ar trăda o intimitate față de amicul lor comun Crozet, dacă i-ar spune „Louis" ? Astăzi cînd tinerii se tutuiesc din ziua cînd s-au cunoscut, un asemenea prepus ar fi de neconceput. Lipsit de orice prejudecăți etice, cînd se fanda în lume și făcea pe cinicul, Sthendal era în fond un pudic și un timid. Lucien îi seamănă sub acest raport, iar cavalerismul său, atît în dragoste, cît și în chestiunile de serviciu, ca șef de cabinet, sînt „spaniolisme" ca acela al Elisabethei Gagnon, mătușa autorului, de la care a păstrat lecția rigorismului etic absolut. Legăturile lui înainte de căsătoria finală cu Bathilde sînt în roman comandate de tatăl său, ca să-l vindece de marea lui pasiune pentru doamna Chasteller. Numai astfel îl vedem acceptînd să-i fie date cu sila cînd o balerină, cînd o femeie de lume, ca doamna Grandet, din

care Leuwen-tatăl făgăduise să facă nevasta unui ministru. Treacă-meargă balerina, a cărei cedare tarifară nu l-a supărat pe Lucien Leuwen, dar cînd află că doamna Grandet nu i s-a dat din dragoste, ci pe baza unei convenții de promovare politică a soțului, tînărul cavaler rupe brusc, pentru că se simte adînc jignit că a fost „rulat". Există așadar o întreagă cazuistică pasională la eroul stendhalian, de pură esență morală, cum este Lucien Leuwen.

Unul dintre titlurile romanului, în stare de proiect, a fost *le Rouge et le Blanc*, ca o replică la *le Rouge et le Noir*. Autorul a explicat singur, în notele din stufosul dosar al operei manuscrise: „*Roșu și Alb* (titlu al cărții), sau *Albastru și Alb*, ca să amintească pe *le Rouge et le Noir* și să ofere o frază[1] ziariștilor. *Roșu*, republicanul Lucien, *Alb*, tînăra regalistă de Chasteller". Lucien era așadar republican prin vocație, ca și Stendhal, în care familia a recunoscut cu oroare că cuase un pui de rață în locul unuia de găină. A fost exclus din Școala Politehnică, pentru că luase parte ostentativ, în uniformă, la funeraliile generalului Lamarque, prilejul unor mari manifestații populare în zilele de 5 și 6 iunie 1832. Romanul se situează așadar în plină actualitate. El dezvăluie sentimentele politice ale romancierului față de regim, pe tot întinsul ierarhiei sociale, de la șeful pînă la baza executivei. Regele este un afacerist, care joacă la Bursă, primește „ponturile" ca să cîștige la sigur, negociază cu concurenții eventuali, oferindu-le compensații ca să se retragă de la jocul respectiv, invită la masă oamenii de finanțe, îi sondează cu șiretenie, le pipăie rezistența morală și pleacă de la premisa că toți oamenii sînt de vînzare.

Armata, în care Lucien face primii săi pași în viață, îl instalează pe Lucien pentru cîtăva vreme în orașul Nancy. Stendhal n-a cunoscut acest centru decît în treacăt și astfel fundalul său nu are pregnanța vieții provinciale din romanele balzaciene. Însuși executorul testamentar al romancierului a notat că „*tot ce spune autorul despre fortificațiile, construcțiile, străzile și fizionomia orașului Nancy, nu-s decît o înșirare de lucruri contrare adevă-*

[1] O formulă, o expresie

rului[1]". El avea nevoie de un tîrg ponosit, ca apariția „îngerească" a doamnei de Chasteller să-i apară lui Lucien ca o traumă mîntuitoare. Primul efect a fost însă o cădere de pe calul pe care se simțise pînă atunci stăpîn, ca un cavalerist superior ofițerului de dragoni care scrisese în *Souvenirs d'Egotisme* : *„(...) fost ofițer de cavalerie, (...) mi-am petrecut viața căzînd de pe cal..."*

Misterioasei doamne de Chasteller, de care se îndrăgostește Lucien prin romanticul „coup de foudre", ca în *Romeo și Julieta*, i-a servit ca model inaccesibila Métilde din Milano. Într-un loc din manuscris, autorul a notat : *Pentru mine*[2] : *Nu ești decît un naturalist : nu alegi modelele, ci iei mereu pentru iubire*[3] *pe Métilde și pe Dominique*[4]".

Să se observe că Stendhal socotea inspirația romancierului din propria lui viață ca un procedeu naturalist. Acest termen n-are semnificația anticipativă a școlii literare, care n-avea să se ivească decît peste trei decenii, ci pe aceea de „zugrăvire după natură", în care eroii își au modelele în viață. Lui Stendhal nu-i lipsește facultatea creatoare epică : invenția, ficțiunea. Psihologul adînc se sonda însă pe el însuși ca să-și zugrăvească eroul, un timid ca și dînsul. *„Aveam un temperament de foc și timiditatea descrisă de Cabanis"*, scria Stendhal în autoportretul său din *Henri Brulard*. Sau, în același loc : *„Am simțit în privința aceasta*[5] *aidoma toate simptomele temperamentului melancolic descris de Cabanis"*. Și mai departe : *„Starea mea de viață obișnuită a fost aceea de amant nefericit (...). Cu toate acelea*[6] *și cu mai multe altele, am fost mereu un copil ; de aceea am avut foarte puțin succes."*

Paralelismul moral dintre Lucien Leuwen și autorul său nu trebuie dus pînă la capăt. Lucien este așa cum s-ar fi dorit Henri Beyle : fiul iubit al unor părinți bogați, simțind din plin gingășiile dragostei materne de care a

[1] În text : *„une suite de contre-vérités"*.
[2] În original, englezește : *For me.*
[3] Idem : *love.*
[4] Sub acest nume se ascunde autorul însuși.
[5] A discreției în privința femeilor pe care le iubise.
[6] Scrisese mai sus inițialele femeilor iubite.

fost prea curînd înţărcat, descoperind în tatăl său aceeaşi iubire, însă viril stăpînită şi beneficiind, fie chiar la capătul unor peripeţii îndelungate, de răsplata marei pasiuni împărtăşite de femeia „ideală". Lucien este un „suflet sensibil", pasionat, absolutist în dragoste, dăruindu-se întreg unei imagini ideale, în jurul căreia „cristalizează", ca Stendhal în *De l'amour*, divinizîndu-şi iubita. El o iubeşte pe doamna de Chasteller aşa cum a iubit-o Stendhal pe Métilde, într-un delir al simţirii şi al imaginaţiei, nemaivăzînd-o în lume decît pe ea, ca marii eroi romantici. Ostaşul nu mai visează însă împliniri de fapte glorioase, pentru că era napoleoniană a trecut şi a fost înlocuită de aceea a viţelului de aur. Cuvîntul de ordine al monarhiei orleaniste a fost enunţat cu cinism de un şef de guvern, prin formula magică : „Îmbogăţiţi-vă". Politica marilor principii libertare şi egalitare este acum dominată de bancă şi de bursă. Lucien disprețuieşte averea şi pe cei ce aleargă după ea, el nu vînează zestrea doamnei de Chasteller, în fond o piedică la realizarea visului său matrimonial. Între cei doi care se iubesc nu contează deosebirea de ordin bănesc, ci mai ales antagonismele de clasă şi de castă. Doamna de Chasteller reprezintă nobilimea legitimistă, foburgul Saint-Germain, tatăl ei face parte din Consiliul privat al monarhului în surghiun, care arborează crinul Bourbonilor. Lucien poartă uniforma monarhiei uzurpatoare, iar cu o dureroasă sfîşiere lăuntrică nutreşte sentimente republicane, serveşte cu dezgust un stăpîn lacom şi venal, şi adoră o aristocrată mîndră şi castă. Dacă printr-o fericită conjuncţie astrală zodia iubirii ideale ar favoriza pe cei doi îndrăgostiţi, mediul social, familia, prejudecăţile şi chiar propriile lor temperamente le stau în calea fericirii. *Lucien Leuwen* este romanul iubirii împărtăşite, dar contrariate, pe cît de irezistibilă, pe atît de irealizabilă. Ca într-un joc de-a baba oarba, iubiţii se leagă şi se dezleagă la ochi, se caută şi se întîlnesc cu sau se pierd iarăşi, lăsînd în sufletele nesăţioase de ideal ale celor doi timeri o drojdie de neîncredere reciproca, de amărîciune şi descurajare. Şi totuşi, iubirea rămîne un izvor nesecat de speranţă, de iluzie şi de visare,

și un răgaz împotriva asalturilor brutale ale amărăciunii și intereselor materiale. Pe un fundal social negru, cu lupte electorale necorecte, în care Lucien, ca șef de cabinet al ministrului de interne, este chemat să joace un rol ce-i repugnă, cu apetituri materiale brutale, cu manopere la nevoie feroce, ca vărsările de sînge muncitoresc, cu prilejul unei greve, se profilează însă perechea Lucien-Bathilde, înzestrată cu aceeași candoare morală, profund reconfortantă, menită parcă să răscumpere păcatele unei lumi care se scufundă în propriu-i smîrc.

Lucien Leuwen oferă astfel contrastul încîntător dintre societatea monarhiei burgheze, privită cu necruțătoare luciditate de sociolog, psiholog și clinician, și perechea necontaminată de lepra afaceristă, care se zbate să ajungă la limanul mîntuitor, discret călăuzită de autor. Acesta s-a împărțit în roman, dacă se poate spune, pe din două, scindîndu-și inteligența și simțirea ca să le împrumute celor doi Leuwen, tată și fiu. Înțelegerea de viață și cunoașterea oamenilor, ambele superioare, le-a trecut tatălui, care este bancher, dar se ruinează pînă la urmă, ca un epicureu superior și un diletant în ale politicii, în care se joacă însă cu succes, alegîndu-se deputat, alcătuindu-și o mică grupare, făcînd opoziție guvernului, lăsîndu-se curtat de suveran, răsturnînd un cabinet, făcînd miniștri și — din dragoste pentru nevastă-sa — încercînd prin toate mijloacele să aline suferințele din dragoste ale lui Lucien.

În intuițiile de viață, în vorbele de duh, paradoxele și butadele lui Leuwen-tatăl, inimă de aur, dar inteligență dezabuzată pînă la cinism, recunoaștem fațada lui Stendhal, așa cum l-au cunoscut contemporanii. Mérimée, Sainte-Beuve, George Sand și alții, pe omul exterior, care-și ascundea sufletul ulcerat prin atitudini buimăcitoare, prin parada nerușinării verbale. Iar lui Lucien, Stendhal i-a hărăzit „floarea albastră" a visului, năzuința curățeniei morale, spaniolismul Elisabethei Gagnon, capacitatea de iubire și de dăruire integrală, sensibilitatea muzicală, elanurile irepresibile ale tinereții. Romancierul

își scria cartea cu inteligența matură a bărbatului trecut de cincizeci de ani, care trăise în pasul vremii o revoluție, epopeea napoleoneană, restaurația, „cele trei glorioase", monarhia gheliurilor bănești, înțelegîndu-le tuturor zădărnicia, dar și cu inima impenitentă care, bătînd nemărturisit în adolescență, cunoscînd puține și neglorioase victorii și mai multe înfringeri, rămasese tot atît de juvenilă. Tematic, opera este la tot pasul pîndita de primejdiile inerente romantismului, în a cărui desuetă arie se încrie, ca să i scape pînă la urmă prin beneficiul genialității creatoare. Contemporan cu romancieri populari, care nu se dădeau înapoi de la nici un îndoielnic procedeu, cum este urzirea tenebroaselor capcane, Stendhal născocește simulacrul unei nașteri clandestine de către doamna de Chasteller, în prezența tăinuită a lui Lucien, ca astfel cei interesați să zădărnicească împlinirea firească a dragostei lor. Să nu se spună că romancierul n-avea darul invenției! Și cu toată ieftinătatea procedeului sîntem prinși în vîrtejul marii roți de senzație a bileiului și așteptăm, cu sufletul la gură, ca niște simpli cititori ageamii, dejucarea urzelii întunecoase, lămurirea neînțelegerii dintre cei doi preacurați soli ai iubirii și aterizarea norocoasă a perechii simpatice pe pajiștea de rai adamic al conjugiului.

Lucien Leuwen săvîrșește miracolul întineririi convențiilor, sau mai bine zis, al reabilitării lor. Același autor care se dedublase în energicul plebeu Julien Sorel, neîmpiedicat în scrupule și care avea să-i găsească replica în incredibilu-i dublet feminin, Lamiel, fire de haiducă, nu se sfia să-și trădeze indirect, în eroii săi de pe celălalt versant al vieții morale, capacitatea enormă de visare, de acea visare care înfrumusețează universul cu oameni curați. Lucien și Bathilde sînt astfel de exemplare salvate de la diluviul vieții sociale, pe arca fermecată a imaginației etice. Iată cum pe firul de sînge al inimii, bătînd în ritm adolescentin, dezamăgitul romancier încerca să aducă un corectiv bilanțului falimentar al inteligenței prea lucide.

Dată-și-n seama că a realizat încă o dată năzuința tînărului de douăzeci de ani, de a scrie o capodoperă?

Se pare că nu. La capătul lucrului său, după două sute de zile de scris în interval de zece luni, el însemna pe marginea manuscrisului : *„Dacă aceasta nu prețuiește nimic, voi fi pierdut un an de muncă ; era mai bine să scriu* Memoriile *lui Dominique.“* Întrerupîndu-și lucrul, Stendhal părăsește planul înjghebat, — acel episod diplomatico-erotic plasat la Roma, înaintea deznodămîntului norocos, — și se apucă să scrie febril la o altă operă, cu totul autobiografică, la *Henri Brulard,* o altă *„bouteille à la mer“,* pe a cărei soartă miraculoasă nu și-a putut-o închipui. Această lucrare, și ea întreruptă, avea să ajungă cartea de căpătîi a unui rînd de entuziaști, care au văzut într-însa opera capitală a scriitorului. Așa s-a născut beylismul, acel cult pentru om *(Henri Beyle)* și mărturiile lui directe : *Souvenirs d'égotisme, Henri Brulard, Journal, Correspondance.* Paralel, subsistă admirația față de opera de imaginație a lui Stendhal, iar prețuitorii acesteia sînt numiți sau își zic stendhalieni. Delimitarea este categorică și nu prea. Categorică, pentru că opune în axiologia estetică ireductibilele poziții ale subiectivității și obiectivității. Și nu prea, spuneam, în măsura în care chiar în operele de imaginație, scumpe stendhalienilor, ca *Armance, le Rouge et le Noir, Lucien Leuwen, la Chartreuse de Parme, Lamiel,* autorul se proiectează, cu sau fără voie, într-un personaj sau se dumică în mai multe, ca într-o profană cumineçătură. Așadar, în marile sau în micile lui romane, Stendhal este prezent ca și Beyle în jurnalele lui. Diferența constă numai în ceea ce am numit Fațada. Scriitor cu obrăzar mobil, romancierul nu și l-a putut fixa ca pe o „mască de fier“, ca să ne rămînă impenetrabil. Aderentă la fizionomia lui morală, masca lui Stendhal ne îngăduie să simțim, în alterările ei succesive, ritmul pasional al inimii lui Henri Beyle, tot atît de sensibilă la vîrsta de cincizeci „și ceva“ de ani ca atunci cînd bătea, „criminal“, pentru mama lui, în pieptul copilului. Un alt joc de-a baba oarba decît pasiunea contrariată a celor doi eroi din *Lucien Leuwen,* este gîlceava dintre inteligență și sensibilitate, care animează dialectic fiecare

din operele lui Stendhal. Acesta este secretul marei lui biruințe literare, care i-a întrecut așteptările : de a fi citit nu numai în 1880 și 1900 sau 1935, ci pînă la răcirea planetei noastre, cînd se va pune capăt, din păcate, neîmpăcatului antagonism.

ȘERBAN CIOCULESCU

NOTĂ

I. Romanul Lucien Leuwen, *conceput inițial sub forma unei ample lucrări în trei părți, a rămas neterminat, Stendhal fiind solicitat în anul 1836 de o altă lucrare, cu caracter autobiografic* La vie de Henri Brulard (Viața lui Henri Brulard).

Până la acea dată, Stendhal izbutise să revadă numai primele 17 capitole ale romanului și nu se fixase nici asupra titlului, oscilînd între : Leuwen, L'Orange de Malte, Le Télégraphe, Lucien Leuwen, L'Amarante et le Noir, Les Bois de Prémol, Le Chasseur Vert, Le Rouge et le Blanc, *(respectiv* Leuwen, Portocala de Malta, Telegraful, Lucien Leuwen, Amarant și Negru, Pădurile de la Prémol, Vînătorul Verde, Roșu și Alb).

În 1855, Romain Colomb, vărul lui Stendhal, publică capitolele terminate de autor, sub titlul de Le Chasseur Vert.

În anul 1894 apare pentru prima dată opera aproape integrală sub îngrijirea lui Jean de Mitty, purtînd titlul de Lucien Leuwen.

Abia în 1927 apare prima ediție științifică și adnotată de Henry Debraye, intitulată Le Rouge et le Blanc.

În sfîrșit, în 1929, apare o nouă ediție, sub titlul de Lucien Leuwen *prin grija lui Henri Martineau, care o însoțește cu ample explicații privind geneza și elaborarea lucrării.*

II. Volumul de față folosește ca text de bază ediția în două volume, apărută la Paris, în 1954, la Gallimard, sub titlul : Lucien Leuwen — Le Rouge et le Blanc.

A fost odată un om care suferea de friguri și luase chinina. Trăia încă paharul în mînă și se strîmba din pricina gustului ei amar; se privi în oglindă și se văzu palid, ba chiar verzui. Puse în grabă paharul jos și se repezi asupra oglinzii, s-o sfărîme.

Aceasta va fi, poate, soarta volumelor următoare. Din nefericire, ele nu povestesc o acțiune petrecută cu o sută de ani în urmă, personajele sînt contemporane, trăiau, pare-mi-se, mai acum doi sau trei ani.

E de vină autorul dacă unii sînt legitimiști[1] *hotăriți, iar alții vorbesc ca niște republicani? Se va găsi vinovat autorul că este totodată legitimist și republican?*

La drept vorbind, fiindcă e silit să facă o mărturisire atît de serioasă, temîndu-se de lucruri și mai rele, autorul ar fi disperat să trăiască sub regimul de la New York[2]*. Preferă să facă curte domnului Guizot*[3] *decît cizmarului său. În secolul al XIX-lea democrația aduce cu sine, negreșit, în literatură domnia oamenilor mediocri, cu judecată, mărginiți și* banali, *literaliceşte vorbind.*

---

[1] Nume dat, în Franța, adepților dinastiei monarhice „legitime" a Burbonilor, detronată în 1830 în favoarea ramurei d'Orleans; baza socială a legitimiștilor erau marii latifundiari nobiliari și clerul înalt.

[2] Această mărturisire a lui Stendhal, pe care o împărtășește și eroul romanului, Lucien Leuwen, arată limitele gîndirii scriitorului, care prefera regimul monarhiei din iulie democrației din statele Unite ale Americii, care era, pe vremea aceea, o formă de guvernămînt superioară celei din Franța.

[3] *Guizot, François* (1787–1874) istoric și om de stat francez; conducător între 1840 și 1848, politica internă și externă a Franței; conservator, refuză orice reforme inițiate de partidul liberal.

Lucien Leuwen fusese dat afară de la Şcoala politehnică[1] pentru că ieşise să se plimbe la o vreme nepotrivită, într-o zi când era consemnat, ca şi toţi colegii săi: era în vremea nucilor din vestitele zile din iunie, aprilie sau februarie 1832 *ori* 34[2].

Câţiva tineri cam ţicniţi, dar înzestraţi cu mare curaj, pretindeau să-l detroneze pe rege, şi Şcoala politehnică, care are darul de-a nu fi pe placul stăpânului de la Tuileries[3], fusese cu asprime consemnată în interiorul clădirii sale. A doua zi după plimbarea sa, Lucien fusese eliminat, ca republican. Mai întîi îi păru foarte rău, dar trecuseră doi ani de când găsea alinare durerii că nu mai

[1] *L'École polytechnique* din Paris a fost înfiinţată în 1794; în 1804 Napoleon a dotat-o cu un internat şi i-a impus un regim militar.

[2] La 5 iunie 1832 cu ocazia înmormântării generalului Maximilien Lamarque, unul din cei mai populari oratori ai opoziţiei, are loc cunoscuta răscoală din 5 şi 6 iunie, la care participă, deşi erau consemnaţi, vreo 60 de elevi ai Şcolii politehnice.

În aprilie 1834 izbucnesc (la Lyon, Paris şi în alte oraşe) o serie de răscoale, reprimate cu violenţă de guvernul lui Ludovic-Filip; între 13 şi 14 aprilie a avut loc, printre altele, şi masacrul din strada Transnonain.

La 23 februarie 1831 au avut loc la Paris unele mişcări, ca protest împotriva legii prin care se interzicea vânzarea pe stradă, fără aprobare specială, a ziarelor şi broşurilor.

[3] Este vorba de *Ludovic Filip d'Orleans* (1773—1850): datorită legăturilor sale cu cercurile înalte burgheziei financiare, este numit, în 1830, din iniţiativa lui Thiers şi a bancherului Laffitte, locotenent general al regatului, iar la 7 august acelaşi an, este proclamat rege, după o aşa-zisă revizuire a Cartei. Domneşte până în 1848.

are de lucrat douăsprezece ceasuri pe zi. Își petrecea cît se poate de bine timpul la tatăl său, bărbat petrecăreț și bancher bogat, care avea la Paris o casă foarte plăcută.

Domnul Leuwen, tatăl, unul din asociații celebrei firme „Van Peters, Leuwen & Co.", nu se temea decît de două lucruri pe lume : de plicticoși și de umezeală. N-avea de loc toane, nu discuta niciodată serios cu fiul său și îi propusese, la ieșirea din școală, să lucreze la casă o singură zi pe săptămînă, joia, zi de intensă corespondență cu Olanda. Pentru fiecare joi cînd lucra, casierul îi număra lui Lucien două sute de franci, iar din cînd în cînd îi plătea și cîte o mică datorie. Atunci domnul Leuwen spunea :

— Un fiu e un creditor dat de natură.

Alteori își zeflemisea creditorul :

— Știi, îi spunea într-o zi, ce s-ar săpa pe mormîntul dumitale de marmură, la cimitirul Père-Lachaise, dacă am avea nefericirea să te pierdem ?

SISTE, VIATOR [1]
ACI SE ODIHNEȘTE LUCIEN LEUWEN,
REPUBLICAN,
CARE VREME DE DOI ANI
S-A LUPTAT NECONTENIT
CU ȚIGĂRILE DE FOI
ȘI CU CIZMELE NOI

XIII

În momentul în care începe povestirea, acest dușman al țigărilor de foi nu se mai gîndea de fel la republică, fiindcă întîrzia [2] prea de tot. „De altfel, își spunea el, dacă francezilor le place să fie atît de strașnic mînați de monarhie, de ce să-i stinghерim ? Majorității îi place, se pare, acest dulce amestec de ipocrizie și de sclifoseli care poartă numele de *guvern reprezentativ* [3]."

De vreme ce părinții se fereau să-l îndrumeze prea de aproape, Lucien își petrecea viața în salonul mamei sale. Tînără încă și destul de frumușică, doamna Leuwen se bucura de cea mai înaltă considerație. Societatea gă-

[1] Oprește-te, călătorule ! (lat.).

[2] După părerea eroului, care e sărit și care se va îndrepta (n.a.).

[3] Vorbește un republican (n.a.).

sea că are foarte mult spirit. Un judecător aspru i-ar fi putut totuși reproșa o delicatețe exagerată și prea mult dispreț față de vorbirea gălăgioasă și de nerușinarea tinerilor noștri cu trecere în societate. Această fire mîndră și ciudată nu binevoia nici măcar să-și exprime disprețul, și la cel mai neînsemnat semn de vulgaritate sau de afectare, cădea într-o tăcere de nemvins. Doamna Leuwen era predispusă a uri lucruri cu totul nevinovate numai și numai pentru că le întîlnise, pentru prima dată, la niște ființe care făceau prea mult zgomot.

Mesele pe care le oferea domnul Leuwen erau celebre în tot Parisul ; adeseori erau desăvîrșite. Uneori primea bogătași sau oameni plini de ambiție, dar domnii aceștia nu făceau parte din societatea doamnei, soția sa. Astfel, în societatea aceasta profesiunea domnului Leuwen nu se bucura de prea multă trecere, banul nu era socotit singurul merit, ba chiar, lucru de necrezut, nu trecea drept cel mai mare dintre avantaje. În salonul al cărui mobilier costase o sută de mii de franci nu se știa ce e ura (cîndat contrast), ci se rîdea cu poftă, iar cînd se ivea prilejul, se lua în rîs orice atitudine afectată, începînd cu cele ale regelui și ale arhiepiscopului. După cum vedeți, conversația n-avea rostul să slujească avansarea și cucerirea *unor frumoase poziții*. În ciuda acestui neajuns, care îndepărta mulți oameni, de loc regretați, se depuneau mari stăruințe spre a fi admis în societatea doamnei Leuwen. Societate care ar fi fost la modă dacă doamna Leuwen nu fi îngăduit să se pătrundă mai lesne într-însa, dar pentru asta trebuia să întrunești nenumărate condiții. Singurul scop al doamnei Leuwen era să distreze un soț care avea cu douăzeci de ani mai mult ca dînsa și despre care se spunea că e în cele mai bune relații cu fetele de la Operă. Cu toate acestea, și oricît de plăcut i-ar fi fost salonul, doamna Leuwen nu era pe deplin fericită decît numai cînd își vedea acolo și soțul.

În societatea aceasta era apreciată înfățișarea elegantă a lui Lucien, simplitatea și acea notă de mare distincție din purtările lui ; dar laudele se opreau aici : nu trecea drept un om de spirit. Pasiunea pentru muncă, educația oarecum militară și felul de a vorbi fără ocolișuri din Școala politehnică făcuseră să nu fie de loc afectat. În

orice clipă dorea să facă ce-i era chiar atunci mai pe plac și nu se gîndea de fel *la ceilalți*.

Îi părea rău de sabia de la școală, pentru că doamna Grandet, o femeie foarte frumușică și cu succese la Curtea cea nouă, îi spusese că-i ședea bine cu ea. De altfel, era destul de înalt și călărea desăvîrșit. Părul frumos, blond-închis, îi compensa trăsăturile cam neregulate și prea mari ale feței, dar care exprimau sinceritate și vioiciune. S-o mărturisim însă : n-avea nimic tăios în purtări, n-avea de loc aerul unui maestru de gimnastică și nici înfățișarea aceea plină de importanță și de calculată înfumurare a unui tînăr atașat de ambasadă. Absolut nimic în comportamentul lui nu spunea : „Tatăl meu are zece milioane[1]. Astfel, eroul nostru n-avea nicidecum fizionomia la modă care, la Paris, reprezintă trei sferturi din frumusețe. În sfîrșit, lucru de neiertat în veacul acesta scrobit, Lucien părea nepăsător, zăpăcit.

— Cum dai cu piciorul unei situații admirabile ! îi spunea într-o zi Ernest Dévelroy, vărul său, tînăr învățat, care se distingea de pe acum la *Revista de* *** și obținuse trei voturi la Academia de Științe Morale [1].

Astfel vorbea Ernest în cabrioleta lui Lucien, lăsîndu-se condus la serata domnului N..., un liberal din 1829, cu aspirații înalte și duioase, care cumulează acum funcții de patruzeci de mii de franci și-i numește pe republicani : *rușinea neamului omenesc*. „Dacă ai avea puțintică seriozitate, dacă n-ai rîde la cea mai mică prostie, ai putea fi, în salonul tatălui tău, ca și în orice alt loc, unul din cei mai buni elevi ai Școlii politehnice, eliminat pentru opinii. Uită-te la colegul tău de școală, domnul Coffe, izgonit ca și tine, sărac ca Iov, admis, la început numai din milă, în salonul mamei tale, și, cu toate acestea, de cîtă considerație se bucură printre acei milionari și pairi ai Franței[2] ? Taina lui e foarte simplă, toată lumea i-o poate dezlega : pare grav și nu scoate o vorbă. Ia-ți uneori

[1] Una din secțiile Institutului Franței. Astăzi Academia de Științe Morale și Politice.

[2] Titlul purtat de membrii Înaltei curți legislative (înființată în 1814 și suprimată în 1848) alcătuită, în timpul Restaurației, din membri ereditari.

o înfățișare mai sumbră. Toți bărbații de vîrsta ta caută să-și dea importanță; tu ajunseseși s-o ai în douăzeci și patru de ore, fără nici o vină, biețul meu băiat, și i-ai dat, nepăsător, cu piciorul! Cine te vede, te socotește un copil, și ceea ce e și mai rău, un copil mulțumit. Lumea începe să creadă ca-i chiar așa, îți atrag luarea-aminte, și, cu toate milioanele tatălui tău, tu nu te bucuri de nici un fel de stimă, o ai cheltuit, nu ești decît un școlar drăguț. La douăzeci de ani, lucrul e aproape ridicol, și apoi, ceea ce pune vîrf la toate, îți pierzi ceasuri întregi cu toaleta, și adresezi ție.

Ce-ai zice, spunea Lucien, ar trebui să joc un rol, nu i așa? Rolul unui *bărbat trist!* Și ce-mi va da societatea în schimbul plictiselii mele? Iar plictiseala asta ar dura veșnic. N-ar trebui să ascult, fără să clipesc, lungile predici ale domnului marchiz D... asupra economiei politice, și jelaniile domnului abate R... asupra primejdiilor care pîndesc la nesfîrșit obiceiul de-a se împărți averea părintească între frați, așa cum prescrie Codul civil[1]? Mai întîi, poate că acești domni nici nu știu ce spun, iar în al doilea rînd, și asta e mult mai probabil, s-ar prăpădi de rîs de proștii care i-ar crede.

Fii bine, combate-i, pornește o discuție, galeria e cu tine! Cine-ți spune să-i aprobi? Fii serios, ia-ți un rol grav.

M-aș teme că, în mai puțin de-o săptămînă, *rolul grav* ar ajunge o realitate. La ce-mi folosesc sufragiile lumii? Eu nu-i cer nimic. N-aș da un ban ca să fac parte din Academia ta! N-am văzut cu cum a fost ales domnul B...?

Lumea îți va cere socoteală, mai curînd sau mai tîrziu, de locul pe care ți-l acordă pe cuvînt din pricina miliomelor tatălui tău. Dacă independența ta o irită,

[1] Sub domnia regelui Ludovic-Filip au avut loc nesfîrșite dezbateri privind dreptul de moștenire. Codul civil al lui Napoleon prevedea ca proprietățile provenite din moștenire să fie împărțite în mod egal între toți copiii. Partidul aristocraților, mari proprietari de pămînt, cerea acum restabilirea vechii orînduiri feudale, potrivit căreia cea mai mare parte a averii, toate pămînturile și dreptul nobililor să revină întîiului născut; în felul acesta, uriașele averi personale rămîneau intacte.

lumea va găsi un pretext ca să-ţi străpungă inima. Într-o bună zi va avea capriciul să te arunce în ultimul rînd. Pe tine, cel obişnuit cu o primire plăcută ; vei fi disperat, dar va fi prea tîrziu. Atunci vei simţi nevoia să fii ceva, să aparţii unui corp care să te sprijine la nevoie, şi vei ajunge mare amator de alergări de cai. Eu, unul, găsesc că e mai cuminte să fii academician.

Predica se încheie, pentru că Ernest coborî la poarta renegatului cu douăzeci de slujbe. „E tare nostim vărul meu, îşi zise Lucien, e întocmai ca doamna Grandet, care pretinde că e foarte important pentru mine să mă duc la biserică, la liturghie : *«Aceasta-i indispensabil mai ales cînd eşti menit să ai o avere frumoasă şi cînd nu eşti de neam»*. Drace, aş fi din cale-afară de nebun să fac lucruri plicticoase ! Cine mă ia în seamă la Paris ?“

La şase săptămîni după predica lui Ernest Dévelroy, Lucien se plimba prin odaie ; urmărea cu multă luare-aminte desenele unui bogat covor turcesc ; doamna Leuwen poruncise să fie scos din propria-i cameră şi aşezat în odaia fiului ei, într-o zi cînd era răcit. Cu acelaşi prilej, Lucian se îmbrăcase cu o splendidă şi ciudată haină de casă, albastru şi aur, şi cu nişte pantaloni foarte călduroşi, de caşmir purpuriu.

În costumul acesta părea fericit, surîdea. După ce făcea ocolul camerei, îşi întorcea puţin privirea, fără să se oprească totuşi ; se uita la o canapea, şi pe acea canapea era aruncată o haină verde, cu vipuşti purpurii, iar pe haina aceasta erau prinşi nişte epoleţi de sublocotenent.

Aceasta era fericirea.

CAPITOLUL II

Deoarece domnul Leuwen, celebrul bancher, dădea mese de cea mai mare distincţie, aproape desăvîrşite, şi cum totuşi nu era nici moral, nici plicticos, nici ambiţios, ci numai un om cu toane şi ciudat, avea mulţi prieteni. Cu toate acestea, printr-o gravă eroare, prietenii aceştia

nu erau în așa fel aleși ca să-i sporească vaza de care se bucura și prestigiul său în societate. Făceau parte, înainte de orice, dintre bărbații aceia deștepți și petrecăreți care poate că dimineața se ocupă serios de afacerile lor, dar seara își bat joc de tot, se duc la operă și, mai ales, nu caută pricină stăpînirii asupra originii sale, căci pentru aceasta ar trebui să se supere, să ocărască, să fie triști. Amicii aceștia spuseseră ministrului cîrmuitor că Lucien nu e un Hampden [1], un fanatic al libertății americane, un om în stare să refuze plata impozitului cînd n-ar fi buget, ci pur și simplu un tînăr de 20 de ani, care gîndește că toată lumea în consecință, de o zi și jumătate Lucien era sublocotenent în Regimentul 27 lăncieri, regiment cu vipușți purpurii și, pe deasupra, renumit pentru vitejia lui nemaipomenită.

„Să regret Regimentul 9, unde era de asemenea un loc vacant? își spunea Lucien, aprinzînd voios o țigaretă, pe care tocmai o răsucise cu foiță subțire, primită de la Barcelona. Regimentul 9 are vipuști galben-deschis... e mai vesel... da, dar nu-i atît de nobil, nu-i atît de sever, nu-i atît de milităros... Aș, milităros! Niciodată nu va fi război cu regimentele plătite de o Cameră a Comunelor! Esențialul pentru o uniformă e să fie frumoasă la bal, și galbenul-deschis e mai vesel... Ce deosebire! Odinioară, cînd mi-am îmbrăcat întîia uniformă, la intrarea în școală, puțin mă interesă culoarea ei; mă gîndeam la splendidele baterii amplasate la iuțeală sub focul neiertător al artileriei prusace... Cine știe? Poate că regimentul meu de lăncieri va șarja într-o bună zi pe arătoșii husari ai morții [2], despre care Napoleon vorbește atît de frumos în buletinul de la Jena!... Ca să ne batem însă cu o adevărată plăcere, adăugă el, ar trebui ca patria să fie

---

[1] *Hampden, John* (1594–1643), om politic englez, unul din cei mai aprigi luptători împotriva absolutismului regal. Cînd, în 1636, Carol I introduce impozitul pe corăbii (*ship-money*), Hampden refuză să-l plătească, deși suma era foarte mică, sub cuvînt că acest impozit e perceput în mod ilegal.

Stendhal face o greșeală cînd îl califică pe Hampden drept un „fanatic al libertății americane".

[2] Renumitele regimente prusace; bătălia de la Jena (1806) s-a încheiat cu victoria trupelor franceze asupra celor prusace.

cu adevărat interesată în luptă; căci, dacă nu-i vorba decît să facem figură frumoasă în această *haltă în noroi* [1] care i-a făcut pe străini atît de obraznici [2], n-are, pe legea mea, nici un rost!"

Toată plăcerea de a înfrunta primejdia, de a se lupta ca un viteaz păli în ochii săi. De dragul uniformei, încercă să se gîndească la foloasele meseriei sale: „Să fii avansat, decorat, să ai bani... Ba nu, zău, de ce să nu jefuieşti pe neamţ sau pe spaniol, ca N... sau N...?"

Buza lui, exprimînd un adînc dezgust, lăsă să-i cadă ţigareta pe covorul cel frumos, primit în dar de la mama sa; o ridică în grabă; deveni dintr-o dată alt om, scîrba lui faţă de război dispăruse.

„Aş, îşi zise el, niciodată Rusia şi nici celelalte puteri despotice nu vor ierta «Cele trei zile»[3] Atunci va fi frumos să ne batem..."

Îndată ce nu se mai temu de contactul mîrşav cu amatorii de apuntamente, privirile sale luară din nou direcţia canapelei, pe care croitorul militar expusese uniforma de sublocotenent. Îşi închipuia războiul după exerciţiile cu tunul din pădurea de la Vincennes.

„Poate o rană!" şi atunci se vedea dus într-o colibă din Suabia sau din Italia; o fată fermecătoare, a cărei limbă n-o înţelegea, îi dădea primele îngrijiri, mai întîi din omenie, iar apoi... După ce închipuirea lui de 20 de ani epuizase fericirea de-a iubi o ţărancă naivă şi proaspătă, urma o tînără femeie de la Curte, surghiunită pe malurile Sesiei [4] de către un bărbat ursuz. Mai întîi îşi

---

[1] Cuvinte rostite de generalul napoleonian Maximilien Lamarque în Camera deputaţilor, la începutul Restauraţiei, ca răspuns la afirmaţia contelui Blacas precum că Franţa „se va odihni, în sfîrşit, după atîtea războaie". „Asta nu e odihnă, ci o *haltă în noroi*" (*„une halte dans la boue"*).

[2] Tînărul acesta are încă limbajul vechiului său partid; vorbeşte un republican (n.a.).

[3] *Les Trois Journées* sau *Les Trois Glorieuses*, cum au fost numite zilele de 27, 28 şi 29 iulie 1830, cînd a avut loc revoluţia din iulie, cu prilejul căreia a fost răsturnată dinastia Burbonilor; nu s-a instaurat însă republica, datorită intervenţiei marii burghezii, ci o nouă dinastie, a casei de Orléans, reprezentată prin regele Ludovic-Filip, ocrotitorul „domniei bancherilor".

[4] Rîu din Italia, afluent al Padului.

trimitea valetul, însărcinat să aducă seamă pentru tînărul rănit, iar peste cîteva zile apărea el însuşi, la braţ cu preotul satului.

„Ba nu, relua Lucien, înecrunfind din sprîncene şi aducîndu-şi deodată aminte de glumele cu care-l copleşea domnul Leuwen încă din ajun, n-am să mă războiesc decît cu ţigările de foi; voi ajunge un stîlp de cafenea militară în garnizoana tristă a unui oraşel prost pavat; voi avea, drept plăceri de seară, partide de biliard şi fiole de bere, iar cîteodată, dimineaţa, cîte un război cu coloane de vînzări împotriva unor lucrători murdari şi lihniţi de foame... Cel mult, am să fiu ucis ca Pirus [1], cu o oală de noapte (o ţigla) aruncată de la o fereastră de la etajul al cincilea de către o babă ştirbă! Ce glorie! Sufletul meu va fi mustrat serios de Napoleon cînd îi voi fi prezentat pe lumea cealaltă. «Fără doar şi poate, îmi va spune el, muncai de foame, de ţi-ai ales acest meşteşug?» —Nu, generale, voiam să te imit». Şi Lucien rîse în hohote... Guvernanţii noştri stau prea prost ca să rişte un război adevărat; un caporal ca Hoche [2] ar ieşi din rînduri, într-o bună dimineaţă, şi ar spune soldaţilor: «Prieteni, să mergem împotriva Parisului şi să alegem un prim-consul care să nu se lase batjocorit de Nicolae [3]». Şi vreau ca acest caporal să reuşească, continuă să filozofeze Lucien, aprinzîndu-şi din nou ţigara; îndată ce naţiunea s-ar mînia, şi însetată de glorie cum este, adio libertate! Ziaristul care ar avea îndoieli asupra buletinului ultimei bătălii va fi tratat ca un trădător, ca aliat al vrăjmaşului şi măcelărit, aşa cum fac republicanii din America. Încă o dată vom pierde din vedere libertatea de dragul gloriei... Cerc vicios... şi aşa la infinit."

Se vede că tînărul nostru sublocotenent nu era cu totul ferit de boala de a *raţiona prea mult*, care vlăguieşte tineretul din vremea noastră, împrumutîndu-i caracterul unei femei bătrîne.

[1] Rege al Epirului (318—272 î.e.n.), ucis, într-adevăr, în timpul unei bătălii de pe străzile oraşului Argos, cu o ţiglă aruncată de o bătrînă ce se afla pe acoperişul casei sale.

[2] *Hoche, Louis Lazare* (1768—1797), generalul revoluţionar francez, renumit pentru patriotismul şi devotamentul său.

[3] Nicolae I, ţar al Rusiei între 1825—1855.

„Oricum ar fi, își zise deodată, încercînd haina și privindu-se în oglindă, toată lumea pretinde că trebuie să fiu ceva. Ei bine, voi fi lăncier ! Cînd îmi voi cunoaște meseria, voi fi ajuns la țel, și atunci voi vedea ce va mai fi !"

Seara, fiind împodobit cu epoleți, pentru întîiași dată în viață, santinelele de la Tuileries îi prezentară armele ; fu amețit de bucurie. Ernest Dévelroy, *adevărat intrigant*, și care cunoștea pe toată lumea, îl ducea la locotenent-colonelul Regimentului 27 de lăncieri, domnul Filloteau, care erau în trecere prin Paris.

Într-o cameră de la etajul al treilea al unui hotel de pe strada Bonloi, Lucien, căruia îi bătea inima și care era în căutarea unui erou, găsi un bărbat gras și cu privirea vicleană, purtînd favorite mari, blonde, pieptănate cu grijă și răsfățate pe obraji. Rămase încremenit. „Dumnezeule mare, își spuse, ăsta parcă-i un procuror din Normandia de Jos !" Stătea nemișcat, cu ochii mari deschiși, în picioare, înaintea domnului Filloteau, care-l îndemna în zadar *să-și dea osteneala de a lua loc*. La fiecare cuvînt, acest brav ostaș de la Austerlitz și de la Marengo găsea prilejul nimerit de-a rosti cuvintele : *„Credința mea față de rege"*, sau : *„Necesitatea de a-i reprima pe răsculați"*.

După zece minute, care-i părură un veac, Lucien o rupse la fugă ; alerga atît de iute, încît lui Dévelroy îi venea destul de greu să se țină după el.

— Dumnezeule mare ! Ăsta-i un erou ? strigă el în sfîrșit, oprindu-se brusc. E un ofițer de jandarmi călări, unealta unui tiran, plătit ca să-și ucidă concetățenii, și care se fălește cu asta !

Viitorul academician lua lucrurile cu totul altfel, privindu-le mai îngăduitor.

— Ce vrea să zică acest aer de dezgust, ca și cum ți s-ar fi servit un pateu de Strasbourg stricat ? Vrei sau nu vrei să devii ceva în societate ?

— Dumnezeule mare ! Ce canalie !

— Acest locotenent-colonel valorează de o sută de ori mai mult decît tine ; e un țăran care, tot lovind cu sabia pentru cine-l plătea, și-a aninat epoleți cu grade superioare.

— Dar e atît de grosolan, atît de dezgustător !...

— E cu atît mai meritos; dezgustîndu-şi şefii, dacă erau cumva mai valoroşi decît el, i-a silit să solicite în favoarea lui avansarea de care se bucură astăzi. Pe cînd tu, domnule republicanu, ştiut ai să cîştigi o centimă în viaţa ta? Ţi-ai dat doar ostenela să te naşti[1], ca şi fiul unui principe. Tatăl tău îţi dă toată întreţinerea; altfel, ce situaţie te-ai găsi? Nu ţi e ruşine, la vîrsta ta, să nu fii în stare să cîştigi preţul unei ţigări de foi?

Dar o lumină mică de josnica...

Josnica sau nu, ţi-se de o mie de ori superioară! El a făcut ceva, pe cînd tu n-ai făcut nimic. Dacă e o lumină josnică, bărbatul care, slujind patimile celui puternic, acceptă douăzeci de centime, preţul unei ţigări de foi, sau, unui puternic decît slăbănogii care stăpînesc saci cu bani, îşi măsureşte aceste douăzeci de centime, e un lucru despre care vom discuta mai tîrziu, dar e puternic, e un *bărbat!* Îl poţi dispreţui, dar, înainte de orice, trebuie să ţii seama de el. Tu, tu nu eşti decît un copil lipsit cu totul de importanţă, care a găsit fraze frumoase într-o carte şi le repetă cu multă graţie, ca un bun actor pătrunzător de rolul său; dar în ceea ce priveşte faptele, nimic! Înainte de a dispreţui un auvergnat[2] grosolan, care, cu toată fizionomia lui respingătoare, nu mai e comisionar la colţ de stradă, ci primeşte vizita respectuoasă a domnului Lucien Leuwen, un tînăr şi frumos parizian, fiul unui milionar, gîndeşte-te puţin la deosebirea de valoare dintre tine şi el. Domnul Filloteau îşi întreţine poate tatăl, ţăran bătrîn, pe cînd tu eşti întreţinut de tatăl tău.

Ah, vei ajunge, la prima ocazie, membru al Institutului! exclamă Lucien cu accentul disperării. Cît despre mine, nu-s decît un prost. Ai de o sută de ori dreptate, o văd, o simt, dar sînt un om cu totul vrednic de plîns! Mi-e groază de poarta prin care trebuie să trec, are prea mult gunoi dedesubt. Adio!

Lucien o rupe la fugă. Văzu cu plăcere că Ernest nu-l urmă; se află în camera lui alergînd şi-şi aruncă uni-

[1] Expresie folosită de Figaro, popularul erou al scriitorului francez *Beaumarchais* (1732–1799), într-o apostrofă adresată nobililor.

[2] Originar din Auvergne, provincie franceză.

formă în mijlocul odăii, plin de furie. „Dumnezeu știe la ce o să mai silească!"

Peste câteva minute coborî la tatăl său, pe care-l îmbrățișă cu lacrimi în ochi.

— A, am înțeles! spuse domnul Leuwen, foarte mirat. Ai pierdut o sută de ludovici, am să-ți dau două sute. Nu-mi place însă felul ăsta de-a cere, n-aș vrea să văd lacrimi în ochii unui sublocotenent. Înainte de orice, un brav militar nu trebuie oare să se gîndească la efectul pe care-l produce înfățișarea sa asupra vecinilor?

— Mintosul nostru văr Dévelroy mi-a făcut morală: mi-a dovedit, mai adineauri, că n-am alt merit în lume decît acela că mi-am dat ostenceala să mă nasc fiul unui om deștept. N-am cîștigat niciodată cu priceperea mea prețul unei țigări de foi, fără dumneata aș fi la spital etc.

— Așadar, nu vrei două sute de ludovici? spuse domnul Leuwen.

— Am, datorită bunăvoinței dumitale, mult mai mult decît îmi trebuie etc., etc. Ce m-aș face fără dumneata?

— Ei bine, dracu să te ia! răspunse domnul Leuwen cu energie. Nu cumva, din întîmplare, vei deveni saint-simonian[1]? Tare plicticos ai să mai fii!

Emoția lui Lucien, care nu putea să tacă, îl distră, pînă la urmă, pe tatăl său.

— Îți cer, spuse domnul Leuwen, întrerupîndu-l brusc, cum bate ora 9, să te duci de îndată și să ocupi loja mea la Operă. Acolo ai să găsești niște domnișoare care fac de trei sau patru sute de ori mai mult ca tine: întîi, pentru că ele nu și-au dat ostenceala să se nască, apoi, pentru că, în zilele cînd dansează, cîștigă între cincisprezece și douăzeci de franci. Îți cer să le dai un supeu, în numele meu, ca mandatar al meu, înțelegi? Ai să le conduci la „Rocher de Cancale", unde vei cheltui cel puțin două sute de franci, altfel mă lepăd de tine, te declar saint-simonian și-ți interzic să mă vezi timp de șase luni. Ce chin pentru un fiu atît de duios!

Lucien încerca pur și simplu un acces de dragoste față de tatăl său.

---

[1] Adept al lui *Claude Henri de Saint-Simon* (1760—1825), unul dintre marii socialiști utopici francezi din secolul al XIX-lea.

— Trec oare drept un om atît de plictisitor printre prietenii dumitale? răspunse el cu destul bun-simţ. Îţi jur că voi cheltui cît se poate de bine cei două sute de franci ai dumitale.

— Slavă domnului! Şi adu-ţi aminte că nu e nimic mai nepoliticos decît să vii aşa, pe neaşteptate, ca să discuţi chestii serioase cu un biet om de şaizeci şi cinci de ani, care n-are ce face cu emoţiile şi care nu ţi-a dat nici un motiv ca să vii aşa, să l mahuşi cu dragostea. Dracu să te ia! Nu mi-ai fi melodiată decît un scarbăd republican. Mă ţi mai ca nu te văd cu părul slinos şi cu barba murdară...

Lucien, mirat, se purta drăguţ cu fetele pe care le găsi în loja tatălui său. Vorbi mult în timpul supeului şi le servi cu plăcere şampanie. După ce le conduse acasă, pe cînd se întoarse singur în cupeul de piaţă, la ora 1 noaptea, rămase uimit de accesul de sensibilitate pe care-l avusese la începutul serii. „Nu trebuie să mă încred în primele mele porniri sufleteşti, îşi spunea; adevărul este că nu am nici un fel de siguranţă în ce mă priveşte; duioşia mea n a izbutit decît să-l impresioneze neplăcut pe tatăl meu... Nu mi aş fi închipuit asta, trebuie să lucrez, şi încă mult. Aşadar, haidem la regiment!"

A doua zi, de pe la ora 7, se înfăţişă, singur şi în uniformă, în camera morocănoasă a locotenent-colonelului Filloteau. Aici, timp de două ceasuri, avu curajul să se poarte curtenitor cu acesta; căuta cu toată seriozitatea să se deprindă cu felul de a se purta al militarilor, închipuindu-şi că toţi camarazii săi au obiceiul şi manierele lui Filloteau. Iluzie de necrezut, dar care avu şi partea ei bună. Ceea ce vedea îl izbea neplăcut, îi displăcea neînchipuit de mult. „Totuşi, voi trece prin toate acestea, îşi spuse plin de curaj; n-am să-mi bat joc de purtările lor şi am să le imit."

Locotenent-colonelul Filloteau vorbi despre sine şi vorbi mult; povesti indelung cum şi în ce fel obţinuse primul său grad în Egipt, la prima bătălie, sub zidurile Alexandriei; povestea fu măreaţă, plină de adevăr, şi-l mişcă adînc pe Lucien. Bătrînul ostaş, zdrobit de cincisprezece

ani de Restauraţie [1], nu se revolta însă la vederea unui *filfizon parizian,* făcut peste noapte sublocotenent în regimentul său, şi fiindcă, pe măsură ce eroismul său bătea în retragere, îi dădea ghes speculaţia, Filloteau calculă pe loc avantajul pe care l-ar putea obţine de la acest tînăr ; îl întrebă aşadar dacă tatăl său e deputat.

Domnul Filloteau nu vru să primească invitaţia la masă din partea doamnei Leuwen, pe care i-o transmitea Lucien, dar după două zile, primi fără mofturi o superbă lulea de argint cizelat, foarte masivă, cu vatra din spumă de mare ; Filloteau o luă din mîna lui Lucien ca şi cum ar fi fost vorba de plata unei datorii, fără nici un cuvînt de mulţumire.

„Asta înseamnă, gîndi el după ce închise uşa după Lucien, că *domnul filfizon,* de îndată ce va ajunge la regiment, va cere mereu permisii ca să-şi toace banii în oraşul vecin... Şi, adăugă el, cîntărind în palmă argintul care alcătuia garnitura lulelei, vei obţine aceste permisii, domnule Leuwen, le vei obţine prin *mijlocirea mea ;* nu voi ceda un atare muşteriu ; poate că are cinci sute de franci pe lună de cheltuială ; tatăl o fi vreun fost comisar de la aprovizionare, vreun furnizor ; banii ăştia au fost luaţi de la gura bietului soldat... Confiscată !" spuse, surîzînd şi, ascunzînd lulelua sub cămăşi, luă cheia de la sertarul scrinului.

CAPITOLUL III

Husar în 1794, la 18 ani Tonnère Filloteau făcuse toate campaniile revoluţiei ; în primii şase ani luptase cu entuziasm, cîntînd *Marseieza.* Bonaparte ajunse însă consul, şi în curînd spiritul [de] pişicher al viitorului locotenent-colonel băgă de seamă că e o nedibăcie să cînţi mereu

[1] Perioada celei de a doua domnii a dinastiei Burbonilor, cuprinsă între 1814 şi 1830 ; se disting prima şi a doua Restauraţie (1814—1815 şi 1815—1830), despărţite prin scurta perioadă de 100 de zile a revenirii lui Napoleon.

Marseieza; de aceea fu primul locotenent din regiment care obținu crucea. Sub Bourboni, își făcu întîia împărtășanie și deveni ofițer al Legiunii de Onoare.

Acum venise să petrecă trei zile la Paris, vizitîndu-și cîțiva prieteni inferiori în grad, în timp ce Regimentul 27 Înfanterie pleca de la Nantes în Lorena. Dacă Lucien ar fi avut puțina prezență de spirit, ar fi vorbit de trecerea de care se bucura tatăl său la Ministerul de Război. Nu era însă atent la lucruri de felul acesta; ca un cal tînăr și sperios, vedea primejdii care nu existau, dar își ascundea în dinți sfiala de a le zădărnici.

Știind că domnul Filloteau pleca a doua zi cu diligența ca să ajungă regimentul din urmă, Lucien îi ceru îngăduința să facă acest drum împreună. Doamna Leuwen se mîhnă foarte văzînd cum se deșartă caleașca fiului ei, care promisese să fie trasă în dreptul propriilor ei ferestre, și cînd toate bagajele luau drumul diligenței.

Cu prilejul primei mese din timpul călătoriei, colonelul îl mustră scurt și aspru pe Lucien cînd îl văzu punînd mîna pe un jurnal.

În Regimentul 27 există un ordin de zi care interzice domnilor ofițeri să citească ziare în localurile publice. Nu face excepție decît ziarul ministerial.

Dă-l dracului de jurnal, exclamă Lucien vesel, și să jucăm o partidă de domino, pe punciul de astă-seară, dacă încă nu s-au înhămat caii la diligență!

Oricît de tînăr era Lucien, îi dete prin gînd să piardă șase partide în șir, și la urcarea în diligență, bunul Filloteau era cu totul cîștigat. Găsea că *filfizonul* are și părți bune și începu să-i explice felul cum trebuie să se poarte la regiment ca să nu pară un țîngău. Acest fel de purtare era aproape contrariul politeței alese cu care era deprins Lucien. În ochii unor oameni ca Filloteau, ca și printre călugări, politețea aleasă trece drept slăbiciune, și înainte de toate trebuie să vorbești de tine însuți și de meritele tale, trebuie să exagerezi. Pe cînd eroul nostru asculta cu mîhnire și cu mare hare-ameteală, Filloteau adormi adînc, și Lucien putu visa în voie. Într-un cuvînt, era fericit să poată trece în neființă și să vadă lucruri noi.

Peste două zile, către ora 6 dimineața, întîlniră regimentul în marș, la trei poște dincoace de Nancy; dădură

porunca să oprească, și diligența îi depuse pe șoseaua cea mare, cu toate bagajele lor.

Lucien, care era numai ochi, fu izbit de expresia morocănoasă și grosolană ce se așternu pe fața buhăită a locotenent-colonelului în clipa în care lăncierul său deschise un geamantan și-i prezentă haina, împodobită cu epoleți mari. Domnul Filloteau porunci să i se dea lui Lucien un cal și cei doi domni ajunseră regimentul care, în timp ce ei se îmbrăcau, le-o luase înainte. Șapte sau opt ofițeri se așezaseră în coada ariergărzii, în cinstea locotenent-colonelului, și Lucien fu prezentat mai întîi acestora; îi găsi foarte reci. Fizionomiile lor nu erau cîtuși de puțin încurajatoare.

„Iată-i, așadar, pe oamenii alături de care va trebui să trăiesc!" își spuse Lucien, mîhnit ca un copil. Obișnuit cu chipurile strălucitoare de politețe și de dorința de a plăcea ale celor cu care schimba cîteva vorbe în saloanele din Paris, ajunse să creadă că domnii aceștia vor să facă pe teribilii cu el. Vorbi prea mult, și nimic din ceea ce spuse nu rămase fără a i se face vreo obiecție sau fără a fi pus la punct; tăcu.

De un ceas Lucien mergea, fără să scoată o vorbă, în stînga căpitanului comandant al escadronului din care avea să facă parte; chipul lui era rece, cel puțin așa spera, dar inima îi bătea cu putere. De cum încetase neplăcutul dialog cu ofițerii, uitase de existența lor. Privea la lăncieri și se simțea cu totul pătruns de bucurie și de uimire. „Iată-i, așadar, pe tovarășii de arme ai lui Napoleon! Iată, așadar, soldatul francez!" Privea la cele mai mici amănunte cu un interes ridicol și pasionat. Venindu-și oarecum în fire după primele emoții, se gîndi la situația sa.

„Iată-mă cu o profesiune care trece drept cea mai nobilă și mai distractivă dintre toate. Ca politehnician, aș fi călărit în rînd cu artileriștii, iată-mă acum cu lăncierii; singura deosebire, adăugă surîzînd, este că în loc să-mi cunosc meseria în mod desăvîrșit, o ignor cu totul." Căpitanul, vecinul său, văzîndu-i surîsul mai mult duios decît batjocoritor, se simți atins. „Aș, urmă Lucien, așa

au început și Desaix [1] și Saint-Cyr [2], acești eroi care n-au fost mîhniți cu titlul de duce [3]."

Cuvintele pe care le schimbau lăncierii între ei îl distrară pe Lucien. Erau în fond cuvinte banale, referitoare la nevoile cele mai simple ale unor oameni foarte săraci : calitatea *pîinii de azimă*, prețul vinului etc., etc. Sinceritatea tonului, curmezișul hotărît și cinstit al interlocutorilor, care ieșea la iveală cu fiecare cuvînt, îi întăreau însă sufletul, ca aerul de pe culmile munților. Afla în ele ceva simplu și curat, cu totul diferit de atmosfera înăbușitoare în care trăise pînă atunci. Simți deosebirea într-o singură clipă și își schimbă nemaidecît felul de a vedea. În locul unei politeți foarte plăcute, dar în fond foarte calculată și mult prea meticuloasă, tonul fiecăreia din vorbele acestea spunea cu voioșie : „Nu-mi pasă de nimic și mă bizui pe mine".

„Iată-i pe cei mai sinceri și mai deschiși dintre oameni, gîndi Lucien, și poate că și pe cei mai fericiți ! De ce oare din șefii lor n-ar fi ca dînșii ? Ca și ei, eu sînt sincer, n-am nici un gînd ascuns, nu voi avea altă năzuință decît aceea de-a contribui la bunăstarea lor ; în fond, mi-am pierdut jocul de toate, în afară de propria mea stimă ! Cît despre aceste personaje importante, cu purtări aspre și înfumurate, care se intitulează camarazii mei, n-am nimic comun cu ei, în afară de epoleți ! Privi cu coada ochiului în capitonul din dreapta lui și la locotenentul din dreapta căpitanului : Domnii aceștia sînt în contrast desăvîrșit cu lăncierii ; își petrec viața prefăcîndu-se, ca actorii ; le e teamă de tot, afară, poate, de moarte. Sînt niște oameni de felul vărului meu, Dévelroy".

Lucien începu iarăși să-i asculte pe lăncieri, cu o adevărată înțelegere ; în curînd sufletul lui plutea în spații imaginare ; se bucura adînc de libertatea și generozitatea lor, nu vedea decît lucruri mari de înfăptuit și primejdii minunate. Năzuința după legături amoroase și după o viață de felul celei pe care-o ducea Dévelroy dispăruse

[1], [2] *Desaix de Veygoux, Louis Charles-Antoine* (1768—1800), generalul francez, și *Gouvion Saint Cyr, Laurent* (1764—1830), mareșal al Franței, cunoscuți pentru eroismul și devotamentul lor față de patrie.

[3] Vorbe cu înțeles republican (n. ed.).

cu totul. Vorbele mai mult decît simple ale soldaților îi făceau impresia unei muzici alese. Viața i se zugrăvea în trandafiriu.

Deodată, în mijlocul celor două șiruri de lăncieri care mergeau în neorînduială și la pas, ajunse la trap întins, pe mijlocul șoselei rămas liber, aghiotantul subofițer. Spunea subofițerilor, cu vocea scăzută, anumite cuvinte, și Lucien îi văzu pe lăncieri îndreptîndu-se pe cai. „Mișcarea asta le dă înfățișarea unor oameni sănătoși", își spuse el. Chipul său tînăr și naiv nu putu să se împotrivească acestei senzații vii, pe el se putea citi mulțumirea și bunătatea, și poate și un pic de curiozitate. Fu o greșeală ; ar fi trebuit să rămînă nepăsător, sau, și mai bine, să dea trăsăturilor sale o expresie *contrară aceleia pe care ceilalți se așteptau s-o citească*. Căpitanul, în stînga căruia mergea, își zise îndată : „Tînărul ăsta frumos îmi va pune o întrebare, și îl voi pune la locul său cu un răspuns *bine tighelit*". Lucien n-ar fi pus însă, pentru nimic în lume, o întrebare unuia din camarazii săi, atît de puțin camarazi ; încercă singur să ghicească cuvîntul care, dintr-o dată, dădea un aer atît de viol tuturor lăncierilor și înlocuia nepăsarea unui marș lung cu toate farmecele milităriei.

Căpitanul aștepta o întrebare ; pînă la urmă, nu mai putu suferi tăcerea continuă a tînărului parizian.

— Îl așteptăm pe inspectorul general, pe generalul conte N..., pair al Franței, spuse el în sfîrșit, aspru și arogant, fără să pară a-i adresa cuvîntul anume lui Lucien.

Acesta privi pe căpitan cu un aer rece, ca și cum i-ar fi auzit numai sunetul glasului ; gura acestui erou se strîmba îngrozitor, fruntea îi era brăzdată de cutele înfumurării ; ochii îi erau îndreptați către Lucien, dar erau foarte departe de a-l privi d-a dreptul pe sublocotenent.

„Ciudat animal ! gîndi Lucien. Se vede că ăsta e stilul ostășesc de care mi-a vorbit atîta locotenent-colonelul Filloteau ! Bineînțeles că nu voi împrumuta asemenea purtări aspre și grosolane numai ca să fiu pe placul acestor domni ; voi rămîne un străin printre ei. Asta mă va costa poate o strașnică lovitură de spadă, dar e sigur că nu voi răspunde unei comunicări făcute cu tonul acesta".

Căpitanul aștepta evident o vorbă admirativă din partea lui Lucien, ca : „Este faimosul conte N..., este generalul atît de onorabil menționat în buletinele Marii Armate ?“ Eroul nostru se supraveghea însă ; chipul său nu conteni să-și păstreze expresia unui om care e silit să mirosească vreo duhoare. Căpitanul fu obligat să adauge, după un minut de tăcere penibilă și neruinînd din ce în ce mai mult din sprîncene :

— E contele N..., cel care a făcut șarja aceea frumoasă la Austerlitz. Trăsura lui va trece îndată. Colonelul Muller de Saint Megrin, care se pricepe în lucruri de acest fel, a descoperit trei franci surugiilor de la ultima stație de poștă, și unul dintr-înșii a sosit mai adineauri în galop. Lucienii nu trebuie să fie aliniați ca să nu pară că i-a înșirățat cineva. Dar uită-te și dumneata ce bună idee își va face inspectorul despre regiment ; trebuie să avem grijă de cei dintîi împresie... Iată niște oameni care par că s-au născut pe cal !

Lucien nu răspunse decît printr-un semn din cap ; îi era rușine de felul cum mergea gloaba ce i se dăduse ; îi dădu pinteni, ca făcu un salt și fu cît pe-aci să cadă.

— Parcă aș fi un călugăr de la bucătăria mînăstirii“, își spuse.

Peste zece minute se auzi duruitul unei trăsuri peste mucarea de încărcate ; era contele N..., care trecea prin mijlocul șoselei, între cele două rînduri de lăncieri ; trăsura ajunse în sfîrșit în dreptul lui Lucien și al căpitanului. Aceștia nu putură să-l vadă pe vestitul general, așa de mocircată era enorma-i trăsură cu pachete de toate formele.

— Ladă, ladă dublă, lădoi ! spuse căpitanul cu năduf. Nu merge niciodată fără cantități mari de șunci, curcani fripți, pateuri de ficat de gîscă, și sticle de șampanie cu duiumul !

Eroul nostru fu nevoit să răspundă. În timp ce e prins de neplăcuta îndatorire de a răspunde în mod politicos, dar cu dispreț la dispreț, căpitanului Henriet, ne cerem ngăduința să l urmărim o clipă pe locotenent-generalul N..., pair al Franței, mocircinat, anul acela, cu inspectarea celei de a 26 a divizii militare.

În momentul cînd trăsura lui trecea pe podul mobil de la Nancy, unde se afla reședința diviziei, șapte lovituri de tun anunțau publicului marele eveniment.

Loviturile acestea de tun înălțară în slava cerului sufletul lui Lucien.

Două santinele fură așezate la ușa inspectorului, și locotenent-generalul, baronul Thérance, comandantul diviziei, ceru să fie întrebat dacă binevoiește să-l primească îndată sau a doua zi.

— Îndată, drace, spuse bătrînul general. Crede oare că mă c... pe serviciu ?

Contele N... mai păstra, în lucrurile mici, obiceiurile armatei de la Sambre-et-Meuse, unde se născuse odinioară faima de care se bucura. Obiceiurile astea îi erau cu atît mai viu prezente în clipa de față cu cît, de mai multe ori în timpul celor cinci sau șase ultime etape, recunoscuse pozițiile ocupate altădată de armata aceasta cu o glorie atît de neîntinată.

Deși nu era cîtuși de puțin un bărbat cu imaginație și iluzii, se pomeni năpădit de-o seamă de vii amintiri din 1794. „Cîtă deosebire din 94 pînă-n 183* ! Dumnezeule mare ! Ce ură juram atunci regalității ! Și cu cîtă însuflețire ! Tinerii subofițeri pe care N... mi-a recomandat de atîtea ori să-i supraveghez eram pe atunci chiar noi înșine !... Pe atunci ne luptam în fiecare zi ; meseria era plăcută, ne era drag să ne batem. Astăzi trebuie să facem curte cine știe cărui domn mareșal..."

Generalul conte N... era un bărbat destul de frumos, de 65—66 de ani, zvelt, slab, drept, cu o ținută foarte bună. Avea o statură foarte frumoasă încă, iar cîțiva cîrlionți bine îngrijiți, bătînd între blond și sur, dădeau mult farmec capului său, aproape pe de-a-ntregul pleșuv. Fizionomia lui prevestea un curaj hotărît și o mare decizie în a da ascultare ordinelor, dar gîndul lui era străin acestor trăsături. Capul acesta plăcea mai puțin cînd îl priveai pentru a doua oară și părea aproape banal la cea de a treia ; întrevedeai atunci ceva ca o negură de prefăcătorie, se vedea că Imperiul și slugărnicia lui lăsaseră urme în el.

Fericiți eroii morți înainte de 1804 [1] !

[1] Data la care Napoleon a fost proclamat, de către Senat, „împărat al francezilor".

Aceste vechi figuri ale armatei de la Sambre-et-Meuse căpătaseră destul de multă suplețe prin anticamerele de la Tuileries și la ceremoniile din biserica Notre-Dame. Contele N... îl văzuse pe generalul Delmas surghiunit după acest dialog celebru :

Frumoasă ceremonie, Delmas ! E într-adevăr superb ! spuse împăratul, întorcîndu-se de la Notre-Dame.

Da, generale, nu lipsesc de aici decît cele două milioane de oameni care au pierit ca să răstoarne ceea ce reclamați acuma din nou.

A doua zi Delmas fu surghiunit, cu ordinul de-a nu se apropia decît cel mult patruzeci de poște de Paris.

Cînd valetul îl anunță pe baronul Thérance, generalul care se pusese la mare ținută, se plimba prin salonul lui, auzea încă în gînd tunul de la despresurarea orașului Valenciennes. Își alungă toate aceste amintiri, care pot da cuiva de știre la cine știe ce act nesocotit, și, *în favoarea cititorului*, cum spun cei care fac cunoscut discursul regelui în deschiderea sesiunii, vom da cîteva crîmpeie din dialogul celor doi bătrîni generali. Se cunoșteau foarte puțin.

Baronul Thérance intră, salutînd cu stîngăcie. Era înalt, de aproape doi metri, și avea înfățișarea unui țăran din Franche-Comté. Mai mult, la bătălia de la Hanau [1], cînd Napoleon fu nevoit să străpungă rîndurile credincioșilor săi aliați, bavarezii, ca să se întoarcă în Franța, colonelul Thérance, care acoperea cu un batalion celebra baterie a generalului Drouot, primi o lovitură de sabie ce-i sfîrtecase obrajii și-i retezase puțin și din nas. Toate astea fuseseră, de bine, de rău, cîrpite, dar semnele rămăseseră, și enorma cicatrice, pe o figură marcată de-o continuă stare de nemulțumire, dădea generalului o înfățișare foarte ostășească. În război fusese de o vitejie admirabilă, dar o dată cu sfîrșitul domniei lui Napoleon, curajul îi pierise. Pe trotuarul din Nancy îi era teamă de tot, și de jurnale mai mult decît de orice ; de asemenea, spunea adeseori că avocații trebuie împușcați. Coșmarul care-l bîntuia neconținut era spaima de a fi expus *batjocurii publice*. O glumă bună, dintr-un jurnal care numără o sută

[1] Localitate unde trupele franceze au repurtat, în 1813, o victorie asupra trupelor austro-bavareze.

de cititori, îl scotea într-adevăr din fire pe militarul acesta atît de viteaz. Mai avea un necaz : la Nancy nimeni nu-i lua în seamă epoleții. Odinioară, cu prilejul răscoalelor din mai 183 *, trăsese un strașnic frecuș tineretului din oraș, și credea că lumea îl urăște.

Omul acesta, altădată atît de fericit, îl prezentă pe aghiotantul său, care se retrase numaidecît. Apoi desfășură pe o masă tabelele cu situația trupelor și a spitalelor diviziei. Un ceas întreg trecu numai cu amănunte de ordin militar. Generalul îl întrebă pe baron despre felul cum gîndesc soldații ; de aici pînă la opinia publică nu era decît un pas. Trebuie să mărturisim însă că răspunsurile domnului comandant al Diviziei a 26-a ar părea lungi dacă le-am lăsa toate podoabele stilului ostășesc ; ne vom mulțumi să înregistrăm concluziile trase de contele pair al Franței din vorbele pline de năduf ale generalului din provincie.

„Iată un bărbat care personifică onoarea, își spunea contele, el nu se teme de moarte ; ba se și plînge chiar, și cu toată sinceritatea, de lipsa primejdiei ; de altminteri, însă, e demoralizat, și, dac-ar fi nevoit să combată vreo răscoală, ar înnebuni de teama ziarelor de a doua zi."

— Sînt pus să înghit bobîrnace cît e ziua de lungă, repeta baronul.

— Spune-o mai în șoaptă, scumpul meu general ; douăzeci de generali, și încă dintre cei mai vechi în grad, solicită locul dumitale, iar mareșalul vrea să-i mulțumească pe toți. Am să-ți repet cu sinceritate, în calitate de bun camarad, o vorbă poate cam tare. Mi-a spus-o ministrul acum o săptămînă, cînd m-am despărțit de dînsul : *„Numai un nătărău nu e în stare să-și facă oriunde cuibul"*.

— Aș vrea să-l văd aici pe domnul mareșal, răspunse enervat baronul, între o nobilime bogată și strîns unită, care ne disprețuiește pe față și-și bate joc de noi toată ziua, și între niște burghezi duși de nas de către iezuiții cei foarte deștepți, care călăuzesc toate femeile cît de cît înstărite. De cealaltă parte, se află toți tinerii orașului, fără blazon sau nebisericoși, niște republicani turbați. Dacă ochii mei se opresc din întîmplare pe unul

dintre aceştia, el îmi arată o pară[1], sau altă emblemă razvrătitoare. Pînă şi strengarii de colegieni îmi arată pere. Dacă tinerii aceştia mă zăresc la două sute de paşi departe de santinelele mele, mă fluieră cu înverşunare; iar apoi, într-o scrisoare anonimă, îmi oferă satisfacţie, şi nişte înjurături strănjnice, dacă nu primesc duelul; iar scrisoarea anonimă cuprinde un petic de hîrtie cu numele şi adresa celui ce scrie. Se petrec asemenea lucruri la Paris? Şi dacă mănînc o ocară, a doua zi vorbeşte tot Parisul de ea. Alaltăieri, bunăoară, domnul Ludwig Roller, un fost ofiţer foarte viteaz, al cărui servitor fusese, din întîmplare, ucis cu prilejul tulburărilor de la 3 aprilie, mi-a oferit să ne duelăm cu pistolul în afara de zona diviziei. Ei bine, obrăznicia asta a fost ieri subiectul de conversaţie al întregului oraş.

Se trasmite scrisoarea procurorului regal; procurorul dumneavoastră regal n-are nici un pic de energie?

Are pe dracu-n el; e rudă cu ministrul şi e sigur de avansare la primul proces politic. Am făcut greşeala, la cîteva zile după răscoală, să-i arăt o scrisoare anonimă ticăloasă, pe care tocmai o primisem; întîia din viaţa mea, fiecare să fie! „Ce vrei să fac cu cîrpa asta? îmi spune cu nepăsare. Dac-aş fi insultat în felul acesta, ţi-aş cere protecţie dumitale, domnule general, sau mi-aş face singur dreptate". Uneori sînt ispitit să le reped o lovitură de sabie peste nas *civililor* ăstora obraznici!

Adio slujbă!

Ah, de ce nu pot pune tunul pe ei?! spuse bătrînul şi bravul general, suspinînd adînc şi ridicînd ochii la cer.

– Aşa da! răspunse pair-ul Franţei; totdeauna am fost de părerea asta. Bonaparte s-a bucurat de linişte în timpul domnici lui datorită tunului de la Saint-Roch[2].

---

[1] În caricaturile vremii, regele Ludovic-Filip era înfăţişat cu o faţă în formă de pară, deoarece fruntea, cu deosebire îngustă, şi partea de jos, a feţei, lungă, îi dădeau oarecare asemănare cu acest fruct.

[2] Aluzie la felul în care generalul Bonaparte a pus capăt răscoalei contrarevoluţionare a regaliştilor (octombrie 1795) — care se adunau de obicei în biserica Saint-Roch — mitraliindu-i fără milă.

Oare domnul Fléron, prefectul dumneavoastră, nu-i aduce la cunoștință ministrului de interne nimic despre spiritul public ?

— Nu e mare lucru. Toată ziulica zgîrie hîrtia, dar e un copil, fluieră-vînt de douăzeci și opt de ani, care face pe diplomatul cu mine, plesnește de înfumurat ce e și e fricos ca o muiere. În zadar îi spun : „Să amînăm rivalitatea dintre prefect și general pentru vremuri mai fericite : dumneata și cu mine sîntem ocărîți toată ziua și de toți. Monseniorul episcop, bunăoară, întorsu-ne-a vizita ? Nobilimea nu vine niciodată la balurile noastre și nici nu ne poftește la ale ei. Dacă, potrivit instrucțiunilor primite, profităm de cine știe ce relație de afaceri în consiliul general și salutăm vreun nobil, acesta ne răspunde la salut numai întîia dată ; a doua oară întoarce capul. Tineretul republican ne privește în față și fluieră". Toate astea-s evidente. Ei bine, prefectul le tăgăduiește ; îmi răspunde, roșu de mînie : „Vorbește în numele dumitale ; eu n-am fost fluierat niciodată". Și nu trece o săptămînă în care, dacă îndrăznește să iasă pe stradă, pe înnoptate, să nu fie fluierat de la doi pași depărtare.

— Ești sigur de asta, scumpul meu general ? Ministrul de interne mi-a arătat zece scrisori de la domnul Fléron, în care se înfățișează ca și cum s-ar afla în ajunul împăcării definitive cu partidul legitimist. G..., prefectul de N..., cu care am luat masa alaltăieri, e în raporturi bunicele cu oamenii din partidul acesta, și m-am încredințat eu însumi de asemenea lucru.

— Nu mă-ndoiesc cîtuși de puțin ; e un bărbat dibaci, un prefect excelent, prieten cu toți hoții dibaci, care fură și el, fără să se lase prins, douăzeci sau treizeci de mii de franci pe an, ceea ce face să fie respectat în departamentul său. Pot fi însă suspectat în cele ce vă raportez în legătură cu prefectul meu ; îngăduiți-mi să-l chem pe căpitanul B..., dacă n-aveți nimic împotrivă. Trebuie să fie în anticameră.

— Dacă nu mă înșel, e observatorul trimis la Regimentul 107, ca să raporteze despre starea de spirit a garnizoanei ?

— Întocmai, nu e aici decît de trei luni ; ca să nu-l *demasc* în fața regimentului său, nu-l primese niciodată ziua.

Căpitanul B... apăru. Văzîndu-l că intră, baronul Thérance ținu morțiș să treacă în altă odaie ; căpitanul întări, prin douăzeci de fapte deosebite, plîngerile bietului general.

În orașul ăsta blestemat, tineretul e republican, iar nobilimea, drăguță umilă și bisericoasă. Domnul Gauthier, redactorul ziarului liberal și șeful republicanilor, e hotărît și dîrz. Domnul Du Poirier, care conduce nobilimea, e un prieten de mînă întîi și depune o activitate uimitoare. Toată lumea, în sfîrșit, își bate joc de prefect și de general ; sînt lăsați cu totul pe dinafară ; n-au nici o trecere. Episcopul aduce periodic la cunoștință credincioșilor că vom cădea pînă în trei luni. Sînt încîntat, domnule conte, că-mi pot pune răspunderea la adăpost. Ce e mai rău e că dacă scriem în privința asta mai răspicat nuanțelului, pune să ni se răspundă că ne lipsește zelul. Îl convine, în cazul schimbării dinastiei...

Oprește-te, domnule !

Scuzați-mă, domnule general, am cam luat-o razna. Aici iezuiții duc nobilimea de nas ca și pe servitoare într-un cuvînt, tot ce nu e republican.

Ce populație are orașul Nancy ? întrebă generalul, găsind raționamentul prea sincer.

Optsprezece mii de locuitori, în afară de garnizoana.

Cîți republicani aveți ?

— Strict controlați, treizeci și șase.

Așadar, doi la mie. Iar printre aceștia, cîți oameni cu judecată ?

— Unul singur, Gauthier, inginerul hotarnic, redactorul ziarului *Aurora* ; e un om sărac, care se fălește cu sărăcia lui.

Și nu puteți ține în frîu treizeci și cinci de țîngăi și arestați pe omul cu judecată ?

Mai întîi, domnule general, se cuvine, cînd faci parte din rîndul nobililor, să fii bisericos, dar e obiceiul, cînd faci parte din rîndurile celor nebisericoși, să-i imiți

pe republicani în toate scrîntelile lor. Există o cafenea numită „Montor", unde se adună tinerii din opoziție, e un adevărat club de la 1793. Dacă patru sau cinci soldați trec prin fața acestor domni, li se strigă cu jumătate de glas : *„Trăiască regimentul de linie !"* Iar dacă apare un subofițer, e salutat, i se vorbește, e poftit să ia o gustare. Dacă, dimpotrivă, trece un ofițer devotat guvernului, eu, bunăoară, nu e cruțat de nici o jignire indirectă. Duminica trecută am trecut pe dinaintea cafenelei „Montor" ; au întors cu toții spatele în același timp, ca soldații la paradă ; m-a încercat o poftă nebună de-a le da cu piciorul acolo unde știți și dumneavoastră.

— Era un mijloc sigur ca să fii pus la disponibilitate, cu prima poștă. Nu primești un supliment peste soldă ?

— Primesc o hîrtie de o mie de franci din șase în șase luni. Treceam prin fața cafenelei „Montor" din nebăgare de seamă ; de obicei fac un ocol de cinci sute de pași, ca să mă feresc de blestemata asta de cafenea. Și cînd te gîndești că un ofițer rănit la Dresda și la Waterloo e nevoit să evite niște pîrliți de civili !

— De la „Cele trei glorioase" nu mai există pîrliți de civili ! spuse contele cu amărăciune. Să încetăm însă cu toate chestiile personale, adăugă el, rechemîndu-l pe baronul Thérance și poruncindu-i căpitanului să rămînă pe loc. Cine sînt șefii de partide din Nancy ?

Generalul răspunse :

— Domnii de Pontlevé și de Vassignies sînt șefii aparenți ai *carlismului,* din însărcinarea lui Carol al X-lea ; dar adevăratul lor șef e un blestemat de intrigant, anume doctorul Du Poirier (i se spune doctor pentru că e medic). În mod oficial, nu-i decît secretarul comitetului carlist. Iezuitul Rey, mare vicar, mînă pe toate femeile din oraș, de la doamna cea mai de neam pînă la negustăreasa cea mai măruntă ; totul merge ca pe roate. Observați dacă la masa pe care vă va da-o prefectul va lua parte un singur invitat în afară de salariații prefecturii. Informați-vă dacă vreuna din persoanele atașate guvernului și în vizită cu prefectul e primită de doamnele de Chasteller, d'Hoquincourt sau de Commercy ?

— Cine-s doamnele astea ?

— Fac parte din nobilimea foarte bogată și foarte mîndră. Doamna d'Hoquincourt e cea mai frumoasă femeie din oraș și cheltuiește foarte mult. Doamna de Chasteller e poate și mai frumoasă decît doamna d'Hoquincourt, dar e o zănatică, un fel de doamna de Staël, care pororocază într-una pentru Carol al X-lea, întocmai ca aia de la Geneva împotriva lui Napoleon. Eram comandant la Geneva, și nebuna aceea ne încurca rău de tot.

Dar doamna de Chasteller ? întrebă contele N... cu interes.

E o doamnă foarte tînără, văduvă totuși a unui general de brigadă, atașat la curtea lui Carol al X-lea. Doamna de Chasteller face propagandă în salonul ei ; tot tinerețul orașului e nebun după ea ; deunăzi, un tînăr *conformist* a pierdut o sumă mare la joc, iar doamna de Chasteller a cutezat să se ducă la el acasă. Nu-i așa, căpitane ?

Întocmai, domnule general. Mă găseam din întîmplare pe aleea unde se află casa tînărului. Doamna de Chasteller i-a înmînat trei mii de franci aur și o bijuterie împodobită cu diamante, pe care i-o dăduse ca amintire ducesa d'Angoulême, și pe care tînărul s-a dus s-o amaneteze la Strasbourg. Am la mine o scrisoare din partea comisionarului din Strasbourg.

— Detaliul e de prisos, spuse contele către căpitanul care întindea tocmai un uriaș ghiozdan.

— Mai sînt, reluă generalul Thérance, familiile de Puy-Laurens, de Serpierre și de Marcilly, unde monseniorul episcop e primit ca un general-comandant, și să fiu al dracului dacă vreunul de-ai noștri își vîră nasul acolo ! Știți unde-și petrece domnul prefect serile ? La o bătrînă, doamna Berchu, iar salonul ei e în spatele prăvăliei. Dar asta n-o raportează ministrului. Eu, unul, am mai multă demnitate, nu mă duc nicăieri și mă culc la opt seara.

— Și ce-ți fac ofițerii seara ?

— Cafeneaua şi fetele, nici o singură femeie din burghezie ; trăim aici ca nişte osîndiţi. Afurisiţii ăştia de soţi burghezi fac poliţie unii pentru alţii, şi toată treaba asta, sub pretextul *liberalismului* ; numai artileriştii şi ofiţerii de geniu [1] se simt în largul lor.

— Şi, mă rog, ce gîndesc aceştia ?

— Nişte republicani înverşunaţi, nişte *ideologi* [2], ce credeţi ? ! Căpitanul vă va putea spune că sînt abonaţi la *Naţionalul* [3], la *Charivari* [4] şi la toate celelalte ziare periculoase şi că-şi bat joc făţiş de *ordinele mele de zi* cu privire la foile publice. Le vin pe numele unui burghez din Darney, tîrguleţ la şapte poşte depărtare. N-aş putea jura că în timpul partidelor lor de vînătoare nu se întîlneşte cu de-alde Gauthier.

— Cine-i ăsta ?

— Şeful republicanilor, despre care v-am mai vorbit : redactorul-şef al jurnalului lor incendiar, care se cheamă *Aurora,* şi a cărui ocupaţie de căpetenie e să mă facă pe mine de rîs. Anul trecut mi-a propus un duel cu spada, şi, ceea ce e îngrozitor, e faptul că e funcţionar public ; e geometrul cadastrului şi nu-i pot obţine destituirea. În zadar am spus c-a trimis o sută şaizeci şi nouă de franci ziarului *Naţionalul* pentru ultima amendă la care-a fost condamnat acesta, în legătură cu mareşalul Ney...

— Să nu vorbim de asta, spuse contele N... înroşindu-se ; şi numai cu mare greutate scăpă de baronul Thérance, care găsea oarecare uşurare deschizîndu-şi inima.

---

[1] Artileriştii şi ofiţerii de geniu erau foşti elevi ai Şcolii politehnice, educaţi în spiritul republican ; în felul acesta se explică buna primire de care se bucurau din partea micii burghezii republicane.

[2] Nume dat de Napoleon filozofilor care continuau vechile tradiţii ale liber-cugetătorilor şi republicanilor din timpul Revoluţiei Franceze.

[3] *Le National* — ziar liberal, fondat în preajma revoluţiei din 1830 ; organul republicanilor în timpul domniei lui Ludovic Filip.

[4] Ziar satiric cu tendinţe opoziţioniste, fondat în 1832 ; ilustraţiile apărute în paginile sale, care se bucurau de un mare succes, ironizau acţiunile guvernului şi ale funcţionarilor acestuia.

În timp ce baronul Thérance zugrăvea tristul tablou al oraşului Nancy, Regimentul 27 lăncieri se apropia de urbe, străbătînd cîmpia cea mai mohorîtă din lume, al cărei teren uscat şi pietros părea că nu produce nimic. Lucien observă la un moment dat un anume loc, cam la o poştă de oraş, pe care nu se zăreau decît trei pomi cu totul, iar cel care creştea pe marginea şoselei n-avea decît vreo şase sute metri înălţime şi era într-o stare de plîns. Zărea, foarte apropiată, era alcătuită dintr-un şir de coline pleşuve; de-a lungul văilor pe care le formau aceste coline, se zăreau cîteva vii anemice. La un sfert de poştă de oraş, două şiruri triste de ulmi pirpirii mărgineau cursul şoselei principale. Ţăranii întîlniţi în cale păreau sărăcăcioşi şi uimiţi. „Iată aşadar *frumoasa Franţă!*" îşi spunea Lucien. Pe măsură ce se apropia de oraş, regimentul începu să treacă prin faţa acelor mari stabilimente folositoare, murdare însă, care vestesc cu atîta tristeţe o civilizaţie perfecţionată, cum sînt abatorul, rafinăria de ulei etc. După lucrurile astea frumoase, veneau întinsele grădini cultivate cu varză; aşa că nu se vedea nici cel mai mărunt arbust.

Şoseaua făcu în sfîrşit o cotitură bruscă, şi regimentul ajunse la primele bariere ale fortificaţiilor care, înspre Paris, păreau foarte scunde, ca şi cum ar fi fost îngropate în pămînt. Regimentul se opri şi fu recunoscut de către gardă. Am uitat să spunem că, o poştă mai înainte, pe marginea unui pîrîu, se făcuse o haltă în vederea curăţeniei; în cîteva minute dispăruse orice urmă de noroi, iar uniformele şi harnaşamentul cailor îşi recăpătaseră toată strălucirea.

Cam pe la ora opt şi jumătate dimineaţa, în ziua de 24 martie 183", pe o vreme închisă şi rece, intră în Nancy Regimentul 27 lăncieri. Înaintea lui păşea un grup plin de mareţie, muzica regimentului care repurtă cel mai mare succes pe lîngă burghezii şi grizetele de prin partea locului; treizeci şi doi de trompeţi, îmbrăcaţi în roşu şi călări pe cai albi, suflau din răsputeri.

Ba mai mult chiar, cei șase trompeți din rîndul întîi erau negri, iar trompetul-major avea doi metri înălțime.

Frumusețile orașului și mai cu seamă tinerele lucrătoare de dantelă se arătară la toate ferestrele și fură foarte mișcate de această armonie țipătoare; e drept că muzica se arătă la înălțime datorită și hainelor roșii, acoperite cu superbele galoane de aur, ce le purtau trompeții.

Nancy, această cetate atît de puternică, capodopera lui Vauban [1], lui Lucien i se păru îngrozitoare. Murdăria și sărăcia se luau parcă la întrecere în tot ceea ce o privea. Fizionomiile locuitorilor corespundeau cu desăvîrșire tristeții clădirilor. [2] Lucien văzu peste tot numai chipuri de cămătari, fizionomii meschine, ascuțite, arțăgoase.

„Oamenii ăștia nu se gîndesc decît la bani și la mijloacele de a-i strînge, își spuse cu dezgust. Așa trebuie să fie, fără îndoială, caracterul și aspectul acelei Americi pe care ne-o laudă atîta liberalii."

Tînărul parizian, obișnuit cu figurile binevoitoare din orașul său, era consternat. Străzile, strîmte, rău pavate și întortocheate, se remarcau doar printr-o groaznică murdărie; în mijloc curgea o gîrlă de apă noroioasă, care i se păru o fiertură de ardezie.

Calul lăncierului din dreapta lui Lucien făcu un salt care acoperi cu apă neagră și puturoasă gloaba pe care-o primise din porunca locotenent-colonelului. Eroul nostru băgă de seamă că micul accident fu un prilej de mare bucurie pentru camarazii săi care se aflaseră pe aproape și-l putuseră vedea. Acele surîsuri care voiau să pară ironice retezară aripile închipuirii lui Lucien: și el se înfurie.

„Înainte de toate, își spuse, trebuie să-mi amintesc că aici nu-i tabără, că nu-i nici un inamic la un sfert de poștă depărtare și că, de altfel, nici unul din domnii aceștia, care au mai puțin de 40 de ani, n-a dat ochii cu inamicul mai mult decît am dat eu. Așadar, obiceiuri

[1] *Vauban Sébastian Le Prestre (1633—1707), unul* din cei mai mari ingineri militari ai Franței.

[2] Se pare că autorul n-a fost niciodată la Nancy; noua stradă Paris e superbă (n ed. fr.).

meschine, roade ale plictisului. Aici nu mai sînt acei tineri ofiţeri plini de bravură, de nechibzuinţă şi de veselie cum se văd pe scena teatrului «Gymnase» [1], sînt doar nişte bieţi oameni plictisiţi, cărora nu le-ar părea rău să se poată distra pe socoteala mea; se vor purta rău cu mine pînă voi avea vreun duel, şi e bine să-l pun la cale numaidecît, ca să ajung cît mai degrabă la pace. Oare grasaunul de locotenent-colonel îmi va putea fi martor? Nu prea cred, gradul nu-i permite; trebuie să dea exemplu de ordine... Unde să găsesc un martor?"

Lucien ridică ochii şi văzu o casă mare, mai puţin melancolică ca aceea prin faţa cărora trecuse pînă atunci regimentul; în mijlocul unui zid mare şi alb erau nişte obloane vopsite într-un verde de nuanţa papagalului. „O colecţie de culori ţipătoare fac ticăloşii ăştia de provinciali!"

Lucien se complăcea în această idee nu prea politicoasă, cînd văzu oblonul verde-papagal întredeschizîndu-se puţin; apăru o tînără femeie blondă cu un păr minunat şi aerul dispreţuitor: venise să vadă defilînd regimentul. Toate ideile triste ale lui Lucien dispărură cînd văzu acel chip frumos; sufletul i se reînsufleţi. Zidurile coşcovite şi murdare ale caselor din Nancy, noroiul negru, invidia şi gelozia camarazilor, duelurile necesare, pavajul rău, pe care aluneca gloaba ce i se dăduse poate dinadins, dispărură toate. O îmbulzeală sub o boltă de la capătul străzii silise regimentul să se oprească. Tînăra femeie închise fereastra şi privi, pe jumătate ascunsă de perdeaua de muselină brodată a ferestrei. Să fi avut 24, 25 de ani. Lucien găsi în ochii ei o expresie ciudată; era ironie, ură, sau pur şi simplu tinereţe şi o anumită înclinare de a se distra pe socoteala celorlalţi?

Escadronul al doilea, din care făcea parte şi Lucien, se puse brusc în mişcare; Lucien, cu ochii aţintiţi la fereastra verde-papagal, dădu pinteni calului, acesta alunecă însă, căzu şi-l trînti la pămînt.

---

[1] *Gymnase-Dramatique*, teatru din Paris, construit în 1820, pe scena căruia s-au jucat, la început, vodeviluri şi comedii uşoare într-un act, în care abundau cupletele.

Să se ridice, să dea gloabei o scrioasă lovitură cu teaca săbiei, să sară în șa, totul nu ținu decît o clipă; hohotul de rîs fu însă unanim și zgomotos. Lucien băgă de seamă că doamna cu părul blond-cenușiu mai surîdea și după ce încălecase din nou. Ofițerii regimentului rîdeau *dinadins*, întocmai ca un membru al centrului în Camera deputaților, cînd li se aduce miniștrilor o învinuire întemeiată.

— Orișicum, e un om și jumătate! spuse un bătrîn sergent de cavalerie, cu mustățile albe.

— Niciînd n-a fost mai bine încălecată gloaba asta! spuse un lăncier.

Lucien era roșu, dar făcea pe nepăsătorul.

De îndată ce regimentul fu încazarmat și i se fixă serviciul, Lucien alergă în trapul întins al gloabei la stația de cai cu schimbul.

— Domnule, spuse el directorului stației, sînt ofițer, după cum vezi, dar n-am cai. Gloaba asta, care mi s-a dat la regiment, poate în bătaie de joc, m-a și aruncat la pămînt, după cum se mai poate vedea; și privi, roșindu-se, urmele de noroi care, uscîndu-se, îi albeau uniforma deasupra brațului stîng. Într-un cuvînt, domnule, aveți în oraș un cal bunicel de vînzare? Am nevoie numaidecît de el.

— Iată un prilej bun, domnule, să *vă potcovesc*. N-am s-o fac însă, spuse domnul Bouchard, directorul stației.

Era un om voluminos, închipuit, cu înfățișarea ironică și cu ochi sfredelitori; potrivindu-și freza, se uita la tînărul acela elegant, pentru a-și da seama cu cîți ludovici ar putea încărca prețul calului ce-l avea de vînzare.

— Sînteți ofițer de cavalerie, domnule, și vă pricepeți desigur la cai.

Lucien, neräspunzînd cu nici un fel de *glumă*, directorul stației crezu potrivit să adauge:

— Îmi iau îngăduința să vă întreb: ați făcut războiul?

La întrebarea aceasta, care putea fi o glumă, fața sinceră a lui Lucien se schimbă instantaneu.

Nu-i vorba aici dacă am făcut sau nu războiul, răspunse cu un glas foarte aspru, ci dacă dumneata, directore de poştă, ai un cal de vînzare.

Domnul Bouchard, văzîndu-se pus atît de limpede la locul său, avu o clipă intenţia să-l lase baltă pe tînărul ofiţer. A scăpa însă prilejul de-a cîştiga zece ludovici, dar, mai ales, a se lipsi de bunăvoinţa de o oră de dimineaţă, nu-l fu cu putinţă directorului nostru de poştă. Faţa-i nu încetă servilul militar şi privea pe ofiţerii de vînătoare ai lui Lucien cu pe nişte copii care se joacă de-a oamenii mari.

Domnule, relua Bouchard cu glasul mieros, ca şi cum nu ar fi petrecut nimic între ei, am fost mai mulţi ani brigadier şi apoi sergent în Regimentul I cuirasieri, şi în această calitate am fost rănit la Montmirail [1], în 1814, în exerciţiul funcţiunii; din pricina asta vorbeam de război. Cît despre ai mei, sînt nişte căluşei de zece-doisprezece ludovici bucata, nevrednici de-un ofiţer aşa de bine *gătit* şi înpopoţonat ca dumneavoastră, buni cel mult de alergătură, nişte adevăraţi căluţi, cum vă spuneam! Dacă ştiţi cum se stăpîneşte un cal, şi nu mă îndoiesc de asta (aici ochii lui Bouchard se îndreptară spre mîneca stîngă a elegantei uniforme, albită de noroi, iar el îşi reluă fără să vrea tonul zeflemitor), dacă ştiţi cum se stăpîneşte un cal, domnul Fléron, tînărul nostru prefect, vă poate servi: cal englezesc, vîndut de un milord care hălăduieşte prin părţile noastre, bine cunoscut de amatori, cal cu gleznă superbă, crupă admirabilă, valoarea trei mii de franci, care nu l-a aruncat pe domnul Fléron la pămînt decît de patru ori, pentru bunul motiv că sus-numitul prefect n-a îndrăznit să-l încalece decît de patru ori; ceea din urmă căderea a avut loc cu prilejul trecerii în revistă a Gărzii Naţionale, compusă în parte din vechi ostaşi, ca mine, de pildă, sergent de cavalerie...

Să mergem, domnule, răspunse Lucien iritat: îl cumpăr pe loc.

[1] Localitate în care trupele comandate de Napoleon au învins trupele inamice (11 - 12 februarie 1814).

Tonul hotărît al lui Lucien în ceea ce privea prețul de trei mii de franci și curajul cu care-i reteză vorba îl cuceriră pe fostul subofițer.

— Să mergem, domnule sublocotenent, răspunse cu tot respectul, și porni îndată, urmînd pe jos gloaba de pe care Lucien nici nu coborîse.

Fură nevoiți să se îndrepte spre prefectură, situată într-un colț retras al orașului, în direcția pulberăriei, la cinci minute depărtare de cartierul de locuințe ; era o fostă mînăstire, foarte bine pusă la punct de unul din ultimii prefecți ai Imperiului. Pavilionul locuit de prefect era înconjurat de o grădină englezească. Ajunseră la poarta de fier. De la mezanin, unde se găseau birourile, fură îndreptați spre altă ușă, împodobită de coloane și ducînd la mărețul etaj întîi, unde locuia domnul Fléron. Domnul Bouchard sună, dar o bună bucată de timp nu răspunse nimeni ; în cele din urmă apăru un valet foarte elegant și cu un aer foarte preocupat și-i introduse într-un salon unde domnea o mare neorînduială ; e drept, însă, că nu era decît ora 1. Valetul repeta frazele-i obișnuite, de o gravitate măsurată, despre nespusa greutate de a-l vedea pe domnul prefect și Lucien era cît pe-aci să se supere, cînd domnul Bouchard rosti cuvintele sacramentale :

— Venim pentru *o afacere de bani* care-l interesează pe domnul prefect.

Valetul avu aerul că se simte jignit în trufia lui, dar nu făcu nici o mișcare.

— Ei, drace ! Am venit s-o cumpărăm pe *Lara* voastră, care-l aruncă atît de bine la pămînt pe domnul prefect ! adăugă fostul sergent de cavalerie.

La vorbele acestea, valetul o rupse la fugă, rugîndu-i pe cei doi domni să aștepte.

După zece minute, Lucien văzu înaintînd spre ei, cu gravitate, un tînăr de un metru și jumătate înălțime, cu aerul totodată timid și pedant. Părea că poartă cu respect o chică frumoasă și atît de blondă, încît era cu totul lipsită de culoare. Părul, foarte subțire și mult prea lung, era împărțit pînă-n creștet printr-o cărare perfect trasă, care despărțea fruntea purtătorului în două părți egale, după moda nemțească. Zărind această făptură, care umbla ca

pe arcuri, cu pretenții și de grație, și de majestate, mînia lui Lucien se risipi, o poftă nebună de rîs îi luă locul, și numai cu greu reuși să nu izbucnească. „Capul ăsta de prefect, își spuse el, e o copie după figurile lui Christos de Lucas Cranach [1]. Iată așadar pe unul din înspăimîntătorii prefecți împotriva cărora tună și fulgeră ziarele liberale în fiecare dimineață!"

Lucien nu se mai simțea jignit de îndelungata așteptare, îl examina pe omuleții aceștia atît de scrobiți, care se apropiau de tot de mort, legănîndu-se ca o rață; avea acum un personaj neprevăzător din fire și cu totul impenetrabil. Lucien era atît de absorbit în contemplație, încît a lăcut o clipă tăcere.

Domnul Flëron fu măgulit de efectul pe care-l producea acolo în mijlocul unui militar mai ales! În sfîrșit, îl întrebă pe Lucien cu ce-l putea servi, dar cuvintele fură rostite grăsuind și cu un ton care cerea parcă un răspuns impertinent.

Lui Lucien îi venea greu să nu-i rîdă personajului în nas; din nefericire, își aduse aminte de un domn Flëron deputat.

„Faptura asta e poate demnul fiu sau nepot al acelui domn Flëron deputatul, care plînge de duioșie vorbind despre *demnii noștri miniștri.*"

Amintirea fu prea puternică pentru eroul nostru, cam tînărel, care izbucni în rîs.

Domnule, spuse în sfîrșit, privind halatul, unic în felul său, în care se drapase junele prefect, domnule, am auzit că aveți de vînzare un cal; aș vrea să-l văd și să încerc un sfert de oră; plătesc bani peșin.

Domnul prefect părea că visează. Nu prea înțelegea rîsul tînărului ofițer, însă în ochii săi esențialul era ca nimic să nu pară a avea nici cel mai mic interes pentru dînsul.

Domnule, spuse în sfîrșit, ca și cum s-ar fi hotărît ca rectele o lecție învățată pe de rost, afacerile urgente și grave care mi-au făcut, iare mă tem, vinovat de nepolitețe. Am motivele mele să bănuiesc c-ați fost lăsat să așteptați. Ar fi o mare vină din parte-mi.

[1] Mare pictor și gravor german (1472–1553).

Nu știa cum să se arate mai binevoitor. Frazele-i dulcege au durat o bună bucată de timp. Deoarece prefectul nu se pronunța în nici un fel, eroul nostru, care se îngrijea mai puțin de renumele lui de bărbat cu maniere alese, își luă libertatea de a-i aminti obiectul vizitei.

— Animalul e englezesc, reluă prefectul cu glas aproape intim, jumătate pursînge, și bine dovedit, l-am cumpărat de la milordul Link, care locuiește în ținutul acesta de mulți ani ; calul e bine cunoscut de către amatori ; trebuie să mărturisesc însă, adăugă lăsînd privirea în jos, că nu e îngrijit în momentul acesta decît de un servitor francez ; am să-l pun pe Perrin la ordinele dumneavoastră. Vă dați seama, domnule, că nu încredințez acest animal unor îngrijiri vulgare și că nici un alt servitor al meu nu se apropie de dînsul etc., etc.

După ce-și dădu poruncile într-un stil frumos și ascultîndu-se vorbind, tînărul prefect își petrecu pulpanele halatului său de cașmir țesut cu aur și-și potrivi pe ochi un fel de boneție ciudată, ca un cilindru de cavalerie ușoară, care amenința în fiecare clipă să cadă. Directorul stației de poștă, Bouchard, al cărui aer zeflemitor se schimbă într-un surîs amar, cu totul impertinent, urmărise încet și cu luare-aminte toate gesturile acestea mărunte. Dar și această afectație fu zadarnică. Domnul prefect, care n-avea obiceiul să se uite la oamenii de teapa directorului, după ce se asigură că amănuntele toaletei sale sînt în ordine, îl salută pe Lucien, adresă o jumătate de salut către domnul Bouchard, fără să-l privească, și se întoarse în apartamentele sale.

— Și cînd te gîndești că un *prichindel* de calibrul ăsta ne va trece în revistă duminica viitoare ! exclamă Bouchard. Să nu-ți vină rău ?

În mînia lui împotriva tinerilor, mult mai bine cotați în societate decît subofițerii de la Montmirail, domnul Bouchard avu numaidecît un alt prilej de bucurie. De îndată ce calul englezesc se văzu afară din grajdul de unde sărmanul dobitoc ieșea mult mai rar decît ar fi avut poftă, începu să galopeze împrejurul curții și să facă săriturile cele mai ciudate ; se avînta de la pămînt cu tuspatru picioarele deodată, cu capul în aer, ca și cum ar

fi vrut să se cațere în platanii ce înconjurau curtea prefecturii.

— Calul are calități, spuse Bouchard apropiindu-se de Lucien cu un aer viclean, dar poate-i mai bine de-o săptămînă de cînd domnul prefect și valetul său Perrin n-au îndrăznit să-l scoată din grajd, și poate că n-ar fi prudent...

Lucien fu izbit de bucuria stăpînită care strălucea în ochii maruntți ai directorului stației de poștă. „Stă scris, gîndi el, că voi fi aruncat la pămînt de două ori într-o singură zi ; așa trebuia să fie debutul meu la Nancy.“ Bouchard se duse să aducă ovăz într-un ciur și opri calul ; lui Lucien îi veni însă foarte greu să-l încalece, și apoi să-l stăpînească.

Porni în galop, dar merse curînd la pas. Uimit de frumusețea și de vigoarea mișcărilor *Larei*, Lucien nu-și făcu nici un scrupul lăsîndu-l pe șolticul director al stației de poștă să-l aștepte. *Lara* străbătu cale de-o poștă și nu reapăru în curtea prefecturii decît după o jumătate de oră : valetul era cu totul speriat de întîrziere. Cît despre directorul stației de poștă, trăgea nădejde să vadă calul întorcîndu-se singur. Văzîndu-l că sosește cu călăreț privi cu atenție uniforma lui Lucien : nimic nu trăda vreo călărie. „Hait, ăsta nu-i atît de bleg ca ceilalți !“ își spuse Bouchard.

Lucien încheie tîrgul fără să descalece. „Orașul nu trebuie să mă revadă pe gloaba fatală“. Domnul Bouchard, care n-avea aceleași temeri, luă calul regimentului. Domnul Perrin, valetul, îi însoți pînă la casieria perceptorului general, de unde Lucien luă banii.

— Vezi, domnule, că nu mă las trîntit la pămînt decît o dată pe zi, îi spuse Lucien lui Bouchard cînd rămaseră singuri. Îmi pare însă grozav de rău că accidentul meu a avut loc sub ferestrele cu obloane verzi-papagal, de-acolo, dinatute de boltă... la intrarea în oraș, de la acel soi de palat.

— A, în strada Pompei ! spuse Bouchard. Și la cea mai mică dintre ferestre era, fără îndoială, o doamnă frumoasă ?

— Da, domnule, și a rîs de nenorocirea mea. E tare neplăcut să-ți faci debutul în felul acesta într-o garnizoană, și mai ales într-o primă garnizoană! Dumneata, care ai fost militar, înțelegi asta, domnule. Ce se va spune despre mine în regiment? Dar cine-i această doamnă?

— E vorba, nu-i așa, de o femeie de douăzeci și cinci sau de douăzeci și șase de ani, cu părul blond-cenușiu, lung pînă-n pămînt?

— Și cu ochii foarte frumoși, dar plini de răutate.

— E doamna de Chasteller, o văduvă pe care o curtează toți domnii din nobilime pentru că are milioane. Ea pledează pretutindeni, și cu căldură, cauza lui Carol al X-lea, și dac-aș fi *un préfecțel*, aș pune-o la gros! Ținutul nostru o să fie pînă la urmă o a doua Vandée[1]. E o ultraregalistă turbată, care-ar vrea să vadă la o sută de pași sub pămînt pe toți cei ce și-au slujit patria. E fiica domnului marchiz de Pontlevé, unul dintre ultraregaliștii noștri cei mai habotnici, și, adăugă el cu glasul scăzut, e unul din reprezentanții lui Carol al X-lea în privincia asta. Să rămînă însă între noi; nu vreau să devin denunțător.

— N-ai nici o teamă.

— Au venit să mîriie aici imediat după *zilele din iulie*. După cîte spun, vor să înfometeze gloata din Paris, lăsînd-o fără de lucru; cu toate astea, marchizul nu-i primejdios. Doctorul Du Poirier, întîiul medic din regiune, e mîna lui dreaptă. Domnul Du Poirier, care-i un mare șiret, îl duce de nas atît pe domnul de Pontlevé, cît și pe domnul de Puy-Laurens, celălalt împuternicit al lui Carol al X-lea, deoarece aici se conspiră pe față. Mai e și abatele Olive, care e un spion...

— Dar, scumpul meu domn, spuse Lucien rîzînd, nu contest că domnul abate Olive n-ar fi spion, pe lîngă atîția alții! Vorbește-mi însă puțin, rogu-te, de acea femeie frumoasă, doamna de Chasteller.

— A! acea femeie frumoasă care a rîs cînd ați căzut de pe cal? A văzut ea mulți alții dîndu-se jos de pe cal! E văduva unuia dintre generalii de brigadă atașați

[1] Regiune folosită de reacțiune, în timpul Revoluției Franceze, drept bastion al contrarevoluției.

pe lîngă persoana lui Carol al X-lea și care era, pe deasupra mare șambelan sau aghiotant general, un mare senior în sfîrșit, care, după zilele din iulie, a venit aici ca să moară de frică. Credea tot timpul că poporul *e în stradă*, cum mi-a spus de peste douăzeci de ori. Altfel, om de treabă, deloc obraznic, dimpotrivă, foarte blînd. Cînd le veneau anumiți curieri de la Paris, voia să aibă în permanență o pereche de cai rezervată lui la poștă, și plătea bine, zău așa! Cici trebuie să știți, domnule, că pînă la Rin nu s'găsesc decît nouăsprezece poște pe drumul cel mai scurt. Era un bărbat înalt, uscat și palid... Și-i era mereu o strașnic de frică.

Dar văduva lui? spuse Lucien rîzînd.

Avea un palat în foburgul Saint-Germain [1], într-o stradă zisă Babylone, ce nume! Trebuie s-o cunoașteți, domnule. Și tare-ar mai vrea să se întoarcă la Paris, dar tatăl ei se opune și caută s-o strice cu toți prietenii ei; vrea s-o ducă, nu-i așa? Cauza e că, în timpul domniei iezuiților și a lui Carol al X-lea, domnul de Chasteller, care era foarte bisericos, a cîștigat milioane datorită unui împrumut, și văduva lui posedă toți banii ăștia în rente, iar domnul de Pontlevé vrea să pună mîna pe toate astea în cazul unei revoluții. În fiecare dimineață domnul de Chasteller punea să-i înhame caii la trăsură, ca să meargă s-asculte liturghia, la cincizeci de pași de casă; la o trăsură englezească de zece mii de franci cel puțin, care nu făcea, pe pavaj, nici cel mai mic zgomot; spunea că poporul are nevoie de biserică. Era foarte mîndru în privința asta, veșnic în uniformă de gală duminica, la liturghia cu cor, cu cordonul roșu peste haină, și cu patru lachei în livrea de zile mari și cu mănuși galbene. Cu toate astea, cînd a murit, n-a lăsat nimic slugilor lui, sub cuvînt că, după cum a mărturisit vicarului care-l asista, *sînt niște iacobini*. Doamna însă, care-a rămas pe lumea asta și care se teme, a priceput că e vorba de-o simplă scăpare în testament; le-a făcut cîte o mică pensie sau l-a păstrat în serviciul ei, și uneori, pentru cîte o nimica toată, le dă patruzeci de franci. Ocupă tot etajul întîi al palatului Pontlevé; acolo ați văzut-o; tatăl ei îi

[1] Cartier din Paris, locuit în special de aristocrație.

pretinde însă chirie. Asta o costă patruzeci de mii de franci, deşi marchizul n-ar putea închiria niciodată etajul cu mai mult de o sută de ludovici. E grozav de zgîrcit; stă totuşi de vorbă cu toată lumea şi e foarte politicos, spune că vom avea republică, o nouă emigraţie, că se va tăia capul nobililor şi preoţilor etc. Domnul de Pontlevé a sărăcit în timpul primei emigraţii; se spune că la Hamburg [1] făcea meseria de legător; se înroşeşte de supărare cînd se vorbeşte astăzi de cărţi înaintea lui. Fapt este că se bizuie, la nevoie, pe rentele fiicei sale; de aceea nu vrea s-o piardă din ochi, aşa i-a spus unuia din prietenii mei...

— Ce mă interesează, domnule, spuse Lucien, caraghioslîcurile acestui moşneag? Vorbeşte-mi de doamna de Chasteller.

— Ea strînge lumea acasă la dînsa, vinerea, ca să predice întocmai ca un preot. Vorbeşte dumnezeieşte, spun slugile, pe înţelesul tuturor; sînt zile cînd îi face să plîngă. „Dobitocilor, le spun, urăşte cu înverşunare poporul; dac-ar putea, ne-ar băga pe toţi la «Mont-Saint-Michel» [2].“ Degeaba însă, ea-i vrăjeşte, şi ei o iubesc. Ea îşi condamnă tatăl, spune valetul, pentru că nu vrea să mai ştie de fratele ei mai mic, preşedinte la curtea regală din Metz, deoarece a depus jurămînt; bătrînul spune că asta înseamnă să te murdăreşti. Nici un om de centru [3] nu e primit în societatea de-aici. Prefectul ăsta *spilcuit* [4], care v-a vîndut calul, înghite jignirile cu ghiotura; nici nu îndrăzneşte să se prezinte la doamna de Chasteller, care i-ar arunca adevărul în faţă. Cînd se duce în vizită la doamna d'Hoquincourt, cea mai elegantă dintre cucoanele noastre, aceasta iese la fereastra dinspre stradă şi pune pe portar să-i spună că nu-i acasă... Dar scuzaţi-mă, domnul este cu centrul, uitasem.

[1] Centrul refugiaţilor monarhişti francezi de pe continent.

[2] Închisoare în incinta mînăstirii cu acelaşi nume, clădită pe o insulă mică şi stîncoasă în Normandia.

[3] *Juste milieu*, în original; nume dat, în general, partizanilor regimului lui Ludovic-Filip.

[4] *Muscadin*, în original; aşa erau numiţi, în timpul vechii monarhii, domnişorii afectaţi şi spilcuiţi.

Această ultimă frază nimeri în plin ; dar nici răspunsul lui Lucien nu fu mai prejos :

— Scumpul meu, dumneata îmi dai informații, iar eu le ascult ca pe un raport despre poziția ocupată de inamic. De altfel, adio, la revedere ! Care e cel mai renumit din hotelurile cu camere închiriate cu luna ?

- Hotelul „La cei trei împărați", pe strada Vechii Iezuiți, nr. 13 ; e însă greu de găsit ; dar cum îmi este în drum, voi avea onoarea să vă arăt eu însumi unde se află.

„Prea l-am bătut pe de picioare, își spuse directorul stației de poștă, trebuie să-i mai spun cîte ceva tînărului acestuia Hurjuratic despre cucoanele noastre."

Doamna de Chasteller e cea mai aiurită dintre doamnele din nobilime, reluă Bouchard, cu aerul degajat al omului din popor care vrea să-și ascundă încurcătura. Vreau să spun că doamna d'Hoquincourt e tot atît de frumoasă ca și ea, dar doamna de Chasteller n-a avut decît un singur amant, pe domnul Thomas de Busant de Sicile, locotenent-colonel de husari, pe care-l înlocuiți. E veșnic tristă și destul de ciudată, în afară de clipele cînd se aprinde în favoarea lui Henric al V-lea [1]. Slugile ei spun că poruncește să i se pună caii la trăsură, și că după o oră ordonă să se deshame, fără să fi ieșit la plimbare. Are ochii cei mai frumoși, după cum ați văzut, ochi ce spun tot ce vor, dar doamna d'Hoquincourt e mult mai veselă și mai spirituală, are totdeauna ceva nostim de spus. Doamna d'Hoquincourt își duce soțul de nas, un fost căpitan rănit *în cursul zilelor din iulie*, un bărbat foarte viteaz, pe legea mea ! De altfel, toți oamenii de prin părțile astea-s viteji. Ea face însă ce vrea dintr-înșii și-și schimbă amantul în fiecare an, fără nici o jenă. Acum, cel care se ruinează pentru ea e domnul d'Antin. Veșnic îi face rost de cai pentru petrecerile din pădurea de la Burelviller, pe care-o vedeți acolo, la marginea cîmpiei ; și numai Dumnezeu știe cîte se mai petrec prin pădurile ulei ! Mi-i îmbata de fiecare dată pe surugii,

[1] Nume care i se dă adeseori contelui de Chambord, moștenitorul „legitim" al lui Carol al X-lea, deși n-a domnit niciodată.

ca să nu vadă şi să nu audă nimic. Şi să mă ia dracu dacă-mi pot spune, la întoarcere, un singur cuvînt !

— Dar unde vezi păduri ? întrebă Lucien, privind ţinutul cel mai trist din lume.

— La o poştă departe de-aici, la marginea cîmpiei, sînt nişte păduri minunate ; e un loc tare frumos. Acolo se găseşte cafeneaua „Vînătorul verde" [1], ţinută de nemţi, care au totdeauna muzică : este raiul ţinutului...

Lucien îndemnă calul să facă o mişcare, care-l sperie pe flecar. Iar acestuia i se păru că-i scapă victima, şi ce mai victimă ! un tînăr frumos din Paris, proaspăt sosit şi obligat să-l asculte !

— În fiecare săptămînă, reluă cu grabă, această frumoasă femeie cu părul blond, doamna de Chasteller, care a cam rîs văzîndu-vă căzînd, sau mai bine zis cînd a căzut calul dumneavoastră, ceea ce e cu totul altceva, dar, ca să revin, în fiecare săptămînă, ca să spun aşa, refuză o cerere în căsătorie. Domnul de Blançay, vărul ei, care e mereu cu dînsa, domnul de Coëtlo, cel mai mare intrigant, un adevărat iezuit, zău ! contele Ludwig Roller, cel mai curajos dintre toţi nobilii ăştia, dar n-a izbutit nici unul. Nu-i aşa de proastă ca să se mărite-n provincie ! Ca să-i treacă de urît, a luat vitejeşte, cum vă spuneam, în căsătorie de mîna stîngă, pe locotenent-colonelul din Regimentul 20 husari, domnul Thomas de Busant de Sicile. Era cam *trecut* pentru ea, dar n-are a face, nu se sinchisea, şi era, zice-se, unul din nobilii cei mai mari din Franţa. Mai e doamna marchiză de Puy-Laurens, apoi doamna de Saint-Vincent, care nu-şi uită nici ele datoria : doamnelor din oraşul nostru le e groază să nu se declaseze. Sînt al dracului de severe în privinţa asta şi trebuie să vă spun, scumpul meu domn, cu tot respectul ce vi-l sînt dator, eu, care n-am fost decît subofiţer de cuirasieri (la drept vorbind, am făcut zece campanii în zece ani), mă îndoiesc că această văduvă a domnului de Chas-

[1] *Le chasseur vert ;* acesta a fost şi primul proiect de titlu al romanului de faţă, titlu sub care a şi apărut, de altfel, prima parte a lucrării, singura transcrisă pe curat de autor, în cadrul primei ediţii colective a *Operelor* lui Stendhal, îngrijită de vărul său, R. Colomb.

teller, un general de brigadă, care a avut pînă mai deunăzi ca amant un locotenent-colonel, ar binevoi să primească omagiile unui simplu sublocotenent, oricît de plăcut ar fi el. Căci, adăugă directorul staţiei de poştă, luîndu-şi un aer jalnic, meritul n-are nici un preţ pe-aici pe la noi, gradul şi nobleţea fac totul.

„În cazul ăsta, sînt *curăţat* !" gîndi Lucien.

— Adio, domnule ! spuse lui Bouchard, pornind în trap. Voi trimite un lăncier să ia calul lăsat în grajdul dumitale, şi, încă o dată, te salut !

Zărise în depărtare mîndra firmă a hotelului „La cei trei împăraţi".

„Orişicît, îl iau peste picior şi pe ăsta, pe el şi pe camerilă regimentului ! îşi zise Bouchard, rîzînd în sine. Şi, în plus, patruzeci de franci baeşiş de dat surugiilor mei. *Cît mai des !*"

CAPITOLUL V

Domnul Bouchard nici nu ştia cîtă dreptate avea să rîdă ; după plecarea acestui ins cu privirea străpungătoare, care-l lăsase singur cu gîndurile lui, Lucien se pomeni foarte indispus. Faptul că debutase într-un oraş de provincie printr-o cădere, mai cu seamă că făcea parte dintr-un regiment de cavalerie, i se părea cea mai mare nenorocire. „Asta n-are să se uite niciodată ; de cîte ori voi trece pe stradă, chiar dac-aş călări ca cel mai încercat lăncier, are să se spună : «Aha,. ăsta-i tînărul din Paris care-a căzut într-un fel aşa de caraghios în ziua sosirii regimentului !»"

Eroul nostru suferea urmările acelei educaţii pariziene care nu ştie să dezvolte decît vanitatea, tristă moştenire a feciorilor de bani gata. Toată vanitatea lui se concentrase ca să-şi facă debutul într-un regiment ; Lucien se aşteptase la un duel ; trebuia să se bată cu oţelul şi hotărîre, să dea dovada de îndrăzneală de militar etc., etc. Dar departe de asta, ridicolul şi umilinţa

cădeau asupră-i de la înălțimea ferestrei unei femei tinere, cea mai nobilă din localitate, o ultraregalistă turbată și flecară, care va ști să-și bată joc de un slujitor al regimului. Ce nu va spune despre el ?

Nu putea să-i iasă din minte surisul pe care-l văzuse clătinînd pe buzele ei în clipa cînd el se ridica de jos, plin de noroi, lovindu-și furios calul cu teaca săbiei. „Ce idee idioată să lovești gloaba cu teaca ! Și încă *plin de mînie !* Iată ce dă într-adevăr prilej de glumă ! Oricine poate cădea de pe cal, dar să-l lovească plin de mînie, să se arate așa de nefericit din pricina unei căderi ! Trebuia să rămîn nepăsător, trebuia să arăt contrariul a ceea ce se aștepta din parte-mi, vorba tatii... Dac-am să mă întîlnesc vreodată cu doamna de Chasteller, ce poftă de rîs are s-o apuce recunoscîndu-mă ! Și ce se va spune la regiment ? În privința asta, însă, domnilor glumeți de prost-gust, vă sfătuiesc să glumiți în șoaptă !"

Frămîntat de gînduri neplăcute, Lucien, care-și găsise serviciul în cel mai frumos apartament de la hotelul „La cei trei împărați", își făcu toaleta militară cît mai îngrijit, în două ceasuri și mai bine, pe îndelete. „Totul atîrnă de început, și am multe de îndreptat."

„Uniforma îmi vine foarte bine ! își zise, privindu-se în cele două oglinzi pe care pusese să i le așeze în așa fel încît să se poată vedea din cap pînă-n picioare. Dar ochii rîzători ai doamnei de Chasteller, ochii aceia scînteietori de răutate, vor vedea noroi pe mîneca asta stîngă", și privea jalnic la uniforma lui de călătorie care, aruncată pe un scaun, păstra, cu toate silințele periei, urmele mult prea vădite ale accidentului său.

După această îndelungată toaletă, care a fost, fără ca el să-și dea seama, un adevărat spectacol pentru personalul hotelului și pentru stăpîna casei, care-i împrumutase marea oglindă mobilă, Lucien coborî în curte și privi cu un ochi tot atît de critic pe *Lara*. O găsi destul de bine, cu excepția unei copite dindărăt, dreapta, pe care puse s-o ceruiască din nou, în fața lui. În sfîrșit, încălecă cu ușurința călărețului care nu se folosește de scări, nu cu precizia și gravitatea proprie militarilor. Prea mare îi era dorința de-a arăta servitorilor hotelului, adunați în curte,

că era perfect deprins cu călăria. Întrebă unde era strada Pompei și plecă în trap întins. „Din fericire, își spunea, doamna de Chasteller, văduva unui general, trebuie să se pricepă."

Obloanele de culoare verde papagal erau însă ermetic închise, și în zadar trecu Lucien de cîteva ori prin fața lor. Se dusese să i mulțumească locotenent-colonelului Filloteau și să se informeze despre micile îndatoriri de conveniență care trebuie să umple prima zi a unui sublocotenent proaspăt sosit în regiment.

Făcu două sau trei vizite de cîte zece minute, fiecare cu cuvenita protocolară cuvenită, mai ales din partea unui tînăr de 20 de ani, și semnul acesta al unei educații desăvîrșite reportă tot succesul dorit.

De îndată ce se văzu liber, se întoarse să viziteze locul în care căzuse dimineața. Ajunse în trap întins în fața casei Pontlevé, unde lăsă numaidecît calul într-un galop ușor și armonios. Cîteva îndemnuri cu frîul, invizibile pentru profani, siliră calul prefectului, uimit de îndrăzneala călărețului său, să facă unele mici mișcări, datorită enervării, foarte apreciate de cunoscători. În zadar se ținu însă Lucien nemișcat pe șa, și chiar cam țeapăn : obloanele verzi rămaseră închise.

Recunoscu ostășește fereastra de unde se rîsese de el ; avea un pervaz gotic și era mai mică decît celelalte ; aparținea etajului întîi al unei case mari, care părea foarte veche, dar era proaspăt tencuită, după bunul-gust al provinciei. Ferestrele primului etaj erau foarte frumoase, dar cele de la al doilea aveau încă cercevelele în cruce. Casa, pe jumătate gotică, avea un gard de fier, foarte modern și luxos, pe strada Altarului, care tăia în unghi drept strada Pompei. Deasupra ușii, Lucien citi literele de aur de pe marmura negricioasă :

HÔTEL DE PONTLEVÉ

Cartierul părea trist, iar strada Altarului, una dintre cele mai frumoase, dar și dintre cele mai singuratice din oraș ; lumea creștea în toate părțile.

„Cît aș dispreț casa asta tristă, își spuse Lucien, dacă n-ar adăpostl o femeie tînără care și-a bătut joc

de mine, și pe bună dreptate! Dracu s-o ia de provincială! Unde-i locul de plimbare al orașului ăstuia stupid? Să căutăm!"

În mai puțin de trei sferturi de oră, mulțumită sprinteneli calului său, Lucien făcuse ocolul orașului Nancy, loc trist și prost întărit, înconjurat de fortificații. În zadar căută, căci nu zări altă promenadă decît o piață lungă, mărginită, la cele două capete, de niște șanțuri puturoase, ce cărau necurățeniile orașului; de jur împrejur vegetau, sărăcăcios, vreo mie de tei piperniciți, grijuliu tăiați în chip de evantai.

„Nu se poate închipui ceva mai morocănos decît orașul ăsta!" își repeta eroul nostru la fiecare nouă descoperire; și inima i se strîngea.

Era oarecare recunoștință în acest sentiment de dezgust atît de adînc, căci, în timpul ocolurilor pe întărituri și pe străzi, fusese remarcat de doamna d'Hoquincourt, de doamna de Puy-Laurens și chiar de domnișoara Berchu, regina frumuseților burgheze. Aceasta din urmă spusese chiar: „Iată un *călăreț foarte frumușel*".

În mod obișnuit, Lucien s-ar fi putut prea bine plimba incognito prin Nancy, dar în ziua aceea, toată societatea — înaltă, de jos și mijlocie — era în emoție; căci e un eveniment nemaipomenit, în provincie, sosirea unui regiment; Parisul n-are idee de asemenea senzație, și nici de atîtea altele. La sosirea unui regiment, negustorul visează îmbogățirea stabilimentului său, iar respectabila mamă de familie, măritișul uneia dintre fete; numai de-ar fi pe placul mușteriilor. Nobilimea se întreabă: „Regimentul ăsta o fi avînd oameni de neam?" Preoții: „Și-or fi făcut oare toți soldații întîia împărtășanie?" O primă împărtășanie de o *sută de inși* ar face o deosebită impresie asupra monseniorului episcop. Mulțimea de grizete e frămîntată de senzații mai puțin adînci decît acelea ale slujitorilor Domnului, dar poate mai vii.

În timpul primei ieșiri a lui Lucien, în căutarea locului de plimbare, îndrăzneala cam afectată cu care manevra calul atît de cunoscut și de periculos al domnului prefect, îndrăzneala care părea a da să se înțeleagă că-l și cumpărase, îi atrăsese stima multor oameni.

„Cine-i sublocotenentul ăsta, își spuneau, care, de cum a venit în oraș, și-a cumpărat un cal de trei mii de franci ?“

Printre persoanele pe care le impresionase cel mai mult bogăția probabilă a sublocotenentului nou venit, se cuvine, ca să fim drepți, s-o numim mai întîi pe domnișoara Sylviane Berchu.

— Mamă, mamă, strigase ea zărind calul prefectului, vestit în tot orașul, e *Lara* domnului prefect, dar de data asta călărețului nici nu i pasă !

Trebuie să fie un tînăr foarte bogat, spusese doamna Berchu, și ideea aceasta absorbise de îndată atenția mamei și a fiicei.

În *aceeași* zi, toată societatea nobilă din Nancy era la *mușă* la domnul d'Hoquincourt, tînăr foarte bogat și care a și avut cinstea să fie prezentat cititorului. Se sărbătorea onomastica uneia din principesele exilate. Alături de o duzină de imbecili, îndrăgostiți de trecut și temîndu-se de viitor, se cuvine să ne oprim asupra celor șapte sau opt foști ofițeri, tineri înflăcărați, dorind războiul mai presus de orice, care nu se puteau supune cu plăcere riscurilor unei revoluții. Demisionați după zilele din iulie, nu munceau și se socoteau nenorociți ; nu-i amuza de loc silnica trîndăvie în care lîncezeau, iar viața aceasta morocănoasă nu-i făcea tocmai indulgenți cu tinerii ofițeri din armata actuală. Indispoziția aceasta vătăma inteligențe de altfel distinse și se trăda printr-un dispreț prefăcut.

În cursul recunoașterii locurilor, Lucien trecu de trei ori prin fața casei Sauves d'Hoquincourt, a cărei grădină se întindea pînă la locul de plimbare de pe metereze. Lumea se ridica de la masă ; fu privit de tot ce este mai *pur*, fie în privința obîrșiei, fie în privința principiilor conservatoare. Cei mai buni arbitri, domnii de Vaudigny, locotenent colonel, cei trei frați Roller, domnul de Blancay, domnul d'Autin, căpitani de cavalerie, domnii de Ciocllo, Murce, de Lanfort, își spuseră cuvîntul cu toții. Acești sărmani tineri se plictisiseră în ziua aceea mai puțin ca de obicei ; dimineața, sosirea regimentului

le dăduse prilej să vorbească despre război și despre cai, singurele lucruri, dimpreună cu pictura în acuarelă, asupra cărora provincia îngăduie unui bun gentilom să aibă oarecare cunoștințe; seara avură plăcerea să vadă de aproape și să critice temeinic pe un ofițer din armata cea nouă.

— Calul sărmanului prefect trebuie să se mire grozav văzîndu-se călărit cu atîta îndrăzneală, spuse domnul d'Antin, prietenul doamnei d'Hoquincourt.

— Domnișorul ăsta nu încalecă de multă vreme, deși călărește bine, spuse domnul de Vassigny.

Era un bărbat foarte frumos, de 40 de ani, cu trăsăturile mari, și părea grozav de plictisit chiar cînd glumea.

— E, desigur, unul din acei ucenici tapițeri sau fabricanți de lumînări care se intitulează *eroi din iulie*, spuse domnul de Goëllo, un tînăr înalt, blond, uscat și înțepat, cu fața pretimpuriu brăzdată de cutele invidiei.

— Ai rămas în urmă, sărmanul meu Goëllo! spuse doamna de Puy-Laurens, inteligența ținutului. Sărmanii din *iulie* nu mai sînt la modă de multă vreme; o fi băiatul vreunui deputat pîntecos și vîndut.

— Al unuia din acele elocvente personaje care, plasate drept în spatele miniștrilor, strigă! „*Psst!*“ sau izbucnesc în rîs cînd e vorba de vreun amendament la tainul ocnașilor, după semnalul pe care li-l dă spatele ministrului.

Era elegantul domn de Lanfort, amicul doamnei de Puy-Laurens, care, prin această frază frumoasă, rostită încet, dezvolta și ilustra gîndul spiritualei sale prietene.

— O fi închiriat calul prefectului pe două săptămîni, cu suplimentul pe care-l primește papa de la Palat, spuse domnul de Sanréal.

— Oprește-te!

— *Dacă vorbiți de oameni, cunoașteți-i mai bine*[1], continuă colonelul marchiz de Vassigny; *furnica n-are obicciul să împrumute*[2].

— *Asta-i cusurul ei cel mai mic!*[3] exclamă sumbrul Ludwig Roller cu un accent tragic.

---

[1], [2], [3] Citate din cunoscuta fabulă a lui La Fontaine *Greierele și furnica*.

— În sfîrșit, domnilor, căderi la înțelegere : de unde va fi luat banii ca să plătească calul ? întrebă doamna de Sauves d'Hoquincourt. Căci, la urma urmelor, pornirea dumneavoastră împotriva acestui tînăr fabricant de lumînări n-o să meargă pînă acolo încît să spuneți că nu e, în momentul de față, călare ?

— Banii, banii ! spuse domnul d'Antin. Nimic mai ușor, papa va fi aparat la tribuna sau în comitetele bugetare comanda de puști Gisquet [1] sau vreuna din comenzile de la Ministerul de Război. [2]

Trebuie să trăim și să lăsăm și pe alții să trăiască, spuse domnul de Vassigny, cu un aer de profunzime politică, iată ce n-au înțeles niciodată bieții noștri Bourboni ! Trebuia să-i *ghiftuiască* pe toți tinerii plebei, flecari și sfrunțați, pe cei despre care astăzi se spune *ca au talent*. Se îndoiește cineva că domnii cutare, cutare și cutare nu s-ar fi vîndut lui Carol al X-lea, așa cum se vînd acestuia ? Ba chiar mai ieftin încă, deoarece n-ar fi fost atît de clevetiți. Societatea cea bună i-ar fi acceptat și i-ar fi primit în saloanele ei, veșnica și cea mai de seamă țintă a unui burghez de îndată ce are masa asigurată.

Slavă Domnului, iată-ne discutînd politică înaltă ! spuse doamna de Puy-Laurens.

Erou din iulie, lucrător de mobile de abanos, fiu al unui pîntecos, tot ce poftiți, răspunse doamna de Sauves d'Hoquincourt, dar călărește cu grație. Și deoarece tatăl său s-a vîndut, se va feri să vorbească despre politică și va fi un om de societate mai plăcut decît Vassigny, aici de față, care-și întristează mereu prietenii cu regretele sale și cu veștnicele-i prevestiri. Ar trebui interzise văicărelile, măcar după masă.

---

[1] *Gisquet, Henri-Joseph (1792-1866)* a fost însărcinat de guvernul lui Ludovic Filip să cumpere 300 000 de puști din Anglia ; deoarece a plătit pentru ele un preț foarte mare, opoziția l-a acuzat de luare de mită ; acuzatorii au fost însă condamnați, iar Gisquet, numit prefect de poliție chiar în același an (1831), calitate în care s-a remarcat prin ostilitatea față de republicani.

[2] Vorbește niște ultraregalități. Căci cine-ar putea pune la îndoială cinstea care prezidează încheierea unor asemenea tranzacții ? (n.a.)

[3] Adică regelui Ludovic Filip.

— Om amabil, fabricant de lumînări, lucrător de mobile de abanos, tot ce vă poftește inima ! spuse puritanul Ludwig Roller, tînăr înalt, cu părul negru și neted, încadrînd un chip palid și întunecat. Sînt cinci minute de cînd îl observ pe acest domnișor, și pariez pe orice că nu e în serviciu de multă vreme !

— Așadar, nu e *erou din iulie*, nici fabricant de lumînări, reluă cu vioiciune doamna d'Hoquincourt, deoarece au trecut trei ani de la „cele trei glorioase" și ar fi avut timp să cîștige în îndrăzneală. O fi fiul vreunui pîntecos de ispravă, ca cei „trei sute" ai domnului de Villèle [1], și s-ar prea putea să fi învățat a citi și a scrie, ba chiar să se și prezinte într-un salon, ca oricare altul.

— Nu are un aer comun, spuse doamna de Commercy.

— Dar siguranța cu care călărește nu-i atît de desăvîrșită pe cît vă place să credeți, doamnă, răspunse Ludwig Roller, înciudat. E țeapăn și afectat ; o smucitură a calului, și e la pămînt !

— Ar fi a doua oară în aceeași zi ! strigă domnul de Sanréal, cu aerul triumfător al omului prost, nu prea obișnuit să fie ascultat și care are de povestit vreo întîmplare ciudată.

Domnul de Sanréal era gentilomul cel mai bogat și mai opac din ținut. Încercă plăcerea, pentru el rară, de a vedea toți ochii întorcîndu-se spre dînsul și o gustă multă vreme înainte de-a se hotărî să povestească în mod inteligibil istoria căderii lui Lucien. Deoarece începea grozav o poveste atît de frumoasă, vrînd s-o facă spirituală, hotărîră să se pună întrebări, iar el avu plăcerea să ia istorisirea de la capăt ; dar tot timpul căuta să-și facă eroul mai caraghios decît fusese în realitate.

— Orice ați spune, exclamă doamna de Sauves d'Hoquincourt, în timp ce Lucien trecea a treia oară pe sub ferestrele palatului ei, e un bărbat fermecător, și dacă nu m-aș afla sub autoritatea soțului, aș trimite să-l

---

[1] *Villèle, Jean-Baptiste-Séraphin-Joseph* (1773—1854), om de stat francez, ministru în timpul Restaurației, cunoscut pentru politica sa ultrareacționară ; după alegerile din 1824 și-a format, în Cameră, o majoritate de 300 de deputați, cu ajutorul cărora a impus o seamă de măsuri. În 1828 a fost totuși silit să demisioneze.

poftească să ia cafeaua la mine, numai și numai ca să vă fac inimă rea.

Domnul d'Hoquincourt îi lua intenția în serios, și chipul său blînd și cucernic păli de spaimă.

— Dar, scumpa mea, e un necunoscut, un om care nu-i de neam, un lucrător poate! spuse cu glas rugător frumoasei sale jumătăți.

Hai, îți-l sacrific, adăugă ea lunduț-l peste picior, iar domnul d'Hoquincourt îi strînse mîna cu duioșie.

Iar dumneata, om *puternic* și învățat, spuse ea, întorcîndu-se către Sanréal, de la cine deții această calomnie, despre o cădere a acestui biet tînerel, atît de subțire și de drăguț?

De la doctorul Du Poirier, răspunse Sanréal, foarte necăjit de gluma făcută în legătură cu grosimea taliei sale, de la doctorul Du Poirier, care se găsea la doamna de Chasteller tocmai în clipa cînd eroul imaginației dumneavoastră s-a lungit la pămînt ca un prost.

— Erou sau nu, tînărul ofițer e invidiat de pe acuma, ceea ce înseamnă că începe bine: în orice caz, aș prefera să fiu invidiatul decît invidiosul. El e de vină că nu-i făcut după chipul și asemănarea lui Bachus întorcîndu-se din Indii, sau al însoțitorilor lui? Așteptați să aibă douăzeci de ani mai mult, și atunci se va putea lua la întrecere în privința siguranței, cu orișicine. De acum mainte nu vă mai ascult, spuse doamna d'Hoquincourt, ducîndu-se să deschidă o fereastră la celălalt capăt al salonului.

La zgomotul ferestrei, Lucien întoarse capul, și calul său avu un acces de voioșie care mențiru cal și călăreț, un minut sau două, sub privirile binevoitoarei adunări. Cum depășise puțin fereastra în momentul cînd ea se deschisese, calul păru că dă repede îndărăt, cam fără voia călărețului.

„Nu-i femeia tînără de azi-dimineață", își spuse Lucien puțin dezamăgit și și forță calul, foarte însuflețit în clipa aceea, să se îndepărteze cît mai încet cu putință.

Infumuratul! spuse Ludwig Roller, plecînd de la fereastră furios. O fi vreun călăreț de circ din trupa lui Franconi, pe care iubita l-a preschimbat în erou.

- Oare poartă într-adevăr uniforma Regimentului 27 ? spuse Sanréal, făcînd pe cunoscătorul. Regimentul 27 trebuie să aibă altă vipușcă.

La care observație interesantă și savantă, toată lumea se porni să vorbească în același timp. Discuția asupra vipuștii ținu mai bine de o jumătate de ceas. Fiecare dintre domnii de față ținu să se arate expert în acest sector din știința militară atît de apropiat de arta croitorului și care făcea odinioară deliciile unui mare rege, contemporanul nostru [1].

Tocmai cînd se trecuse de la vipușcă la principiul monarhic, și doamnele se plictiseau, domnul de Sanréal, care dispăruse o clipă, se întoarse gîfîind.

- Am știri noi ! strigă de la ușă, răsuflînd din greu.

Și, într-o clipă, principiul monarhic se văzu, bietul de el, părăsit. Sanréal amuți însă deodată, pentru că descoperise oarecare curiozitate în ochii doamnei d'Hoquincourt, și povestea lui nu fu obținută decît cuvînt cu cuvînt, ca să spunem așa. Valetul de la grajd al prefectului fusese servitorul lui Sanréal, și zelul pentru adevărul istoric îl conduse pe nobilul marchiz pînă la grajdul prefecturii. Acolo, fostul lui servitor îi aduse la cunoștință toate amănuntele tîrgului. Aflase totodată de la omul acela că, după toate semnele, ovăzul avea să se scumpească, deoarece subșeful prefecturii, însărcinat cu fixarea prețurilor, poruncise să se facă imediat o bună provizie pentru domnul prefect ; în care timp el însuși, mare proprietar, declarase că nu-și va mai vinde ovăzul. La vestea aceasta, preocupările nobilului marchiz suferiră o schimbare completă ; se felicită că se dusese pînă la prefectură, comportîndu-se cam ca un actor care, jucînd pe scenă un rol, află că i s-a aprins casa. Sanréal avea ovăz de vînzare, și, în provincie, cel mai mărunt interes bănesc întunecă pe loc orice alt interes, oamenii uită discuția cea mai piperată, nu mai dă nimeni atenție nici celei mai atrăgătoare povești de scandal. Întorcîndu-se în palatul d'Hoquincourt, Sanréal era adînc preocupat de nevoia de-a nu lăsa să-i scape nici un cuvînt despre

[1] Referire la regele Ludovic al XVIII-lea (1755—1824), care se interesa în mod deosebit de uniformele militare.

ováz, întrucît erau de față mai mulți proprietari bogați care ar fi putut să tragă foloase și să vîndă înaintea lui.

În timp ce avea onoarea să polarizeze întreaga invidie a lumii bune din Nancy, care afla că Lucien cumpărase calul cu o sută cincizeci de ludovici, acesta, copleșit de urîțenia orașului, își ducea întristat bidiviul îndărăt în grajdul prefecturii, a cărui folosință i-o oferise domnul Flèron pentru cîteva zile.

A doua zi regimentul se adună, și colonelul Malher de Saint-Mégrin îl prezentă pe Lucien în calitate de sublocotenent.

După paradă, Lucien inspectă cazarma; abia întors acasă, cei treizeci și șase de trompeți veniră sub ferestrele lui să i cînte. Se descurcă perfect cu prilejul acestei ceremonii mai mult obligatorii decît distractive.

Fu rece stoi, dar nu îndeajuns; de mai multe ori, fără voia lui, colțul buzei sale vădi o nuanță de ironie care nu scăpă neobservată. De pildă, colonelul Malher, îmbrățișîndu-l înaintea frontului regimentului, își conduse greșit calul, care, în momentul acoladei, se îndepărtă puțin de calul lui Lucien; *Lara* ascultă însă întocmai de ușoara presiune a frîului și de îndemnurile picioarelor lui Lucien și urmă molatic mișcarea nepotrivită a calului colonelului. Și cum un șef de unitate e observat cu un ochi mai atent decît un *filfizon* de la Paris, care sosește în calitate de sublocotenent, mișcarea aceasta dibace fu remarcată de lăncieri și făcu multă cinste croului nostru.

— Și se mai spune că bidiviii ăștia pursînge nu ascultă de zăbală! spuse sergentul de cavalerie La Rose, același care, în ajun, luase apărarea lui Lucien în momentul căderii lui. Nu ascultă de cine nu știe să se facă ascultat. Țîngăul ăsta știe măcar ce-i ținuta; se vede că s-a pregătit să intre în regiment, adăugă cu ifos.

Semnul acesta de respect față de Regimentul 27 lăncieri fu gustat în genere de vecinii sergentului de cavalerie.

În timp ce manevra însă, ca să se țină după calul colonelului, chipul lui Lucien trădă, fără voia lui, puțină ironie. *„Republican păcătos și funest, am să ți-o plătesc*

cu aceeași monedă!" gîndi colonelul, și Lucien căpătă un dușman așa de sus pus, încît îi putea face mult rău.

Cînd Lucien, în sfîrșit, scăpă de felicitările ofițerilor, de serviciul de cazarmă, de cei treizeci și șase de trompeți etc., etc., rămase grozav de trist — și un singur gînd dăinuia în sufletul său :

„Toate astea-s destul de searbede. Vorbesc cu toții de război, de dușman, de eroism, de onoare, deși nu mai există dușman de douăzeci de ani ! Iar tata pretinde că niciodată Camerele, cîrpănoase, nu se vor hotărî să finanțeze un război, doar cel mult o campanie. La ce mai sîntem buni ? Să ne arătăm zelul, în stilul unui deputat vîndut."

Făcînd reflecția aceasta adîncă, Lucien se întindea, îngrozitor de descurajat, pe o canapea de provincie, căreia i se rupse un braț sub greutatea lui ; se sculă furios și sfărîmă complet vechea mobilă.

Nu era mai bine să fi fost nebun de fericire, așa cum ar fi fost, în locul lui Lucien, orice tînăr provincial, a cărui educație n-ar fi costat o sută de mii de franci ? Există așadar o falsă civilizație ! N-am ajuns prin urmare la desăvîrșirea civilizației ! Iar noi trăncănim ziua întreagă despre nesfîrșitele neajunsuri care întovărășesc această perfecție !

CAPITOLUL VI

A doua zi de dimineață Lucien închirie un apartament în piața cea mare, la domnul Bonard, negustorul de cereale, iar seara află de la domnul Bonard, informat de cantiniera care furniza rachiul pentru masa domnilor subofițeri, că colonelul Filloteau se declarase protectorul lui, luîndu-i apărarea contra unor insinuări nu prea binevoitoare de-ale colonelului Malher de Saint-Mégrin.

Lui Lucien i se înăcrise sufletul. Toate contribuiau la aceasta : urîțenia orașului, aspectul cafenelelor mur-

dare, pline de ofițeri purtînd aceeași uniformă ca și dînsul ; iar printre atîtea chipuri, nici unul care să-i arate, dacă nu bunăvoință, măcar politețea pe care la Paris o vezi la toată lumea. Se duce să-l viziteze pe domnul Filloteau, dar acesta nu mai era omul cu care călătorise. Filloteau îl apărase și pentru a-l face să înțeleagă acest lucru, luă față de dînsul o atitudine de înfumurare și de protecție grosolană, care puse vîrf relei dispoziții a eroului nostru.

„Trebuie să înghită toate astea pentru ca să *cîștig* nouăzeci și nouă de franci pe lună ! [1] își spuse. Ce-au trebuit să înghită, așadar, oamenii care au milioane ! Cum ? adăugă el furios. Să fiu protejat ?! Și încă de un om pe care aș fi în stare nici ca servitor ?! » La nenorocire, exagerăm.

Aspru, amărît și posac cum era Lucien în acel moment, dacă *gazda* lui ar fi fost un parizian *demn*, n-ar fi schimbat zece cuvinte într-un an. Grecioul domn Bonard nu era însă decît îngrozitor de interesat bănește, altminteri comunicativ, îndatoritor, *insinuant* atunci cînd nu mai era vorba să cîștige douăzeci de centime la o măsură de grîu. Domnul Bonard se îndeletnicea cu comerțul de cereale. Veni să așeze în apartamentul nouălui său chiriaș mai multe mobile mici, și se întîmplă că după două ceasuri își însoțească mare plăcere să stea de vorbă.

Domnul Bonard îl sfătui să-și facă o provizie de lichioruri de la doamna Berchu. Fără domnul negustor de cereale, niciodată nu i-ar fi trecut lui Lucien prin minte ideea atît de simplă că un sublocotenent care trece drept om bogat și care debutează într-un regiment trebuie să se distingă prin provizia sa de lichioruri.

— Doamna Berchu, domnule, are o fată foarte frumușică, pe domnișoara Sylviane ; de la ea se aprovizionă colonelul de Busant. E prăvălia aceea frumoasă, de acolo, de lîngă cafenele, și căutați un pretext, tîrguind, ca să vorbiți cu domnișoara Sylviane. E frumusețea noastră, a burgheziilor, adăugă pe un ton serios, cu tonul nepotrivit cu figura sa grosolană. Și în afară de faptul că ea e cea dîntîi și celelalte nu, poate prea bine să fie comparată

[1] Nota autorului, în marginea manuscrisului : *De verificat.* (Nota Muzeului)

cu doamnele d'Hoquincourt, de Chasteller, de Puy-Laurens etc., etc.

Bunul domn Bonard era unchiul domnului Gauthier, şeful republicanilor din ţinut, motiv pentru care făcea reflecţii atît de răutăcioase. Tinerii redactori ai *Aurorei,* ziarul american [1] al Lorenei, veneau adesea la el să flecărească în jurul unei cești mari de *punch* şi să-l convingă că trebuie să se simtă jignit de anumite fapte ale nobililor proprietari care-i vindeau grîul. Deşi îşi spuneau şi se credeau republicani austeri, tinerii aceştia erau adînc mîhniţi văzîndu-se despărţiţi printr-un zid de nepătruns de acele tinere femei nobile, ale căror frumuseţe şi graţii fermecătoare nu puteau fi admirate de dînşii decît la plimbare sau la biserică. Se răzbunau colecţionînd toate zvonurile nefavorabile virtuţii acelor doamne, dar bîrfelile lor făceau pur şi simplu cale întoarsă spre lacheii lor, deoarece în provincie nu există nici un fel de comunicaţie, fie chiar şi indirectă, între clasele duşmane.

Să ne întoarcem însă la eroul nostru. Luminat de domnul Bonard, îşi luă sabia şi căciula mare [2] şi se duse la doamna Berchu. Cumpără o ladă cu lichior de cireşe, apoi o ladă cu coniac, precum şi o ladă cu rom, care purta data de 1810 ; toate acestea cu un aer de nepăsare, de indiferenţă faţă de preţuri şi de-o superioritate menită să impresioneze imaginaţia domnişoarei Sylviane. Văzu cu plăcere că aceste mofturi, demne de un colonel de pe scena teatrului „Gymnase", nu rămîneau cu totul fără efect. Virtuoasa Sylviane Berchu venise în graba mare ; văzuse, pe ferestruica tăiată în podeaua camerei de deasupra prăvăliei, că acest cumpărător care răscolise toată prăvălia nu era altul decît tînărul ofiţer care se arătase în ajun pe *Lara,* vestitul cal al domnului prefect. Regina frumuseţilor din burghezie catadicsi să asculte cele cîteva cuvinte politicoase pe care i le adresă Lucien. „E într-adevăr frumoasă, îşi spuse el, dar nu pentru mine. E o

[1] În sens de democrat, deoarece în acea epocă S.U.A. reprezenta un avanpost al democraţiei burgheze.

[2] *Le colback* în original. Autorul, scrupulos în privinţa oricărui amănunt, însemnase iarăşi în marginea manuscrisului : *De verifiçat.* Unul din editorii romanului, H. Debraye, observă că lăncierii purtau coif *(le chapska).*

statuie a Junonei, copiată după antichitate de un artist modern ; gingășia și simplicitatea-i lipsesc, formele-s masive, dar are oarecare prospețime de nemțoaică. Mîini mari, picioare mari, trăsături foarte regulate și multe fandoseli, toate astea ascund destul de prost o mîndrie mult prea vădită. Și oamenii aștia sînt indignați de mîndria femeilor din lumea mare!" Lucien observă mai ales felul în care și dădea capul pe spate, cu mijcarii pline de-o noblețe vulgară, făcute de bunăvoie ca să amintească de zestrea ei de șaizeci de mii de franci. Gîndindu-se la plictiseala ce l-așteptă acasă, Lucien își prelungi vizita în prevederea Sylviane îi dădu seama de acest triumf și catadicsi să exprime aprobării lui cîteva banalități destul de bine ticluite cu privire la domnii ofițeri și la primejdiile amabilității lor. Lucien răspunse că primejdiile-s de altfel reciproce, că o simte chiar în momentul acela etc., etc. „Se vede că domnișoara o fi învățat toate astea pe dinafară, își spunea, căci, oricît ar fi de comune, lucrurile astea frumoase contrastează cu conversația ei obișnuită."

Cam acest soi de admirație îi inspiră domnișoara Sylviane, frumusețea orașului Nancy, și, ieșind de la ea, orășelul i se păru și mai morocănos. Supraveghea, adîncit în gînduri, cele trei fazi cu *spirtoase*, cum spunea domnișoara Sylviane.

„E vorba acum, își spuse, să găsesc un pretext nimerit ca să-i trimit una sau două colonelului Filloteau."

Seara fu îngrozitoare pentru tînărul care-și începea cea mai strălucită carieră din lume și cea mai veselă. Servitorul său, Aubry, care se afla de mulți ani în casa tatălui său, vru să facă pe pedantul și să-i dea sfaturi. Lucien îi spuse că-l va trimite la Paris a doua zi dimineață și îl însărcină să ducă mamă-si o cutie cu prune zaharisite.

După ce-și expedie servitorul, Lucien ieși. Era un timp noros, bătea un vîntuleț de miazănoapte, rece și pătrunzător. Lucien își puse uniforma de mare ținută, obligatorie cînd era în inspecție la cazarmă ; de altfel, aflînd, pentru întîia oară datorii de îndeplinit, că nici nu puteu să-l treacă prin gînd să-și îngăduie o redingotă simplă, fără pernuțul cu specială a colonelului. Nu-i

mai rămase decît să se plimbe pe jos, pe străzile murdare ale acestui oraș fortificat, și să audă strigîndu-i-se la fiecare două sute de pași, cu obrăznicie: „*Cine-i?*" Fuma țigări de foi, una după alta; după două ore de asemenea distracție, căută o librărie, dar nu putu găsi nici una. Nezărind cărți decît într-o singură prăvălie, se grăbi să intre înăuntru; erau cîteva volume din *Zilele creștinului*, expuse spre vînzare la un negustor de brînzeturi, aproape de una din porțile orașului.

Trecu prin fața cîtorva cafenele; geamurile erau întunecate de aburul răsuflărilor și nu se putu hotărî să intre nicăieri; își închipuia un miros nesuferit. Auzi cum rîdea lumea în cafenele și, întîiași dată în viață, cunoscu invidia.

În seara aceea făcu unele reflecții adînci asupra formelor de guvernămînt, asupra foloaselor pe care era de dorit să le tragi în viață etc. „Dac-ar fi spectacole, aș încerca să fac curte vreunei cîntărețe. Ar fi poate de-o amabilitate mai puțin greoaie decît domnișoara Sylviane, și cel puțin n-ar vrea să se mărite cu mine."

Niciodată nu văzuse viitorul în culori atît de negre. Un raționament ce-i părea fără replică îi lua orice putință de-a se opri asupra unor imagini mai puțin triste: „Voi petrece în felul acesta cel puțin un an sau doi, și orice aș pune la cale, voi face mereu ceea ce fac și acum."

Într-una din zilele următoare, după exercițiu, locotenent-colonelul Filloteau trecu prin fața locuinței eroului nostru și-l văzu în ușă pe Nicolas Flamet, lăncierul pe care i-l dăduse ca să-i îngrijească de cal. (Calul lui englezesc, țesălat de un soldat! Așa că Lucien trecea pe la grajd de zece ori pe zi.)

— Ei bine, ce spui de sublocotenent?

— Băiat bun, domnule colonel, și foarte darnic, dar nu-i de loc vesel.

Filloteau urcă la dînsul.

— Am terminat tocmai inspecția cartierului dumitale, scumpul meu camarad, deoarece îți țin loc de *unchi*, cum se spunea la Berchiny, unde eram brigadier înainte de Egipt, pe legea mea! căci n-am devenit ser-

gent de cavalerie decît la Abukir, sub Murat, iar sublocotenent, cincisprezece zile după aceea.

Lucien pierduse din vedere acel amănunt eroic; la cuvîntul *unchi*, tresărise, dar își reveni numaidecît.

— Ei bine, scumpul meu unchi, răspunse vesel, sînt prea onorat de titlu! Am aici în vizită trei respectabile rubedenii, pe care-aș dori să am cinstea a vi le prezenta. Sînt aceste trei lăzi, întîia, *Vădura Kirschwasser din Pădurea Neagră* [1]...

— O reținî! spuse Filloteau, cu un hohot de rîs, și, apropiindu-se de lada deschisă, scoase afară o sticlă plisticoasă.

„Nu mi-am dat cine știe ce silință ca să provoc pretextul", se gîndi Lucien.

Dar, domnule colonel, această respectabilă rubedenie s-a jurat să nu se despartă niciodată de sora ei, pe nume *Domnișoara Coniac*, din 1810, înțelegeți?

Drace, ești cît se poate de spiritual! Ești într-adevăr un băiat bun, exclamă Filloteau, și trebuie să mulțumesc prietenului Dévelroy că mi-a făcut cunoștință cu dumneata!

Nu că ar fi fost zgîrcit colonelul, dar nu s-ar fi gîndit niciodată să dea banul pe două lăzi de lichioruri, și era mulțumit că i căzuseră așa, din cer. Sorbind rînd pe rînd din lichiorul de cireșe și din coniac, le compară calitățile pe îndelete și se înduioșă.

Să vorbim acum despre afaceri; pentru asta am și venit, adăugă cu o tainică afectație, aruncîndu-se greoi pe o canapea. Cheltuiești prea mult. Trei cai cumpărați în trei zile, nu vreau să te critic — bine! bine! prea bine! — dar ce vor spune camarazii dumitale, care n-au decît un singur cal, și adeseori numai cu trei picioare? adăugă rîzînd zgomotos. Știu ce vor spune? Îți vor zice republican. Unde te doare, acolo te pocnesc, adăugă șiret. Și știi care i răspunsul cuvenit? Un frumos portret de-al lui Ludovic-Filip călare, într-o cadră frumoasă de aur, pe care i vei așeza acolo, deasupra scrinului, în locul de cinste, acesta fiind zise, mi-a făcut plăcere. Am

[1] Lichiorul de cireșe, de origine germană, poartă numele de *Kirschwasser* (apă de cireșe).

onoarea ! și se ridică cu greu de pe canapea. Pentru cine are urechi de auzit o vorbă e de-ajuns, și dumneata nu pari atît de nepriceput. Am onoarea !

În felul acesta saluta colonelul.

— Nicolas, Nicolas, chemă pe vreunul din civilii ăia de pe stradă, care n-au nimic de lucru, și ai grijă să escortezi pînă la mine acasă, știi, strada Metz numărul 4, aste două lăzi de lichioruri, și, drace ! să nu cumva să-mi povestești că s-a spart vreun ulcioraș pe drum ! Să n-aud așa ceva, camarade ! Deși, dacă stau și mă gîndesc, se întoarse Filloteau către Lucien, așa e lăsat de la Dumnezeu, un ulcior spart rămîne bun spart. Am să supraveghez lăzile de la douăzeci de pași, fără să am aerul, însă. Adio, scumpul meu camarad ! Și, arătînd cu pumnul înmănușat locul de deasupra scrinului : Ai înțeles, sper, un frumos Ludovic-Filip acolo sus.

Lucien credea că scăpase de individ ; Filloteau apăru din nou la ușă.

— Ascultă : nici o carte parșivă în bagajul dumitale, nici un păcătos de jurnal, nici o broșură și, mai ales, nimic din *presa periculoasă*, cum spune Marquin. Rostind acestea, Filloteau făcu patru pași în odaie și adăugă cu jumătate de glas : locotenentul acela înalt, ciupit de vărsat, Marquin, care ne-a sosit de la Paris. Și, ducîndu-și mîna cu degetele strînse la colțul gurii : îi e frică de dînsul pînă și colonelului. În sfîrșit, ajunge. N-avem urechi numai așa, de florile mărului, nu ?

„E băiat bun, în fond, își spuse Lucien. E ca și domnișoara Sylviane Berchu, mi-ar conveni de minune dacă nu m-ar îngreța. Cu lada de lichior de cireșe mi-a reușit de minune !" Și ieși să cumpere un portret cît mai mare de-al regelui Ludovic-Filip.

Peste un sfert de ceas, Lucien se întorcea acasă, însoțit de un lucrător încărcat cu un portret enorm, pe care-l găsise înrămat și pregătit pentru un comisar de poliție, recent numit prin stăruința domnului Fléron. Lucien privea îngîndurat la lucrătorul care bătea cuiul și așeza portretul.

„Tata mi-a spus adesea, și abia acum îi înțeleg vorbele atît de înțelepte : «*S-ar spune că nu te-ai născut*

strengar de Paris, în mijlocul acestei mulțimi a cărei minte ageră e totdeauna la nivelul tuturor atențiilor folositoare. Tu în schimb vezi și lucrurile și pe oameni mai mari decît sînt, și faci niște eroi, în bine sau în rău, din toți cei cu care stai de vorbă. *Îți întinzi plasa prea sus*, cum spune Tucidide[1] despre beoțieni. » Și Lucien repetă cuvintele grecești, pe care eu nu le cunosc. „Publicul din Paris, adaugă tatăl meu, cînd aude vorbindu-se de o josnicie sau de o tîlhărie folositoare, exclamă: «Bravo, iată o fleșcăitură *à la* Talleyrand[2]!» și admiră. Mă apucam la acțiuni mai mult sau mai puțin delicate, la acțiuni fine, grele etc., etc., ca să scap de faima mea de republican și de cuvintele acestea fatale: *Eley izgonit din Școala politehnică*. Cincizeci și cinci de franci rama și cinci franci litografia, și gata! iată ce le trebuie oamenilor noștri. Filloteau îi cunoaște mai bine decît mine. Acolo-i adevărata superioritate a omului de geniu asupra volgului; în loc de-o mulțime de demersuri mărunte, o singură acțiune limpede, simplă, impresionantă și care să dea răspuns la orice. Tare mă tem, adăugă suspinînd, c-am să ajung tîrziu de tot locotenent-colonel" etc.

Din fericire pentru Lucian, prea înclinat să se socoată inferior în toate, trompeta răsună în colțul străzii. Iar el trebui să alerge la cazarmă, căci teama de observațiile acre ale șefilor săi îl pusese în gardă.

Seara, cînd se întoarse acasă, servitoarea domnului Bonard îi înmînă două scrisori. Una era pe hîrtie de caiet, foarte grosolan pecetluită. Lucien o deschise și citi:

„*Nancy, departamentul Meurthe... martie 183*...*

Domnule sublocotenent Țingău,

Bravii noștri lăncieri, cunoscuți în douăzeci de bătălii, nu sînt făcuți să fie comandați de un filfizon din Paris. Ștergați-vă la fonte nemernicele: ai să te întîlnești pre-

[1] Cunoscut istoric grec (circa 395 î.e.n.), autorul *Istoriei războiului peloponesiac*.

[2] Aluzie la trecerea acestui vestit diplomat, care s-a bucurat de toate favorurile în timpul lui Napoleon, de partea monarhiei, după căderea acestuia.

tutindeni cu Ciomagul ! Stringe-ți boarfele cît mai repede și șterge-o ! Așa te sfătuim, și asta în folosul tău. Teme-te !"

Urmau aceste trei semnături cu parafe :
CHASSEBAUDET, DURELAME, FOUSMOILECANT. [1]

Lucien, roșu ca un cocoș, tremura de mînie. Deschise totuși și scrisoarea cealaltă. „Se vede că e o scrisoare de la o femeie", gîndi. Era pe hîrtie foarte frumoasă și cu o slovă foarte îngrijită.

„Domnule,

Plîngeți-i pe oamenii cinstiți, rușinați de mijlocul la care trebuie să recurgă pentru a-și împărtăși gîndurile. Numele nostru n-ar trebui să rămînă o taină pentru o inimă generoasă, dar regimentul mișună de denunțători și spioni. Nobilul meșteșug al armelor, redus la o școală de spionaj ! Cît e de adevărat că un jurămînt fals aduce neapărat după sine o mie de mărunte fapte rele ! Vă îndemnăm, domnule, să verificați prin propriile dumneavoastră observații faptul următor : cinci locotenenți sau sublocotenenți, domnii D..., R..., Bl..., V... și Bi..., foarte eleganți și aparținînd, în aparență, claselor distinse ale societății, ceea ce ne face să ne temem de seducția pe care ar putea-o exercita asupra dumneavoastră, domnule, nu-s oare niște spioni în căutarea opiniilor republicane ? Acestor păreri sfinte, pe care le mărturisim din adîncul inimii, le vom dărui într-o zi sîngele nostru, și îndrăznim a crede că sînteți gata să le aduceți, în momentul și locul potrivit, aceeași jertfă. Cînd va sosi ziua cea mare a deșteptării, bizuiți-vă, domnule, pe niște prieteni care nu vă sînt egali decît prin sentimentele lor de duioasă milă pentru nefericita Franță.

MARTIUS, PUBLIUS, IULIUS, MARCUS, VINDEX [2]

care-l va ucide pe Marquin.
Pentru toți acești domni !"

---

[1] Cuvinte compuse ad-hoc, cu înțelesul : Gonește-măgar, Sabie-necruțătoare, Șterge-o.

[2] Nume proprii latinești : ultimul, cu sensul : Răzbunător.

Scrisoarea aceasta șterse aproape cu totul senzația le *josnicie* și *urîțenie* pe care i-o deșteptase atît de viu cea dintîi. „Injuriile scrise pe hîrtie proastă, își spuse Lucien, sînt ca scrisoarea anonimă din 1870, cînd soldații erau niște derbedei și lachei fără slujbă, recrutați pe cheiurile Parisului; asta-i scrisoarea anonimă din 183*. *Publius! Vindex!* sărmani prieteni! ați avea dreptate dacă ați fi o sută de mii; dar sînteți două mii, poate, răspîndiți prin toată Franța, și indivizi ca Filloteau, Mallher, și Dévelroy chiar, vă vor împușca în mod legal dacă vă veți manifesta în vreun fel, și vor fi aprobați de imensa majoritate."

Toate senzațiile resimțite de Lucien de la sosirea lui la Nancy erau atît de neplăcute, încît, în lipsă de altceva mai bun, se ocupă de această epistolă republicană. „Mai bine ar fi să se îmbarce cu toții și să plece în America... M-aș îmbarca și eu cu ei?" După această întrebare, Lucien se plimbă multă vreme cu un aer agitat.

„Nu, își spuse în cele din urmă, de ce să mă mănînce? Ar fi o prostie! N-am atîta sălbatică virtute ca să pot gîndi ca *Vindex*. M-aș plictisi în America, în mijlocul unor oameni desăvîrșit de drepți și raționali, ca să spun așa, dar grosolani, care nu se gîndesc decît la *dolari*. Mi-ar vorbi despre cele zece vaci ale lor, care trebuie să dea la primăvară zece viței, iar mie îmi place să vorbesc de elocvența domnului de Lamennais [1], sau de talentul doamnei Malibran [2] în comparație cu acela al doamnei Pasta [3]. Nu pot trăi cu oameni incapabili de idei subtile, oricît de virtuoși ar fi. Aș prefera de o sută de ori obiceiurile rafinate ale unei Curți corupte. Washington [4] m-ar fi plictisit de moarte, și prefer să fiu în același salon cu domnul de Talleyrand. Așadar, sentimentul de stimă nu e totul pentru mine; am ne-

[1] *Lamennais, Felicite Robert, de* (1782–1854), preot, filozof și publicist francez.

[2] Bemmultă cîntăreață franceză (1808–1836), de origine spaniolă.

[3] Cunoscută cîntăreață italiană (1797–1865) a cîntat mult și la Opera Italiană din Paris.

[4] *Washington, George* (1732–1799), unul din fondatorii și primul președinte al republicii Statelor Unite ale Americii.

voie de plăcerile pe care ţi le poate oferi o civilizaţie veche... Dacă e aşa, dobitocule, suportă guvernele corupte, produse ale acestei civilizaţii vechi! Numai un prost sau un copil consimte să se lase stăpînit de dorinţe contradictorii. Mi-e groază de bunul-simţ plicticos al unui american. Povestirile privind viaţa tînărului general Bonaparte, învingător la podul de la Arcole[1], mă entuziasmează; ele sînt pentru mine Homer, Tasso, ba chiar mult mai mult decît atîta. Moralitatea americană mi se pare de-o îngrozitoare vulgaritate, şi citind lucrările bărbaţilor lor de seamă, nu simt decît o singură dorinţă, să nu-i întîlnesc niciodată în societate! Ţara aceasta model mi se pare triumful mediocrităţii proaste şi egoiste, căreia, dacă nu vrei să pieri, trebuie să-i faci curte. Dac-aş fi un ţăran cu patru sute de ludovici drept capital şi cu cinci copii, m-aş duce fără îndoială să cumpăr şi să cultiv două sute de pogoane de pămînt în împrejurimile oraşului Cincinatti[2]. Ce e însă comun între acest ţăran şi mine? Putut-am cîştiga pînă acum preţul unei ţigări de foi?

Aceşti bravi subofiţeri n-ar fi entuziasmaţi de jocul de scenă al doamnei Pasta, n-ar gusta conversaţia domnului de Talleyrand, căci dorinţa lor supremă e să devină căpitani. Îşi închipuie că în asta constă fericirea. De fapt, dacă n-ar fi vorba decît de dorinţa de a-şi servi patria, ei merită aceste locuri poate de o sută de ori mai mult decît cei ce le ocupă, dintre care mulţi au ajuns la ele întocmai ca mine. Ei cred, şi pe bună dreptate, că republica i-ar face căpitani, şi se simt capabili să justifice această avansare prin fapte eroice. Eu, unul, doresc oare să devin căpitan? Adevărul e că nu!

Nu sînt, aşadar, republican; dar mi-e groază de josnicia unora ca Malher şi ca Marquin. Ce sînt eu oare? Puţin lucru, pare-mi-se. Dévelroy ar putea să-mi arunce în obraz: «Eşti un om foarte fericit că tatăl tău ţi-a dat o scrisoare de credit către perceptorul-şef din Meur-

[1] Localitate în Italia, unde Napoleon a obţinut o strălucită victorie asupra trupelor austriece (15, 16 şi 17 noiembrie 1796).
[2] Oraş în Statele Unite ale Americii (Ohio).

tice». De fapt, sub raportul economic, sînt mai prejos de slugile mele; sufăr îngrozitor de cînd cîştig nouăzeci şi nouă de franci pe lună.[1]

Ce e însă la preţ în societatea pe care am întrevăzut-o? Omul care a strîns cîteva milioane, sau care cumpără un jurnal şi pune să fie ridicat în slăvi timp de opt sau zece ani în şir (nu-i oare aceasta meritul domnului de Chateaubriand?). Fericirea supremă, cînd ai avea, ca mine, nu-i oare să treci drept om de spirit pe lîngă femeile de duh! Aşadar, va trebui să fac curte femeilor, deşi sînt atît de dispreţ faţă de dragoste şi, mai ales, faţă de un bărbat îndrăgostit!

Domnul de Talleyrand nu şi-a început oare cariera călcînd sub înfrînte, printr-un cuvînt norocos, orgoliul nevăzutului al doamnei ducese de Grammont? Afară de bieţii mei republicani, şerbiţi la cap, nu văd nimic stimabil în societate, oarecare doză de şarlatanism strecurîndu-se în toate acţiunile de merit pe care le cunosc. Aceştia or fi poate smintiţi, dar cel puţin nu sînt josnici."

Bunul raţionament al lui Lucien nu putu trece dincolo de această concluzie.

Un înţelept ar fi spus: „Mai înaintează puţin în viaţă, vei vedea atunci şi alte aspecte ale lucrurilor. Mulţumeşte-te, deocamdată, cu felul vulgar de-a nu păgubi pe oameni din rautate. Într-adevăr, ai văzut prea puţin din viaţă ca să poţi emite vreo judecată în chestiuni atît de mari. Rabdare şi tutun!"

Un asemenea sfătuitor îi lipsea lui Lucien şi, în lipsa acestor cuvinte înţelepte, rătăci în vag.

„Meritul meu va depinde aşadar de judecata unei femei, sau de a unei sute de femei din lumea mare! Ce poate fi mai ridicol? Cît dispreţ am arătat faţă de un bărbat îndrăgostit, faţă de Edgar, vărul meu, care lasă cu fericirea lui, ba chiar şi stima faţă de sine însuşi, să depindă de părerile unei femei tinere, care şi-a petrecut toată dimineaţa discutînd la Victorina[2] despre ca-

[1] Stendhal repetă în manuscris nota: *De verificat.*

[2] Croitoreasă din Paris, foarte căutată pe vremea lui Stendhal (nota lui H. Colomb)

lităţile unei rochii, sau bătîndu-şi joc de un om de valoare ca Monge[1], pentru că pare comun! Pe de altă parte, însă, să faci curte camenilor din popor, aşa cum eşti obligat să faci în America, e peste puterile mele! Mie-mi trebuie moravuri elegante, roade ale guvernului corupt al lui Ludovic al XV-lea, şi, totuşi, cine-i omul marcant într-un asemenea stadiu al societăţii? Un duce de Richelieu, un Lauzun, ale căror memorii zugrăvesc însăşi viaţa."

Gîndurile acestea îl afundară pe Lucien într-un zbucium nespus. Era vorba de religia lui: virtutea şi onoarea, dar conform acestei religii, fericirea nu e cu putinţă fără virtute. „Dumnezeule mare! de la cine-aş putea cere un sfat? Sub raportul valorii reale a omului, care e locul meu? Sînt oare la mijlocul listei, sau cel din urmă?... Filloteau, cu tot dispreţul meu, ocupă un loc onorabil; s-a luptat vitejeşte în Egipt, a fost răsplătit de Napoleon, care se pricepea cînd era vorba de valoarea militară a cuiva. Orice ar face Filloteau de acum înainte, asta-i rămîne; nimic nu-i poate răpi acest rang onorabil: bărbat viteaz, ridicat în Egipt la gradul de căpitan de către Napoleon."

Lecţia aceasta de modestie fu serioasă, adîncă şi mai ales dureroasă. Lucien avea oarecum vanitate, şi această vanitate fusese veşnic zgîndărită printr-o educaţie *excelentă*.

La cîteva zile de la primirea scrisorilor anonime, pe cînd Lucien trecea pe o stradă pustie, întîlni doi subofiţeri, zvelţi şi bine făcuţi; erau îmbrăcaţi cu o grijă deosebită şi îl salutară într-un chip caudat. Lucien îi privi cîtva timp cum se depărtează, dar îi văzu de îndată întorcîndu-se din drum, cu un fel de afectare. „Sau mă înşel grozav, sau domnii aceştia ar putea fi *Vindex* şi *Iulius*; se vor fi arătînd dintr-un sentiment de onoare, ca şi cum ar vrea să-şi semneze scrisoarea anonimă. Astăzi mi-e mie ruşine, aş vrea să le spulber iluziile. Le stimez opiniile, ambiţia lor e onestă. Nu pot însă

[1] *Monge, Gaspard* (1746—1818), celebru matematician francez, fondatorul Şcolii politehnice.

Discuția necurmată asupra republicii învenină timp de câteva săptămâni viața intimă a lui Lucien.

Vanitatea, rod amar al educației celei mai înalte societăți, era cusurul său. Tânăr, bogat, fericit în aparență, nu se dedă plăcerilor cu înflăcărare; s-ar fi spus că e un tânăr protestant. Rareori se lăsa în voia pornirilor lui; se credea obligat la multă prudență. „Dacă te ții de capul unei femei, niciodată nu va avea considerație pentru tine", îi spusese tatăl său. Într-un cuvânt, societatea, care oferă atât de puțină plăcere în secolul al XIX-lea, o înșelase într-una teamă. Ca la cea mai mare parte din contemporanii săi de la balconul Operei Bufe, o vanitate copilărească, o teamă grozavă și continuă de a nu mulțumi cele o mie de reguli mărunte stabilite de civilizația noastră țineau locul tuturor dorințelor nestăvilite care, sub Carol al IX-lea[1], agitau inima unui tânăr francez. Era singurul fiu al unui om bogat, și e nevoie de mulți ani ca să se uite acest dezavantaj, atât de invidiat de cea mai mare parte dintre oameni.

Vom mărturisi că vanitatea lui Lucien se simțea iritată, când tatăl său de viață îl sfătuia să-și petrecă opt sau zece ore pe zi în mijlocul unor oameni care se pricepeau mai bine ca dânsul în privința slugărnicului lucru despre care își ingăduia să stea de vorbă cu ei. În fiecare clipă comunzii lui Lucien îl făceau să simtă superioritatea lor, cu acea politețe a amorului propriu care

[1] În timpul domniei lui (1560–1574) au avut loc războaiele dintre protestanți și catolici; noaptea, împreună cu mama sa, Catherina de Medicis, în groaznica noapte a măcelului din noaptea Sfântului Bartolomeu (24 august 1572).

a găsit prilejul să se răzbune. Domnii aceştia erau furioşi fiindcă bănuiau că Lucien îi socotea proşti. Aşa că merita să vezi aerul lor de superioritate ori de cîte ori Lucien se înşela asupra duratei pe care, după regulament, trebuie s-o aibă pantalonul de grajd sau capela ţinutei de serviciu.

Lucien rămînea nemişcat şi rece în mijlocul gesturilor afectate şi al surîsurilor politicos ironice; îi credea pe camarazii săi răi; nu-şi dădea prea limpede seama că toate purtările acestea nu erau decît o mică răzbunare faţă de cheltuielile pe care şi le îngăduia. „La urma urmelor, domnii aceştia nu-mi pot face rău, îşi spunea, decît în măsura în care-aş vorbi sau aş activa prea mult; să mă abţin, iată *cuvîntul de ordine;* să activez cît mai puţin, iată *planul de campanie.*“ Lucien rîdea, folosindu-se cu emfază de aceste expresii ale noii sale meserii; neputînd vorbi nimănui cu inima deschisă, era nevoit să rîdă vorbind cu sine însuşi.

În cele opt sau zece ore pe care le ocupa în fiecare zi viaţa unui om care cîştigă nouăzeci şi nouă de franci pe lună, nu putea vorbi altceva decît despre manevre, despre contabilitatea regimentului şi preţul cailor, despre importanta problemă dac-ar fi mai bine pentru corpurile de cavalerie să-şi cumpere caii direct de la *crescători*, sau dacă n-ar fi mai avantajos ca guvernul să le dea el însuşi primele rudimente de educaţie la staţiile de remontă. Prin acest din urmă fel de achiziţie, costul unui cal revenea la nouă sute doi franci; mureau însă mulţi etc., etc.

Locotenent-colonelul Filloteau îi dăduse un vechi locotenent, ofiţer al Legiunii de Onoare, ca să-l înveţe arta războiului; bravul bărbat se simţea însă îndatorat să facă fraze, şi ce mai fraze! Lucien, neputînd să-i mulţumească, începu să citească împreună cu dînsul ghiveciul intitulat *Victoires et conquêtes des Français* [1]. Curînd, însă, domnul Gauthier îi recomandă excelentele

[1] Lucrare în 34 de volume; ediţia a II-a a acestei lucrări, apărută între 1823—1829, s-a bucurat de mult sprijin din partea guvernului Restauraţiei.

Memorii[1] ale mareșalului Gouvion-Saint-Cyr. Lucien alegea povestirea luptelor la care luase parte și viteazul locotenent, iar acesta povestea ceea ce văzuse, înduioșat pînă la lacrimi cînd auzea citindu-i-se evenimentele tinereții sale. Bătrînul locotenent era uneodată sublim povestind cu simplitate despre acele timpuri eroice ; nimeni nu era ipocrit pe vremea aceea ! Acest simplu țăran era uneori mai ales, cînd zugrăvea locul bataliilor și o mulțime de mici particularități despre care un om ca noi nu și ar fi ndus aminte, dar care, în gura lui și cu accentul său vesel, ridicau pînă la entuziasmul cel mai curat inima lui Lucien pentru armatele Republicii. Locotenentul avea multe haz cînd, în momentele lor de odihnă, povestea despre frămîntările din sînul regimentului cu urma avansărilor neprevăzute etc., etc.

Lecțiile acestea, de la care Lucien ieșea cu ochii aprinși, erau luate în rîs de camarazii săi. Un bărbat de 30 de ani să accepte a învăța ca un copil, și încă cu un batcu ostaș, care nu putea vorbi fără să facă greșeli de limbă ! Rezerva lui savantă și seriozitatea sa glacială descumpăniră însă pe glumeți și-l scutiră de expresia directă a acestei opinii generale.

Lucien nu vedea nimic blamabil în purtarea lui, deși, trebuie să recunoaștem, cu greu ar fi putut acumula cineva altfel știngăcii. Pînă și alegerea apartamentului fusese o greșeală. Un simplu sublocotenent să aleagă locuința unui locotenent-colonel ! căci trebuie să repetăm ceea ce vorbea o lume întreagă. Înaintea lui, apartamentul bunului domn Bonard fusese ocupat de domnul marchiz Thomas de Busant de Sicile, locotenent-colonel al regimentului de husari pe care îl înlocuise de curînd Regimentul 27 lăncieri.

Lucien nu vedea nimic din lucrurile acestea ; nu atribuia primirea mai multă decît rece, al cărei obiect era, decît dezgustului oamenilor grosolani față de cei din buna societate. Ar fi respins, fiind drept mocneală,

[1] *Memoires pour servir a l'histoire militaire sous le Directoire, le Consulat et l'Empire*, lucrare apărută postum (1831) ; Laurent Gouvion-Saint-Cyr, mareșal sub Napoleon, a fost și ministru de război sub Restaurație ; s-a retras însă din viața politică în 1819 din pricina ostilității ultrarealiștilor.

orice mărturie de bunăvoință, și, cu toate acestea, ura stăpînită, însă generală, pe care o citea în toți ochii îi strîngea inima. Cititorul e rugat fierbinte să nu-l ia drept un prost sadea : inima aceasta era încă prea tînără. La Școala politehnică, munca aspră și continuă, entuziasmul față de știință, dragostea de libertate, generozitatea firească întîii tinereți neutralizau urile pătimașe și efectele invidiei. Cea mai plicticoasă trîndăvie domnește, dimpotrivă, în regimente ; ce să faci după șase luni, cînd îndatoririle profesionale nu mai sînt o ocupație ?

Patru sau cinci ofițeri tineri, cu purtări mai plăcute și ale căror nume nu se găseau pe lista de spioni din scrisoarea anonimă ar fi inspirat eroului nostru oarecare intenții de prietășug ; ei îi arătau însă un dezgust poate și mai adînc, sau cel puțin subliniat într-un fel mai mușcător ; bunăvoință nu găsea decît în ochii cîtorva subofițeri, care-l salutau cu rîvnă și cu deosebită stimă, mai ales cînd îl întîlneau pe o stradă lăturalnică.

În afară de bătrînul locotenent Joubert, locotenent-colonelul Filloteau îi procurase și un sergent de cavalerie, ca să-i arate mișcările unui pluton, ale unui escadron, ale unui regiment.

— Nu poți, îi spusese, să-i oferi acestui bătrîn viteaz mai puțin de patruzeci de franci pe lună.

Și Lucien, a cărui inimă veștejită s-ar fi resemnat să lege prietenie cu domnul Filloteau, care, la urma urmelor, văzuse pe Desaix, Kléber [1], Michaud [2] și frumoasele zile de la Sambre-et-Meuse, descoperi că bravul Filloteau, în care vedea un erou, își însușea jumătate din cei patruzeci de franci cuveniți sergentului de cavalerie.

Lucien comandase o masă uriașă de brad, și pe masa aceasta, bucăți mici de lemn de nuc, cioplite ca două zaruri îngemănate, reprezentau călărețiі unui regiment. Sub ordinele sergentului, îi punea pe soldații aceștia

[1] *Kléber, Jean-Baptiste* (1753—1800), general francez ; a luat parte la campania din Egipt, unde a și murit.

[2] *Michaud, Joseph-François* (1767—1839), general francez : a luat parte, printre altele, la campaniile lui Napoleon din Italia, unde l-a avut ca aghiotant și pe Stendhal.

să facă instrucție două ceasuri pe zi; acestea erau aproape clipele lui cele mai plăcute.

Încetul cu încetul felul acesta de viață deveni un obicei. Toate senzațiile tînărului sublocotenent erau ceținșii, nimic nu-l mai supăra și nici nu-i mai făcea plăcere, nu mai întrevedea nici o scăpare, se dezgustase adînc de oameni și parcă și de el însuși. Refuzase multă vreme să ia duminica masa la țară cu gazda sa, domnul Bonard, negustorul de grîne. Într-o zi primi și se înapoie în oraș un tovarășul domnului Gauthier, pe care cititorul îl cunoaște ca șef al republicanilor și redactor-șef al ziarului *Aurora*. Domnul Gauthier era un tînăr de, croit volnicește, cu părul blond, frumos, pe care-l purta prea lung, dar aceasta era singura lui afectație; gesturile simple, o energie deosebită în toate și o vădită bună credință îi ascundeau aerul vulgar. Vulgaritatea cea mai îndrăzneață și cea mai banală caracteriza, dimpotrivă, fizionomia asociaților săi. Cît despre dînsul, era serios și nu mințea niciodată. Era un fanatic de bună-credință, dar în patima lui pentru ideea ca Franța să se guverneze *ea însăși* se dezvăluia un suflet ales. Lucien îi oferi plăcerea, în timpul drumului, să-l compare cu domnul Fléron, șeful partidului advers. Domnul Gauthier, departe de a fura, abia își ducea zilele din meseria de măsurător de terenuri, atașat pe lîngă cadastru. Cît despre jurnalul său *Aurora*, acesta-l costa cinci sau șase sute de franci pe an, pe lîngă lunile de închisoare.

După cîteva zile, omul acesta i se păru lui Lucien excepțional față de tot ce vedea la Nancy. Pe un trup enorm, ca și acela al unchiului său Bonard, Gauthier avea un cap genial și un frumos păr blond. Cîteodată era într-adevăr elocvent, atunci cînd vorbea de fericirea viitoare a Franței și de epoca minunată cînd toate funcțiile vor fi exercitate gratuit și retribuite onorific.

Elocvența îl mișca pe Lucien, dar Gauthier nu izbutea în nici un fel să nimicească obiecția lui cea mare împotriva republicii: obligația de a face curte oamenilor mediocri.

După șase săptămîni de cunoștință aproape intimă, Lucien își dădu seama, întîmplător, că Gauthier e un

geometru de forță ; descoperirea îl mișcă adînc : ce deosebire față de Paris ! Lucien iubea cu pasiune matematicile superioare. Petrecu de atunci înainte seri întregi discutînd cu Gauthier fie despre ideile lui Fourier [1] asupra căldurii pămîntului, fie despre realitatea descoperirilor lui Ampère [2], sau, în sfîrșit, despre această problemă fundamentală : obișnuința analizei împiedică oare să se vadă particularitățile experiențelor ? etc., etc.

— Ia seama, îi spunea Gauthier, nu sînt numai geometru, mai sînt și republican, și unul din redactorii *Aurorei*. Dacă generalul Thérance sau colonelul dumitale, Malher de Saint-Mégrin, deseoperă convorbirile noastre, mie nu-mi vor face nimic, deoarece mi-au făcut tot răul cu putință, dar te vor destitui sau te vor trimite în Alger ca pe un element primejdios.

— Într-adevăr, ar fi poate o fericire pentru mine, răspundea Lucien, sau, ca să mă exprim cu exactitatea matematică pe care-o iubim, nimic nu poate însemna pentru mine agravare de pedeapsă ; cred, fără să am o idee prea bună despre mine, că am atins culmea plictiselii.

Gauthier nu se bîlbîia cînd încerca să-l convertească la democrația americană ; Lucien îl lăsa să vorbească îndelung, apoi îi spunea cu toată sinceritatea :

— La drept vorbind, îmi aduci o mîngîiere, scumpul meu amic. Înțeleg că dacă, în loc de-a fi sublocotenent la Nancy, aș fi sublocotenent la Cincinatti sau la Pittsburg [3], m-aș plictisi și mai mult, iar viziunea unei nenorociri mai mari este, precum știi, o mîngîiere, poate singura la care mai sînt simțitor. Ca să fiu în stare să cîștig nouăzeci și nouă de franci pe lună și propria mea

[1] *Fourier, Jean-Baptiste-Joseph* (1768—1830), geometru francez ; profesor la Școala politehnică ; ia parte la expediția din Egipt. Dirijează publicarea *Memorialului* asupra acestei expediții ; în 1812 publică lucrarea *La théorie analytique de la chaleur (Teoria analitică a căldurii)*.

[2] *Ampère, André-Marie* (1775—1836), matematician și fizician francez ; profesor la Școala politehnică ; descoperitorul legii care-i poartă numele, părintele electrodinamicii.

[3] Oraș în S.U.A. (Pensilvania).

stimă, am părăsit un oraș în care-mi petreceam timpul în mod foarte plăcut.

— Te-a silit cineva ?

— M-am aruncat de bunăvoie în acest infern.

— Ei bine, ieși dintr-însul și fugi.

— Parisul nu mai are acum nici un farmec pentru mine, n-aș mai fi, înfocindu-mă, ce eram înainte de-a fi îmbrăcat fatala uniformă : un tînăr care ar fi fost poate ceva într-o zi. M-ar socoti cu toții un om care nu e în stare de nimic, nici măcar de-a fi sublocotenent.

Ce-ți pasă de părerea altora dacă, în fond, te dispreți ?

Vai, am o vrednicie pe care dumneata, înțeleptul meu amic, n-o poți pricepe ; situația mea ar fi de nesuferit, n-aș putea răspunde la anumite glume. Nu văd altă posibilitate decît războiul ca să pot scăpa din situația asta nenorocită în care am intrat fără să-mi dau seama.

Lucien îndrăzni să scrie toată această spovedanie, ca și Istoria noii sale prietenii, mamei sale, dar o rugă stăruitor să-i trimită scrisoarea îndărăt ; erau legați prin cea mai sinceră prietenie. Îi scria : „Nu-ți voi vorbi de nenorocirea mea, dar *plictiseala* mea ar fi îndoită dacă aș ajunge subiectul glumelor tatălui meu și al acelor oameni amabili a căror lipsă mă face să văd viața în negru".

Din fericire pentru Lucien, legătura lui cu domnul Chatelier, pe care-l întîlnea în fiecare seară la domnul Bonard, nu ajunse la urechea colonelului Malher. De altminteri, însă, această rea-voință a șefului față de dînsul nu mai era o taină în regiment. Poate că bravul bărbat dorea ca un duel să-l descotorosească de acest tînăr republican, prea protejat ca să-și îngăduie față de el persecuții în stil mare.

Într-o dimineață colonelul îl chemă, și Lucien nu fu introdus la acest demnitar decît după o așteptare de trei sferturi de oră și mai bine într-o anticameră murdară, lîngă douăzeci de perechi de cizme pe care le văcsuiau trei lustragii. „Mi-a făcut-o dinadins, își spuse, dar nu pot dejuca această rea-voință decît nebăgînd-o în seamă."

— Mi s-a raportat, domnule, spuse colonelul strîngînd din buze şi cu o notă de pronunţată pedanterie, mi s-a raportat că faci mare lux la mîncare acasă ; nu pot îngădui asemenea lucru. Bogat sau nu, trebuie să mănînci în pensiune la preţul de patruzeci şi cinci de franci, ca şi domnii locotenenţi, camarazii dumitale. Adio, domnule, nu mai am nimic a-ţi comunica.

Inima lui Lucien fierbea de mînie ; nimeni nu-i vorbise vreodată pe acest ton. „Aşadar, chiar în timpul meselor voi fi silit să stau cu aceşti amabili camarazi, care n-au altă plăcere, cînd sîntem împreună, decît aceea de-a mă copleşi cu superioritatea lor. Pe legea mea, aş putea spune, ca şi Beaumarchais : «*Ma vie est un combat*»[1]. Ei bine, exclamă el rîzînd, voi îndura toate astea ! Dévelroy nu va avea satisfacţia să poată repeta că mi-am dat osteneala să mă nasc ; i-aş răspunde că-mi dau, de asemenea, osteneala să trăiesc !“ Lucien se duse direct să-şi plătească pensiunea pe o lună ; seara luă cina acolo şi arătă o răceală şi un dispreţ într-adevăr vrednice de admiraţie.

După două zile, văzu venind la el acasă, la ora 6 dimineaţa, pe adjutantul subofiţer al regimentului, care-i spuse blajin :

— Domnii locotenenţi şi sublocotenenţi nu au voie să se îndepărteze niciodată, fără permisia colonelului, dincolo de o rază de două poşte în jurul oraşului întărit.

Lucien nu răspunse nimic. Adjutantul, supărat şi făcînd pe bătosul, se oferi să-i lase în scris semnalmentul accidentelor de teren de pe deosebitele şosele după care se putea recunoaşte limita razei de două poşte. Trebuie să se ştie că acea cîmpie îngrozitoare, stearpă, uscată, în care geniul lui Vauban a plasat oraşul Nancy, nu face loc unor coline ceva mai plăcute decît la trei poşte depărtare de oraş. Ce n-ar fi dat Lucien, în clipa aceea, să-l poată arunca pe adjutant pe fereastră !

— Domnule, îl întrebă făcînd pe naivul, cînd domnii sublocotenenţi se plimbă călare, pot merge la trap, sau numai la pas ?

---

[1] Viaţa mea e o luptă.

— Domnule, voi aduce întrebarea dumitale la cunoştinţa domnului colonel, răspunse adjutantul, roşu de mînie.

Peste un sfert de oră, o ordonanţă în galop aduse lui Lucien biletul următor :

„Sublocotenentul Lemoen va sta la arest douăzeci şi patru de ore pentru faptul de a fi luat în derîdere un ordin de-al colonelului.

Malher de Saint-Mégrin"

O, Gabrielle, un nu mă vei învinge ! [1] exclamă Lucien. Supărarea aceasta din urmă îi învioră inima. Nancy era îngrozitor, meşteşugul armelor n-avea pentru dînsul decît răsunetul îndepărtat al bătăliilor de la Fleurus [2] şi Marengo, dar Lucien ţinea să dovedească tatălui său şi lui Dévelroy că ştie să suporte toate neplăcerile.

În chiar ziua în care Lucien intră la arest, ofiţerii superiori ai regimentului avură naivitatea să încerce a face o vizită la doamnele d'Hoquincourt, de Chasteller, de Puy-Laurens, de Marcilly, de Commercy etc., la care aflumeră că se prezentau unii ofiţeri din Regimentul 20 husari. Nu vom aduce cititorului nostru jignirea de a înşira cele douăzeci de motive care făceau din acel demers o stîngăcie de neînchipuit, căreia nu i s-ar fi expus nici cel mai inexperimentat tînăr parizian.

Vizita acestor ofiţeri, aparţinînd unui regiment care decea drept devotat regimului, fu primită cu o impertinenţă ce lumină nespus închisoarea eroului nostru. În ochii săi, amănuntele acestei vizite onorau în mod deosebit inteligenţa acelor doamne.

Doamnele de Marcilly şi de Commercy, foarte vîrstnice, văzînd pe domnii ofiţeri intrînd în salonul lor,

[1] Pasaj din cuvîntările împăratului roman *Julian Apostatul* (*Flavius Claudius Julianus*) (331–363), cunoscut pentru ura lui împotriva creştinismului, şi care, aflat de moarte de o suliţă în timpul luptei împotriva perşilor, ar fi exclamat : „Ai învins, Galileene !"

[2] Oraş, din Belgia, unde Ludovic, viitorul mareşal al Franţei, a luptat, în 1691, împotriva aliaţilor olandezo.

afectară un sentiment de groază, ca și cum ar fi văzut apărînd niște agenți ai Teroarei din 1793. Primirea de la doamnele de Puy-Laurens și d'Hoquincourt fu cu totul alta; slugile lor avură, se pare, ordin să-și bată joc de ofițerii superiori ai Regimentului 27, deoarece trecerea lor prin anticameră, la ieșire, fu semnalul unor hohote de rîs excesive. Puținele cuvinte pe care o uimire fără margini le îngădui doamnelor d'Hoquincour și de Puy-Laurens fură în așa fel alese, încît împinseră impertinența pînă la punctul precis în care aceasta se preschimbă în grosolănie și poate depune mărturie împotriva lipsei de educație a persoanei care le profercază. La doamna de Chasteller, unde serviciul era îndeplinit mai cu grijă, li se interzise pur și simplu acestor domni să intre.

— Ei bine, colonelul înghițea toate astea ca pe un pahar de apă! spuse Filloteau, care, pe înnoptate, cînd demersul său nu mai putea fi observat, veni să-l vadă pe Lucien și să-l consoleze de faptul că era la arest. N-a vrut oare să ne convingă colonelul, ieșind de la această doamnă d'Hoquincourt, care n-a început să rîdă privindu-ne, că în fond fusesem primiți cu bunăvoință și plăcere, adică fără marafeturi, ca între prieteni, nu-i așa?... Drace! În timpurile cele bune, cînd străbăteam Franța, de la Mayence la Bayonne, ca să intrăm în Spania, cum am mai fi spart ferestrele unei doamne din astea! O bătrînă afurisită, contesa de Marcilly, dacă nu mă înșel, care pare cel puțin de nouăzeci de ani, ne-a oferit să bem vin, ca unor căruțași, tocmai cînd ne ridicam să plecăm.

Lucien mai află și alte amănunte cînd ieși de la arest. Am uitat să spunem că domnul Bonard îl prezentase în cinci sau șase case din burghezia aleasă. Găsise acolo aceeași veșnică afectație, ca și la domnișoara Sylviane, și aceleași pretenții de bonomie. Băgase de seamă, spre marea lui mîhnire, că soții burghezi își spionează reciproc soțiile, prin învoială tacită, fără îndoială, și numai din invidie și răutate. Două sau trei dintre *damele* lor, ca să întrebuințăm propriul lor limbaj, aveau ochi foarte frumoși, și acești ochi catadicsiseră să-i vorbească lui Lucien; dar cum să ajungă să-i vadă fără martori?

De altminteri, cîtă afectaţie în jurul acestor femei, şi chiar şi la ele! ce nesfîrşite partide de boston[1], cu soţii lor, şi mai ales ce nesiguranţă în ceea ce priveşte succesul! Lucien, lipsit de orice experienţă, cam descurajat de ceea ce i se întîmpla, prefera să se plictisească serile singur decît să facă partide de boston cu domnii soţi, care aveau întotdeauna grijă să i aşeze spate în spate cu cea mai frumoasă femeie din salon. Se mulţumea doar cu rolul de observator. Ignoranţa acelor sărmane femei e de neînchipuit. Duc o viaţă foarte mărginită; soţii citesc ziarele la care sînt abonaţi în comun, ziare pe care *jurnaliştii* lor nu le văd niciodată. Rolul acestora se reduce numai şi numai la a face copii şi a-i îngriji atunci cînd sînt bolnavi. Duminica doar, dînd braţul soţilor, se duc la plimbare ca să-şi expună rochiile şi şalurile în culori ţipătoare, cu care aceştia socotesc nimerit să le răsplătească fidelitatea de care dau dovadă în îndeplinirea îndatoririlor de mamă şi de soţie.

Lucien fusese mai statornic pe lîngă domnişoara Sylviane Berchu, fiindcă societatea ei era mai comodă; era destul să intre în prăvălie. Eroul nostru sfîrşi prin a fi de părerea domnului prefect, care cu o pronunţată afectaţie şi cu o mină dulceagă, bătea în fiecare seară la uşa din dos a magazinului de băuturi spirtoase. Fără să se oprească în prăvălie, primul magistrat al departamentului trecea în odaia din spatele prăvăliei. Acolo se găsea la unul din proprietarii cei mai cu vază din departament, după cum avea grijă să-i scrie ministrului său.

Lucien nu apărea decît săptămînal la domnişoara Sylviane, şi de fiecare dată, după ce ieşea, îşi lua angajamentul să nu mai calce pe acolo o lună de zile.

Cîtva timp se dusese la ea în fiecare zi. Povestirea şi mimia bunului Filloteau, păţania ofiţerilor superiori, ale căror fasoane îl ţineau la o distanţă atît de mare, redeşteptaseră într-însul spiritul de contradicţie.

„Există aici o societate care nu vrea să primească pe cel ce poartă uniforma mea, să încercăm a pătrunde

[1] Joc de cărţi inventat în oraşul american Boston în timpul asediului din 1775.

într-însa. Poate că, în fond sînt tot atît de plicticoși ca și burghezii, dar rămîne de văzut; voi încerca măcar plăcerea că am învins o greutate. Trebuie să cer de la tatăl meu niște scrisori de recomandație."

A scrie însă tatălui său pe un ton serios nu era lucru ușor. După ce ieșea din bancă, domnul Leuwen avea obiceiul să nu citească niciodată pînă la capăt scrisorile care nu-l distrau. „Cu cît îi e mai ușor asemenea lucru, își spunea Lucien, cu atît mai ușor îi va veni ideea să-mi facă vreo boroboață. Se ocupă de operațiile de bursă ale domnului Bonpain, notarul cartierului nobil, omul care dirijează toate subscripțiile din provincie pentru nevoile partidului și tot ce se trimite în Spania. Domnul Bonpain poate, cu două sau trei cuvinte, să-mi asigure o primire strălucită în toate casele nobile din Lorena." Cu gîndul acesta scrise Lucien tatălui său.

În locul unui pachet enorm, pe care-l aștepta cu nerăbdare, nu primi de la oblăduirea părintească decît o scrisorică, scrisă pe cea mai redusă hîrtie cu putință.

„*Preaamabilul meu sublocotenent,*

Ești tînăr, treci drept bogat, te crezi frumos, fără îndoială, ai cel puțin un cal frumos, deoarece te costă o sută cincizeci de ludovici. Or, în ținutul în care te afli, calul prețuiește mai mult decît o jumătate de om. Trebuie să fii mai nevolnic decît un saint-simonian de rînd ca să nu fi reușit a-ți deschide palatele nobilionilor *din Nancy. Pariez că Mélinet ți-a luat-o înainte și nu mai prididește seara cu invitațiile. Scumpul meu Lucien,* studiate la matematica [1], *și vei deveni profund. Mama dumitale e sănătoasă, ca și devotatul dumitale servitor,*

François Leuwen"

După o scrisoare ca asta, lui Lucien îi venea să se dea la toți dracii. Și ca să-i pună vîrf, seara înapoindu-se de la scurta lui plimbare, căci nu putea trece dincolo de cele două porți, văzu pe servitorul său, Mélinet, stînd

[1] Studiați matematica! (It.) Spirituala replică primită de Jean-Jacques Rousseau din partea unei frumoase italience, cu subînțelesul... „și lăsați-vă de dragoste".

în stradă în fața unei prăvălii, în mijlocul unui cerc de femei, care rîdeau cu mare poftă. „Tatăl meu e un înțelept, își spuse, iar eu sînt un prost."

Observă, cam în același moment, un cabinet de lectură, ale cărui lămpi tocmai se aprindeau; trimise calul la grajd și intră înapoiu ca să încerce să-și schimbe gîndurile și să-și mai uite amarul.

A doua zi, la ora 7 dimineața, îl chemă colonelul Malher.

Domnule, îi spuse șeful cu îngîmfare, e drept că pot exista republicani, dar n-a fost niciodată o adevărată nenorocire pentru Franța, dar aș prefera să nu existe în regimentul pe care mi l-a încredințat regele.

Lucien îl privea cu un aer mirat.

E bunul său tăgăduiește, domnule, îți petreci veacul în cabinetul literar al lui Schmidt, din strada Pompei, în fața palatului Pontlevé. Locul acesta mi-a fost semnalat ca o hrubă a anarhiei, frecventată de cei mai sfruntați *iacobini* din Nancy. Nu ți-a fost rușine să te împrietenești cu derbedeii aceia care-și dau acolo întîlnire în fiecare seară? Ești văzut cum treci mereu prin fața prăvăliei și-ți faci semn cu oamenii aceia. S-ar putea crede că dumneata ești subscriitorul anonim din Nancy, semnalat de ministrul domnului general baron Thérance, cum că a trimis optzeci de franci pentru subscripția la ameninț ziarului *Național*... Nu spune nimic, domnule! strigă colonelul cu un aer mînios în clipa cînd Lucien părea că vrea să răspundă. Dacă, din fericire, mi-ai mărturisi o atare prostie, aș fi nevoit să te trimit la cartierul general din Metz, și nu vreau să nenorocesc un tînăr care și-a mai distrus o dată cariera.

Lucien era furios. În timp ce colonelul vorbea, fu de două sau de trei ori ispitit să ia o pană de pe masa largă de brad, pătată cu cerneală și foarte murdară, în dosul căreia ședea acest om grosolan și despot de prost-gust, și să-și șteargă obrazul. Perspectiva glumelor tatălui său îl opri; după cîteva minute, găsi mult mai demn de un om să-l oblige pe colonel să recunoască cum că fusese în glumă cînd a vorbit de tatăl său.

Domnule colonel, spuse cu o voce cutremurată de emoție, dar stăpînindu-se destul de bine, am fost exclus

din Școala politehnică, asta-i adevărat; mi s-a spus că-s republican, nu eram însă decît un tînăr nechibzuit. În afară de matematici și de chimie, nu știu nimic. N-am studiat politica de fel, și întrevăd cele mai grave obiecții tuturor formelor de guvernămînt. Nu pot, așadar, să am nici o părere asupra aceleia ce i-ar conveni Franței...

— Cum, domnule, ai îndrăzneala să mărturisești că nu înțelegi că numai guvernămîntul regelui...

Suprimăm aici trei pagini pe care bravul colonel le repetă pe nerăsuflate și pe care le citise cu cîteva zile înainte într-un jurnal subvenționat de guvern.

„L-am luat cam prea de sus pe spionul ăsta, ofițer brutal și ignorant", își spuse Lucien în timpul acelei lungi predici și căută o frază care să spună mult în cuvinte puține.

— Am intrat ieri întîia oară în viața mea în cabinetul acela de lectură, strigă în sfîrșit, și voi da o mie de franci celui care ar putea dovedi contrariul!

— Nu e vorba aici de bani, răspunse colonelul cu amărăciune; se știe prea bine că ai bani berechet, și se pare că dumneata știi asta mai bine ca oricine. Ieri, domnule, în cabinetul lui Schmidt ai citit *Naționalul*; n-ai luat nici *Journal de Paris* [1] și nici *Les Débats* [2], care se aflau în mijlocul mesei.

„Era acolo un observator foarte scrupulos", gîndi Lucien. Începu apoi să povestească tot ce făcuse în locul acela, și, datorită unor mici amănunte banale, îl sili pe colonel să fie de acord că:

I — Într-adevăr, în ajun Lucien citise pentru întîiași dată de la sosirea lui la regiment un jurnal într-un local public;

II — Nu petrecuse decît patruzeci de minute în cabinetul literar al lui Schmidt;

III — Fusese reținut tot timpul numai și numai de un mare foileton de șase coloane, care trata despre opera *Don Juan* al lui Mozart [3], ceea ce se oferi să dovedească, repetînd principalele idei ale foiletonului.

---

[1], [2] Ziare favorabile regimului.

[3] Una din operele favorite ale lui Stendhal, împreună cu *Matrimonio segreto* de Cimarosa.

După o ședință de două ore și după verificarea cea mai migăloasă din partea colonelului, Lucien ieși în sfîrșit, palid de mînie, deoarece reaua-credință a colonelului era vădită, dar sublocotenentul nostru simțea cea mai vie plăcere care-l reducea la tăcere asupra tuturor capetelor de acuzare.

„Aș prefera să trăiesc împreună cu tacheii tatălui meu, își spuse Lucien, neauzit ușurat sub poarta cea mare. Ce cumplet îți repeți de zeci de ori în timpul zilei. Voi trece mîna tuturor vinți mea drept un prost în ochii prietenilor mei duca la 20 de ani și cu calul cel mai bun, din oraș, nu reușesc într-un regiment de-al regimului, unde, cu urmare, banii sînt totul. Pentru ca, în cinci de dimineață, să aibă lumea ce vorbi despre mine la Paris, trebuie să mă bat în duel. Așa se obișnuiește unul între-un regiment; așa cel puțin se crede în salonele noastre, și, pe legea mea, dacă-mi pierd viața, multa pagubă!"

După prînz, după țesala de seară, în curtea cazărmei, spuse unor ofițeri care ieșeau o dată cu dînsul:

— Niște spioni, care mișună pe-aici, m-au învinuit față de colonel de cel mai anost dintre toate păcatele: pretind că sînt republican. Îmi pare totuși că am un rang în societate și oarecare avere de pierdut. Aș vrea să-l cunosc pe acuzator, pentru ca să mă justific mai întîi în ochii săi, și apoi să-l mîngîi ușor, de două-trei ori, cu cravașa.

Urmă o clipă de tăcere desăvîrșită, apoi se vorbi despre altceva.

Seara Lucien se întorcea de la plimbare: în stradă, cavalerul îi înmînă o scrisoare frumoasă, foarte bine cadoiță; o deschise și văzu un singur cuvînt: *Renegat.* În clipa aceea Lucien era poate omul cel mai nenorocit din toate regimentele de lăncieri ale armatei.

„Iată cum își aranjează ei afacerile: ca niște copii, prada în clipă! Cine spuse-se acelor bieți tineri că nu-trec nobleță gîndurî cu ei? Știu și cu ce gîndesc? Aș fi un mare prost să nazuiesc a guverna statul, eu, care nu-mi știu guverna propria mea viață!" Lui Lucien îi trecu multă oară prin gînd să se omoare; excesul

de plictiseală îl înrăia, nu mai vedea lucrurile în adevărata lor lumină. De pildă, erau în regimentul său opt sau zece ofițeri foarte amabili ; era orb, nu vedea calitățile lor.

A doua zi Lucien vorbea iarăși despre republicanism cu doi sau trei ofițeri.

— Scumpul meu, îi spuse unul, ne plictisești mereu cu același cîntec. Ce dracu ne pasă nouă c-ai fost la Școala politehnică, că te-au izgonit de-acolo, că te-au calomniat ? etc. etc. Și eu am avut nenorocirile mele, mi-am scrîntit nu mai știu ce acum șase ani, dar nu-mi plictisesc prietenii cu de-alde astea !

Lucien n-ar fi ripostat la învinuirea că e plicticos. Din primele zile ale sosirii lui își spusese : „N-am venit aici ca să fac educația oamenilor prosteresc uți din regiment ; nu trebuie să protestez decît dacă unul dintr-înșii îmi face cinstea de-a fi cu mine mai grosolan decît e de obicei."

La imputarea că e plicticos, Lucien răspunse după o scurtă tăcere :

— Mă tem că sînt plicticos, asta mi se poate întîmpla uneori, și te cred pe cuvînt, domnule, dar sînt hotărît să nu mă las învinuit de republicanism ; doresc să-mi semnez declarația cu o lovitură de spadă și ți-aș fi foarte îndatorat, domnule, dacă ai binevoi să ți-o măsori cu mine.

Cuvintele părură că-i înviorează pe toți acei băieți tineri ; Lucien văzu de îndată douăzeci de ofițeri în jurul lui.

Duelul acesta fu o întîmplare fericită pentru tot regimentul. Avu loc în seara aceleiași zile, într-un ungher al fortificației, foarte întunecos și murdar. Se bătură cu spada, și ambii adversari fură răniți, dar fără ca statul să fi fost amenințat să piardă pe vreunul. Lucien primise o lovitură serioasă în partea de sus a brațului drept. Își îngădui asupra rănii o glumă care, desigur, era proastă, pentru că n-o înțelese nimeni. Martorul său, jignit, după ce-l întrebase dacă are nevoie de dînsul, la răspunsul negativ al lui Lucien, îl lăsă singur.

Lucien se așeză pe o piatră ; cînd vru să se ridice, nu putu, și în curînd se simți rău. Se înnoptase aproape.

Lucien se deșteptă din amorțeală la auzul unui zgomot ușor ; deschise ochii ; înaintea lui se afla un lăncier care-l privea rîzînd.

— Iată-l pe milordul nostru beat mort ! spuse lăncierul. Ei bine, orice s-ar spune, eu îmi beau toți banii, dar niciodată n-am fost văzut ca milordul ! Drace ! drept este că are mai multe *fonduri* ca mine, și cînd pune toți banii la bataie, trebuie să o ia înaintea lăncierului Jérôme Ménuel.

Lucien se uită la lăncier, dar nu avea puterea să-i răspundă.

Domnule locotenent, vă e cam greu să mergeți, nu dați voie să vă pun pe picioare ?

Ménuel n-ar fi cutezat să vorbească astfel dacă ofițerul nu i s-ar fi părut beat, dar rîdea din toată inima văzindu-l pe milord, cum îl numeau soldații, incapabil să se ridice, și, ca un adevărat francez, era fericit că poate vorbi astfel cu un superior. Lucien îl privi și prinse pînă la urmă puterea să-i spună :

- Ajută-mă, te rog...

Ménuel îl luă pe sublocotenent de subsuori și-l ajută să se ridice. Ménuel își simți mîna stîngă udă ; o privi : era plină de sînge.

- În cazul acesta, așezați-vă, spuse el lui Lucien.

Vocea îi era plină de respect și de cordialitate. „Drace, nu l beția, își spuse, ci o strașnică lovitură de spadă !"

- Domnule locotenent, îmi dați voie să vă conduc acasă ? Sînt destul de puternic. Îngăduiți-mi însă mai curînd să vă scot tunica și să vă string rana.

Și cum Lucien nu-i răspunse, Ménuel îi scoase tunica într-o clipă, sfîșie cămașa, smulse o mînecă și făcu din ea o compresă pe care o puse pe rană, lîngă subsuoară, și strînse din răsputeri cu propria sa batistă ; alergă la o cîrciumă învecinată și se întoarse cu un pahar de rachiu, cu care udă bandajul. Rămase un pic de rachiu, pe care i l dădu lui Lucien să-l bea.

Uaaah, îi spuse acesta. După o clipă putu să adauge : Ați o haină. Du-te la mine acasă, pune să înhame caii în caleașcă, vin și eu într-una și viu să mă iei. Mi-ai face un serviciu dacă n-ar afla nimeni despre acest mic accident, mai cu seamă colonelul.

„Milord nu-i prost, la urma urmelor", își spuse Ménuel, ducîndu-se după caleașcă. Lăncierul se simțea mîndru. „Voi da ordine frumoșilor lachei cu livrele atît de luxoase." Ménuel îl disprețuise pe Lucien ; îl găsea acum rănit și îndurînd cu bărbăție accidentul, așa că începu să-l admire cu tot atîta ardoare și spirit de dreptate cu cît îl disprețuise cu un sfert de oră mai înainte.

CAPITOLUL VIII

Suit în caleașcă, Ménuel, în loc să facă pe jalnicul, spuse lucruri amuzante, nu atît în ele însele, cît prin accentul cu care erau spuse.

— Camarade, îți cer cuvîntul de onoare că nu vei spune nimic despre cele văzute.

— Vă dau toate cuvintele de onoare din lume ! Ba, chiar mai mult, gîndiți-vă, cum aș putea supăra pe favoritul locotenent-colonelului Filloteau ?

Ménuel plecă să-l caute pe chirurgul regimentului ; dar nu-l găsi ; rămase pe lîngă rănit, care nu suferea de loc. Lucien fu impresionat de inteligența înnăscută a lui Ménuel, un biet om care privea toate lucrurile cu voioșie și care se stabili în locuința eroului nostru. Copleșit de plictiseală, înconjurat de oameni îmbîcsiți, și nu prea înflăcărat de caracterul soldatului simplu, Lucien, în loc să se dedea gîndurilor sale întunecate, asculta cu plăcere nenumăratele povestiri ale lui Ménuel.

Chirurgul-șef al regimentului, cavalerul Bilars, cum îi spunea, un fel de șarlatan destul de bun la inimă, originar din departamentul Hautes-Alpes se ivi a doua zi devreme. Spada adversarului trecuse pe lîngă arteră. Cavalerul Bilars exageră primejdia, neexistentă, și veni să-l vadă pe bolnav de două-trei ori pe zi. Biblioteca bravului sublocotenent, cum spunea cavalerul, era aprovizionată cu cele mai bune, ediții, cu lichior de cireșe din 1810, cu coniac de doisprezece ani, cu anason de Bordeaux, firma „Marie Brizard", cu rachiu de Danzig,

plin de luciri aurii etc., etc. Cavalerul Bilars, căruia îi plăcea *lectura*, petrecea pe lîngă rănit zile întregi, ceea ce îl plictisea grozav pe Lucien; în schimb îl avea pe Ménuel, care, prețuind și el superioritatea bibliotecii eroului nostru, se stabilise la dînsul cu totul. Lucien îl obținu de la locotenent-colonelul Filloteau ca infirmier.

Ménuel povestea eroului nostru rănit anumite părți din viața sa, dar se ferea să vorbească de altele. Vom istorisi în treacăt, și sub formă de episod, viața aceasta de soldat simplu. Deși uneori registrele unui regiment cuprind nume a căror istorie e destul de banală și meteu neeunoscut, alteori simplu uniforma soldățească acoperă bărbați care au încercat senzații ciudate.

Ménuel învățase lucrator, legător de cărți la Saint-Malo, locul lui de baștină. Îndrăgostit de subreta unei trupe de actori ambulanți care venise să dea reprezentații la Saint Malo, Ménuel fugise de la prăvălia stăpînului său și devenise actor. Într-o zi, la Bayonne, unde trăia de mai multe luni, încurcat cu o femeie care ținea la el, și unde strînsese ceva bani dînd lecții de scrimă, Ménuel începu a fi plictisit de stăruințele unui tînăr din oraș, căruia îi era dator o sută cincizeci de franci, împrumutați de către acesta din prietenie. Comoara lui depășea curînd această sumă; simțea însă o asemenea silă s-o stîrbească sau mai degrabă s-o nimicească achitîndu-și datoria, încît îi cășună să comită un fals, și notează: o chitanță scurtă, astfel ticluită: *„Primit de la purtator una sută cincizeci de franci. Perret fiul.“* Cînd un amic de-al lui Perret, creditorul, care se dusese la Paris, veni să-i ceară banii în numele acestuia, Ménuel se înfățișă să spună că-i trimisese suma înainte de plecarea acestuia. Perret se înapoie din călătorie și își ceru drepturile. Ménuel repezindu-l, Perret îl provocă pe Ménuel la duel, deși acesta era un fel de maestru de scrimă.

Plin de remușcări, Ménuel se îngrozi la gîndul să omoare un om pentru a i fura o sută cincizeci de franci! Se oferi să plătească. Perret îl acuză de lașitate. Cuvîntul dete lucrului curaj lui Ménuel și-i făcu bine. Se duelă, și întîmplă de acel eroină pe Perret. Mergînd la locul întîlnirii, îi spuse:

Atacă tot timpul, nu te fandă niciodată, și n-o să te pot ucide.

Spunea aceste vorbe cu toată buna-credință; vorbea ca un maestru de scrimă. Din nefericire, Perret îi atribui ascunzișuri sufletești criminale, de care sărmanul Ménuel era cu totul incapabil.

După două-trei reprize, Perret crezu că e bine să facă tocmai contrariul de ceea ce îl sfătuise adversarul său; se năpusti asupra lui Ménuel, băgîndu-se singur în spada acestuia. Rana era primejdioasă. Ménuel se arătă disperat, dar durerea lui fu interpretată ca prefăcătorie și lașitate. Clevetit, batjocorit de tot orașul, fu dat în judecată de către tatăl lui Perret, ca plastograf. Întreg orașul fierbea de mînie, și cum totul atîrnă în Franța de modă, chiar și hotărîrile juraților, Ménuel fu osîndit la galere.

În închisoare Ménuel comanda vin și era mai totdeauna cherchelit; cuprins de remușcări, socotindu-se un om pierdut pe veci, voia să petrecă voios puținele zile ce-i mai rămîneau.

Temnicerii, precum și deținătorii cheilor îl iubeau cu toții. Într-o zi văzu aducîndu-se în chilia portarului opt sau zece pachete mari de sfoară groasă, menită să înlocuiască sfoara de la toate jaluzelele închisorii. O idee îi trecu prin minte și șterpeli îndată un sul. Avu norocul să nu fie văzut, și în aceeași noapte escaladă două ziduri foarte înalte, izbutind să scape. Alergă să înmîneze unui prieten de-al lui Perret cei o sută cincizeci de franci pe care-i datora; acest prieten era unul din cei ce-l ajutaseră mai mult pe tatăl lui Perret ca să-i obțină condamnarea. La Bayonne schimbîndu-se însă atmosfera, lumea începea să considere prea aspră condamnarea lui Ménuel. Văzîndu-l pe Ménuel, prietenului lui Perret îi fu milă de el și îl urcă numaidecît pe un vapor care avea să plece în zori la pescuit.

În noaptea următoare se iscă o furtună, și vaporul fu aruncat aproape de Saint-Sébastien. Ménuel făcu semne unui vas spaniol, și în seara aceleiași zile rătăcea pe cheiul de la Saint-Sébastien. Un recrutor îi propuse să devină ostaș al legitimității și al lui Don Car-

los[1]; Ménuel se învoi, și după cîteva zile ajunse în tabăra pretendentului spaniol. Dovedindu-se bun călăreț și *bun de gură*, fu primit în cavalerie.

La o lună după aceasta, Ménuel plecă cu compania lui pentru a proteja un convoi; acesta fu atacat de către *Christinos*; lui Ménuel îi fu îngrozitor de frică. După un schimb de focuri de armă, porni în galop către munți. Cînd calul nu mai putu înainta printre stîncile prea povîrnite, Ménuel o legă picioarele dinainte, îl părăsi în mâna unui torent secat și fugi mai departe pe jos. În sfîrșit, nu mai auzi nici un foc de armă. Atunci căzu pe gînduri!

„După o încurcătură ca asta, cum să mă mai arăt în fața camarazilor din regiment, printre care mi-am făcut un renume de străjuire bătăuș prin cele trei mici dueluri despre care le-am povestit? Sînt, așadar, un mare ticălos! își spuneă Ménuel. Plastograf, condamnat la galere și, ca să pun vîrf la toate, laș!" Vru să se omoare, dar cînd se gîndi la mijloace, ideea îl îngrozi. Cînd se lăsă noaptea, omul nostru, prăpădit de foame, își spuse că poate o fi fost rănit sau ucis catîrul vreunei cantiniere, pe care caz coșurile pe care le purta ar fi rămas pe cîmpul de luptă; se întoarse, așadar, tiptil și înfricoșat. Făcea tot timpul halte lungi; se culca și punea urechea la pămînt, dar nu auzea nici un zgomot în afară de cel pe care-l stîrnea un vînt ușor de noapte, care înfiora mărărîmișurile de *[loc liber în text]* și mărunții scoruși de stînte.

Ajunse, în sfîrșit, și spre uimirea lui, văzu că într-o luptă atît de mare, după un schimb de focuri de șase ore, nu rămăseseră pe cîmpul de luptă decît doi morți. „Sînt un mișel, își spuse, că m-am speriat de o primejdie atît de mică." Fără disperat, cînd găsi un burduf pe jumătate plin, iar mai încolo, o pîine întreagă. Din prudență,

[1] *Carlos Maria Isidro de Borbon* (1788–1855), fratele regelui Ferdinand al VII-lea al Spaniei, în moartea căruia (1833) ridică pretenții asupra tronului Spaniei (pe care urma să-l ocupe Isabela a II-a, fiica lui Ferdinand). Războiul dintre partizanii lui Don Carlos (*Carlistii*) și *Christinos* (partizanii reginei Maria Cristina, mama Isabelei a II-a, regentă în timpul minorității acesteia) a ținut 7 ani și s-a încheiat cu înfrîngerea celor dinții.

cină la două sute de paşi depărtare de cîmpul de luptă; apoi se întoarse, atent la orice zgomot.

Unul dintre morţi era un tînăr francez, anume Ménuel, care avea un portofel plin de scrisori, conţinînd şi un paşaport în regulă. Eroul nostru fu străfulgerat de gîndul de a-şi schimba numele; îşi însuşi paşaportul, scrisorile, portofelul, cămăşile, mai bune ca ale sale, şi la urmă numele lui Ménuel: pînă atunci îl chemase cu totul altfel.

De îndată ce-şi luă acest nume, îşi spuse: „De ce nu m-aş înapoia în Franţa? Nu mai sînt condamnat la galere şi semnalat la toate posturile de jandarmi; numai să mă feresc de Bayonne, unde am strălucit într-o falsă splendoare, şi de Montpellier, unde s-a născut acest biet Ménuel; încolo, toată Franţa-i a mea!" Se iveau zorile; găsise vreo sută de franci în buzunarele celor doi morţi, şi pe cînd îşi urma cercetările, văzu că se apropie doi ţărani. Se gîndi să facă pe rănitul, se duse să-şi caute calul şi se întoarse către ţărani; dar băgă de seamă că aceştia crezîndu-l slăbit din cauza rănilor, erau cît pe-aci să se poarte cu dînsul aşa cum se purtase şi el cu morţii; aşa că se vindecă pe loc, iar ţăranii, revenind la sentimente mai fireşti, unul dintr-înşii se învoi, în schimbul unui piastru plătit în fiecare dimineaţă şi al unui alt piastru plătit în fiecare seară, să călăuzească la Bidassoa, torent care, precum se ştie, ţine loc de graniţă spre Franţa.

Ménuel se simţi foarte fericit, însă abia ajuns în Franţa, îşi închipui (era un om cu imaginaţie) că jandarmii pe care-i întîlnea îl priveau într-un chip ciudat. Merse călare pînă la Béziers, acolo vîndu calul şi luă diligenţa către Lyon; banii i se împuţinau însă văzînd cu ochii. Ajunse la Dijon cînd cu vaporul cu aburi, cînd pe jos, iar după cîteva zile, la Colmar. La sosirea în acest frumos oraş nu-i mai rămîneau decît cinci franci.

Stătea tot timpul şi se gîndea. „Sînt un bun spadasin, îşi spunea, mă bat destul de bine ori de cîte ori îmi sare ţandăra, călăresc, toate ziarele pretind că nu va fi război încă multă vreme; de altfel, în caz de război, pot dezerta. Să mă angajez aşadar în regimentul de vînători, cu reşedinţa la Colmar. Voi înmîna paşaportul meu coman-

dantului, iar după aceea voi încerca să-l fur. Dacă pot distruge acest document binecuvîntat, voi spune că m-am născut la Lyon, oraș pe care l-am cercetat îndeaproape, mă voi numi Ménuel, și nici dracu n-are să mai descopere un fost condamnat!"

Făcu întocmai. După șase luni de la intrarea lui în garnizoană, Ménuel, ostaș model, își arsese pașaportul, pe care avusese dibăcia să i-l sterpelească din biroul căpitanului de la recrutare. Era foarte iubit și se vădise un strălucit maestru de scrimă; trecea drept un bărbat foarte vesel. Cu toți își uitase necazurile, cheltuia la cîrciumă tot banul cîștigat cu floreta. Își luase un îndoit legămînt — să își facă multi prieteni la regiment nebînd niciodată de nimic altcineva și să nu se îmbete niciodată de-a binelea, ca să nu i scape vreo vorbă de prisos și să se dea de gol.

De doi ani de cînd Ménuel se afla la regiment, viața lui părea destul de fericită. De n-ar fi ascuns cu grijă cu ațele sa serle, ofițerii companiei sale, foarte mulțumiți de ținuta lui îngrijită și de purtările lui îndatoritoare, l-ar fi avansat brigadier. Ménuel trecea drept *hîtrul* regimentului. Într-un preanorocos duel cu un maestru de scrimă strălucise în ochii întregii garnizoane atît prin vitejia, cît și prin dibăcia lui. De cîte ori dădea însă cu ochii de vreun jandarm, tremura fără voie, iar întîlnirea cu acest soi de oameni îi învenina viața. N-avea alt leac împotriva acestui soi de boală decît cea mai apropiată cîrciumă.

Cînd dădu norocul peste el și se aciuă pe lîngă Lucien, soarta i se schimbă. „Un om atît de bogat, își zise, îmi va obține grațierea chiar dacă m-ar recunoaște cineva; numai să vrea. Aruncă banii cu amîndouă mîinile, și la momentul potrivit, trei mii de franci n-ar fi nimic pentru el ca să-mi obțină grațierea de la vreun șef de birou!"

Lucien află de la cavalerul Bilars că la Nancy se afla un medic celebru prin talentul său rar și, în plus, foarte bine primit în societate din cauza elocinței și a opiniilor lui de legitimist furibund. Se numea domnul Du Poirier. Din toate cele spuse de cavalerul Bilars, Lucien înțelese că vrăjitorul acesta ar fi un fel de factotum

al orașului și, în orice caz, un intrigant vrednic de-a fi cunoscut.

— Trebuie neapărat, scumpe doctore, să mi-l aduci mîine pe acest domn Du Poirier; spune-i că sînt în primejdie.

— Dar nu ești în primejdie.

— Nu-i oare mult mai bine să intrăm în legătură cu acest mare intrigant prin mijlocirea unei minciuni? O dată ce va fi aici, să nu mă contrazici cu nimic; lasă-mă să spun ce-mi va trece prin minte, vom auzi lucruri nemaipomenite despre Henric al V-lea și despre Ludovic al XIX-lea, și poate c-o să ne și distrăm puțin.

— Rana dumitale ține de domeniul chirurgiei, nu văd ce-ar căuta aici un doctor în medicină etc., etc.

Cavalerul Bilars primi în sfîrșit să-l invite pe doctor, înțelegînd că dacă nu i l-ar aduce, Lucien i-ar putea scrie direct.

Celebrul doctor veni a doua zi. „Omul ăsta are chipul întunecat al unui fanatic furios", își spuse Lucien. Nu trecuseră nici cinci minute de convorbire cu eroul nostru, și doctorul îl bătea prietenește pe burtă, vorbindu-i. Domnul Du Poirier era o ființă foarte vulgară și părea mîndru de purtările lui necioplite și familiare; așa se tăvălește porcul în noroi, cu un fel de voluptate obraznică față de spectator. Lucien aproape nici n-avu timpul să observe acest caraghioslîc peste măsură de mare, căci era prea vădit faptul că nu din vanitate se purta atît de familiar cu dînsul, și nici din dorința de-a se arăta egalul sau superiorul său. Lucien văzu într-însul un om plin de merite, împins de nevoia de a-și exprima cît mai viu mulțimea de gînduri năvalnice care-l copleșeau. Un om mai în vîrstă decît Lucien ar fi observat că avîntul lui Du Poirier nu-l împiedica să profite de familiaritatea pe care o uzurpase și să tragă toate foloasele cu putință. Cînd nu vorbea cu prea mare impetuozitate, vădea aceeași meschină vanitate ca oricare francez. Cavalerul Bilars nu observă toate acestea, dar găsi că Du Poirier avea niște apucături așa de urîte, c-ar fi trebuit dat afară chiar și dintr-o cîrciumă.

„Nu, își spuse Lucien, după ce crezuse o clipă în obsesia aceasta a unei inteligențe arzătoare, omul ăsta-i

un ipocrit; e prea deștept ca să se lase dus și nu face ceea ce un lucru fără multă chibzuință. Excesul acesta de vulgaritate și de grosolănie, îmbinat cu o continuă elevație spirituală, trebuie să aibă un scop." Lucien era numai urechi; doctorul vorbea despre toate, dar mai ales despre politică; pretindea că deține anumite taine în legătură cu toate problemele.

Domnule, spuse deodată doctorul Du Poirier, întrerupându-și rațiunamentele meditate despre fericirea Franței, ai o rană de drept un medic parizian, care se ține mereu de glume și vorbește bolnavului său despre toate, numai de pacientul lui nu.

Doctorul examină brațul lui Lucien și-i recomandă acestuia care atenție timp de o săptămînă.

Înlătură toate cataplasmele, nu lua nici un medicament, ci dacă nu intervine nimic nou, nici nu te mai gîndi la rana aceea.

Lucien găsi admirabilă privirea doctorului Du Poirier în timp ce-i examina rana și pulsațiile arterei. De îndată ce-i examină rana, Du Poirier reluă importanta temă a imposibilitatea duratei domniei lui Ludovic-Filip[1].

Fiind nostru își închipuise în mod destul de nechibzuit că ne va distra cu ușurință pe socoteala unui om deștept din provincie, palavragiu prin meseria lui; acum aceștia că logica provinciei este preferabilă poezioarelor el. Departe de a-l înfunda pe Du Poirier, se feri ca de foc să nu cadă el însuși în vreo postură ridicolă. Nu mai încape îndoială că se vindecă pe deplin de plictiseală la vederea unui animal atît de ciudat. Du Poirier să tot fi avut 50 de ani: trăsăturile îi erau mari și foarte pronunțate. Ochii verzi-cenușii, înfundați în cap, îi jucau și se mișcau cu o iuțeală nemaipomenită și păreau că aruncă fulgerări: datorită lor, treceai cu vederea nasul ulmilor de lung, care-i despărțea. Din multe poziții, nasul acesta bucălucaș dădea doctorului fizionomia unei vulpi în veșnică stare de alarmă: ceea ce e un mare neajuns pentru un apostol. O pădure deasă de păr, de un blond cam tocit, care se zburlea pe fruntea și la tîmplele docto-

[1] Vorbește un legitimist, după cum, mai sus, vorbea un republican (n. r.)

rului, desăvîrșea asemănarea în ochii celor ce avuseseră nenorocul s-o bage de seamă. În genere, cine văzuse o dată capul acesta nu-l mai putea uita; poate că la Paris ar fi dezgustat pe proști; în provincie, unde lumea se plictisește, tot ce promite o oarecare senzație este primit cu rîvnă, și doctorul era la ordinea zilei.

În ciuda unei ținute vulgare, avea o fizionomie ieșită din comun și izbitoare. Cînd doctorul credea că își convinsese adversarul (de îndată ce stătea de vorbă cu cineva, avea un adversar de convins și un partizan de cîștigat), sprîncenele i se înălțau peste măsură de mult, și ochii săi mici, verzui, deschiși ca ai unei hiene, păreau gata să-i iasă din orbite. „Chiar și la Paris, își spunea Lucien, fizionomia asta de mistreț, fanatismul ăsta furios, felul asta de-a fi obraznic, dar plin de elocvență și de energie, l-ar feri de ridicol. E un apostol, e un iezuit." Și-l privea cu o nespusă curiozitate.

În timpul acestor reflecții, doctorul ataca politica cea mai înaltă; se vedea că era pornit. Trebuia să se desființeze împărțirea patrimoniului la moartea tatălui, și trebuia, înainte de orice, să fie rechemați iezuiții. Cît despre ramura întîiului născut al dinastiei, nu era legiuit să se bea un singur pahar de vin în Franța pînă n-ar fi fost repusă în drepturile ei, adică la Tuileries etc., etc. Nimic din ceea ce spusese domnul Du Poirier nu urmărea să atenueze evidența acestor mari adevăruri sau să cruțe prejudecățile adeptului său.

— Cum, spuse deodată doctorul, dumneata, om de familie bună, cu moravuri elegante, cu avere, cu o poziție frumoasă în societate, cu o educație gingașă, să te arunci într-un dezgustător centrism?! Devii soldatul său, vei lupta în războaiele sale; nu în războiul cel adevărat, ale cărui mizerii chiar au atîta noblețe și farmec pentru inimile generoase, ci în războiul de jandarmerie, în războiul cu cotoarele de varză, împotriva unor nenorociți de muncitori, muritori de foame: pentru dumneata expediția din strada Transnonain este bătălia de la Marengo...

— Scumpul meu cavaler, răspunse Lucien doctorului Bilars, care se scandaliza și se credea obligat să apere centrul, scumpul meu cavaler, aș avea chef să-i povestesc

doctorului cîteva din nebuniile tinereții, cu totul de domeniul medicinei, pe care am să ți le destăinuiesc și dumitale cîndva; sînt lucruri pe care nu-ți place să le spui decît unei singure persoane etc., etc.

În cinda unei declarații atît de răspicate, Lucien reuși foarte cu greu să-l facă pe cavalerul Bilars să se cărăbănească, căci avea mincarime la limba cînd era vorba de politică, și Lucien îl suspecta pe nedreptul că ar fi spion.

Elocvența lui Du Tillet nu fu cîtuși de puțin tulburată de epitaful lapidar al cîrciumarului; el continuă să gesticuleze optimist și să tipe cît îl ținea gura.

— Cum, nu vă mulțumiți cu pliticeala și în meschinăriile unei gospodărioare?! Asta e un rol potrivit pentru un om cu dumneata? Leapădă-le de el cît mai repede! În ziua cînd se va trage cu tunul, nu cu platul tun de la Anvers[1], ci cu tunul național, cu acela care va înfiora toate bătrînele franceze, pe a mea, domnule, ca și pe a dumitale, vei împărți cîteva ludovici prin diferite birouri și vei fi sublocotenent, ca și mai înainte; și ce-l interesează pe un om cu dumneata dacă face războiul ca sublocotenent sau cu gradul de căpitan? Lasă prostănacilor mărunta decorațiune a epoletului; esențialul, pentru un suflet ca al dumitale, este să-ți împlinești cu vrednicie datoria către patrie; esențialul este să conduci cu inteligență doisprezece sute de țărani, al căror singur avut este curajul; esențialul, pentru amorul propriu al dumitale, e ca să dai dovadă, în secolul acesta al îndoielii, de singurul soi de merit care nu poate fi acuzat de ipocrizie. Omul care rămîne neclintit la bubuitul tunului prusac nu poate fi un prefăcut în materie de bravură, în timp ce un soldat subia împotriva unor muncitori care se apără cu puști de vînătoare și care sînt patru sute contra zece mii nu dovedește absolut nimic, în afară de lipsa de noblețe a inimii și de dorința de avansare. Observă efectul acestei opinii publice: în lupta aceasta dezgustătoare, mitraliera față de vitejie va fi întotdeauna, ca la Lyon, de partea celor ce n-au nici tunuri, nici petarde. Să ra-

[1] Aluzie la luptele din 1832, cu care prilej orașul Anvers a fost cucerit din mîinile olandezilor, care-l dețineau din 1815, de către francezii în ajutorul Belgiei.

ţionăm ca Barrême[1]: chiar ucigînd mulţi lucrători, îţi vor trebui cel puţin şase ani, domnule sublocotenent, ca să pierzi acest *sub* fatal etc., etc.

„Ai zice că dobitocul ăsta mă cunoaşte de şase luni", îşi spunea Lucien. Lucrurile acestea, de o natură atît de intimă şi care pot părea jignitoare, pierd foarte mult cînd sînt scrise. Trebuia să le auzi spuse de un fanatic plin de avînt, dar care ştia să fie şi graţios, ba chiar, la nevoie, plin de respect faţă de îndreptăţitul amor propriu al unui tînăr din societatea aleasă. Doctorul ştia să dea lucrurilor celor mai personale, sfaturilor intime celor mai puţin solicitate, cu totul necuviincioase din partea altuia, o întorsătură atît de vie, atît de amuzantă, atît de puţin jignitoare, atît de îndepărtată de intenţia de a face pe grozavul, încît trebuia să-i treci cu vederea orice. De altminteri jocurile de fizionomie care însoţeau cuvintele acestea străini erau atît de caraghioase, gesturile erau de o vulgaritate atît de comică, încît Lucien, oricît era el de parizian, n-avu îndrăzneala să-l pună pe doctor la locul său, lucru pe care se bizuia de altfel şi Du Poirier. Cu toate că am impresia că nu s-ar fi simţit peste măsură de ofensat dacă ar fi fost pus cu severitate la locul său: oamenii ăştia prea îndrăzneţi au pielea groasă.

Eliberat deodată şi într-un chip atît de neaşteptat de către un vechi *medic de provincie* de îngrozitorul plictis ce-l copleşea de două luni, Lucien nu avu curajul să se lipsească de un spectacol atît de distractiv. „M-aş face de ris, îşi spunea, şi aproape că-i venea să plîngă de atîta rîs lăuntric şi stăpînit, dacă l-aş face pe măscăriciul ăsta, care predică cruciada, să înţeleagă că felul lui de-a se purta nu e tocmai cel cuvenit cu prilejul întîiei vizite. Şi, apoi, la ce mi-ar folosi dacă l-aş jigni?"

Lui Lucien nu-i rămase decît să înşele aşteptările înfocatului partizan al iezuiţilor şi al lui Henric al V-lea, care voia să i se spovedească, dar nu izbuti decît cel mult să-i înşire, fără a fi întrerupt şi nici contrazis, o mulţime de fraze necuviincioase; ca un adevărat apostol, însă,

[1] *Barrême, Bertrand-François* (1640—1703), cunoscut contabil francez, autor al unui manual de aritmetică foarte popular; numele lui a intrat în limbajul comun; „a raţiona ca Barrême" înseamnă pur şi simplu „a calcula".

Du Poirier părea obișnuit cu lipsa unui răspuns satisfăcător și nu se arătă nicidecum descumpănit.

Lucien nu-l putu înșela pe învățatul medic decît în privința sănătății sale. Știa foarte mult ca doctorul să nu ghicească cum că el chemase numai fiindcă se plictisea. Prefăcîndu-se că l chinuie, le-ar fi dat un *accès de podagre*, boala tatălui său, ale cărei simptome toate le știa pe dinafară. Doctorul îl interoga cu luare aminte și-i dădea sfaturi cuminți, fără a-l recunoaște.

După cîteva clipe de o dulce conversație, Du Poirier se ridică cu pleoape, căci nu plecă; își înțelegea măgulitoarea menire și tăcea. Știa că Lucien se simți deodată în largul său vorbind despre sine. „Dacă mi-l las atitudinea de la început, șarlatanul nu și va juca rolul pînă la capăt fără de nume și nu va mai avea atîta haz".

— Nu tăgăduiesc, domnule, *nu m-am născut pe maidan*, ci am început cu oarecare avantaje; sînt în Franța două sau trei case comerciale mari, care-și dispută monopolul pe furnizările publicului; trebuie să mă înrolez în casa Henric al V-lea & Co., sau în casa *Națională* & Co.? Prima la alegerea pe care o voi putea face mîine dimineață, am primit un beneficiu mărunt din partea celui Ludovic-Filip, singura în stare să facă oferte serioase și pozitive; eu, unul, îți mărturisesc, nu cred decît în lucruri pozitive, ba chiar, cînd e vorba de interese, presupun totdeauna că persoana cu care vorbesc vrea să mă înșele dacă nu-mi dă ceva pozitiv. Cu regele pe care mi l-am ales, am avantajul că-mi învăț meseria. Oricît de respectabil și considerabil ar fi partidul republicii, și acela al lui Henric al V-lea sau al lui Ludovic al XIX-lea, nici unul, nici celălalt nu-mi pot oferi mijloacele de-a învăța cum se conduce un escadron de cîmp. Cînd îmi voi cunoaște meseria, voi fi probabil, ca și acum, pătruns de respect pentru avantajele inteligenței, ca și pentru frumoasele situații dobîndite în societate, dar, avînd în vedere că scopul meu e acela de-a ajunge la o situație frumoasă, mă voi alipi definitiv de aceea din cele trei case comerciale care-mi va oferi condițiile cele mai bune. Vedeți singur, domnule, că o alegere pripită ar fi o mare greșeală, deoarece nu doresc nimic deocamdată, am nevoie

de un viitor, dacă îmi face cineva cinstea să se gîndească la mine.

Faţă de ieşirea aceasta neprevăzută şi rostită cu o vehemenţă neobişnuită, deoarece Lucien se temea grozav să nu-l apuce un rîs în hohote, doctorul rămase o clipă nedumerit. În sfîrşit, răspunse, cu un glas greoi şi cu tonul unui preot de ţară :

— Văd cu cea mai mare bucurie, domnule, că respecţi tot ceea ce e respectabil.

Schimbarea tonului liber şi drăcesc de pînă atunci al conversaţiei într-unul părintesc şi moral îl făcu pe Lucien să se înroşească de plăcere. „Am fost destul de ticălos pentru omul acesta, îşi spuse ; acum îl silesc să părăsească raţionamentul politic şi să facă apel la emoţii.“ Se simţea în vervă.

— Respect tot sau nimic, scumpul meu doctor, răspunse Lucien pe un ton uşor. Şi pentru că doctorul părea mirat : Respect tot ce respectă amicii mei, adăugă Lucien, ca şi cum ar fi vrut să-şi explice gîndul. Dar care vor fi amicii mei ?

La această bruscă întrebare, doctorul atacă deodată genul plat şi fu redus să vorbească despre ideile anterioare oricărei experienţe în conştiinţa omului, de revelaţii intime făcute fiecărui creştin, de devotament pentru cauza divinităţii etc., etc.

— Fie că sînt pe de-a-ntregul adevărate, sau pe de-a-ntregul false. nu-mi pasă, continuă Lucien cu aerul cel mai degajat ; n-am studiat teologia ; ne găsim încă în domeniul intereselor pozitive. Dacă am avea cîndva vreme, am putea să ne afundăm în adîncimile filozofiei germane, atît de plăcută şi de limpede în ochii celor privilegiaţi. Unul dintre prietenii mei, un învăţat, mi-a spus că atunci cînd acestei filozofii îi lipsesc argumentele, ea explică foarte bine făcînd apel la *credinţă* ceea ce nu poate explica prin simpla raţiune. Aşadar, după cum aveam onoarea să vă spun, domnule, n-am hotărît încă dacă în viitor voi solicita o funcţie în casa comercială care proclamă *credinţa* drept un lucru necesar în plasarea fondurilor.

— Rămîi sănătos, domnule, văd că vei deveni în curînd de-ai noştri ! răspunse doctorul cu aerul cel mai satisfăcut. Sîntem întru totul de acord ! adăugă, lovin-

du-l pe Lucien peste piept. Pînă atunci sper să-ți înlătur, pentru cîtăva vreme, *accesele de gută*.

Scrise o rețetă și plecă.

„Nu-i atît de nătărău, își spunea doctorul plecînd, ca toți ceilalți tineri parizieni care trec pe-aici, în fiecare an, să vadă tabăra de la Lunéville sau valea Rinului. Rețeta în mod inteligent o lecție învățată poate la Paris, de la vreunul din atelierele de la Institutul Franței. Tot mai bine-cred-mă-ar fi făcut de frumușel nu-i din fericire, decît doctorenda, iar broșa din vorbele lui nu i-a pătruns încă în cuțet, o să-i vorbim noi de bine. Trebuie să facem în așa fel încît să se năpraștească de vreuna din doamnele noastre doamnul D'Hoquincourt ar trebui să ia hotărîrea să-l părăsească pe acel d'Antin, care nu-i bun de nimic, de aruncat la scamatorie etc., etc.

Lucien își redobîndea puterea de muncă și veselia de la Paris; nu învățase să se gîndească la aceste frumoase lucruri decît după pustiul îngrozitor și nepăsarea față de orice, care îl bîntuiseră la Nancy.

Seara, tîrziu de tot, domnul Gauthier se urcă la el cu aparlament.

Sînt încîntat de doctorul ăsta, îi spuse Lucien; ce se află pe lume șarlatan mai cu haz!

E mai mult decît șarlatan, răspunse republicanul Gauthier. În tinerețe, cînd avea clientelă puțină, prescria un medicament, apoi dădea fuga la farmacist, să-l prepuiască el însuși. După două ceasuri, se întorcea la căpătîiul bolnavului, să vadă efectul. Procedează acum în politică așa cum se comporta odinioară în meseria lui; el ar trebui să fie prefectul departamentului. Cu toate că are cincizeci de ani, baza caracterului acestui om e încă nevoia de acțiune și o vivacitate de copil. Într-un cuvînt, iubește la nebunie ceea ce supără destul de mult cea mai mare parte din oameni: munca. Simte nevoie să vorbească, să convingă, să grăbească evenimentele, și, îndeosebi, să învingă greutățile. Urcă pînă la al patrulea etaj în fugă numai ca să dea sfaturi unui fabricant de umbrele în chestiunile sale domestice. Dacă partidul legitimist ar avea în Franța două sute de bărbați ca noștri și s-ar pricepe să-i plaseze, noi, republicanii, am fi mai bine tratați de guvern. Ceea ce nu știi încă e

că Du Poirier e într-adevăr elocvent ; dacă n-ar fi fricos, dar fricos ca un copil, fricos cum nu se mai află, ar fi un om primejdios chiar pentru noi. Conduce, ca şi cum s-ar juca, toată nobilimea ţinutului ; se bucură de aceeaşi trecere ca şi domnul Rey, marele vicar iezuit al episcopului nostru ; nu sînt nici zece zile de cînd, într-o împrejurare pe care am să ţi-o povestesc, s-a arătat superior abatelui Rey. Îi urmăreşte faptele de aproape, întrucît este duşman înverşunat al ziarului nostru, *Aurora*. La alegerile viitoare care preocupă de pe acum pe omul ăsta fără de odihnă, va lăsa să treacă pe unul sau doi din candidaţii guvernului dacă prefectul Fléron îi va îngădui să distrugă *Aurora* şi să mă arunce în închisoare : căci îmi dă dreptate, ca şi cu lui, şi uneori stăm şi de vorbă. Are asupra mea două avantaje de netăgăduit : e elocvent şi hazliu şi e cel dintîi în mizeria lui. E socotit, şi pe bună dreptate, drept cel mai destoinic medic din răsăritul Franţei, şi e chemat adeseori la Strasbourg, la Metz, la Lille ; iar acum trei zile a sosit de la Bruxelles.

— Aşadar, l-ai chema şi dumneata dacă-ai fi grav bolnav ?

— Ba m-aş feri ca de foc ! Un leac bun preseris în contratimp ar văduvi *Aurora* de singurul redactor care are pe dracu-ntr-însul, cum zice el.

— Sînt oameni curajoşi cu toţii, nu-i aşa ?

— Desigur, iar mulţi chiar mai inteligenţi decît mine, deşi nu toţi au o singură dragoste pe lume : fericirea Franţei şi republica.

Lucien fu nevoit să înghită din partea bunului Gauthier ceea ce tinerii din Paris numesc *o tartină* cu privire la America, la demonstraţie, la prefecţii aleşi, vrînd-nevrînd de către guvern dintre membrii consiliilor generale etc.

Ascultînd aceste argumente răspîndite peste tot pe calea tiparului, gîndi : „Ce deosebire din punct de vedere al intelectului între Du Poirier şi Gauthier ! Totuşi, acesta e probabil tot atît de cinstit pe cît e de pungaş celălalt. Cu toată stima adîncă pe care i-o nutresc, pic de somn. Mai pot, după asta, să-mi zic republican ? Asta mi-arată că nu-s făcut să trăiesc într-o republică ; asta ar însemna

pentru mine tirania tuturor mediocrităților și nu pot să suport cu sînge rece nici pe cele mai vrednice de stimă. Îmi trebuie un prim-ministru ticălos și amuzant, ca Walpole[1] sau ca domnul de Talleyrand.»

În același timp, Gauthier își încheie cuvîntarea astfel:

...N-ați văzut un american în Franța.

La un negustor, din Boston sau din Amiens, zgîrcit și fără imaginație, și vel avea un american.

Ah, cît mă mîhnești! exclamă Gauthier, ridicîndu-se cu greutate și plecînd în momentul cînd bătea ora unu după miezul nopții.

Cît mă mîhnești, grenadier![2] începu să cînte Lucien după plecarea lui, și cu toate astea te stimez din toată inima!

După care gîndi: „Vizita doctorului e comentariul scrisorii tatălui meu... Trebuie să urlu ca lupii. Domnul Du Poirier vrea, evident, să mă convertească. Ei bine, am să le ofer plăcerea de-a mă converti... Am găsit tocmai un mijloc simplu ca să-i reduc la tăcere pe toți pungașii ăștia: voi răspunde la doctrina lor înaltă, la ipocritele lor apeluri la conștiință, cu prea umila vorbă: Ce-mi dați?"

CAPITOLUL IX

A doua zi, dis-de-dimineață, doctorul Du Poirier, acest suflet fără odihnă, bătu la ușa lui Lucien. Ținea să evite prezența lui Bilars, ca să se poată folosi de argumente pe care nu le-ar fi comunicat bucuros decît între patru ochi, ca la nevoie să le poată tăgădui.

„Dacă încetez de-a mai argumenta cu un ticălos, își zise Lucien, văzîndu-l pe Du Poirier, ticălosul ăsta mă va disprețui." Doctorul voia să-l ademenească; înșiră în

[1] *Walpole, Robert* (1676—1745), cunoscut om politic englez.

[2] Vers din vodevilul *Bucătăresele*, jucat pe scena Teatrului [illegible] în 1822 (nota ed. fr.).

fața acestui tînăr, lipsit de societate și mort probabil de plictiseală, numele familiilor de neam mare și al femeilor frumoase din Nancy. „Ah, ticălosule, îți spuse Lucien, îți ghicesc gîndul!“

— Ceea ce mă interesează mai cu seamă, scumpe domn, spuse cu expresia ștearsă a unui negustor care pierde, ceea ce mă interesează mai cu seamă sînt proiectele dumitale de reformă a Codului civil în privința succesiunii, care pot avea urmări pentru interesele mele, deoarece nu-mi lipsesc *cîteva pogoane sub soare*. (Lucien împrumuta cu deliciu, de la doctor, felul de-a vorbi al provinciei.) Ai vrea, așadar, ca la moartea tatălui să nu se facă împărțeală dreaptă între frați?

— Desigur, domnule, sau, dacă nu, vom cădea în ororile democrației. Un om inteligent va fi nevoit, cu riscul pedepsei cu moartea, să înăbușească pe vînzătorul de chibrituri, vecinul său. Familiile noastre nobile și distinse, nădejdea Franței, singurele înzestrate cu sentimente generoase și cu idei înalte, trăiesc în clipa asta la țară și fac copii mulți; trebui-va oare să le vedem averea împărțită, îmbucătățită între toți acești copii? Atunci nu vor mai avea răgazul să dobîndească sentimente alese și să se ridice la gînduri înalte, nu vor visa decît la bani, ajungînd niște proletari de rînd, ca fiul tipografului, vecinul lor. Pe de altă parte, ce vom face cu ceilalți fii mai mici, și cum îi vom mai plasa ca sublocotenenți în armată după ce i-am lăsat să-și ia vînt spre aceleași posturi pe afurisiții de subofițeri? Asta-i însă o chestiune pentru mai tîrziu, o chestiune secundară; nu ne putem întoarce la monarhie decît organizînd temeinic biserica și avînd măcar un preot pentru a ține în frîu o sută de țărani, din care legile dumitale absurde au făcut niște anarhiști! Voi plasa așadar în biserică cel puțin cîte un fiu al oricărui gentilom de ispravă, așa cum se obișnuiește în Anglia. Susțin că nici chiar în rîndurile prostimii împărțeala nu trebuie să fie egală. Dacă nu se curmă răul, toți țăranii voștri vor ști în curînd carte; atunci, fără îndoială, se vor ivi scriitori incendiari; va fi pus totul în discuție și nu vei mai avea în curînd nici un principiu sfînt. Trebuie deci să stabilim dintru început, sub pretextul nevoilor

unei bune îngrijiri a pământului, că pământul nu va putea fi împărțit niciodată în bucăți mai mici de un pogon... Să luăm, drept pildă, lucrurile cunoscute, ca să păşim pe calea cea mai sigură. Să cercetăm îndeaproape interesele familiilor nobile din Nancy.

„Ah ticălosule! gîndi Lucien.

Şi, după puțin, doctorul îi repetă că doamna de Sauves d'Hoquincourt e femeia cea mai seducătoare din oraş, că nu poate fi altă mai desăvîrşită decît doamna du Puy-Laurens, care străluce în societatea doamnei de Duras[1], la Paris. Doctorul adăugă, cu un aer mult mai serios, că doamna de Chasteller e o partidă foarte bună și începu să descrie cu de-amănuntul toate bunurile de care dispune.

- Scumpe doctore, dacă aş avea chef de însurătoare, tatăl meu ar avea ceva mai bun pentru mine; există la Paris o partidă la fel de bogată ca toate doamnele astea la un loc.

- Văd însă un mic amănunt, spuse doctorul cu un zîmbet de superioritate. Noblețea!

- Îi cunosc prețul, răspunse Lucien cu aerul unui bun calculator. O tînără persoană, purtînd numele de Montmorency sau La Trémouille, poate echivala, în situația mea, cu o sută sau chiar cu două sute de mii de franci. Dacă aş avea şi eu un nume care-ar putea trece drept nobil, un nume mare, pentru soția mea, ar putea fi prețuit chiar la trei sute de mii de franci. Dar, scumpe doctore, nobilimea dumitale provincială e necunoscută la treizeci de poște depărtare de locul ei de baştină.

- Cum, domnule, răspunse doctorul cu un fel de indignare, chiar şi doamna de Commercy, verişoara împăratului Austriei şi care se trage din vechii suverani ai Lorenei?

- Absolut, scumpe doctore, ca şi domnul de Gontran sau domnul de Bernal, care nici nu există! Parisul cunoaşte nobilimea de provincie decît din cuvîntările caraghioase ale celor trei sute de deputați ai domnului de Villèle. Nu mă gîndesc de loc la căsătorie, aş prefera

[1] *Duras, Claire de Kersaint* (1777—1828), romancieră franceză, „femeie celebră" foarte cunoscută sub Restaurație.

deocamdată închisoarea. În cazul contrar, tatăl meu mi-ar dezgropa vreo *banchereasă* olandeză, încîntată să vină să domnească în salonul mamei mele și grăbită foarte să cumpere acest avantaj cu un milion, două sau chiar trei.

Lucien era într-adevăr nostim privindu-l pe doctor și rostind aceste cuvinte din urmă.

Sunetul cuvîntului *milion* produse un efect puternic asupra fizionomiei doctorului. „Nu-i destul de imposibil ca să fie un bun om politic", își spuse Lucien. Doctorul nu întîlnise niciodată un tînăr crescut în mijlocul unei averi mari și lipsit cu totul de ipocrizie; începea să fie uimit de Lucien și să-l admire.

Doctorul era foarte deștept, dar nu fusese niciodată la Paris, altminteri și-ar fi dat seama de prefăcătorie; Lucien nu era omul capabil de-a trage pe sfoară un ticălos ca acela; sublocotenentul nostru nu era un actor cu experiență, n-avea decît ușurință în exprimare și înflăcărare în glas.

Ca toți oamenii care-și fac profesiune de credință din iezuitism, doctorul se înșela asupra Parisului; îl vedea populat de atei furibunzi ca Diderot sau ironici ca Voltaire și de preoți iezuiți foarte puternici, care puneau să se clădească seminarii mai mari decît cazărmile. Se înșela și în impresia sa despre Lucien; îl credea un bărbat cu totul *fără inimă*. „Asemenea vorbe nu se învață, își spuse doctorul, și începu să-l stimeze pe eroul nostru. Dacă băiatul ăsta ar fi petrecut patru ani într-un regiment și ar fi făcut două călătorii la Praga sau la Viena[1], ar prețui mai mult decît toți d'Antinii sau Rollerii noștri. Cel puțin, cînd sîntem *între noi*, ar lăsa patosul la o parte."

După trei săptămîni de retragere forțată, dar mai puțin plicticoasă, datorită prezenței aproape neîntrerupte a medicului, Lucien ieși întîiași dată în oraș, ca să se ducă la diriginta oficiului poștal, buna domnișoară Prichard, celebră pentru devoțiunea ei. Aici se așeză, sub cuvînt

[1] La Praga a locuit cîtva timp regele Carol al X-lea, pe care revoluția din iulie l-a răsturnat de pe tron. Viena era centrul a tot felul de intrigi îndreptate împotriva monarhiei din iulie, în scopul readucerii pe tron a Bourbonilor.

că e obosit, intră în vorbă cu ea în chip înțelept și discret și se abonă în sfîrșit la *Cotidianul* [1], la *Gazeta* [2], la *Moda* [3] etc. Buna stăpînă a poștei privea cu venerație pe tînărul acesta în uniformă, foarte elegant, care făcea un număr atît de mare de abonamente, și la asemenea ziare.

Lucien înțelese că într-un regiment centrist nici un rol nu e mai rău văzut decît acela de republican, adică de om ce se luptă pentru un regim care n-are apuntamente de dat. O seamă de onorabili deputați nu înțeleg o iotă din această absurditate și găsesc că liberal e *amoral* [4].

„E ridicol, își spunea Lucien, că aici nu voi găsi nici un biet salonaș unde să-mi petrec seara dacă rămîn cineva ce se cheamă un om înzestrat cu rațiune. După spusele doctorului, oamenii ăștia sînt totodată și prea sminteți, și prea proști ca să priceapă ce-i aceea rațiune. În tot ce spun se mențin la superlative. Și-i la fel de plat să fii centrist, cum e colonelul Malher, și să aștepți în fiecare dimineață, cu poșta, platitudinea pe care va trebui s-o propovăduiești timp de douăzeci și patru de ore. Ca republican, m-am bătut în duel ca să dovedesc că nu sînt republican ; nu-mi rămîne decît să mă travestesc în prieten al privilegiilor și al religiei care le sprijină. E tocmai rolul pe care mi-l indică averea tatălui meu. Cu excepția unei inteligențe deosebite, a unei inteligențe uimitoare ca a lui, unde-i omul bogat care să nu fie *conservator* ? Mi se va obiecta goliciunea numelui meu burghez. Voi răspunde făcînd aluzie la numărul și la calitatea cailor mei. Căci, la urma urmei, considerația, multă-puțină, de care mă bucur nu-mi vine oare numai și numai de la calul meu ? Și nici măcar fiindcă e bun, ci fiindcă e scump.

---

[1] *La Quotidienne*, ziar înființat la Paris în 1792, cunoscut pentru ideile sale monarhice și religioase ; în timpul Restaurației, ziarul grupului de extremă dreaptă al monarhiștilor legitimiști, îndeosebi în special în rîndurile aristocrației reacționare.

[2] *La Gazette de France*, organ al monarhiștilor legitimiști sub Restaurație.

[3] *La Mode*, revistă înființată în 1829, organ al monarhiștilor legitimiști ; toate acestei trei publicații duceau o luptă înfrigurată împotriva guvernului.

[4] Din punct de vedere istoric (n.a.).

Colonelul Malher de Saint-Mégrin mă persecută. Bine, voi încerca să-l învinge prin relaţiile mele cu lumea bună! Doctorul îmi va fi probabil de mare folos; mi se pare că e dintre cei ce se alipesc de nobili primind însărcinarea de-a gîndi pentru aceştia, ca domnul X... şi X... din Paris. Acesta a fost odinioară rolul lui Cicero pe lîngă patricienii Romei, ofiliţi şi împutinaţi de un veac de fericită aristrocraţie. Ar fi tare nostim dacă în fond doctorul ăsta hazliu n-ar crede în Henric al V-lea cum nu crede nici în Dumnezeu tatăl!"

Severa virtute a domnului Gauthier ar fi opus poate obiecţii grave unei hotărîri ca aceasta, luată cu atîta voie bună; domnul Gauthier semăna puţin cu femeile cinstite care le vorbesc de rău pe actriţe; vorbind despre nişte fiinţe renumite ca foarte amuzante, nu era de loc amuzant.

În seara zilei cînd Lucien făcuse cunoştinţă cu domnişoara Prichard, doctorul se găsea la el şi vorbea despre lucrători pe tonul unui luvenal furios; vorbea despre sărăcia lor lucie care, zgîndărită de pamfletele iacobine, trebuie să-l răstoarne pe Ludovic-Filip. Deodată doctorul se opri, tocmai cînd bătea ora 5, în mijlocul unei fraze abia începute şi se ridică.

— Ce e cu dumneata, doctore? întrebă Lucien, foarte mirat.

— E momentul rugăciunii de seară, răspunse bunul doctor cu glasul liniştit, lăsîndu-şi cucernic, în jos, ochii săi mici.

Lucien izbucni în rîs. Căindu-se însă de ceea ce făcuse, începu să-i ceară doctorului scuze, dar îl cuprinse din nou un rîs nestăpînit, îl podidiră lacrimile, iar în cele din urmă începu să plîngă de-a binelea, spunîndu-i doctorului:

— Nu zău, unde te duci? N-am înţeles bine.

— La rugăciunea de seară de la Capela Pocăiţilor, şi doctorul îi explică esenţa acelei ceremonii religioase cu gravitate şi pedanterie.

„Dumnezeiască întîmplare, îşi spuse Lucien, încercînd să prelungească explicaţia şi să-şi ascundă rîsul lăuntric

ce-l înăbuşea. Omul ăsta e binefăcătorul meu, fără el m-aş plictisi de moarte! Trebuie să găsesc însă ceva de spus, ca nu cumva să se supere."

— Ce s-ar spune despre mine, scumpe doctore, dacă te-aş însoţi?

— Nimic nu te-ar onora mai mult, răspunse liniştit doctorul, fără să se supere cîtuşi de puţin de hohotele de rîs ale lui Lucien. Sînt însă dator, în toată conştiinţa, să mă opun la această de a doua ieşire în oraş, aşa cum m-am opus şi la cea dintîi; aerul rece de seară poate să stîrnească din nou inflamaţia, iar dacă suparăm cumva artera, ne putem gîndi chiar şi la călătoria din urmă.

Altă obiecţie mai?

Te vei expune glumelor voltairiene ale domnilor camarazi ai dumitale.

El şi? Nu mă tem de dînşii, sînt prea linguşitori ca să facă asemenea glume! Colonelul ne-a spus, de altfel, la apel, şi într-o manieră destul de semnificativă, în prima simbătă după sosirea noastră, că se duce la slujbă.

Şi, cu toate astea, nouă dintre domnii camarazi ai dumitale au lipsit iarăşi de la îndatorirea lor duminica trecută. De fapt, ce-ţi pasă de glumele lor? Căci aici, la Nancy, s-a aflat cum ştii să-i pui la punct. Purtarea dumitale, înţeleaptă de altfel, şi-a dat de pe acum roadele. Nu mai departe decît ieri, cum pretindea cineva la domnul marchiz de Pontlevé că eşti un stîlp al cabinetului de lectură al păcătosului ăluia de Schimdt, doamna de Chastaller a binevoit să ia cuvîntul şi să te apere. Camerista ei, care-şi face veacul la ferestrele dinspre strada Pompei, l-a spus că pe nedrept te-a mustrat în privinţa aceasta colonelul Malher de Saint-Mégrin; că ea nu te-a zărit niciodată în dugheana aceea şi că, văzîndu-te cum treci călare pe calul dumitale de trei mii de franci, cu înfăţişarea dumitale elegantă şi îngrijită, nu pari de loc... scuză de rog vorba, mai mult justă decît aleasă, a unei cameriste... şi doctorul începu să şovăie.

— Hai, hai, scumpe doctore, nu mă jignesc decît cuvintele care-mi pot dăuna.

— Ei bine, cu voia dumitale : nu pari de loc un *derbedeu de republican*.

— Să-ți spun drept, domnule, răspunse Lucien cu multă seriozitate, nu mă împac de loc cu gîndul de-a mă duce să citesc într-o *dugheană*. (Vorba aceasta din urmă fu rostită cum nu se poate mai bine ; unul din oamenii născuți în cartierul Saint-Germain n-ar fi spus-o mai bine.) Peste cîteva zile, urmă Lucien, îți voi putea oferi acele cîteva ziare, puține la număr, a căror lectură o poate mărturisi un om cinstit.

— Știu, domnule, știu, răspunse doctorul cu acel meschin aer de satisfacție tipic oamenilor din provincie : domnișoara dirigintă a poștei, o adevărată drept-credincioasă, ne-a spus azi-dimineață că vom avea în curînd un al cincilea *Cotidian* în Nancy.

„Asta-i prea-prea ! gîndi Lucien. Mutra aceasta ciudată își bate cumva joc de mine?" Cuvintele „al cincilea *Cotidian*" fuseseră spuse cu un accent plin de mîhnire, vrednic să neliniștească vanitatea eroului nostru.

În privința aceasta, ca și în altele, Lucien se dovedea tînăr, adică nedrept ; tare în ceea ce privea intențiile sale cinstite, credea că înțelege tot, deși nu încercase nici măcar un sfert din experiențele vieții. De unde să știe că acele mici trăsături de penel, pe cît ar fi fost de ridicole la Paris, pe atît erau de necesare ipocriziei provinciale ? Și cum doctorul locuia de bună seamă în provincie, era cu totul îndreptățit să vorbească în limbajul ținutului său.

„Am să văd numaidecît dacă omul ăsta își bate joc de mine", își spuse Lucien. Își chemă servitorul, ca să-i prindă elegantele panglici negre ce-i închideau mînecа dreaptă a hainei, și-l urmă pe doctor la rugăciunea de seară. Pioasa ceremonie avea loc la Pocăiți, o frumoasă bisericuță, foarte curățel văruită și fără nici o podoabă în afara cîtorva strane de spovedanie din lemn de nuc străluciitor. „Iată o casă săracă, dar de un gust foarte pur", gîndi Lucien. Își dădu de îndată seama că acolo nu se afla decît societatea cea mai aleasă din regiune (toată burghezia din răsăritul Franței e patriotă).

Lucien îl văzu pe paracliser că oferă cinci centime unei femei din popor, nicidecum rău îmbrăcată, care încerca să intre în biserică văzînd o deschisă.

— Vezi-ţi de drum, maturişico, spuse paracliserul, e o capelă particulară.

Romana era, firește, o incultă, nica burgheză se roşi pînă în albul ochilor şi lăsă să i scape banul din mînă; paracliserul se uită dacă nu l vede cineva şi bagă moneda la loc în buzunar.

„Femeile care mă mîngîioară şi bărbaţii, puţini la număr, care le măsoară au o fizionomie cît se poate de convenabilă, îşi spuse Lucien. Doctorul nu-şi bate joc de nimic mai mult decît de ceilalţi; asta-i tot ceea ce-i pot reproșa." După ce îşi liniști vanitatea, Lucien se distră în spirit. „Aici, ca şi la Paris, îşi spunea, nobilimea îşi închipuie că religia îi face pe oameni mai uşor de stăpînit. Tatăl meu spune că regele Carol al X-lea a căzut din pricina unei sale împotriva preoţilor. Arătîndu-mă evlavios, voi deveni nobil."

Văzu că fiecare credincios are cîte o carte. „Nu-i destul că am venit aici, trebuie să fiu la fel cu ceilalţi." Apelă la doctor. Acesta îşi părăsi de îndată locul şi se duse să ceară o carte doamnei contese de Commercy, care avea mai multe într-un săculeţ de catifea, ţinut de domnişoara ei de companie. Doctorul se întoarse cu o splendidă cărţuliie in-quarto şi explică lui Lucien stema care împodobea minunata-i legătură. Un colţ al stemei era ocupat de acvila casei de Habsburg; doamna contesă de Commercy aparţinea într-adevăr casei de Lorena, însă ramurii primului născut, pe nedrept deposedată. şi, printr-o concluzie nu prea limpede, se credea mai nobilă decît împăratul Austriei. Ascultînd lucrurile acestea frumoase şi convins că e privit, dar mai ales temîndu-se să nu izbucnească într-un rîs nesocotit, Lucien studia cu luare-aminte puii de vultur — fără picioare, fără cioc şi cu aripile întinse — ai Lorenei, săpaţi în legătură.

Către sfîrşitul slujbei, Lucien, al cărui scaun era aproape lipit de acela al doctorului, observă că, fără nici un fel de indiscreţie, ar putea da semne că aude conversaţia pe care-o purta acesta cu cinci sau şase doamne sau domni-

şoare, cam coapte toate. Doamnele se adresau *bunului doctor*, cum îl numeau ; era însă învederat că tot edificiul dialogului era ridicat în cinstea strălucitoarei uniforme, a cărei prezenţă în Capela Pocăiţilor constituia evenimentul serii.

— E tînărul ofiţer milionar care s-a bătut în duel acum două săptămîni, spunea în şoaptă o doamnă aşezată la trei paşi de doctor ; se pare că e *de-ai noştri*.

— Se spunea însă că e rănit de moarte ! răspunse vecina ei.

— Bunul doctor l-a salvat de pe marginea mormîntului, adăugă a treia.

— Nu se spunea cumva despre el că e republican şi că colonelul său a încercat să facă în aşa fel încît să-şi găsească moartea într-un duel ?

— Vezi bine că nu, răspunse cea dintîi, cu un aer de pronunţată superioritate. Vezi bine că nu, e de-ai noştri !

La care a doua doamnă răspunse cam acră :

— Orice mi-ai spune, draga mea, am aflat că e înrudit de aproape cu Robespierre, care era din Amiens : Leuwen e un nume din nord.

Lucien se vedea eroul conversaţiei ; eroul nostru nu rezistă acestei fericiri, întrucît nu i se mai întîmplase aşa ceva de cîteva luni. „Prea îi preocupă pe provincialii ăştia, gîndi, ca doctorul să nu mă prezinte mai curînd sau mai tîrziu doamnelor care-mi fac cinstea de-a crede că mă trag din familia defunctului domn de Robespierre. Îmi voi petrece serile într-un salon ascultînd aceleaşi lucruri pe care le aud aici, tatăl meu va avea consideraţie pentru mine, iar eu voi ajunge tot aşa de sus ca şi Mélinet. Cu persoanele astea respectabile te poţi lăsa în voia tuturor gîndurilor ce-ţi trec prin cap ; nu ai a te teme cîtuşi de puţin de ridicol prin părţile astea, unde oamenii nu-şi vor bate niciodată joc de ceea ce le măgulește mania.“ În momentul acela era vorba de o subscripţie în favoarea vestitului Cochin, care dă dovadă, de două-trei ori pe an, de un talent de mîna întîi şi salvează partidul din orice postură ridicolă. Ca toţi oamenii geniali adînciţi într-o problemă, domnul Cochin putea fi nevoit să-şi vîndă moşiile.

— Aș da bucuros o piesă de aur, spunea una dintre mutrele ciudate ce-l înconjurau pe doctor (Lucien află, la ieșire, că era doamna marchiză de Marcilly); la urma urmelor, însă, acest domn Cochin nu-i *născut* (nu e nobil). N-am la mine decît aur, așa că îl rog pe bunul doctor să-mi trimită mîine servitoarea acasă, după slujba de la ora opt și jumătate, ca să-i dau cîteva piese de argint.

— Numele dumneavoastră, doamnă marchiză, răspunse doctorul cu un aer plin de recunoștință, va fi primul înscris pe pagina a paisprezecea din registrul meu cu coperte flexibile, primit de mine, sau, mai bine zis, primit de noi în dar de la prietenii noștri din Paris.

„Sînt ales cu domnul Jabalot la Versailles: îmi *fac lucrele mele*"[1], își spunea Lucien, însuflețit de succes; toți ochii se opriseră, într-adevăr, pe uniforma lui. Vom menționa, spre a-l scuza pe eroul nostru, că de la plecarea sa din Paris, nu mai pusese piciorul în nici un salon; și a trăi fără o conversație spirituală *înseamnă oare să duci o viață fericită?*

— Aș îndrăzni și eu, adăugă el cu glas tare, să-l rog pe domnul Du Poirier să mă înscrie cu patruzeci de franci. Aș avea însă ambiția să-mi văd numele figurînd îndată după acela al doamnei marchize, căci asta îmi va aduce noroc.

Bine, prea bine, tinere! exclamă Du Poirier cu un aer părintesc și profetic.

„Dacă află camarazii mei, își spuse Lucien, atenție la al doilea duel; epitetele de *fățarnic* vor ploua pe capul meu. Cum ar putea însă să afle? Ei nu frecventează asemenea societate. Cel mult colonelul, prin spionii săi, și, zău, cu atît mai bine: *fățarnic* e mai bine decît republican!"

Către sfîrșitul slujbei, inima lui Lucien avu de făcut un mare sacrificiu; cu toate că avea pantaloni albi, proaspăt curățați și călcați, trebui să-și îndoaie amîndoi genunchii pe piatra murdară a Capelei Pocăiților.

---

[1] Nota autorului pe peiorul manuscris: „Cine cunoaște această comedie? Așa încearcă să se ilustreze necunoscutul prin ceva și mai necunoscut."

Lumea ieşi numaidecît după aceea, şi Lucien, văzîndu-şi pantalonii definitiv mînjiţi, se întoarse acasă. „Nenorocirea asta măruntă este, poate, un merit", îşi spuse. Se strădui să păşească încet, aşa fel ca să nu treacă înaintea grupurilor de mironosiţe ce mergeau cu paşi domoli pe strada singuratică, năpădită de iarbă.

„Sînt curios să ştiu ce va putea obiecta colonelul la asta ?" îşi spunea Lucien cînd îl ajunse doctorul din urmă ; şi cum nu ştia să se prefacă, lăsă pe noul său prieten să întrevadă puţin din gîndul acesta.

— Colonelul dumitale nu-i decît un scarbăd centrist, îl cunoaştem noi bine ! exclamă Du Poirier cu un aer autoritar. E un biet om care tremură mereu să nu se vadă destituit în *Monitor* [1]. Nu-l văd însă pe ofiţerul cel ciung, *liberalul* decorat la Brienne [2], şi care-i serveşte drept spion.

Ajunseseră la capătul străzii, şi Lucien, care o străbătuse încet, trăgînd cu urechea la cele ce se spuneau pe socoteala lui, se temu să nu-şi trădeze bucuria prin cine ştie ce mişcare nechibzuită. Îşi îngădui să salute discret şi foarte grav trei doamne care mergeau aproape în rînd cu el şi care vorbeau foarte tare. Strînse mîna doctorului cu afectaţie şi se făcu nevăzut.

Încălecă, dînd curs liber rîsului de nestăpînit care-l obseda de un ceas. Trecînd pe dinaintea cabinetului de lectură al lui Schmidt, gîndi : „Iată plăcerea de-a fi un învăţat !" Băgă de seamă că ofiţerul liberal ciung, aşezat după geamul verzui al cabinetului de lectură, ţinea în mînă un număr din *Tribuna* [3] ; şi îl privi, cînd trecu prin faţa lui, cu coada ochiului.

---

[1] *Le Moniteur*, organ oficial, în care se publicau ordinele şi dispoziţiile guvernului.

[2] Localitate unde trupele napoleoniene obţin o victorie (ianuarie 1814) asupra celor două armate care invadaseră Franţa : armata austro-rusă din Boemia şi cea ruso-prusacă din Silezia.

[3] *La Tribune*, organ republican ; deoarece critica acţiunile guvernului din iulie a fost suprimat în mai 1835.

A doua zi, în societatea înaltă din Nancy nu se vorbea decît despre prezența unei uniforme în Capela Pocăiților, ba încă a unei uniforme a cărei mînecă dreaptă era descusută și legată cu panglici; tînărul acesta fusese cît pe-aci să se înfățișeze înaintea Domnului. A fost o zi de triumf pentru Lucien.

Nu îndrăzni să întrunde lăturelnica cea mică, de la ora opt și jumătate. „Faptul ar avea urmări, gîndi; ar trebui să fiu prezent ori de cîte ori mi-aș dori de serviciu".

Către ora 10 se duse cu mare pompă să cumpere un exemplar cu o carte de rugăciuni, luxos legată de Müller. Cu prima sa leafă se înfășură cartea în hîrtie de mătase, ca apoi mai nodului s-o poarte falnic sub brațul stîng. „În prima Restaurație, își spunea, nu s-ar fi făcut altfel; îl știu pe mareșalul N..., ministrul nostru de război. Poți rîcîi orice cu provincialii, gîndea rîzînd; fiindcă aici nu se află nimeni ca să-și poată da seama de ridicol." Merse, cu cartea mereu la subsuoară, să ducă personal cei patruzeci de franci domnului Du Poirier, care-l lăsă să citească lista subscripțiilor. Capul paginilor era veșnic deținut de nume începînd cu un *de*; printr-o excepție măgulitoare numele lui Lucien Leuwen începea pagina imediat următoare celei a doamnei de Marcilly.

Conducîndu-l pînă la ieșire, domnul Du Poirier îi spuse cu înțeles:

— Fii încredințat, scumpe domn, că domnul colonel al dumitale nu te va mai ține în picioare cînd va avea de vorbit cu dumneata în cabinetul său; va fi cel puțin convingios; cît despre a fi binevoitor, asta-i cu totul altceva.

Nici o altă precizare nu părea menită a se împlini cu atîta iuțeală. Cîteva ceasuri mai tîrziu, colonelul, pe care Lucien îl văzu de departe la plimbare, îi făcu semn să se apropie și-l pofti, pentru ziua următoare, la masă. Lucien observă că avea proastele apucături ale intimității burgheze. „În cinstea strălucitoarei sale uniforme și a vitejiei, omul acesta-l cu un epitrop care-și invită la masă vecinul, pe „procuror". Cînd Lucien dădu să plece, colonelul îi spuse:

— Grozave spete are calul dumitale, două poşte nu-s nimic pentru nişte glezne ca ale lui. Te autorizez să-ţi prelungeşti plimbarea pînă la Darney. (Era un orăşel la şase poşte depărtare de Nancy.)

„O, atotputernicie a orvietanului[1]! îşi spuse Lucien, pufnind în rîs şi pornind în galopul calului spre Darney.

După-amiaza a fost şi mai triumfală pentru Lucien. Doctorul Du Poirier ţinu morţiş să-l prezinte doamnei contese de Commercy, doamna care-i împrumutase, în ajun, cartea de rugăciuni.

Palatul de Commercy, aşezat în fundul unei curţi mari, în partea pavată şi împodobită cu o seamă de tei tăiaţi în aşa fel încît aduceau cu un zid, era foarte mohorît la întîia privire; în partea opusă curţii, Lucien zări însă o grădină englezească de un verde fermecător, în care ar fi fost fericit să se poată plimba. Fu primit într-un salon mare, tapetat cu un damasc roşu cu dungi aurii. Damascul era cam pălit de vreme, defect mascat însă prin portretele de familie, foarte arătoase. Eroii aceştia aveau peruci pudrate cu chiciură şi platoşe de oţel. Fotoliile, imense şi ale căror părţi lemnoase, foarte contorsionate, erau acoperite cu aur din belşug, îl înspăimîntară pe Lucien cînd o auzi pe doamna contesă de Commercy rostind către lacheu cuvintele sacramentale: „Un fotoliu pentru domnul." Din fericire, obiceiul casei nu îngăduia să se urnească din loc aceste venerabile obiecte, şi i se oferi un fotoliu modern, foarte reuşit.

Contesa era o femeie înaltă şi slabă, care se ţinea foarte drept, cu toată vîrsta ei înaintată. Lucien observă că dantelele ei nu erau de loc îngălbenite; nu putea suferi dantelele îngălbenite. Cît despre fizionomie, doamna nu avea nici una. „Trăsăturile feţei nu-s nobile, îşi spuse Lucien, dar le poartă cu noblеţe".

Conversaţia, ca şi mobila, fu nobilă, monotonă, lentă, dar nu prea pronunţat ridicolă. În general, Lucien s-ar fi putut crede într-o casă de oameni vîrstnici din cartierul Saint-Germain. Doamna de Commercy nu vorbea prea tare şi nu gesticula exagerat, ca tinerii de neam pe care

[1] Leac inventat de un italian din Orvieto, care se bucura de mare trecere la Paris pe la mijlocul secolului al XVII-lea.

îi zărea Lucien pe stradă. „E o rămăşiţă a secolului politeţei“ [1], îşi spuse Lucien.

Doamna de Commercy observă cu plăcere privirile pline de admiraţie pe care le arunca Lucien spre grădină. Îi spuse că fiul ei, care locuise doisprezece ani în şir la Hartwell (castelul lui Ludovic al XVIII-lea în Anglia), comandase această copie exactă, în mai mic însă, aşa cum se cuvine unui simplu particular. Doamna de Commercy îl pofti să vină cîteodată să se plimbe prin grădină.

Vin nenumărate persoane, care nu se cred cîtuşi de puţin obligate s-o viziteze şi pe bătrîna proprietăreasă. Portarul meu ţine lista cu numele acestor persoane.

Lucien fu mişcat de atenţie şi, cum era un suflet ales, ba chiar foarte ales, răspunsul său exprimă o adîncă recunoştinţă. După ofertă, făcută cu simplitate, nu se mai punea problema să facă ironii; simţea că renaşte. Trecuseră multe luni de cînd Lucien nu mai văzuse lume bună.

Cînd se ridică să-şi ia rămas bun, doamna de Commercy îi spuse, fără a se abate de la tonul general al convorbirii:

— Îţi voi mărturisi, domnule, că văd pentru întîia oară în salonul meu cocarda pe care o purtaţi, dar vă rog s-o aduceţi cît mai des. Voi fi totdeauna bucuroasă să primesc un bărbat cu purtări atît de distinse şi care, de altfel, dă dovadă de atîta judecată, deşi e aşa de tînăr.

„Şi toate astea pentru c-am fost la Capela Pocăiţilor!“ Avea o asemenea poftă de rîs, că numai cu greu îşi stăpîni năstruşnicul gînd de-a împărţi piese de cîte cinci franci lacheilor casei, pe care-i găsi, la trecerea lui, în anticameră, aşezaţi pe două rînduri.

Văzînd şirul acesta de lachei, îşi dădu seama de îndatoririle sale. „Pentru un bărbat care începe a umbla pe calea dreptei credinţe, ca mine, e o mare inconsecvenţă să n-aibă decît un singur servitor.“ Se rugă de domnul Du Poirier să-i găsească trei *băieţi singuri* şi mai ales drept-credincioşi.

Întorcîndu-se acasă, Lucien se simţea oarecum în situa-

[1] Secolul al XVIII-lea.

ția bărbierului regelui Midas[1]: era mistuit de dorința de a-și împărtăși bucuria. Scrise opt sau zece pagini mamei sale și îi ceru livrele strălucitoare pentru cinci sau șase servitori. „Tatăl meu va vedea prea bine, plătindu-le, că nu sînt încă un saint-simonian sadea!"

După cîteva zile, doamna de Commercy îl pofti pe Lucien la masă. În salon, unde se prezentă cu mare grijă la orele trei și jumătate precis, găsi pe domnul și doamna de Serpierre, cu numai una din cele șase fiice ale lor, pe domnul Du Poirier și două sau trei doamne vîrstnice, dimpreună cu soții lor, în majoritate cavaleri ai Ordinului Sfîntul Ludovic[2]. Se vedea bine că mai așteptau pe cineva; și, curînd, un lacheu anunță pe domnul și doamna de Sauves d'Hoquincourt. Lucien rămase încremenit. „Mai frumoasă ca ea nu poate fi nimeni, își spuse, și pentru întîiași dată văd că faima n-a mințit". Avea în ochii ei o catifelare, o voioșie, o naturalețe, încît plăcerea de a-i privi devenea aproape o fericire. Cercetînd-o bine, găsi totuși un cusur fermecătoarei femei. Deși de-abia în vîrstă de 25, 26 de ani, avea oarecare tendință spre îngrășare. Un tînăr înalt și blond, cu mustăți aproape străvezii, foarte palid, cu aerul mîndru și tăcut, mergea în urma ei; era soțul. Domnul d'Antin, amantul, venise și el cu dînșii. La masă îl așezară la dreapta ei; vorbeau destul de des în șoaptă și apoi rîdeau. „Rîsul acesta de sinceră voioșie, își spuse Lucien, contrastează în mod ciudat cu aspectul morocănos și antic al întregii societăți. Iată ceea ce am numi la Paris o veselie foarte riscantă. Cîți dușmani n-ar avea această frumoasă femeie! Chiar și înțelepții ar dojeni-o că se expune tuturor neajunsurilor îngrozitoare ale calomniei din cauza lipsei unui pic de jenă. Provincia oferă așadar unele compensații! În mijlocul tuturor acestor chipuri, menite prin naștere a plic-

[1] Potrivit legendei, regele Midas al Frigiei avea urechi de măgar, lucru de care nu știa decît bărbierul său; și cum acesta nu era în stare să păstreze taina, a săpat o groapă, murmurînd deasupra ei teribilul secret, după care a acoperit-o; din groapă au crescut însă trestii, iar cînd bătea vîntul, acestea șopteau secretul regelui Midas oricui trecea prin fața lor.

[2] Ordin instituit de Ludovic al XIV-lea în 1693; cea mai mare decorație a Franței vechiului regim.

tiselii, nu-i esențial oare ca *jună primă* să fie plăcută? Și, zău, aceasta e fermecătoare; pentru un dineu ca ăsta m-aș duce de douăzeci de ori la Capela Pocăiților!"

Lucien, ca un bărbat prevăzător, căută să fie politicos cu domnul de Sauves, d'Hoquincourt, care ținea să poarte amândouă aceste nume, devenite ilustre, cel dintîi sub Carol al IX lea și cel de al doilea sub Ludovic al XIV lea.

În timp ce ascultă cuvintele, domoale, elegante și spălăcite ale domnului d'Hoquincourt, Lucien o privea de aproape pe soția sa. Doamna d'Hoquincourt putea să aibă 24 sau 25 de ani. Era blondă, cu ochii mari albaștri, de un Longuyon și de o fermecătoare vioiciune, cîteodată timpă, cînd se plictisea, dar nebuni de fericire de îndată ce i treceau prin minte vreun gînd vesel sau numai ciudat. Gura, delicios de fragedă, avea contururi fine, nobile, bine precizate, care dădeau întregului ei cap o noblețe admirabilă. Nasul, ușor coroiat, întregea farmecul acestui cap totodată nobil și schimbîndu-se totuși de la o clipă la alta, ca și nuanțele patimii care-o frămîntau pe doamna d'Hoquincourt. Nu era nicidecum ipocrită, genul acesta de merit nepotrivindu-se cu un asemenea chip.

Doamna d'Hoquincourt ar fi trecut la Paris drept o femeie de prim ordin; la Nancy, cel mult dacă se recunoștea că era frumoasă. Lucien simți toată ura de care era înconjurată de îndată ce-o văzu pe doamna de Serpierre vorbindu-i. Găsi cam prea pronunțată ura femeilor bigote, precum și acel *„ei și!"* al tinerei femei. Către sfîrșitul mesei, Lucien își surprinse o adevărată bunăvoință față de marchizul d'Antin și de amabila lui metresă. La cafea, domnului Du Poirier îi veni destul de ușor să răspundă cu prudență la numeroasele întrebări pe care i le punea Lucien despre doamna d'Hoquincourt.

Își adoră prietenul cu toată sinceritatea și comite pentru dînsul cele mai mari imprudențe; din nefericire pentru ea, sau pentru reputația ei mai degrabă, după doi sau trei ani de admirație, îi descoperă unele laturi ridicole. Curînd după aceea, el îi inspiră o plictiseală de moarte, pe care nimic n-o poate învinge. Așa că face cu greu cum îi chinuie plictiseala asta bunătatea inimii;

căci are o inimă foarte bună, care deteslă în cel mai înalt grad să fie pricina unei nenorociri reale. Şi ceea ce-i nostim, am să-ţi povestesc totul cu de-amănuntul, e că ultimul ei prieten s-a îndrăgostit de ea nebuneşte, în chip tragic chiar, tocmai în clipa cînd el începea s-o plictisească. Faptul a durut-o îngrozitor şi n-a ştiut, timp de şase luni, cum să procedeze ca să se despartă de el cu omenie. Şi vedeam apropiindu-se momentul cînd avea să-mi ceară o consultaţie în privinţa asta ; în asemenea momente e nespus de spirituală.

— Şi de cîtă vreme durează domnul d'Antin ? întrebă Lucien cu o naivitate care-l răsplăti pe doctor de toate îngrijirile date.

— De mai bine de doi ani şi jumătate ; toată lumea se miră, dar el e tot atît de aiurit ca şi dînsa, şi asta-i prieşte.

Dar soţul ? Mi se pare că burghezia oraşului e grozav de bănuitoare.

— Ai băgat spor de seamă, răspunse domnul Du Poirier cu o naivitate din cale-afară de comică, că numai nobilimea e veselă şi ştie să se bucure de viaţă ? Doamna d'Hoquincourt a făcut din soţul ei un bărbat îndrăgostit la nebunie, dar îndrăgostit în aşa hal, încît nici nu mai poate fi gelos. Scrisorile anonime adresate lui le deschide ea.

Dialogul acesta îl încînta pe Lucien, care resimţea îndoita plăcere de-a afla lucruri interesante şi de a-l cîntări şi pe cel care le povestea. Doamna de Commercy îl chemă, întrerupînd brusc convorbirea, ca să-l prezinte formal doamnei de Serpierre, femeie înaltă, uscăţivă şi bigotă, cu o avere foarte modestă şi cu şase fete de măritat. Cea care stătea lîngă ea avea părul de un blond mult prea roşcat, aproape un metru şaptezeci şi cinci înălţime, o rochie mare albă şi o cingătoare verde de şase degete lăţime, care-i scotea perfect în relief talia plată şi slabă. Verdele acesta peste alb i se păru grozav de urît lui Lucien, dar nu în calitate de om politic fu izbit de prostul-gust ce se cultiva în *străinătate.*

— Celelalte cinci surori sînt tot atît de seducătoare ? îl întrebă pe doctor cînd se întoarse lîngă dînsul.

Doctorul își luă deodată un aer grav și întunecat; chipul i se schimbă, ca la poruncă, spre marele haz al sublocotenentului, care-și repeta mintal o poruncă concepută tocmai în felul acesta, alcătuită din doi timpi: *șiret-sumbru!*

În timpul acesta, Du Poirier vorbea la nesfîrșit despre noblețea și înalta virtute a acestor domnișoare, lucruri foarte respectabile și pe care Lucien nici nu se gîndea să le tăgăduiască. După o serie de cuvinte emfatice, doctorul ajunse la adevăratul său gînd de om dibaci:

De ce să vorbim de rău femeile care nu-s frumoase?

- A, te-am prins, domnule doctor, iată o vorbă imprudentă! Dumneata ai spus că domnișoara de Serpierre nu-i frumoasă, și te pot cita. Adăugă apoi cu un aer grav și adînc: Dacă aș vrea să mint statornic și în toate, m-aș duce să iau masa cu miniștrii; cel puțin aceștia pot să dea slujbe sau bani; eu am însă bani și nu rîvnesc altă slujbă. La ce bun să nu deschid gura decît ca să mint? Și încă în fundul unei provincii? Și mai ales la un dineu unde nu se găsește decît o singură femeie frumoasă? E un lucru mult prea eroic pentru slujba dumitale.

După această ieșire, eroul nostru începu să urmeze întocmai sfatul doctorului, făcînd statornic curte doamnei de Serpierre și fiicei sale și părăsind-o fățiș pe strălucitoarea doamnă d'Hoquincourt.

Cu tot părul ei de femeie fatală, domnișoara de Serpierre părea simplă, cu judecată, și chiar lipsită de răutate, ceea ce îl miră grozav pe Lucien. După o jumătate de oră de conversație cu mama și fata, se despărți de ele cu părere de rău, ca să urmeze sfatul pe care tocmai i-l dăduse doamna de Serpierre; se duse s-o roage pe doamna de Commercy să-l prezinte celorlalte doamne vîrstnice din salon. În timp ce se plictisea vorbind cu acestea, Lucien privea de departe pe domnișoara de Serpierre și-o găsea mult mai puțin neplăcută. „Cu atît mai bine, își spuse, rolul nu-mi va fi atît de greu: nu trebuie să-l iau în serios pe doctor, ci numai să-l cred; nu mă pot descurca în acest infern decît făcînd curte bătrîneții,

urîțeniei și ridicolului. A vorbi prea des cu doamna d'Hoquincourt este, vai! o prea mare pretenție din parte-mi, necunoscut în această societate și fără titluri de noblețe. Primirea ce mi se face azi e de o bunăvoință uimitoare, trebuie să aibă cine știe ce dedesubt."

Doamna de Serpierre fu atît de convinsă de politețea sublocotenentului, care se întoarse curînd să-și reia locul la masa ei de boston, că, în loc să i se pară că aduce cu un iacobin și cu un *„erou al revoluției din iulie"* (așa se exprimase la început despre el), declară că are maniere foarte distinse.

— Care-i numele său exact? o întrebă pe doamna de Commercy.

Cînd răspunsul îi dădu certitudinea fatală că numele e burghez, păru nespus de mîhnită.

— De ce n-a luat măcar numele satului în care s-a născut drept nume de moșie, așa cum fac toți semenii săi? Ar trebui să-și dea seama de asta dacă vor să fie primiți în societate.

Buna Théodelinde de Serpierre, căreia i se adresase fraza din urmă, suferea, de la începutul mesei, de situația neplăcută în care se afla Lucien, care nu se putea servi de brațul drept.

Fiindcă intrase tocmai o doamnă importantă, doamna de Serpierre îi spuse lui Lucien că-l va prezenta și, fără să mai aștepte răspunsul lui, începu să-i vorbească despre vechimea casei de Furoniere, căreia îi aparținea acea doamnă, foarte atentă la tot ce se spunea despre dînsa.

„Ce caraghioslîc, își spuse Lucien, să mi se adreseze în felul acesta mie, care, evident, nu sînt nobil, pe care mă văd întîiași dată și cu care vor să fie îndatoritoare! La Paris am numi asta neîndemînare, dar în provincie găsești mai multă naturalețe."

Abia fusese prezentat doamnei de Furoniere, că doamna de Commercy puse să-l cheme pe Lucien ca să-l prezinte unei alte doamne care intra. „Cîte prezentări, tot atîtea vizite de făcut, își spunea Lucien de fiecare dată. Trebuie să-mi însemn toate numele astea cu cîteva amănunte heraldice și istorice, ca nu cumva să uit

și să comit cine știe ce stîngăcie îngrozitoare. Fondul conversației mele cu toate aceste noi cunoștințe va fi să cer acestor doamne, vorbind cu ele, noi amănunte asupra nobleței lor."

A doua zi, Lucien, într-o cabrioletă ușoară, urmat de doi lachei călare, se duse să depună cărți de vizită la doamnele cărora avusese cinstea să le fie prezentat în ajun. Spre marea lui mirare, fu primit mai peste tot; voiau să-l vadă de aproape, și toate aceste doamne, care-i cunoșteau averea, se înduioșară nespus de rana lui; Lucien se comportă în mod desăvîrșit, dar ajunse copleșit de plictiseala în casa doamna de Serpierre. Se mîngîia oarecum cu gîndul c-o va întîlni pe domnișoara Théodelinde, fata cea multă din ajun, pe care o găsise întîi atît de urîtă.

Un lacheu, îmbrăcat cu o livrea verde-deschis și mult prea lungă, îl introduse într-un salon imens, cu o mobilă destul de frumoasă, însă prost luminat. Familia întreagă se ridică la intrarea lui. „Ăsta-i efectul manierei lor de-a gesticula", gîndi Lucien, care, deși era destul de înalt, socoti că-i cel mai mărunt dintre toți cei de față. „Abia acum îmi explic eu imensitatea salonului, mai gîndi; familia n-ar fi încăput într-o cameră obișnuită."

Tatăl, un bărbat cu părul alb, îl uimi pe Lucien. Cu costumul și cu purtările lui, arăta întocmai ca un *tată nobil* dintr-o trupă provincială de teatru. Purta Crucea Sfîntului Ludovic atîrnată de o panglică foarte lungă, cu o margine lată, albă, indicînd, după toate probabilitățile, Ordinul Crinului [1]. Vorbea foarte frumos și cu un fel de grație, așa cum se cuvine unui gentilom de 72 de ani. Totul merse de minune pînă în momentul cînd, vorbind despre viața sa trecută, îi spuse lui Lucien că fusese locotenentul regelui la Colmar.

La aceste cuvinte, Lucien fu cuprins de un sentiment de groază, pe care fizionomia sa simplă și bună îl trădă fără să vrea, încît bătrînul ofițer se grăbi să explice, cu un aer cinstit și fără să se simtă cîtuși de puțin atins,

[1] Ordin monarhic francez, purtat de un număr restrîns de persoane.

că nu se afla acolo cu prilejul afacerii colonelului Caron [1].

Emoţia, puternică, îl făcu pe Lucien să uite de toate proiectele sale, căci venise hotărît să-şi bată joc de surorile acestea cu părul roşu şi înalte ca grenadirii şi de mama mereu supărată, mereu dojenitoare, care se străduia, în simplitatea ei, să-şi mărite toate fetele. Cuvintele cinstite pe care le rosti bătrînul ofiţer în legătură cu întîmplarea de la Colmar sfinţiră toată casa, şi din acea clipă nu mai găsi nimic de care să-şi fi putut bate joc.

Binevoitorul cititor e rugat să aibă în vedere că eroul nostru e foarte tînăr, novice de tot şi lipsit de orice experienţă ; dar asta nu ne împiedică să nu încercăm un sentiment destul de penibil văzîndu-ne siliţi a mărturisi că avea încă slăbiciunea de-a se indigna în legătură cu unele chestiuni politice. Era, în vremea aceea, un suflet naiv, care nu se cunoştea nici pe sine, departe de-a fi un spirit pătrunzător, sau nu om de duh, grăbit să emită judecăţi asupra tuturor lucrurilor. În salonul mamei sale, unde lumea îşi bătea joc de toate, învăţate să ia ipocrizia în rîs şi s-o dibuiască destul de bine, dar, în definitiv, nu ştia încă ce va deveni într-o zi.

La vîrsta de 15 ani, cînd începuse să citească ziarele, ultima mare ispravă a guvernului de pe vremea aceea fusese mistificarea care se încheiase cu moartea colonelului Caron şi care era exploatată de toate ziarele de opoziţie. Acea celebră ticăloşie era apoi cu totul pe înţelesul unui copil şi-i cunoştea toate amănuntele, ca şi cum ar fi fost vorba de o demonstraţie geometrică.

După ce-şi veni în fire, în urma emoţiei stîrnite de cuvîntul *Colmar,* Lucien îl privi cu interes pe domnul de Serpierre. Era un bătrîn frumos, înalt de un metru nouăzeci şi drept ca un prapure, iar frumosul păr alb îi dădea o înfăţişare foarte patriarhală. În intimitatea

[1] *Caron, Augustin-Joseph* (1774—1822), colonel francez sub Imperiu ; în 1820 e implicat într-un complot, achitat de Camera *pair*-ilor, după care se retrage la Colmar, unde intră în legătură cu cîţiva subofiţeri, în scopul de-a elibera pe cei care luaseră parte la „conspiraţia de la Belfort" (acuzaţi de crime împotriva statului) ; colonelul Caron este însă trădat, atras într-o cursă pusă la cale de guvern, acuzat de trădare şi executat.

familiei purta o veche haină *bleu-royal,* cu guler drept şi croială militară. „De bună seamă e-o poartă ca s-o uzeze", îşi spuse Lucien. Gîndul acesta îl mişcă adînc, deoarece era obşnuit cu bătrînii cochetţi din Paris. Lipsa de afectaţie şi convorbirea înţeleaptă, bazată pe fapte, a domnului de Serpierre il cuceriră cu totul pe Lucien; şi mai cu seamă lipsa de afectaţie i se păru de necrezut în provincie.

In cursul unei bune părţi a vizitei Lucien fusese mult mai atent cu bătrînul militar — care-i povestea pe îndelete campaniile *emigranţii* şi nedreptăţile generalilor austrieci, care incercară să lase corpurile de emigraţi sa lie zdrobite — decît cu cele şase fete înalte ce-l înconjurau. „Trebuie să mă ocup totuşi şi de ele", îşi spuse în cele din urmă. Domnişoarele lucrau în jurul unicei lampi din salon, uleiul fiind scump în anul acela.

Felul lor de a vorbi era simplu. „S-ar spune, gîndi Lucien, că-şi cer iertare că nu sînt frumoase."

Nu vorbeau prea tare, nu-şi aplecau capul spre umeri în momentele interesante ale convorbirii, nu se arătau statornic preocupate de efectul produs asupra celor de faţă, nu dădeau amănunte nesfîrşite despre raritatea sau locul de fabricaţie al stofei din care le erau confecţionate rochiile, nu numeau un tablou o *mare pagină istorică* etc. Intr-un cuvînt, de n-ar fi fost chipul uscat şi ranchios al doamnei de Serpierre, mama, Lucien ar fi fost în seara aceea complet fericit şi blajin, ba uită repede şi observaţiile acestea şi stătu de vorbă cu o adevărată plăcere cu domnişoara Théodelinde.

CAPITOLUL XI

In timpul unei vizite, care ţinu două ore în loc de douăzeci de minute, Lucien n-auzi alte vorbe neplăcute în afară de cîteva cuvinte pline de ură rostite de doamna de Serpierre. Doamna avea nişte trăsături mari, veş-

tede și impunătoare, dar imobile. Ochii ei mari, stinși și nepăsători, urmăreau toate mișcările lui Lucien și-l înghețau. „Doamne, ce făptură !“ își spuse.

Din politețe, Lucien părăsea din cînd în cînd cercul alcătuit de domnișoarele de Serpierre în jurul lămpii, ca să stea de vorbă cu fostul locotenent al regelui, căruia-i plăcea să explice că Franța nu putea avea odihnă și liniște decît cu condiția ca toate lucrurile să fie restabilite întocmai cum erau în 1786. „Acesta a fost începutul decăderii noastre, repetă de mai multe ori bunul bătrîn : *inde mali labes.*“

Nimic nu păru mai nostim lui Lucien, care credea că începînd tocmai din anul 1786 Franța începuse să iasă puțin din barbaria în care mai este încă pe jumătate scufundată.

Vreo patru sau cinci tineri, fără îndoială nobili, apărură succesiv în salon. Lucien băgă de seamă că pozau și-și sprijineau cu eleganță brațul de șemineul de marmură neagră sau de o măsuță aurită așezată între două ferestre. Cînd părăseau una din acele poze grațioase ca să-și ia alta, nu mai puțin grațioasă. se mișcau iute și aproape cu violență, ca și cum s-ar fi supus unei comenzi militare.

Lucien își spunea : „Poate că felul ăsta de-a te mișca e tocmai ceea ce trebuie ca să placi domnișoarelor din provincie“, cînd fu smuls din reflecțiile acestea filozofice de necesitatea de-a băga de seamă că domnii aceștia frumoși, cu poze academice, se străduiau să se poarte cît mai distant cu el, lucru pe care se sili să li-l întoarcă însutit.

— Sînteți supărat ? îl întrebă domnișoara Théodelinde trecînd pe lîngă el.

Era atîta simplitate și naturalețe în întrebare, încît Lucien răspunse cu aceeași candoare :

— Atît de puțin supărat, că v-aș ruga să-mi spuneți numele acestor frumoși domni care, dacă nu mă înșel, încearcă să vă fie pe plac. Și poate că frumoșilor dumneavoastră ochi le datoresc semnele de răceală cu care mă onorează în clipa aceasta.

— Tînărul care stă de vorbă cu mama e domnul de Lanfort.

— Arată cît se poate de bine, iar celălalt pare un om civilizat; dar domnul acela care se sprijină de șemineau cu un aer atît de crunt?

— E domnul Ludwig Roller, fost ofițer de cavalerie. Cei doi de lîngă el sînt frații săi. Domnii aceștia nu au avere, așa că apuntamentele le erau mai mult decît necesare. Acum n-au, toți trei, decît un singur cal, și, de altminteri, conversația le e foarte sărăcăcioasă. Nu mai pot vorbi despre cele ce dumneavoastră, militarii, numiți harnașament, rufărie, încălțăminte și alte lucruri mărunte. Nu mai speră să ajungă mareșali ai Franței, ca mareșalul de Larnac, care a fost stră-străbunicul uneia din bunicile lor.

— Felul în care mi-i zugrăviți mi-i face simpatici. Dar acel tînăr gros, scurt și îndesat, care mă privește din cînd în cînd tare de sus și grohăie ca un mistreț?

— Cum, nu-l cunoașteți? E domnul marchiz de Sanréal, gentilomul cel mai bogat din provincie.

Conversația lui Lucien cu domnișoara Théodelinde era atît de însuflețită, încît fu întreruptă de către domnul de Sanréal; acesta, contrariat de aerul fericit al lui Lucien, se apropie de domnișoara Théodelinde și îi spuse ceva aproape în șoaptă, fără să-l bage de loc în seamă pe Lucien. În provincie totul e îngăduit unui bărbat bogat și necăsătorit.

Acest act de semiostilitate îi aminti lui Lucien de anumite conveniențe. Vechea pendulă, prinsă în perete la aproape trei metri înălțime, avea un cadran metalic atît de uzat, că nu se putea vedea nici ora, nici acele; la sunetul ei, Lucien își dădu seama că se află la familia Serpierre de două ceasuri și mai bine. Plecă.

„Să vedem, își spuse, dacă am prejudecățile aristocratice de care-și bate joc tatăl meu în fiecare zi!" Se duse la doamna Berchu; acolo îl găsi pe prefect, care ispărvea partida sa de boston.

La intrarea lui Lucien, domnul Berchu tatăl spuse soției sale, o persoană enormă, între 50 și 60 de ani:

— Micuța mea, oferă o ceașcă de ceai domnului Leuwen.

Deoarece doamna Berchu nu era atentă, domnul Berchu repetă de două ori fraza cu *micuța mea.*

„Ce sînt eu de vină, gîndi Lucien, dacă oamenii ăștia mă fac să rîd ?“ După ce bău ceașca de ceai, se duse să admire rochia, într-adevăr frumoasă, pe care o purta domnișoara Sylviane în seara aceea. Era dintr-o stofă de Alger, cu dungi foarte largi, cafenii, pare-mi-se, și galben-deschis ; la lumină culorile se asortau perfect.

Frumoasa Sylviane răspunse admirației lui Lucien cu o istorie foarte amănunțită a ciudatei rochii ; fusese adusă din Alger ; domnișoara Sylviane o avea de multă vreme în *dulap* etc., etc. Frumoasa Sylviane, nemaiamintindu-și de mijlocul ei cam colosal, nu uita să-și aplece capul la pasajele cele mai interesante ale mișcătoarei istorisiri. „Ce forme frumoase ! își spunea Lucien, ca să nu-și piardă răbdarea. Neîndoielnic, domnișoara Sylviane ar fi putut figura drept una din acele *zeițe ale Rațiunii* din 1793, despre care ne-a povestit tocmai, pe îndelete, domnul de Serpierre. Domnișoara Sylviane ar fi fost foarte mîndră să se vadă plimbată pe străzile orașului pe o brancardă dusă de opt sau zece bărbați.“

După terminarea poveștii despre rochia dungată, Lucien nu avu curajul să scoată nici un cuvînt. Îl ascultă pe domnul prefect, care repeta cu o îngîmfare destul de grosolană un articol apărut în numărul din ajun al ziarului *Débats.* „Oamenii ăștia fac profesiuni de credință, dar nu fac conversație niciodată, gîndi Lucien. Dacă mă așez, am să adorm ; trebuie s-o șterg cît mai am putere.“ În anticameră se uită la ceas ; nu stătuse decît douăzeci de minute la doamna Berchu.

Ca să nu uite cumva pe vreuna din noile cunoștințe și, mai ales, ca să nu le confunde între ele, ceea ce ar fi fost îngrozitor, dat fiind amorul propriu al provinciei, Lucien se apucă să facă o listă a amicilor săi de dată recentă. O împărți după ranguri, ca în listele date pu-

blicului de către ziarele engleze pentru balurile de la „Almack's"[1]. Iată lista :

„Doamna contesă de Commercy, casa de Lorena.

Domnul marchiz și doamna marchiză de Puy-Laurens.

Domnul de Lanfort, citindu-l pe Voltaire și repetînd raționamentele lui Du Poirier despre Codul civil și succesiuni.

Domnul marchiz și doamna marchiză de Sauves d'Hoquincourt ; domnul d'Antin, prieten al doamnei. Marchizul, om foarte cumsecade, moare de obicei de frică.

Marchizul de Samréul, scurt, îndesat, grozav de încăpățînat și cu sute de mii de franci rentă.

Marchizul de Pontlevé și fiica sa, doamna de Chasteller, cea mai bună partidă din provincie, milioane și obiectul dorințelor domnilor de Blançay, de Goëllo etc., etc. Sînt avertizat că doamna de Chasteller nu mă va primi niciodată din cauza cocardei mele : ar trebui să mă duc la ea în haină civilă.

Contesa de Marcilly, văduva unui purtător al Crucii Sfîntului Ludovic ; un strămoș mareșal al Franței.

Cei trei conți Roller : Ludwig, Sigismond și André, viteji ofițeri, vînători energici și foarte nemulțumiți. Tuturor frații spun exact aceleași lucruri. Ludwig are părul mărunțat și se uită la mine chiorîș.

Contele de Vassigny, fost locotenent-colonel, om cu bun-simț și de spirit ; să încerc să mă împrietenesc cu el. Mobilier de gust, valeți îngrijiți.

Contele Génévray, băietan de 19 ani, gros și prea strîns într-o haină mereu prea strîmtă ; mustăți negre, repetînd în fiecare seară de două ori că, fără *legitimitate*, nu există fericire pentru Franța ; băiat bun în fond ; cai frumoși.

Persoane pe care le cunosc, dar cu care trebuie să evit orice convorbire particulară, deoarece prima obligă la alte douăzeci și pentru că vorbesc întocmai ca jurnalul din ajun ;

[1] Numele unui faimos club din Londra, loc de reuniune al aristocrației engleze.

Domnul și doamna de Louvalle ; doamna de Saint-Cyran, domnul de Bernheim ; domnii de Jaurey, de Vaupoil, de Serdan, de Pouly, de Saint-Vincent, de Pelletier-Luzy, De Vinaert, de Charlemont etc., etc.".

Acesta era mediul în care trăia Lucien. Rareori trecea ziua fără să-l vadă pe doctor, și, chiar și în lume, neînduratul doctor îi adresa adesea improvizațiile lui pasionate.

Lucien era atît de novice, încît nu se mira de excelenta primire ce i-o făcea societatea bună din Nancy (cu excepția unor tineri), nici de statornicia cu care îl cultiva și-l ocrotea doctorul.

Cu toată elocvența sa pasionată și îndrăzneață, Du Poirier era un bărbat de o deosebită timiditate ; nu cunoștea Parisul și își făcea despre viața din capitală o idee monstruoasă, deși ardea de dorința de-a o cunoaște. Persoanele cu care era în corespondență îi dăduseră mai demult nenumărate amănunte despre domnul Leuwen tatăl. „În casa aceea, își spunea, voi găsi o excelentă masă gratuită, oameni cu vază, cu care voi putea vorbi și care mă vor ocroti în caz de nenorocire. Datorită familiei Leuwen nu voi fi izolat în acest Babilon. Tinerelul ăsta scrie tot părinților săi ; și ei știu, fără îndoială, că l-am luat sub aripa mea ocrotitoare."

Doamnele de Marcilly și de Commercy, amîndouă trecute cu mult peste 60 de ani și la care Lucien avusese inspirația să se lase foarte adesea invitat la prînz, îl prezentaseră întregului oraș. Lucien urma întocmai sfaturile pe care i le dădea domnișoara Théodelinde.

Nu trecuse nici o săptămînă de cînd frecventa societatea bună, — cînd băgă de seamă că era sfîșiată de o schismă violentă.

La început păru a se rușina de această sfîșiere și voi s-o ascundă față de acest străin ; dar dușmănia și patima biruiră, căci una din fericirile provinciei e că acolo există încă *pasiune*.

Domnul de Vassigny și oamenii cu judecată credeau că trăiesc sub domnia lui Henric al V-lea, în timp ce Sanréal, Ludwig Roller și cei mai aprinși nu admiteau

abdicările de la Rambouillet[1] și erau mereu în așteptarea domniei lui Ludovic al XIX-lea, după sfîrșitul aceleia a lui Carol al X-lea.

Lucien mergea adesea la așa numitul *hôtel* de Puy-Laurens; era o casă mare, așezată la marginea unui cartier de tabacari și în apropierea unui rîu lat de patru metri și foarte urît mirositor.

Deasupra unor ferestre înalte, luminînd remize și grajduri, domnea un șir lung de ferestre largi, fiecare cu acoperiș mic de olane, din acelea menite să adăpostească pe mansarde de Boemia. Ferite astfel de ploaie, ele își lăsau pereții pătați de douăzeci de ani și dădeau o lumină galbenă.

În cea mai tristă dintre odăile luminate de aceste ferestre murdare se găsea, înaintea unui vechi birou cu „Boulle"[2], un bărbat înalt și uscățiv, purtînd, din prinos politic, o coadă pudrată, deoarece mărturisea adesea și cu plăcere că părul scurt și nepudrat era mult mai comod. Acest martir al bunelor principii era foarte mîndru și se numea marchizul de Puy-Laurens. În timpul emigrației fusese însoțitorul credincios al unui prinț august; cînd personajul acesta ajunsese atotputernic, i se impută că nu face nimic pentru un bărbat care, la curtea lui îi spuneau *un amic de treizeci de ani.* În sfîrșit, după un șir de solicitări, pe care domnul de Puy-Laurens le găsi adesea foarte umilitoare, fu numit inspector general al finanțelor la***.

Din epoca acelor solicitări neplăcute, care avuseseră drept rezultat o slujbă *în finanțe,* domnul de Puy-Laurens, indignat împotriva familiei căreia își consacrase viața, vedea totul în negru. Principiile rămînîndu-i însă pare, și-ar fi jertfit și mai departe viața pentru ele. „Nu pentru că-i un om amabil, repeta adesea, este Carol al X-lea regele nostru. Amabil sau nu, e fiul delfinului,

[1] În timpul revoluției din iulie, Carol al X-lea s-a refugiat la castelul său de la Rambouillet, unde a abdicat în numele său și al fiului său, în favoarea ducelui de Bordeaux (numit de către legitimiști Henric al V-lea). Nu toți legitimiștii erau însă de acord cu această abdicare, considerînd că adevăratul moștenitor al tronului Franței e Ludovic al XI-lea, fiul lui Carol al X-lea.

[2] *Boulle Charles-André* (1642—1732), cunoscut ebenist francez.

care era fiul lui Ludovic al XV-lea ; și asta e de ajuns." În cerc restrîns adăuga : *„Legitimitatea* e de vină dacă legitimul e un imbecil ? Oare arendașul meu va fi scutit de datoria de a-mi plăti cîștigul pentru motivul că eu sînt un prost sau un nerecunoscător ?" Domnul de Puy-Laurens nu-l putea suferi pe Ludovic al XVIII-lea. „Acest *enorm* egoist, repeta adesea, a dat un fel de *legitimitate* revoluției. Datorită lui, revolta are un argument plauzibil, pentru noi ridicol, adăuga, dar care poate cuceri pe cei slabi."

— Da, domnule, îi spunea lui Lucien a doua zi după ce-l cunoscuse, coroana fiind un bun și o posesiune pe viață, nici una din acțiunile deținătorului actual nu-l poate obliga pe urmaș, nici chiar jurămîntul ; deoarece, atunci cînd l-a prestat, era un simplu supus și nu putea să-i refuze nimic regelui său.

Lucien asculta lucrurile acestea și încă multe altele cu un aer atent, ba chiar respectuos, așa cum se cuvine din partea unui tînăr, dar se ferea cu mare grijă ca aerul lui politicos să nu meargă pînă la aprobare. „Eu, plebeu și liberal, nu pot însemna ceva, în mijlocul tuturor acestor deșertăciuni, decît prin rezistență."

Du Poirier, cînd era de față, îi reteza marchizului cuvîntul, fără ceremonie. „Consecința atîtor lucruri frumoase, spunea, este că se va ajunge la împărțirea, în mod egal și între toți locuitorii, tuturor proprietăților unei comune. În așteptarea acestui scop final al tuturor *liberalilor*, Codul civil ia asupră-și să facă niște mici burghezi din toți *copiii noștri*. Ce avere nobilă s-ar mai putea menține prin împărțirea aceasta continuă, la moartea fiecărui tată de familie ? Și asta nu-i tot ; pentru mezinii noștri rămînea armata ; dar cum Codul acesta civil, pe care eu, unul, am să-l numesc infernal, propăvăduiește egalitatea averilor, legea recrutării aduce și ea principiul agalității în armată. Înaintarea în grad e acordată în mod banal printr-o lege ; nimic nu mai depinde de favoarea monarhului ; așadar, la ce bun să fii pe placul regelui ? Dar, din moment ce formulăm o asemenea întrebare, nu mai există monarhie. Pe de altă parte, ce văd ? Lipsa marilor averi ereditare, și, datorită

acestui lucru, inexistența monarhiei. Nu ne mai rămîne, așadar, decît religia la țăran; căci, fără religie, nu mai există respect față de omul bogat și nobil, ci un spirit infernal de investigație, iar în locul respectului, *invidia*, și la cea mai mică pretinsă nedreptate, răscoala." Marchizul de Puy-Laurens relua atunci: „Nu există deci altă cale decît reclamarea acestora, căreia îi se va încredința, pe parcurs de mai mulți ani, prin lege, dictatura educației."

Contesa credea că, în adîncul acestei păreri, marghizul își spunea și se credea patriot, fiind mult inferior în această privință bătrînului pungaș Du Poirier, care, ieșind de la domnul de Puy Laurens, îi spuse într-o zi lui Lucien: „Un om se naște duce, milionar, pair al Franței; nu i trebuie lui să cerceteze dacă poziția sa e conformă sau nu virtuții, fericirii generale și altor lucruri frumoase. Dacă are o poziție minunată, trebuie să facă totul ca s-o mențină și s-o îmbunătățească, altminteri opinia publică îl disprețuiește, așa cum ar fi disprețuit un lașitate pe un om prost."

Să asculte asemenea expuneri cu un aer atent și de om politicos, să nu caște niciodată, oricît de lungă și de eloc vență le-ar fi fost dezvoltarea, aceasta era datoria *sine qua non* a lui Lucien, acesta era prețul favorii deosebite pe care i-o făcuse societatea bună din Nancy admițîndu-l în sînul ei.

„Trebuie să recunosc, își spunea într-o seară înapoindu-se acasă și dormind aproape de-a-npicioarele pe stradă, trebuie să recunosc că niște oameni de o sută de ori mai nobili decît mine catadicsesc să-mi vorbească în felul cel mai nobil și mai măgulitor pentru mine, dar mă plictisesc de moarte, cruzii, și nu mai pot rezista! Pot, ce e drept, întorcîndu-mă acasă, să mă ure la etajul al doilea, la domnul Bonard, gazda mea, unde voi găsi poate pe nepotul său, Gauthier. E un om cinstit prin excelență, care-mi va da de îndată la cap cu o seamă de adevăruri de netăgăduit, relativ însă la obiecte nu prea distructive și în forme a căror simplitate admite uneori grosolănia în momentele de violență. Și de ce m-ar supăra grosolănia? Aceste forme admit căscatul.

Mi-e scris oare să-mi petrec viața între legitimiști, niște nebuni egoiști și politicoși, adoratori ai trecutului, și între republicani, niște nebuni generoși și plicticoși, adoratori ai viitorului? Abia acum îl înțeleg pe tata cînd exclamă: «De ce nu m-am născut în 1710, cu un venit de cincizeci de mii de franci?»"

Frumoasele raționamente pe care le suporta Lucien în fiecare seară și pe care cititorul nu le-a înghițit decît o dată erau profesiunea de credință a tot ceea ce, în societatea nobilă din Nancy și din provincie, se ridica puțin deasupra nevinovatelor reeditări ale articolelor din *Cotidianul*, din *Gazeta* etc., etc.

După o lună de răbdare, Lucien ajunse să găsească într-adevăr de netolerat societatea acelor mari și nobili proprietari, care vorbeau mereu ca și cum n-ar fi existat pe pămînt decît ei și care nu vorbeau decît despre politică înaltă sau despre prețul oviezului.

O singură excepție în viața aceasta plictisitoare: Lucien era tare bucuros cînd, sosind la palatul Puy-Laurens, era primit de către marchiză. Era o femeie înaltă, care avea 34 sau 35 de ani, poate mai mult, ochi superbi, pielea minunată și, mai mult decît atît, acel de a nu lua în serios nici o teorie. Povestea de minune și lovea fără cruțare în tot ce era ridicol, fără deosebire de partid. Lovea de obicei acolo unde trebuia și se rîdea totdeauna în grupul în care se afla ea. Lucien s-ar fi îndrăgostit cu dragă inimă de ea, dar locul era ocupat, iar preocuparea cea mare a doamnei de Puy-Laurens era să-și bată joc de un tînăr foarte amabil, anume domnul de Lanfort. Glumele erau spuse pe tonul unei intimități dintre cele mai duioase, dar nu se scandaliza nimeni. „Iată încă unul din avantajele provinciei", își spunea Lucien. De altfel, îi plăcea mult să-l întîlnească pe domnul de Lanfort, aproape singurul dintre *băștinași* care nu vorbea prea tare.

Lucien se împrieteni cu marchiza, și după două săptămîni i se păru frumoasă. Găsea la ea un amestec picant de vioiciune provincială și de urbanitate pariziană. Își desăvîrșise, într-adevăr, educația la curtea lui Carol

al X-lea, în timp ce soțul ei era inspector general al finanțelor într-un departament destul de îndepărtat.

Ca să fie pe placul soțului și partidului său, doamna de Puy-Laurens se ducea la biserică de două sau de trei ori pe zi, dar de cum intra ea înăuntru, templul Domnului devenea un salon. Lucien își așeza scaunul cît mai aproape de doamna de Puy-Laurens, găsind astfel secretul de a satisface cerințele bunei societăți cît mai puțin plictisitor cu putință.

Într-o zi, pe cînd marchiza rîdea prea tare, și încă de vreo zece minute, cu vecinii săi, se apropie un preot, venind să-i facă o mică observație.

— Vă credeți, doamnă marchiză, că lăcașul Domnului...

— Mie mi se adresează oare această *doamnă?* Știi că mi-ai plăcea, părinte? Rostul dumitale e să ne mîntuiești sufletele, și sînteți cu toții atît de elocvenți, că de n-am veni la dumneavoastră din principiu, picior de om nu v-ar călca prin biserică! Poți vorbi cît vrei din amvon, dar amintește-ți că datoria dumitale este să răspunzi cînd te întreb; domnul tatăl dumitale, care era lacheu la soacra mea, ar fi trebuit să te instruiască mai bine.

Un rîs general, deși stăpînit, urmă acestui sfat caritabil. Întîmplarea fu nostimă, și Lucien nu pierdu nici o nuanță din această mică scenă. În schimb, o auzi povestită de cel puțin o sută de ori.

O mare neînțelegere se iscă între doamna de Puy-Laurens și domnul de Lanfort; Lucien își înteți vizitele. Nimic nu era mai distractiv decît ieșirile părților beligerante, care continuau să se vadă zilnic; purtarea lor, atunci cînd erau laolaltă, ajunsese de pomină în Nancy.

Lucien ieșea deseori din palatul Puy-Laurens cu domnul de Lanfort; între ei se stabili un fel de intimitate. Domnul de Lanfort era născut într-o zodie bună și nu avea, de altfel, nici un fel de regrete. Căpitan de cavalerie în timpul revoluției din 1830, fusese încîntat de prilejul de-a părăsi o meserie care-l plictisea.

Într-o dimineață, pe cînd ieșea cu Lucien din palatul Puy-Laurens, unde fusese foarte maltratat față de toți, îi spuse:

— Pentru nimic în lume nu m-aș expune, ca dumneata, pe vremurile astea, să măcelăresc pe țesători sau pe tăbăcari.

— Trebuie să mărturisesc că serviciul nu mai face doi bani de la plecarea lui Napoleon, răspunse Lucien. Sub Carol al X-lea erați siliți să faceți pe agenții provocatori, ca la Colmar în chestiunea Caron, sau să vă duceți în Spania să-l prindeți pe generalul Riego [1], ca să-l lăsați apoi să fie spînzurat de către regele Ferdinand. Să recunoaștem că aceste frumoase lucruri nu convin de loc unor oameni ca dumneata și ca mine.

— Trebuia să trăim sub Ludovic al XIV-lea; îți petreceai timpul la curte, în cea mai bună societate din lume, alături de doamna de Sévigné, de domnul duce de Villeroy, de domnul duce de Saint-Simon, și nu trăiai printre soldați decît atunci cînd porneai la luptă, și asta ca să-i conduci și să pui mîna pe glorie, dacă-ți ieșea cumva înainte.

— Da, era foarte bine pentru dumneata, domnule marchiz, dar eu, sub Ludovic al XIV-lea, n-aș fi fost decît un negustor, cel mult un Samuel Bernard [2] în mic.

Marchizul de Sanréal acostîndu-i, convorbirea luă un cu totul alt curs, spre marea lor părere de rău. Vorbiră de seceta care avea să-i ruineze pe toți proprietarii livezilor neudate la timp, și se porniră să discute despre nevoia unui canal care să-și tragă apele din pădurile de la Baccarat.

Neavînd încotro, Lucien se mîngîia privindu-l îndeaproape pe Sanréal, care era, în ochii săi, adevăratul tip al marelui proprietar din provincie. Sanréal era un omuleț de 33 de ani, cu părul de un negru-murdar și cu mijlocul gros, afectat în toate, afectînd mai cu seamă bonomia și simplitatea, fără să renunțe cîtuși de puțin în schimb la finețe și la spirit. Amestecul acesta de pre-

[1] *Riego y Nuñez, Rafael de* (1784—1823), general revoluționar spaniol; în timpul războiului civil spaniol din 1823, în care au intervenit și trupe străine, armatele franceze l-au prins prin trădare și l-au predat regelui Ferdinand al VII-lea al Spaniei, din ordinul căruia a fost spînzurat.

[2] Cunoscut bancher (1651—1739), care a împrumutat sume uriașe de bani Coroanei franceze.

tenții opuse, pus în lumină de-o uriașă avere pentru provincie și de-o siguranță de sine corespunzătoare, făcea dintr-însul un prost ciudat. Nu era tocmai lipsit de idei, dar era nespus de vanitos și pretențios așa că te scotea din fire, mai ales cînd tîntea să fie spiritual.

Dacă te lua de mînă, una din gentileții lui era să ți-o strîngă pînă te făcea să țipi, și țipa el însuși cît îl ținea gura, în chip de glumă, cînd n-avea nimic de spus. Exagera cu grijă toate variantele la modă ale bonomiei și nepăsării și se vedea că-și repetă mereu: „Sînt cel mai mare proprietar din provincie, așa că trebuie să fiu altfel decît ceilalți".

Dacă în strada vreun hamal nu cădea la înțelegere cu vreunul din servitorii lui, marchizul se repezea valvîrtej să pună capăt gîlcevii, gata-gata să-l ucidă pe hamal. Marele lui titlu de glorie, care-l așeza în fruntea oamenilor energici și *zeloși ai ordinii stabilite* din provincie, consta în a fi arestat cu mîna lui pe unul din nenorociții aceia de țărani, împușcați nu se știe de ce, din porunca Bourbonilor, în urma uneia din conspirațiile sau mai bine zis din răscoalele ce izbucniseră sub domnia lor. Lucien nu află acest amănunt decît mult mai tîrziu. Partidul marchizului de Sanréal se rușina de lucrul acesta, și chiar el însuși, mirat de ceea ce făcuse, începu a-și da seama că un gentilom, mare proprietar, nu trebuie să facă pe jandarmul, ba, mai rău chiar, să aleagă un nenorocit de țăran din mijlocul unei mulțimi pentru a-l da să fie împușcat fără nici un fel de judecată aproape, după o simplă înfățișare înaintea unei comisii militare.

Marchizul, semănînd numai în această privință cu amabilii marchizi din timpul Regenței, era aproape cu desăvîrșire beat în fiecare zi, începînd de la prînz sau de la ora 1 d.a.; iar cînd îl acostă pe domnul de Lanfort, era ceasurile 2 d.a. În situația aceasta vorbea necontenit și devenea eroul tuturor povestirilor pe care le debita. „Asta nu-i lipsit de energie și nu și-ar fi pus gîtul sub secure în 93, ca cei de felul lui d'Hoquincourt, berbecii ăia blserlcoși", își spuse Lucien.

Marchizul de Sanréal ținea masă întinsă zi și noapte, și cînd vorbea despre politică, nu cobora niciodată de pe înălțimile energiei celei mai emfatice. Avea motivele lui în privința asta, căci știa pe de rost vreo douăzeci din frazele domnului de Chateaubriand, și mai cu seamă pe aceea care privea călăul și celelalte șase persoane trebuitoare pentru a putea guverna departamentul.

Ca să se mențină la acest nivel de elocvență, avea mereu pe o măsuță de mahon, de lîngă fotoliul său, o sticlă de coniac, cîteva scrisori de dincolo de Rin și un număr din *La France*, ziar care combate abdicările de la Rambouillet din 1830. Nimeni nu intra la Sanréal fără să bea în sănătatea regelui și a moștenitorului său legitim, Ludovic al XIX-lea.

— Zău, domnule, strigă Sanréal, întorcîndu-se către Lucien, poate într-o bună zi vom descărca armele împreună, dacă le-o trece prin gînd marilor legitimiști din Paris să scuture jugul avocaților!

Lucien răspunse într-un fel care, din fericire, plăcu marchizului, mai mult beat decît treaz, și din dimineața aceea, care se încheie cu vin fiert, în cafeneaua ultraregalistă a orașului, Sanréal se deprinse de-a binelea cu Lucien.

Eroicul marchiz avea însă un neajuns; ori de cîte ori auzea numele lui Ludovic-Filip, zvîrlea cu un glas ciudat și chelălăit acest simplu cuvînt: „*Tîlhar!*“ Aceasta era vorba lui de spirit, care, de fiecare dată, provoca hohotele de rîs ale nobilelor doamne din Nancy măcar de zece ori pe seară. Lui Lucien îi displăcu acea nesfîrșită repetiție și necontenită veselie.

CAPITOLUL XII

După ce observase de șaizeci sau de optzeci de ori efectul electric al acestei ingenioase glume, Lucien își spuse: „Nu sînt atît de prost încît să spun un singur

cuvînt din cîte gîndesc despre acești actori ambulanți; totul, la dînșii, chiar și rîsul, e prefăcătorie; pînă și în clipele cele mai vesele își amintesc de 93!"

Observația aceasta fu hotărîtoare pentru succesul eroului nostru. Cîteva cuvinte prea sincere stîrniseră ceva din admirația deosebită de care începuse să se bucure. De îndată ce putu să mintă față de oricine, cu ușurința cu care cîntă grecierele, entuziasmul se stîrni din nou, dar o dată cu naturalețea, dispăru și plăcerea. Printr-o tristă compensație, o dată cu prudența, începu, pentru Lucien, și plictiseala. La vederea fiecăruia dintre nobilii amici ai doamnei contese de Commercy, știa dinainte ce trebuia să spună și răspunsurile ce aveau să urmeze. Cei mai amabili dintre domnii aceia n-aveau decît opt sau zece glume la îndemînă, și ne putem face o idee despre hazul lor după cuvintele marchizului de Sauroal, care trecea drept unul din cei mai veseli.

De altfel, plictiseala e atît de dureroasă, chiar în provincie, pînă și pentru oamenii însărcinați s-o distribuie cu amîndouă mîinile, încît vanitoșilor gentilomi din Nancy le plăcea destul de mult să vorbească cu Lucien și să se oprească cu el în stradă. Burghezul acesta, care, cu toate milioanele tatălui său, se dăduse pe brazdă, era o noutate. De altfel, doamna de Puy-Laurens declarase că e foarte deștept. Acesta fu întîiul succes al lui Lucien. De fapt, nu mai era atît de ageamiu ca la plecarea lui din Paris.

Printre persoanele care se apropiaseră mai mult de el, aceea pentru care avea cea mai mare considerație era, nendoios, colonelul conte de Vassigny, un bărbat blond, malt, tînăr încă, deși foarte zbîrcit, cu aerul înțelept și de loc rece. Fusese rănit în 1830 și nu abuza prea mult de acest imens avantaj. Întors la Nancy, inspirase din nefericire o mare patimă micuței doamne de Villebelle, femeie cu un spirit cultivat și cu niște prea frumoși ochi, în care strălucea mai o ardoare nepotrivită, de proastă calitate. Doamna îl domina pe domnul de Vassigny, îl sîcîia, îi interzicea să se ducă la Paris, oraș pe care dorea fierbinte să-l revadă, și țintea mai ales ca Lucien să devină amicul lui intim. Domnul de Vassigny se ducea să-l ia

pe Lucien de-acasă. „E prea mare cinstea, gîndea acesta; ce-mi mai rămîne în provincie dacă nu mă pot bucura de puţină singurătate măcar acasă?" În sfîrşit, Lucien băgă de seamă că, după ce-l *îndulcise* îndestul cu complimentele cele mai măgulitoare şi mai bine ticluite, contele îl copleşea cu întrebări. Lucien încerca să răspundă ca un normand[1], ca să se distreze puţin, în timpul vizitelor atît de lungi ale contelui, căci timpul pare că stă în loc pentru provinciali, chiar şi pentru cei mai politicoşi; o vizită de două ceasuri e un lucru obişnuit.

— Care să fie adîncimea şanţului dintre palatul Tuileries şi grădină? îl întrebă într-o zi contele de Vassigny.

— Nu ştiu, răspunse Lucien, dar mi se pare greu de trecut cu armele în mînă.

— Cum! S-ar putea să fie de patru-cinci metri adîncime? Atunci apele Senei ar pătrunde în fundul şanţului.

— Aveţi dreptate... Mi se pare că fundul e mereu umed. Poate că n-are însă mai mult de un metru şi jumătate adîncime. Nu m-am gîndit niciodată să fac explorarea şanţului; am auzit însă vorbindu-se de el ca de un sistem de apărare militară.

Timp de douăzeci de minute Lucien încercă să se distreze cu vorbe de acestea, în doi peri.

Într-o zi, Lucien înţelese că doamna d'Hoquincourt se săturase de domnul d'Antin. Tînărul acesta cumsecade, atît de francez, atît de nepăsător în ceea ce privea viitorul, atît de doritor să placă, atît de dispus la veselie, era, în ziua aceea, nebun de dragoste şi de duioasă melancolie; îşi pierduse capul pînă într-atît, încît se străduia să fie şi mai amabil ca de obicei. În loc să înţeleagă îndemnurile politicoase de-a se duce să se plimbe cîteva clipe şi de-a reveni mai tîrziu, pe care i le adresa doamna d'Hoquincourt, domnul d'Antin se mărginea să măsoare salonul cu paşi mari.

— Am o mare dorinţă, doamnă, îi spuse Lucien, aş vrea să vă dăruiesc o mică gravură englezească, delicios înrămată; v-aş cere îngăduinţa s-o aşez în salonul dum-

[1] În doi peri.

neavoastră, dar în ziua în care n-aș mai vedea-o la locul ei obișnuit, pentru a vă arăta cît de mult mă doare fapta aceasta atît de crudă, n-aș mai călca la dumneavoastră.

— Pentru că dumneata ești un om de spirit! răspunse ea rîzînd. Nu ești destul de prost ca să te îndrăgostești... Doamne-Dumnezeule, e ceva în lume mai plicticos decît amorul?...

Asemenea cuvinte erau însă rare pentru sărmanul Lucien; viața sa redevenea foarte searbădă și monotonă. Părinții se mutaseră în salonașele din Nancy, aveau servitori cu livrele fermecătoare; cabrioleta și caleașca pe care mama și le comandase de la Londra, se puteau lua la întrecere, prin strălucirea lor, cu echipajele domnului de Sauzeat și ale celor mai bogați proprietari din ținut; pe lîngă aceasta, cuviincioasa mamă îi trimitea tatălui său anecdote cu privire la cele mai nobile familii din Nancy. Și, cu toate acestea, era tot atît de plictisit, dacă nu și mai mult, ca și atunci cînd își petrecea serile plimbîndu-se pe străzile din Nancy și nu cunoștea pe nimeni.

Adesea, pe punctul de a intra într-o casă, se oprea în stradă înainte de-a se expune supliciului țipetelor care aveau să-i străpungă urechile. „Urca-mă-voi?" se întreba. Citeodată auzea chiar din stradă aceste țipete. Provinciatul care sporovăiește e înfiorător cînd se află în mijghic; cînd nu mai are nimic de spus, recurge la forța plămînilor lui, de care pare mîndru, și pe bună dreptate, deoarece își răpune deseori adversarul, prin acest mijloc, reducîndu-l la tăcere.

„Ultraregalistul din Paris e domesticit, își spunea Lucien, aici îl găsesc însă în stare naturală; e o specie înfiorătoare, gălăgioasă, *injuriantă*, obișnuit să nu fie niciodată contrazis, rostind timp de trei sferturi de oră aceeași frază. Ultraregaliștii cei mai nesuferiți din Paris, din cauza cărora se golește salonul doamnei Grandet, ar fi aici oameni din bună societate, moderați, vorbind pe un ton credincios."

Nu ajunsese încă să vorbi cu glas tare, ceea ce era cel mai odios lui Lucien, căci se putea obișnui cu diavolul. „Ar trebui să-l întîlnesc, așa cum se studiază științele naturale. Dom-

nul Cuvier[1] ne spunea, la Jardin des Plantes, că a studia metodic, însemnînd cu grijă asemănările și deosebirile, e un mijloc sigur de-a ne vindeca de dezgustul pe care ni-l inspiră viermii, insectele, hidoșii raci-de-mare etc."

Cînd întîlnea pe unul din amicii săi cei noi pe stradă, Lucien nu putea niciodecum să se eschiveze și să nu se oprească. Se priveau, nu știau ce să-și spună, vorbeau despre căldură sau despre frig etc.; căci provincialul nu citește decît jurnale, și, după ce-a trecut ceasul de discuție asupra jurnalului, nu mai știe ce să spună. „Adevărul este că aici e o nenorocire să fii bogat, gîndea Lucien. Bogații sînt mai puțin ocupați decît ceilalți, și din pricina aceasta, după cît se pare, mai răi. Își petrec viața cercetînd la microscop faptele vecinilor lor, nu cunosc alt leac împotriva plictiselii decît spionajul reciproc, ceea ce, în primele luni, ascunde în ochii străinului lipsa lor de idei. Cînd soțul se pregătește să spună unui străin o poveste cunoscută de soția și de copiii săi, îi vezi pe aceștia arzînd de nerăbdare să ia cuvîntul din gura tatălui, pentru a istorisi ei înșiși povestea; și, deseori, sub pretextul de-a adăuga un amănunt trecut sub tăcere, o iau de la capăt."

Cîteodată, plictisit, în loc să-și facă toaleta, după ce deșteptarea, și să meargă în societatea nobilă, Lucien rămînea *să bea un pahar de bere* cu gazda sa, domnul Bonard.

— M-aș duce să-i ofer însuși domnului prefect o sută de ludovici, îi spunea într-o zi lui Lucien bravul industriaș, nu prea respectuos față de stăpînire, m-aș duce să-i ofer o sută de ludovici ca să obțin permisiunea de a introduce în țară două mii de saci de grîu din străinătate. Cu toate acestea, tatăl său are o leafă de douăzeci de mii de franci!

Bonard nu respecta nobilimea din ținut mai mult decît pe magistrați.

— Fără doctorul Du Poirier, îi spunea lui Lucien, bandiții ăștia n-ar fi atît de răi; îl primești cam des, domnule, ferește-te! Nobilii din ținutul nostru, adăugă Bonard, tre-

[1] *Cuvier, Georges* (1769—1832), naturalist francez, creator al anatomiei comparate și paleontologiei.

mură de frică ori de cîte ori poșta din Paris întîrzie cu patru ceasuri; atunci vin să-mi vîndă înainte de vreme recolta lor de grîu; sînt la picioarele mele ca să obțină nur, iar a doua zi, liniștiți de sosirea, în cele din urmă, a poștei, abia îmi răspund la salut, pe stradă. Nu cred că sînt necinstit luînd nota de fiecare necuviință și punîndu-i sa-mi plătească pentru fiecare din ele cîte un ludovic. Mă înțeleg în privința asta cu valetul pe care mi-l trimit ca să-mi predea grumele, care, deși zgîriciți, n-ai crede, domnule, ca n-au nici măcar curajul să vină să asiste la macelărirea grumului lor! La al patrulea sau al cincilea dublu decalitru domnul de Saucrot al gros pretinde că pleava n-face rău la plămîni, ce caraghios e *particularul* ăsta, care vrea să-și dezdăunească corvezile, pe iezuiți și vechiul regim, și acolea toate pe spinarea noastră!

Intr-o seară, după apel, pe cînd ofițerii se plimbau prin Piața Armelor, colonelul Malher de Saint-Mégrin cedă unei porniri de ură împotriva eroului nostru.

Ce înseamnă cele patru sau cinci livrele în culori batătoare la ochi și cu galoanele acelea enorme pe care le expui pe străzi? Fac o impresie tare proastă în regiment!

Pe cuvîntul meu, domnule colonel, că nu există nici un articol în regulamentele regimentului care să-ți interzică să-ți cheltui banii atunci cînd îi ai.

Ai înnebunit de vorbești în felul ăsta cu colonelul? îi spuse în șoaptă amicul său Filloteau, luîndu-l deoparte. Are să ți-o coacă!

- Și ce-mi poate face? Cred că mă urăște exact atîta cît poți urî un om pe care-l vezi foarte rar; n-am să dau însă îndărăt nici cu un centimetru din fața unui om care mă urăște fără să-i fi dat vreun motiv. *Așa mi-a cășunat mie* cu livrelele, în *momentul de față*, și am comandat de la Paris, din aceleași motive, douăsprezece perechi de flonele!

A, ce cap nărăvaș ai!

- Nici bănuiam, domnule colonel. Vă dau cuvîntul meu de onoare că nici n-aveți un ofițer mai puțin închipuit și mai pașnic. Dorește să nu se lege nimeni de mine, ca să

nu mă leg nici eu de nimeni ; și voi fi, cît se poate de cuviincios, cît se poate de cuminte cu toți, dar dacă cineva mă sîcîie, va avea de-a face cu mine !

A treia zi, colonelul Malher îl chemă pe Lucien și-i interzise, dar cu un aer încurcat și fals, de-a avea mai mult decît doi servitori în livrea. Lucien își puse oamenii săi să se îmbrace în civil, dar cu cea mai mare eleganță, ceea ce contrasta în mod tare hazliu cu aerul lor stîngaci și comun. Se sluji, pentru confecționarea acestor haine noi, de un croitor din partea locului. Împrejurarea aceasta, la care nu se gîndise, asigură succesul glumei sale și-i aduse o adevărată glorie în societate, doamna de Commercy felicitîndu-l. Cît despre doamnele d'Hoquincourt și de Puy-Laurens, erau nebune după el.

Lucien scrise mamei sale despre povestea cu livrelele ; pe de altă parte, colonelul o adusese la cunoștința ministerului. Lucien se aștepta la aceasta. În aceeași vreme observă că meritele sale erau luate și mai în serios în saloanele din Nancy ; și asta, pentru că doctorul Du Poirier arăta răspunsurile amicilor săi din Paris la scrisorile prin care le ceruse informații asupra poziției sociale și financiare a casei „Van Peters, Leuwen & Co.". Răspunsurile fuseseră cît se poate de favorabile. „Casa aceasta, i se comunica, face parte din numărul redus al celor care obțin pe bani, cînd e cazul, anumite informații de la miniștri, împărțind cîștigul pe din două."

Domnul Leuwen tatăl se deda, îndeosebi, acestui periculos gen de afaceri, care ruinează pînă la urmă, dar prilejuiesc în schimb o seamă de relații plăcute și importante. Era în cei mai buni termeni cu birourile ministeriale, așa că i se aduse la cunoștință din vreme denunțul trimis de colonelul Malher împotriva fiului său.

Povestea asta în legătură cu livrelele fiului său îl distră grozav și se ocupă de ea, așa încît, după o lună, colonelul Malher de Saint-Mégrin primi o scrisoare ministerială deosebit de neplăcută.

Mare poftă ar fi avut colonelul să-l trimită pe Lucien în vreun oraș industrial, ai cărui muncitori înce-

peau să se organizeze în societăți de *ajutor mutual*[1]! Cum însă, în calitate de șef al regimentului, trebuie să știi să-ți calci pe inimă, colonelul, întîlnindu-l pe Lucien, îi spuse cu surîsul fals al unui om de rînd care vrea să facă pe șiretul :

— Mi s-a raportat, tinere, despre purtarea dumitale disciplinată în privința livrelelor ; sînt mulțumit de dumneata ; poți avea oricît de mulți oameni în livrea, dar atenție la punga lui *papa* !

Am onoarea să vă mulțumesc, domnule colonel, i-a răspuns Lucien cu încetineală, mi-a scris *papa* în privința asta, în ziua cînd chiar că l-a văzut pe ministru !

Sentimentul care însoți vorbele din urmă îl jigni adînc pe colonel. „A, de n-aș fi colonel și dacă n-aș avea ambiția să ajung general de brigadă, gîndi Malher, cu ce lovitură strașnică de sabie ți-aș plăti vorba asta, păcătos obraznic !" Îl salută însă pe sublocotenent cu aerul deschis și cordial al unui vechi ostaș.

Astfel, printr-un amestec de forță și de prudență, cum se spune în cărțile grave, Lucien lăsă într-adevăr să creadă îndoit ura ce i se nutrea la regiment, fără să-i dea însă nici o vorbă urîtă despre el rostită în mod oficial. Mulți dintre camarazii lui se arătau amabili, el însuși avea prostul obicei de a nu vorbi cu dînșii decît cu multă politețe celei mai stricte. Datorită acestui tihnit procedeu de viață, se plictisea îngrozitor și nu lua cu nimic parte la plăcerile tinerilor ofițeri de vîrsta lui ; avea cusururile veacului său.

În vremea aceea, senzația de noutate pe care i-o dădea societatea din Nancy sufletului eroului nostru se topise cu totul. Lucien cunoștea foarte bine pe toți oamenii cu vază. Nu-i mai rămînea decît să filozofeze. Socotea că femeia de-acolo se poartă mult mai natural decît la Paris, dar, ca o urmare firească, proștii erau mult mai supărători la Nancy. „Ceea ce lipsește acestor oameni, chiar și celor mai buni, își spunea Lucien, este neprevăzutul". Acest neprevăzut Lucien îl descoperea însă uneori la doctorul Du Poirier și la doamna de Puy-Laurens.

[1] Societăți de ajutor mutual" au luat ființă în rîndurile armatei franceze din Algeria în preajma anului 1833.

Lucien n-o întîlnise niciodată în societate pe acea doamnă de Chasteller care îl văzuse cîndva căzînd de pe cal la sosirea lui în Nancy. O uitase, dar, din obișnuință, trecea aproape în fiecare zi pe strada Pompei. E însă drept că se uita mai adesea la ofițerul liberal, spion atașat pe lîngă cabinetul de lectură al lui Schmidt, decît la obloanele de culoare verde-papagal.

Într-o după-amiază obloanele erau deschise; Lucien văzu o perdeluță frumoasă de muselină brodată și numaidecît începu, fără să-și dea seama aproape, să-și joace calul. Nu era calul englezesc al prefectului, ci un bidiviu unguresc căruia nu-i conveni de loc acest lucru. Ungurul se mînie în așa măsură și execută niște salturi atît de neobișnuite, încît de două sau de trei ori Lucien fu cît pe-aci să fie aruncat de pe șa.

„Cum, în același loc?" își spunea, înroșindu-se de mînie; și, culme a nenorocirii, tocmai în clipele cele mai critice, văzu că perdeluța de la fereastră se dădu puțin la o parte. Era vădit că-l privea cineva. Era într-adevăr doamna de Chasteller, care-și spunea: „A, iată-l pe tînărul meu ofițer, care-o să mai cadă o dată!" Îl remarca adesea cînd trecea; toaleta lui era de-o eleganță desăvîrșită, și totuși n-avea nimic de fante spileuit.

În sfîrșit, Lucien păți o rușine nemaipomenită, căci bidiviul său ungurese îl azvîrli la zece pași depărtare poate de locul unde căzuse în ziua sosirii regimentului. „Parcă e un făcut! își spuse încălecînd din nou, foc și pară de mînie. Sînt menit să mă fac de rîs în ochii acestei tinere femei!"

În tot timpul serii nu se putu mîngîia de această nenorocire. „Ar trebui s-o văd, gîndi, ca să știu dacă se poate uita la mine fără s-o pufnească rîsul."

Seara, la doamna de Commercy, Lucien își povesti necazul, care deveni noutatea zilei, și avu plăcerea s-o audă repetată fiecărui nou-venit. Către sfîrșitul serii auzi rostindu-se numele doamnei de Chasteller; o în-

trebă atunci pe doamna de Serpierre de ce nu se arată niciodată *în societate*.

— Tatăl ei, marchizul de Pontlevé, a avut de curînd un acces de gută ; și a fost de datoria fiicei, deși e crescută la Paris, să-i țină de urît ; și-apoi, noi n-avem norocul să-i fim pe plac.

O doamnă, așezată alături de doamna de Serpierre, adause cîteva cuvinte amare, supralicitate de către doamna de Serpierre.

„Dar, își spuse Lucien, aceasta-i curata invidie ; sau purtarea doamnei de Chastellet le oferă un pretext nimerit?» Își aminti atunci de ceea ce-i spusese, la sosirea lui, domnul Bonchard, directorul stației de poștă, în privința domnului de Busant de Sicile, locotenent-colonel în Regimentul 20 cavalerie ușoară.

A doua zi dimineață, în tot timpul instrucției, Lucien nu se putu gîndi decît la nenorocirea sa din ajun... „Totuși, calaria e poate singurul lucru de care mă achit cum trebuie. Dansez foarte prost, nu strălucesc de loc într-un salon ; e limpede, providența a vrut să mă umilească... La dracu! dacă întîlnesc vreodată pe această tînără femeie, trebuie s-o salut. Căderile mele mi-au dat prilej să fac oarecum cunoștință cu ea, și dacă ea interpretează salutul meu ca o impertinență, cu atît mai bine, amintirea acestuia va face o legătură între clipa de față și imaginea căderilor mele caraghioase !"

Peste patru sau cinci zile, ducîndu-se pe jos la cazarma pentru țesălatul de scară, Lucien văzu la zece pași depărtare, la colțul străzii, o femeie destul de înaltă, cu o pălărie foarte simplă. I se păru că recunoaște părul acela neobișnuit în ceea ce privește bogăția și frumusețea culorii, de parcă ar fi fost lustruit, care-l impresionase cu trei luni mai înainte. Era, într-adevăr, doamna de Chastellet. Și, cu multă surprindere, recunoscu mersul ușor și tineresc, specific parizian.

„Dacă mă va recunoaște, nu se va putea opri *să nu-mi vadă un nas*."

O privi cu ochii, dar simplitatea și seriozitatea expresiei lor trădă o reverie oarecum tristă, iar niciidecum gîndul de a-și bate joc de cineva. „Desigur, își spuse,

n-a fost nimic batjocoritor în privirea pe care a fost nevoită să mi-o acorde trecînd atît de aproape de mine. A fost silită să se uite la mine, așa cum te uiți la un obstacol, la un lucru pe care-l întîlnești în stradă... E grozav de măgulitor ! Am jucat rolul unei căruțe... Era chiar oarecare timiditate în ochii aceia atît de frumoși... Dar, la urma urmelor, a recunoscut oare în mine pe călărețul fără noroc ?"

Lucien nu-și aduse aminte de proiectul de-a o saluta pe doamna de Chasteller decît tîrziu, după ce trecuse de el ; privirea ei modestă și chiar timidă fusese atît de nobilă, încît atunci cînd trecu pe lîngă Lucien, acesta coborîse, fără să vrea, ochii în jos.

Cele trei ore și mai bine de instrucție din dimineața aceea nu i se mai părură eroului nostru la fel de lungi ca de obicei ; îi stăruia în minte privirea aceea, atît de puțin provincială, care-l fixase drept în ochi. „De cînd sînt la Nancy, sufletul meu plictisit n-a avut decît o singură dorință : să smulgă din mintea acestei tinere femei amintirea caraghioasă pe care o are despre mine... N-aș mai fi numai un om plicticos, aș fi și un prost dacă n-aș reuși măcar în acest nevinovat proiect."

Seara își înteți atențiile față de doamna de Serpierre și față de cele cinci sau șase bune prietene, strînse în jurul ei ; urmări cu priviri însuflețite o nesfîrșită diatribă, plină de răutate, împotriva Curții lui Ludovic-Filip, care se încheie cu o critică amarnică, rostită de doamna de Sauves d'Hoquincourt. Această manevră bine calculată îi îngădui lui Lucien să se apropie, după un ceas, de măsuța la care lucra domnișoara Théodelinde, ca să le dea, ei și prietenelor ei, noi amănunte asupra ultimei sale căderi de pe cal.

— Ce e mai rău, adăugă, e că am avut spectatori, și dintre aceia pentru care un asemenea eveniment nu era de fel o noutate.

— Și pe cine ?... întrebă domnișoara Théodelinde.

— Pe o tînără femeie care ocupă etajul întîi al palatului de Pontlevé.

— O, e doamna de Chasteller !

— Asta mă mai mîngîie puţin, deoarece se spun destule lucruri rele despre dînsa.

— Adevărul este că e foarte înfumurată ; nu e iubită în Nancy ; n-am cunoscut-o decît cu prilejul unor vizite în societate, ceea ce înseamnă, adăugă buna Théodelinde, că n-o cunoaştem de loc. Nu se prea grăbeşte să întoarcă vizitele. Aş crede mai curînd că e nepăsătoare din fire şi că nu se simte bine departe de Paris.

— Adesea, spuse una din tinerele amice ale domnişoarei de Serpierre, porunceşte să se înhame caii la trăsură, iar după un ceas, două de aşteptare, să deshame ; se spune că e ciudată, sălbatică.

E un lucru supărător, pentru un suflet mai delicat, reluă Théodelinde, să nu poată dansa o singură dată cu un barbat fără ca acesta să nu se gîndească la însurătoare.

— E tocmai contrariul celor ce se întîmplă cu noi, sărmane fete fără zestre, răspunse amica ; vezi bine, e văduva cea mai bogată din provincie.

Se vorbi de caracterul din cale-afară de tiranic al domnului de Pontlevé. Lucien aştepta mereu un cuvînt despre domnul de Busant. „Sînt cu gîndul aiurea ! îşi spuse în cele din urmă. Cum ar putea nişte tinere fete ca acestea să bage de seamă astfel de lucruri ?“

Un tînăr blond, cu aerul searbăd, intră în salon.

Iată, spuse Théodelinde, iată probabil pe bărbatul care o plictiseşte cel mai mult pe doamna de Chasteller ; e domnul Blançay, vărul ei, care o iubeşte de zece sau de cincisprezece ani, care vorbeşte adesea, cu duioşie, de această iubire din vremea copilăriei şi mai aprinsă de cînd doamna de Chasteller e o văduvă atît de bogată. Năzuinţele domnului de Blançay sînt ocrotite de domnul de Pontlevé, a cărui preaplecată slugă este şi care-l invită de trei ori pe săptămînă să ia masa cu scumpa sa verişoară.

Cu toate acestea, spuse amica domnişoarei Théodelinde, tatăl meu pretinde că domnul de Pontlevé nu se teme decît de un singur lucru, şi anume de căsătoria fiicei sale. Se slujeşte de domnul de Blançay ca să-i îndepărteze pe ceilalţi pretendenţi, dar nu va intra niciodată în posesia frumoasei averi, a cărei administrare şi-o

rezervă domnul de Pontlevé; de aceea n-o lasă să se întoarcă la Paris.

— Domnul de Pontlevé, adăugă domnișoara Théodelinde, a făcut o scenă îngrozitoare fiicei sale, mai zilele trecute, spre sfîrșitul accesului său de gută, pentru motivul că ea n-a vrut să-și concedieze vizitiul. „N-am să mai ies multă vreme seara, spunea domnul de Pontlevé, și vizitiul meu te poate servi foarte bine; de ce să păstrezi în serviciu un element rău, care n-are aproape nimic de lucru?" Scena a fost aproape tot atît de tare ca și aceea pe care a făcut-o fiicei sale atunci cînd a vrut s-o strice cu amica ei intimă, doamna de Constantin.

— Femeia aceea de duh, ale cărei replici atît de hazlii ni le povestea mai deunăzi domnul de Lanfort?

— Întocmai! Domnul de Pontlevé e grozav de zgîrcit și temător și-i era frică de influența caracterului hotărît al doamnei de Constantin. Nutrește proiecte de emigrare în cazul căderii lui Ludovic-Filip și al proclamării republicii. Cu prilejul celei dintîi emigrații a dus-o foarte greu. Are moșii mari, dar puțini bani gheață, zice-se, și dacă trece din nou peste Rin, se bizuie în special pe averea fiicei sale.

Convorbirea se urma astfel plăcut între Lucien, Théodelinde și amica ei, pînă ce doamna de Serpierre crezu potrivit rolului ei de mamă să întrerupă puțin acest *aparté*, pe care-l privea de altfel cu multă plăcere.

— Despre ce vorbiți acolo? întrebă, apropiindu-se cu oarecare voioșie. Păreți foarte aprinși!

— Vorbim despre doamna de Chasteller, răspunse amica.

Fizionomia doamnei de Serpierre se schimbă numaidecît cu totul și luă expresia severității celei mai riguroase.

— Aventurile acestei doamne, spuse, nu trebuie să fie subiectul de conversație al unor fete; ea ne-a adus de la Paris purtări foarte primejdioase pentru fericirea voastră viitoare, domnișoarelor, ca și pentru considerația voastră în societate. Din nenorocire, averea și strălucirea deșartă în care-o învăluie această avere pot înșela asupra

gravității greșelilor ei; ne-ați îndatora mult, domnule, adăuga ea cu un aer sever, întorcîndu-se către Lucien, nemaivorbind niciodată cu fetele mele despre aventurile doamnei de Chasteller.

„Urîcioasă femeie! gîndi Lucien. Ne distram puțin, întîmplător, și ea vine să strice totul; și cînd te gîndești că eu am ascultat toate poveștile ei triste, timp de-o oră, cu atîta răbdare!"

Lucien plecă lumdu-și acum cel mai mumdru și mai sever pe care și l-l putu aminti; se întoarse acasă, foarte bucuros, că și întîlnirea cu gazda, pe bunul domn Bonard, n-a fost decît de gratu.

Încetul cu încetul, din plictiseală și fără să se gîndească de loc la iubire, Lucien își însuși grijile unui om îndrăgostit, lucru care-l distră foarte mult. Duminică dimineață puse pe unul din servitorii săi de gardă în fața ușii palatului Pontlevé. Cînd omul îi spuse că doamna de Chasteller intrase chiar atunci la Propovăduirea, o biserică din partea locului, alergă într-acolo.

Biserica era însă atît de micuță, și caii lui Lucien, față de care își făcuse lege să nu iasă, făceau atîta zgomot pe trotuarul străzii, iar prezența lui în uniformă era atît de bătătoare la ochi, încît se rușină de lipsa lui de delicatețe. Nu putu s-o vadă bine pe doamna de Chasteller, care se așezase în fundul unei capele destul de întunecoase. Lucien observă la ea multă simplitate. „Sau mă înșel grozav, gîndi, sau femeia asta nici nu se sinchisește de ceea ce-o înconjoară; de altfel, ținuta ei se potrivește cu cea mai înaltă evlavie."

Duminica următoare Lucien veni pe jos la biserica Propovăduirea, dar chiar și așa se simțea rău, făcea prea mult efect.

Cu greu ar fi putut fi cineva mai distins decît doamna de Chasteller; Lucien, care se așezase astfel ca s-o vadă mai bine la ieșire, observă însă că, atunci cînd nu-și lăsa ochii în pămînt, erau de o frumusețe atît de deosebită, încît, fără voia ei, trădau ceea ce simțea ea în acea clipă. „Intr-niște ochi, gîndi, care trebuie să dea adesea multă bătaie de cap stăpînei lor; oricît s-ar strădui, nu-i poate face inexpresivi."

În ziua aceea exprimau o atenție și o melancolie adîncă.

„Privirile acestea înduioșate sînt tot în cinstea domnului de Busant de Sicile ?“

Întrebarea pe care și-o puse îi strică aproape toată bucuria.

CAPITOLUL XIV

„Nu credeam că iubirile de garnizoană sînt supuse acestor neajunsuri.“ Gîndul acesta cumpănit, dar vulgar, întunecă puțin sufletul lui Lucien, care căzu într-o reverie adîncă.

„Ei bine, *ușoară* sau ba, își spuse după o lungă tăcere, ar fi pentru mine o încîntare să pot vorbi prietenește cu o făptură ca asta.“ Expresia figurii ei nu era însă de acord cu acest cuvînt : *încîntare*. „Nu-mi pot ascunde, urmă cu mai mult sînge rece, cît e de cumplită distanța de la un locotenent-colonel la un simplu sublocotenent ; și o distanță și mai alarmantă de la nobilul nume de domnul de Busant de Sicile, însoțitorul lui Carol de Anjou, fratele Sfîntului Ludovic, la Leuwen, acest neînsemnat nume burghez... Pe de altă parte, livrelele mele atît de noi și caii mei englezești trebuie să-mi dea o seminobleță pe lîngă acest suflet provincial... Poate, adăugă rîzînd, o nobleță întreagă... Nu, reluă, și ridicîndu-se înfuriat parcă, gînduri atît de josnice n-ar putea dăinui într-o fizionomie atît de nobilă... Și chiar dacă le-ar avea, ideile acestea ar fi ideile castei sale și care nu sînt caraghioase la ea, deoarece și le-a însușit pe cînd își studia catehismul, la vîrsta de 6 ani ; nu sînt idei, sînt sentimente. Nobilimea provincială dă mare atenție livrelelor și lustrului pe care-l au trăsurile. Dar ce rost au aceste scrupule fără temei ? Trebuie să mărturisesc că sînt foarte caraghios. Am eu dreptul să cercetez niște calități atît de intime ? Aș vrea să petrec cîteva seri

în salonul pe care-l vizitează ea seara... Tatăl meu m-a sfidat că n-am să izbutesc a fi admis în saloanele din Nancy, şi iată-mă-s primit! A fost destul de greu, dar a venit vremea să am şi ce face în mijlocul acestor saloane. Mor de plictiseală, şi excesul de plictiseală m-ar putea face neatent... ceea ce vanitatea acestor nobili de provincie, chiar şi a celor mai buni, nu mi-ar ierta niciodată. De ce nu mi-aş propune, ca să am un *scop în viaţă*, cum spune domnişoara Sylviane, să izbutesc a petrece cîteva seri în tovărăşia acestei tinere femei? Eram prea serios, ca să mă gîndesc la iubire şi să-mi fac reproşuri. Această distracţie nu mă va împiedica să fiu un om stimabil şi să-mi servesc patria, dacă mi se va înfăţişa prilejul.

De altfel, adăugă surîzînd melancolic, cuvintele ei *amabile* mă vor vindeca destul de repede de plăcerea pe care presupun că aş avea-o văzînd-o; cu purtări puţin mai nobile, cu expresiile cuvenite unei alte poziţii sociale, ar fi ediţia a doua a domnişoarei Sylviane Berchu. Va fi cucernică şi acră ca doamna Serpierre, sau ameţită de fumurile noblеţei şi vorbindu-mi de titlurile strămoşilor ei, ca doamna de Commercy, care-mi povestea ieri, încurcînd toate datele, şi, ceea ce e şi mai rău, mult prea pe îndelete, cum unul din strămoşii ei, anume Enguerrand, l-a urmat pe Francise I în războiul contra albigenzilor şi a devenit conetabil de Auvergne... Toate astea-s poate adevărate, ea însă e frumoasă; ce-mi trebuie mai mult ca să petrec un ceas, două? Şi, ascultînd felurite baliverne, aş fi la doi paşi de dînsa. Ar fi chiar interesant de văzut, din punct de vedere filozofic bineînţeles, cum se poate că atîtea gînduri ridicole sau josnice să nu urîţească o asemenea fizionomie. Asta fiindcă, de fapt, nimic nu e mai caraghios decît ştiinţa lui Lavater [1].“

Ceea ce dădu un răspuns la toate, în mintea lui Lucien, fu gîndul că ar fi o stîngăcie din partea lui să nu pătrundă în saloanele frecventate de doamna de Chasteller, sau în al ei, în caz că nu se ducea nicăieri.

[1] *Lavater, Jean-Gaspard* (1741—1801), filozof şi poet elveţian; creatorul fiziognomoniei, pretinsă ştiinţă care afirma că trăsăturile feţei indică caracterul şi calităţile morale ale omului.

„Asta îmi va da de lucru, va fi ca și luarea cu asalt a saloanelor din Nancy.“ Cu toate raționamentele acestea filozofice, cuvîntul fatal iubire fu îndepărtat, și Lucien nu-și mai reproșă nimic. Își bătuse joc de-atîtea ori de starea jalnică în care-l văzuse pe Edgar, unul din verii săi! „Să faci în așa fel ca stima pe care ți-o datorezi ție însuți să atîrne de părerea unei femei care se stimează pentru că strămoșul ei a ucis niște albigenzi în calitate de însoțitor al lui Francisc I, ce complicație ridicolă! În conflictul acesta, bărbatul e mai ridicol decît femeia!“

Cu toate aceste frumoase raționamente, domnul de Busant de Sicile ocupa sufletul eroului nostru cel puțin tot atîta cît și doamna de Chasteller. Cu o dibăcie uimitoare, punea întrebări indiscrete în privința domnului de Busant și a primirii de care se bucurase. Domnul Gauthier, domnul Bonard și prietenii lor, precum și societatea de mîna a doua, care exagerează de obicei totul, nu știau nimic despre domnul de Busant decît că era de stirpe foarte înaltă și că fusese amantul doamnei de Chasteller. În saloanele doamnelor de Commercy și Puy-Laurens nu se vorbea despre lucrurile acestea tot atît de limpede. Cînd Lucien punea întrebări asupra domnului de Busant, lumea bună părea a-și aminti că el, Lucien, e din tabăra inamică, și nu putu să obțină niciodată un răspuns clar. Nu putea să atace un asemenea subiect cu amica sa, domnișoara Théodelinde, care era, într-adevăr, singura ființă ce părea că nu dorește să-l înșele. Lucien n-ajunse niciodată să știe adevărul în privința domnului de Busant. De fapt, acesta era un gentilom foarte la locul lui și foarte viteaz, dar lipsit de orice fel de inteligență. La sosirea sa la Nancy, interpretînd greșit primirea ce i se făcuse și uitînd de talia sa groasă, de privirea sa banală și de cei 40 de ani ai săi, se îndrăgosti nebunește de doamna de Chasteller. Îi plictisise foarte ades, pe ea și pe tatăl ei, cu vizitele lui, iar ea nu reușise niciodată să obțină ca vizitele acestea să fie mai rare. Tatăl ei, domnul de Pontlevé, ținea să fie în bune relații cu puterea armată din Nancy. Dacă i s-ar descoperi cu

totul nevinovata corespondență pe care-o purta cu Carol al X-lea, cine ar fi însărcinat să-l aresteze? Și cine i-ar putea acoperi fuga? Iar dacă, deodată, s-ar afla că la Paris s-a proclamat republica, cine l-ar putea ocroti împotriva poporului din ținut?

Sărmanul Lucien era însă prea departe de-a da de rostul acestor lucruri. Îl vedea foarte adesea pe domnul Du Poirier ocolindu-i întrebările cu o admirabilă dibăcie.

În societatea bună i se repeta mereu: „Ofițerul acesta superior se trage dintr-unul din aghiotanții ducelui de Anjou, fratele lui Ludovic cel Sfînt, pe care l-a ajutat să cucerească Sicilia."

Afla ceva mai mult de la domnul d'Antin, care-i spuse într-o zi:

Foarte bine ai făcut ocupîndu-i apartamentul, care e unul din cele mai potrivite din oraș. Bietul Busant era un om foarte brav, fără nici o idee însă, dar cu purtări excelente, și oferea doamnelor dejunuri foarte plăcute în pădurea de la Burelviller, sau la „Vînătorul verde", la un sfert de poștă de-aici; mai în fiecare zi, către miezul nopții, se credea vesel pentru că era cam beat.

Tot ocupîndu-se de mijloacele de-a o întîlni pe doamna de Chasteller în vreun salon, dorința de a străluci în ochii locuitorilor din Nancy, pe care Lucien începea să-i disprețuiască poate mai mult decît trebuia, fu înlocuită, ca mobil al acțiunilor, de dorința de a preocupa măcar mintea, dacă nu și sufletul, acelei jucării frumoase. „Ciudate idei trebuie să mai aibă! gîndi. O tînără ultraregalistă din provincie, trecînd de la «Sacré-Coeur»[1] la curtea lui Carol al X-lea și izgonită din Paris în zilele lui iulie 1830!" Aceasta era, în adevăr, istoria doamnei de Chasteller.

În 1814 după întîia Restaurație, domnul de Pontlevé se află în culmea disperării văzîndu-se la Nancy și nu la Curte. „Văd cum se restabilește, zicea, linia de demarcație dintre noi și nobilimea de la curte. Vărul meu,

[1] Congregație de călugărițe *(La Société des religieuses du Sacré-Coeur de Jésus)*, fondată în 1800 și destinată, mai cu seamă, „educației" tinerelor fete din burghezie; pensioanele conduse de această congregație aveau o răspîndire foarte largă.

cu același nume ca și mine, va veni, la vîrsta de douăzeci și doi de ani, și asta numai pentru că e de la curte, să comande, în calitate de colonel, regimentul în care, prin favoare, voi fi căpitan la patruzeci."

Acesta era necazul cel mare al domnului de Pontlevé, din care nu făcea nimeni nici o taină. În curînd i se mai ivi unul. Înfățișîndu-se la alegerile din 1816, pentru Camera Deputaților, obținu șase voturi, cu al său cu tot. Fugi la Paris, declarînd că părăsește pe veci provincia după acest afront și luînd cu sine și pe fiica lui, în vîrstă de 5 sau 6 ani. Ca să aibă o situație la Paris, solicită titlul de pair al Franței. Domnul de Puy-Laurens, pe atunci cu multă trecere la Curte, îl sfătui să-și ducă fetița la pensionul maicilor de la „Sacré-Coeur"; domnul de Pontlevé îi urmă sfatul, simțindu-i toată importanța. El însuși deveni foarte cucernic și izbuti astfel, în 1828, să-și mărite fata cu un general-aghiotant, atașat la curtea lui Carol al X-lea, căsătorie ce fu considerată drept foarte avantajoasă. Domnul de Chasteller era bogat. Părea mai vîrstnic decît era, fiind complet pleșuv, dar era de o vioiciune uimitoare și-avea niște maniere de-o grație care ajungea pînă la dulcegărie. Dușmanii lui de la Curte îi aplicau versul pe care-l dedicase Boileau romanelor din vremea aceea :

Et, jusqu'à je vous hais, tout s'y dit tendrement. [1]

Doamna de Chasteller, bine călăuzită de soțul ei, care știa să se folosească și de cele mai mărunte însușiri care au atîta efect la Curte, se bucură de o bună primire din partea principeselor ; dispunea de lojele Curții la Opera Bufă și la Operă, iar vara, de două apartamente, unul la Meudon [2] și altul la Rambouillet. Din fericire, nu se ocupa niciodată de politică și nu citea jurnale. Nu cunoștea politica decît din ședințele Academiei Franceze, la care soțul ei o obliga să asiste, pentru că avea mari pretenții de-a deveni membru al ei, ca unul care era mare admirator

[1] „Acolo totul se spune cu duioșie ; pînă și *te urăsc*."
[2] Castel lîngă Versailles.

al versurilor lui Millevoye [1] și al prozei domnului de Fontanes [2].

Împușcăturile din iulie 1830 veniră să tulbure gîndurile acestea nevinovate.

Văzînd *poporul în stradă*, așa cum spunea, își aminti de uciderea domnilor Foulon [3] și Berthier [4] în primele zile ale revoluției. Gîndi că nimic nu e mai sigur decît vecinătatea Rinului, și se așeză în o moșie de-a soției sale, lîngă Nancy.

Barbat cum altcîndva poate, dar foarte plăcut și chiar luzînd cu împrejurările obișnuite ale vieții, domnul de Chasteller nu fusese niciodată un om prea dibaci; nu a putut împăca niciodată cu cea de a treia fugă a bunicei pe care o adora. „Văd într-aceasta mîna lui Dumnezeu", spunea plîngînd în saloanele din Nancy, și muri după puțină vreme, lăsînd văduvei sale un venit de douăzeci și cinci de mii de franci în rente de stat. Averea îi fusese dată de rege în epoca împrumuturilor din 1817, și saloanele din Nancy, geloase, o ridicau de-a dreptul la un milion opt sute de mii sau chiar două milioane.

Cu mare greutate reuși Lucien să adune aceste date atît de sărace. În privința purtării doamnei de Chasteller, una cu care o onora salonul doamnei de Serpières și bunul-simț al domnișoarei Théodelinde îi înlesnia lui Lucien aflarea adevărului.

La un an și jumătate de la moartea soțului ei, doamna de Chasteller îndrăzni să rostească cuvintele: *„Întoarcere la Paris"*. „Cum, fata mea, îi spuse mama domnului de Pontlevé, cu glasul și gesturile de pe

---

[1] *Millevoye, Charles-Hubert* (1782—1816), poet elegiac francez, ale cărui poezii păreau învechite chiar și sub Restaurație.

[2] *Fontanes, Louis de* (1757—1821), om politic și publicist francez de orientare monarhistă și catolică, foarte apreciată sub Imperiu; scrierile lui își pierdură orice valoare încă din vremea Restaurației.

[3] *Foullon, Joseph-François* (1717—1789), financiar și om politic francez; în 1789 a fost însărcinat de rege cu aprovizionarea orașului, pe seama lui se pun cuvintele: „Dacă poporul n-are pîine, să mănînce fîn!" După luarea Bastiliei, a reușit să se ascundă, dar a fost găsit și spînzurat de un felinar; același lucru s-a întîmplat și cu Berthier, ginerele său.

scenă ale unui Alceste[1] *indignat*, principii dumitale sînt la Praga, și dumneata să apari la Paris?! Ce-ar spune umbra domnului de Chasteller de pe lumea cealaltă? Ah, dacă trebuie să ne părăsim penații, nu în această direcție trebuie să dăm bici cailor! Ai grijă de bătrînul dumitale tată la Nancy, sau dacă vrei să dai de lucru picioarelor, să ne luăm zborul către Praga" etc.

Domnul de Pontlevé avea acel fel de a vorbi, mult și la figurat, caracteristic oamenilor buni de gură din vremea lui Ludovic al XVI-lea, fel de a vorbi care trecea pe atunci drept deșteptăciune.

Doamna de Chasteller, fusese nevoită să renunțe la gîndul Parisului. Numai la auzul acestui cuvînt, tatăl ei îi vorbea aeru și făcea scandal. În schimb, doamna de Chasteller avea cai frumoși, o caleașcă frumoasă și servitori eleganți. Toate acestea puteau fi însă văzute mai puțin la Nancy decît pe șoselele din împrejurimi. Doamna de Chasteller se ducea să-și vadă, și destul de des, o prietenă de la „Sacré Coeur", pe doamna de Constantin, care locuia într-un orășel la o depărtare de cîteva poște de Nancy, dar domnul de Pontlevé, grozav de gelos, făcuse totul ca să le învrăjbească.

De două sau de trei ori, în plimbările lui mai lungi, Lucien întîlnise caleașca doamnei de Chasteller la cîteva poște de Nancy.

Într-una din zilele cînd avusese loc o asemenea întîlnire, Lucien se dusese, către miezul nopții, în strada Pompei, ca să fumeze o țigară mică de foi de lemn-dulce, unde continua să se bucure de favoarea pe care-o găsea, în ochii doamnei de Chasteller, uniformele strălucitoare. Încerca să nutrească oarecare nădejde, bizuindu-se pe eleganța cailor și servitorilor lui. Speranță pe care o combătea cu amintirea modestiei numelui său burghez, dar, stăpînindu-și toate acestea, se gîndea la altele. Nu băgase de seamă că, de aproximativ două săptămîni de cînd o văzuse la biserică, doamna de Chasteller, deși n-avea pentru el decît o existență oarecare ideală, își schimbase purtările față de el.

---

[1] Personajul principal din *Mizantropul*, cunoscuta comedie a lui Molière.

Întîi, după ce puse să i se istorisească viața ei, spusese: „Femeia asta tînără e necăjită din pricina tatălui ei; trebuie să se simtă foarte jignită de felul cum își dă acesta în vileag dragostea pe care i-o poartă averii ei; provincia o plictisește, și e de la sine înțeles că încearcă să se distreze puțin, cochetînd, deși în modul cel mai cinstit din lume". Fizionomia ei sinceră și caldă îi trezise apoi îndoieli chiar asupra cochetăriei.

În sfîrșit, în seara cu pricina îi spusese: „Ce dracu, sînt un om cu adevărat nating, ar trebui să mă bucur de bunăvoința pe care o arată uniformelor!"

Cu cît îi dădea mai mult seama că avea toate motivele să spere, cu atît devenea mai sumbru.

„Nu cumva oi fi făcut prostia să mă îndrăgostesc?" își spuse la urmă aproape cu glas tare, oprindu-se ca trăsnit în mijlocul străzii. Din fericire, la miezul nopții nu era nimeni ca să-i poată observa mutra și să-și bată joc de el.

Bănuiala că e îndrăgostit umplîndu-l de rușine, se simți degradat. „Oi fi așadar ca Edgar! își spuse. Oi fi având un suflet tare mic și plin de slăbiciune! Educația i a dat oarecare sprijin cîtva timp, dar fondul iese la iveală în împrejurări deosebite și în situații neprevăzute. Cum, în timp ce tot tineretul Franței îmbrățișează cauze atît de mari, eu să-mi petrec toată viața uitîndu-mă la doi ochi frumoși, întocmai ca eroii ridicoli ai lui Corneille?! Iată tristul efect al vieții cuminți pe care-o duc aici.

Qui n-a pas l'esprit de son âge,
De son âge a tout le malheur. [1]

Era mai bine, așa cum îmi trecuse prin gînd, să răpesc o dansatoare din Metz! Sau poate, și mai bine, să fac în mod serios curte doamnei de Puy-Laurens sau doamnei d'Hoquincourt. N-aveam a mă teme, cu aceste doamne, de-a fi tîrît dincolo de acea dragoste superficială, care se practică în lumea mare. Dacă povestea continuă, am să devin neîntîi și banal. E cu totul altceva decît saint-simo-

[1] Cel lipsit de a vîrstei lui minte.
Rușinea-l vîrstei ponos pe de-a-ntregul.

nismul de care mă învinuiește tatăl meu ! Cine se sinchisește de femei ? Un bărbat ca ducele de***, amicul mamei, care, spre sfîrșitul unei vieți onorabile, după ce și-a plătit datoriile pe cîmpurile de bătălie și în Camera *pairilor*, refuzîndu-i-se votul, se distrează umplînd de bani o dansatoare oarecare, așa cum te-ai juca cu un canar. Dar eu, la vîrsta mea ! Care tînăr îndrăznește măcar să vorbească de un sentiment serios pentru o femeie ? Dacă e vorba de o distracție, bine, dar dacă e un sentiment serios, n-am nici o scuză ! Iar dovada că sînt serios în tot ce fac, că nebunia asta nu-i o simplă distracție este descoperirea pe care am făcut-o : slăbiciunea doamnei de Chasteller pentru uniforme strălucitoare, departe de a-mi face plăcere, mă mîhnește. Cred că am datorii față de patrie, m-am stimat pînă acum îndeosebi pentru că nu sînt un om egoist, preocupat numai și numai de gîndul de-a mă bucura de lozul cel mare cîștigat din mîinile providenței, m-am stimat pentru că simțeam, înainte de orice, existența acestor datorii față de patrie și nevoia stimei din partea sufletelor alese. Sînt la vîrsta faptelor mari, glasul patriei se poate auzi dintr-o clipă într-alta, și pot fi chemat ; ar trebui să mă gîndesc cu tot dinadinsul ca să descopăr adevăratele interese ale Franței, pe care pungașii încearcă să le încurce. Un singur cap și un singur suflet nu-s de ajuns ca să vadă limpede în mijlocul unor îndatoriri atît de complicate. Și eu aleg tocmai momentul acesta ca să devin sclavul unei biete ultraregaliste din provincie ! Dracu s-o ia pe ea și toată strada ei !" Lucien se întoarse în grabă acasă, dar sentimentul unei vii rușini îi răpi somnul.

Zorii îl găsiră plimbîndu-se pe dinaintea cazărmii și așteptînd cu nerăbdare ora apelului. După terminarea apelului, merse cîteva sute de pași împreună cu doi camarazi ; pentru întîia dată tovărășia lor îi făcea plăcere.

Rămas singur, își spuse : „Orice-aș face, nu pot asemui ochii ei atît de pătrunzători, dar și atît de caști, cu cei ai unei dansatoare de la Operă, minus farmecul acesteia." În timpul zilei nu putu lua nici o hotărîre în privința doamnei de Chasteller. Orice făcu, nu putu vedea în ea amanta obligatorie a tuturor locotenenților-colonei care

trecea prin garnizoana de la Nancy. „Totuşi, spunea glasul raţiunii, trebuie să se plictisească grozav de mult. Tatăl ei o sileşte să se ţină departe de Paris, vrea s-o strice cu singura-i prietenă intimă ; un pic de cochetărie e unica mîngîiere pentru acest biet suflet."

Această scuză atît de întemeiată înţelea însă mîhnirea eroului nostru. Adevărul e că-şi dădea seama de tot ridicolul situaţiei sale : iubea, fără îndoială cu dorinţa de-a reuşi, dar era nefericit şi gata să-şi dispreţuiască iubita tocmai din pricina posibilităţii de-a reuşi.

Avu o zi cumplită ; toată lumea se înţelesese parcă să-i vorbească de domnul de Thomas de Busant şi despre viaţa plăcută pe care reuşise s-o petreacă la Nancy. Existenţa care nu se putea compara cu viaţa de cabaret şi de tafenea a locotenent-colonelului Filloteau şi a celor trei şefi de escadron.

Adevărul ajungea la urechea lui Lucien din toate părţile, căci numele doamnei de Chasteller apărea pe toate buzele ori de cîte ori venea vorba despre domnul de Busant ; totuşi, inima lui se încăpăţîna să i-o înfăţişeze ca pe un înger plin de puritate.

Nu mai simţi nici o plăcere să expună admiraţiei străzilor din Nancy livrelele elegante, caii frumoşi şi caleaşca lui care zguduia, cînd trecea, toate casele de lemn din ţinut. Se dispreţuia aproape că se putuse distra cu asemenea fleacuri, uita excesul de plictiseală de la care ea îl distrăsese.

În zilele următoare Lucien simţi o frămîntare deosebită. Nu mai era fiinţa aceea uşuratică pe care o amuza cea mai mică bagatelă. În anumite momente se dispreţuia din toată inima, dar, cu toate remuşcările lui, nu se putea opri să nu treacă de mai multe ori pe zi pe strada Pompei.

La o săptămînă după ce Lucien făcuse, în inima lui, o descoperire atît de umilitoare, intrînd la doamna de Commercy, o găsi acolo, în vizită, pe doamna de Chasteller. Rămase mut, schimbînd feţe-feţe, şi cu toate că era singurul bărbat din salon, nu-i trecu prin minte să ofere braţul doamnei de Chasteller ca s-o conducă la trăsura, ieşi de la doamna de Commercy dispreţuindu-se şi mai mult.

Republicanul, bărbatul de acțiune, căruia-i plăceau exercițiile de călărie, pregătindu-se, în felul acesta, de luptă, nu se gîndise la iubire decît ca la o prăpastie primejdioasă și demnă de dispreț, în care era sigur că nu va cădea. De altfel, credea că această pasiune e foarte rară în afară de teatru. Se mirase de tot ce i se întîmpla, ca păsărelele sălbatice care se prind singure în laț și sînt închise apoi în colivie; întocmai ca acea pasăre captivă, speriată, el nu știa decît să lovească furios cu capul de gratiile colivici. „Cum, își spunea, să nu pot spune un singur cuvînt?! Cum, să uit chiar uzanțele cele mai simple?! Așadar, slaba mea conștiință cedează la ispita greșelii, și n-am nici măcar curajul s-o comit, să trec la fapte?!"

A doua zi, nefiind de serviciu, Lucien profită de permisia dată de colonel și se înfundă adînc în pădurile de la Burelviller. Către seară, un țăran îi spuse că e la șapte poște depărtare de Nancy.

„Trebuie să recunosc că sînt mai prost decît îmi închipuiam! Oare cutreierînd pădurile voi obține bunăvoința saloanelor din Nancy și voi avea norocul s-o întîlnesc pe doamna de Chasteller, ca să-mi repar prostia?" Se întoarse în grabă mare în oraș și se duse la familia Serpierre. Domnișoara Théodelinde era prietena lui, și sufletul acesta, care se credea atît de tare, simțea, în ziua aceea, nevoia unei priviri prietenești. Nu îndrăznea nicidecum să-i vorbească de slăbiciunea pe care-o încerca, dar inima lui găsea puțină alinare în preajma ei. Simțea o mare stimă pentru domnul Gauthier, dar acesta era un preot al republicii, și tot ce nu tindea spre fericirea Franței, care trebuia să se guverneze singură, i se părea nevrednic de luare-aminte și copilăros. Du Poirier ar fi fost un sfetnic desăvîrșit, care, în afară de cunoștințele sale generale în legătură cu oamenii și lucrurile din Nancy, lua masa o dată pe săptămînă cu persoana pe care Lucien avea tot interesul s-o cunoască, dar Lucien se ferea grozav să-i ofere prilejul de a-l da de gol.

În timp ce Lucien povestea domnișoarei Théodelinde cele văzute în cursul lungii sale plimbări, fu anunțată doamna de Chasteller. Și numaidecît Lucien se simți pa-

ralizat în toate mișcările. Zadarnic încercă să vorbească, iar puținul pe care-l rosti era aproape de neînțeles.

N-ar fi fost mai surprins dacă, mergînd la luptă cu regimentul său, în loc să porncască în galop asupra inamicului, ar fi rupt-o la fugă. Gîndul acesta îl afundă în tulburarea cea mai violentă, nu mai putea fi, așadar, sigur de sine însuși, nu numai ca o probabilitate deșartă, ci în funcție de fapte!

Lucien fu smuls din visarea sa adîncă de un eveniment cu totul neașteptat: doamna de Serpierre îl prezentă doamnei de Chasteller, mișcînd ceremonia cu laudele cele mai exagerate. Lucien era roșu ca un cocoș și căuta în zadar un cuvînt politicos, în timp ce i se ridicau în slăvi mai ales amabilitatea, prezența de spirit, eleganța pariziană. În cele din urmă observă și doamna de Serpierre starea în care se găsea.

Doamna de Chasteller recurse la un pretext ca să-și scurteze vizita. Cînd se ridică, lui Lucien îi trecu prin gînd să-i ofere brațul pînă la trăsură, dar simți că tremură în așa hal, încît socoti mai cuminte să nu încerce a părăsi scaunul, de teamă să nu se facă de rîs în public. Doamna de Chasteller i-ar fi putut spune: „Trebuie să-ți ofer eu, domnule, brațul".

CAPITOLUL XV

— Nu te credeam atît de simțitor la ridicol, îi spuse domnișoara Théodelinde după ce doamna de Chasteller părăsise salonul. Prezența ei te-a făcut atît de sfios pentru că doamna de Chasteller te-a văzut în situația nu prea strălucită a sfîntului Paul cînd i s-a arătat al treilea cer?

Lucien acceptă această interpretare, căci se temea să nu se trădeze chiar și în cursul celei mai neînsemnate discuții, iar omul putu mulțumit că plecarea lui nu va părea grăbită, se grăbi să plece.

Cînd se găsi singur, excesul de ridicol a ceea ce i se întîmplase îl mîngîie puțin. „Oi fi poate ciumat? se întrebă. Deoarece efectul fizic e atît de puternic, nu sînt atît de blamabil din punct de vedere moral! De-aș avea piciorul rupt, nu m-aș mai putea duce nici cu regimentul meu!" La familia Serpierre avu loc un dineu foarte simplu, căci nu erau cîtuși de puțin bogați, dar datorită prejudecăților nobilimii, atît de vii în provincie, și care numai ele singure puteau mărita cele șase fete ale bătrînului *locotenent al regelui*, nu era de loc neînsemnată cinstea de a fi invitat la masă în casa aceea. Așa că doamna de Serpierre șovăi îndelung înainte de a-l pofti și pe Lucien, al cărui nume era prea burghez; dar în cele din urmă firul utilitatea, cum e obiceiul în secolul al XIX-lea: Lucien era un tînăr bun de însurătoare.

Buna și simpla Théodelinde nu aproba cîtuși de puțin această politică, dar trebuia să i se supună. Locul lui Lucien fu indicat, alături de al ei, printr-un bilețel așezat pe șervet. Bătrînul *locotenent al regelui* scrisese: „Domnul *cavaler*, Leuwen". Théodelinde înțelese că Lucien se va simți jignit de această înnobilare neașteptată.

Doamna de Chasteller fusese poftită și ea, pentru că nu putuse lua parte la o altă masă dată cu două luni înainte, cînd domnul de Pontlevé suferea de gută. Théodelinde, foarte rușinată de înalta politică a mamei sale, obținu cu multă greutate, în chiar clipa cînd trebuia să sosească musafirii, ca locul doamnei de Chasteller să fie marcat în dreapta domnului *cavaler* Leuwen, în timp ce al ei era la stînga.

Cînd sosi Lucien, doamna de Serpierre îl luă deoparte și-i spuse cu toată nesinceritatea unei mame care are șase fete de măritat:

— Te-am așezat alături de frumoasa doamnă de Chasteller, care e cea mai bună partidă din provincie și despre care se spune să nu prea urăște uniformele. Vei avea astfel prilejul de-a cultiva cunoștința pe care ți-am făcut-o.

La masă, Théodelinde îl găsi pe Lucien destul de ursuz; vorbea puțin, iar ceea ce spunea nici nu merita osteneala de-a fi spus.

Doamna de Chasteller vorbi eroului nostru despre ceea ce făcea în vremea aceea subiectul tuturor conversațiilor din Nancy. Doamna Grandet, soția inspectorului general, trebuia să sosească din Paris și, fără îndoială, avea să dea cîteva splendide recepții. Soțul ei era foarte bogat, iar ea trecea drept una dintre femeile cele mai frumoase din Paris. Lucien își aminti că se spusese despre el că ar fi înrudit cu Robespierre și îndrăzni să afirme c-o vedea adesea pe doamna Grandet la mama sa, doamna Leuwen. Subiectul acesta de conversație nu fu de loc exploatat de sublocotenentul nostru, și deoarece mintea nu-l ajuta cu nimic, abia ajunse să-i pună doamnei de Chasteller cîteva întrebări destul de seci.

După dineu, propunîndu-se o plimbare lungă, Lucien avu onoarea de a le călăuzi pe domnișoara Théodolinde și pe doamna de Chasteller într-o excursie pe heleșteul împodobit cu numele de *Lacul Comandoriei*. Își luase sarcina să conducă barca, și Lucien, care se achitase, foarte bine de cinci sau șase ori de sarcina de-a le plimba pe domnișoarele de Serpierre, mai-mai să răstoarne în lacul de aproape un metru și jumătate adîncime pe domnișoara Théodolinde și pe doamna de Chasteller.

A treia zi era onomastica unei auguste persoane, acum departe de Franța.

Doamna marchiză de Marcilly, văduva unui personaj decorat cu Crucea Sfîntului Ludovic, se crezu datoare să dea un bal; însă pretextul serbării nefiind precizat în biletul de invitație, asta apăru în ochii unui număr de șapte sau opt doamne legitimiste drept o vinovată temere, din care motiv nici nu onorară balul cu prezența lor.

Din întreg regimentul 27 lăncieri nu fură invitați decît colonelul, Lucien și micul Riquebourg. O dată primiți însă în saloane de marchizei, spiritul de partid făcu să fie date uitării pînă și cele mai simple reguli de cuviință, și nota din partea unor oameni atît de politicoși, ba chiar obeditori de politicoși, Colonelul Mother de Saint Mégrin fu primit ca un tutore, cum ca un cap al poliției aproape, iar Lucien, ca un copil de al casei, nu atît era de mare admirația pe care o avea față de frumosul subiect.

Cînd se strînseră toți invitații, trecură în sala de bal. În mijlocul unei grădini sădite odinioară de regele Stanislas, socrul lui Ludovic al XV-lea, și reprezentînd, după gustul timpului, un labirint de alei cu carpeni, se ridica un chioșc foarte elegant, dar lăsat cu totul în părăsire după moartea amicului lui Carol al XII-lea. Ca să se ascundă pustiirile timpului, fusese prefăcut într-un minunat cort. Comandantul pieței, foarte supărat că nu putuse veni la bal, ca să sărbătorească ziua augustului personaj, împrumutase, din magaziile unității, două din acele mari corturi numite *marchize*. Corturile acestea fuseseră ridicate alături de chioșc, cu care comunicau prin niște uși mari, împodobite cu trofee indiene, culoarea albă[1] fiind predominantă; nici la Paris nu s-ar fi putut confecționa ceva mai reușit; decorarea fusese făcută în întregime de domnii Roller.

Seara, mulțumită acestor frumoase corturi, înfățișării însuflețite a balului și, fără îndoială, primirii într-adevăr măgulitoare, ce i se făcuse, Lucien fu sustras cu totul tristeții și remușcărilor. Frumusețea grădinii și a sălii în care se dansa îl vrăji ca pe un copil, iar aceste prime impresii făcură dintr-însul un alt om.

Gravul republican simți o plăcere de școlar trecînd adesea pe dinaintea colonelului Malher, fără a vorbi însă cu el, ba chiar fără a binevoi să-l privească. În această privință urmă exemplul general; nici un cuvînt nu i se adresă acestui colonel, atît de mîndru de trecerea lui, dar care stătea singuratic ca o *oaie rîioasă*, cuvînt de care se foloseau cu toții, la bal, pentru a lămuri situația sa neplăcută. Colonelului nici nu-i trecu prin gînd să părăsească balul, ca să se sustragă unei necuviințe atît de unanime. „Aici, își spunea Lucien, el e acela care nu gîndește ca ceilalți, iar eu mă răzbun pentru scandalul pe care mi l-a făcut odinioară pe chestia cabinetului de lectură. Cu ființe grosolane ca acestea nu trebuie să pierzi prilejul de-a le aplica fierul roșu al disprețului: cînd oamenii cumsecade le desconsideră, își închipuie că se tem de ele."

[1] Culoarea casei de Bourbon.

Lucien observă, întrînd, că toate femeile erau împodobite cu panglici verzi[1] și albe, lucru care nu-l jigni cîtuși de puțin. E o insultă adresată capului statului, și unui cap perfid încă. Naționea e mai sus de insulta oricărei familii, fie chiar și a familiei unui erou.

În fundul unuia din coridoarele adiacente se afla o mică încăpere, scăldată de lumina a vreo patruzeci de luminări aprinse, a căror strălucire îl atrase pe Lucien. „S-ar spune că e un altar provizoriu pentru procesiunile din Joia mare", gîndi fără lumînări, la mijloc, la locul de cinste, era așezat, ca un fel de chivot, portretul unui tînăr scoțian[2]. În fizionomia acestui copil, pictorul, care, fără îndoială, desena mult mai prost decît raționa, încercase să adune surîsului amabil al vîrstei fragede o frunte încărcată de gîndurile înalte ale geniului. Pictorul izbutise astfel să facă o uimitoare caricatură, oarecum monstruoasă.

Toate femeile care intrau în sala de bal o străbăteau repede, ca să se ducă și să se așeze înaintea portretului tînărului scoțian. Acolo păstrau o clipă de tăcere, luîndu-și un aer foarte serios. Apoi, plecînd, își reluau o expresie mai veselă, de bal, și se duceau s-o salute pe stăpîna casei. Două sau trei doamne, care se apropiară de doamna de Marcilly înainte de a se fi dus în fața portretului, fură primite foarte rece și părură atît de caraghioase, încît una din ele găsi de cuviință să leșine. Lucien nu pierdea nici un amănunt din ceremonialul acesta. „Noi nuștia, aristocrații, își spunea rîzînd, păstrîndu-ne uniți, nu ne temem de nimeni; cîte prostii însă nu trebuie să privim fără să ne pufnească rîsul! Nostim e, gîndea, ca cei doi rivali, Carol al X-lea și Ludovic-Filip, plătind pe slujitorii națiunii cu banii națiunii, pretind că le datorăm lor personal, ceva."

După o trecere în revistă a balului, care era un spectacol foarte frumos, Lucien se așeză, din recunoștință, pe un scaun de lîngă mica de bordon a doamnei contese

[1] De obicei era Carol al X-lea.

[2] Henri, *comte de Chambord, duce de Bordeaux* (1820—1833). În capitolul următor va fi vorba de ceremonia despre care vorbește Stendhal, aceea botezului unui copil.

de Commercy, verișoara împăratului. În răstimpul unei jumătăți de ceas de îngrozitoare plictiseală, Lucien o auzi dîndu-și singură, de cinci sau șase ori, acest titlu, vorbind despre ea cu sine însăși. „Vanitatea acestor provinciali le inspiră niște idei năstrușnice, se gîndea, parc-aș călători într-o țară străină."

— Ești admirabil, domnule, îi spuse verișoara împăratului și bineînțeles, n-aș vrea să mă despart de un atit de *amabil cavaler*. Văd însă domnișoare care doresc grozav să danseze. Se vor uita la mine cu ochi dușmănoși dacă te-aș mai reține, și doamna de Commercy îi indică mai multe domnișoare de *prima calitate*.

Eroul nostru se resemnă cu bravură : nu numai că dansă, dar făcu și conversație, găsind cîteva idei neînsemnate pe care le puteau înțelege acele inteligențe lăsate dinadins necultivate ale fetelor din nobilimea provincială. Laudele unanime ale doamnelor de Commercy, de Marcilly, de Serpierre etc. îi răsplătiră curajul ; simți că e un om la modă. În răsăritul Franței, regiune cu spirit adînc ostășesc, lumea iubește uniformele, și în bună parte din pricina uniformei, pe care o purta cu farmec, cu un farmec aproape unic în acea societate, Lucien putea fi socotit drept personajul cel mai strălucitor al balului.

În sfîrșit, obținu un contradans de la doamna d'Hoquincourt ; avu, în conversație, prezență de spirit, strălucire, duh. Doamna d'Hoquincourt îi făcea complimente foarte însuflețite.

— Te-am găsit întotdeauna foarte amabil, dar astăseară ești un alt om, îi spuse.

Cuvintele acestea fură auzite de domnul de Sanréal, și Lucien începu să displacă în mod deosebit tinerilor din lumea bună.

— Succesele dumitale indispun pe domnii aceștia, spuse doamna d'Hoquincourt.

Și deoarece domnii Roller și d'Antin se apropiau de ea, îl rechemă pe Lucien, care tocmai se îndepărta.

— Domnule Leuwen, îi spuse de departe, te rog să dansezi cu mine întîiul contradans.

„Drăguț lucru, își spuse Lucien, iată un gest pe care nu și l-ar permite nimeni la Paris ! Într-adevăr, ținutu-

rile astea îndepărtate au părțile lor bune, oamenii de-aici nu-s atît de timizi ca noi."

În timp ce dansa cu doamna d'Hoquincourt, domnul d'Antin se apropie de ea. Doamna d'Hoquincourt se prefăcu a fi uitat angajamentul pe care-l luase față de el și începu să-i prezinte scuze în termeni atît de hazlii și atît de mușcători, încît Lucien, dansînd mai departe cu ea, numai cu greu se stăpîni să nu izbucnească în rîs. Doamna d'Hoquincourt căuta în mod vădit să-l înfurie pe domnul d'Antin, care lăgăduia, dar în zadar, c-ar fi contat vreodată pe acel contradans.

„Cum se poate lăsa un bărbat tratat în felul acesta? se întrebă Lucien. Cîte josnicii se comit din iubire!" Doamna d'Hoquincourt îi adresa cuvinte foarte amabile și nu vorbea aproape decît cu el, dar Lucien era plictisit de situația în care-l vedea pe sărmanul domn d'Antin. Se duse în capătul celălalt al salonului și valsă cu doamna de Puy-Laurens, care se arătă și ea foarte drăguță cu dînsul. Era bărbatul răsfățat al acestui bal, el, care dansa așa de prost; știa lucrul acesta și era întîia dată în viața lui cînd gusta această plăcere.

Dansa tocmai un galop cu domnișoara Théodelinde de Serpierre, cînd, într-un colț al sălii, o zări pe doamna de Chasteller. Tot curajul strălucitor, tot spiritul lui Lucien dispărură într-o clipă. Era îmbrăcată cu o simplă rochie albă, și toaleta ei ar fi părut de o simplitate ridicolă tinerilor de la bal dacă n-ar fi fost o femeie bogată. Balurile sînt adevărate zile de bătălie în aceste provincii roase de puerilă vanitate, iar faptul de a trece cu vederea un avantaj e considerat drept o exagerare voită. Lumea ar fi vrut ca doamna de Chasteller să poarte diamante; rochia modestă și nu prea scumpă pe care o alesese era un act de singularizare, condamnat cu prefăcută și adîncă durere de domnul de Pontlevé și dezaprobat în taină, chiar de timidul domn de Blançay, care îi dădea brațul cu o comică demnitate.

Domnii aceștia nu se înșelau complet, trăsătura cea mai pronunțată a caracterului doamnei de Chasteller fiind o perfectă nepăsare. Sub aspectul unei desăvîrșite seriozități, pe care frumusețea ei o făcea impunătoare, avea

un caracter fericit și chiar vesel. Plăcerea ei cea mai mare era să viseze. S-ar fi spus că nu dădea nici o atenție micilor evenimente din juru-i, deși, dimpotrivă, nu-i scăpa nici unul : le observa prea bine, și tocmai aceste mici evenimente îi nutreau visarea, care trecea drept mîndrie. Nici un amănunt al vieții nu-i scăpa, totuși numai unui număr mic de întîmplări le era dat s-o emoționeze, iar acelea care o mișcau nu erau dintre cele însemnate.

Astfel, chiar în dimineața zilei de bal, domnul de Pontlevé o dojenise serios pentru indiferența cu care citise o scrisoare ce-i anunța un faliment. Și, după puține clipe, o mișcase pînă la lacrimi întîlnirea, în stradă, cu o femeie mîncă, bătrînă, umblînd anevoie și așa de prost îmbrăcată, încît i se vedea cămașa ruptă, sub cămașă, pielea arsă de soare. Nimeni, în Nancy, nu ghicise acest caracter ; o singură prietenă intimă doamna de Constantin, primea oricodată confidențele ei și-și bătea adesea joc de ele. Cu toți ceilalți, doamna de Chasteller vorbea numai atît cît să-și dea contribuția pentru bunul mers al conversației, dar faptul de-a vorbi însemna totdeauna pentru ea o corvoadă.

Se gîndea cu părere de rău la un singur lucru din Paris, la muzica italienească, care avea puterea de-a spori în mod surprinzător intensitatea accesclor ei de reverie. Se gîndea foarte puțin la ea însăși, și chiar balul pe care-l descriem n-o putuse readuce îndeajuns la rolul pe care trebuia să-l joace pentru a vădi onesta cochetărie, inerentă, în ochii vulgului, caracterului feminin îndeobște.

Pe cînd Lucien o conducea pe domnișoara Théodelinde la locul ei, lîngă mamă-sa, doamna de Serpierre spuse cu glas tare.

— Ce vrea să zică rochița asta albă de muselină ? ! Așa *se prezintă* ea într-o zi ca aceasta ? E văduva unui general atașat pe lîngă *propria* persoană a regelui și se bucură de o avere întreită și împătrită prin bunăvoința Bourbonilor noștri. Doamna de Chasteller trebuia să priceapă că a veni la doamna de Marcilly în ziua sărbătoririi adorabilei noastre principese înseamnă a te prezenta la Tuileries. Ce vor spune republicanii văzîndu-ne că tratăm atît de superficial lucrurile cele mai sfinte ? Nu se cuvine oare

ca fiecare ființă, potrivit situației sale, să aibă curajul necesar ca să-și facă în mod riguros datoria atunci cînd valul întregii prostimi a națiunii vine să atace lucrurile sfinte? Și mai ales ca, adăugă doamna de Serpierre, fiica unică a domnului de Pontlevé, care, de bine, de rău, se află în fruntea nobilimii provinciale, sau, oricum, ne dă instrucții în calitate de comisar al regelui. Capșorul ăsta n-a întrezărit nimic din toate acestea!

Doamna de Serpierre avea dreptate; doamna de Chasteller merita să fie dojenită dar, nu în asemenea măsură. „Ce vor spune republicanii?" exclamau toate nobilele doamne, gîndindu-se la numărul *Aurorei*, care avea să iasă peste două zile.

CAPITOLUL XVI

Doamna de Chasteller se apropie de grupul doamnei de Serpierre, care-și continua, cu glas foarte tare, observațiile-i critice și monarhice. Această amară critică fu relevata scurt de complimentele anoste și exagerate, care trec drept bune maniere în provincie. Lucien se simți încîntat văzînd-o pe doamna de Serpierre într-o postură atît de caraghioasă. Cu un sfert de oră înainte ar fi rîs din toată inima; acum, femeia aceasta rea i se păru o piatră în plus de care dai pe-un drum greu de munte. În timpul nesfîrșitelor politeți cărora doamna de Chasteller fusese într-adevăr nevoită să le răspundă, Lucien avu răgazul s-o privească. Tenul doamnei de Chasteller avea prospețimea aceea neasemuită ce pare a prevesti un suflet prea nobil ca să se simtă tulburat de micile vanități și de meschinele uri de la un bal de provincie. Lui Lucien îi plăcu expresia ei, cu totul personală. Era cufundată în admirațiile, cînd ochii palidei frumuseți se întoarseră către dînsul, nu putu înfrunta stăruința lor; erau atît de frumoși și de simpli în expresia lor! Fără să-și dea seama, Lucien ajunse nemișcat, la trei pași de doamna de Chasteller, acolo unde l-a surprins acea privire a ei.

Nu mai avea nimic din voia bună și din siguranța strălucitoare a bărbatului la modă ; nu se mai gîndea să placă publicului și nici nu-și mai aducea aminte de existența acestui monstru decît ca să se teamă de reflecțiile lui. Nu publicul acesta îi pomenea fără încetare de numele domnului Thomas de Busant ? În loc să-și susțină curajul prin acțiune în acest moment critic, Lucien avu slăbiciunea să cadă pe gînduri, să filozofeze. Ca să-și justifice slăbiciunea și nefericirea de a iubi, își spunea că nu mai întîlnise o fizionomie atît de divină ; se deda plăcerii de a privi această frumusețe pe îndelete, iar stîngăcia lui sporea.

Sub ochii săi, doamna de Chasteller făgădui un contradans domnului d'Antin, contradans pe care Lucien se hotărîse a-l solicita de un sfert de oră. „Pînă acum, își spuse, văzînd cum îi era răpită doamna de Chasteller, afectația ridicolă — după părerea mea — a femeilor frumoase întîlnite pînă acum mi-a ținut loc de scut împotriva farmecelor lor. Răceala desavîrșită a doamnei de Chasteller se transformă, cînd e nevoită să vorbească sau să acționeze, într-o grație de care nici n-aveam idee mai înainte".

Vom mărturisi că, în timpul acestor raționamente admirative, Lucien, nemișcat și drept ca un țăruș, părea un adevărat prostănac.

Doamna de Chasteller avea mîini foarte frumoase. Înfricoșat de ochii ei, ochii eroului nostru îi fixau mîinile, urmărindu-le cu statornicie. Atitudinea aceasta sfioasă nu-i scăpă doamnei de Chasteller, la care se vorbea zilnic despre Lucien. Sublocotenentul nostru se deșteptă din fericirea lui la gîndul crud că toți cei ce nu dansau îl observau cu ochi dușmănoși, căutînd să-i descopere trăsăturile ridicole. Singură uniforma și strălucitoarea lui cocardă erau de-ajuns ca să-i întărîte împotriva lui, și pînă la violență chiar, pe toți cei care, în sala aceasta de bal, nu aparțineau societății foarte înalte. De multă vreme observase Lucien că legitimiștii sînt cu atît mai furioși cu cît sînt mai proști.

Toate aceste prudente reflecții le uită însă repede de tot ; prea îi plăcea să caute a pătrunde felul de-a fi al doamnei de Chasteller.

„Ce ruşine, spuse deodată glasul potrivnic iubirii, ce ruşine pentru un bărbat care a iubit datoria şi patria cu un devotament pe care-l considera sincer! Nu mai are ochi decît pentru graţiile unei neînsemnate legitimiste din provincie, înzestrată cu un suflet care preferă în mod josnic interesele particulare ale castei sale acelora ale Franţei întregi. În curînd, fără îndoială, voi pune ca şi dînsa, fericirea a două sute de mii de nobili sau... [...] mai presus de aceea a restului de treizeci de milioane de francezi. Motivul meu principal va fi că cei două sute de mii de privilegiaţi au saloanele cele mai elegante, saloane ce par a-mi oferi plăceri gingaşe, pe care le-aş căuta în zadar aiurea, saloane, într-un cuvînt, care priesc fericirii mele particulare. Cel mai josnic dintre curtenii lui Ludovic-Filip judecă întocmai!" Lucien trecu printr-un moment greu, iar fizionomia lui nu era cîtuşi de puţin voioasă în timp ce căuta să combată şi să respingă această îngrozitoare viziune. Stătea în picioare, nemişcat, în preajma contradansului la care lua parte şi doamna de Chasteller. Glasul iubirii, însă, ca să-l îndepărteze pe acela al raţiunii, îl îndemnă de îndată s-o roage pe doamna de Chasteller să-i acorde un dans. Ea îl privi, însă de data aceasta Lucien nu putu avea nici un fel de părere asupra acestei priviri, căci se simţi mistuit de flacăra ei. Privirea aceasta nu voia să exprime altceva în afară de plăcerea curiozităţii de a vedea îndeaproape un tînăr cu pasiuni intense, care avea în fiecare zi un duel, despre care se vorbea mult şi care trecea foarte adesea pe sub ferestrele ei. Iar calul cel frumos al tînărului ofiţer se speria tocmai cînd îl putea ea zări! Era limpede că stăpînul calului voia s-o încredinţeze că se gîndea la ea măcar cînd trecea pe strada Pompei, şi ea nu era de loc scandalizată, nu-l găsea de loc obraznic. E drept că, aşezat lîngă dînsa la masa dată de doamna de Serpierre, păruse complet lipsit de duh şi chiar dîngaci în purtări. Fusese curajos conducînd barca pe lacul Comandoriei, dar cu acea bravură rece pe care o putea avea şi un bărbat de 50 de ani.

Din tot vălmăşagul zilei de gînduri reieşea că doamnă de Chasteller, dansînd cu Lucien fără să-l privească şi fără să se abată de la curiozitatea cea mai cuviincioasă,

era foarte preocupată de dînsul. Curînd își dădu seama că era timid pînă la stîngăcie.

„Amorul său propriu îi amintește, desigur, gîndi ea, că l-am văzut căzînd de pe cal în ziua sosirii regimentului de lăncieri". Astfel, doamna de Chasteller recunoștea prea lesne că Lucien era timid din pricina ei. Neîncrederea aceasta în puterile lui era o trăsătură simpatică la un om tînăr, aflat în mijlocul tuturor acelor provinciali atît de siguri de meritele lor și care, dansînd, rămîneau țanțoși. Tînărul ofițer, cel puțin, nu era timid pe cal ; iar îndrăzneala lui îi inspira în fiecare zi o mare teamă : „O îndrăzneală de atîtea ori nefericită", își spunea, aproape rîzînd.

Lucien era chinuit de propria-i tăcere ; pînă la urmă se forță, îndrăzni să adreseze cîteva cuvinte doamnei de Chasteller și nu izbuti decît cu mare greutate să exprime foarte prost cîteva idei cu totul banale, dreaptă pedeapsă pentru cel ce nu-și exercită memoria.

Doamna de Chasteller evită cîteva invitații ale tinerilor din societate, ale căror vorbe mai meșteșugite le știa pe de rost, și, după un moment, printr-unul din acele vicleșuguri ale femeilor pe care nu le ghicim decît atunci cînd nu mai avem interesul a le ghici, se întîmplă să danseze la același contradans cu Lucien. După acest contradans trase însă concluzia că n-are într-adevăr nici un fel de distincție spirituală și aproape că nici nu se mai gîndi la el. „Nu-i, probabil, decît un călăreț, ca toți ceilalți ; călărește însă cu mai mult farmec și mai expresiv." Nu mai era acel tînăr vioi, sprinten, cu aerul nepăsător și indiferent la toate care trecea adesea pe sub ferestrele ei. Necăjită de această descoperire, care-i sporea plictiseala, doamna de Chasteller îi vorbi lui Lucien cu oarecare cochetărie. Îl privea trecînd prin fața casei de atîta vreme, încît, deși nu-i fusese prezentat decît de-o săptămînă, îi părea aproape o veche cunoștință.

Neîndrăznind să privească decît arar chipul cu desăvîrșire rece al frumoasei persoane care-i vorbea, Lucien nici nu-și dădea seama de bunăvoința ei. Dansa, și, în timpul dansului, făcea prea multe mișcări, și aceste mișcări erau lipsite de grație.

„Hotărît lucru, frumosul parizian nu-i bine decît călare; cînd descalecă, își pierde jumătate din calități, iar cînd începe să danseze, și le pierde pe toate. Nu-i inteligent. Păcat, fizionomia lui prevestea atîta finețe și naturalețe! O fi naturalețea celor ipsiți de idei." Respiră ca mai în voie. Ținea la libertatea ei, și se temuse.

Cu totul liniștită în privința mijloacelor de seducție ale lui Lucien, și nu prea impresionată de singuru-i avantaj, acela de bun călăreț, își spuse: „Tînărul ăsta frumos vrea să facă pe bărbatul înnărmurit de grațiile mele, întocmai ca și ceilalți". Se gîndi cu acest prilej la ceilalți bărbați care o înconjurau și căutau să-i spună felurite amabilități. Domnul d'Antin reușea cîteodată. Deși era de acord cu el, pe doamna de Chasteller o irita faptul că, în loc să vorbească, Lucien se mulțumea să surîdă la cuvintele amabile ale domnului d'Antin. Și, culmea enervării, se uita la ea cu niște ochi a căror expresie plină de exaltare putea fi observată și de ceilalți.

Sărmanul nostru erou era prea adînc preocupat — pe de o parte de remușcările pe care i le dădea faptul că iubea, iar pe de alta de neputința absolută de a găsi un cuvînt potrivit — ca să-și supravegheze privirea. De cînd părăsise Parisul, nu întîlnise decît lucruri care, din punct de vedere moral, i se păruseră deformate, seci, supărătoare. Îndulcesc termenii: banalitatea dorințelor, pretențiile copilărești și, mai cu seamă, ipocrizia stîngace a provinciei mergeau pînă la a provoca dezgustul acestei ființe deprinse cu tot rafinamentul viciilor pariziene.

Dar în locul unei dispoziții satirice și nefericite, de un ceas Lucien n-avea destui ochi ca să vadă și destul suflet ca să admire. Remușcările lui, cauzate de faptul că iubea, erau învinse și nimicite cu o repeziciune delicioasă. Vanitatea lui de bărbat tînăr îi dădea din cînd în cînd de veste că tăcerea stăpînită în care se închidea cu atîta plăcere nu era tocmai nimerită ca să-i sporească faima de om de lume, însă era atît de uimit, atît de entuziasmat, încît n-avea curajul să acorde suficientă atenție grijii sale de a și păstra faima.

Printr-un fermecător contrast cu tot ceea ce-i jignea ochii de atîta vreme, vedea la cîţiva paşi de el o femeie adorabilă prin frumuseţea ei divină, dar frumuseţea aceasta nu era farmecul ei cel mai mare. În locul politeţei zeloase, supărătoare, ţipătoare prin falsitate, mirosind cale de-o poştă a minciună, care făcea faima casei de Serpierre, în locul patimii de a face spirite cu orice preţ a doamnei de Puy-Laurens, doamna de Chasteller era simplă şi rece, dar avea acea simplitate care farmecă, fiindcă binevoieşte a nu ascunde un suflet născut pentru emoţiile cele mai nobile, ei acea răceală vecină cu pasiunea, care pare gata să se preschimbe în bunăvoinţă şi chiar în sentimente puternice pentru cel în stare să i le inspire.

CAPITOLUL XVII

Doamna de Chasteller se îndepărtase ca să facă un tur prin sală. Domnul de Blançay îşi reluase postul şi-i dădea braţul cu un aer sfios ; era limpede că se gîndeşte la fericirea de a-i da braţul în calitate de soţ. Întîmplarea o aduse pe doamna de Chasteller în partea sălii unde se afla Lucien.

Dînd cu ochii de el, se necăji împotriva ei înseşi. Cum, îşi dăduse ostenceala să se uite aşa de des la o fiinţă atît de vulgară şi a cărei supremă calitate era, ca şi a eroilor lui Ariosto [1], aceea de a fi un bun călăreţ ? ! Îi vorbi şi încercă să-l dispună, să-l facă să vorbească.

La cuvintele pe care i le adresă doamna de Chasteller, Lucien deveni alt om. În urma nobilei priviri care binevoia să se oprească asupră-i, se simţi eliberat de toate banalităţile pe care le spunea în silă, pe care le spunea prost şi care, la Nancy, alcătuiesc elementul esenţial al conversaţiei dintre oamenii ce se văd a opta sau a zecea oară.

[1] *Ariosto, Lodovico* (1474—1533), poet italian, autorul cunoscutului poem eroicomic *Orlando furioso*.

îndrăzni deodată să vorbească, și încă mult. Vorbea despre tot ce putea interesa sau distra o femeie frumoasă care, la brațul vărului ei, binevoia să-l asculte cu ochi mirați. Fără să piardă nimic din dulceața și din accentul ei respectuos, vocea lui Lucien se limpezi și căpătă strălucire. Nu-i lipsiră ideile clare și hazlii, și nici vorbele mușcătoare și pitorești ca să le exprime. În nobila simplitate a exprimării pe care îndrăzni în mod spontan s-o adopte față de doamna de Chasteller, fără a-și îngădui desigur nimic din ce ar fi putut jigni delicatețea cea mai susceptibilă, știu să dea la iveală acea nuanță de gingașă familiaritate ce se potrivește atît de bine sufletelor înrudite atunci cînd se întîlnesc și se recunosc în mijlocul măștilor acestui mîrșav bal mascat ce se cheamă lumea bună. Tot așa și-ar vorbi și îngerii care, plecați din cer cu vreo misiune, s-ar întîlni din întîmplare pe pămînt.

Această nobilă simplitate are, ce e drept, oarecare asemănare cu simplitatea de limbaj îngăduită între vechi cunoștințe, dar, ca un corectiv, fiecare cuvînt pare că spune: „Iertați-mă deocamdată; de îndată ce veți dori să vă puneți din nou masca, vom fi iarăși cu totul străini unul de altul, așa cum se cuvine. Nu vă temeți că de mîine voi avea pretenția să mă port ca veche cunoștință și binevoiți a vă distra o clipă, căci nu va avea nici o consecință".

Femeile sînt cam speriate de tonul general al acestui gen de conversație, dar judecînd în amănunt, nu știu cînd s-o oprească, deoarece bărbatul ce pare atît de fericit că vorbește cu ele pare în fiecare clipă că spune: „Sufletele înrudite ca ale noastre nu trebuie să țină seama de considerente bune doar pentru vulg, și fără îndoială credeți ca și mine că..."

Dar, cu toată verva lui strălucitoare, nu trebuie să pierdem din vedere lipsa de experiență a lui Lucien. Nu se ridicase dintr-o dată la acel limbaj atît de potrivit ambiției sale datorită unei sforțări a inteligenței; el gîndea, într-adevăr, tot ceea ce acel limbaj părea să spună, și, din nefericită cauză, puțin onorabilă pentru îndemînarea sa, felul lui de a se exprima era desăvîrșit. Era iluzia

unei inimi naive. Lucien simțea totdeauna un fel de silă instinctivă față de lucrurile josnice, silă ce se înălța, ca un zid de aramă, între el și experiență. Își întorcea ochii de la tot ce i se părea prea urît, și găsea că are, la vîrsta de 23 de ani, o naivitate pe care un tînăr parizian de familie bună o găsește destul de umilitoare chiar la 16, în ultima sa clasă de colegiu. Numai dintr-o simplă întîmplare căpătase limbajul unui bărbat dibaci. Nu era, desigur, expert în arta de a dispune de inima unei femei.

Felul acesta de a se exprima, atît de ciudat, de atrăgător și de primejdios, nu era decît jignitor și aproape de neînțeles pentru domnul de Blançay, care, cu toate acestea, ținea să ia și el parte la conversație. Lucien pusese stăpînire, cu autoritate, pe toată luarea-aminte a doamnei de Chasteller. Oricît de speriată ar fi fost, ca nu putea să nu aprobe pe deplin ideile lui Lucien, răspunzîndu-i, uneori, aproape cu același limbaj. Și, continuînd să-l asculte cu plăcere, căzu pînă în cele din urmă într-o uimire adîncă.

Ca să-și îndreptățească surîsurile oarecum aprobatoare, își spunea : „Vorbește de tot ce se petrece la bal și niciodată despre sine". De fapt, însă, felul în care îndrăznea Lucien să-i vorbească despre toate lucrurile acelea atît de indiferente însemna că-i vorbea despre el și că obținea, pe nedrept, un loc de cinste pe lîngă o femeie de vîrsta doamnei de Chasteller, și mai ales obișnuită cu atîta discreție : favoare ce-ar fi putut trece drept unică, și nimic mai mult.

Mai întîi doamna de Chasteller se miră și se desfătă de schimbarea care se petrecuse sub ochii ei. Dar, după puțin, nu mai surîse, ci începu, la rîndul ei, să se teamă. „Ce limbaj îndrăznește să folosească față de mine, și eu nu mă simt jignită ! Nu mă simt jignită de loc ! Dumnezeule, nu-i un tînăr simplu și bun... ce proastă am fost crezîndu-l astfel ! Am de-a face cu unul din acei bărbați dibaci, amabili și foarte prefăcuți, așa cum se întîlnesc în romane. Izbutesc să placă tocmai pentru că sînt incapabili să iubească. Domnul Leuwen se află aici, înaintea mea, fericit și vesel, pe cale să-mi recite un rol amabil, fără îndoială, dar e fericit numai fiindcă își dă seama că

vorbește bine... Probabil că hotărîse dinainte să înceapă printr-o oră de extaz adînc, mergînd pînă la stupiditate. Voi rupe însă orice legătură cu omul acesta primejdios, comediant atît de iscusit!"

În timp ce făcea aceste frumoase reflecții și lua o hotărîre atît de eroică, inima îi era cucerită de Lucien, îl și iubea. Se poate spune că în acest moment luă naștere sentimentul de prețuire și de bunăvoință față de Lucien. Deodată, doamna de Chasteller se căi adînc de faptul că stătuse atîta timp de vorbă cu Lucien, așezată pe un scaun, departe de toate femeile și nefiind însoțită decît de bunul domn de Blançay, care se putea foarte bine să nu înțeleagă nimic din tot ceea ce auzea. Ca să iasă din această situație neplăcută, primi să facă un contradans cu Lucien.

După contradans și în timpul valsului ce urmă, doamna d'Hoquincourt invită pe doamna de Chasteller să ia loc alături de dînsa, unde era mai mult aer, iar locul era mai ferit de căldura prea mare ce începea să cuprindă sala de bal.

Lucien, care era în foarte bune relații cu doamna d'Hoquincourt, rămase cu cele două doamne. Așa că doamna de Chasteller se putu convinge că Lucien avea mare căutare în seara aceea. „Și pe drept cuvînt, își spuse, deoarece, în afară de frumoasa uniformă pe care știe s-o poarte atît de bine, e un adevărat izvor de bucurie și de veselie pentru tot ceea ce-l înconjoară."

Se pregătiră să treacă într-un cort învecinat, unde se servea supeul. Lucien potrivi așa fel lucrurile ca să poată oferi brațul doamnei de Chasteller, căreia i se părea că zile întregi o despart de starea în care se afla sufletul ei la începutul serii. Uitase aproape pînă și amintirea plictiselii ce-i stinsese parcă vocea după primul ceas petrecut în sala de bal.

Era miezul nopții, supeul era pregătit într-o sală încîntătoare, ai cărei pereți, înalți de vreo cinci metri, erau alcătuiți din ramuri verzi. Și pentru a feri supeul de roua serii, acești pereți de verdeață susțineau un cort cu dungi largi, în roșu și alb. Erau culorile persoanei în surghiun, a cărei aniversare se sărbătorea. Prin pereții de ramuri

verzi se zărea, ici și colo, prin ochiurile frunzișului, o lună frumoasă, ce scălda în lumină priveliștea întinsă și liniștită. Această încîntătoare natură se potrivea cu noile simțiri ce începeau să pună stăpînire pe inima doamnei de Chasteller și contribuia în mare măsură să înlăture și să slăbească obiecțiile rațiunii. Lucien își luase locul nu chiar alături de doamna de Chasteller (trebuia să aibă oarecare menajamente față de vechii prieteni ai noii sale cunoștințe, o privire mai binevoitoare decît ar fi îndrăznit el să spere îi sugerase această atitudine), dar se așezâ în așa fel ca s-o poată vedea și auzi foarte bine.

Se gîndi să-și exprime sentimentele sale adevărate prin cuvinte adresate, în aparență, doamnelor din jurul lui. Deși trebuia, pentru aceasta, să vorbească mult, izbuti fără să spună prea multe năzdrăvănii. Domină în curînd conversația. Și, după puțin, tot distrîndu-le pe doamnele din jurul doamnei de Chasteller, îndrăzni să-i adreseze, de departe, cuvinte cu subînțelesuri pline de duioșie, ceea ce n-ar fi crezut niciodată să poată face atît de curînd. Ce e drept, doamna de Chasteller ar fi putut prea bine să se prefacă a nu înțelege aluziile acestea indirecte. Lucien izbuti să-i distreze chiar și pe bărbații așezați lîngă acele doamne, bărbați ce nu priveau încă succesele lui cu seriozitatea invidiei.

Toată lumea vorbea și, mai ales, făcea mult haz în partea mesei unde se afla și doamna de Chasteller. Persoanele așezate în cealaltă parte a mesei tăcură, încercînd să ia și ele parte la ceea ce distra atîta pe vecinele doamnei de Chasteller. Aceasta era foarte preocupată atît de ceea ce auzea și o făcea uneori să rîdă, cît și de reflecțiile ei foarte serioase, în ciudat contrast cu atmosfera așa de veselă a seratei. „Acesta-i, așadar, bărbatul acela timid, pe care-l credeam lipsit cu totul de idei ? Ce făptură înspăimîntătoare !"

Poate pentru întîia oară în viața lui, Lucien făcea spirite, și încă de cea mai bună calitate. Către sfîrșitul supeului își dădu seama că succesul îi întrecea speranțele. Era fericit, se simțea peste măsură de însuflețit, și totuși, ca prin minune, nu spuse nici un cuvînt nepotrivit. Acolo,

printre acei mîndri loreni, se afla totuși față în față cu trei sau patru prejudecăți cumplite, pe care nu le găsea la Paris decît într-o copie palidă : Henric al V-lea, nobilimea, înșelătoria și prostia, și evasi crima omenirii față de poporul de rînd. Nici unul din aceste mari adevăruri, temelie a crezului din fobourgul Saint-Germain și care nu se lasă jignite fără ca vinovatul să nu-și primească pedeapsă, nu se simți în nici un fel jignit de veselia lui Lucien.

Sufletul său nobil simțea, în fond, un nesfîrșit respect pentru nefericita situație a tuturor sărmanilor tineri din jurul lui. Din fidelitate pentru credința lor politică și sentimentele pe care le nutriseră o viață întreagă, se lipiseră, timp de patru ani, de o părticică din buget, folositoare, dacă nu și necesară, propriei lor subzistențe. Pierduseră mai mult încă : unica ocupație de pe lume ce i-ar fi putut scăpa de plictiseală și care, după părerea lor, nu i-ar fi silit să facă ceva nedemn de rangul lor.

Femeile deciseră că Lucien era *deosebit de bine.* Doamna de Commercy fu aceea care rosti cuvîntul sacramental în acea parte a sălii rezervată celei mai înalte nobilimi. Căci era acolo o mică adunare de șapte sau opt doamne ce disprețuiau toată societatea aceea, care, la rîndul ei, disprețuia tot restul orașului, cam în felul în care garda lui Napoleon ar fi înfricoșat, în caz de revoltă, acea armată din 1810, ce înspăimînta Europa întreagă.

La cuvîntul atît de hotărît al doamnei de Commercy, înverșunarea nobilă și bogată din Nancy fu pe punctul de a se revolta. Domnii, care știau să se îmbrace cu eleganță și nu stăteau așa cum se cuvine în ușa cafenelei, tăceau de obicei într-o sală de bal și nu puteau demonstra decît talentul lor de viguroși și neobosiți dansatori. Cînd văzură că Lucien vorbește mult, împotriva obiceiului său, și că, mai mult, cel din jur îl ascultă, începură a-și spune că era foarte galonat și cuparator ; că amabilitatea aceasta țipătoare putea fi la moda printre burghezii din Paris și în salonele din dosul pravaliilor de pe strada Saint-Honoré, dar că nu se va statornici niciodată în societatea bună din Nancy.

În timpul acestei declarații a domniilor-lor, spiritele lui Lucien erau grozav de gustate și-i dezmințeau, silindu-i să-și repete cu tristă satisfacție : „La urma urmelor, nu-i decît un burghez, născut nu se știe unde și neputîndu-se bucura decît de noblețea lui personală, pe care i-o conferă epoleții de sublocotenent".

Cuvintele acestea, ale ofițerilor noștri loreni demisionați, rezumă marea dispută ce umbrește secolul al XIX-lea : mînia rangului social împotriva meritului.

Nici una dintre doamne nu se gîndea însă la aceste idei, scăpînd pe de-a-ntregul, în clipa aceea, tristei civilizații care apasă asupra minților bărbătești ale provinciei. Supeul se sfîrși în mod strălucit, cu șampanie, care adusese mai multă veselie și mai multă libertate, fără urmări însă, în purtările tuturor. Cît despre eroul nostru, el era exaltat de aluziile destul de duioase pe care, sub masca veseliei, îndrăznise să le îndrepte, pe departe, către doamna gîndurilor lui. Succesul îl învăluia, întîia dată în viață, într-un fel de beție.

Întorcîndu-se în sala de bal, doamna de Chasteller valsă întîi cu domnul de Blançay, căruia-i urmă Lucien, potrivit uzanței nemțești, după cîteva tururi. Dansînd cu o dibăcie nedibace, în voia hazardului și a patimii, știu să reia conversația într-un ton plin de respect, dar care era totuși, sub multe raporturi, acela al unei vechi cunoștințe.

Profitînd de un mare cotilion la care nu vrură să ia parte nici doamna de Chasteller, nici el, putu să-i spună, rîzînd și fără să părăsească tonul general al convorbirii :

— Ca să mă apropii de ochii aceștia frumoși, am cumpărat o carte de rugăciuni, m-am bătut în duel și m-am împrietenit cu domnul Du Poirier.

Fața, foarte palidă în clipa aceea, a doamnei de Chasteller, ochii ei mirați exprimară o uimire adîncă, vecină aproape cu spaima. La numele lui Du Poirier ea răspunse cu vocea stinsă, ca și cum n-ar mai fi fost în stare să rostească pe de-a-ntregul cuvintele :

— E un om foarte primejdios !

Ascultînd-o, Lucien ameți de bucurie : n-o supărau motivele care-i prilejuiseră o asemenea purtare la Nancy.

Să îndrăznească oare să creadă ceea ce i se părea lui că întrezărește ?

Urmă, timp de două sau trei secunde, o tăcere grăitoare : ochii lui Lucien erau fixați asupra ochilor doamnei de Chasteller ; apoi îndrăzni să răspundă :

— E vrednic de adorație în ochii mei, pentru că fără dînsul n-aș fi aici... De altfel, am o bănuială îngrozitoare, adăugă Lucien cu o imprudentă naivitate.

— Care ? Și ce anume ? întrebă doamna de Chasteller.

Își dădu seama că o replică atît de directă, atît de vie din parte-i era foarte nelalocul ei, dar vorbise fără să se gîndească. Roși adînc. Lucien se tulbură cu totul, observînd că rumeneala i se întindea pînă spre umeri.

Se întîmpla însă că Lucien nu putea răspunde la întrebarea atît de simplă a doamnei de Chasteller. „Ce idee-și va face despre mine ?“ își zise el. Într-o clipă, chipul său își schimbă expresia ; păli, ca și cum ar fi încercat o durere vie și subită ; trăsăturile lui trădau durerea îngrozitoare pe care i-o pricinuia amintirea domnului de Busant de Sicile, care, după mai multe ore de uitare, i se impuse pe neașteptate.

Cum, ceea ce obținea nu era oare decît o favoare banală, cîștigată dinainte de haina militară, oricine ar fi purtat-o ? Setea lui de a cunoaște adevărul și neputința de a găsi vorbele potrivite pentru a exprima o idee atît de jignitoare îl puseră într-o cumplită încurcătură. „O vorbă mă poate pierde pe veci“, își spunea.

Emoția neprevăzută ce părea că-l îngheață se transmise într-o clipă și doamnei de Chasteller, care păli la vederea suferinței atît de grele, pricinuită neîndoielnic de ea și reflectată subit de fizionomia atît de sinceră și de tînără a lui Lucien. Trăsăturile lui se veștejiseră parcă, ochii, atît de strălucitori pînă atunci, păreau șterși și lipsiți de vedere.

Schimbară două sau trei cuvinte neînsemnate.

— Dar ce e ? spuse doamna de Chasteller.

— Nu știu... răspunse Lucien mașinal.

— Cum, domnule, nu știi ?

— Nu, doamnă... Respectul meu față de dumneavoastră...

Cititorul mă va crede oare că doamna de Chasteller, din ce în ce mai mișcată, adăugă cu o imprudență îngrozitoare :

— Bănuiala aceasta are vreo legătură cu mine ?

— M-ar fi reținut oare, altfel, măcar o sutime de secundă ? răspunse Lucien cu tot focul întîiei nenorociri adînc resimțite. M-ar fi reținut oare dacă nu avea legătură cu dumneavoastră, numai cu dumneavoastră singură ? La cine m-aș putea gîndi dacă nu la dumneavoastră ? Și bănuiala aceasta nu-mi străpunge inima de douăzeci de ori pe zi de cînd sînt în Nancy ?

Nu-i mai lipsea simpatiei în germene pe care-o resimțea doamna de Chasteller față de Lucien decît să-și vadă cinstea pusă la bănuială. Nici nu-i trecu prin minte să-și exprime mirarea cu privire la tonul cu care își rostise Lucien răspunsul. Focul cu care-i vorbise, învederarea prea marii sinceități din cuvintele tînărului o făcură să treacă de la o paloare de moarte la o imprudentă roșeață ; se roși pînă în albul ochilor. Îndrăzni-voi să precizez însă, într-un secol afectat, care s-ar fi cununat pare cu ipocrizia, că doamna de Chasteller s-a roșit mai întîi de fericire, iar nu din cauza presupunerilor ce le-ar fi putut face dansatorii care, potrivit feluritelor figuri ale cotilionului, treceau necontenit pe dinaintea lor ?

Putea alege să răspundă sau să nu răspundă unei iubiri. Cît era însă de sinceră, și cu cît devotament era iubită ! „Poate, ba chiar probabil, își spuse, sentimentul acesta înflăcărat nu va dura ; cît e însă de sincer ! ce lipsit de exagerare și de emfază ! Aceasta-i, fără îndoială, adevărata pasiune ; cît e de plăcut să fii iubită în felul acesta ! Dar să fiu bănuită de el și pînă într-atîta încît să-i paralizeze iubirea ? ! Învinuirea e, așadar, atît de infamă ?"

Doamna de Chasteller stătea gînditoare, cu capul aplecat pe evantai. Din timp în timp își întorcea ochii către Lucien, care stătea nemișcat, palid ca un spectru, cu fața complet întoarsă către dînsa. Ochii lui Lucien erau de o indiscreție care-ar fi înspăimîntat-o dacă s-ar fi gîndit la asta.

O nesiguranță mult mai chinuitoare îi tulbura însă inima. „La începutul serii, cînd nu-mi vorbea, n-o făcea așadar din lipsa ideilor, cum aveam naivitatea să cred. Poate că bănuiala, acea îngrozitoare bănuială, îl oprea în stima lui față de mine... Și ce fel de bănuială ? Ce calomnie poate fi atît de mîrșavă, ca să producă un efect așa de puternic asupra unei ființe atît de tinere și de bune ?"

În timpul acestei imobilități aparente, doamna de Chasteller era atît de frămîntată, încît, fără să gîndească la ceea ce îndrăznea să spună și tîrîtă fără voie de tonul vesel pe care îl luase conversația la supeu, această ciudată întrebare ajunse pînă la urechile lui Lucien :

— La începutul seratei nu găsesai să-mi spui decît cuvinte... neînsemnate ! Dintr-un sentiment de politeță exagerată poate ? Dintr-o... rezervă cu totul firească deoarece ne cunoaștem atît de puțin ? (Aici vocea ei scăzu fără voie.) Sau ca urmare a acestei bănuieli ? rosti în sfîrșit, iar vocea ei, la aceste două ultime vorbe, își recăpătă subit timbrul stăpînit, dar foarte precis.

— Dintr-un sentiment de prea mare timiditate : n-am de loc experiența vieții, nu iubisem niciodată ; ochii dumneavoastră, văzuți de aproape, mă înspăimîntau ; nu vă văzusem, pînă atunci, decît foarte de departe.

Cuvintele fuseseră rostite cu un accent atît de firesc, cu o intimitate atît de duioasă, dezvăluind însă atîta iubire, încît, în mod spontan, ochii doamnei de Chasteller, ochii aceia care vădeau o adîncă și sinceră expresie, răspunseseră : „Iubesc și eu, ca și dumneata".

Își reveni ca dintr-un extaz și, după o jumătate de secundă, se grăbi să-și întoarcă ochii, dar ochii lui Lucien se luceau din plin de privirea lor hotărîtoare.

Se roși într-un chip ridicol. Aproape nici nu îndrăznea să creadă în fericirea lui. Doamna de Chasteller, pe de altă parte, simțea și dînsa că obrajii i se acopereau cu o roșeață aprinsă. „Dumnezeule ! Mă compromit îngro-

zitor, toate privirile trebuie să fie îndreptate asupra acestui străin cu care vorbesc de atîta timp și cu atîta interes !"

Îl chemă pe domnul de Blançay, care dansă cotilionul.

— Însoțește-mă, te rog, pînă la terasa grădinii : mă lupt de cinci minute cu un acces de căldură care mă înăbușă... Am băut o jumătate de pahar de șampanie și cred, într-adevăr, că m-am îmbătat.

Doamnei de Chasteller i se păru îngrozitor faptul că, în loc să-și arate îngrijorarea, domnul viconte de Blançay rînjea ascultînd aceste minciuni. Era gelos la nebunie de aerul de intimitate, de plăcerea cu care ea îi vorbea lui Lucien de atîta timp, iar la regiment i se spusese să nu se încreadă în indispozițiile frumoaselor doamne.

Oferise brațul său doamnei de Chasteller și o conducea afară din sala de bal, cînd o altă idee, tot atît de luminoasă, puse stăpînire pe el. Doamna de Chasteller se sprijinea de brațul lui, mergînd cu o preaciudată dăruire.

„Frumoasa mea verișoară ar vrea, în sfîrșit, să-mi dea a înțelege că răspunde la sentimentele mele, sau că, cel puțin, încearcă oarecare duios sentiment pentru mine ?" se întreba domnul de Blançay. În timpul seratei, însă, ale cărei toate mici întîmplări și le trecu în revistă, nimic nu păruse a prevesti o schimbare atît de norocoasă. Era ceva neașteptat, sau doamna de Chasteller voia numai să se prefacă ? O conduse de cealaltă parte a straturilor cu flori. Descoperi o masă de marmură, așezată înaintea unei bănci mari de grădină, cu spetează și cu trepte. O convinse cu oarecare greutate pe doamna de Chasteller să se așeze acolo ; ea părea că nici nu mai e în stare să se miște.

În timp ce vicontele de Blançay, în loc să-și dea seama de ce se petrecea în jurul lui, vorbea într-aiurea, doamna de Chasteller era în culmea disperării. „Purtarea mea e îngrozitoare ! își spunea. M-am compromis în ochii tuturor doamnelor, și în momentul acesta sînt ținta observațiilor celor mai răutăcioase și mai umilitoare. M-am comportat, nu știu cîtă vreme, ca și cum nimeni nu s-ar fi uitat nici la mine, nici la domnul Leuwen. Și nu mi se va trece nimic cu vederea... Dar domnul Leuwen ?"

Numele acesta, rostit în minte, o cutremură : *„Și m-am compromis în ochii domnului Leuwen !"*

Acest real sentiment de amărăciune le covîrși, subit, pe toate celelalte ; nu putu fi temperat de nici una din reflecțiile ce i se înfățișau grămadă cu privire la ceea ce se întîmplase.

Și, numaidecît, o altă bănuială se ivi, ca să sporească nefericirea doamnei de Chasteller. „Domnul Leuwen are atîta încredere în sine pentru că va fi aflat că petrec ceasuri întregi, după oblonul ferestrei, așteptîndu-l să treacă pe stradă".

Cititorul e rugat să n-o găsească pe doamna de Chasteller prea ridicolă. Ilabar n-avea la cîte acțiuni greșite poate fi îndemnată o inimă iubitoare ; nu încercase niciodată sentimentele pe care le resimțea în seara aceasta neeruțătoare. Nu găsea în mintea ei nici un pic de rațiune ca să-i vină în ajutor și n-avea nici o experiență reală. Alte sentimente n-o tulburaseră niciodată, în afară de acela al timidității, cînd fusese prezentată vreunei mari principese, sau al indignării adînci împotriva iacobinilor care încercau să zdruncine tronul Bourbonilor. Lăsînd la o parte toate aceste teorii, care, pentru ea, aveau valoarea unui sentiment și nu izbuteau să-i miște inima decît o clipită, doamna de Chasteller avea un caracter serios și duios, care în momentul acela nu putea decît să-i sporească nefericirea. Din nenorocire pentru prudența ei, micile interese zilnice ale vieții n-aveau puterea s-o miște. Trăise astfel întotdeauna într-o siguranță înșelătoare, întrucît caracterele care au nenorocul de-a fi mai presus de mizeriile ce preocupă majoritatea oamenilor sînt cu atît mai dispuse să se preocupe exclusiv de lucrările care au reușit, o dată, să le miște.

Doamna de Chasteller știa să se prezinte într-un fel convenabil, ba chiar grațios, în salonul cel mare de la Tuileries, să salute pe rege și pe principese, să facă curte înaltelor doamne, dar dincolo de aceste lucruri esențiale n-avea nici un fel de experiență a vieții. De îndată ce se simțea emoționată, își pierdea capul, singurul ei act de prevedere, în acele cazuri extreme, fiind să tacă și să stea nemișcată. „Ce bine ar fi fost să nu fi adresat nici un cuvînt domnului Leuwen !" spunea astăzi.

La „Sacré-Coeur" o călugăriță, care-i cîștigase încrederea încurajîndu-i toate micile capricii ale copilăriei, o

făcea să-și împlinească toate îndatoririle, cu un fel de sfințenie, numai cu aceste cuvinte: „Fă asta din prietenie pentru mine". Căci e, într-adevăr, o impietate, o îndrăzneală ce-ar putea duce la *protestantism*, să-i spui unei fetițe: „Fă cutare lucru pentru că așa e rațional". *„Fă aceasta din prietenie pentru mine"* răspunde la orice și nu te îndeamnă a cerceta ce e rațional și ce nu. Dar chiar și atunci când avea cele mai bune intenții din lume, de îndată ce se simțea puțin mișcată, doamna de Chasteller nu știa de unde să împrumute o regulă de purtare.

Ajungînd pe banca de lîngă masa de marmură, doamna de Chasteller era în culmea deznădejdii, neștiind unde să găsească un refugiu împotriva grozavei învinuiri că putuse să apară în ochii lui Lucien ca lipsită de stăpînire de sine. Întîiul ei gînd o îndemnă să se retragă pentru totdeauna într-o mănăstire. „Va vedea bine, prin angajamentul acestei izolări veșnice, că n-am de gînd să atentez la libertatea lui." Singura obiecție împotriva acestui proiect este că toată lumea va începe să vorbească despre ea, discutîndu-i motivele, presupunîndu-i pricini tainice etc., etc. „Ce-mi pasă, n-am să-i mai văd niciodată! Da, dar voi ști că se ocupă de mine, și cu reavoință încă, și lucrul acesta m-ar înnebuni! Un asemenea scandal mi-ar fi intolerabil..: Ah, exclamă ea cu și mai multă durere, n-ar întări oare pe domnul Leuwen în ideea, pe care și așa o are, că sînt o femeie îndrăzneață, incapabilă să se închidă în sfintele hotare ale rezervei feminine?" Doamna de Chasteller era atît de tulburată și atît de neobișnuită să-și calculeze la rece gesturile, încît uita în acel moment amănuntele acțiunii de la temelia disperării și rușinii sale: niciodată nu se așezase înaintea unui gherghef, după un oblon, fără să-și fi trimis camerista afară și fără să fi încuiat ușa.

„M-am compromis în ochii domnului Leuwen", repeta ea într-un fel aproape convulsiv, sprijinită de masa de marmură lîngă care o condusese domnul de Blançay.

„A fost un moment fatal, în timpul căruia am putut uita, în preajma acelui bărbat tînăr, sfînta și [*loc liber*] rezervă fără de care femeile nu pot năzui nici la respectul lumii și, aproape, nici la propria lor stimă. Dacă domnul Leuwen posedă puțin din acea îngîmfare atît de

firească vîrstei sale, îngîmfare pe care credeam c-o descifrez în gesturile sale cînd îl vedeam trecînd pe sub fereastra mea, am pierdut pentru totdeauna, am nimicit într-o singură clipă de uitare puritatea gîndului pe care l-a avut poate despre mine. Vai, scuza mea constă în faptul că e începutul celei dintîi pasiuni dezordonate din viaţa mea! Dar scuza aceasta se poate rosti? Oare se poate măcar închipui? Da, am uitat toate legile pudorii!" Îndrăzni să-şi rostească acest cuvînt înspăimîntător. Şi, numaidecît, lacrimile ce-i umpleau ochii se uscară subit.

— Scumpul meu văr, spuse contelui de Blançay cu un fel de siguranţă de sine convulsivă (nuanţă care-i scăpă acestuia, atent numai la gradul de intimitate ce l-ar fi avut faţă de dînsul), am o criză de nervi în toată regula! Fă, în numele Domnului, ca nimeni de la bal să nu observe ceva şi adu-mi un pahar cu apă. Şi adăugă, după ce el se îndepărtase: *De la gheaţă, dacă se poate.*

Precauţiunile acestea, necesare ca să-şi poată juca comedioara, aduseră o diversiune în durerea ei îngrozitoare. Ochiul ei rătăcit urmărea de departe mişcările vicontelui. Cînd vicontele ajunse prea departe ca s-o mai audă, disperarea cea mai vie şi suspinele care-o înăbuşeau parcă puseră stăpînire pe ea: erau lacrimile arzătoare ale nefericirii fără margini şi mai ales ale ruşinii.

„M-am compromis pe veci înaintea domnului Leuwen! Ochii mei i-au spus: *«Te iubesc nebuneşte!»* Adevărul acesta crud l-am dezvăluit unui tînăr uşuratic, mîndru de succesele sale, nu prea discret, şi i-am vorbit astfel chiar în prima zi în care mi-a adresat cîteva vorbe. În nebunia mea, am îndrăznit să-i pun întrebări pe care abia le-ar îndreptăţi şase luni de cunoştinţă şi de adevărată prietenie. Doamne, unde mi-era capul?! *«Cînd nu găseai nimic să-mi spui la începutul seratei* (adică în timpul acelui veac de aşteptare, cînd doream cu patimă un cuvînt de la dumneata), *era oare timiditate?»* Timiditate, Dumnezeule! şi suspinele ameninţau s-o înăbuşe. *«Era oare timiditate?* repeta ea, cu ochiul rătăcit, şi clătinînd din cap, *era oare timiditate? Sau era efectul acelei băuturi?»* Se spune că o femeie e nebună o dată în viaţă, pesemne că bătuse şi ceasul meu!"

Deodată, mintea ei pătrunse înţelesul cuvîntului *bănuială*.

„Înainte chiar de-a mă agăţa de el, cu această indecenţă îngrozitoare, avea o *bănuială*. Iar eu coboram în mod *josnic*, dezvinovăţindu-mă de această *bănuială?* Şi faţă de un *necunoscut?* Dacă ceva, Doamne, îl poate face să creadă orice, nu-i din pricina purtării mele groaznice?"

CAPITOLUL XIX

Culme a mizeriei şi urmare a cunoaşterii regulilor din societate, datorită cărora şederea în provincie devine atît de plăcută, mai multe femei, care nu nutreau un sentiment de prietenie prea intimă faţă de doamna de Chasteller, părăsiră sala de bal, şi toate deodată năvăliră în jurul mesei de marmură. Multe aduseseră lumînări. Şi fiecare din ele făcea caz de prietenia ei pentru doamna de Chasteller şi de dorinţa de a-i veni în ajutor. Domnul de Blançay n-avusese tăria să reziste cu hotărîre la una din uşile boschetului de verdeaţă şi să le împiedice trecerea.

Excesul de supărare şi de nefericire, dimpreună cu zgomotul acela sălbatic erau cît pe-aci să-i provoace doamnei de Chasteller un adevărat acces de nervi. „Ia să vedem ce poate face o femeie atît de mîndră de avuţiile ei şi de purtările ei reci cînd îi vine rău", gîndeau bunele amice. „Dacă fac vreun gest, voi cădea iarăşi într-o greşeală grozavă", îşi spuse repede doamna de Chasteller auzindu-le venind. Se hotărî să închidă ochii şi să nu răspundă.

Doamna de Chasteller nu vedea nici o scuză pentru pretinsele ei greşeli şi era nenorocită pe cît poate fi cineva în împrejurările frămîntate ale vieţii. Dacă nenorocirea sufletelor duioase nu atinge, în asemenea cazuri, culmea suferinţei pe care-o poate aduna sufletul unui om, asta se întîmplă poate fiindcă nevoia de-a acţiona împiedică sufletul acesta să ia cunoştinţă de nenorocirea sa.

Lucien ardea de dorința de-a pătrunde pe terasă în urma doamnelor acelora indiscrete, făcu chiar cîțiva pași, dar se îngrozi îndată de acest act de egoism grosolan și, ca să scape de orice ispită, ieși din sala de bal, însă cu pași rari; îi părea rău de sfîrșitul seratei pe care o părăsea.

Lucien era mirat, în adîncul inimii chiar neliniștit; nici nu-și dădea seama de toată măreția biruinței lui. Simțea oarecum o sete instinctivă de a trece din nou în revistă și de a cîntări cu tot calmul rațiunii evenimentele care se precipitaseră cu atîta repeziciune. Avea nevoie să reflecteze ca să-și dea seama de ceea ce trebuia să gîndească.

Inima sa, încă atît de tînără, era năucită de marile sentimentele cu care se jucase ca și cum ar fi fost niște nimicuri, și nu înțelegea nimic. Nici o clipă, în timpul luptei, nu-și îngăduise să reflecteze, de teamă să nu-i scape prilejul de a acționa; acum vedea, în linii mari, că se petrecuseră lucruri de cea mai înaltă însemnătate. Nu îndrăznea să se lase în voia aparențelor fericirii pe care o întrevedea în mod confuz și se cutremura să nu descopere, deodată, la un examen mai atent, vreo vorbă, vreun fapt care să-l despartă pentru totdeauna de doamna de Chasteller. Cît despre remușcările de-a o iubi, nu se mai punea, în momentul acela, problema.

Domnul Du Poirier, care, ca un om într-adevăr dibaci, nu-și neglija interesele mărunte tot ocupîndu-se de cele mari, se temu ca nu cumva vreun tînăr medic, bun dansator, să profite de accidentul survenit doamnei de Chasteller. Apăru de îndată în alcea de carpeni, lîngă masa de marmură care o mai ocrotea puțin pe doamna de Chasteller, de zelul bunelor ei amice. Cu ochii închiși, cu capul sprijinit în mîini, nemișcată și tăcută, înconjurată de vreo douăzeci de lumînări aduse acolo din curiozitate, doamna de Chasteller servea ca centru de atac unui cerc de douăsprezece sau cincisprezece doamne, care vorbeau toate deodată despre prietenia lor pentru ea și despre cele mai bune leacuri împotriva leșinului.

Domnul Du Poirier, neavînd nici un interes contrar, spuse adevărul, și anume că doamna de Chasteller avea nevoie mai ales de liniște și de tăcere.

— Vă rog, doamnelor, să vă întoarceți în sala de bal. Lăsați-o pe doamna de Chasteller singură cu medicul dumisale și cu domnul viconte. O vom conduce de urgență acasă.

Sărmana doamnă de Chasteller, la auzul părerii doctorului, încercă un sentiment de adîncă recunoștință față de acesta.

— Iau asupra mea totul, strigă domnul de Blançay, care se bucura de unul din atît de rarele momente cînd se valorifică forța fizică.

Plecă iute ca săgeata, ajunse în mai puțin de cinci minute la celălalt capăt al orașului, la palatul de Pontlevé ; porunci să se înhame caii, sau, mai exact, îi înhămă el însuși, și după puțin fu auzit aducînd trăsura doamnei de Chasteller în galop. Nu avusese de îndeplinit niciodată un serviciu mai plăcut decît acesta.

Doamna de Chasteller își arătă recunoștința-i vie față de domnul de Blançay cînd el îi oferi brațul ca s-o conducă la trăsură. Se simți aproape fericită în clipa aceea că putea — singură, despărțită de acel public nemilos, a cărui amintire îi sporea nenorocirea — să se gîndească în liniște la greșeala ei.

De îndată ce ajunse acasă, doamna de Chasteller avu destulă voință ca s-o îndepărteze pe cameristă, care nu cerea, nici mai mult, nici mai puțin, decît să i se povestească în amănunt accidentul. Rămase în sfîrșit singură. Plînse mult. Se gîndi cu amărăciune la prietena ei intimă, doamna de Constantin, pe care purtarea savantă a tatălui ei izbutise s-o îndepărteze. Doamna de Chasteller nu îndrăznea să-i transmită prin poștă decît vagi asigurări de afecțiune, încredințată fiind că tatăl ei cerea [să i se dea] toate scrisorile ei. Diriginta oficiului poștal din Nancy era legitimistă, iar domnul de Pontlevé ocupa locul de frunte într-o comisie statornicită în numele lui Carol al X-lea pentru Lorena, Alsacia și Franche-Comté.

„Așa că sînt singură, singură pe lume cu rușinea mea", își spunea doamna de Chasteller. După ce plînsese mult timp în tăcere și întuneric, înaintea unei ferestre mari deschise, de la care putea vedea, la două poște spre răsărit, dumbrăvile negre din pădurea de la Burelviller, iar deasupra un cer limpede și întunecos, semănat cu stele scăpărătoare, criza de nervi se potoli și avu curajul să-și cheme camerista și s-o trimită la culcare. Pînă în momentul acela, prezența unei ființe omenești i s-ar fi părut că-i înțelește cu prea multă cruzime rușinea și nenorocirea. După ce-o auzi urcîndu-se în camera ei, îndrăzni să supună cercetării cu mai puțină timiditate totalitatea greșelilor ei din cursul acelei seri fatale.

Simți, mai întîi, o tulburare și o rușine nespusă; i se părea că nu poate întoarce privirea niciăieri fără să descopere un nou motiv de-a se disprețui și o umilință nemărginită.

Bănuiala de care îndrăznise să-i vorbească Lucien o impresionă îndeosebi.

Un bărbat, un bărbat tînăr, să-și îngăduie o asemenea libertate față de dînsa! Lucien părea bineeresc ut, așadar ca trebuie să-l fi încurajat în mod deosebit. Și cum anume? nu-și amintea de nimic altceva decît de-o oarecare milă și de-o descurajare pe care i le trezise, la începutul seratei, curioasa absență de idei a tînărului pe care-l găsea amabil. „L-am socotit drept un călăreț *de forță*, așa ca pe domnul de Blançay."

Care putea fi însă bănuiala despre care-i vorbise? Aceasta fiind motivul cel mai de seamă al suferinței ei, plînse mult. Lacrimile erau ca o satisfacție pe care și-o dădea ca singură pentru ofensa adusă onoarei sale.

„La urma urmelor, are toată libertatea să mă bănuiască, își spuse indignată, i s-a relatat o calomnie; dacă-i dă crezare, cu atît mai rău pentru el, înseamnă că-i lipsește inteligența și discernămîntul, asta-i tot, cu sînt nevinovată!"

Acest sentiment de mîndrie care o însufleța era sincer. Încetul cu încetul prinse să nu se mai gîndească la ceea ce ar putea fi acea bănuială. Greșelile ei reale i se părură atunci mult mai apăsătoare; și le vedea în număr covîrșitor. Plînse din nou. În sfîrșit, după spaime de o

copleșitoare amărăciune, slabă și pe jumătate sfîrșită de durere, i se păru că are să-și reproșeze mai cu osebire două lucruri.

Intîi, lăsase să se întrezărească ceea ce se petrece în inima ei unui public meschin, de-o răutate vulgară și pe care-l dispreţuia din toată inima. Se simţi îndoit de nenorocită recapitulînd toate motivele pe care le avea ca să se teamă de cruzimea acelui public și ca să-l dispreţuiască. „Domnii aceștia, care cad în genunchi în faţa unei monede de trei franci sau la cea mai mică aparenţă de favoare din partea regelui ori a vreunui ministru, cît de neîndurători sînt faţă de greșelile care nu se trag din iubirea de bani!“ Trecerea în revistă a dispreţului ei faţă de societatea înaltă din Nancy, înaintea căreia se compromisese, o făcea să resimtă o durere cu de-amănuntul, dacă se poate spune așa, și arzătoare ca și cum ar fi atins un fier roșu. Fiecare săgeată de dispreţ împotriva fiecăreia dintre femeile pe care și le închipuia c-o dispreţuiesc îi stîrnea un nou val de durere. Își închipuia ce priviri trebuie să-i fi aruncat în timp ce dansa cotilionul.

După ce doamna de Chasteller se expuse, cu plăcere parcă, acestei dureri, încercă o suferinţă mult mai grea și care, într-o clipită, păru a-i stinge tot curajul.

Era învinuirea că încălcase, în ochii lui Lucien, acea reţinere feminină fără de care o femeie nu poate fi stimată de către un bărbat demn, la rîndul lui, de oarecare stimă.

În faţa acestui cap de acuzaţie, durerea îi dete, oarecum, cîteva clipe de răgaz; ajunse să-și spună cu glas tare și cu o voce pe jumătate înăbușită de suspine: *„Dacă nu m-ar dispreţui, l-aș dispreţui eu“.*

„Cum, gîndi după o clipă de tăcere și ca și cum ar fi cedat furiei îndreptate împotriva ei însăși, un bărbat a îndrăznit să-mi spună că are bănuieli asupra purtării mele, și în loc să-mi întorc privirea de la el, i-am cerut să-mi dea posibilitatea ca să-mi pot dovedi nevinovăţia! Și, nemulţumită de asemenea purtare nedemnă, m-am dat în spectacol; am lăsat să mi se ghicească sentimentele de către niște fiinţe josnice, a căror amintire numai, cînd mă gîndesc serios la ele, mă îndeamnă să dispreţuiesc viaţa zile de-a rîndul! În sfîrșit, cu privirile mele

lipsite de prudență, merit să fiu categorisită de domnul Leuwen drept una din femeile acelea care se aruncă de gîtul primului bărbat care le place. Căci de ce n-ar avea îngîmfarea vîrstei lui, cînd are tot ceea ce o justifică ?"

Imaginația ei renunță la plăcerea de-a se gîndi la Lucien, ca să se întoarcă la acele îngrozitoare cuvinte : *a se arunca de gîtul primului-venit.*

„Domnul Leuwen are însă dreptate, reluă cu un curaj barbar, văd eu însămi, și încă limpede, că sînt o ființă coruptă. Nu-l iubeam pînă în această seară fatală. Mă gîndeam la el cu destulă răceală și ca la un tînăr care părea a se deosebi puțin de toți domnii aceia pe care ni i-au scos în cale evenimentele. Îmi vorbește cîteva clipe, îl găsesc de-o timiditate ciudată. O prostească prezumție mă îndeamnă să mă joc cu el, așa cum aș fi făcut cu o ființă neînsemnată pe care-aș vrea s-o văd vorbind, și deodată se întîmplă că nu mă mai gîndesc decît la dînsul. Și asta, desigur, pentru că mi se părea un bărbat frumușel. Ce-ar face mai rău femeia cea mai coruptă ?"

Acest nou val de disperare se dovedi mai violent decît toate celelalte. În sfîrșit, cînd zorile înălbeau cerul deasupra pădurilor negre de la Burelviller, oboseala și somnul puseră capăt remușcărilor și nenorocirii doamnei de Chasteller.

În aceeași noapte Lucien se gîndise statornic la ea, cu sentimente de adorație foarte măgulitoare într-o privință. Ce prilej de mîngîiere dacă ar fi putut vedea timiditatea acestui bărbat care părea în ochii ei un donjuan înspăimîntător și desăvîrșit ! Lucien nu era de loc sigur de felul cum trebuia să judece evenimentele care se perindaseră de-a lungul acelei scurte hotărîtoare. Cuvintele acestea din urmă nu le rostea decît tremurînd. Credea că citise în ochii ei că-l va iubi cîndva.

„Dar, Doamne, n-am așadar alt avantaj în ochii acestei ființe îngerești decît acela de-a face excepție de la regula care-o îndeamnă să iubească locotenenți-coloneii ? ! Dumnezeule, cum se poate împerechea o vulgaritate atît de reală în purtare cu toate aparențele unui suflet atît de nobil ? ! Văd bine că cerul nu mi-a dăruit talentul să citesc în inimile femeilor. Dévelroy avea dreptate, nu voi fi decît un prostănac toată viața, uimit mai mult

de propria mea inimă decît de ceea ce mi se întîmplă. Inima aceasta ar trebui să fie în culmea fericirii, dar se simte adînc mîhnită! Ah, de ce n-o pot vedea? I-aș cere un sfat, sufletul, pe care ochii ei îl prevestesc parcă, mi-ar înțelege necazurile, pe care sufletele vulgare le-ar considera atît de ridicole! Cum? Cîștig o sută de mii de franci la loterie și sînt disperat că n-am cîștigat un milion?! Sînt preocupat într-un mod exagerat de una dintre femeile cele mai frumoase din orașul în care m-a aruncat întîmplarea. Întîia slăbiciune. Vreau s-o combat, sînt învins, și iată-mă doritor să-i plac, ca unul din bărbații slabi și rataţi care populează saloanele femeilor la Paris. În sfîrșit, femeia pe care am prea marea slăbiciune s-o iubesc atît, pentru puțină vreme sper, pare a-mi primi atențiile cu plăcere și cu o cochetărie a cărei formă, cel puțin, e delicioasă; joacă pe femeia sentimentală, ca și cum ar fi ghicit că am slăbiciunea s-o iubesc cu o pasiune plină de seriozitate; în loc să mă bucur de norocul meu atît de mare, sînt bănuit de scrupule! Și-mi făurește chinuri pentru că inima unei femei de la Curte s-a lăsat impresionată de alții, nu de mine! Ei, Doamne, am eu talentul ca să pot seduce o femeie într-adevăr virtuoasă? De cîte ori am vrut să-mi îndrept atenția asupra unei femei ceva mai deosebită de vulgul grizetelor, n-am dat oare greș în felul cel mai ridicol? Ernest, care, la urma urmelor, e un om cu judecată, cu tot pedantismul său, nu mi-a explicat oare că pricina stă în faptul că n-am destul sînge rece? În figura mea de adolescent cucernic citește oricine ca într-o carte... În loc să profit de micile mele succese și să merg înainte, rămîn locului ca un prostănac, preocupat să le savurez, să le gust. O strîngere de mînă înseamnă pentru mine, orașul Capua[1]. Mă oprește extaziat înaintea rarelor delicii ale unor favoruri atît de hotărîtoare în loc să pășesc înainte. În sfîrșit, n-am nici un talent pentru războiul acesta, și mai fac și pe mofturosul! Dar, dobitocule, dacă placi, asta-i numai din întîmplare, numai din întîmplare..."

[1] Hanibal cucerește Capua în 215 î.e.n.; după o serie de victorii asupra armatelor romane, petrece o iarnă în acest oraș, din care pricină a fost acuzat că și-ar fi uitat îndatoririle militare, fiind atras de „delicille orașului Capua".

După ce străbătu de nenumărate ori odaia în lung și-n lat, își spuse cu glas tare: „O iubesc, sau măcar doresc să-i plac. Îmi închipui că mă iubește și, totuși, sînt nefericit. Iată adevărata înfățișare a unui cap de nebun! Adevărul este că în proiectul meu de a o seduce aș fi vrut mai întîi ca ea să mă iubească. Cum, doresc să fiu iubit de ea și sînt trist pentru că se pare că-mi acordă oarecare atenție?! Cînd ești un prost, trebuie cel puțin să nu fii un laș!"

Adormi spre ziuă cu această reflecție frumoasă și cu semiproiectul de a-l ruga pe colonelul Malher să-l trimită la douăzeci de poște depărtare de Nancy, la N..., unde regimentul avea un detașament menit să țină sub observație pe lucrătorii *mutualiști*.

Cît de mult ar fi sporit chinul doamnei de Chasteller, care, aproape la aceeași oră, ceda oboselii, dacă ar fi avut cunoștință despre aparența acelui dispreț grozav față de dînsa, aparență de dispreț care, întoarsă în fel și chip și văzută sub toate fețele, răpea somnul bărbatului care o preocupa fără voia ei!

CAPITOLUL XX

Oricare i-ar fi fost gîndurile, Lucien nu era stăpîn pe faptele sale. A doua zi, în zori, după ce se pusese la țintă ca să se înfățișeze înaintea colonelului Malher, zări de departe strada spre care dădeau ferestrele doamnei de Chasteller; nu se putu împotrivi dorinței de a trece pe sub ferestrele pe care nu mai avea să le vadă dacă colonelul i-ar fi aprobat cererea. Abia ajuns în stradă, simți bătîndu-i inima mai-mai să-i taie respirația; simpla posibilitate de a o zări pe doamna de Chasteller îl mulțumea. Se simți aproape mulțumit că n-o văzu la fereastră.

„Ce mă voi face, își spuse, dacă, după ce voi fi obținut să părăsesc orașul Nancy, voi dori, cu aceeași sminteală, să mă întorc? De ieri nu mai sînt stăpîn pe mine,

mă las purtat de niște gînduri ce-mi vin așa, deodată, și pe care nu le pot prevedea cu un minut înainte."

După acest raționament demn de un fost elev al Școlii politehnice, Lucien încălecă și străbătu cinci sau șase poște în două ceasuri. Se evita pe sine însuși; chinul acela sfîșietor pe care ți-l dă setea fizică îl resimțea în sufletu-i bîntuit de nevoia de a-și supune rațiunea aceleia a unui alt bărbat și de a-i cere unele sfaturi. Nu mai avea decît atîta rațiune cîtă-i trebuia ca să creadă și să simtă că înnebunește, și totuși toată fericirea lui atîrna de părerea ce avea să și-o facă despre doamna de Chasteller.

Avusese tactul de a nu depăși marginile celei mai stricte rezerve cu nici unul dintre ofițerii regimentului; așadar, nimeni din jurul lui nu l-ar fi putut ajuta cu un sfat oricît de vag și de aproximativ. Domnul Gauthier lipsea din oraș, și, de altfel, credea Lucien, nu i-ar fi înțeles nebunia decît ca să-l mustre și să-l îndemne să plece.

Întorcîndu-se de la plimbare și trecînd din nou pe strada Pompei, simți o pornire de nebunie care-l uimi. I se păru că dacă ar fi întîlnit privirea doamnei de Chasteller, ar fi căzut de pe cal a treia oară. Nu avu curajul să fugă și nu se mai prezentă înaintea colonelului.

În aceeași seară sosi domnul Gauthier de la țară.

Lucien încercă să-i vorbească în cuvinte ocolite despre situația sa, să-l sondeze, cum se spune. Iată ce-i spuse Gauthier după cîteva fraze de tranziție:

— Nici eu nu-s lipsit de necazuri. Muncitorii din N... îmi dau de lucru. Cum vor reacționa ei față de armată?

A doua zi după bal, doctorul Du Poirier veni să facă o lungă vizită tînărului său amic, și, fără prea multe ocoluri, începu să-i vorbească despre doamna de Chasteller. Lucien simți că roșește pînă-n albul ochilor, deschise fereastra și se așeză în dosul obloanelor ca să nu poată fi cercetat cu prea multă ușurință de către doctor. „Pedantul ăsta vine aici să mă supună unui adevărat interogatoriu. Să vedem."

Lucien vorbi îndelung și cu multă admirație despre frumusețea pavilionului unde se dansase în ajun. Vorbi despre curte, trecu la scara măreață, la vasele cu plante

exotice care o împodobeau. Apoi, urmînd o ordine matematică și logică, trecu de la scară la anticameră, și de acolo, la primele două saloane...

În fiecare clipă doctorul îl întrerupea ca să-i vorbească despre indispoziția din ajun a doamnei de Chasteller și despre cauzele care ar fi putut-o produce etc., etc. Lucien nu se îndura să-l întrerupă. Fiecare cuvînt era o comoară pentru el. Doctorul venea tocmai de la palatul Pontlevé, dar Lucien știu să se stăpînească. La cea mai mică pauză, își relua, grav, disertația asupra costului probabil al elegantului cort, dungat în roșu și alb, pe care-l văzuse în ajun. Sunetul acestor cuvinte străine de limbajul obișnuit părea a i spori singele rece și stăpînirea de sine. Niciodată nu avusese atîta nevoie de ele. Doctorul, care ținea cu orice preț să-l facă pe Lucien să vorbească, îi dădea amănunte dintre cele mai prețioase despre doamna de Chasteller, atît de prețioase, încît fiecare cuvînt în plus l-ar fi plătit cu aur greu. Prilejul era ispititor, i se părea că un cuvînt ceva mai măgulitor, și doctorul ar trăda toate tainele din lume. Lucien păstră însă o cuminţenie vecină cu timiditatea ; numele doamnei de Chasteller nu fu rostit decît pentru a-i răspunde doctorului ; altfel, ar fi comis o stîngăcie. Lucien își forța rolul, dar Du Poirier era prea puțin obișnuit cu oamenii care răspund exact la ceea ce li se spune ca să surprindă nuanța. Lucien își puse în gînd să fie bolnav a doua zi. Spera să afle de la doctor o seamă de amănunte despre domnul de Pontlevé și despre viața pe care-o ducea în mod obișnuit doamna de Chasteller.

A doua zi doctorul schimbase tactica. Doamna de Chasteller, o mironosiță, după el, era de un orgoliu insuportabil, mult mai puțin bogată decît se spunea ; avea cel mult zece mii de franci rentă după registrul cel mare.

Era de o rea-voință fățișă, dar nu pronunță nici un cuvînt despre locotenent-colonel. Momentul i se păru lui Lucien foarte plăcut. Aproape mai plăcut decît acela din seara balului, cînd doamna de Chasteller se uitase la el prelung după ce-l întrebase dacă bănuiala era în legătură cu ea. Așadar, în legătura ei cu domnul Thomas de Busant nu fusese nimic scandalos.

Lucien făcu multe vizite în seara aceea, dar nu pronunță nici un cuvînt în afară de searbedele întrebări asupra sănătății după un bal atît de obositor. „Ce spectacol admirabil ar constitui preocuparea mea, dac-ar putea-o ghici, pentru acești provinciali atît de plictisiți!" Toată lumea i-o vorbi de rău pe doamna de Chasteller, cu excepția bunei Théodelinde. Era totuși foarte urîtă, iar doamna de Chasteller, foarte frumoasă. Lucien resimți față de Théodelinde un sentiment de prietenie care atingea aproape pasiunea.

„Doamna de Chasteller nu împărtășește genurile de distracție ale acestor oameni, iată ceea ce nu se iartă nicăieri. La Paris nu se cunosc asemenea deosebiri." În timpul ultimelor vizite, sigur că n-o va întîlni pe doamna de Chasteller, care stătea acasă, indispusă, Lucien se gîndi la plăcerea de a vedea de departe perdeluța ei de muselină brodată, în care bătea lumina luminărilor.

„Sînt un laș, își spuse în cele din urmă. Ei bine, mă voi lăsa în voia lașității, din toată inima."

...Si vous vous damnez,
Damnez-vous donc au moins pour des péchés aimables.[1]

Astfel se stinseră cele din urmă suspine ale remușcării lui de a iubi și ale dragostei sale pentru sărmana patrie trădată, vîndută etc.: nu poți avea două iubiri în același timp.

„Sînt un laș", își spuse ieșind din salonul doamnei d'Hoquincourt, și întrucît la Nancy, la ora zece și jumătate seara, se sting felinarele din porunca domnului primar, și, cu excepția nobilimii, toți oamenii se duc la culcare fără ca nimeni să se simtă ridicol în propriii săi ochi, se putu plimba o oră și mai bine pe sub obloanele verzi, deși îndată după sosirea lui luminile cămăruței se stinseră.

Rușinat de zgomotul pașilor săi, Lucien profita de întunericul adînc, se opreа îndelung, așezat pe o piatră în fața ferestrei la care privea aproape necontenit.

---

[1] ...Dacă vă pierdeți sufletul,
Pierdeți-l măcar cu păcate plăcute.

La zgomotul pașilor săi, nu se frămînta numai inima lui. Pînă la ora zece și jumătate, doamna de Chasteller petrecuse o seară sumbră și plină de remușcări. Desigur, s-ar fi simțit mai puțin mîhnită ieșind în lume, dar nu voia să se expună a-l întîlni sau a auzi rostindu-i-se numele.

La ora zece și jumătate, văzîndu-l sosind în stradă, mîhnirii sumbre și mohorîte îi urmară palpitațiile cele mai vii; ea se grăbi să stingă luminările, și, cu toate mustrările ce și le făcea, rămase lîngă fereastră. Ochii îi erau călăuziți, în întuneric, de focul țigării de foi a lui Lucien. Acesta își mvinuise tocmai remușcările. „Ei bine, o voi iubi și o voi disprețui, își spuse, iar cînd mă voi iubi, îi voi spune: «Ah, dacă sufletul dumitale ar fi fost mai curat, aș fi fost legat de dumneata pe viață!»"

A doua zi, deșteptat la ora 5 pentru manevră, Lucien dori cu patimă s-o vadă pe doamna de Chasteller. Nu se îndoia de loc de sentimentele ei.

„Privirea ei mi-a spus tot, își repeta, cînd bunul lui simț firesc voia să ridice vreo obiecție. Și ce bine ar fi dacă i-aș fi plăcut ceva mai greu! Nu m-aș plînge de nimic."

În sfîrșit, la cinci zile după bal, care i se părură lui Lucien cinci săptămîni, o întîlni pe doamna de Chasteller la doamna contesă de Commercy. Doamna de Chasteller era răpitoare, paloarea ei firească pierise la glasul lacheului, care anunță: „Domnul Leuwen". El, la rîndul lui, își pierduse răsuflarea. Totuși, podoabele doamnei de Chasteller i se părură prea strălucitoare, prea vesele, de prea bun gust. E drept că doamna de Chasteller era îmbrăcată minunat, așa cum se cuvine pentru a stîrni admirația saloanelor din Paris. „Atîta bătaie de cap pentru o simplă vizită la o doamnă în vîrstă amintește cam prea mult, își spunea, slăbiciunea ei pentru locotenenți-coloneli." Cu toată amărăciunea acestei critici, adăuga totuși: „Ei bine, o voi iubi, dar fără urmări". În timpul acestor frumoase argumente, fu la trei pași de ea, tremurînd ca frunza, însă de fericire.

În clipa aceea doamna de Chasteller răspundea la nu știu ce întrebare de politețe asupra indispoziției ei pe care i-o pusese Lucien, cu o politețe și un ton de desăvîrșită grație, dar în același timp cu o liniște cu atît mai nealterată cu cît nu era nici tristă și nici sumbră, ci, dimpotrivă, afabilă și la limita veseliei. Lucien, descumpănit, nu-și dădu seama de toată intensitatea nenorocirii pe care i-o vestea acel ton decît după sfîrșitul vizitei și după o îndelungată reflecție. Din parte-i se arătă comun și aproape banal față de doamna de Chasteller. Își dete seama de asta și ajunse în asemenea hal, încît încercă să imprime mișcărilor și sunetului vocii sale oarecare grație, cu cît succes însă, se poate ghici cu ușurință. „Iată-mă întors la gradul de stîngăcie de care mă bucuram în primele momente ale convorbirii noastre la bal", gîndi judecîndu-se singur, și cu dreptate, neexagerîndu-și în nici un fel lipsa de grație și de spirit.

Nu-și spunea însă că singura ființă în ochii căreia dorea să nu pară prost judeca încurcătura lui cu totul altfel. „Domnul Leuwen, își spunea doamna de Chasteller, se aștepta să găsească urmarea neînchipuitei mele ușurătăți de la bal, sau, măcar, avea dreptul să spere niște purtări blînde, amintind tonul prieteniei. Întîlnește maniere foarte politicoase, dar, care în fond îl situează mai prejos de rangul unei simple cunoștințe."

Lucien, ca să spună ceva, dar negăsind absolut nici o idee, încerca să explice în ce consta talentul doamnei Malibran, care cînta la Metz, unde societatea cea bună din Nancy avea de gînd să se ducă s-o audă. Doamna de Chasteller, încîntată că nu mai trebuie să se silească spre a găsi cuvinte politicoase și reci, îl privea cum vorbește. Dar el se încurcă rău de tot după cîtva timp și păru atît de ridicol în stînjeneala lui, încît băgă de seamă și doamna de Commercy.

— Tinerii aceștia răsfățați au calități prea supuse fluctuației, spuse în șoaptă doamnei de Chasteller. Nici urmă din frumosul sublocotenent care vine adesea la mine.

Doamna de Chasteller încercă un sentiment de fericire desăvîrșită la aceste cuvinte. O femeie de bun-simț,

de un bun-simț vestit în oraș și cu sînge rece confirma ceea ce își spunea ea în gînd de cîteva minute, și cu cîtă plăcere! „Cîtă deosebire față de acel bărbat vesel, vioi, scăpărător, stingherit doar de mulțimea și de vioiciunea ideilor lui, pe care l-am văzut la bal! Iată-l vorbind de o cîntăreață, și nu poate găsi o frază ca lumea, deși citește în fiecare zi foiletoane întregi despre talentul doamnei Malibran!"

Doamna de Chasteller se simți atît de fericită, încît își spuse deodată: „Sînt gata să-mi dau în petic cu vreun cuvînt sau surîs prietenos care-mi va strica toată fericirea din seara asta. E foarte plăcut, dar ca să nu fiu nemulțumită de mine, trebuie să mă opresc aici." Se ridică și plecă.

Lucien plecă și el curînd de la doamna de Commercy; simțea nevoia să viseze în *[liniște]* asupra nesfîrșitei lui prostii și asupra atitudinii glaciale a doamnei de Chasteller.

După cinci-șase ore de reflecții sfîșietoare, ajunse la această frumoasă concluzie:

Nu era locotenent-colonel, și, ca atare, nu era demn de luarea-aminte a doamnei de Chasteller. Purtarea ei de la bal fusese o veleitate, o fantezie trecătoare, la care sînt supuse femeile prea duioase. O iluzionase pentru o clipă și uniforma. Din lipsă de ceva mai bun, îl luase cîtva timp drept colonel.

Consolațiile acestea îl mîhneau adînc pe Lucien. „Sînt un mare prost, iar femeia asta, o cochetă de teatru, numai că e uimitor de frumoasă! Să mă ia dracu dacă mai mai uit la ferestrele ei!"

După hotărîrea aceasta mare, dacă i s-ar fi oferit lui Lucien spînzurătoarea, s-ar fi simțit mai fericit. În ciuda orei înaintate, încălecă, dar abia ieșise din oraș, cînd băgă de seamă că n-are puterea să-și îndemne calul. Îl dete pe mîna servitorului și se plimbă pe jos. Peste cîteva minute, tocmai cînd bătea miezul nopții, în ciuda cuvintelor de ocară pe care i le adresase doamnei de Chasteller, stătea pe piatra din fața ferestrei sale.

Sosirea lui o umplu de bucurie. Își spusese, plecînd de la doamna de Commercy: „Trebuie să fie atît de grozav de nemulțumit de el și de mine, încît se va hotărî să mă uite, sau dacă-l mai revăd, nu va fi decît peste cîteva zile".

În întunericul adînc, doamna de Chasteller deosebea uneori focul țigării de foi a lui Lucien. Îl iubea nebunește în acea clipă. Dacă în tăcerea adîncă și universală Lucien ar fi avut inspirația să înainteze sub fereastra ei și să-i spună ceva de spirit și nou de pildă: „Bună seara, doamnă. Veți binevoi a-mi da un semn că mă auziți?", ea i-ar fi răspuns cu multă probabilitate: „Adio [1], domnule Leuwen...", și intonația celor trei cuvinte n-ar fi lăsat nimic de dorit nici îndrăgostitului celui mai pretențios. A rosti numele lui Leuwen, vorbindu-i chiar lui, ar fi fost suprema voluptate pentru doamna de Chasteller.

Lucien, după ce făcuse pe prostul, cum își zicea el singur, se duse să caute o oarecare masă de biliard, în fundul unei săli murdare, unde era sigur că va găsi cîțiva locotenenți din regiment. Era atît de vrednic de plîns, încît se simți fericit întîlnindu-i.

Fericirea aceasta i se citea pe față și provocă multă plăcere. Tinerii se arătară băieți buni în seara aceea, rezervîndu-și dreptul la răceala de cuviință pentru a doua zi.

Lucien se bucură să joace și să piardă. Hotărîră să nu plece nimeni cu cei cîțiva napoleoni cîștigați; comandară șampanie, și Lucien, bine inspirat, se îmbătă în așa măsură, încît băiatul de la biliard și un vecin chemat de el îl conduseră acasă.

Iată cum iubirea adevărată îndepărtează pe oameni de la desfrîu.

A doua zi Lucien se purtă întocmai ca un nebun. Camarazii lui, locotenenții din ajun, devenind iarăși răi, își spuneau: „Frumosul *dandy* parizian nu-i învățat cu

[1] În limba franceză, *adieu* n-are sensul despărțirii, ci este un salut ca oricare altul.

şampania, e încă mahmur de ieri, va trebui să-l poftim să bea mai des. Ne vom bate joc de el şi înainte, şi atunci, şi după aceea ; e în regulă !"

A doua zi după întîia întîlnire cu femeia de care se credea atît de sigur, Lucien se simţi complet ieşit din minţi ; nu înţelegea absolut nimic din ceea ce i se întîmpla, cu atît mai puţin din simţămintele ce i se trezeau în inimă sau din purtările celorlalţi faţă de el.

I se părea că i se fac aluzii la sentimentele lui pentru doamna de Chastellet, şi avea nevoie de toată judecata lui ca să nu se aţâţe.

„Voi face zilnic fel de fel de lucruri, îşi spuse el în sfîrşit, dedindu-mă cu pasiune acţiunii care-mi va face, în clipa aceea, cea mai multă plăcere. Dacă n-o să fac confidenţe nimănui, şi n-o să scriu nimănui despre smintеala mea, nimeni nu-mi va putea spune într-o zi : «Ai fost nebun». Şi dacă boala asta nu mă va ucide, nu-mi va da cel puţin prilejul de a-mi fi ruşine de ea. O nebunie bine ascunsă îşi pierde jumătate din proastele ei efecte, esenţialul este să nu se ghicească cea ce simt."

În cîteva zile numai, în Lucien avu loc o schimbare completă. În societate se minunau cu toţii de voioşia şi de spiritul lui.

„N-are idei sănătoase, e imoral, dar cîtă elocvenţă !" se spunea în salonul doamnei de Puy-Laurens.

Prea te răsfeţi, prietene, îi spuse într-o zi această femeie inteligentă.

Vorbea din plăcerea de-a vorbi, discuta, argumentînd *pro şi contra*, exagera şi umfla amănuntele întîmplărilor pe care le povestea, istorisea mult şi pe-ndelete. Într-un cuvînt, vorbea ca un om de spirit provincial, aşa că repurta un succes imens. Locuitorii din Nancy preţuiau ceea ce obişnuiau să admire. Înainte îl găseau ciudat, original, ideal, adesea obscur.

De fapt nu era o frică prozaică să nu trădeze fără voie ceea ce se petrecea în inima lui. Se vedea iscodit şi supraveghiat mai-apoape de doctorul Du Poirier, pe care începea să-l bănuiască a fi în legătură cu domnul N..., om deştept, ministru al poliţiei lui Ludovic-Filip. Lucien nu putea însă rupe relaţiile cu Du Poirier, n-ar fi reu-

şit nici măcar să-l îndepărteze începînd de-a mai vorbi cu el. Du Poirier era bine ancorat în acea societate, căreia îl prezentase pe Lucien, iar a rupe cu el ar fi fost şi foarte ridicol, şi foarte stînjenitor. Neputînd rupe relaţiile cu un om atît de activ, atît de introdus, atît de susceptibil, trebuia să-l trateze ca pe un amic intim, ca pe un părinte.

„Cu oameni de ăştia îţi poţi şarja rolul oricît de mult", îşi zise, începînd să vorbească întocmai ca un adevărat actor. Recita mereu un rol, şi anume pe cel mai hazliu care-i trecea prin minte, folosindu-se dinadins de expresii ridicole. Îi plăcea să fie în tovărăşia cuiva, singurătatea îi ajunsese nesuferită. Cu cît teza pe care o susţinea era mai absurdă, cu atît îl sustrăgea mai mult laturii serioase a vieţii, care nu-i dădea nici o satisfacţie, inteligenţa fiind bufonul sufletului său.

Nu era un donjuan, departe de asta ; nu ştim ce va fi mai tîrziu, deocamdată însă nu era obişnuit să se poarte cu o femeie, între patru ochi, altfel de cum simţea. Onorase pînă atunci cu cel mai adînc dispreţ acest soi de merit, a cărui lipsă începea s-o regrete. Cel puţin nu-şi făcea nici o iluzie în această privinţă. Înspăimîntătoarele cuvinte ale lui Ernest, învăţatul său văr, despre puţina-i inteligenţă faţă de femei, răsunau mereu în sufletul său, întocmai ca şi cuvintele îngrozitoare ale lui Bouchard, şeful staţiei de poştă, despre locotenent-colonel şi doamna de Chasteller.

De zeci de ori îi spusese raţiunea că trebuie să se apropie iarăşi de acest Bouchard, de la care, cu bani sau cu delicate atenţii, ar putea afla unele amănunte. Dar îi era cu neputinţă. Numai cînd îl zărea de departe pe stradă, i se şi încreţea carnea pe trup.

Judecata lui se credea întemeiată s-o dispreţuiască pe doamna de Chasteller, dar inima lui avea mereu noi motive s-o adore, ca pe fiinţa cea mai pură, cea mai cerească, cea mai presus de considerentele băneşti şi de vanitate, care sînt oarecum cea de-a doua religie a provinciei. Lupta dintre sufletul şi inteligenţa lui îl înnebunea aproape în sensul strict al cuvîntului, făcînd dintr-însul unul din oamenii cei mai nefericiţi. Era tocmai pe

vremea cînd caii, caleașca și lachei în livrea făceau dintr-însul obiectul de invidie al locotenenților din regiment și al tuturor tinerilor din Nancy și din împrejurimi, care, văzîndu-l bogat, tînăr, destul de bine, elegant, îl priveau fără îndoială ca pe ființa cea mai fericită din cîte întîlniseră vreodată. Neagra lui melancolie, cînd era singur pe stradă, momentele de uitare de sine, mișcările lui nervoase, cu aparență de răutate, treceau drept înfumurare de cel mai înalt și mai nobil ordin. Cei mai luminați vedeau în toate astea o imitație savantă a lordului Byron, despre care se vorbea încă mult în acea epocă.

Partidele de biliard repetîndu-se, i se duse faima, și cum elita din Nancy ridicase la douăsprezece sau la cincisprezece numărul celor patru livrele pe care doamna Leuwen le trimisese de la Paris fiului ei, toată lumea spuse că în fiecare seară, de o lună încoace, îl aduceau pe Lucien acasă beat mort. Indiferenții se mirau, ofițerii carliști demisionari erau încîntați, o singură inimă era adînc rănită. „Să mă fi înșelat în privința lui ?“

Acest mijloc de a-și pierde rațiunea ca să-și uite durerea nu era frumos, dar era singurul care-i venise lui Lucien în gînd, sau, mai degrabă, în care fusese tîrît; viața de garnizoană i se oferise, iar el îi cedase. Ce alta putea face, ca să nu-și sfîrșească serile rău de tot ? Era prima lui suferință, viața nu fusese pînă atunci pentru dînsul decît muncă sau plăcere.

Era primit de multă vreme, și cu deosebită cinste, în toate familiile din Nancy; dar motivul care-i asigura succesele îi răpea și orice plăcere. Lucien era ca o cochetă bătrînă : jucînd mereu teatru, nu-i mai făcea plăcere nimic. „Dacă aș fi în Germania, își spusese, aș vorbi nemțește, la Nancy vorbesc ca un provincial.“ I s-ar fi părut că se aude înjurînd dacă ar fi spus despre o dimineață frumoasă : „E o dimineață frumoasă.“ Exclama, încruntîndu-se și însenînîndu-și totodată fruntea, cu ifosul unui mare proprietar : „Ce vreme frumoasă pentru fînețe !“

Excesele lui, seara, la biliardul „Charpentier“ îi zdruncinară puțin reputația, dar, cu puține zile înainte de a se da în petic, cumpărase o caleașcă imensă, bună să încapă într-însa oricare din numeroasele familii de

care era plin orașul, și, într-adevăr, aceasta era și destinația pe care i-o dădea. Cele șase domnișoare de Serpierre și mama lor făcură trăsurii acesteia safteaua, după cum se spune prin partea locului. Mai multe alte familii, tot așa de numeroase, îndrăzniră s-o ceară, și o obținură numaidecît. „Domnul Leuwen ăsta e un băiat tare bun, se spunea pretutindeni, cu toate că asta-i floare la ureche pentru el. Tatăl lui își joacă renta la bursă cu ministrul de interne. Renta, sărăcia, plătește tot...“ În felul acesta explica și domnul Du Poirier *cadoul frumușel* pe care i-l făcuse Lucien cu prilejul crizei de podagră.

Toate îi mergeau strună lui Lucien, iar tatăl său nu se plîngea de banii pe care-i cheltuia cu atîta ușurință. Lucien era sigur că toată lumea îl vorbea de bine față de doamna de Chasteller, dar casa marchizului de Pontlevé era totuși singura din Nancy în care Lucien părea a merge de-a-ndaratelea. În zadar încercase Lucien s-o viziteze, doamna de Chasteller, în loc să-l primească, îi închise ușa sub pretext că-i bolnavă. Îl înșelase pînă și pe doctorul Du Poirier, care-i spunea lui Lucien că doamna de Chasteller ar face bine să nu mai iasă timp îndelungat. Ajutată de acest pretext pe care i-l dădea doctorul Du Poirier, doamna de Chasteller făcea un mic număr de vizite, ca să nu se expună a fi învinuită de trufie sau de sălbăticie de către doamnele din Nancy.

A doua oară cînd o văzu după bal, Lucien se simți tratat abia ca o simplă cunoștință, ba i se păru chiar că nu-i răspunde la puținele cuvinte pe care i le adresa nici atît cît i-ar fi cerut politețea cea mai elementară. Pentru această a doua întrevedere Lucien luase hotărîrile cele mai eroice. Disprețul față de sine însuși spori prin totala lipsă de curaj pe care și-o constată în chiar momentul cînd ar fi trebuit să acționeze.

„Dumnezeule mare, voi păți oare la fel și în clipa cînd regimentul meu va șarja inamicul?“ Lucien își aduse învinuirile cele mai amarnice. A doua zi, abia sosise la doamna de Marcilly, că și fu anunțată doamna de Chasteller.

Indiferența atît de excesivă, ce i se arătă îl umplu, către sfîrșitul vizitei, de indignare. Și pentru întîia dată, profită

de situaţia pe care şi-o ciştigase în societate, oferind braţul doamnei de Chasteller ca s-o conducă la trăsură, deşi era evident că pretinsa lui politeţe o indispunea mult.

— Iertaţi-mă, doamnă, dacă sînt nelalocul meu ; sînt însă foarte nefericit.

— În oraş se spune cu totul altceva, domnule, răspunse doamna de Chasteller cu o uşurinţă cît se poate de nefirească, grăbind pasul ca să ajungă la trăsură.

— Mă port cît se poate de măgulitor cu toţi locuitorii din Nancy, în speranţa că, poate, mă vor vorbi de bine, iar seara, ca să vă uit, încerc să-mi pierd minţile.

— Nu cred, domnule, să vă fi dat prilejul...

În clipa aceea lacheul doamnei de Chasteller înaintă să închidă portiera, şi caii porniră ; doamna de Chasteller era mai mult moartă decît vie.

CAPITOLUL XXII

„Nimic nu poate fi mai dezonorant în societate, exclamă Lucien care rămăsese pe loc, nemişcat, decît să te încăpăţînezi a lupta astfel contra lipsei unui grad militar înalt ! Demonul ăsta nu-mi va ierta niciodată lipsa epoleţior de ofiţer superior."

Nimic nu era mai descurajator decît asemenea reflecţie, dar tocmai în timpul vizitei încheiate cu micul dialog mai sus pomenit, Lucien fusese ca îmbătat de dumnezeiasca paloare şi de uimitoarea frumuseţe a ochilor Bathildei [1]. Era unul din numele doamnei de Chasteller. „Răcelii ei glaciale nu i se poate aduce învinuirea de-a fi avut vreo privire însufleţită faţă de ceva în decurs de-o jumătate de oră şi mai bine, în care timp s-a vorbit despre altele. Vad însă strălucind în adîncul ochilor ei, cu toată

[1] Nume dat în amintirea zadarnic iubitei milaneze, Mathilde Dembowska, a cărei imagine stă şi în centrul cărţii stendhaliene *De l'amour*.

prudența pe care și-o impune, ceva tainic, întunecos, însuflețit, ca și cum ar urmări o convorbire cu totul intimă și mai înaltă decît aceea pe care o ascultă urechile noastre."

Ca să atingă culmile ridicolului, chiar înaintea propriilor lui ochi, sărmanul Lucien, încurajat precum am văzut, se gîndi să-i scrie. Făcu o scrisoare foarte frumoasă, pe care se duse s-o arunce singur la cutie, la Darney, tîrg la șase poște de Nancy, pe drumul Parisului. Nici a doua scrisoare, întocmai ca și aceasta, nu obținu răspuns.

Din fericire, cea de a treia strecură, din întîmplare, nu din dibăcie, calitate pe care nu i-o putem atribui cu tot dinadinsul, cuvîntul *bănuială*.

Cuvîntul veni în ajutorul iubirii, care susținea o luptă neîntreruptă în inima doamnei de Chasteller. De fapt, în mijlocul învinuirilor crude pe care și le aducea neîncetat, ea îl iubea pe Lucien din toate puterile sufletului. Zilele n-aveau însemnătate, nici preț pentru ea decît prin ceasurile pe care le petrecea seara după oblonul salonului, pîndind pașii lui Lucien, care, fără să-și dea de loc seama de succesul inițiativei sale, venea să petreacă ceasuri întregi pe strada Pompei.

Bathilde — întrucît numele de doamnă e prea grav față de o asemenea copilărie — Bathilde își petrecea serile după oblon, respirînd printr-un tub subțire de hîrtie de lemn-dulce, pe care-l ținea între buze, întocmai așa cum făcea Lucien cu țigările de foi. În mijlocul tăcerii adînci care domnea peste strada Pompei, deșartă în tot timpul zilei și cu atît mai mult la orele 11 seara, gusta plăcerea, desigur nu prea criminală, de a auzi zgomotul hîrtiei de lemn-dulce pe care mîinile lui Lucien o rupeau din cărțulie și-apoi o îndoiau, cînd acesta își răsucea un *cigarito* artificial. Domnul viconte de Blançay avusese onoarea și fericirea să procure doamnei de Chasteller acea minusculă cărticică de foiță, care, după cum știți, e adusă de la Barcelona.

În primele zile după bal, reproșîndu-și amarnic c-ar fi încălcat datoria unei femei față de sine însăși, și mai

ales din respect față de Lucien, a cărui stimă o dorea înainte de orice, decît pentru propria ei reputație, își impusese plictiseala de a se pretinde bolnavă și de a ieși foarte rar. E drept că, prin această purtare înțeleaptă, izbutise să facă să i se uite pe de-a-ntregul aventura de la bal. Fusese, într-adevăr, văzută roșind pe cînd stătea de vorbă cu Lucien, dar fiindcă timp de două luni nu-l primise niciodată acasă, ceea ce ar fi fost foarte simplu, se presupusese, pînă în cele din urmă, că, în timp ce vorbea cu Lucien la bal, începuse să simtă efectele indispoziției care, puțin după aceea, o silise să se întoarcă acasă. După leșinul ei de la bal, spusese în taină la două sau trei doamne dintre cunoștințele ei : „Nu mi-am mai recapătat sănătatea obișnuită, a pierit într-un pahar de șampanie". Înspăimîntată la vederea lui Lucien, ca și de ceea ce îndrăznise să-i spună la ultima lor întîlnire, rămase din ce în ce mai credincioasă angajamentului ei de singurătate desăvîrșită.

Doamna de Chasteller ascultase așadar glasul prudenței ; nimeni nu bănuia că indispoziția ei de la bal ar fi avut o cauză afectivă ; dar inima ei suferea adînc. Nu avea stimă față de sine, iar liniștea lăuntrică, singurul bun de care se bucurase după revoluția din 1830, îi devenise cu totul străină. Starea aceasta sufletească și izolarea silnică în care trăia începeau să-i zdruncine sănătatea. Toate aceste împrejurări, și, fără îndoială, plictiseala care rezulta din ele, dădură preț scrisorilor lui Lucien.

De o lună, doamna de Chasteller făcuse mult pentru virtute, sau, cel puțin, ceea ce e semnul cel mai nemijlocit, luptase împotriva ei însăși. Ce putea cere mai mult vocea severă a datoriei ? Sau, ca să ajungem de îndată la cuvîntul hotărîtor, mai putea gîndi Lucien că doamnei de Chasteller îi lipsise reținerea feminină ? Orice ar fi vrut să spună vorba aceea îngrozitoare : *bănuială*, rostită de dînsul, putea Lucien oare să găsească în purtarea ei ceva care s-o confirme ?

De mai multe zile ea încerca plăcerea de-a răspunde deschis : „Nu“ la această întrebare, pe care și-o punea necontenit.

„Ce bănuială o fi avînd oare în ceea ce mă privește ? Trebuie să fie deosebit de gravă. Cum și-a schimbat într-o clipită expresia !... Și, adăugă ea roșindu-se, ce schimbare m-a împins să-i pun întrebarea aceasta !“

Adînca remușcare inspirată de amintirea întrebării pe care îndrăznise să i-o pună venea să-i rupă pentru multă vreme logica gîndurilor. „Ce puțină putere de stăpînire am avut !... Cît de vădită trebuie să fi fost acea schimbare de expresie ! Bănuiala care-l oprea în mijlocul elanurilor de... simpatia cea mai vie era, așadar, ceva foarte grav ?“

În clipa aceea norocoasă sosi a treia scrisoare de la Lucien. Primele îi făcură o vie plăcere, dar n-avusese nici cea mai mică intenție de-a răspunde. După ce o citi pe a treia, Bathilde alergă la cutiuța în care se afla tot ce-i trebuia pentru scris, o așeză pe masă, o deschise și începu să scrie fără a-și îngădui să discute în contradictoriu cu sine însăși. „A trimite o scrisoare, și nu a o scrie, este un gest condamnabil“, își spunea vag sieși.

La ce bun să mai notăm că scrise răspunsul căutînd cele mai trufașe întorsături de frază ! I se recomanda de trei sau patru ori lui Lucien să piardă orice speranță, însuși cuvîntul speranță era evitat cu o nesfîrșită dibăcie, pentru care doamna de Chasteller se simți foarte mulțumită. Vai, era, fără să știe, victima educației sale iezuite ! Se înșela pe ea însăși, aplicîndu-și fără rost și fără să-și dea seama arta de a înșela pe ceilalți, învățată la „Sacré-Coeur“. Ea *răspundea*. Totul era cuprins în acel cuvînt, pe care nu voia să-l ia în considerație.

După ce isprăvi scrisoarea de o pagină și jumătate, doamna de Chasteller [*se*] plimbă prin odaie, aproape țopăind de bucurie.

După o oră de reflecție, porunci să-i vină trăsura și, trecînd pe dinaintea biroului poștal din Nancy, trase de cordon.

— Aruncă scrisoarea la cutie... iute ! spuse servitorului.

Biroul fiind la trei paşi depărtare, îl urmări pe omul acela cu privirea; dar el nu citi adresa, pe care un scris puţintel deosebit de cel obişnuit al ei scrisese:

Domnului Pierre Lafont
Post-restant
Darney

Era numele unui servitor de-al lui Lucien şi adresa indicată de el cu toată modestia şi lipsa de speranţă cuvenită.

Nimic n-ar putea exprima surprinderea lui Lucien şi oarecum spaima sa cînd, a doua zi, mergînd, ca să nu aibă nimic a-şi reproşa, pînă la un sfert de poştă de Darney cu servitorul său Lafont, îl văzu pe acesta, la întoarcere, scoţînd o scrisoare din buzunar.

Mai mult căzu de pe cal decît coborî, şi se afundă, fără să deschidă scrisoarea şi fără să-şi dea bine seama de ceea ce face, într-o pădurice apropiată. Asigurîndu-se că un desiş de castani, în mijlocul căruia se afla, îl ferea bine din toate părţile, se aşeză comod, ca un om pregătit să primească lovitura de secure care trebuie să-l expedieze iute pe lumea cealaltă şi pe care vrea s-o savureze.

Ce deosebire faţă de senzaţia unui om de lume sau a unui om care n-a primit de la soartă darul acesta supărător, obîrşie a atîtor caraghioslîcuri, care se numeşte suflet! Pentru aceşti oameni cu judecată, a face curte unei femei înseamnă un duel plăcut. Marele filozof K[ant] adaugă: sentimentul *dualităţii* e deşteptat cu violenţă cînd fericirea desăvîrşită pe care o poate da iubirea nu poate fi găsită decît în simpatia *completă* sau în absenţa totală a sentimentului de a fi doi. „A, doamna de Chasteller n-ar fi spus fiindcă din Paris ceva mai vulgar cineva decît Lucien. Nobleţea ei sufletească s-a hotărît, în sfîrşit! Iată primul pas. Restul e o chestiune de formă; voi face o lună sau două, după cum voi avea mai multă sau mai puţină iscusinţă, iar ea, idei mai mult sau mai puţin exagerate cu privire la ceea ce trebuie să fie apărarea unei femei foarte virtuoase."

Lucien, părăsit pe pămînt, citind acele rînduri teribile, nu deslușea încă ideea principală, care ar fi trebuit să fie : doamna de Chasteller răspunde. Era înspăimîntat de severitatea limbajului și de tonul de adîncă convingere cu care îl îndemna să nu mai vorbească de sentimente de acest fel, poruncindu-i în același timp, în numele onoarei, în numele a ceea ce oamenii cinstiți consideră cel mai sfînt lucru în relațiile lor reciproce, să părăsească ideile ciudate cu care voise, fără îndoială, să sondeze inima ei (a ei, doamna de Chasteller) înainte de a se lăsa în voia unei nebunii care, în situația lor reciprocă, și mai ales în felul ei de a gîndi, era o rătăcire, îndrăznea ea să spună, din cale-afară de greu de înțeles.

„E o concediere în toată regula", își spuse Lucien. După ce reciti teribila scrisoare de cel puțin cinci sau șase ori, gîndi : „Nu sînt în stare să dau nici un fel de răspuns, dar curierul din Paris trece mîine dimineață pe la Darney, și dacă scrisoarea mea nu e astă-seară la poștă, doamna de Chasteller n-o va citi decît peste patru zile". Motivul acesta îl hotărî.

Acolo, în mijlocul pădurii, cu un creion pe care, din fericire, îl găsi asupra lui, și punînd pe fundul chipiului său pagina a treia din scrisoarea doamnei de Chasteller, rămasă albă, ticlui un răspuns pe care, cu aceeași agerime care-i călăuzea toate gîndurile de un ceas, îl găsi foarte prost. Îi displăcea, mai ales, pentru că nu pomenea de nici o speranță, nu indica nici un mijloc de întoarcere la atac. Cîtă înfumurare zace totdeauna în inima unui copil al Parisului ?

Totuși, fără să vrea și cu toate îndreptările făcute la recitire, scrisoarea dezvăluia o inimă sfîșiată de răceala și mîndria doamnei de Chasteller.

Se întoarse pe șosea, ca să-și trimită servitorul la Darney, să caute hîrtie și cele trebuitoare pentru scris. Scrise răspunsul, și după ce-l trimise pe servitor să-l ducă la biroul poștal, mai-mai să se ia de două sau de trei ori în galop după el pentru a-și lua scrisoarea înapoi, atît de stîngace și de puțin propice succesului i se părea. Nu-l opri decît neputința absolută de a compune alta mai potrivită. „A, cîtă dreptate are Ernest ! gîndi. Cerul n-a

făcut din mine o ființă menită să aibă succes la femei! Nu mă voi ridica niciodată mai sus de nivelul fetișcanelor de la Operă, care mă vor prețui pentru calul și averea tatălui meu. Aș putea adăuga poate pe marchizele provinciale, dacă amiciția intimă a marchizilor n-ar fi prea plictisitoare".

Reflectînd astfel asupra puținului său talent și așteptîndu-și servitorul, Lucien profitase de hîrtia lui de scris ca să compună o a doua scrisoare, pe care o găsi și mai în genul Céladon [1], și mai banală decît cea trimisă chiar atunci la poștă.

În seara aceea nu se mai duse la biliardul „Charpentier", amorul lui propriu de autor fiind prea umilit de tonul din care se văzuse incapabil să iasă în cele două scrisori ale lui. Petrecu noaptea compunînd o a treia, care, trecută pe curat, cum trebuie, și cu litere citețe, atinse lungimea formidabilă de șapte pagini. Lucră la ea pînă la ora 3. La 5, ducîndu-se la instrucție, îndrăzni s-o trimită la poșta din Darney. „Dacă curierul din Paris întîrzie puțin, doamna de Chasteller o va primi în același timp cu mîzgăleala scrisă pe drum, și poate că nu mă va mai găsi atît de imbecil."

Spre fericirea lui, curierul din Paris trecuse cînd sosi cea de-a doua scrisoare la Darney, așa că doamna de Chasteller nu o primi decît pe cea dintîi.

Tulburarea, simplitatea aproape copilărească a scrisorii, devotamentul desăvîrșit, simplu, nesilit, fără speranță, pe care îl respira, contrastară încîntător în ochii doamnei de Chasteller cu pretinsa înfumurare a elegantului sublocotenent. Era oare într-adevăr scrisul și sentimentele tînărului aceluia strălucitor care făcea să se cutremure caldarîmul străzilor din Nancy cînd gonea cu caleașca lui? Doamna de Chasteller se căise adeseori că-i scrisese. Răspunsul ce l putea primi de la Lucien îi inspira un fel de groază. Toate temerile ei erau dezmințite în chipul cel mai plăcut.

Doamna de Chasteller avu multă bătaie de cap în ziua aceea: trebui să citească scrisoarea de cinci sau șase ori,

[1] Personaj din cunoscutul roman al lui *Honoré d'Urfé* (1566—1625), *L'Astrée*, prototipul îndrăgostitului statornic și sfios.

după ce închisese cu cheia trei sau patru uși din apartamentul ei, înainte de a-și schița în linii precise ideea pe care trebuia să și-o facă despre caracterul lui Lucien. Credea că surprinde într-însul o seamă de contradicții: purtarea lui la Nancy era aceea a unui om îngîmfat, scrisoarea era a unui copil.

Nu, scrisoarea aceasta nu era a unui bărbat cu pretenții, și cu atît mai puțin a unui om înfumurat. Doamna de Chasteller avea destulă experiență și inteligență ca să fie sigură că în acea scrisoare se găsea o fermecătoare simplitate în locul prefăcătoriei și înfumurării mai mult sau mai puțin deghizate ale unui bărbat *la modă*, întrucît acesta ar fi fost rolul lui Lucien la Nancy dacă ar fi avut deșteptăciunea să-și descopere norocul și să pună mîna pe el.

CAPITOLUL XXIII

Singurul lucru dibaci introdus de Lucien în scrisoarea lui era rugămintea pentru un răspuns: „Dăruiți-mi iertarea, și vă jur, doamnă, o tăcere veșnică!"

„Trebuie să-i răspund? se întreba doamna de Chasteller. N-ar însemna să încep o corespondență?" După un sfert de oră, își spunea: „Să reziști mereu fericirii ce ți se ivește, chiar celei mai nevinovate, ce viață tristă! La ce bun să fii mereu cu nasul pe sus? Nu sînt destul de necăjită de doi ani de cînd tot întorc spatele Parisului? Cu ce-aș greși scriindu-i o ultimă scrisoare dacă ar fi astfel compusă încît să poată fi cercetată și comentată fără primejdie chiar și de femeile care se adună la doamna de Commercy?"

Răspunsul acesta atît de chibzuit, și care-i dăduse atît de lucru ca să poată fi dus la bun sfîrșit, conținea niște sfaturi înțelepte, date pe tonul prieteniei. Îl îndemna să se ferească sau să se lecuiască de o veleitate considerată, cel mult, drept o fantezie fără urmare, dacă nu chiar o mică ficțiune, pe care făcuse greșeala să și-o în-

găduie pentru a risipi plictiseala rezultată de lipsa de activitate a vieții de garnizoană. Tonul scrisorii nu era tragic, doamna de Chasteller voise să i-l dea chiar pe acela al unei corespondențe obișnuite și să ocolească marile fraze ale virtuții jignite. Dar, fără voia ei, în acea scrisoare se strecuraseră fraze de o adîncă seriozitate, ecou al simțirilor, al suferințelor și al presimțirilor unui suflet frămîntat. Lucien mai mult simți decît sesiză această nuanță ; o scrisoare scrisă de un suflet complet uscat l-ar fi descurajat adînc.

Scrisoarea ei de-abia ajunsese la poștă, cînd doamna de Chasteller primi scrisoarea cea mare, de șapte pagini, scrisă cu atîta grijă de Lucien. Întărîtată de mînie, se căi amarnic că adoptase accentul acela de bunătate în răspunsul ei. Crezînd că procedează bine, Lucien urmase, fără să-și dea seama, locțiile vagi de înfumurare și de politică grosolană față de femei care alcătuiesc latura sublimă a conversației tinerilor de 20 de ani cînd nu vorbesc despre politică.

Doamna de Chasteller scrise îndată patru rînduri, ca să-l roage pe domnul Leuwen să nu mai continue o corespondență fără rost. În cazul contrar, doamna de Chasteller va fi nevoită să folosească neplăcutul procedeu de a-i trimite scrisorile, nedeschise, îndărăt. Se grăbi să expedieze biletul acesta la poștă. Nimic nu putea fi mai tăios.

Întărîtă de frumoasa hotărîre luată definitiv, de vreme ce i-o împărtășise, de a-i trimite lui Lucien îndărăt, nedeschise, scrisorile pe care i le-ar mai adresa de acum înainte, și crezînd că o rupsese pe deplin cu dînsul, doamnei de Chasteller începu să-i fie urît singură. Comandă trăsura și vru să se descotorosească de cîteva vizite de obligație. Începu cu familia de Serpierre. I se păru că primește o lovitură în piept, în dreptul inimii, găsindu-l pe Lucien în salonul acelor doamne ca la el acasă și amuzîndu-se cu domnișoarele, în prezența tatălui și a mamei, ca și cum ar fi fost cu adevărat copil.

Ei bine, prezența doamnei de Chasteller te tulbură ? îi spuse domnișoara Théodelinde după o clipă. (Rosti cuvintele acestea pentru că-l vedea într-adevăr tulburat și fără nici o intenție de a fi mușcătoare.) Nu mai ești așa de dispus ! Nu cumva te intimidează doamna de Chasteller ?

— Dacă e vorba să mărturisesc, ei bine, da, răspunse Lucien.

Doamna de Chasteller nu se putu opri să nu ia cuvîntul și, tîrîtă fără voie de atmosfera generală din familie, vorbi fără severitate. Lucien putu să răspundă și, pentru a doua oară în viața sa, ideile îi veniră potop adresîndu-se doamnei de Chasteller, și izbuti să și le exprime.

„Ar fi o stîngăcie din parte-mi să arăt aici domnului Leuwen răceala severă pe care trebuie s-o am față de el, își spuse doamna de Chasteller ca să se justifice în propriii săi ochi. Nu se poate ca domnul Leuwen să fi primit scrisorile mele... Îl văd, de altfel, poate pentru cea din urmă oară. Dacă inima mea nevrednică continuă să mai fie preocupată de dînsul, voi părăsi orașul." Imaginea pe care i-o înfățișară aceste cuvinte o înduioșă pe doamna de Chasteller fără să vrea. Era aproape ca și cum și-ar fi spus: „Voi părăsi singurul loc unde s-ar putea găsi pentru mine puțină fericire".

Cu ajutorul acestor raționamente, doamna de Chasteller își iertă faptul de a fi amabilă și veselă fără urmări importante, asemeni bunei familii în mijlocul căreia sosise pe neașteptate. Bucuria cuprinse laolaltă pe toată lumea și se simțiră atît de bine împreună, încît domnișoara Théodelinde se gîndi la caleașca cea mare a domului Leuwen, de care se serveau fără multe fasoane; se duse să-i vorbească încet mamei sale.

— Să mergem la „Vînătorul verde", spuse apoi cu glas tare.

Ideea fu aprobată cu aclamații. Doamna de Chasteller se simțea atît de tristă acasă, încît nu avu curajul să refuze plimbarea. Luă cu ea în trăsură pe două dintre domnișoarele de Serpierre și merseră cu toții la frumoasa cafenea, așezată la o poștă și jumătate de oraș, în mijlocul primilor copaci înalți din pădurea de la Burelviller.

Aceste cafenele situate prin păduri, în care găsești în mod obișnuit, seara, muzică executată cu instrumente de suflat și la care se ajunge cu atîta ușurință, se întîlnesc mai cu seamă prin părțile locuite de nemți, dar încep, din fericire, a apărea în nenumărate orașe din răsăritul Franței.

În pădurea de la „Vînătorul verde", blînda veselie și naivitatea conversației ajunseră la culme. Întîia dată după atîta vreme, Lucien îndrăznea să vorbească înaintea doamnei de Chasteller și chiar și cu dînsa. Ea îi răspunse, iar în cîteva rînduri nu se putu opri să nu-i surîdă privindu-l, și după aceea să-i dea brațul. El era cu totul fericit. Doamna de Chasteller își dădea seama că cea mai mare dintre domnișoarele de Serpierre era gata-gata să se îndrăgostească de Lucien.

Erau în seara aceea în cafeneaua de la „Vînătorul verde" cîteva tarafuri de lăutari care executau în chip minunat o muzică blîndă, simplă, cam tărăgănată. Nimic nu era mai duios, mai învăluitor, mai în armonie cu soarele ce apunea după copacii înalți ai pădurii. Din timp în timp, soarele arunca cîte o rază care străbătea adîncimile de verdeață și părea că însuflețește semiîntunericul atît de tulburător al pădurii întinse. Era una din serile acelea fermecate care se pot număra printre cei mai mari dușmani ai sufletelor împietrite.

Poate că din pricina tuturor acestor împrejurări, Lucien, mai puțin timid, fără a fi totuși îndrăzneț, spuse doamnei de Chasteller, ca împins de o pornire spontană :

— Dar, doamnă, vă puteți oare îndoi de sinceritatea și puritatea sentimentului care mă însuflețește ? Prețuiesc, fără îndoială, tare puțin, nu însemn nimic în societate, dar nu simțiți că vă iubesc din tot sufletul ? Din ziua sosirii mele, cînd mi-a căzut calul în dreptul ferestrelor dumneavoastră, nu m-am mai putut gîndi decît la dumneavoastră, și chiar împotriva voinței mele, deoarece nu m-ați răsfățat cu atențiile. Pot să vă jur, deși e cam copilăros și poate să vă pară ridicol, că momentele cele mai plăcute din viața mea le petrec sub ferestrele dumneavoastră, seara, cîteodată.

Doamna de Chasteller, care-i dădea brațul, îl lăsa să vorbească și se sprijinea aproape de el ; îl privea cu ochii atenți, dacă nu chiar cu duioșie.

Lucien îi făcu și reproșuri aproape :

Cînd ne vom întoarce la Nancy, cînd deșertăciunile vieții vă vor cuprinde din nou, nu veți mai vedea în mine decît un mărunt sublocotenent. Veți fi severă

și, îndrăznesc a spune, rea cu mine. Nu vă va fi greu să mă faceți nefericit; numai teama de-a vă fi supărat e de ajuns ca să-mi răpească orice liniște.

Cuvîntul fu rostit cu o sinceritate și o simplitate atît de mișcătoare, încît doamna de Chasteller răspunse îndată:

— Să nu crezi în scrisoarea pe care o vei primi de la mine.

La cuvintele acestea, rostite foarte repede, Lucien răspunse la fel:

— Doamne! V-am supărat poate cu ceva?

— Da, scrisoarea dumitale cu data de marți parc-ar fi scrisă de altcineva, de un om cu sufletul uscat și cu proiecte dușmănoase împotrivă-mi, parcă-mi vorbește un biet om înfumurat și vanitos.

Luați aminte că n-am nici o pretenție față de dumneavoastră! Vedeți bine că sînteți stăpîna soartei mele, și, de bună seamă, mă veți face foarte nenorocit.

— Nu, sau atunci fericirea dumitale nu va depinde de mine.

Lucien se opri fără voie, o privi, văzu aceiași ochi duioși și prietenoși din clipele conversației de la bal, dar de data aceasta păreau învăluiți de tristețe. Dacă nu s-ar fi aflat într-un luminiș de pădure, la o sută de pași depărtare de domnișoarele de Serpierre, care puteau să-i vadă, Lucien ar fi îmbrățișat-o, iar ea, desigur, nu i s-ar fi împotrivit. Iată primejdia sincerității, a muzicii și a pădurilor mari.

Doamna de Chasteller își citi imprudența oglindindu-se în ochii lui Lucien și se înspăimîntă.

— Gîndește-te unde sîntem... Și, rușinată de aceste cuvinte și de ce ar putea ele da să se înțeleagă, spuse cu o hotărîre severă: Nu adăuga nici o silabă, sau mă superi; să ne plimbăm.

Lucien se supuse, însă o privea, și ea își dădea seama de toată cazna lui de-a o asculta și de-a păstra tăcere. Încetul cu încetul, ea se rezemă de brațul lui cu oareceare familiaritate.

Lacrimi, de bună seamă de fericire, umeziră ochii lui Lucien.

— Ei bine, te cred sincer, prietene, îi spuse ea după un sfert de oră și mai bine de tăcere.

— Sînt foarte fericit ! Dar cum nu voi mai fi alături de dumneavoastră, voi tremura iarăși. Îmi inspirați spaimă. Abia întoarsă în saloanele din Nancy, veți deveni iar, pentru mine, acea zeitate neîndurătoare și severă...

— Mi-era teamă de mine însămi. Mă cutremuram la gîndul că nu mă vei mai stima după întrebarea neghioabă pe care îndrăznisem să ți-o pun la bal...

În clipa aceea, la cotitura unui drumeag de pădure, nu se mai găsiră decît la douăzeci de pași de două dintre domnișoarele de Serpierre, care se plimbau braț la braț. Lucien se temu că totul va lua sfîrșit, așa cum se întîmplase după privirea aceea de la bal ; iluminat de primejdie, rosti foarte iute :

— Îngăduiți-mi să vă văd mîine, acasă la dumneavoastră.

— Doamne ! răspunse ea cu spaimă.

— Vă rog !

— Ei bine, te voi primi mîine.

După ce rostise aceste cuvinte, doamna de Chasteller se simți mai mult moartă decît vie. Domnișoarele de Serpierre o găsiră palidă, respirînd greu și băgară de seamă că ochii îi erau stinși.

Doamna de Chasteller le ceru amîndurora brațul.

— Mă credeți, dragele mele prietene, că răcoarea serii îmi face rău ? Dacă n-aveți nimic împotrivă, să mergem la trăsuri.

Așa ce și făcură. Doamna de Chasteller luă într-a ei pe cele mai tinere din domnișoarele de Serpierre, și noaptea ce se lăsa cu repeziciune îi îngădui să nu se mai teamă de privirile lor.

În viața sa de învățat și de năuc, niciodată nu încercase Lucien vreo senzație care să se apropie cît de cît de cea pe care o încerca atunci. Pentru asemenea clipe merită să trăiești.

— Ești într-adevăr stupid, îi spuse domnișoara Théodelinde în trăsură.

— Ia aminte, fiica mea, că nu prea ești politicoasă, rosti doamna de Serpierre.

— Pentru că astă-seară e nesuferit ! răspunse candida provincială.

Din cauza acestei naivităţi încă posibilă în provincie, o poţi iubi cîteodată. Există gesturi naturale şi simple între tineri, fără nici un fel de urmare şi fără ochi galeşi în genul Sofiei după ce şi le-au îngăduit.

Abia rămasă singură şi recăpătîndu-şi judecata, doamna de Chasteller simţi groaznice remuşcări pentru vizita pe care i-o îngăduise lui Lucien. Recurse atunci la un personaj pe care cititorul îl şi cunoaşte. Îşi aminteşte, poate, cu dispreţ, de una din acele fiinţe des întîlnite în provincie, unde se bucură de respect, dar care se ascund la Paris, unde le urmăreşte ridicolul, de o domnişoară Bérard, o burgheză pe care am întîlnit-o printre doamnele de societate din Capela Pocăiţilor, atunci cînd îi trecu lui Lucien prin gînd să intre acolo. Era o persoană micuţă, uscată, între 45 şi 50 de ani, cu nasul ascuţit, cu privirea falsă, îmbrăcată totdeauna cu multă grijă, obicei adus din Anglia, unde fusese, timp de douăzeci de ani, doamnă de companie a unei *milady* Beatown, bogata soţie a unui *pair* catolic. Domnişoara Bérard părea născută pentru condiţia ticăloasă pe care englezii, mari zugravi a tot ceea ce e neplăcut, o indică sub numele de *toadeater,* adică înghiţitor de şopîrle [1]. Jignirile nenumărate pe care o biată doamnă de companie trebuie să le suporte, fără să crîcnească, din partea unei femei bogate şi indispuse împotriva lumii pe care o plictiseşte au dat naştere acestei frumoase meserii. Doamna Bérard, rea din fire, plină de fiere şi flecară, prea puţin avută ca să devină o bigotă consacrată, avea nevoie de o casă bogată care să-i poată furniza fapte unde să-şi toarne veninul şi material de pîră ca să se poată, astfel, bucura de trecere pe lîngă feţele bisericeşti. Era un lucru pe care toate comorile din lume şi nici chiar poruncile sfîntului nostru părinte papa nu l-ar fi putut obţine de la buna domnişoară Bérard, şi anume : un ceas de discreţie asupra vreunui fapt păgubitor pentru cineva, ajuns la cunoştinţa ei. Această lipsă absolută de discreţie o hotărî pe doamna de Chasteller. În aduse deci domnişoarei Bérard la cunoştinţă că ar

[1] Mai exact : linguşitor de rînd.

primi serviciile ei ca doamnă de companie. „Ființa asta atît de rea mă va apăra de mine însămi", gîndi doamna de Chasteller, și severitatea acestei pedepse îi liniști conștiința. Doamna de Chasteller își iertă aproape întrevederea atît de ușor acordată lui Lucien.

Renumele domnișoarei Bérard era atît de bine stabilit, încît însuși doctorul Du Poirier, mijlocitorul de care se sluji doamna de Chasteller, nu-și putu opri exclamația :

— Dar, doamnă, ce șarpe introduceți în casă !

Domnișoara Bérard sosi ; nu atît bucuria înălțării sale în grad, cît imensa curiozitate care o stăpînea îi umplu de spaimă privirea piezișă, de obicei numai falsă și rea. Sosea cu o listă de condiții, bănești și de altă natură ; după ce-și dădu consimțămîntul, doamna de Chasteller adăugă :

— Te voi pofti să-ți fixezi locul în salonul acesta în care primesc vizitele.

— Voi avea onoarea să atrag doamnei luarea-aminte că la *lady* Beatown locul meu era în salonul al doilea, corespunzător salonului ocupat de doamnele de companie care-o însoțesc la principese, ceea ce e poate mai convenabil. Obîrșia mea...

— Ei, bine, fie, domnișoară, în salonul al doilea.

Doamna de Chasteller dispăru și fugi să se închidă în camera ei ; privirea domnișoarei Bérard îi făcea rău. „Imprudența mea de ieri e, în parte, ispășită", gîndi. Pînă ce n-o primise pe domnișoara Bérard, doamna de Chasteller tremura la cel mai mic zgomot ; i se părea că aude lacheul venind să anunțe : „Domnul Leuwen".

CAPITOLUL XXIV

Surmanul sublocotenent n-avea cum să prevadă ciudata societate care i se pregătea. Se gîndise cu multă delicatețe că nu trebuia să se prezinte la doamna de Chasteller decît după ce va fi întrebat dacă domnul marchiz de Pontlevé e acasă, și, ca să fie sigur că nu-l va găsi

pe bătrînul marchiz, trebuia să-l vadă ieşind din palatul său, pe care-l părăsea în fiecare zi la ora 3, ca să se ducă la Clubul henric-cincist [1].

Abia îl văzu Lucien pe marchiz trecînd prin Piaţa Armelor, că inima şi începu să-i bată cu putere. Se duse să bată în poarta palatului. Era atît de zăpăcit, încît vorbi respectuos cu bătrîna portăreasă paralitică, şi numai cu greu putu să-şi dreagă vocea ca să se facă înţeles.

Urcînd la primul etaj, privi cu un fel de spaimă scara cea mare de piatră cenuşie, cu rampa ei de fier, împodobită cu desene date cu negru strălucitor, iar părţile care înfăţişau fructe, cu aur. Ajunse în sfîrşit la uşa apartamentului ocupat de doamna de Chasteller. Întinzînd mîna spre soneria de alamă engleză, ar fi dorit parcă să i se răspundă că plecase de-acasă.

Lucien nu mai fusese niciodată în viaţa lui pînă într-atîta stăpînit de teamă.

Sună. Zgomotul clopoţeilor, răspunzînd la diferitele etaje, îi făcu rău. În sfîrşit i se deschise. Servitorul se duse să-l anunţe, rugîndu-l să aştepte în salonul al doilea, unde Lucien o găsi pe domnişoara Bérard. Observă că nu venise în vizită, ci că era stabilită acolo. Arătarea aceasta îl descumpăni cu totul ; salută adînc şi se duse în celălalt capăt al salonului, să se uite cu atenţie la o gravură.

Doamna de Chasteller apăru după cîteva minute. Tonul îi era însufleţit, stăpînirea de sine i se tulburase ; se aşează pe o canapea, foarte aproape de domnişoara Bérard. Îl pofti şi pe Lucien să şadă. Nu s-a aflat niciodată vreun om care să-şi găsească mai greu locul şi formulele obişnuite de politeţe. Pe cînd el rostea, nu prea limpede, cuvinte destul de obişnuite, doamna de Chasteller devenise foarte palidă, în timp ce domnişoara Bérard îşi puse ochelarii, ca să se uite la ei.

Lucien îşi plimba privirile pline de îndoială de la fermecătorul chip al doamnei de Chasteller la faţa aceea cît pumnul, galbenă şi lucioasă, al cărei nas ascuţit, împodobit cu ochelari de aur, era întors către dînsul. Chiar în clipele cele mai neplăcute, aşa cum se desfăşura, mulţumită prudenţei doamnei de Chasteller, întîia întrevedere

[1] Clubul legitimiştilor, devotaţi lui Henric al V-lea.

a celor două ființe a doua zi după ce-și mărturisiseră aproape că se iubeau, în trăsăturile doamnei de Chasteller se putea deslușì o expresie de fericire simplă, capacitatea unor elanuri pline de duioșie. Simțitor la această expresie atît de nobilă, Lucien uită puțintel de domnișoara Bérard. Gusta, cu deliciu, plăcerea vie de a descoperi o nouă perfecțiune în femeia pe care o iubea, iar sentimentul acesta îi mai înviora puțin inima. Putu să respire, începea să iasă din prăpastia de dezamăgire în care-l prăvălise prezența nepreväzută a domnișoarei Bérard.

Rămînea totuși o mare greutate de învins: ce să spună? Trebuia să vorbească, tăcerea aceea prelungită putînd fi o imprudență în prezența acestei bigote atît de răutăcioase. Lucien se îngrozea să mintă, nu trebuia însă ca domnișoara Bérard să poată repeta cuvintele de care s-ar fi folosit Lucien.

— E o vreme minunată, doamnă, spuse în sfîrșit. I se tăie respirația după această strașnică frază! Prinse curaj și putu curînd să adauge: Și aveți acolo o minunată gravură de Morghen [1].

— Îi place foarte mult tatălui meu, domnule. A adus-o de la Paris în ultima lui călătorie!

Ochii ei tulburați se fereau să se fixeze în ochii lui Lucien.

Comicul întrevederii și ceea ce în adîncul conștiinței lui Lucien îi conferea un caracter umilitor reieșeau din faptul că nici nu dormise în noaptea aceea, ci și-o petrecuse pregătind o duzină de fraze fermecătoare și mișcătoare, care zugrăveau de minune starea lui sufletească. Se gîndise, mai ales, să se exprime cu simplitate și grație și să evite cu grijă tot ce ar fi putut implica cea mai slabă rază de speranță.

După ce vorbise de gravura lui Morghen, își spuse: „Timpul trece, iar eu îl pierd în aceste amănunte nemaiauzite, cu și cum scopul meu ar fi doar sfîrșitul vizitei acesteia. Cîte reproșuri îmi voi face după ce voi fi plecat!"

Cu puțin sînge rece, nimic nu i-ar fi fost lui Lucien mai lu îndemînă decît să găsească lucruri plăcute de

[1] *Morghen, Rafaello* (1758—1833), cunoscut gravor italian.

spus, chiar în prezența unei fete bătrîne, fără îndoială răutăcioasă, dar probabil nu prea inteligentă. Se întîmplă însă că-i era cu neputință să născocească ceva. Îi era frică de el însuși, îi era și mai frică de doamna de Chasteller și-i era o frică grozavă și de domnișoara Bérard. Or, nimic nu e mai neprielnic geniului inventiv decît frica.

Faptul că-și păstrase toată puterea judecății și că-și exagera chiar ridicolul sterilității inteligenței sale mărea greutatea de a găsi ceva potrivit de spus și îl întrista deosebit de mult în clipa aceea. Găsi în sfîrșit o sărmană și mărunță idee :

— Aș fi foarte fericit, doamnă, dac-aș izbuti să devin un bun ofițer de cavalerie, deoarece se pare că cerul nu m-a menit să fiu un orator elocvent în Camera Deputaților.

Văzu că domnișoara Bérard își deschidea cît mai mult cu putință ochii săi mici. „Bine, își spuse el, crede că vorbesc despre politică și se gîndește să-și facă raportul."

— N-aș putea pleda la *Cameră* cauzele de care-aș fi foarte adînc pătruns. Departe de tribună, aș fi chinuit de ardoarea sentimentelor ce mi-ar înflăcăra sufletul. Deschizînd însă gura înaintea acelui judecător suprem, și mai ales sever, căruia mi-ar fi grozav de teamă că nu-i sînt pe plac, nu i-aș putea spune decît : „Vezi tulburarea mea, îmi umpli într-atîta inima, că nu-i mai rămîne nici puterea de-a se înfățișa ea însăși privirii dumitale !"

Doamna de Chasteller ascultase mai întîi cu plăcere, apoi, către sfîrșitul vorbirii, se temu de domnișoara Bérard, frazele lui Lucien părîndu-i-se prea transparente. Se grăbi să-l întrerupă :

— Aveți într-adevăr, domnule, vreo speranță de-a fi ales în Camera Deputaților ?

Lucien căuta să răspundă cu modestie ceva în legătură cu speranțele lui, cînd îi veni o idee : „Iată, așadar, întrevederea pe care o privisem ca suprema fericire !" Reflecția aceasta îl îngheță. Adăugă cîteva fraze a căror banalitate îi inspiră milă. Se ridică brusc și se grăbi să

iasă. Părăsea în grabă acest apartament, în care, înainte de-a intra, nădăjduise a-şi găsi fericirea supremă.

Abia ajuns în stradă, rămase foarte uimit, aproape încremenit.

„Sînt vindecat! exclamă după ce făcuse cîţiva paşi. Inima mea nu e făcută pentru iubire. Cum, asta-i prima întrevedere, întîia întîlnire cu o femeie iubită?! »Cît mă înşelam disprețuind micuţele dansatoare de la Operă! Sărmanele întîlniri pe care mi le dădeau mă făceau să mă gîndesc doar la ceea ce-ar însemna asemenea fericire cu o femeie într-adevăr iubită. Ideea aceasta mă făcea să fiu sumbru uneori în acele momente aşa de plăcute; cît eram de smintit! Dar poate că nu iubesc... m-am înşelat. Ce ridicol! Ce lucru imposibil! Eu, să iubesc o femeie ultraregalistă, cu ideile acestea egoiste, pline de răutate, ţinînd morţiş la privilegii, iritîndu-se de douăzeci de ori pe zi pentru că toţi îşi bat joc de ele. Să ai un privilegiu de care-şi bate joc toată lumea, nostimă plăcere!“

Spunîndu-şi toate astea, se gîndea la domnişoara Bérard, o vedea înaintea ochilor săi, cu mica ei scufie de dantelă galbenă, legată cu o panglică de un verde-stins. Fastul acesta nu prea curat şi în decădere îi evoca o cocioabă murdară. „Iată ce-aş fi găsit în partidul acesta, privindu-l mai îndeaproape.“

Era foarte departe de amintirea doamnei de Chasteller, dar se întoarse la ea.

„...Şi nu numai că-mi închipuiam c-o iubesc, dar credeam a deslusi destul de limpede că are pentru mine un început de afecţiune.“

În clipa aceasta s-ar fi gîndit la orice cu mai multă plăcere decît la doamna de Chasteller. De trei luni încoace se simţea pentru întîia dată în prezenţa acestei ciudate senzaţii. „Cum, îşi zise cu un fel de dezgust, acum zece minute, spunîndu-i doamnei de Chasteller lucruri duioase, eram sincer cu mine?! Şi încă după ceea ce mi s-a întîmplat ieri la »Vînătorul verde»! După elanurile de fericire pe care le-am trăit în urma clipei aceleia, care m-au făcut, azi-dimineaţă, la instrucţie, să-mi greşesc de două-trei

ori distanțele[1]! Doamne, nu mai pot răspunde de mine însumi cu nimic! Cine mi-ar fi putut spune lucrul acesta ieri? Sînt așadar un nebun, un copil?"

Reproșurile pe care și le făcea erau sincere, simțea însă foarte limpede că n-o mai iubea pe doamna de Chasteller. Faptul de a se gîndi la ea îl plictisea.

Descoperirea aceasta ultimă îl copleși pe Lucien, care începu să se disprețuiască. „Mîine pot fi un asasin, un hoț, orice. Nu sînt sigur de nimic în privința mea!"

Înaintînd în stradă, Lucien observă că se gîndea la toate lucrurile mărunte din Nancy cu un interes absolut nou. Se afla, aproape de strada Pompei, o capelă mică gotică, ridicată de un René, duce la Lorena, pe care locuitorii o admirau cu un elan demn de-un artist de cînd citiseră cu trei ani în urmă într-o revistă din Paris că e un lucru frumos; înainte de asta, o folosea un negustor ca să-și reazeme drugii de fier de ea. Lucien nu-și oprise niciodată ochii pe micile reliefuri cenușii ale acestei obscure capele, sau, dacă le privea o clipă, amintirea doamnei de Chasteller îl sustrăgea pe dată. Hazardul îl aduse în clipa aceasta în fața acelui monument gotic, de mărimea uneia dintre cele mai mici capele de la Saint-Germain-l'Auxerrois. Rămase locului îndelung și, cu plăcere, îi cercetă cu atenție cele mai mici amănunte; se distră, într-un cuvînt, într-un chip destul de plăcut.

Cercetînd micile capete de sfinți și de animale, era uimit totodată de ceea ce simțea și de ceea ce nu mai simțea.

Își aminti deodată, cu o adevărată bucurie, că în seara aceea era miză mare și concurs pentru o partidă de onoare la biliardul „Charpentier". În pustiul inimii sale, aștepta cu nerăbdare ora biliardului, și sosi acolo primul. Jucă cu o plăcere vie, fără a se gîndi la altceva, și, întîmplător, cîștigă. Se feri însă să se îmbete. A bea peste măsură i se păru în ziua aceea o plăcere stupidă; căuta numai, datorită unui rest de obișnuință, să nu rămînă cu sine însuși.

[1] Nota autorului, în marginea manuscrisului: *De verificat. Un fir de cavaler*.

În timp ce glumea cu camarazii, îi treceau prin minte unele meditații filozofice, și încă sumbre: „Sărmanele femei, își spunea, își jertfesc întregul lor destin fanteziilor noastre, se bizuie pe iubirea noastră! Și de ce nu s-ar bizui? Nu sîntem noi sinceri cînd le-o jurăm? Ieri, la «Vînătorul verde», voi fi fost poate imprudent, eram însă cel mai sincer dintre oameni. Doamne, ce e viața! Trebuie să fiu indulgent de acum înainte."

Lucien fu atent ca un copil față de tot ce se petrecea la biliardul „Charpentier", cercetă totul cu interes.

— Ce-ai pățit? îi spuse unul dintre camarazi. Ești vesel și bine dispus în seara asta.

— De loc ciudat, de loc distant, reluă un altul.

— În celelalte zile, adăugă al treilea, poetul regimentului, era ca o umbră invidioasă care se întoarce pe pămînt ca să-și bată joc de plăcerile celor vii. Astăzi jocurile și glumele par să zboare pe urmele dumitale etc., etc., etc.

Toate vorbele astea, destul de mușcătoare, deoarece acestor domni le lipsea tactul, nu stîrniră în Lucien nici cel mai mărunt sentiment neplăcut, nici cea mai mică umbră de supărare.

La ora 1 noaptea, cînd rămase singur cu sine însuși, își spuse: „Numai la doamna de Chasteller, din tot ceea ce există pe lume, nu mă pot gîndi cu plăcere? Cum să mă sustrag acelui angajament luat față de dînsa? L-aș putea ruga pe colonel să mă trimită la N. ... ca să mă războiesc cu muncitorii, care vor arunca în noi cu cotoare de varză. Ar fi nepoliticos să nu-i mai vorbesc de loc, aș avea nervul de-a mă fi jucat cu... Iar dacă-i voi spune în mod deschis că, dînd cu ochii de ticăloasa aceea de bigotă a ei, mi a înghețat inima, mă va disprețui ca pe un imbecil care pe un mincinos și nu-mi va mai vorbi niciodată. Cum adică, își spunea Lucien, revenind asupra principiului conduitei sale, un sentiment atît de viu, atît de neobișnuit, care în adevăratul înțeles al cuvîntului îmi umplea existența, zilele, nopțile, care-mi răpea somnul, care mi-ar fi făcut poate să-mi uit patria, să fie oprit,

nimicit de un fleac ? !... Doamne ! Toţi bărbaţii sînt aşa ? Sau sînt eu mai nebun decît ceilalţi ? Cine-mi va rezolva problema ?"

A doua zi, concertul de trîmbiţe din zorii zilei, care la regiment poartă numele de *deşteptare*, îl trezi pe Lucien la ora 5 ; începu să se plimbe grav prin odaie, cufundat într-o uimire adîncă ; faptul că nu se mai gîndea exclusiv la doamna de Chasteller îi lăsa un gol imens. „Cum, îşi spuse, Bathilde nu mai e nimic pentru mine ?" Numele acela fermecător, care, altădată, producea asupra lui un efect magic, nu i se mai părea deosebit de celelalte.

Începu să evoce, cu de-amănuntul, însuşirile cele bune ale doamnei de Chasteller, dar era mai puţin sigur de ele decît de frumuseţea ei cerească, asupra căreia reveni numaidecît.

„Ce păr minunat, strălucitor, ca cea mai frumoasă mătase, lung, bogat ! Ce culoare admirabilă avea ieri, sub umbra înalţilor copaci ! Ce blond fermecător ! Nu e părul acela de aur, lăudat de Ovidiu, nici părul de culoarea mahonului, pe care Rafael şi Carlo Dolce l-au dat capetelor lor celor mai frumoase. Numele pe care i l-aş da nu-i, poate, prea elegant, dar adevărul e că, sub strălucirea mătăsii celei mai frumoase, are culoarea alunei. Dar conturul admirabil al frunţii ! Cîte gînduri pe fruntea ei largă, poate prea multe !... Cum mă înfricoşa altădată ! Cît despre ochi, cine-a mai văzut vreodată alţii asemenea ? În privirea lor se oglindeşte infinitul, chiar dacă nu se opreşte decît pe-un obiect lipsit de interes. Cum îşi privea trăsura la «Vînătorul verde», atunci cînd ne-am apropiat de ea ! Şi ce tăietură admirabilă au pleoapele ochilor acelora atît de frumoşi ! Şi ce gene-i împresoară ! Privirea ei aminteşte cerul, mai ales cînd nu se opreşte pe nimic. Atunci pare că-şi dezvăluie propriul său suflet. Are nasul puţin acvilin ; nu-mi place trăsătura asta la o femeie, nu mi-a plăcut niciodată la ea, nici chiar cînd o iubeam... Cînd o iubeam, Dumnezeule ! Dar unde să mă ascund, ce să mă fac ? Ce să-i spun ? Şi dacă ar fi a mea ?.. Ei bine, aş fi cinstit, în privinţa asta, ca şi în altele. «Sînt nebun, scumpă prietenă, i-aş spune. Indică-mi un loc de surghiun, şi alerg într-acolo, oricît de îngrozitor

ar fi.»“ Acest nobil sentiment învioră puțin sufletul lui Lucien.

„Da, își spuse, reluîndu-și, ca să-i treacă de urît, observațiile critice, da, nasul acvilin, năzuind către mormînt, cum spune emfaticul Chactas [1], dă capului un aer prea serios. Seriozitatea n-ar fi nimic, dar replicile grave și mai ales cele care-ți refuză ceva împrumută de la trăsătura asta un oarecare aer de pedanterie, mai ales cînd o vezi din trei sferturi. Ce gură! E cu putință să-ți închipui un contur mai fin și mai bine desenat? E la fel de frumoasă ca și cele mai frumoase camee antice. Conturul ei, atît de gingaș, atît de fin, o trădează deseori, fără știrea ei, pe doamna de Chasteller; ce formă fermecătoare capătă buza de sus, care înaintează puțin și pare că-și pierde conturul atunci cînd i se spune ceva care-o mișcă! Nu-i place să-și bată joc de oameni, nu-și îngăduie cel mai mic cuvînt de batjocură, și totuși, cum se mai ridică colțul acestei frumoase guri la cea mai ușoară expresie emfatică, la cea mai mică nuanță exagerată din povestirile acestor provinciali! Asta-i pricina pentru care doamnele din jur o găsesc răutăcioasă, după cum repeta mai deunăzi domnul de Sanréal la doamna d'Hoquincourt. Are, într-adevăr, o inteligență plină de farmec, de haz și de voioșie, s-ar spune însă că-i pare rău de cîte ori și-o dezvăluie.“

Toată această evocare amănunțită a frumuseții și calităților doamnei de Chasteller nu mai avea însă nici un efect asupra iubirii lui Lucien, ea nu mai renăștea. Își vorbea despre doamna de Chasteller așa cum și-ar vorbi un cunoscător de artă despre o statuie frumoasă pe care vrea s-o vîndă.

„La urma urmelor, trebuie să fie, în fond, bigotă; o dovedește, de altfel, faptul că a dezgropat-o pe acea nesuferită domnișoară de companie. În cazul acesta, aș fi văzut-o în curînd dojenitoare, rea, acră... Dar, apropo, și locotenent-coloneii?“

. . . . . .

[1] Unul din eroii romanului *Atala* al lui Chateaubriand, care, povestind cum moare eroina, precizează că duhovnicul acesteia avea nasul „îndreptat spre mormînt“.

Lucien zăbovi cîtva timp asupra gîndului acestuia. „Aș prefera-o își spuse la urmă, cu gîndul aiurea, ba și mai provocătoare față de domnii locotenent-colonei decît bigotă, adică așa cum e mai rău, vorba mamei. Poate că nu-i decît o chestie de rang social, urmă tot dus pe gînduri. De la 1830 încoace, oamenii din casta ei își închipuie că, reușind să răspîndească bigotismul, francezii se vor pleca cu mai multă ușurință înaintea privilegiilor lor. Cine e cu adevărat evlavios e răbdător...“ era însă evident că Lucien nu se mai gîndea nici chiar la cele ce-și spunea în sinea lui.

In clipa aceea, servitorul său, care se înapoia de la Darney, îi înmînă răspunsul doamnei de Chasteller la scrisoarea lui de șapte pagini. Erau, după cum se știe, patru rînduri foarte seci.

Il impresionară puternic. „Nu trebuie să-mi fac atîta inimă rea și să am atîtea remușcări pentru că n-o mai iubesc, căci lucrul acesta nici n-o s-o mîhnească măcar; iată expresia adevăratelor ei sentimente.“ Știa bine că întîiul cuvînt al doamnei de Chasteller la „Vînătorul verde“ fusese dezaprobarea scrisorii. Era totuși atît de scurtă și de mișcătoare! Rămase impresionat, atît de impresionat, încît uită și de instrucția soldaților. Servitorul său Nicolas veni în galop, să-l cheme.

— A, domnule locotenent, o s-o pățiți cu colonelul!

Lucien, fără să spună vreun cuvînt, se aruncă pe cal și porni în galop.

În cursul instrucției, colonelul trecu în spatele companiei a șaptea, unde se afla Lucien, care încheia coloana. „Mi-a venit rîndul“, gîndi Lucien. Spre marea-i uimire, colonelul nu-i adresă însă nici un cuvînt grosolan. „Poate că tatăl meu o fi intervenit să i se scrie acestui dobitoc!“

Teama vie de a-și atrage vreo observație îi ținea atenția foarte încordată în dimineața aceea, iar colonelul, poate din răutate, ordonă să se repete anumite mișcări, și asta tocmai atunci cînd compania a șaptea se găsea în frunte.

„Cît sînt de nebun crezîndu-mă centrul atenției tuturor! își spuse Lucien. Colonelul e ca și mine, va fi avînd

și el necazurile lui, și dacă nu mă ceartă, înseamnă că a uitat de mine !"

În tot timpul instrucției, Lucien nu se putuse gîndi cu șir la nimic, temîndu-se de vreo nebăgare de seamă.

Întors acasă și îndrăznind să-și revizuiască sentimentele, își dădu seama că era altul față de doamna de Chasteller. În ziua aceea sosi cel dintîi la pensiune, deși nu se putea înfățișa familiei Serpierre înainte de ora patru și jumătate. Își comandă caleașca pentru ora 4. Simțindu-se indispus, supraveghe el însuși înhămarea cailor și găsi că multe lucruri din grajd nu erau făcute cum trebuie ; în sfîrșit, la ora patru și un sfert se pomeni, cu o adevărată plăcere, în mijlocul domnișoarelor de Serpierre. Conversația lor îl învioră sufletește, ceea ce el le și împărtăși, plin de farmec. Domnișoara Théodelinde, care simțea o anumită înclinare pentru el, se arătă foarte veselă, iar el participă la această veselie.

Doamna de Chasteller intră ; n-o așteptau în ziua aceea.

Nu o văzuse niciodată atît de frumoasă, era palidă și cam sfioasă. „În ciuda acestei sfieli, își spuse Lucien, se *dă* unor locotenenți-colonei !" Vorbele acestea grosolane îi redeșteptară parcă toată patima. Lucien era însă prea tînăr, insuficient de monden. Fără să-și dea seama, se purtă aspru și fără de amabilitate față de doamna de Chasteller. Iubirea lui era sălbatică. Nu mai era omul din ajun.

Domnișoarele de Serpierre erau foarte vesele ; un servitor de-al lui Lucien le adusese tocmai niște buchete minunate, culese din serele de la Darney, ținut vestit prin florile lui. Se întîmplă că printre ele nu era nici unul pentru doamna de Chasteller, de aceea fură nevoite să împartă pe cel mai frumos în două.

„Semn rău", gîndi ea. În timp ce domnișoarele de Serpierre se bucurau, ea rămase surprinsă. Lucirea aceea bruscă și nu prea plăcută din privirea lui Lucien o umplu de uimire. Se întreba dacă, spre a-și păstra stima și a nu se sustrage cuvenitei griji de a-și apăra cinstea, fără de care o femeie n-ar putea fi iubită în chip serios

de un bărbat, el însuși delicat, n-ar trebui să părăsească acea casă, sau, cel puțin, să se arate jignită.

„Nu, își spuse ea, întrucît nu sînt cu adevărat jignită. În tulburarea în care mă aflu, n-aș putea să mă sustrag de la nici o îndatorire decît dacă mi-aș îngădui o prefăcătorie cît de mică." Sînt de părere că doamna de Chasteller și-a vorbit astfel dintr-o înaltă rațiune și că a urmat cu mult curaj calea arătată de rațiune.

De cînd se știa, nu fusese atît de surprinsă. „Nu cumva domnul Leuwen nu-i, la urma urmelor, decît un înfumurat, așa cum se spune? Și nu cumva singurul lui scop a fost să obțină de la mine cuvîntul imprudent pe care l-am rostit alaltăieri?" Doamna de Chasteller își rememora toate manifestările acelei inimi pe care crezuse că o vede cu adevărat emoționată. „Mă voi fi înșelat? Să mă fi amăgit pînă într-atît vanitatea? Nu mai e nimic adevărat în lume pentru mine, își spuse deodată, dacă domnul Leuwen nu e o ființă sinceră și bună!"

Era apoi iarăși cuprinsă de crude îndoieli și respingea cu mîhnire cuvîntul *înfumurat,* pe care tot orașul îl lega de numele lui Lucien. „Nu, de o mie de ori mi-am spus nu, și asta în clipele în care-mi păstrasem tot sîngele rece! Caleașca domnului Leuwen și mai ales livrelele servitorilor lui i-au atras renumele de înfumurat, iar nu adevăratul lui caracter, pe care nici nu i-l cunosc, de altfel. Burghezii ăștia simt că în locul lui ar fi înfumurați; asta-i tot. Cît despre el, n-are decît nevinovata vanitate a vîrstei. Îi place să vadă cai frumoși și livrele frumoase care să-i aparțină. Cuvîntul *înfumurat* nu exprimă decît invidia pe care-o încearcă ofițerii demisionați față de el."

Cu tot caracterul categoric al acestor judecăți și cu toată limpezimea lor impresionantă în clipa aceea de tulburare, epitetul de înfumurat cîntărea totuși foarte mult în judecata doamnei de Chasteller. „Am vorbit cu el de opt ori în viață. Nu cunosc nici pe departe societatea. Ar trebui să ai o ciudată încredere în tine ca să pretinzi a cunoaște inima unui bărbat după opt convorbiri... Mai ales că, își spuse doamna de Chasteller, din ce în ce mai tulburată, de cîte ori vorbeam cu el, eram mult mai atentă

să nu-mi trădez propriile-mi sentimente decît să le observ pe-ale lui... Trebuie să recunosc că e oarecare îngîmfare din partea unei femei de vîrsta mea crezînd că judecă mai bine pe un bărbat decît un oraș întreg."

La acest gînd, doamna de Chasteller se posomorî de-a binelea.

Lucien începea s-o privească iarăși cu neliniștea de altădată, spunîndu-și : „Lipsa de însemnătate a gradului și modestia epoletului meu își fac efectul. De ce consideraţie se poate bucura o femeie în societatea *înaltă* din Nancy cînd o curtează un pîrlit de sublocotenent, mai ales cînd lumea a fost obișnuită s-o vadă la braţ cu un colonel, sau, cînd acesta nu-i destul de prezentabil, cu un locotenent-colonel, sau măcar cu un șef de escadron ? Trebuie epoleţi de grad superior !"

Se vede că eroul nostru era destul de prost judecînd astfel, și trebuie să mărturisim că nu era nici fericit, nici clarvăzător. De-abia își terminase raționamentul, că ar fi vrut să-l înghită pămîntul, deoarece începea să iubească din nou.

Inima doamnei de Chasteller nu era într-o stare mult mai de invidiat ; amîndoi plăteau, și încă scump, fericirea întîlnită cu două zile înainte, la „Vînătorul verde". Dacă romancierii ar mai avea, ca altădată, norocosul privilegiu de-a face morală în ocaziile cele mari, acum ar fi momentul să se spună sus și tare : „Dreapta pedepsire a imprudenței de-a iubi o ființă pe care în fond o cunoști atît de puțin ! Cum ? Să-ţi legi fericirea de o ființă pe care n-ai văzut-o decît de opt ori ?! Iar dacă povestitorul și-ar putea tălmăci gîndurile acestea într-un stil pompos și ar încheia chiar cu vreo aluzie religioasă, proștii și-ar spune între dînșii : „Iată o carte morală, autorul ei trebuie să fie un om foarte respectabil !"

Proștii nu și-ar putea spune, pentru că nu au citit pînă acum așa ceva decît în puținele cărți recomandate de Academie : „Cu eleganța actuală a manierelor noastre civilizate, ce poate ști o femeie despre un tînăr *corect* după cincizeci de vizite, în afară de nivelul lui de inteligență și de progresul mai mic sau mai mare pe care l-a înfăptuit în arta de a spune cu eleganță lucruri neînsem-

rate? Dar despre sentimentele lui, despre felul său deosebit de a porni la vînătoarea după fericire? Nimic, sau nu e un om corect!"

În timpul acestei observații morale, cei doi îndrăgostiți păreau foarte triști. Cu puțin înainte de sosirea doamnei de Chasteller, ca să-și scuze vizita la o oră neobișnuită, propusese doamnelor de Serpierre o cafea la „Vînătorul verde", iar ele primiseră. După cîteva cuvinte de politețe adresate doamnei de Chasteller și după istorisirea propunerii făcute și acceptate, domnișoarele părăsiră în fugă grădina, ca să-și ia pălăriile. Doamna de Serpierre le urmă cu un pas mai liniștit, iar doamna de Chasteller și Lucien rămaseră singuri într-o alee de salcîmi destul de largă; se plimbau tăcuți, împreună, unul însă pe o parte și altul pe cealaltă parte a aleii.

„E oare de demnitatea mea, își zicea în sinea ei doamna de Chasteller, să însoțesc pe domnișoarele acestea la „Vînătorul verde", ceea ce ar părea că l-aș admite pe domnul Leuwen în societatea mea intimă?"

CAPITOLUL XXVI

Nu mai avea decît o clipă ca să se hotărască: iubirea profită de acest sentiment de tulburare. Deodată, în loc să meargă mai departe în tăcere, cu ochii în jos, ca să se ferească de privirile lui Lucien, doamna de Chasteller se întoarse către el:

— Domnul Leuwen a avut vreun prilej de mîhnire la regiment? Pare cufundat în umbrele melancoliei.

— E drept, doamnă, sînt adînc frămîntat de ieri. Nu mai înțeleg nimic din ceea ce mi se întîmplă.

Și ochii săi, pe care și-i întoarse spre doamna de Chasteller, vădeau, prin seriozitatea lor adîncă, că spune adevărul. Doamna de Chasteller, impresionată, se opri ca țintuită de pămînt, nemaiputînd face un pas.

— Mi-e rușine de ceea ce am de spus, continuă Lucien, dar datoria mea de om de onoare îmi poruncește să vorbesc.

La acest preambul atît de serios, ochii doamnei de Chasteller se roşiră.

— Forma frazelor mele, vorbele pe care trebuie să le întrebuinţez sînt pe atît de ridicole pe cît de ciudat, dacă nu chiar prostesc, este fondul lucrurilor pe care vreau să vi le împărtăşesc.

Urmă o clipă de tăcere; doamna de Chasteller îl privea cu spaimă pe Lucien, care părea foarte mîhnit; în sfîrşit, stăpînindu-şi cu greu atita jenă, spuse şovăind, cu o voce slabă şi rău articulată:

— Mă veţi crede, doamnă? Mă veţi putea asculta fără să rîdeţi de mine şi fără să mă socotiţi cel din urmă dintre oameni? Nu pot uita persoana pe care am întîlnit-o ieri la dumneavoastră. Vederea acelui chip atroce, a acelui nas ascuţit, şi cu ochelari, pare-mi-se mi-a otrăvit sufletul.

Doamnei de Chasteller îi veni să surîdă.

— Doamnă, de cînd am sosit la Nancy, n-am simţit niciodată ceea ce am simţit la vederea acelui monstru, care mi-a îngheţat inima. Am putut, de cîteva ori, să petrec cîte un ceas încheiat fără să mă gîndesc la dumneavoastră, şi, spre marea mea mirare, mi s-a părut că nu mai iubesc.

La aceste cuvinte, expresia doamnei de Chasteller deveni foarte serioasă, iar Lucien nu-i mai surprinse nici cea mai mică dorinţă de-a surîde sau de-a ironiza.

— Adevărul e că m-am crezut nebun, adăugă recăpătîndu-şi toată naivitatea obişnuită din glas, care, în ochii doamnei de Chasteller, excludea cea mai mică notă de minciună şi de exagerăţie. Nancy mi s-a părut un oraş nou, pe care nu-l mai văzusem niciodată, deoarece pînă atunci, în lumea întreagă, nu vă vedeam decît pe dumneavoastră; un cer frumos mă îndemna să spun: „Sufletul ei e mai curat", iar la vederea unei case triste: „Dacă Mathilde ar locui aici, cît de mult mi-ar plăcea această casă!"... iertaţi-mi acest fel prea intim de-a vorbi.

Doamna de Chasteller făcu un semn de nerăbdare, care părea a spune: „Continuă, nu mă opresc la aceste nimicuri".

— Ei bine, doamnă, reluă Lucien, care părea că pîndeşte în ochii doamnei de Chasteller efectul produs de

cuvintele lui, azi-dimineață casa cea tristă mi s-a părut tristă, cerul frumos mi s-a părut frumos, fără să-mi amintească de-o altă frumusețe, într-un cuvînt, eram nenorocit că nu mai iubesc. Deodată, patru rînduri foarte severe, primite ca răspuns la o scrisoare neîndoios prea lungă, au risipit parcă puțin efectul veninului. Am avut fericire să vă văd, groaznica nenorocire s-a spulberat și mi-am reluat lanțurile, dar mă mai simt oarecum înghețat de otravă... Vă vorbesc, doamnă, cam emfatic, dar adevărul e că nu știu cum să explic cu alte cuvinte cele ce mi se întîmplă de cînd am văzut-o pe domnișoara dumneavoastră de companie. Ca să vă vorbesc puțin în limbajul iubirii, semnul fatal este că trebuie să mă biruiesc pe mine însumi.

După această mărturisire sinceră, lui Lucien i se păru că i s-a ridicat o greutate uriașă de pe inimă. Avea atît de puțină experiență de viață, încît nu se aștepta nicidecum la această fericire.

Doamna de Chasteller, dimpotrivă, părea doborîtă. „E limpede, nu-i decît un înfumurat. E cu putință, își zicea, să iau în serios ceea ce spune? Pot crede că e mărturia naivă a unui suflet duios?"

Lucien avea de obicei un fel de a vorbi atît de simplu cînd se adresa doamnei de Chasteller, încît ea înclina către această ultimă părere. Cum observase însă că Lucien, stînd de vorbă cu oricare altă persoană, spunea adeseori dinadins lucruri ridicole, amintirea acestei înșelătorii obișnuite îi făcu rău. Pe de altă parte, purtările lui Lucien și accentul cuvintelor lui erau atît de schimbate, sfîrșitul tiradei lui avea un ton atît de sincer, încît nu putea să nu se încreadă în ele. „La vîrsta lui, și să fie un actor atît de desăvîrșit?"

Dacă dădea însă crezare acestei ciudate mărturisiri, dacă socotea că-i sinceră, trebuia mai întîi să nu pară supărată și cu atît mai puțin mîhnită, dar cum să-și ascundă simțirile?

Doamna de Chasteller le auzea pe domnișoarele de Serpierre întorcîndu-se în grădină alergînd. Domnul și doamna de Serpierre se și instalaseră în caleașca cea mare a lui Lucien. Doamna de Chasteller nu stătu să dea ascultare rațiunii. „Dacă nu mă duc la «Vînătorul verde»,

două dintre sărmanele micuțe își vor pierde partida lor de plăcere." Se sui așadar în trăsură, cu cele mai mi... „Voi avea măcar, gîndi, cîteva clipe de chibzuință."

Reflecțiile îi fură plăcute : „Domnul Leuwen e un om cinstit, iar ceea ce spune, oricît ar părea de ciudat și de necrezut, e adevărat. Expresia lui, tot felul lui de-a fi îmi vesteau aceasta înainte să fi vorbit."

Cînd coborîră din trăsură, la marginea pădurii de la Burelviller, Lucien era un alt om ; doamna de Chasteller își dete seama de asta dintr-o privire. Fruntea lui își recăpărase seninătatea vîrstei, gesturile îi erau firești. „Inima lui e cinstită, gîndi ea cu desfătare, lumea nu l-a preschimbat pînă acum într-o ființă artificială și falsă, ceea ce e de mirare la 23 de ani ! Și a trăit în societatea înaltă !" În privința aceasta, doamna de Chasteller se înșela foarte. De la vîrsta de 18 ani, Lucien nu trăise nicidecum în societatea Curții și a foburgului Saint-Germain, ci în mijlocul aparatelor de distilare și ale alambicurilor din laboratorul de chimie.

După cîteva momente, Lucien dădea, din întîmplare, brațul doamnei de Chasteller, și două dintre domnișoarele de Serpierre mergeau alături de ei, iar restul familiei, cu zece pași în urmă.

Luă un ton foarte vesel, ca să nu atragă prea mult atenția domnișoarelor !

— De cînd am îndrăznit să spun adevărul persoanei pe care o prețuiesc cel mai mult pe lume, sînt un alt om ! Iar cuvintele pe care le-am întrebuințat vorbind despre acea domnișoară, a cărei privire m-a otrăvit, au și început să mi se pară ridicole. Dar înainte de a mă lăsa în voia fericirii inspirate de locurile acestea frumoase, aș avea nevoie, doamnă, de părerea dumneavoastră asupra ridicolului tiradei unde era vorba de lanțuri, otravă și multe alte cuvinte tragice.

— Îți voi mărturisi, domnule, că n-am o părere prea limpede. În genere, însă, adăugă după o scurtă tăcere și cu un aer sever, mi se pare sinceră ; cel ce se înșală, poate, nu vrea să înșele ; iar cînd spui adevărul, merge, orice, chiar și lanțurile, otrava etc.

Doamnei de Chasteller îi venea să surîdă rostind aceste cuvinte.

„Cum, își spuse plină de mîhnire, nu voi putea păstra niciodată tonul cuvenit vorbind cu domnul Leuwen? Faptul de-a vorbi cu el e, oare, o atît de mare fericire pentru mine? Și cine-mi poate spune că nu-i un înfumurat care a vrut să mă înșele ca pe o biată provincială? Poate că, fără a fi un om tocmai necinstit, n-are față de mine decît sentimente cu totul obișnuite, și că iubirea lui e rodul plictiselii din garnizoană."

Așa vorbea încă, în inima ei, avocatul care pleda împotriva iubirii. Dar argumnetele lui își pierduseră din putere. Doamna de Chastelller găsea o plăcere deosebită lăsîndu-se pradă reveriei și nu vorbea decît atît cît trebuia ca să nu se dea în spectacol față de familia de Serpierre, care se strînsese în jurul lor. În sfîrșit, din fericire pentru Lucien, sosiră muzicanții nemți și începură să cînte valsuri de Mozart, iar apoi cîteva duete din *Don Juan* și *Nunta lui Figaro*. Doamna de Chastelller, din ce în ce mai serioasă, se simți încet-încet mult mai fericită.

Lucien însuși era cu totul răpit de romanul vieții, speranța fericirii i se părea o siguranță. Îndrăzni să-i spună, într-una din acele clipe de semilibertate pe care și le puteau îngădui, plimbîndu-se cu toate domnișoarele de Serpierre:

— Nu trebuie să înșeli idolul pe care-l adori; am fost sincer, ăsta-i semnul respectului celui mai adînc pe care-l pot da. Voi fi pedepsit oare?

— Ești un om ciudat!

— Ar fi mai politicos să vă răspund că da. În realitate, nu știu ce sînt, și aș da mult celui ce mi-ar putea spune. N-am început să trăiesc și să încerc a mă cunoaște decît în ziua cînd mi-a căzut calul sub ferestrele cu obloane verzi.

Rosti cuvintele acestea ca și cum le-ar fi găsit pe măsură ce le pronunța. Doamna de Chastelller se simți, fără voia ei, adînc mișcată de acrul acela totodată sincer și nobil. Lucien simțise o oarecare pudoare la gîndul de-a vorbi mai deschis despre iubirea lui, și primi, drept răsplată, un surîs duios.

— Îndrăzni-voi oare să mă prezint mîine? adăugă. Aş cere însă o altă favoare, aproape tot atît de mare, aceea de a nu fi primit în prezenţa acelei domnişoare.

— Nu vei avea nimic de cîştigat, îi răspunse doamna de Chastelller mîhnită; îmi repugnă prea mult să te aud tratînd între patru ochi un subiect ce pare a fi singurul despre care mi-ai putea vorbi. Vino, dacă eşti un bărbat destul de onest, făgăduindu-mi că-mi vei vorbi despre orice altceva.

Lucien îi făgădui. Cam acestea fură lucrurile pe care şi le putură spune în acea după-amiază. Era o împrejurare fericită pentru amîndoi că erau înconjuraţi şi, întrucîtva, împiedicaţi să-şi vorbească. Chiar dacă ar fi avut toată libertatea, tot nu şi-ar fi spus mai mult, şi nu erau încă atît de intimi încît să nu simtă oarecare stînjenire, mai cu seamă Lucien. Deşi nu-şi spuseră nimic, se înţeleseră parcă din ochi că nu aveau nici un motiv de gîlceavă. Se iubeau cu totul altfel decît alaltăieri. Nu mai erau elanurile fericirii tinereşti şi nebănuitoare, ci mai degrabă pasiune, intimitate şi dorinţa cea mai vie de a avea încredere unul într-altul. „Să te cred, şi sînt a dumitale", păreau a spune ochii doamnei de Chasteller, dar ar fi murit de ruşine dacă le-ar fi văzut expresia. Iată una din nenorocirile frumuseţii supreme: nu-şi poate ascunde simţămintele.

Limbajul acesta nu poate fi înţeles însă cu toată siguranţa decît de indiferenţa care stă şi observă. Lucien credea că-l pricepe, timp de cîteva clipe, dar după un moment se îndoia de toate. Fericirea lor de a fi împreună era intimă şi adîncă; Lucien era aproape cu ochii în lacrimi; de mai multe ori, în cursul plimbării, doamna de Chasteller se ferise să-i dea braţul, dar fără să se prefacă de familia Serpierre şi fără asprime faţă de el. La urmă, pe înnoptate, părăsiră caleaşca, ca să se întoarcă la trăsurile lăsate la intrarea în pădure. Doamna de Chasteller îi spuse:

— Ia-mă de braţ, domnule Leuwen.

Lucien strînse braţul care i se oferea şi simţi parcă o mulţumire de răspuns.

Muzica răsuna desfătătoare din depărtări; se făcu apoi o tăcere adîncă. Din fericire, ajungînd la trăsuri

și descoperindu-se că una din domnișoarele de Serpierre își uitase batista în grădina de la „Vinătorul verde", propuseră să trimită într-acolo un servitor, iar ei să se întoarcă cu toții la cafenea în trăsură.

Lucien, trezit din gîndurile sale, reluă firul convorbirii și atrase atenția doamnei de Serpierre că seara era foarte frumoasă, că o boare caldă, abia simțită, tulbura *seninul*, că domnișoarele de Serpierre alergaseră mai puțin decît alaltăieri, că trăsurile i-ar putea urma etc., etc., etc. În sfîrșit, pentru o mie și unul de motive temeinice, încheia că, dacă doamnele nu erau obosite, ar fi poate mai plăcut să se întoarcă pe jos. Doamna de Serpierre lăsă hotărîrea pe seama doamnei de Chasteller.

— Perfect, spuse, cu condiția să nu ne urmeze trăsurile, zgomotul roților ce se oprește cînd te oprești din mers fiind neplăcut.

Ca nu cumva muzicanții, plătiți dinainte, să părăsească grădina, Lucien trimise un servitor ca să le ceară să cînte din nou bucățile din *Don Juan* și *Nunta lui Figaro*. Se întoarse apoi lîngă doamne, reluînd fără nici o greutate brațul doamnei de Chasteller. Domnișoarele de Serpierre erau încîntate de plimbarea aceea suplimentară. Mergeau cu toții împreună, convorbirea generală era plăcută și veselă. Lucien vorbea necontenit, ca s-o întrețină și ca să nu i se observe tăcerea. Doamna de Chastelller și Lucien nu voia să-și spună nimic, se simțeau prea fericiți astfel.

Muzica se auzi din nou. Ajungînd la grădină, Lucien pretinse că domnul de Serpierre, ca și el, de altfel, doreau grozav de mult să ia un punci, și că pentru doamne s-ar putea face unul foarte dulce. Și cum se simțeau bine laolaltă, propunerea fu admisă cu toată opoziția doamnei de Serpierre, care pretinse că nimic nu era mai dăunător tenului domnișoarelor. Această părere găsi sprijinul domnișoarei Théodelinde, prea legată de Lucien ca să nu fie puțintel geloasă.

— Pledează-ți cauza pe lîngă domnișoara Théodelinde, îi spuse doamna de Chastelller cu voioșie și pe un ton de adevărată prietenie.

Nu se întoarseră la Nancy decît la nouă și jumătate seara.

Lucien nu-și respectase una din obligațiile lui cazone : lipsise de la apelul de seară, și era de serviciu în acea săptămînă. Se duse în grabă la aghiotant, care-l sfătui să se denunțe colonelului.

Colonelul era ceea ce se numea, în 1834, un partizan al regimului, și, ca atare, foarte gelos de primirea de care se bucura Lucien în societatea cea bună. Lipsa de succes repurtată în acest cartier, cum spun englezii, putea să întîrzie momentul avansării acestui atît de devotat colonel la gradul de general, de aghiotant regal etc., etc., etc. Așa că nu răspunse la demersul sublocotenentului decît prin cîteva cuvinte foarte seci, în urma cărora fu pus la arest pentru douăzeci și patru de ore.

Exact de ceea ce se temea Lucien. Se întoarse acasă, să-i scrie doamnei de Chasteller. Ce chin însă era să-i scrie o scrisoare oficială, și ce imprudență să-i scrie despre lucrurile pe care îndrăznea să i le spună! Gîndul acesta îl tortură toată noaptea.

După multe șovăiri, Lucien trimise pur și simplu un servitor să ducă la palatul Pontlevé o scrisoare care putea fi văzută de oricine. Adevărul e că nu îndrăznea să-i scrie în alt fel doamnei de Chasteller. Își redobîndise toată iubirea și, o dată cu ea, spaima nespusă pe care i-o inspira.

A treia zi la ora 4 dimineața, Lucien fu deșteptat cu ordinul de a se prezenta călare la regiment. Toată lumea era cuprinsă de emoție la cazarmă. Un subofițer de artilerie împărțea de zor cartușe lăncierilor. Se spunea că muncitorii dintr-un oraș care se afla la o depărtare de opt sau zece poște s-ar fi organizat într-o asociație.

Colonelul Malher umbla de colo-colo prin cazarmă, spunînd ofițerilor în așa fel ca să fie auzit și de lăncieri :

— E vorba să li se dea o lecție care va avea mare însemnătate pentru liniștea noastră. Nici o milă față de mișelii aceia! Se vor cîștiga și decorații.

Trecînd pe sub ferestrele doamnei de Chasteller, Lucien privi într-acolo îndelung, dar nu zări nimic îndărătul perdelelor de muselină brodată, perfect trase. Lucien nu-i

puta reproșa nimic doamnei de Chasteller, cel mai mic semn putînd fi observat și comentat de către toți ofițerii regimentului. „Doamna d'Hoquincourt n-ar fi lipsit de la fereastră, dar ce, o iubesc pe doamna d'Hoquincourt?“ Dacă doamna de Chasteller ar fi fost la fereastră, Lucien ar fi găsit semnul acesta de atenție adorabil. Fapt e că toate doamnele din oraș ocupau ferestrele de pe strada Pompei și de pe cea următoare, pe care avea s-o străbată regimentul ca să iasă din oraș. Compania a șaptea, din care făcea parte Lucien, mergea imediat înaintea unui pluton de artilerie, gata de tragere. Roțile tunurilor și ale chesoanelor făceau să se cutremure casele de lemn din Nancy și inspirau doamnelor o spaimă plină de plăcere.

Lucien le salută pe doamnele d'Hoquincourt, de Puy-Laurens, de Serpierre, de Marcilly. „Tare-aș vrea să știu, se întreba, pe cine urăsc ele mai mult, pe Ludovic-Filip sau pe muncitori? Iar doamna de Chasteller n-ar fi putut împărtăși oare curiozitatea tuturor acestor doamne pentru a-mi da acest mic semn de atenție? Iată-mă gata să-i trec pe țesători prin sabie, cum spune, în cuvinte atît de alese, domnul de Vassigny. Dacă lupta e sericoasă, colonelul va fi făcut comandor al Legiunii de Onoare, iar eu mă voi alege cu remușcări!“

Regimentul 27 lăncieri făcu în șase ore drumul de opt poște care desparte Nancy de N... Întîrziase din pricina plutonului de artilerie. Colonelul Malher primi trei ștafete, și de fiecare dată porunci să se schimbe caii la tunuri. Lăncierii ai căror cai păreau mai potriviți să tragă tunurile erau siliți să-și continue marșul pe jos.

La jumătatea drumului, domnul Fléron, subprefectul [1], ajunse regimentul din urmă, în trap întins; trecu de-a lungul regimentului, de la coadă la cap, ca să vorbească cu colonelul, și încercă plăcerea de-a fi huiduit de lăncieri. Avea o sabie care, din pricina staturii lui mărunte, părea uriașă. Murmurul înăbușit se prefăcu într-un hohot de rîs, pe care încercă să-l evite dînd pinteni calului ca s-o porncască în galop, dar rîsul spori, o dată cu strigătele obișnuite: „Cade! Nu cade!“

[1] Acesta va fi de acum înainte titlul domnului Fléron (n. ed. fr.).

Subprefectul își luă însă curînd revanșa. De îndată ce intrară pe străzile înguste și murdare ale orașului N..., lăncierii fură huiduiți de nevestele și copiii muncitorilor, așezați la ferestrele caselor sărăcăcioase, și de către muncitorii înșiși, care apăreau din cînd în cînd la colțul uliților celor mai înguste. Se auzea din toate părțile trăgîndu-se obloanele prăvăliilor. În sfîrșit, regimentul ajunse în Strada Mare, comercială a orașului: toate magazinele erau închise, nici un cap la ferestre, o tăcere de moarte.

Ajunseră într-o piață neregulată și prelungă, împodobită cu cinci sau șase duzi piperniciți și străbătută în toată lungimea ei de un pîrîiaș infect, plin de toate necurățeniile orașului. Apa era albastră, fiindcă pîrîiașul slujea și drept canal de scurgere pentru mai multe ateliere de vopsitorie.

Rufele întinse la ferestre ca să se usuce te îngrozeau prin calitatea lor mizerabilă, prin halul de uzură în care ajunseseră și prin murdărie. Geamurile erau murdare și mici, iar multe ferestre aveau în loc de geamuri, hîrtie veche de ziar, muiată în ulei. Peste tot, o icoană vie a sărăciei care-ți strîngea inima, dar nu inimile care sperau să cîștige Crucea Legiunii de Onoare împărțind lovituri de sabie în acel biet tîrgușor.

Colonelul își așeză regimentul în ordine de bătaie, de-a lungul acestui pîrîiaș. Nefericiții de lăncieri, chinuiți de sete și copleșiți de oboseală, petrecură acolo șapte ceasuri, expuși soarelui dogoritor de august, fără să mănînce și fără să bea. După cum am spus, prăvăliile se închiseseră toate la sosirea regimentului, iar cîrciumile și mai iute ca celelalte. „Strașnică situație!" striga un lăncier. „Ne bucurăm de un renume..." răspundea altă voce. „Tăcere, l...!" răcnea cîte un locotenent devotat regimului. Lucien observă că toți ofițerii care se respectau păstrau o tăcere adîncă și erau foarte serioși. „Iată-ne înaintea inamicului", se gîndea Lucien. Se analiza pe sine însuși și găsea că e la fel de calm ca la o experiență de chimie la școala politehnică. Acest sentiment egoist micșora mult respectul lui față de genul acesta de serviciu. Locotenentul cel lung, ciupit de vărsat, de care-i vorbise locotenent-

colonelul Filloteau, veni să stea de vorbă cu el, ocărîndu-i pe muncitori. Lucien nu-i răspunse nici o vorbă și îl privi cu un dispreț nespus. În timp ce locotenentul se îndepărta, patru sau cinci voci rostiră destul de tare : „Spion ! Spion !“

Oamenii sufereau îngrozitor, doi sau trei fuseseră siliți să descalece. Fură trimiși oameni de corvoadă la fîntîna cea mare. În bazin, care era imens, se găsiră trei sau patru pisici ucise de curînd și care înroșiseră apa cu sîngele lor. Șuvița de apă călduță care cădea din țipot era foarte subțire ; era nevoie de mai multe minute pentru umplerea unei sticle, iar regimentul avea 380 de oameni sub arme. Subprefectul, dimpreună cu primarul, trecea adesea prin piață și căuta, se spunea în rîndurile soldaților, să cumpere vin. „Dacă vă vindem, răspundeau proprietarii, casele noastre vor fi devastate și distruse.“

Regimentul începu să fie salutat din jumătate în jumătate de oră cu huiduieli din ce în ce mai puternice.

În clipa cînd îl părăsea locotenentul spion, lui Lucien îi trecu prin gînd să-și trimită servitorii la două poște depărtate, într-un sat, fără îndoială pașnic, deoarece acolo nu erau ateliere și nici muncitori. Servitorii primiseră însărcinarea să cumpere la orice preț vreo sută de pîini și trei sau patru sarcini de nutreț. Izbutiră, și către ora 4 după-amiază fură văzuți venind în piață patru cai încărcați cu pîine și alți doi încărcați cu fîn. Îndată se lăsă o tăcere adîncă. Țăranii stătură de vorbă cu Lucien, care-i plăti bine, și avu plăcerea să facă o mică distribuție de pîine soldaților din compania lui.

— Iată și pe republicanul nostru, care începe cu șiretlicurile lui ! spuseră cîțiva ofițeri care nu-l simpatizau.

Filloteau veni de-a dreptul să-i ceară două-trei pîini pentru dînsul și fîn pentru caii săi.

— Trebuie să am grijă de cai, spuse, în chip spiritual, colonelul, trecînd prin fața ostașilor.

După o clipă, Lucien îl auzi pe subprefect spunîndu-i colonelului :

— Cum, să nu le putem aplica nici o lovitură de sabie ticăloșilor ăstora ? !

„E mult mai furios decît colonelul, își spuse Lucien. Malher nu poate spera să fie avansat general pentru c-a ucis douăsprezece sau cincisprezece țesători, dar domnul Fléron poate prea bine fi numit prefect ; și-și asigură astfel locul pe timp de doi sau trei ani."

Distribuția făcută de Lucien revelase ideea ingenioasă că existau sate în împrejurimile orașului ; către ora 5 se distribuiră cinci sute de grame de pîine neagră fiecărui lăncier și puțină carne ofițerilor. La căderea nopții, cineva trase cu pistolul, dar nu fu atins nimeni. „Nu știu de ce, gîndea Lucien, dar mi-aș prinde că s-a tras din ordinul subprefectului."

Către ora 10 seara primiră de veste că muncitorii dispăruseră, la ora 11 sosi infanteria, cărcia îi fură predate tunurile și obuzierul, iar la ora 1 după miezul nopții, regimentul de lăncieri, sleit de foame — atît oamenii, cît și caii — făcu cale întoarsă către Nancy.

Se opriră timp de șase ceasuri într-un sat foarte pașnic, unde pîinea se ureă îndată la prețul de patruzeci de centime jumătatea de kilogram, iar vinul, la cinci franci litrul. Războinicul subprefect uitase să-și strîngă provizii.

Pentru amănuntele militare, strategice, politice etc. ale acestei bătălii, a se vedea jurnalele timpului. Regimentul se acoperise de gloriu, iar muncitorii dăduseră dovadă de o vadită lașitate. Aceasta a fost prima campanie a lui Lucien.

„La întoarcere, își spunea, presupunînd că vom ajunge viu, îndrăzni-voi să mă prezint la palatul Pontlevé ?"

Îndrăzni, însă tremura de frică ciocănind la poartă. Inima îi bătea atît de tare sunînd la ușa apartamentului doamnei de Chasteller, încît își spuse : „Doamne, iarăși n-am s-o mai iubesc ?"

Era singură, fără domnișoara Bérard. Lucien îi luă mîinile în ale sale.

După două minute atinse sublimul, simțind c-o iubește mai mult ca oricînd. Dacă ar fi avut mai multă experiență ar fi obținut o mărturie de iubire. Cu îndrăzneală, s-ar fi putut arunca în brațele doamnei de Chasteller, și n-ar fi fost respins ; putea, oricum, să încheie un tratat de pace

foarte avantajos pentru interesele iubirii lui. În loc de toate astea, nu făcu nici un progres în dragoste, dar se simţea cum nu se poate mai fericit : se zvonise şi se crezuse, la Nancy, că glonţele de pistol trase de muncitorii din N... ucisese un tînăr ofiţer de lăncieri.

După puţin, doamnei de Chasteller îi fu frică ; înţelegea situaţia şi se simţea înduioşată.

— Trebuie să te rog să pleci, îi spuse cu un aer trist, care voia să pară sever.

Lucien se temu să n-o supere şi se supuse.

— Pot spera, doamnă, c-o să vă întîlnesc la doamna d'Hoquincourt ? E ziua ei de primire.

— Poate că da, dumneata însă nu vei lipsi, ştiu că nu-ţi displace să te întîlneşti cu această femeie tînără şi frumoasă.

Peste un ceas, Lucien era la doamna d'Hoquincourt, unde doamna de Chasteller nu veni decît foarte tîrziu.

Timpul zbura repede pentru eroul nostru, dar îndrăgostiţii sînt atît de fericiţi în scenele unde se află împreună, încît cititorul, în loc să guste zugrăvirea acestei fericiri, devine gelos pe ea şi se răzbună, de obicei, spunînd : „Doamne, ce scarbădă mai e şi cartea asta !"

CAPITOLUL XXVII

Ne vom îngădui a sări dintr-o dată peste cele două luni care urmară. Lucrul ne va fi cu atît mai uşor cu cît Lucien, la sfîrşitul acestor două luni, nu se afla nici cu un singur pas mai departe ca în prima zi. Pe deplin convins că n-avea talentul să înduplece o femeie, mai ales cînd era serios îndrăgostit, se mărginea, în fiecare zi, să întreprindă ceea ce-i făcea mai multă plăcere în acel moment. Nu impunea niciodată vreo situaţie stînjenitoare, vreo suferinţă sau vreun act de prudenţă în sfertul de oră prezent numai ca pretenţiile lui de om îndrăgostit de doamna de Chasteller să capete oarecare satisfacţie în

sfertul de oră următor. Îi spunea adevărul în legătură cu orice. De pildă :

— Mi se pare, îi spunea ea într-o seară, că-i spui domnului de Serpierre lucruri cu totul opuse celor pe care le gîndeşti şi pe care mi le spui mie ! Nu cumva eşti cam nesincer ? În cazul acesta, persoanele care ţin la dumneata ar fi foarte nefericite.

Întrucît domnişoara Bérard uzurpase al doilea salon, doamna de Chasteller îl primea pe Lucien într-o mare sală de lectură sau bibliotecă, ce venea imediat după salon, a cărei uşă rămînea deschisă tot timpul. Seara, cînd domnişoara Bérard se retrăgea, camerista doamnei de Chasteller se instala în salon. În seara despre care vorbim se discuta cu îndrăzneală despre orice, cît se poate de limpede, domnişoara Bérard fiind plecată în vizită, iar camerista care o înlocuia fiind surdă.

— Doamnă, spuse cu înflăcărare Lucien şi cu un fel de indignare virtuoasă, am fost aruncat în mijlocul mării. Înot ca să nu mă înec, iar dumneavoastră îmi spuneţi pe un ton mustrător : „Mi se pare, domnule, că mişti braţele“. Aveţi o părere atît de bună despre puterea planurilor mei ca să credeţi că mi-ar putea îngădui să refac educaţia tuturor locuitorilor din Nancy ? Vreţi să mi se închidă toate uşile şi să nu vă mai văd decît la dumneavoastră acasă ? În cazul acesta, vi s-ar imputa că mă primiţi, aşa cum vi s-a imputat dorinţa de-a vă întoarce la Paris. E drept că asupra tuturor problemelor, chiar şi asupra întrebării : „Cît e ceasul ?“, am alte păreri decît locuitorii acestui ţinut. Vreţi să tac cu desăvîrşire ? Numai dumneavoastră, doamnă, vă spun tot ceea ce gîndesc, chiar şi în privinţa politicii, unde sîntem atît de duşmani, şi numai pentru dumneavoastră, şi numai ca să mă apropii de dumneavoastră mi-am perfecţionat obiceiul de a minţi, adoptat în zilele cînd, ca să mă descotorosesc de faima de republicanism, am intrat în Capela Pocăiţilor, condus de onestul doctor Du Poirier. Vreţi să spun chiar cu începere de mîine ceea ce gîndesc şi să mă iau la harţă cu toată lumea ? Dacă nu mă mai duc la Capela Pocăiţilor, dacă nu voi mai privi portretul lui Henric al V-lea şi dacă nu voi mai asculta la doamna de Commercy absurdele predici

ale domnului abate Rey, nu vă voi mai putea vedea, și asta în mai puțin de-o săptămînă.

- - Nu, nu vreau, răspunse ea mîhnită, dar, cu toate astea, m-am simțit adînc întristată ieri seară. Cînd te-am îndemnat să vorbești puțin cu domnișoara Théodelinde sau cu doamna de Puy-Laurens, te-am auzit spunîndu-i domnului de Serpierre contrariul celor ce-mi spui mie.

— Domnul de Serpierre m-a oprit în treacăt. Blestemați provincia unde nu poți trăi fără a fi ipocrit în toate, sau blestemați educația pe care am primit-o și care mi-a deschis ochii asupra mai tuturor prostiilor omenești! Îmi reproșați uneori că educația pariziană împiedică *sentimentul;* lucrul e posibil, dar, în schimb, îți dă deprinderea de a fi lucid. N-am nici un merit în privința asta, și n-ați avea dreptate să mă învinuiți de pedanterie, vinovați sînt numai oamenii de duh pe care-i adună la un loc salonul mamei mele. E suficient să fii lucid ca să fii izbit de absurditatea domnilor de Puy-Laurens, Sanréal, Serpierre și d'Hoquincourt, și ca să înțelegi ipocrizia domnilor Du Poirier, Fléron subprefectul, a colonelului Malher, niște pungași cu toții, mai vrednici de dispreț decît cei dintîi, care, mai mult din prostie decît din egoism, preferă cu naivitate fericirea a două sute de mii de privilegiați aceleia a treizeci și două de milioane de francezi! Iată-mă făcînd propagandă, ceea ce ar însemna să-mi întrebuințez cu multă stîngăcie timpul petrecut lîngă dumneavoastră. Ieri, care dintre noi vi se părea că are dreptate, domnul de Serpierre, ale cărui argumente nu le combăteam, sau eu, ale cărui adevărate gînduri le cunoașteți?

— Vai, amîndoi! Dumneata mă schimbi, poate că în rău. Cînd sînt singură, mă surprind crezînd că la pensionul „Sacré-Coeur" mi s-au băgat în cap, dinadins, felurite minciuni ciudate. Într-o zi, în timpul unei discuții în contradictoriu cu generalul (e vorba de domnul de Chasteller), el mi-a spus asta aproape pe față, deși după aceea părea că se căiește.

— Își lezase interesul de soț. O femeie poate să-și plictisească soțul din lipsă de inteligență, numai să-i fie credincioasă. În căsătorie, ca și în celelalte, religia e

sprijinul cel mai de seamă al despotismului. Eu, unul, nu mă tem că-mi lezez interesele de îndrăgostit, adăugă Lucien cu o nobilă mîndrie, și după această încercare, sînt sigur de mine în toate cazurile posibile. A-și lua un amant e, pentru o tînără femeie, una din acțiunile cele mai hotărîtoare din cîte-și poate îngădui. Dacă nu-și ia un amant, se plictisește de moarte, și către patruzeci de ani devine imbecilă, iubește un cîine, de care se ocupă tot timpul, sau pe confesorul care o grijește, deoarece o adevărată femeie are nevoie de simpatia unui bărbat, cum avem noi bărbații nevoie de un *partner*[1] ca să stăm de vorbă. Dacă-și ia drept amant un om incorect, o femeie tînără poate aluneca pe panta nenorocirilor celor mai ingrozitoare etc., etc.

Obiecțiile doamnei de Chasteller aveau ceva nespus de naiv, iar vocea ei căpăta uneori o inflexiune plină de duioșie.

După convorbiri de felul acesta, lui Lucien i se părea cu neputință ca doamna de Chasteller să fi avut de-a face cu acel locotenent-colonel din Regimentul 20 husari.

„Doamne, ce n-aș da să am numai o zi privirea sigură și experiența tatălui meu!"

Deși cu, în general, bine primit și deși se credea rubt cînd judeca totul cu sînge rece, Lucien se apropia de doamna de Chasteller cu un fel de spaimă. Nu se putea vindeca niciodată de un oarecare sentiment de tulburare cînd suna la ușa ei. Nu era niciodată sigur de felul cum va fi primit. La două sute de pași de palatul Pontlevez, din clipa în care-i zărea zidurile, nu mai era același; dacă l-ar fi salutat un oarecare înfumurat din oraș, i-ar fi răspuns plin de tulburare. Bătrîna portăreasă a palatului devenise, în ochii lui, o ființă fatală, cu care nu putea vorbi fără să nu i se taie răsuflarea.

Adesea ori, stînd de vorbă cu doamna de Chasteller, frazele i se încurcau, ceea ce nu i se mai întîmpla cu nimeni. Aceasta era lupta pe care doamna de Chasteller o bănuia de înfumurare și pe care o privea, la rîndul ei, cu spaimă. El însemna, pentru dînsa, stăpînul absolut al fericirii ei.

[1] Partener (engl.).

Într-o seară doamna de Chasteller avea de scris o misivă urgentă.

- Poftim un ziar, ca să-ți treci timpul, îi spuse rîzînd, și, aruncîndu-i un număr din *Débats*, se duse în grabă să ia un pupitru închis, pe care-l puse pe masa așezată între ei.

În timp ce ea, aplecîndu-se, își deschidea pupitrul cu o cheiță aninată de lanțul de la ceasornic, Lucien se apleacă puțin deasupra mesei și-i sărută mîna.

Doamna de Chasteller își înălță capul: nu mai era aceeași femeie. „Ar fi putut tot așa de bine să mă sărute pe frunte", se gîndi ea. Pudoarea jignită o scoase din fire.

Nu voi putea oare niciodată avea cea mai mică încredere în dumneata? Și ochii săi exprimau cea mai vie mînie. Cum, accept să te primesc, deși ar fi trebuit să-ți închid ușa, ca și tuturor celorlalți! Te admit într-o intimitate primejdioasă pentru reputația mea, și ale cărei legi ar fi trebuit să le respecți (la aceste cuvinte, fizionomia ca și vocea ei deveniră foarte semețe); te tratez ca pe un frate și te invit să citești o clipă, în timp ce scriu o misivă care nu suferă amînare, iar dumneata, așa, din senin, fără pic de recunoștință, profiți de încrederea mea ca să-ți îngădui un gest tot atît de umilitor, la drept vorbind, pentru dumneata ca și pentru mine! Pleacă, domnule, m-am înșelat primindu-te la mine acasă!

Ființa în sunetul vocii și în expresia feței ei toată răceala și toată hotărîrea la care putea să-i aspire orgoliul. Lucien își dădea bine seama de asta și se simțea doborît. Lașitatea lui spori curajul doamnei de Chasteller. Ar fi trebuit să se scoale, s-o salute rece pe doamna de Chasteller și să-i spună: „Exagerați, doamnă. Dintr-o mică imprudență fără urmare, și poate și prosteacă, din parte-mi, faceți o crimă capitală. Iubeam o femeie tot atît de superioară prin inteligență ca și prin frumusețe, dar, ca să fiu sincer, nu vă mai găsesc acum decît frumoasă."

Și, rostind aceste frumoase cuvinte, trebuia să-și ia sabia, să și-o atîrne liniștit și să plece.

Departe de asta și fără să se gîndească la asemenea soluție, pe care ar fi socotit-o prea crudă și prea pri-

mejdioasă pentru el, Lucien se mărginea să se simtă nemîngîiat de concediere. Se ridicase, într-adevăr, dar nu pleca ; căuta de bună seamă un pretext ca să rămînă.

— Vă voi ceda locul, domnule, reluă doamna de Chasteller cu o politeţe desăvîrşită, în care străbătea semeţie şi oarecare dispreţ pentru că nu plecase încă.

Pe cînd îşi strîngea pupitrul ca să-l ducă în altă parte, Lucien, foarte mînios, îi spuse :

— Scuzaţi-mă, doamnă, mi-am pierdut capul.

Ieşi, plin de mînie, împotriva lui însuşi cît şi împotriva ei. În toată purtarea lui nimic nu fusese cum trebuia, în afara de tonul cuvintelor din urmă, ceea ce nu se datora însă îndemînării lui, ci întîmplării.

După ce ieşi din casa fatală, eliberat de privirile curioase ale servitorilor, nu prea obişnuiţi cu plecarea lui la ora aceea, îşi spuse :

„Trebuie să recunosc că sînt un biet puşti dacă mă las tratat în felul acesta ! N-am decît ceea ce merit. Cînd sînt lîngă ea, în loc să încerc a dobîndi o situaţie ceva mai potrivită, nu fac decît să mă uit la ea ca un copil. La întoarcerea mea din expediţia de la N... a fost o clipă cînd n-ar fi atîrnat decît de mine ca să-mi asigur privilegiile cele mai solide. Aş fi putut obţine să-mi spună ca mă iubeşte şi s-o îmbrăţişez în fiecare zi la venire şi la plecare. Şi, cînd colo, nu pot nici măcar să-i sărut mîna, prostul de mine !“

Aşa îşi vorbea Lucien, străbătînd în goană strada principală din Nancy. Îşi mai făcea şi multe alte mustrări. Plin de dispreţ faţă de sine însuşi, avu totuşi înţelepciunea să-şi spună : „Trebuie să întreprind ceva“.

Nu ştia ce să facă în seara aceea, căci era ziua de primire a doamnei de Marcilly, casă de-o înaltă virtute, unde, în prezenţa bunului Henric al V-lea, se strîngeau toţi oamenii cu judecata din oraş ca să comenteze ziarul *Coblentz* şi să piardă un franc şi jumătate la *whist*. Simţindu-se cu totul incapabil să joace teatru, Lucien avu ideea norocoasă de-a se urca la doamna d'Hoquincourt. Dintre toate provincialele tuturor vremurilor, ea avea cea

mai multă naturaleţe. Datorită ei, ai fi trecut provinciei cu vederea orice. Naturaleţea aceasta ar fi fost cu neputinţă la Paris, unde ar fi provocat *pierderea cotei*.

CAPITOLUL XXIX

— A, m-ai decis, domnule! exclamă ea văzîndu-l intrînd. Ce fericită sînt că te văd! Nu mă mai duc la doamna de Marcilly.

Şi-şi chemă servitorul, care era pe punctul de-a ieşi, poruncindu-i să deshame caii.

Cum se face însă că nu eşti la picioarele sublimei Chasteller? Vreo ceartă în menaj? Doamna d'Hoquincourt îl sărută pe Lucien cu un aer vesel şi răutăcios: A, e limpede, strigă rîzînd, aerul ăsta atît de mîhnit îmi spune tot! Nenorocirea mea stă scrisă în aceste trăsături schimbate, în surîsul ăsta silit; nu sînt decît o manta de vreme rea. Şi fiindcă nu sînt decît o umilă confidentă, povesteşte-mi necazurile dumitale. Sub ce pretext te-a izgonit? Te-a izgonit ca să primească un bărbat mai amabil, sau te-a izgonit pentru că ai meritat? Mai întîi să fii însă sincer dacă vrei să fii consolat.

Lucien se descurcă destul de greu sub focul întrebărilor doamnei d'Hoquincourt, căreia nu-i lipsea inteligenţa; ba avea o inteligenţă care, mereu în serviciul unei voinţe hotărîte şi al unei pasiuni vii, îşi cîştigase toate deprinderile bunului-simţ. Lucien era mai întîi de toate prea preocupat de mînia lui ca să poată înşela pe cineva.

În momentul în care, răspunzînd doamnei d'Hoquincourt, se gîndea fără voie la ceea ce i se întîmplase la doamna de Chasteller, se surprinse adresînd vorbe galante, aproape aluzii amabile şi personale tinerei femei, care, într-un elegant neglijeu şi într-o atitudine ce trăda un foarte viu interes, stătea pe jumătate culcată pe o canapea la doi paşi de el.

În gura lui Lucien, limbajul acesta avea pentru doamna d'Hoquincourt tot farmecul noutății. Lucien observă că doamna Hoquincourt, preocupată de efectul unei atitudini fermecătoare, pe care și-o urmărea în oglinda unui dulap din apropiere, încetă să-l mai chinuiască în legătură cu doamna de Chasteller. Devenit, datorită acestei nenorocite împrejurări, machiavelic, Lucien îi spuse: „Limbajul galanteriei între patru ochi cu o femeie tînără ce-i face cinstea să-l asculte cu un aer aproape serios nu se poate să nu ia un ton îndrăzneț și aproape pătimaș." Trebuie să mărturisim că Lucien, judecînd astfel, simțea o vie plăcere că nu se poartă ca un copilandru cu toată lumea. În același timp, doamna d'Hoquincourt făcea pe seama lui descoperire după descoperire. Începea să-l socotească drept bărbatul cel mai amabil din Nancy.

Lucrul era cu atît mai primejdios cu cît domnia domnului d'Antin ținea de peste un an și jumătate; era o domnie destul de lungă, de care se mirau toți. Din fericire pentru durata ei, convorbirea aceasta între patru ochi fu întreruptă de intrarea domnului de Murcé.

Era un tînăr înalt și slab, purtînd cu mîndrie un cap mic, acoperit de un păr cît se poate de negru. Foarte tăcut la începutul vizitei, avea însă meritul unei veselii deosebit de firești și foarte caraghioase prin naivitatea ei, care nu-l cuprindea decît după o oră, două și numai dacă se găsea în tovărășia unor oameni veseli. Era o ființă foarte provincială, dar foarte amabilă totuși. Nici una din vorbele lui de duh nu s-ar fi putut auzi la Paris, erau însă foarte caraghioase și-l prindeau foarte bine.

Curînd după el sosi un alt obișnuit de-al casei, domnul de Coëllo; era un bărbat gros, blond și palid, foarte învățat și nu prea deștept, care se asculta vorbind și spunea măcar o dată pe zi că n-are încă 40 de ani, lucru adevărat, de altfel, întrucît împlinise 39 de ani. Altminteri, era un om prudent. Să răspundă da la întrebarea cea mai simplă, sau să ofere, la nevoie, un scaun cuiva, era un subiect de deliberare care îl frămînta un sfert de oră. Iar cînd, după aceea, trecea la acțiune, afecta cea mai copilăroasă formă de bonomie și de năuceală. De

cinci sau șase ani era îndrăgostit de doamna d'Hoquincourt; spera mereu că-i va veni rîndul, și cîteodată încerca să-i lase pe noii-veniți să creadă că rîndul său venise, ba și trecuse!

Într-o zi, la cabaret, doamna d'Hoquincourt, văzîndu-l foarte preocupat de acest rol, îi spuse: „Sărmanul meu Goëllo, tu ești un viitor care se preschimbă-n trecut, dar care nu va fi niciodată prezent". În acele momente de vioiciune de spirit, ea își tutuia prietenii, și nimeni nu găsea lucrul acesta indecent, socotind că e vorba de intimitatea unui exces de exuberanță care nu putea fi confundat cu sentimentele de dragoste.

Domnul de Goëllo fu urmat, la scurte intervale, de patru sau cinci tineri.

„E, într-adevăr, tot ce are bun și vesel orașul acesta", își spuse Lucien văzîndu-i sosind.

— Vin de la doamna de Marcilly, spuse unul, unde toată lumea e tristă și afectează a fi și mai tristă.

— Lumea e atît de bine dispusă din cauza celor întîmplate lui ***.

— Eu, spunea altul, izbit de felul în care doamna d'Hoquincourt îl privea pe Lucien, cînd am văzut că lipseau și doamna d'Hoquincourt, și doamna de Puy-Laurens, și doamna de Chasteller, m-am gîndit că nu-mi rămîne decît să-mi înec seara într-o sticlă de șampanie, ceea ce aș fi și făcut dac-aș fi găsit ușa doamnei d'Hoquincourt închisă vulgului.

— Sărmanul meu Téran, răspunse doamna d'Hoquincourt la această aluzie ostilă reputației lui Lucien, nu amenința niciodată cu beția, ci te îmbeți. Trebuie să ai spirit ca să vezi această deosebire.

— Nimic mai greu, într-adevăr, decît să știi să bei, răspunse pedantul Goëllo.

Cei prezenți se temură de o anecdotă.

— Ce ne facem, ce ne facem? strigară deodată Murcé și unul din conții Roller.

Toată lumea își punea această întrebare, căreia nimeni nu-i găsea răspunsul, cînd se ivi domnul d'Antin; aerul lui voios descreți toate frunțile. Era un tînăr înalt și blond, de 28 pînă la 30 de ani, căruia i-ar fi fost cu

neputință să-și ia aere de om serios și important; chiar dacă ar fi anunțat că s-a aprins strada, n-ar fi avut o înfățișare lugubră. Era un bărbat foarte frumușel, dar uneori figurii lui fermecătoare i s-ar fi putut reproșa expresia oarecum suspectă și stupidă a omului care începe să se îmbete. Cînd îl cunoșteai, expresia aceasta avea un farmec în plus. De fapt, era lipsit de bun-simț, avea însă o inimă cît se poate de bună și un fond nesecat de veselie. Isprăvea tocmai de tocat o avere uriașă, moștenită cu vreo trei sau patru ani în urmă de la un tată foarte zgîrcit. Părăsise Parisul, de unde fusese izgonit din pricina unor glume făcute pe seama unui personaj august. Nimeni nu se pricepea ca el cînd era vorba să organizeze vreo petrecere, nimeni nu se plictisea acolo unde era și el. Doamna d'Hoquincourt îi cunoștea însă tot farmecul, și surpriza, element atît de esențial fericirii ei, nu mai era posibilă.

Goëllo, care aflase vorba aceasta de duh a doamnei d'Hoquincourt, glumea grosolan pe seama lui d'Antin, cum că tot ceea ce face e răsuflat, cînd intră contele de Vassigny.

N-ai alt mijloc ca să te menții, scumpul meu d'Antin, îi spuse Vassigny, decît acela de-a deveni serios.

M-aș plictisi de mine însumi. Eu n-am curajul domnitale! Voi avea destul timp să fiu serios cînd mă voi ruina; atunci, ca să trag oarecare folos de pe urma plictiselii, am de gînd să mă arunc în viața politică și în societățile secrete în cinstea lui Henric al V-lea, regele meu. Îmi veți acorda oare vreo slujbă? Pînă atunci, domnilor, cum sînteți foarte serioși și încă adormiți de hazul cursei de Marcilly, să jucăm acel joc italienesc pe care vi l-am arătat mai deunăzi, faraonul. Domnul de Vassigny, care mi-l cunoaște, va tăia cărțile; Goëllo n-o să poată spune că potrivesc regulile jocului ca să cîștig totdeauna. Cine mai știe jocul?

Eu, spuse Lucien.

El bine, fiți așa de bun și supraveghiați-l pe domnul de Vassigny, ca să respecte regulile jocului. Dumneata, Roller, vei face pe crupierul.

Nu voi face pe nimeni, răspunse Roller sec, pentru că plec!

De fapt, contele Roller observase că Lucien, pe care nu-l întîlnise niciodată la doamna d'Hoquincourt, va juca un rol plăcut în seara aceea, lucru pe care, neputîndu-l mistui, plecă. O bună parte a societăţii din Nancy, mai ales tineretul, nu-l putea suferi pe Lucien. Avusese tristul avantaj a două sau trei replici insolente, care fură socotite, chiar şi de cei tineri, drept foarte spirituale, aşa că şi-i făcu duşmani de moarte.

— După joc, la miezul nopţii, reluă d'Antin, cînd veţi fi ruinaţi, aşa cum le şade bine unor tineri cumsecade, vom merge să luăm supeul la „Grande Chaumière“ [1]. (Era cel mai bun cabaret din Nancy, instalat în grădina unei foste mînăstiri a Ordinului Sfîntului Bruno).

— Primesc, spuse doamna d'Hoquincourt, dacă-i vorba de-un picnic.

Fără îndoială, răspunse d'Antin, şi deoarece domnul Lafiteau, care are o excelentă şampanie, şi domnul Piébot, singurul vînzător de gheaţă din ţinut, s-ar putea culca, mă voi ocupa eu, în numele picnicului, să procur şampanie şi să pun s-o frapeze. Voi trimite totul la „Grande Chaumière“. Pînă atunci, domnule Leuwen, iată o sută de franci ; faceţi-mi cinstea de-a juca pentru mine şi căutaţi să n-o seduceţi pe doamna d'Hoquincourt că mă răzbun şi trec pe la palatul Pontlevé, ca să vă denunţ !

Se supuseră cu toţii celor hotărîte de d'Antin, chiar şi dibaciul Vassigny. Jucară, şi după un sfert de oră jocul se însufleţi cu totul. D'Antin se bizuise pe asta ca să izgonească pe veci pofta de căscat, contractată la doamna de Marcilly.

— Arunc cărţile pe fereastră, spuse doamna d'Hoquincourt, dacă pontează cineva peste cinci franci ! Vreţi să faceţi din mine o marchiză Brelandière [2] ?

D'Antin se înapoie, iar la douăsprezece şi jumătate din noapte plecară spre grădina „Grande Chaumière“. Un mic portocal înflorit, singurul din Nancy, era aşezat în mijlocul mesei. Şampania era desăvîrşit frapată. Supeul

[1] „Coliba cea mare“.

[2] Substantivul comun *brelandier-ère* e poreclă jucătorilor de cărţi pătimaşi (de la *brelan* — vechi joc de cărţi în Franţa).

fu foarte vesel, nu se îmbătă nimeni, și toată lumea se despărți în cei mai buni termeni la ora 3 dimineața.

Așa își pierde o femeie reputația în provincie, lucru de care doamnei d'Hoquincourt nici nu-i păsa. Deșteptîndu-se, a doua zi dimineața, se duse să-și vadă soțul, care-i spuse îmbrățișînd-o :

— Bine faci că te distrezi, biată micuță, dacă așa te trage inima.

Lucien își prelungi cît putu șederea la doamna d'Hoquincourt, de la care ieși cu cei din urmă dintre tovarășii săi de petrecere, se alipi de mica lor bandă, care se tot micșora la fiecare colț de stradă, pe măsură ce fiecare lua drumul locuinței sale, iar la urmă îl însoți credincios pe invitatul care locuia cel mai departe. Vorbea mult și simțea o repulsie îngrozitoare să rămînă singur ; deoarece în casa d'Hoquincourt, tot ascultînd poveștile și amabilitățile invitaților, căutase să-și păstreze, prin cuvinte nimerite, poziția pe care părea că i-o conferă totul și care nu era aceea a unui tînăr lipsit de experiență, luase o anumită hotărîre pentru a doua zi.

Era vorba să nu se mai ducă în vizită la palatul de Pontlevé. Suferea, dar „trebuie, își zicea, să am grijă de propria-mi onoare, și dacă-mi pierd curajul, voi vedea stingîndu-se-n dispreț preferința ce mi se pare evident uneori c-o are pentru mine. Pe de altă parte, Dumnezeu știe ce nouă insultă îmi pregătește dacă mă duc mîine pe la ea !“

Cele două gînduri, înfățișîndu-i-se succesiv, îl chinuiau îngrozitor.

Acel mîine sosi mult prea repede și, o dată cu el, se ivi și vinul simțămînt al fericirii de care urma să se lipsească dacă nu se ducea la palatul de Pontlevé. Totul i se părea searbăd, spălăcit, odios în comparație cu delicioasa tulburare pe care ar simți-o în mica bibliotecă, în fața mașinăriei de mîhnire la care lucra ea, ascultîndu-l vorbind. Singura hotărîre de-a se duce la doamna de Chasteller schimbă situația din clipa aceea chiar.

„De altfel, dacă nu mă duc diseară, adăuga Lucien, cum m-aș mai putea prezenta mîine ?“ Grozava încurcătură în care se afla îl făcu să recurgă la locuri comune.

„Doresc oare să nu mai fiu primit în acea casă? Și pentru o prostie de care m-am făcut poate vinovat! Aș putea cere colonelului o permisie și să mă duc să petrec trei zile la Metz. M-aș pedepsi singur, m-aș prăpădi de durere."

Pe de altă parte, în sentimentele ei exagerate de gingășie femeiască, nu cumva doamna de Chasteller voise să-i dea a înțelege să-și mai rărească vizitele, să le reducă bunăoară la una pe săptămînă? Prezentîndu-se atît de curînd într-o casă din care fusese îndepărtat în termeni atît de formali, nu se expunea oare să întețească mînia doamnei de Chasteller și, mai mult chiar, să-i dea juste motive de supărare? Știa cît era de susceptibilă în ceea ce numea ea respectul datorit femeilor.

E foarte adevărat că în lupta disperată împotriva sentimentului pe care-l nutrea față de Lucien, doamna de Chasteller, nemulțumită de puțina încredere pe care-o putea avea în propriile-i hotărîri, oricît de categorice, era adesea foarte iritată împotriva ei înseși, și-i căuta atunci ceartă cu lumînarea.

Cu ceva mai multă experiență a vieții, aceste certuri fără motiv serios din partea unei femei atît de inteligente, și a cărei modestie și echitate firească nu exagerau cîtuși de puțin greșelile celorlalți, i-ar fi arătat lui Lucien ce lupte se dădeau în inima pe care o asedia. Inima lui, însă, inima *dibace*, disprețuise totdeauna amorul și nu cunoștea arta de-a iubi, care-i atît de necesară.

Pînă la întîmplarea care i-o scoase în cale pe doamna de Chasteller și pînă la impulsul de vanitate ce-i făcuse de nesuferit ideea că una dintre cele mai frumoase femei din oraș ar putea avea motive întemeiate să-și bată joc de el, își spusese: „Ce-ar crede lumea despre un om care, în fața izbucnirii Vezuviului, s-ar afunda în jocul de-a mingea și bățul[1]?"

Această impunătoare imagine rezumă de minune firea lui, — a celui mai bun dintre tinerii de vîrsta lui. Cînd dragostea venise să înlocuiască în inima acestui tînăr roman un sentiment mai sever, ceea ce îi rămăsese

[1] În limba franceză, jocul se cheamă *bilboquet*.

din simțul datoriei se preschimbase în onoare greșit înțeleasă.

În situația actuală a lui Lucien, cel mai neînsemnat tinerel de 18 ani, cu oricît de puțină uscăciune sufletească și cu oricît de puțin dispreț față de femei, atît de la modă astăzi, și-ar fi spus : „Nimic mai simplu decît să mă prezint la doamna de Chasteller fără a avea acrul că aș da cea mai mică însemnătate celor petrecute ieri și fără să par a-mi aminti de acea mică toană de supărare !“, însă gata să prezinte toate scuzele cu putință pentru cele întîmplate, și apoi să vorbească despre altceva, dacă doamna de Chasteller ar mai da cumva oarecare însemnătate crimei groaznice de a-i fi sărutat mîna.

Lucien era încă departe de asemenea idei. În stadiul de bun-simț și de bătrînețe morală în care sîntem, trebuie, recunosc, să facem o sforțare personală ca să putem înțelege îngrozitoarele lupte al căror teatru era sufletul eroului nostru, iar apoi ca să nu rîdem de ele.

Către seară, nemaiputînd sta locului, Lucien se plimba cu pași neliniștiți pe un capăt de meterez solitar, la trei sute de pași de palatul de Pontlevé. Ca și Tancred [1], se lupta cu niște fantome și avea nevoie de mult curaj.

Și cînd era mai nehotărît ca niciodată, un anumit orgoliu, pe care-l auzea de foarte aproape cînd se afla în odăița doamnei de Chasteller, bătu orele șapte și jumătate, cu acea sumedenie de sferturi și de jumătăți de sferturi ce caracterizează orologiile aproape nemțești din răsăritul Franței.

Sunetul clopotului îl decise pe Lucien. Fără să-și dea seama de ceva, simți amintirea vie a stării de fericire pe care o gusta în fiecare seară ascultînd sferturile și jumătățile de sferturi de oră, și se scîrbi de sentimentele triste, crude, egoiste cărora le căzuse pradă în ajun. Își imagină că, plimbîndu-se pe acest trist meterez, îi vedea pe toți și pe toți oamenii ; viața i se părea stearpă, lipsită de orice plăcere și de tot ceea ce o face să merite

[1] Personaj din poemul epic *Ierusalimul eliberat* al lui **Torquato Tasso** (1544—1595) care, printre altele, are de luptat și cu fantome dintr-o pădure vrăjită.

ostenciala de a fi trăită. La sunetul clopotului, electrizat de comunitatea aceea de simțiri a două suflete mari și generoase, datorită căreia se înțeleg oarecum pe tăcute își grăbi pașii spre palatul de Pontlevé.

Trecu repede prin fața portăresei.

— Unde vă duceți, domnule? îi strigă ea cu vocea subțire și tremurătoare, ridicîndu-se de la vîrtelniță, ca și cum ar fi vrut să alerge după el. Doamna a ieșit.

— Cum, a ieșit? A ieșit cu adevărat? spuse Lucien și rămase zdrobit, ca și împietrit.

Portăreasa luă imobilitatea lui drept neîncredere.

— De aproape o oră, răspunse ea cu un aer de candoare, deoarece ținea la Lucien; vedeți doar că șopronu-i deschis și cupeul lipsește.

La aceste cuvinte, Lucien o rupse la fugă, și peste două minute era din nou pe meterez, privind fără să vadă șanțul mocirlos și, dincolo de el, cîmpia stearpă și mohorîtă.

„Trebuie să mărturisesc că am făcut o experiență frumoasă! Mă disprețuiește... și într-atît chiar, încît pleacă dinadins cu o oră înainte de ceasul la care mă primește în fiecare zi. Binemeritată pedeapsă pentru o lașitate! Asta trebuie să-mi folosească drept regulă de purtare în viitor. Dacă n-am curajul să rezist cu deosebită grijă, ei bine, va trebui să cer o permisie și să plec la Metz. Voi suferi, însă nimeni nu-mi citește în inimă, și depărtarea mă va feri să comit greșeli dintr-acelea care dezonorează... S-o uit pe femeia asta orgolioasă... În definitiv, nu sînt colonel, și e mai mult decît nebunie din partea mea, un fel de nesimțire la dispreț, să mă încăpățînez a lupta împotriva lipsei unui grad superior!"

Alergă acasă, își înhămă el singur caii la caleașcă, blestemînd încetineala vizitiului, și porunci să fie dus la doamna de Serpierre. Doamna plecase de acasă, și ușa era închisă.

„E limpede, toate ușile îmi sînt astăzi închise." Se sui pe capră și mînă în galop la „Vînătorul verde", dar doamna și domnișoarele de Serpierre nu erau acolo. Străbătu înfuriat aleile frumoasei grădini. Muzicanții nemți beau într-o cîrciumă vecină; îl zăriră și se luară după el.

— Domnule, domnule, doriți duetele din Mozart ?

— Fără-ndoială !

Îi plăti și se azvîrli în trăsură ca să se întoarcă la Nancy. Primit de doamna de Commercy, se arătă de o desăvîrșită gravitate. Făcu două robere[1] de *whist* cu domnul Rey, mare vicar al monseniorului episcop de Nancy, fără ca [acest] bătrîn și morocănos *partner* să-i poată reproșa cea mai mică neatenție.

CAPITOLUL XXX

După cele două robere care i se părură lui Lucien nesfîrșit de lungi, mai trebui să-și susțină și punctul de vedere în problema îngropării unui cizmar, a cărui primire în biserică fusese refuzată în acea dimineață de către unul din preoții orașului.

Lucien asculta dezgustătoarea povestire gîndindu-se la altceva, cînd marele vicar strigă :

— Nu-l vreau ca judecător decît pe Leuwen, deși e militar !

Lucien își pierdu răbdarea.

– Tocmai pentru că sînt militar, și nu *deși*, am onoarea să-l rog pe domnul mare vicar să nu rostească nici un cuvînt care m-ar sili să-i dau un răspuns neplăcut.

– Dar, domnule, acel om întrunea toate cele patru calități : dobînditor de bunuri naționale[2], deținător al *fourini necit[f]* în momentul decesului, căsătorit civil, nevrînd să contracteze căsătoria religioasă nici pe patul de moarte.

O mitați pe a cincea, domnule : platnic al părții de impozit care acoperea plata salariului dumneavoastră și a soției mele. Și pleacă.

Mai multe răspunsuri de felul acesta ar fi putut surpa bunul renume de care se bucura Lucien, dar acesta fu

[1] Un rober (două *robs*, în engl.) : trei partide de whist.

[2] Prin exproprierea nobililor, în timpul Revoluției Franceze.

bine nimerit. Totuși, cele spuse atunci l-ar fi înfundat pînă la urmă sau, cel puțin, i-ar fi redus la jumătate vaza de care se bucura în Nancy dacă ar mai fi avut mult de stat în acest oraș.

Întîlni în casa despre care e vorba pe amicul său, doctorul Du Poirier, care-l apucă de un nasture al uniformei și, vrînd-nevrînd, îl luă să se plimbe prin Piața Armelor, ca să-i explice pînă la capăt sistemul său de restaurare a Franței.

— Codul civil, prin împărțirile ce urmează decesului fiecărui cap de familie, va aduce îmbucătățirea pămînturilor la infinit. Populația va crește, dar va fi o populație nenorocită și fără pîine. În Franța trebuie restabilite marile ordine religioase. Acestea vor poseda mari proprietăți și vor aduce fericirea micului număr de țărani trebuitori pentru cultivarea acelor întinse domenii. Crede-mă, domnule, nimic nu-i mai primejdios decît o populație prea numeroasă și prea învățată...

Lucien se ținu foarte bine.

— E un lucru plauzibil... răspundea el. Sînt multe de spus... iar eu nu sînt destul de pregătit în problemele astea înalte...

Rosti cîteva obiecții, avînd apoi însă acrul că admite marile principii ale doctorului.

„Oare pungașul ăsta, își spunea ascultîndu-l, crede în ceea ce-mi spune?" Privea cu luare-aminte capul acela gros, brăzdat de cute atît de adînci. „Întrezăresc îndărătul spuselor sale finețea plină de șiretenie a unui procuror din Normandia de Jos, dar nu și bonomia necesară pentru a putea crede în asemenea gogoși! De altfel, omului ăstuia nu i se pot tăgădui o inteligență vie, un fel călduros de-a vorbi, o mare artă de-a profita cît se poate de mult de pe urma raționamentelor celor mai greșite, a presupunerilor celor mai gratuite. Formele sînt grosolane, dar ca un om inteligent care-și cunoaște veacul, departe de-a voi să corecteze această grosolănie, se complace într-însa, ea îi constituie originalitatea, misiunea, puterea: s-ar spune c-o exagerează cu bună-știință, e un mijloc de-a obține succes. Nobila mîndrie a acestor gentilomi de țară nu se poate teme ca Du Poirier să fie con-

fundat cu dînşii. Chiar şi cel mai prost dintre ei îşi poate spune: «Ce deosebire între mine şi omul ăsta!» împăcîndu-se cu balivernele doctorului. Dacă triumfă împotriva regimului instaurat în 1830, îl vor face ministru, va fi Corbière [1] al lor!"

— Bate ora nouă, spuse deodată către Du Poirier. Adio, scumpe doctore, trebuie să părăsesc aceste sublime raţionamente care-ţi vor aduce un loc în Cameră şi care, datorită dumitale, vor ajunge la modă. Eşti, într-adevăr, bărbatul elocvent şi convingător prin excelenţă, dar trebuie să mai duc să-i fac curte doamnei d'Hoquincourt.

Adieu doamnei de Chastellet. A, tinere, pe mine vrei să mă duci?!

Şi doctorul Du Poirier, înainte de-a se duce la culcare, mai vizită vreo cinci sau şase case, ca să afle daraverile tuturor, să dea oamenilor îndrumări, să-i ajute să înţeleagă lucrurile cele mai simple, cruţîndu-le nesfîrşita lor vanitate, vorbindu-le despre strămoşii lor măcar o dată pe săptămînă şi predicîndu-şi doctrina în ceea ce priveşte marile proprietăţi călugăreşti ori de cîte ori n-avea nimic mai bun de făcut sau cînd îl fura entuziasmul. Hotărî la unul ziua cînd se vor spăla rufele, la altul *[loc liber]*, şi lua hotărîri bune, pentru că avea judecată, multă pătrundere, un mare respect al banului şi era nepărtinitor în privinţa leşiei şi a *[loc liber]*.

În timp ce doctorul vorbea despre spălatul rufelor, Lucien, cu capul sus, mergea în pas tineresc, avînd aerul mîndru şi resemnării şi al adevăratului curaj. Mulţumit de felul în care avea să-şi împlinească datoria grea în doamna d'Hoquincourt, pe care prietenii săi din Issoire o numeau în mod familiar doamna d'Hoquin.

Ceva mai încolo pe acel cumsecade domn de Serpierre şi pe contele de Vieuxbuys. Se vorbea despre eterna politică.

[1] Corbière, *Jacques Joseph Guillaume-Pierre* (1767—1853), om politic francez, provenit din starea a treia, membru influent al partidului ultraregalist; la începutul Restauraţiei a devenit membru al Camerei Deputaţilor, apoi ministru de interne; partizanul celor mai reacţionare măsuri ale guvernului: Carol al X-lea i-a dat titlul de conte.

Domnul de Serpierre căuta să le explice, cu răbdare, și, din nenorocire, cu dovezi, de ce lucrurile mergeau mai bine înainte de revoluție, la intendența din Metz, sub domnul de Calonne [1], mai apoi ministru atît de celebru.

— Acest curajos magistrat, spunea domnul de Serpierre, care-a știut să-l urmărească pe nenorocitul acela de la Châlotais [2], întîiul dintre iacobini. Era prin 1779...

Lucien se aplecă spre doamna d'Hoquincourt și-i spuse cu gravitate :

— *Quel langage, madame, et pour vous, et pour moi !* [3]

Ea izbucni în rîs. Domnul de Serpierre băgă de seamă.

— Știți, domnule... reluă înțepat, adresîndu-se lui Lucien.

„A, Doamne, iată-mă intrat în scenă ! gîndi acesta. Era scris să cad din Du Poirier în Serpierre [4], iar de aici, în pierderea vieții !"

— Știți, domnule, urmă domnul de Serpierre cu glas tunător, că gentilomii care posedau vreun titlu oarecare sau se înrudeau cu vreun gentilom titrat cercau să se mișoreze dările și capitațiile protejaților lor, precum și propriilor lor douăzecimi ? Știți, că, atunci cînd mă duceam la Metz, n-aveam alt adăpost, eu, cel care vă vorbește acum, ca și cei mai de seamă nobili din Lorena,

---

[1] *Calonne, Charles-Alexandre* (1734—1802), om de stat francez ; la începutul activității sale, intendent la Metz și Lille, unde a contractat numeroase împrumuturi, apoi ministru de finanțe.

[2] *La Châlotais, Louis-René de* (1701—1785), magistrat francez, procuror general al Bretaniei, dușman neîmpăcat al iezuiților ; în urma neînțelegerilor sale cu guvernatorul Bretaniei, este acuzat de răzvrătire, arestat și apoi exilat ; Calonne a jucat un rol urît în această împrejurare, el fiind cel care a predat autorităților hîrtiile pe baza cărora s-a obținut arestarea lui La Châlotais, după ce-i cîștigase, în prealabil, încrederea. În tot acest timp a fost cu ardoare susținut de Voltaire. Stendhal greșește însă în privința datei, căci la Châlotais fusese rechemat din exil încă din 1774 de către Ludovic al XVI-lea.

[3] Ce limbaj, doamnă, și pentru dumneavoastră, și pentru mine !

[4] Formație verbală inspirată de dictonul : „A cădea din Charybda în Scylla (vîrtej și stîncă din golful Messina, spaima vechilor navigatori) cu înțelesul de a cădea dintr-un rău mic într-unul mai mare... din lac în puț.

decît palatul intendenței domnului de Caionne ? Iar acolo, masă strălucită, femei încîntătoare, cei dintîi ofițeri din garnizoană, mese de joc ! Și-o politețe desăvîrșită. A, acelea vremuri bune ! In schimb, acum, aveți un biet prefect mohorît și sumbru, într-o haină roasă, care cinează seara singur și foarte prost, presupunînd că cinează.

„Dumnezeule, gîndea Lucien, ăsta-i și mai plicticos decît Du Poirier !" În timp ce, ca să pună capăt alocuției, se mărginea să răspundă cuvintelor domnului de Serpierre printr-o pantomimă plină de admirație, puțina luare-aminte pe care o acorda față de ceea ce auzea și față de ceea ce facea îngădui gîndurilor afectuoase să-și recapete puterea suverană. Își spunea : „Este evident că numai dacă sînt cel mai ticălos dintre oameni mă mai pot prezenta la doamna de Chasteller ; totul s-a sfîrșit între noi ! Nu-mi mai pot îngădui decît cel mult cîte-o rară vizită de conveniență, din cînd în cînd. Cu vorbe măiestre, mi s-a dat răvaș de drum. Conții Roller inamicii mei, nobilul văr Brançay, rivalul meu, care mănîncă de cinci ori pe săptămînă în palatul de Pontlevé și își ia ceaiul în fiecare seară cu tatăl și cu fiica, își vor da seama cu toții, și cît se poate de repede, că am căzut în dizgrație și voi fi defăimat la culme. Fereşte-te de dispreț, domnule cu frumoase livrele galbene și cu cai pucanși ! Toți cei ale căror geamuri zăngăneau la uruitul roților trăsurii dumitale, care face să se cutremure pavajul, vor slăvi pe întrecute eșecul dumitale ridicol ; vor cădea jos de tot, amice ! poate că șuierăturile te vor goni chiar din acest Nancy, pe care-l disprețuiești atîta ; trimeș chip pentru orașul ăsta, de-a se întîpări în amintirea dumitale !"

Pe cînd Lucien se deda la aceste plăcute reflecții, o bătaie ușoară în ușă îl anunță pe frumoșii ochi ai doamnei d'Hoppincourt, pe care o neîntrecută bluză de vară, primită de curînd de la Paris, îi lăsa foarte descoperiți. Deodată îi străfulgeră o idee : „Iată scutul meu împotriva ridicolului. Să pornim la atac !" Se plecă spre doamna d'Hoppincourt și-i șopti :

— Ceea ce crede domnul de Serpierre despre domnul de Calonne, pe care-l regretă atîta, cred și eu despre plăcuta noastră convorbire între patru ochi de deunăzi. Am fost foarte stîngaci că n-am profitat de serioasa atenție pe care o citeam în ochii dumitale ca să încerc a ghici dacă m-ai primi ca amic de inimă.

— Dă-ți ostenceala să mă scoți din minți, nu mă opun, spuse doamna d'Hoquincourt simplu și cu răceală.

Îl privea în liniște, cu multă luare-aminte și cu o fermecătoare schimă filozofică. Frumusețea îi era sporită acum de un delicios aer de gravă nepărtinire.

— Dar, adăugă ea, după ce-și făcuse tot efectul, fiindcă ceea ce-mi ceri nu-i nicidecum o datorie, ci, dimpotrivă, cît timp nu voi fi nebună după ochii dumitale frumoși, dar nebună de legat, nu aștepta nimic de la mine!

Restul convorbirii, pe care-o purtară în șoaptă, corespunse întru totul acestui început atît de viol.

Domnul de Serpierre tot încerca să-l atragă pe Lucien în discuție. Lucien îl deprinsese cu multă gentilețe cînd se întîlneau la acesta acasă și cînd lipsea doamna de Chasteller. La sfîrșit, domnul de Serpierre înțelese, din surîsurile doamnei d'Hoquincourt, că atenția pe care i-o acorda Lucien nu era decît o penibilă politețe. Venerabilul bătrîn se hotărî să-l acapareze cu totul pe domnul de Vassigny, și cei doi domni începură să se plimbe prin salon.

Lucien era de un calm impresionant, căutînd să se lase vrăjit de pielea atît de albă și de fragedă și de formele atît de voluptuoase care se găseau la doi pași de ochii săi. Și tot lăudîndu-le într-una, auzi ceea ce-i răspundea domnul de Vassigny *partner*-ului său, încercînd să-l convingă despre necesitatea marilor tagme religioase ale domnului Du Poirier și despre neajunsurile împărțelii pămînturilor, ca și despre cele ale unei populații prea numeroase.

Plimbarea politică a celor doi domni și conversația galantă a lui Lucien țineau de un sfert de oră, cînd Lucien își dete seama că doamna d'Hoquincourt nu asculta fără interes cuvintele dulci pe care i le debita cu mare

efort de memorie. Într-o clipită, interesul acesta îi furnizează idei noi și cuvinte pline de farmec, care exprimau tot ceea ce simțea.

„Cîtă deosebire între expresia asta veselă, politicoasă, plină de atenție cu care sînt ascultat și ceea ce întîlnesc în altă parte! Și ce brațe plinuțe strălucesc sub mătasea asta atît de transparentă! Și ce umeri frumoși, a căror dulce albeață încîntă privirea! Nimic din toate astea la cealaltă! O expresie trufașă, o privire severă și o rochie închisă pînă la gît. Și, mai mult chiar decît toate astea, o înclinare hotărîtă pentru ofițerii de grad superior! Aici mi se dă a înțelege, mie, care nu sînt nobil și avînd doar gradul de sublocotenent, că sînt egalul tuturor, cel puțin!"

Vanitatea rănită a lui Lucien înviora într-însul plăcerea de-a reuși. Domnii de Serpierre și de Vassigny se opreau adeseori, în focul discuției lor, la celălalt capăt al salonului. Lucien știu să profite de acele clipe de libertate desăvîrșită; era ascultat cu o admirație plină de duioșie.

Cei doi domni erau, de cîteva clipe, la celălalt capăt al salonului, opriți de bună seamă în loc de cine știe ce argument impresionant de-al domnului de Vassigny în favoarea culturii extensive pe vaste porțiuni de pămînt, atît de favorabile nobilimii, cînd deodată veni pînă la doi pași de doamna d'Hoquincourt, doamna de Chasteller, urmîndu-l îndeaproape, cu pasul ei tinerese și ușor, pe locotenentul ce o anunța și care nu fusese auzit.

Nu se poate să nu fi văzut în ochii doamnei d'Hoquincourt, și chiar și în cei ai lui Lucien, cît de nepotrivită îi era sosirea. Începu să vorbească mult, cu veselie și cu glas tare, despre ceea ce văzuse în vizitele din seara aceea, așa că doamna d'Hoquincourt nu se simți dinaintea ei. Doamna de Chasteller se arătă chiar gură cea gălbejită, cum n-o mai văzuse Lucien niciodată.

„Nu l-ar fi iertat niciodată, își spunea, dacă s-ar fi aplecat să facă pe virtuoasa și s-o pună în încurcătură pe bătrîna doamna d'Hoquincourt. Cu toate astea, a văzut prea bine nuanța de tulburare pe care începuse s-o

stîrnească talentul meu de seducător." Lucien era pe jumătate serios spunîndu-şi această frază.

Doamna de Chasteller vorbi cu el în voie şi cu graţie, ca de obicei. Nu spunea nimic remarcabil, dar, mulţumită ei, convorbirea era vie şi chiar strălucitoare, căci nimic nu e mai hazliu decît bîrfa subţire. Domnii de Vassigny şi de Serpierre îşi părăsiseră politica şi se apropiaseră, atraşi de farmecele bîrfelii. Lucien vorbea destul de des. „Nu trebuie să-şi închipuie că sînt cu desăvîrşire disperat pentru că nu mă mai primeşte la ea acasă!"

Vorbind şi încercînd să fie cît mai amabil, uită pînă şi de existenţa doamnei d'Hoquincourt. Marea lui preocupare, cu tot acrul său vesel şi distins, era să observe cu coada ochiului dacă frumoasele lui vorbe aveau ôarecare trecere pe lîngă doamna de Chasteller. „Ce minuni ar face tata în locul meu! se gîndea Lucien. Cu prilejul unei asemenea conversaţii, adresată unei persoane pentru a fi auzită de alta, ar găsi mijlocul să-i dea o întorsătură satirică sau omagială faţă de-o a treia. Ar trebui ca prin acelaşi cuvînt care trebuie să acţioneze asupra doamnei de Chasteller să-i fac mai departe curte doamnei d'Hoquincourt." Fu singura dată cînd se gîndi la aceasta din urmă, şi încă prin prisma admiraţiei faţă de inteligenţa tatălui său.

Singura grijă a doamnei de Chasteller era, din parte-i, să vadă dacă Lucien observase via părere de rău pe care-o simţise găsindu-l lîngă doamna d'Hoquincourt şi încă într-o postură atît de intimă. „Ar trebui să ştiu dacă s-a prezentat la mine înainte de-a veni aici", gîndea.

Încetul cu încetul, sosi o mulţime de lume: domnii Mureé, de Sanréal, Roller, de Lanfort şi alţi cîţiva, necunoscuţi cititorului şi care nici nu merită să-i fie prezentaţi; vorbeau prea tare şi gesticulau ca nişte actori. După puţin, apărură doamnele de Puy-Laurens, de Saint-Cyr, iar la urmă, însuşi domnul d'Antin.

Fără să vrea, doamna de Chasteller se uita mereu la ochii strălucitoarei sale rivale; după ce răspunseră tuturor şi făcură repede înconjurul salonului, ochii doamnei d'Hoquincourt, care, în seara aceea, ardeau parcum cu focul patimii, se întorceau mereu la Lucien

şi părcau a-l privi cu o vie curiozitate. „Sau, mai degrabă, îi cer s-o distreze, îşi spunea doamna de Chasteller, căci domnul Leuwen îi inspiră mai multă curiozitate decît domnul d'Antin, atîta tot. Sentimentele ei nu trec dincolo de *pentru ziua de azi;* la o femeie cu firea ei, incertitudinea nu e însă niciodată de lungă durată."

Rarcori avusese doamna de Chasteller o asemenea agerime de minte. În seara aceea o îmbătrînea un început de gelozie.

Cînd convorbirea se însufleţi şi doamna de Chasteller putu să tacă fără a încerca nici un fel de neajuns, fizionomia ei se întunecă, apoi se lumină deodată. „Domnul Leuwen, îşi spuse, nu întrebuinţează cînd vorbeşte cu doamna d'Hoquincourt timbrul iubirii."

Ca să se sustragă puţin complimentelor noilor-sosiţi, doamna de Chasteller se apropiase de o masă pe care erau aruncate o mulţime de caricaturi împotriva orînduirii. Lucien conteni după puţin timp cu vorba, şi ea observă aceasta cu mare plăcere.

„Să fie sincer? îşi spuse. Cîtă deosebire totuşi între severitatea mea, poate cam exagerată, atît de potrivită caracterului meu prea serios, şi veselia, nepăsarea, farmecele mereu noi, mereu fireşti ale acestei strălucitoare d'Hoquincourt! A avut prea mulţi amanţi, dar poate fi aceasta un cusur în ochii unui sublocotenent de 23 de ani şi cu nişte păreri atît de ciudate? Şi ştie el oare acest lucru?"

Lucien îşi schimba mereu locul în salon. Iar ceea ce i dădea curajul acestei mişcări frecvente era faptul că lumea se arăta foarte preocupată de ştirea ce se răspîndise tocmai atunci, cum că lîngă Lunéville avea să se adauge încă o tabără de cavalerie. Noutatea aceasta neaşteptată îl puse pe Lucien în umbră, precum şi atenţia pe care i-o acorda doamna d'Hoquincourt în seara aceea. El, la rîndul lui, îşi uitase cu totul de persoanele pe care le privea. Nu-şi amintea de ele decît în măsura în care se temea de privirile lor curioase. Ardea de dorinţa de-a se apropia de masa cu caricaturi, dar găsea că ar fi o lipsă neiertată de demnitate din parte-i. „Poate aş fi necuviincios faţă de doamna de Chasteller, adăugă cu

amărăciune ; a vrut să mă evite la ea acasă, iar eu abuzez de faptul că mă aflu în același salon cu ea ca s-o silesc să mă asculte !"

Găsindu-și raționamentul fără replică, Lucien se pomeni după cîteva minute atît de aproape de masa asupra căreia se aplecase puțin doamna de Chasteller, încît a nu-i vorbi de loc ar fi fost prea bătător la ochi. „Ar însemna că sînt supărat, își spuse Lucien, și tocmai asta nu trebuie." Roși tare. Bietul băiat, în clipele acelea nu era tocmai sigur asupra regulilor bunei-purtări : dispăruseră din mintea lui, le uitase.

Doamna de Chasteller, dînd la o parte o caricatură ca să ia alta, ridică puțin ochii și văzu bine acea roșeață, care n-o lăsa indiferentă. Doamna d'Hoquincourt, de departe, vedea de asemenea foarte bine tot ce se petrecea lîngă masa verde, iar domnul d'Antin, care se străduia tocmai s-o distreze în acest moment cu o povestire hazlie, i se păru un povestitor fără sfîrșit în expunerile lui amănunțite.

Lucien îndrăzni să-și îndrepte ochii spre doamna de Chasteller, dar tremura la gîndul că i-ar întîlni privirea, ceea ce l-ar fi silit să vorbească de îndată. O văzu uitîndu-se la o gravură, însă cu o privire semeață și aproape mînioasă. Sărmanei femei îi trecuse prin minte nepotrivitul gînd de-a lua mîna lui Lucien, pe care acesta și-o sprijinea de masă, în cealaltă ținînd o gravură, și de-a o duce la buze. Ideea o îngrozise și o mîniase cu adevărat împotrivă-i.

„Și mai îndrăznesc uneori să dezaprob cu trufie purtarea doamnei d'Hoquincourt ! își spuse. Chiar în momentul acesta îndrăzneam s-o disprețuiesc. M-aș prinde că o ispită atît de infamă nu i s-a înfățișat în tot timpul seratei. Doamne, de unde-mi pot veni asemenea grozăvii ?"

„Trebuie să isprăvesc, își spuse Lucien, cam izbit de acrul acela semeț, și apoi să nu mă mai gîndesc la ea."

— Cum, doamnă, să fiu atît de nefericit, ca să vă inspir încă mînie ? Dacă e așa, mă îndepărtez numaidecît.

Ea ridică ochii și nu se putu opri să nu-i surîdă cu nesfîrșită duioșie.

— Nu, domnule, îi spuse cînd putu vorbi, eram supărată pe mine pentru un gînd prostesc care-mi trecuse prin minte.

„Doamne, în ce istorie mă vîr! Nu-mi mai rămîne decît să-i mărturisesc totul!“ Se roşi într-atîta, încît doamna d'Hoquincourt, ai cărei ochi nu-i părăsiseră, îşi spuse: „Iată-i împăcaţi, şi mai temeinic ca oricînd; adevărul e că, dac-ar îndrăzni, s-ar arunca unul în braţele celuilalt.“

Lucien se pregătea să se îndepărteze. Doamna de Chasteller îl văzu.

— Rămîi aici, lîngă mine, îi spuse, deşi în clipa asta n-aş putea vorbi cu dumneata.

Ochii i se umplură de lacrimi. Se aplecă mult şi privi cu luare-aminte o gravură. „A, am ajuns la lacrimi!“ îşi spuse doamna d'Hoquincourt.

Lucien înceremenise, spunîndu-şi: „E iubire sau ură? Mi se pare însă că nu-i indiferenţă. Un motiv mai mult să mă lămuresc şi să-i pun capăt.“

— Îmi inspiraţi atîta teamă, încît nu îndrăznesc să vă răspund, îi zise, părînd într-adevăr foarte tulburat.

— Şi ce mi-ai putea spune? răspunse ea cu trufie.

— Că mă iubeşti, îngerul meu! Spune-mi-o, şi nu voi abuza niciodată!

Doamna de Chasteller era să spună: „Ei bine, da, dar fie-ţi milă de mine“, cînd doamna d'Hoquincourt, care se apropia repede, atinse în treacăt masa cu rochia ei de pînză englezească, apretată, şi numai datorită acestui zgomot îşi dete doamna de Chasteller seama de prezenţa ei. Cu o zecimie de secundă mai tîrziu, ar fi răspuns lui Lucien faţă de doamna d'Hoquincourt.

„Doamne, ce groaznic, gîndi, la ce dezonoare sînt expusă în seara asta?! Dacă ridic ochii, doamna d'Hoquincourt, el mi-o va vedea că-l iubesc. Ah, ce imprudenţă am fost venind aici astă-seară! Nu mai am de luat decît o hotărîre. De-ar fi să mor pe loc, voi rămîne aici, nemişcată şi tăcută. Poate că voi izbuti astfel să nu mai fac nimic de care să roşesc.“

Ochii doamnei de Chasteller rămaseră, într-adevăr, fintiţi pe o gravură; şi ea se aplecă adînc peste masă.

Doamna d'Hoquincourt aşteptă o clipă ca doamna de Chasteller să-şi ridice ochii, dar nu merse mai departe cu răutatea. Nu-i trecu prin gînd să-i adreseze vreo vorbă înţepătoare care, mărindu-i tulburarea, ar fi silit-o să-şi ridice ochii şi să se dea în spectacol.

O uită pe doamna de Chasteller şi nu mai avu ochi decît pentru Lucien. Îl găsi, în clipa aceea, seducător : avea ochii plini de duioşie şi totuşi cu o uşoară expresie isteaţă ; cînd nu putea să-l ia în rîs. la un bărbat, aerul acesta isteţ hotăra biruinţa.

CAPITOLUL XXXI

Doamna de Chasteller îşi uitase iubirea, gîndindu-se doar să-şi salveze reputaţia. Dădu ascultare conversaţiei generale : tabăra din Lunéville şi urmările ei probabile — adică nici mai mult, nici mai puţin decît căderea imediată a puterii *ursurpier*[1]-ului (a puterii uzurpatoare), care avusese imprudenţa să poruncească alcătuirea acesteia — stătea în centrul atenţiei tuturor, dar se repetau idei şi fapte povestite de nenumărate ori : că se putea conta mult mai mult pe cavalerie decît pe infanterie etc., etc., etc.

„Repetarea asta continuă, gîndi doamna de Chasteller, o va plictisi în curînd pe doamna de Puy-Laurens. Şi va lua o hotărîre oarecare numai ca să-i treacă de urît. Stînd lîngă ea, şi în razele strălucirii ei, îmi va fi uşor să ascult şi să tac, şi domnul Leuwen, mai ales, nu va mai avea cum să-mi vorbească".

Doamna de Chasteller străbătu salonul fără să-l întîlnească pe Lucien. Fu un adevărat noroc. Dacă frumosul tînăr ar fi avut oarecare îndemînare, ar fi făcut-o să-şi mărturisească dragostea şi ar fi obţinut îngăduinţa de-a o vizita în fiecare zi.

[1] În text, stîlcirea verbală neobişnuită : *l'ursupa*[illegible].

Se cunoștea preferința doamnei de Chasteller pentru inteligența strălucitoare a doamnei de Puy-Laurens, așa că se așeză lîngă ea. Doamna de Puy-Laurens vorbea tocmai despre părăsirea lipsită de cuviință și despre singurătatea plicticoasă în care avea să rămînă principele după dezertarea societății alese din împrejurimi.

Refugiată pe acest liman, doamna de Chasteller, simțindu-și ochii aproape înlăcrimați și incapabilă mai cu seamă să se uite la Lucien, rise mult de ridicolul în care doamna de Puy-Laurens învăluia tot ceea ce se referea la tabăra de la Lunéville. După ce-și reveni de pe urma pasului greșit și a momentului de groază care o făcuse să uite de toate, doamna de Chasteller observă că doamna d'Hoquincourt se ținea scai de domnul Leuwen. Parcă încerca să-l facă să vorbească, însă doamnei de Chasteller i se părea, de departe, ce e drept, că e destul de tăcut.

„Să fie oare jignit de ridicolul pe care vor să-l arunce asupra prințului pe care-l slujește? Mi-a spus însă de nenumărate ori că nu slujește nici un principe, că-și slujește patria și că găsește foarte ridicolă pretenția întîiului magistrat, care numește asemenea meserie: a fi în slujba sa. «*Și am pretenția să-i demonstrez acest lucru,* adaugă adesea domnul Leuwen, *ajutînd să fie detronat, dacă își calcă mereu cuvîntul, numai dacă*[1] *am și laolaltă o mie de cetățeni care să gîndim la fel.*»" Se gîndea la toate astea cu oarecare admirație față de înțeleptul ei, pentru că în cazul contrar ar fi înlăturat fără întîrziere din minte toate amănuntele privitoare la politică. Lucien îi jertfise ei liberalismul, iar ea lui, legitimismul, așa că în privința asta căzuseră de multă vreme la învoială.

„Prin tăcerea lui, continuă să-și spună doamna de Chasteller, vrea oare să-și arate răceala față de curtea evidentă pe care i-o face doamna d'Hoquincourt? Trebuie să mă simtă foarte prost din pricina felului în care mă poartă cu el, și dacă e nefericit, eu sînt de vină?" Doamna de Chasteller nu îndrăznea să creadă asemenea lucru, devenise însă foarte atentă.

[1] Voiește un iacobin (n.a.).

Lucien vorbea, într-adevăr, foarte puțin, ca și cum ar fi trebuit să i se smulgă cuvintele din gură. Vanitatea îi spusese: „S-ar putea ca doamna de Chasteller să-și bată joc de dumneata; dacă-i așa, are s-o imite curînd tot orașul. Iar doamna d'Hoquincourt să fie oare părtașă la complot? În cazul acesta, față de ea nu pot ridica pretenții decît a doua zi după izbîndă, iar aici, dacă lumea se gîndește într-adevăr la mine, mă pot observa patruzeci de persoane. În orice caz, dușmanii mei vor spune că-i fac curte ca să-mi maschez insuccesul față de Bathilde. Trebuie să arăt acestor burghezi răuvoitori că ea e cea care-mi face curte, și pentru asta nu voi scoate un cuvînt în tot cursul serii. Voi merge pînă la lipsa de politețe."

Capriciul acesta al lui Lucien îl înteți pe cel al doamnei d'Hoquincourt, care nici nu se mai uita la domnul d'Antin și nici nu-l mai auzea: ba chiar îi spuse, scurt, de două sau de trei ori, ca și cum s-ar fi grăbit să scape de el: „Scumpul meu d'Antin, ești tare plicticos astă-seară". Apoi se întorcea numaidecît la aprofundarea acestei probleme atît de interesante: „E ceva care l-a jignit pe Leuwen; tăcerea asta nu-i de loc firească. Ce-am putut însă face ca să-i displacă?" Deoarece Lucien nu se apropie niciodată de doamna de Chasteller, doamna d'Hoquincourt trase lesne concluzia că totul se sfîrșise între ei. De altfel, datorită caracterului ei fericit și inteligenței ei firești, se deosebea în mod categoric de celelalte provinciale: nu se ocupa mai de loc de treburile altora, urmărind în schimb, cu o energie uimitoare, proiectele ce se iveau în mintea ei nebunatică. Iar proiectele pe care și le făcuse în legătură cu Lucien primiră concursul unei împrejurări grave: a doua zi era vineri, și, ca să nu ia parte la profanarea acelei zile de pocăință, domnul d'Hoquincourt, tînăr de 28 de ani, cu niște frumoase mustăți castanii, se dusese la culcare cu mult înainte de miezul nopții.

În clipa plecării lui, doamna d'Hoquincourt porunci să se servească șampanie și *punch*. „Se spune, gîndea, că frumosului meu ofițer îi place să se-mbete, trebuie să fie foarte nostim în starea asta. Să-l vedem!"

Lucien nu se abătu însă de la purtarea plină de înfumurare pariziană pe care și-o impusese: pînă la sfîrșitul seratei nu catadicsi să scoată nici trei cuvinte în șir. Acesta fu spectacolul pe care-l înfățișă doamnei d'Hoquincourt, uimită la culme, iar pînă la urmă încîntată: „Ce ființă uimitoare la 23 de ani! gîndea. Ce deosebire față de ceilalți!"

Cealaltă parte din *duetto*, gîndită de Lucien, era următoarea: „Nu-i bine să te lași *copleșit* de nobilii ăștia provinciali, de astă dată trebuie *să izbesc puternic!*" Prostia aprecierilor pe care le făceau cu privire la tabăra de la Lunéville, care trebuia să aibă drept consecință căderea regelui, nu-l necăjea nicidecum din pricina uniformei pe care-o purta, dar îi smulse, de două sau trei ori, o rugă fierbinte: „Doamne, în ce societate searbădă m-a azvîrlit hazardul! Ce proști sînt oamenii ăștia și ce răi ar fi dac-ar fi mai deștepți! Nici nu se poate mai proști și mai meschini burghezi! Ce dragoste sălbatică pentru cel mai mic interes bănesc! Și ăștia-s urmașii învingătorilor lui Carol Temerarul!" Acestea-i erau gîndurile, în timp ce bea cu gravitate paharele de șampanie pe care i le turna, vrăjită doamna d'Hoquincourt.

„N-am să-l pot face să renunțe la acrul ăsta semeț?" gîndea ea.

Iar Lucien adăuga în gînd:

„Slugile oamenilor ăștera, după doi ani de război, într-un regiment comandat de un colonel cumsecade, au prețuri de o sută de ori mai mult decît stăpînii lor.

S-ar găsi la slugile astea un devotament sincer față de o cauză. Dar, culme a ridicolului, oamenii ăștia vorbesc numai despre *devotament*, adică tocmai despre lucrul de care sînt cu totul incapabili."

Asemenea gînduri egoiste, filozofico-politice, poate banale pe alocuri, erau singura ocupare a lui Lucien atunci cînd el încerca să farmece doamna de Chasteller. O idee falsă care începea să i încolțească în minte făcea din el un subbocolenesc filozof, adică trist și destul de neîndemînatic sub efectul șampaniei foarte bine frapate, cum era atunci obiceiul.

„După ceea ce am îndrăznit să-i spun doamnei de Chasteller, după cuvintele *îngerul meu*, de o familiaritate atît de grosolană (într-adevăr, cînd vorbesc cu ea, n-am nici un bun-simț, ar trebui să scriu ceea ce vreau să-i spun ; unde-i femeia, oricît de indulgentă, care n-ar fi jignită cînd i s-ar spune *îngerul meu*, mai ales cînd nu răspunde pe același ton ?), după aceste cuvinte atît de imprudente, întîia vorbă pe care mi-o va spune îmi va hotărî soarta. Mă va alunga, n-am s-o mai văd... Va trebui s-o vizitez pe doamna d'Hoquincourt. Și cît am să fiu de plictisit de atențiile ei fără preget și fără măsură, și cum va trebui să mă supun lor în fiecare seară ! Dacă mă apropii de doamna de Chasteller, soarta mi se poate hotărî chiar aici. Și nici nu i-aș putea răspunde. De altfel, poate că se mai află încă în prima fază a mîniei. Dacă-mi va spune : «Voi lipsi pînă la 15 ale lunii viitoare» ? Lucien tresări la acest gînd. Să ne salvăm cel puțin reputația ! Să ne sporim îngîmfarea atroce față de acești nobilișori. Ura lor față de mine nu mai poate crește, sufletele astea josnice mă vor respecta în raport direct cu insolența mea.“ [1]

În momentul acela, unul din contii de Roller îi spunea domnului de Sanréal, care, din pricina *punch*-ului, începuse să se simtă cît se poate de întărîtat :

— Urmează-mă. Trebuie să mă apropii de înfumuratul acela și să-i spun cîteva vorbe răspicate despre regele său Ludovic-Filip !

Chiar în clipa aceea, orologiul de tip nemțesc, care avea atîta putere asupra inimii lui Lucien, își cînta aria de la ora 1 noaptea. Doamna marchiză de Puy-Laurens însăși, cu tot gustul ei pentru orele înaintate, se ridică, urmată de toată societatea. Așa că eroul nostru n-avu prilejul să-și arate vitejia în seara aceea. „Dacă-i ofer brațul doamnei de Chasteller, mi-ar putea spune un cuvînt hotărîtor.“ Stătu nemișcat la ușă și o văzu trecînd pe dinaintea-i, cu ochii plecați și foarte palidă, la brațul domnului de Blançay.

„Asta-i, care va să zică, primul popor din lume ! gîndea Lucien, străbătînd străzile singuratice și împuțite

[1] Vorbește un înfumurat (n.a.).

din Nancy în drum spre locuința lui. Doamne, ce trebuie să se petreacă la seratele din orășelele din Rusia, din Germania, din Anglia? Ce josnicii! Cîte cruzimi și ce atrocitate rece! Acolo domnește în mod fățiș acea clasă privilegiată pe care-o găsesc și aici, dar pe jumătate amorțită și pusă cu *botul pe labe* prin surghiunirea ei din buget. Tata are dreptate, trebuie să trăiești la Paris, și numai cu oamenii care știu ce-i veselia. Aceștia sînt fericiți și, ca urmare, mai puțin răi. Sufletul omului e ca o mlaștină infectă: dacă nu treci repede, te afunzi".

Un cuvînt din partea doamnei de Chasteller i-ar fi preschimbat ideile filozofice în extazuri de fericire. Omul cînd se simte nefericit, încearcă să se fortifice cu ajutorul filozofiei, dar, ca prim efect, aceasta îl otrăvește pînă într-un anumit grad, arătîndu-i imposibilitatea fericirii.

A doua zi de dimineață regimentul avu mult de lucru: trebuia pregătit livretul fiecărui lăncier pentru inspecția dinainte de plecarea în tabăra de la Lunéville și trebuia inspectat și echipamentul, bucată cu bucată. „Nu s-ar spune, gîndeau vechii ostași, că vom întrece revista lui Napoleon?"

- E mai mult decît trebuie, spuneau tinerii subofițeri, pentru războiul cu oale de noapte și cu cartofi fierți la care sîntem chemați. Ce scîrbă! Dacă va fi însă vreodată *război*, noi trebuie să ne aflăm aici și să ne cunoaștem *meseria*.

După ce termină inspecția din încăperile cazărmii, colonelul dete un ceas pentru ciorbă, porunci să se sune încălecarea și ținu regimentul la instrucție patru ceasuri. În timpul deosebitelor însărcinări pe care le avu de îndeplinit, Lucien arătă o deosebită bunăvoință față de soldați; încercă un sentiment de milă și de duioșie pentru cei slabi, iar după cîteva ceasuri nu mai era decît un îndrăgostit pătimaș. O întîlnise pe doamna d'Hocquincourt, sau, dacă-și mai amintea de ea, îi aducea aminte ca de un rău ce i-ar putea salva reputația, copleșindu-l însă cu plictiseală. Problema cea serioasă, la care se întorcea ori de cîte ori atenția clipei nu i acapara toată atenția, era următoarea: „Cum mă va primi doamna de Chasteller diseară?"

Imediat ce rămase singur, nesiguranța în care se afla se transformă în spaimă.

După masa de la popotă, își scoase ceasornicul, urcîndu-se pe cal.

„E ora 5; mă voi reîntoarce la șapte și jumătate, iar la ora 8 soarta mea va fi hotărîtă. Felul ăsta de-a vorbi: *îngerul meu* e poate de prost-gust față de oricine. Cu o femeie ușuratică, așa ca doamna d'Hoquincourt, treacă-meargă; un cuvînt galant și spiritual despre frumusețea ei ar scuza-o. Cu doamna de Chasteller însă! Prin ce imprudență a meritat oare asemenea vorbă, atît de grosolană, o femeie serioasă, cu judecată, cuminte... da, cuminte, căci, în definitiv, n-am fost martor la intriga ei amoroasă cu acel locotenent-colonel de husari, iar oamenii ăștia sînt atît de mincinoși, atît de bîrfitori! Ce încredere putem da spuselor lor?... De altfel, a trecut multă vreme de cînd n-am mai auzit pe nimeni vorbind-o de rău... În sfîrșit, ca s-o reiau scurt, n-am *văzut*, și de acum înainte nu vreau să cred decît ce *voi fi văzut!* Or fi poate destui neghiobi și printre invitații de ieri care, după limbajul pe care l-am folosit față de doamna d'Hoquincourt, și după atențiile ei nemaipomenite, vor spune că sînt amantul ei... În cazul ăsta, iată că orice biet nefericit, îndrăgostit de ea, ar crede tot ce i-ar raporta aceștia... Nu, un om cu bun-simț nu crede decît ce a văzut, și încă ce-a văzut bine. Ce trădează, în purtările doamnei Chasteller, pe femeia obișnuită să nu trăiască fără amant?... Ar putea fi acuzată, din contra, de prea multă rezervă, de prefăcătorie. Biata femeie! Ieri, și de mai multe ori, a fost stîngace din timiditate... Cu mine, adeseori, între patru ochi, roșește și nu-și mai poate isprăvi fraza, ca și cum gîndul pe care voia să-l exprime ar fi părăsit-o... În comparație cu toate doamnele de ieri seară, sărmana femeie are aerul zeiței castității. Domnișoarele de Serpierre, a căror virtute e proverbială în tot ținutul, minus inteligența, n-au o altfel de purtare. Jumătate din ideile doamnei de Chasteller sînt invizibile, asta-i tot, și acele idei nu pot fi exprimate decît într-un limbaj puțin mai filozofic, și care, datorită acestui lucru, pare mai puțin reținut. Ba chiar pot spune acelor dom-

rișoare multe lucruri al căror sens îl surprinde prea bine doamna de Chasteller, numai că nu-l admite. Într-un cuvînt, în ceea ce-i privește pe oamenii de ieri seară, cu greu m-aș încredere în mărturia lor dacă ar fi vorba de un fapt material. N-am împotriva doamnei de Chasteller altă mărturie formală decît aceea a lui Bouchard, șeful stației de poștă. Am greșit necultivîndu-l; ce era mai simplu decît să iau niște cai de la el și să mă duc să-i aleg chiar din grajdul lui? El mi-a recomandat și pe vînzătorul de fîn, și pe potcovar, oamenii lui mă simpatizează; sînt un neghiob!"

Lucien nu-și mărturisea că persoana lui Bouchard îl umplea de groază. Era singurul om care-o vorbise de rău pe doamna de Chasteller în mod fățiș. Cuvintele rostite doar pe jumătate, surprinse într-o zi la doamna de Serpierre, erau mult prea indirecte.

Semeția ei, căreia nimeni din Nancy nu-i da altă explicație decît venitul de cincisprezece sau douăzeci de mii de franci, rămas de la soțul ei, era numai expresia plictiselii pricinuite de complimentele puțin cam prea fățișe al căror obiect era averea ei.

În timpul acestei triste argumentări, îmînîndu-și calul în trap săltat, Lucien auzi cum bătea ora șase și jumătate în orologiul unui sat ce se afla la jumătatea drumului spre Darney. „Trebuie să mă înapoiez, gîndi, soarta mea va fi hotărîtă peste un ceas și jumătate". Deodată, în loc să schimbe direcția calului, îl porni în galop. Nu se opri decît la Darney, tîrgușorul în care se dusese cîndva să caute o scrisoare de la doamna de Chasteller. Scoase ceasul; era ora 8. „Imposibil s-o mai văd în seara asta pe doamna de Chasteller", își spuse, răsuflînd mai în voie. Era ca un biet condamnat care a obținut o amînare.

În seara următoare, după o zi de lucru foarte grea, în cursul căreia își schimbase de mai multe ori proiectele, Lucien n-avu încotro și se prezentă înaintea doamnei de Chasteller, care-l primi, după impresia lui, cu cea mai mare răceală: era mînie împotriva ei înseși și stînjenire față de Lucien.

Dacă s-ar fi prezentat în ajun, doamna de Chasteller se hotărîse : l-ar fi rugat să nu mai treacă pe la ea, în viitor, decît o dată pe săptămînă. Era încă sub impresia spaimei stîrnite de cuvîntul pe care, în ajun, doamna d'Hoquincourt era cît pe-aci să-l audă, iar ea să-l rostească.

Sub stăpînirea serii cumplite pe care-o petrecuse la doamna d'Hoquincourt, tot spunîndu-şi că pînă la urmă îi va fi cu neputinţă să-şi ascundă simţirile faţă de Lucien, doamna de Chasteller se oprise, cu destulă uşurinţă, la hotărîrea de a nu-l mai vedea atît de des.

Dar imediat ce luase această hotărîre, îi simţi toată amărăciunea. Pînă la apariţia lui Lucien în Nancy, fusese prada plictiselii, însă starea aceea de plictiseală i s-ar fi părut acum delicioasă în comparaţie cu nefericirea de a-l vedea mai rar pe acela care devenise singurul obiect al gîndurilor ei. În ajun îl aşteptase cu nerăbdare, regretînd că nu avusese curajul să-i vorbească. Lipsa lui Lucien îi tulbură însă toate sentimentele.

Curajul îi fusese pus la grea încercare. În timpul celor trei ucigătoare ceasuri de aşteptare, fusese de nenumărate ori pe punctul de a-şi schimba hotărîrea. Pe de altă parte, primejdia era foarte mare pentru onoarea ei.

„Nici tatăl meu, îşi spunea, nici rudele mele nu vor consimţi să mă mărit cu domnul Leuwen, un om din partidul advers, un *albastru*[1], şi care nu e nobil. Nici nu trebuie să mă gîndesc la asta. Nici el nu se gîndeşte. Şi-atunci ce să fac? Tot timpul mi-e gîndul la el. Şi n-am nici mamă care să mă păzească. Îmi lipseşte o prietenă căreia să-i pot cere sfatul. Tatăl meu m-a despărţit de doamna de Constantin cu forţa. Cui, aici în Nancy, i-aş putea mărturisi starea inimii mele? Nu-mi rămîne decît să veghez cu şi mai mare străşnicie asupra situaţiei primejdioase în care mă aflu."

[1] Adică un republican; nume sub care erau desemnaţi, din pricina uniformei lor, soldaţii Republicii de către contrarevoluţionarii din Vendeea.

Argumentele se susţineau destul de bine. Cînd bătu ora 10, moment după care, la Nancy, nu mai e îngăduit să te prezinţi într-o casă particulară, doamna de Chasteller îşi spuse : „S-a isprăvit, e la doamna d'Hoquincourt. Deoarece nu vine, adăugă cu un suspin, pierzînd speranţa să-l mai vadă, nu mai are nici un rost să mă tot întreb atîta ca să ştiu dacă voi avea curajul să-i vorbesc despre frecvenţa vizitelor lui. Mai am oarecare răgaz. Poate că nu va veni nici mîine. Poate că, fără nici o sforţare din parte-mi, şi în chipul cel mai firesc, va înceta de-a mai veni la mine zilnic."

Cînd Lucien apăru, în sfîrşit, a doua zi, ca îşi schimbase complet, de două sau de trei ori, părerea în ceea ce-l privea. În unele momente simţea îndemnul să-i mărturisească încurcătura în care se afla, ca şi prietenului celui mai apropiat, spunîndu-i apoi : „Hotărăşte !" „Dacă l-aş vedea printre gratii, ca în Spania, de la fereastră, cu la parterul casei mele, iar el în stradă, la miezul nopţii, i-aş putea spune lucruri de astea, primejdioase. Dar dacă, deodată, îmi ia mîna, spunîndu-mi, ca alaltăieri, cu un accent atît de simplu şi de sincer; «Îngerul meu, mă iubeşti ?» mai pot răspunde de mine însumi ?

După saluturile de rigoare, o dată aşezaţi faţă-n faţă, palizi, se priveau şi nu ştiau ce să-şi spună.

— Ai fost ieri, domnule, la doamna d'Hoquincourt ?

— Nu, doamnă, spuse Lucien, ruşinat de încurcătura lui şi luînd din nou eroica hotărîre de-a isprăvi o dată şi de-a face în aşa fel încît să-şi croiască soarta o dată pentru totdeauna. Eram călare, în drum spre Darney, cînd a bătut ceasul la care aş fi putut avea onoarea să mă prezint la dumneavoastră. În loc să fac cale întoarsă, am pornit înainte călare, nebuneşte, ca să fiu în imposibilitate de-a vă vedea. Îmi lipsea curajul, era mai presus de puterile mele să mă expun severităţii dumneavoastră obişnuite faţă de mine. Mi se părea că-mi aud sentinţa din gura dumneavoastră.

Tăcu, apoi adăugă cu un glas încurcat, care zugrăvea umilitatea cea mai desăvîrşită :

— Ultima oară cînd v-am văzut, lîngă măsuța verde, trebuie să mărturisesc... am îndrăznit, vorbind cu dumneavoastră, să întrebuințez cuvinte care, apoi, mi-au pricinuit multe remușcări. Și mi-e teamă că voi fi pedepsit cu multă severitate, pentru că n-aveți nici un fel de indulgență față de mine.

— O, domnule, pentru că vă pare atît de rău, vă iert cuvintele, spuse doamna de Chasteller, încercînd să-și ia o înfățișare veselă, lipsită de orice semnificație. Am să vorbesc însă, domnule, despre lucruri mult mai însemnate pentru mine, și ochii ei, nemaiputînd păstra aparența veseliei, deveniră profund serioși.

Lucien se înfioră ; nu era îndeajuns de vanitos pentru ca mînia ce decurgea din faptul că-i era teamă să-i dea curajul să trăiască despărțit de doamna de Chasteller. Ce va face în zilele cînd nu-i va fi îngăduit s-o vadă ?

— Domnule, spuse doamna de Chasteller cu gravitate, n-am manie ca să-mi dea sfaturi înțelepte. O femeie care trăiește singură sau aproape singură, într-un oraș de provincie, trebuie să țină seamă de cele mai mici aparențe. Veniți cam des pe la mine...

— Ei bine ? spuse Lucien, abia răsuflînd.

Pînă în acel moment glasul doamnei de Chasteller fusese potrivit, înțelept, rece, în ochii lui Lucien cel puțin. Timbrul vocii cu care rosti cuvintele : *„Ei bine ?“* era demn de cel mai vrednic donjuan, dar la Lucien nu vorbea îndemînarea, ci firea. Cuvintele acestea ale lui Lucien schimbară totul. Dezvăluiau atîta suferință, promisiunea atît de fermă că i se va supune orbește, încît doamna de Chasteller se simți dezarmată. Își adunase tot curajul ca să înfrunte o ființă puternică, și ea întîlnea una nespus de slabă.

Într-o clipă se schimbă totul, nu mai avea a se teme de nehotărîre, ci mai curînd de un ton prea ferm, de acerul de-a abuza de biruință. Îi fu milă de nefericirea pe care i-o pricinuia lui Lucien, dar nu trebuia să dea înapoi.

Cu glasul stins, cu buzele palide și strînse cu multă cazną, ca să-și dea aparența hotărîrii, explică eroului

nostru motivele ce o îndemnau să dorească a-l vedea mai rar și mai puțin, la două zile o dată, de pildă. Era vorba să se evite bănuielile, cu totul neîntemeiate, fără îndoială, ale publicului care începea să se preocupe de aceste vizite și ale domnișoarei Bérard, mai ales, un martor foarte primejdios.

Doamna de Chasteller abia izbuti să ducă la capăt două sau trei fraze. Cea mai mică obiecție, cuvîntul cel mai mărunt, oricare ar fi fost, din partea lui Lucien i-ar fi răsturnat tot proiectul. Îi era nespusă milă de starea nenorocită în care-l vedea, ca n-ar fi avut niciodată curajul să stăruie, simțea asta destul de bine. Nu-l mai vedea decît pe el în lumea întreagă.

Dacă Lucien n-ar fi fost atît de îndrăgostit, sau dac-ar fi fost ceva mai lucid, ar fi acționat cu totul altfel, dar, lucru greu scuzabil în veacul nostru, sublocotenentul acesta în vîrstă de 23 de ani nu era în stare să articuleze un singur cuvînt împotriva planului care-l nimicea. Închipuiți-vă un laș care adoră viața și care aude sentința lui de moarte.

Doamna de Chasteller citea limpede în inima lui, ca însăși era cît pe-aci să izbucnească în lacrimi, cuprinsă de milă față de nesfîrșita suferință pe care o pricinuia. „Dar, își spuse deodată, dacă vede o lacrimă, sînt mai robită ca oricînd. Trebuie să pun cu orice preț capăt acestei vizite primejdioase!"

După dorința pe care am exprimat-o... domnule... pot presupune că de multă vreme numără domnișoara Bérard minutele pe care le petreceți cu mine... Ar fi prudent să scurtați...

Lucien se sculă, amuțit, abia izbutind să articuleze:

— Mi-ar părea foarte rău, doamnă...

Deschise ușa la bibliotecă, care dădea spre mica scară interioară de care se folosea adeseori, pentru a evita să treacă prin salon, sub privirea îngrozitoarei domnișoare Bérard.

Doamna de Chasteller îl încolți, ca și cum ar fi vrut să mulțumească, prin această mască de politețe, ceea ce îi jignit în rugămintea ei. În tinda scării îi spuse:

— La revedere, domnule, pe poimîine...

Lucien se întoarse spre dînsa, sprijinindu-se cu mîna dreaptă pe parmaclîcul de acaju, deoarece, evident, se clătina. Doamnei de Chasteller, fiindu-i milă, îi trecu prin gînd să-i întindă mîna englezește, în semn de prietenie.

Lucien, văzînd mîna doamnei de Chasteller apropiindu-se de a sa, o luă și o duse încet la buze. În timpul acestei mișcări, obrazul lui aflîndu-se alături de cel al doamnei de Chasteller, dete drumul mîinii și o strînse în brațe, lipindu-și buzele de obrazul ei. Doamna de Chasteller nu avu puterea să se îndepărteze, ci rămase nemișcată și se lăsă moale în brațele lui Lucien, care-o strîngea în extaz și o săruta tot mai mult. În sfîrșit, doamna de Chasteller se desprinse ușor, dar ochii ei, scăldați în lacrimi, exprimau în chip sincer dragostea ce a mai vie. Izbuti totuși să-i spună :

Adio, domnule !

Cum el o privea pierdut, ea rectifică :

- Adio, *prietene*, pe mîine... dar acum du-te.

Plecă și coborî scara, întorcîndu-se, ce e drept, s-o mai privească. Lucien coborî scara adînc tulburat și apoi beat de fericire, lucru care-l împiedică să-și dea seama cît era de tînăr și de prost.

Trecură două-trei săptămîni ; fu poate momentul cel mai frumos din viața lui Lucien, care nu mai întîlni niciodată asemenea clipe de uitare de sine și de slăbiciune. Știți doar că era incapabil s-o provoace pentru a-i gusta fericirea. O vedea pe doamna de Chasteller în fiecare zi, iar vizitele lui țineau uneori două-trei ceasuri, spre marea indignare a domnișoarei Bérard. Cînd doamna de Chasteller nu se simțea în stare să ducă o convorbire cît de cît potrivită, îi propunea cîte o partidă de șah.

Alteori, Lucien îi lua timid mîna, într-o zi încercă chiar s-o îmbrățișeze, ea izbucni însă în lacrimi fără să se ferească, rugîndu-l s-o cruțe și punîndu-se sub pavăza oncarei lui. La rugămintea aceasta plină de bunăcredință, el răspunse în același fel. Doamna de Chasteller îi cerea să nu vorbească deschis despre iubirea lui, în schimb ea îi punea adesea mîna pe epolet și se juca cu ciucurele de argint. Cînd era liniștită în privința

tentativelor lui de atac, se arăta de-o voioşie blîndă şi intimă, care pentru sărmana femeie însemna fericirea desăvîrşită.

Îşi vorbeau de toate cu o sinceritate perfectă, care, uneori, în ochii unui indiferent, ar fi putut părea destul de nepoliticoasă şi îndeobşte prea naivă. Lucien simţea nevoia acestei sincerităţi nemărginite în toate ca să uite sacrificiul pe care-l făcea nemaivorbind de iubire. Adeseori, cîte-un cuvînt indirect, ivit în toiul conversaţiei, îi făcea pe amîndoi să se roşească, după care urma o scurtă tăcere. Cînd tăcerea se prelungea prea mult, doamna de Chasteller recurgea la jocul de şah.

Doamnei de Chasteller îi plăcea mai ales ca Lucien să-i mărturisească ce gîndea despre ea în epoci deosebite; în prima lună după ce se cunoscuseră, la acea oră... Această confidenţă tindea să slăbească una din sugestiile marelui duşman al fericirii noastre, anume prudenţa. Prudenţa aceasta spunea: „E un tînăr foarte inteligent şi foarte dibaci, care joacă teatru cu dumneata".

Lucien nu îndrăzni niciodată să-i destăinuiască ceea ce-i spusese Bouchard despre locotenent-colonelul de husari, iar lipsa oricărei prefăcătorii era atît de completă între ei, încît, de două ori, atingînd subiectul acesta din întîmplare, erau cît pe-aci să se certe. Doamna de Chasteller văzu în ochii lui că-i ascunde ceva.

— Iată un lucru pe care nu l-aş ierta, îi spuse cu hotărîre.

Iar ea îi ascundea că tatăl ei îi făcea aproape zilnic cîte o scenă din pricina lui.

— Cum, fata mea să petreacă în fiecare zi cîte două ceasuri cu un bărbat din acel partid, şi mai ales care, datorită naşterii, nu poate aspira la mîna dumitale?

Urmau apoi cuvintele înduioşătoare cu privire la bătrînul tată aproape octogenar, părăsit de fiica lui, de unicul lui sprijin.

De fapt, domnul de Pontlevé se temea de tatăl lui Lucien. Doctorul Du Poirier îi spusese că e un om inteligent şi petrecăreţ, stăpînit de acea înclinare infernală, cel mai mare duşman al tronului şi al altarului: *ironia*.

Iar bancherul acela putea fi îndeajuns de rău ca să ghicească motivul ataşamentului său pătimaş pentru banii peşin ai fiicei lui, ba chiar să i-o şi spună.

CAPITOLUL XXXIII

În timp ce biata doamnă de Chasteller uita de lume, crezînd că şi lumea o uită, tot oraşul se ocupa de ea. Mulţumită plîngerilor tatălui ei, devenise, pentru locuitorii oraşului Nancy, leacul care-i *vindeca de plictiseală*.

Celui ce poate înţelege plictiseala adîncă a unui oraş de mîna a doua nici nu trebuie să-i spui mai mult.

Doamna de Chasteller era tot atît de puţin dibace ca şi Lucien: el nu ştia să se facă întru totul iubit, ea însă, deoarece societatea din Nancy devenea din zi în zi mai puţin distractivă pentru o femeie pătimaş preocupată de o singură idee, nu mai era văzută aproape de loc la doamnele de Commercy, de Marcilly, de Puy-Laurens, de Serpierre etc., etc., etc. Uitarea aceasta era interpretată drept dispreţ şi dădea aripi calomniei.

Nu ştiu din ce pricină, familia de Serpierre îşi făcuse iluzia că Lucien s-ar putea însura cu domnişoara Théodelinde, deoarece, în provincie, ori de cîte ori o mamă întîlneşte un bărbat tînăr sau nobil, vede într-însul un soţ pentru fiica ei. Cînd întreaga societate răsună de plîngerile domnului de Pontlevé faţă de primul-venit în privinţa stăruinţei lui Lucien pe lîngă fiică-sa, doamna de Serpierre se simţi cu mult mai mult jignită decît putea îngădui însăşi virtutea ei atît de severă. Lucien fu primit în casa de Serpierre cu acea amărăciune *a speranţei matrimoniale spulberate*, care ştie să se prezinte atît de felurit şi în forme atît de binevoitoare într-o familie alcătuită din şase domnişoare nu tocmai frumoase.

Doamna de Commercy, rămasă credincioasă politeţei de la curtea lui Ludovic al XVI-lea, continua să se poarte cu Lucien la fel de bine. Altfel se petreceau însă lucru-

rile în salonul doamnei de Marcilly. După răspunsul acela nechibzuit cu privire la înmormîntarea unui cizmar, dat domnului mare-vicar Rey, demnul și prudentul cleric își pusese în gînd să surpe poziția pe care și-o cîștigase sublocotenentul nostru în Nancy. În mai puțin de două săptămîni, domnul Rey avu îndemînarea să răspîndească peste tot zvonul și să-i convingă pe obișnuiții salonului doamnei de Marcilly că ministrul de război se temea îndeosebi de opinia publică din Nancy, oraș de graniță, oraș însemnat, centru al nobilimii din Lorena, și poate mai cu seamă de forma sub care se manifestă aceasta în salonul doamnei de Marcilly. Așa fiind, ministrul trimisese la Nancy un tînăr, croit evident dintr-altă stofă decît camarazii săi, ca să cerceteze felul de a fi al acelei societăți și să-i pătrundă tainele : e vorba de-o simplă nemulțumire, sau e cazul să se treacă la acțiune ? Iar dovada acestora e însuși faptul că Lucien ascultă cu nepăsare tot ceea ce se spune despre ducele de Orléans (Ludovic-Filip), cuvinte care-ar compromite pe oricine, în afară de un agent observator. Venise la regimentul său precedat de-o faimă de republicanism întru nimic îndreptățită și de care n-a făcut nici un fel de caz înaintea portretului lui Henric al V-lea etc., etc., etc.

Descoperirea aceasta măgulea amorul propriu al salonului, în care cele mai mari evenimente de pînă atunci fuseseră pierderile de cîte nouă sau zece franci suferite de domnul cutare la *whist*, într-o zi de mare ghinion. Ministrul de război, și, mai știi ? poate însuși Ludovic-Filip se gîndeau la opinia lor ! Lucien era, așadar, un spion guvernamental. Domnul Rey era prea deștept ca să dea crezare unei asemenea prostii, și cum se putea să aibă nevoie de-o poveste mai bine ticluită, ca să surpe poziția lui Lucien în saloanele doamnelor Puy-Laurens nau d'Hoquincourt, scrise domnului, ***, canonic de la ***, Paris. Scrisoarea fusese trimisă mai departe, unui vicar din parohia de care ținea familia lui Lucien, și domnul Rey era zilnic în așteptarea unui răspuns amănunțit.

Datorită uneltirilor aceluiași domn Rey, Lucien se văzu căzut în dizgrație în cea mai mare parte din sa-

loanele în care apărea. Lucru care nu-l prea impresiona, ba nici nu se opri prea mult asupra acestui gînd, deoarece salonul d'Hoquincourt făcea excepție, și încă o strălucită excepție. După plecarea domnului d'Antin doamna d'Hoquincourt procedase cu atîta îndemînare, încît potolitul ei soț nutrea pentru Lucien o deosebită prietenie. Domnul d'Hoquincourt se pricepuse puțin la matematică în tinerețea lui; istoria, în loc să-l distragă de la ideile lui întunecate asupra viitorului îl afunda și mai adînc în ele.

— Citește notele de la *Istoria Angliei* de Hume[1]. În fiecare clipă dai de-o mică notă marginală, cu acest cuprins: N*** *se afirmă, Faptele lui, Marile lui însușiri, Condamnarea lui, Executarea lui.* Iar noi copiem această Anglie, am început cu uciderea unui rege, i-am izgonit fratele, așa cum ea i-a izgonit fiul etc., etc., etc.

Ca să-l scape de concluzia la care revenea mereu, *ne așteaptă ghilotina,* Lucien îl convinsese să se întoarcă la geometrie, folositoare de altfel și pentru un militar. Își cumpără cîteva cărți și, după două săptămîni, descoperi, din întîmplare, că Lucien e omul potrivit să-l îndrumeze. Se gîndise și la domnul Gauthier, dar Gauthier era republican, așa că era preferabil să renunțe la calculul integral. Avea la îndemînă pe domnul Leuwen, om încîntător, care-l vizita în fiecare seară. Căci iată ce se hotărîse.

La 10 sau cel mai tîrziu la zece și jumătate seara, decența și teama pe care i-o inspira domnișoara Bérard îl sileau pe Lucien să plece de la doamna de Chasteller. Lucien nu prea era obișnuit să se culce la acea oră. Și se ducea la doamna d'Hoquincourt.

Între timp se petrecură două lucruri. Domnul d'Antin, om inteligent, care nu ținea mult mai mult la o femeie ca la alta, văzînd ce rol îi pregătea doamna

[1] *Hume, David* (1711—1776), filozof și istoric englez; a scris și o seamă de lucrări filozofice, dar faima i-a adus-o cunoscuta sa *Istorie a Angliei,* publicată între 1754—1761; a fost tradusă în limba franceză și s-a bucurat de un succes deosebit după 1789; regaliștii, în special, vedeau în evenimentele ce aveau loc în Franța un fel de replică a evenimentelor din cursul revoluției engleze.

d'Hoquincourt, primi o scrisoare de la Paris, care-l sili să întreprindă o scurtă călătorie. În ziua plecării, doamna d'Hoquincourt îl găsi foarte plăcut; dar, din aceeași clipă, Lucien deveni mult mai puțin amabil.

În zadar amintirea sfaturilor lui Ernest Dévelroy, îi spunea: „Deoarece doamna de Chasteller e o femeie virtuoasă, de ce să n-ai o iubită în două exemplare? Pe doamna de Chasteller pentru plăcerile inimii, și pe doamna d'Hoquincourt pentru clipele mai puțin metafizice." I se părea că ar merita să fie înșelat de doamna de Chasteller dacă el însuși ar înșela-o. Adevăratul motiv al virtuții eroice a eroului nostru era faptul că numai doamna de Chasteller, în lumea întreagă, i se părea femeie. Pe doamna d'Hoquincourt o socotea obositoare și se temea grozav de mult să rămînă între patru ochi cu tînăra femeie, cea mai frumoasă din provincie. Nu mai încercase niciodată o patimă atît de nebunească, și îi ceda în întregime.

Răceala subită din cuvintele lui, după plecarea lui d'Antin, preschimbă capriciul doamnei d'Hoquincourt aproape într-o adevărată pasiune. Îi spunea, chiar în societate, lucrurile cele mai tandre. Lucien părea că le primește cu o seriozitate glacială și că nimic nu-i putea descreți fruntea.

Această nebunie a doamnei d'Hoquincourt determină, în cea mai mare măsură, ura bărbaților cu pretenție de judecată din Nancy față de Lucien. Însuși domnul de Vassigny, om plin de merite, domnul de Puy-Laurens, personaj de cu totul alt soi de inteligență decît domnii de Pontlevé, de Sanréal, Roller, și cu totul refractar ideilor cu atîta dibăcie răspîndite de domnul Rey, începură să-l găsească foarte supărător pe tinerelul acesta străin, datorită căruia doamna d'Hoquincourt nu mai asculta nici un cuvînt din cele cîte i se puteau spune. Acestor domni le plăcea să stea în fiecare seară de vorbă cîte-un sfert de ceas cu acea femeie atît de tînără, atît de ademenitoare, atît de bine îmbrăcată. Nici domnul d'Antin, nici vreunul din înaintașii săi n-o determinaseră pe doamna d'Hoquincourt să ia înfățișarea aceea rece și distrată pe care o avea acum, ascultînd vorbele lor curtenitoare.

Ne confiscă această femeie frumoasă, singura ocazie rezervă, spunea gravul domn de Puy-Laurens. Cu nici o alta nu se poate face o partidă reușită la țară. Acum însă, cînd propune cineva o plimbare, în loc să profite cu entuziasm de ocazia de-a porni la trap, doamna d'Hoquincourt refuză categoric.

Doamna d'Hoquincourt știa prea bine că înainte de ora zece și jumătate Lucien nu era liber.

De altfel, domnul d'Antin se pricepea să însufleţească întreaga societate, iar acolo unde apărea el, sporea și veselia, pe cînd Lucien, desigur din orgoliu, vorbea foarte puțin și nu însufleţea pe nimeni. Era ca o stingătoare de înfiorări.

Cum această începea să-i fie poziția, chiar și în salonul doamnei d'Hoquincourt; n-avea, de partea lui decît prietenia domnului de Lanfort și cazul pe care doamna de Puy-Laurens, foarte pretențioasă în privința inteligenței, îl făcea de deșteptăciunea lui. Cînd se răspîndi știrea că doamna Malibran, care plecase să adune taleri în Germania, avea să treacă la două poște de Nancy, domnului de Sanréal îi căzu gîndul să organizeze un concert. Afacerea îl costă scump; concertul avu loc; doamna de Chasteller nu veni, iar doamna d'Hoquincourt apăru înconjurată de toți amicii ei. Cineva aduse vorba despre „amicul de inimă", și toată lumea începu să facă anumite considerații morale pe tema asta.

— Să trăiești fără un „amic de inimă", spunea domnul de Sanréal, aproape beat de orgoliu și de *punch*, ar fi cea mai mare prostie, dacă n-ar fi cu neputință.

— Să ne grăbim cu alegerea! spuse domnul de Vassigny.

Doamna d'Hoquincourt se aplecă spre Lucien, care era înaintea ei.

— Dar dacă cel ales, spuse ea încet, are o inimă de piatră, ce e de făcut?

Lucien se întoarse rîzînd și rămase foarte surprins văzînd lacrimi în ochii fixați asupră-i; minunea aceasta îi anulă inteligența, căci se gîndi la minune în loc să se gîndească la răspuns. La rîndul ei, doamna d'Hoquincourt se mărgini să surîdă banal.

Plecînd de la concert, se întoarseră pe jos, și doamna d'Hoquincourt îl luă de braț. Nu vorbea de loc. În momentul cînd întreaga societate își lua rămas bun de la ea în curtea propriului ei palat, îl strînse pe Lucien de braț; acesta plecă însă odată cu ceilalți.

Se urcă în apartamentul ei și izbucni în lacrimi, dar fără să-l urască, iar a doua zi, cu prilejul unei vizite de dimineață, pe cînd doamna de Serpierre dezaproba cu cea mai mare asprime purtarea doamnei de Chasteller, doamna d'Hoquincourt tăcu și nu rosti nici un cuvînt împotriva rivalei sale.

Seara, ca să spună ceva, Lucien o complimentă pentru toaleta ei.

— Ce buchet minunat, ce culori frumoase, ce prospețime! Însăși emblema frumuseții care-l poartă!

— Într-adevăr? Ei bine, fie, buchetul acesta reprezintă inima mea, și ți-l dăruiesc!

Privirea ce însoțea ultimele cuvinte nu mai avea nimic din veselia care domnise pînă atunci în conversație. Nu-i lipsea nici adîncimea, nici pasiunea, și nu putea lăsa, unui bărbat inteligent, nici o îndoială asupra înțelesului dăruirii buchetului.

Lucien luă buchetul, rosti cîteva lucruri mai mult sau mai puțin demne de Dorat[1] asupra frumoaselor flori, însă ochii lui rămaseră veseli și ușuratici. Înțelegea foarte bine, dar nu voia să înțeleagă.

Se simți grozav de ispitit, dar rezistă. A doua zi, seara, se gîndi să-i povestească doamnei de Chasteller întreaga aventură, cu acrul de a-i spune: „Dați-mi prețul pe care-l merită ostenelile mele", dar nu îndrăzni.

Fu una din greșelile lui; în iubire trebuie să îndrăznești, altfel te expui unor înfrîngeri ciudate. Doamna de Chasteller, care aflase cu durere despre plecarea domnului d'Antin, mai află, din glumele foarte limpezi ale vărului ei Blançay, că în ajun doamna d'Hoquincourt *se dăduse în spectacol;* gustul ei incipient pentru Lucien se transformase într-o *adevărată furie* etc. spunea vărul.

[1] *Dorat, Claude-Joseph* (1734—1780), poet francez, autor de poezii galante.

Seara, Lucien o găsi foarte sumbră, se purtă rău cu el. Dispoziția aceasta sumbră a ei spori în zilele următoare, și între ei începură să domine intervale de tăcere de la un sfert de oră pînă la douăzeci de minute. Nu mai era însă tăcerea delicioasă de altădată, care o silea pe doamna de Chasteller să recurgă la o partidă de șah.

Erau oare aceleași ființe cărora, cu o săptămînă înainte, nu le ajungeau toate minutele a două ceasuri întregi ca să-și împărtășească tot ce aveau să-și spună ?

CAPITOLUL XXXIV

După două zile, doamna de Chasteller căzu pradă unei crize cumplite de friguri. Era chinuită de-o seamă de remușcări îngrozitoare, își vedea reputația pierdută, dar asta nu era nimic : se îndoia de iubirea lui Lucien.

Demnitatea ei de femeie se simțea înspăimîntată de rutatea simțămîntului pe care-l încerca și mai ales de violența elanurilor ei. Simțămîntul acesta era cu atît mai puternic cu cît nu se mai simțea amenințată în virtutea ei. În cazul unei mari primejdii, o călătorie la Paris, unde Lucien n-o va putea urma, ar fi pus-o la adăpost de toate pericolele, separînd-o în chip brutal de singurul loc de pe lume unde crezuse în posibilitatea fericirii. De cîteva zile, putința acestui leac o liniștise întrucîtva. La o scrisoare urgentă, trimisă, fără știința marchizului, doamnei de Constantin, prietena ei intimă, ca să-i ceară sfat, primise un răspuns favorabil, aceasta fiind cu totul de acord cu o eventuală călătorie la Paris, la caz de nevoie. După ce-și potoli remușcările, doamna de Chasteller se simți fericită.

Și dintr-o dată, la istorisirile și glumele grosolane, deși exprimate în termeni cuviincioși, pe care, a doua zi după concertul doamnei Malibran, i le povestise domnul de Blançay cu privire la cele petrecute în ajun, se simți cuprinsă de-o durere grozavă, de care sufletul ei neîntinat se rușina : „Blançay e lipsit de tact, își spuse,

face parte dintre cei ce nu pot suferi superioritatea domnului Leuwen, şi poate că exagerează. Cum m-ar înşela astăzi domnul Leuwen, care e atît de sincer cu mine, încît mi-a mărturisit, mai deunăzi, că nu mă mai iubeşte?... Nimic mai uşor de explicat, răspunse cu amărăciune glasul prudenţei. E plăcut şi de bun-gust pentru un tînăr să aibă două iubite în acelaşi timp, mai ales dacă una e tristă, severă, punîndu-se mereu, de teamă, la adăpostul unei virtuţi plicticoase, pe cînd cealaltă e veselă, amabilă, frumoasă şi nici nu se bucură de faima că şi-ar descuraja iubiţii prin austeritatea vieţii sale. Domnul Leuwen îmi poate spune: «Nu fiţi atît de virtuoasă cu mine, nu-mi faceţi o scenă cînd încerc să vă iau mîna...» (Ce e drept, m-am purtat foarte rău cu el pentru un lucru atît de mărunt!...) După o clipă de tăcere, urmă, suspinînd: «Nu fiţi atît de exagerat de virtuoasă, sau îngăduiţi-mi să profit un moment de admiraţie pe care doamna d'Hoguincourt o poate simţi pentru modestele mele merite.» Oricît de puţină delicateţe ar avea argumentele astea, răspunse furios glasul iubirii, tot ar fi trebuit să-mi vorbească în aceşti termeni. Aşa trebuia să procedeze un bărbat onest. Poate că domnul de Blançay exagerează însă... trebuie s-o lămuresc toate astea!"

Porunci să se înhame caii la trăsură şi se duse în grabă la doamnele de Serpierre şi de Marcilly. Spusele domnului de Blançay îşi primiră confirmarea, ba doamna de Serpierre merse chiar şi mai departe decît domnul de Blançay.

Întoarsă acasă, doamna de Chasteller nici nu se mai gîndea aproape la Lucien, toată imaginaţia ei, aprinsă de disperare, era absorbită de evocarea farmecelor şi amabilităţii seducătoare ale doamnei d'Hoquincourt, pe care le compara cu felul ei de a fi, retras, trist, sever. Imaginea acestei deosebiri, comparaţia aceasta o persecută tot timpul nopţii; încercă chinurile celei mai negre gelozii.

Totul o uimea, totul înspăimînta reţinerea ei de femeie, *[loc liber]* ei, în patima a cărei victimă căzuse. Faţă de generalul de Chasteller nu simţise decît prietenie şi recunoştinţă pentru purtările lui desăvîrşite. N-avea nici măcar experienţa culeasă din cărţi; la pensionul „Sacré-

Coeur» i se vorbise despre romane ca despre niște cărți obscene. Iar după căsătorie, nu citise nici un roman, căci nu se cuvenea să cunoască asemenea cărți, cînd era primită în imediata apropiere a vreunei auguste principese; de altfel, romanele i se păreau grosolane.

„Pot spune măcar că sînt credincioasă față de îndatoririle mele de femeie? își spuse în zorii acelei nopți atît de grele. Dacă domnul Leuwen ar fi aici, în fața mea, privindu-mă în tăcere, așa cum face cînd nu îndrăznește să-mi spună tot ce gîndește, nefericit din pricina cerințelor nebunești ale virtuții mele, adică ale interesului meu personal, aș putea oare suferi imputările lui mute? Nu, aș ceda! N-am nici un fel de virtute și aduc nefericirea celui pe care-l iubesc...“ Complicația atîtor dureri fiind prea puternică pentru sănătatea ei, se declară o febră puternică.

Cu imaginația exaltată de friguri pînă la delir încă din prima zi a bolii, vedea neîncetat înaintea ei pe doamna d'Hoquincourt, veselă, amabilă, fericită, împodobită cu flori minunate la acel concert al doamnei Malibran (i se vorbise de faimosul buchet), înfrumusețată cu farmece seducătoare, și pe Lucien, la picioarele ei. Apoi revenea la același raționament: „O, ființă nefericită ce sînt, dar ce i-am acordat eu domnului Leuwen ca să-l poată lega de mine? Cu ce drepturi îi pot pretinde să nu răspundă la atențiile prevenitoare ale unei femei fermecătoare, mai frumoasă decît mine și, mai ales, cu mult mai amabilă, amabilă așa cum trebuie să fie ca să-i placă unui tînăr deprins cu societatea pariziană, o femeie mereu veselă și niciodată răutăcioasă?“

Depănînd aceste triste gînduri, doamna de Chasteller nu se putu reține să nu ceară o oglinjoară ovală. Se privi într-însa. La fiecare experiență de acest fel, se simțea mai urîtă. În sfîrșit, trase concluzia că e cu adevărat urîtă și aprecie gustul ales al lui Lucien de a o prefera pe doamna d'Hoquincourt.

A doua zi frigurile se întețiră, și fantasmele ce sfîșiau inima doamnei Chasteller se întunecară și mai mult. Simpla vedere a domnișoarei Bérard îi provoca spasme. Refuză să-l primească pe domnul de Blançay, de care-i

era groază, ca și cum l-ar fi auzit mereu povestindu-i despre fatalul concert. Domnul de Pontlevé îi făcea două vizite zilnice, de rigoare. Doctorul Du Poirier o îngriji cu zelul și perseverența pe care le depunea în toate comportările sale, venea s-o vadă de trei ori pe zi. Dintre prescripțiile lui, ceea ce-o impresionă îndeosebi pe doamna de Chasteller fu interdicția absolută de a se da jos din pat: prin urmare, nu mai putea nădăjdui să-l vadă pe Lucien. Nu îndrăznea să-i rostească numele și să-și întrebe camerista dacă venea să se intereseze de sănătatea ei. Febra îi sporise datorită atenției încordate și nerăbdătoare cu care încerca să deslușească zgomotul roților de la cabrioleta lui, pe care-l cunoștea atît de bine.

Lucien își îngăduia să vină în fiecare zi. În cea de a treia zi a bolii părăsea palatul de Pontlevé foarte neliniștit de răspunsurile în doi peri ale domnului Du Poirier. Urcîndu-se în cabrioletă, dădu drumul calului să meargă mult prea repede, și în piața zisă locul de plimbare publică, împodobită de tei cu coroana tăiată în chip de umbrelă, trecu foarte aproape de domnul de Sanréal, fiind cît pe-aci să-l atingă.

Domnul de Sanréal isprăvise masa și, în așteptarea cinei, sprijinindu-se de brațul contelui Ludwig Roller, își plimba trîndăvia pe străzile orașului.

Perechea aceasta a lor alcătuia un contrast burlesc. Cu toate că era foarte tînăr, de Sanréal era mătăhălos, deși de statură mijlocie, rumen la față și cu niște favorite enorme, de un blond-roșcat. Ludwig Roller, lung, vînat, nenorocit, părea un călugăr cerșetor, pe care-l adunga starețul. În vîrful unui trup înalt de un metru și nouăzeci cel puțin, avea un cap mic și vînăt, acoperit de un păr negru, ce-i atîrna pînă peste urechi, în formă de coroană, ca al unui călugăr. Trăsături uscative, neclintite îi încadrau ochii stinși, inexpresivi. Haina neagră, atîrnată pe trup și ponosită, desăvîrșea contrastul dintre el și falnicul locotenent de cuirasieri, pentru care soldă reprezenta o avere, și norocosul Sanréal, a cărui haină, de mulți ani, nu l-a mai încăpea și care se bucura de un venit de peste patruzeci de mii de franci. Cu ajutorul acestei averi, făcea drept foarte viteaz, fiindcă avea pinteni de fier de

...apte opt centimetri, fiindcă nu putea spune două-trei vorbe fără să înjure și fiindcă nu vorbea mai niciodată prea mult fără să înceapă povestirea cine știe cărui duel nedreptățitor. Era așa dar foarte viteaz, deși nu se bătuse niciodată, din pricina spaimei pe care-o inspira de bună seamă. Stăpînea în schimb meșteșugul de a-i asmuți pe frații Roller împotriva inșilor pe care nu-i putea suferi. Din zilele revoluției din iulie, de cînd demisionaseră, domniile-lor se plictiseau și mai vîrtos ca înainte ; posedau cîteșitrei la un loc un singur cal și nu ieșeau din apatia lor decît pentru a se bate în duel, lucru de care se achitau foarte bine, talentul acesta alcătuind însăși considerația de care se bucurau.

Cum nu era decît miezul zilei cînd cabrioleta lui Lucien făcu să se cutremure caldarîmul de sub pașii mătăhălosului de Sanréal, acesta nu intrase încă în nici o cafenea și nu era cu totul cherchelit. Sprijinit de Ludwig Roller, se distra luînd de bărbie țărăncuțele care treceau pe lîngă dînsul. Șfichiuia cu cravașa corturile așezate înaintea ușii cafenelelor și scaunele rînduite pe sub corturi, precum și frunzele de pe ramurile teilor, prea mult plecate peste locul de plimbare publică.

Trecerea cabrioletei îl smulse acestor plăcute distracții.

— Crezi c-a vrut să ne sfideze ? îi spuse lui Ludwig Roller, fixîndu-l cu o seriozitate de matamoros [1].

— Ascultă, îi răspunse contele Ludwig pălind, închipuitul ăsta e destul de politicos și nu cred c-a vrut să ne jignească cu cabrioleta lui, dar mi-e și mai nesuferit din cauza politeței sale. Iese de la palatul de Pontlevé ; are pretenția să ne răpească, cu duhul blîndeții și fără să ne supere, pe cea mai frumoasă femeie din Nancy și pe moștenitoarea cea mai bogată, cel puțin în clasa din care și tu și eu ne putem alege o soție... Și lucrul ăsta, adăugă Roller cu un ton hotărît, nu-l voi îngădui !

— Spui drept ? răspunse Sanréal, încîntat.

— În chestiile astea, dragul meu, răspunse Roller, sec și înciudat, trebuie să știi că nu spun niciodată minciuni !

[1] Lăudăros ridicol, personaj din comedia spaniolă, care pretindea că a ucis mulți mauri, de unde și numele (din *matar* — a ucide și *moros*—mauri).

— Ce mă iei pe mine cu vorbe mari ? răspunse Sanréal cu un aer de spadasin. Ne cunoaștem doar. Esențialul e să nu ne scape ; animalul e șiret și s-a descurcat bine în cele două dueluri pe care le-a avut la regimentul său...

— Dueluri cu spada ! Mare scofală ! Pentru rana pe care-a făcut-o căpitanului Bobé au fost de ajuns două lipitori. Cu mine, însă, dracu să-l ia, o să fie un duel ca lumea, cu pistolul, la zece pași, și dacă nu mă ucide, îți garantez că n-o să scape numai cu două lipitori !

— Hai la mine acasă, nu trebuie să vorbim asemenea lucruri înaintea spionilor regimului, care mișună pe promenada noastră ! Am primit ieri o ladă de *Kirschwasser* din Freiburg in Brigsgau. Să le dăm de știre fraților tăi și lui Lanfort.

— Ce-mi trebuie atîta lume ? Mi-e de-ajuns un sfert de coală de hîrtie ! și contele Ludwig se îndreptă cu pași iuți către o cafenea.

— Dacă vrei să faci pe brutalul cu mine, te părăsesc numaidecît... E vorba să ne ferim ca, prin cine știe ce întorsătură vicleană, afurisitul ăsta de parizian să nu ne scoată vinovați și să-și bată joc de noi. Cine-l împiedică să răspîndească prin regiment vestea că noi, tînăra nobilime lorenă, ne-am constituit într-o societate de asigurare ca să nu ne lăsăm să ni se răpească văduvele cu zestre mare ?

Cei trei Roller, Murcé și Goëllo, pe care chelnerul îi găsi la zece pași jucînd biliard cu mizã, se adunară deîndată în frumosul palat al domnului de Sanréal, încîntați că au un subiect de conversație ; și se așezară la vorbă. Consiliul se ținea în jurul unei splendide mese de mahon masiv. Ca să-i imite pe acei *dandys* englezi, era fără față de masă, dar pe mahon circulau mărețe butelii de cristal de la manufactura învecinată din Baccarat. Un *Kirschwasser* limpede ca apa de izvor, un rachiu de un galben-aprins ca vinul de Madera străluceau în aceste butelii. Nu trecu mult, și fiecare din cei trei frați Roller voia să se bată în duel cu Lucien. Domnul de Goëllo, un înfumurat de 36 de ani, uscățiv și zbîrcit, care născuse la toate în viață, pînă și la mîna doamnei de Chastellor, își pleda cauza cu pondere și măsură, vrînd

să dueleze cel dintîi cu Lucien, ca unul care era mai lezat ca oricare altul.

— Oare înainte de venirea lui nu-i împrumutam doamnei de Chasteller romane englezești de la Baudry [1] ?

— Baudry [2] ești tu ! spuse domnul de Lanfort, care picase tocmai atunci. Domnișorul ne-a jignit pe toți, și pe nimeni mai mult ca pe bietul d'Antin, amicul meu, care-a plecat să se consoleze.

— Să-și digere coarnele, îl întrerupse Sanréal, rizînd zgomotos.

— D'Antin e prietenul meu cel mai drag, răspunse de Lanfort, jignit de tonul grosolan al lui Sanréal ; dacă ar fi aici, s-ar bate cu voi toți, ca să-și cîștige dreptul de a duela cel dintîi cu acel amabil învingător ! Și pentru toate motivele astea, vreau să mă bat și eu !

Curajul lui de Sanréal se afla, de vreo douăzeci de minute, într-o situație penibilă. Vedea prea bine că toată lumea voia să se bată, numai el nu-și formulase nici o pretenție. Ieșirea lui de Lanfort, ființă blîndă, amabilă, elegantă prin excelență, îl hotărî.

— În orice caz, domnilor, spuse în sfîrșit cu o voce silită și țipătoare, sînt al doilea pe listă, întrucît Roller și cu mine sîntem cei care-am pus totul la cale, pe promenada de sub teii cei tineri.

— Are dreptate, spuse domnul de Goëllo ; să tragem la sorți, și vom vedea cui îi va reveni cinstea de-a scăpa orașul de ciuma asta publică ! și se umflă în pene, mîndru de frumusețea frazei.

— Fie ! spuse de Lanfort. Dar, domnilor, să nu aibă loc decît un singur duel. Dacă domnul Leuwen ar trebui să se bată cu patru sau cinci dintre noi, *Aurora* se va sesiza de afacerea asta, vă avertizez, și veți fi luați în primire de jurnalele din Paris.

— Și dacă omoară pe unul din prietenii noștri, spuse Sanréal, lăsa-vom pe cel mort nerăzbunat ?

Discuția se prelungi pînă la cină, pe care de Sanréal o comandase îmbelșugată și excelentă. Își dădură cuvîntul

[1] Editura din Paris, care publica literatură engleză, în special romane.

[2] Joc de cuvinte intraductibil, între *Baudry* și *baudet* : măgar.

de onoare, despărțindu-se, la ora 6, să nu vorbească nimeni despre această afacere, dar înainte de ora 8, domnul Du Poirier știa tot.

El avea însă ordin precis de la Praga să evite orice ceartă între nobilime și regimentele din tabăra de la Lunéville sau din orașele învecinate.

Seara, domnul Du Poirier se apropie de Sanréal cu grația unui buldog mînios, iar ochii săi mici aveau strălucirea ochilor de pisică ațîțată.

— Mîine mă poftiți la prînz la ora zece. Invitați pe domnii Roller, de Lanfort, de Goëllo și pe toți cei care participă la proiect. Trebuie să le vorbesc.

Sanréal ar fi vrut să se supere, dar temîndu-se de vreo vorbă mușcătoare din partea lui Du Poirier, care ar fi fost repetată de tot orașul, primi cu un semn din cap aproape tot atît de grațios ca și înfățișarea doctorului.

A doua zi, toți invitații la dejun se strîmbară cînd aflară cu cine vor avea de-a face. Doctorul sosi cu un aer preocupat.

Domnilor, le spuse numaidecît, fără să salute pe nimeni, religia și nobilimea au mulți vrăjmași: printre alții, ziarele, care povestesc Franței, îmbălșînd, tot ceea ce facem noi. Dacă n-ar fi vorba decît de bravură cavalerească, m-aș mulțumi să vă admir și m-aș feri să deschid gura, ca un biet plebeu ce sînt, fiu de mic negustor, care am crezut să mă adresez reprezentanților a tot ceea ce are Lorena mai nobil. Mi se pare însă, domnilor, că sînteți cam mînioși. Numai mînia, fără îndoială, v-a împiedicat să vă gîndiți la un lucru, care este de domeniul meu. Nu vreți, nu-i așa, ca un ofițeraș să v-o răpească pe doamna de Chasteller? Ei bine, ce putere de pe lume o poate împiedica pe doamna de Chasteller să părăsească orașul nostru și să se stabilească la Paris? Acolo, înconjurată de prietenele ei, care-i vor inspira curaj, va trimite domnului de Pontlevé scrisorile cele mai înduioșătoare cu putință. „Nu pot fi fericită decît cu domnul Leuwen", va spune, și o va spune neapărat, pentru că, după cîte ați observat, așa și gîndește. Dacă domnul de Pontlevé refuză, lucru destul de îndoielnic, deoarece fiica sa vorbește serios, iar el nu va vrea să rupă relațiile cu o persoană

care are patru sute de mii de franci în rentă de stat, dacă, zic, domnul de Pontlevé refuză, doamna de Chasteller, încurajată de sfaturile amicelor ei din Paris, printre care se numără doamne de cea mai înaltă distincție, doamna de Chasteller se poate foarte bine lipsi de consimțămîntul unui tată provincial. Sînteți sigur că-l veți ucide în duel pe domnul Leuwen? În cazul ăsta, n-am nimic de zis; doamna de Chasteller nu se va mărita cu el, credeți-mă însă că, în urma acestui lucru, nu se va mărita cu nici unul dintre dumneavoastră. E, după mine, o femeie serioasă din fire, tandră, îndărătnică. La un ceas după moartea domnului Leuwen, va pune caii la trăsură, îi va schimba la stația următoare de poștă, și numai Dumnezeu știe unde se va opri. La Bruxelles, la Viena poate, dacă tatăl ei are obiecții de neînvins împotriva Parisului. Oricum ar fi, luați aminte un lucru: dacă moare Leuwen, o pierdeți pentru totdeauna; dacă e rănit, tot departamentul va afla de pricina duelului, și ea, cu timiditatea ei, se va crede dezonorată, iar în ziua cînd Leuwen va fi în afară de primejdie, va fugi la Paris, unde, după o lună, se va duce și el. Într-un cuvînt, numai timiditatea o reține pe doamna de Chasteller la Nancy; dați-i un pretext, și ea pleacă. Ucigîndu-l pe Leuwen, dați satisfacție unui strașnic acces de mînie, și, cum sînteți șapte, îl veți ucide neîndoios, dar ochii frumoși și zestrea doamnei de Chasteller se vor îndepărta de dumneavoastră pe veci.

Se auziră cîteva bombănituri, dar îndrăzneala lui Du Poirier spori.

— Dacă doi sau trei dintre dumneavoastră, reluă el energic, ridicînd vocea, vă bateți pe rînd cu Leuwen, veți trece drept ucigași, și tot regimentul va lua atitudine împotriva dumneavoastră.

— Asta vrem și noi! strigă Ludwig Roller, cu toată pornirea unei mîinii îndelung stăpînite.

— Exact! spuseră și frații săi. Să-i vedem și pe republicani ce vor face!

— Tocmai ceea ce vă interzic, domnilor, în numele domnului comisar al regelui în Alsacia, Franche-Comté și Lorena.

Se ridicară cu toții deodată. Erau revoltați de îndrăzneala acelui mic burghez care-și îngăduia un asemenea

ton față de floarea nobilimii din ținut. Tocmai în împrejurările astea se simțea măgulită vanitatea lui Du Poirier, iar spiritul său impetuos ținea la astfel de bătălii. Nu se putea să nu-și dea seama de disprețul lor, și simțea nevoia, cînd i se ivea prilejul, să strivească orgoliul acestor gentilomi.

După avalanșe de vorbe nesocotite, dictate de vanitatea aceea puerilă, numită orgoliu al nașterii, bătălia de față se încheie cu victoria deplină a tacticianului Du Poirier.

— Vreți să călcați porunca, nu a mea, care-s un vierme, ci a regelui nostru legitim, Carol al X-lea? le spuse cînd văzu că fiecare, pe rînd, se dedase plăcerii de-a vorbi despre strămoșii săi, despre vitejia sa și despre locul ce-l ocupase în armata înainte de fatalele zile ale lui 1830.

Regele nu vrea să se pună rău cu regimentele sale. Nimic mai lipsit de simț politic decît gîlceava dintre corpul nobilimii sale și un regiment.

Du Poirier repetă adevărul acesta atît de des și în termeni atît de variați, încît pînă la urmă pătrunse și pe capetele acestea nu prea obișnuite să înțeleagă nou. Amorturile proprii capitulară după o flecăreală a cărei durata, după calculele lui Du Poirier, varia între trei sferturi de oră și un ceas.

Ca să piardă cît mai puțin timp, Du Poirier, a cărui aprigă vanitate începea să se înmoaie, datorită plictiselii, se hotărî să adreseze fiecăruia cîte un cuvînt plăcut. Pe domnul de Sanréal, care furniza argumente fraților Roller, îl cuceri cerîndu-i vin fiert cu aromate. Sanréal născocise un nou fel de-a pregăti acea minunată băutură, și alergă la bucătărie s-o prepare singur.

După ce consimțiră cu toții să recunoască puterile absolute ale lui Du Poirier, acesta îi întrebă:

— Vreți într-adevăr, domnilor, să-l îndepărtați pe domnul Leuwen din Nancy și să n-o pierdeți pe doamna de Chasteller?

— Desigur, i se răspunse cu țîfnă.

— Ei bine, cunosc un mijloc fără greș... Îl veți ghici, probabil, dacă vă veți gîndi puțin.

Ochiul său șiret se bucura văzîndu-i atît de atenți.

— Mîine, la aceeași oră, vă voi spune și care-i mijlocul, nimic mai simplu, dar n-are decît un cusur; cere taină adîncă timp de o lună. Cer să nu-mi împărtășesc gîndul decît față de doi comisari aleși de dumneavoastră, domnilor.

Și rostind aceste cuvinte, ieși brusc; dar îndată după plecarea lui, Ludwig Roller îl acoperi cu ocări cumplite. Îi urmară pilda cu toții, excepție făcînd numai de Lanfort care spuse :

— Are un fizic păcătos, e urît, murdar, poartă aceeași pălărie de un an și jumătate și e familiar pînă la grosolănie. Cele mai multe din cusururile lui aparțin originii sale. Tată-său era negustor de cînepă, după cum ne-a spus. Dar chiar și cei mai mari regi s-au servit de consilieri ignobili. Du Poirier e mai șiret decît mine, pentru că să mă ia dracu dacă-i ghicesc mijlocul acela fără greș ! Tu, Ludwig, care vorbești atît de mult, ai să-l poți ghici ?

Rîse toată lumea, în afară de Ludwig, iar de Sanréal, încîntat de întorsătura pe care-o luau lucrurile, îi porfti a doua zi la masă. Înainte de a se despărți, însă, oricît de supărați ar fi fost pe Du Poirier, aleseră doi comisari care trebuiau să se întîlnească cu el, și, firește, alegerea lor căzu pe două persoane care ar fi protestat grozav dacă n-ar fi fost votate : domnii de Sanréal și Ludwig Roller.

Despărțindu-se de impetuoșii gentilomi, Du Poirier porni cu pas grăbit să se întîlnească, la capătul unei uliție strîmte, cu un preot tînăr, despre care subprefectul credea că e spionul său în societatea bună, drept care înhăța o bună porțioară din *fondurile secrete*.

— Vei spune domnului Fléron, scumpul meu Olive, că am primit o telegramă de la Praga, despre care am discutat cinci ceasuri, în ședință, la domnul de Sanréal, și că depeșa e atît de importantă, încît ne vom întruni mîine din nou, în același loc, la ora zece și jumătate.

Abatele Olive primise de la monseniorul episcop îngăduința să poarte o haină albastră, deosebit de ponosită, și ciorapi de culoare cenușiu-închis. În costumul acesta se duse să-l trădeze pe domnul Du Poirier și să-l vestească pe domnul abate Rey, mare-vicar, despre însăr-

cinarea primită de la doctor. Apoi se strecură la subprefect, care, la auzul acestei importante ştiri, nu dormi toată noaptea.

A doua zi, dis-de-dimineaţă, comunică abatelui Olive că ar fi dispus să plătească cu o sută cincizeci de franci o copie exactă după telegrama primită de la Praga şi îndrăzni să scrie direct ministrului de interne, cu riscul de a-şi supăra prefectul, pe domnul Dumoral, vechi liberal renegat, un om fără astîmpăr. Domnul Fléron scrise şi acestuia din urmă, însă scrisoarea fu aruncată la cutie cu un ceas prea tîrziu, în aşa fel încît să lase douăzeci şi patru de ore avans importantei ştiri trimise ministrului de către simplul subprefect.

CAPITOLUL XXXV

„Cum, îşi spuse Du Poirier, aflînd de alegerea celor doi comisari, dobitocii ăştia nu pot nici măcar să-şi aleagă comisarii ?! Să fiu al dracului dacă le divulg proiectul meu !"

La întîlnirea de a doua zi, Du Poirier, mai grav şi mai băţos ca de obicei, îi luă de braţ pe domnii Ludwig Roller şi de Sanréal, conducîndu-i în cabinetul acestuia, pe care-l încuie. Du Poirier se arătă credincios formalităţilor, ştiind că e singurul lucru pe care de Sanréal îl poate înţelege în acea chestiune.

O dată instalaţi în trei fotolii, Du Poirier, după o scurtă pauză, spuse :

— Domnilor, ne-am adunat aici în serviciul majestăţii-sale Carol al X-lea, regele nostru legitim. Juraţi-mi păstrarea cu sfinţenie a secretului, chiar şi a puţinului ce mi-e îngăduit să vi-l destăinuiesc astăzi.

— Pe cuvînt de onoare ! spuse de Sanréal, năucit de respect şi de curiozitate.

— Ei, f...ş ! spuse nerăbdător Roller.

— Domnilor, servitorii dumneavoastră sînt cumpăraţi de către republicani, sectă ce se strecoară peste tot, şi

fără o taină absolută, chiar și față de cei mai buni prieteni ai noștri, partidul nostru, al cauzei celei drepte, n-ar putea reuși în nici o privință, iar dumneavoastră, domnilor, ca și mine, sărman plebeu, ne-am vedea făcuți cu ou și cu oțet în *Aurora*.

(*Din considerație față de cititor*, scurtez enorm cuvîntarea pe care Du Poirier se simți nevoit s-o debiteze acestui bărbat bogat și acelui bărbat viteaz. Deoarece nu voia să le spună nimic, lungi vorba mai mult decît trebuia).

— Taina pe care speram să v-o pot dezvălui, spuse în cele din urmă, nu-mi mai aparține. Deocamdată nu sînt însărcinat decît să cer de la bravura dumneavoastră, spuse adresîndu-se în mod special lui de Sanréal, o amînare ce va costa mult.

— Desigur, spuse de Sanréal.

— Dar, domnilor, cînd te înnumeri printre membrii unui mare partid, trebuie să știi să faci sacrificii în fața voinței generale, chiar dacă aceasta greșește ; altminteri nu sîntem nimic, nu ajungem la nimic. Meriți doar numele de copil pierdut. Trebuie, domnilor, ca nimeni dintre dumneavoastră să nu-l provoace pe domnul Leuwen înainte de două săptămîni împlinite.

— Trebuie, trebuie ! repetă Ludwig Roller cu amărăciune.

— Cam pe atunci domnul Leuwen va părăsi orașul, sau, cel puțin, nu se va mai duce la doamna de Chasteller. Pare-mi-se asta și doriți, și, după cum v-am arătat, nu veți obține lucrul acesta printr-un duel.

Trebui să repete același lucru, în termeni diferiți, timp de o oră. Cei doi comisari pretindeau că dreptul, ca și datoria lor era să afle secretul.

— Ce rol vom juca, spunea de Sanréal, dacă domnii care ne așteaptă în salonul meu vor afla că am stat aici o oră întreagă ca să nu aflăm nimic ?

— Ei bine, dați-le a înțelege că ați aflat, spuse Du Poirier cu răceală, vă voi da și eu o mînă de ajutor.

Îmi mai trebui un ceas ca să impună și acest *mezzo termine* [1] vanității acestor domni.

[1] Termen mijlociu (ital.), soluție mijlocie.

Doctorul Du Poirier trecu destul de bine proba aceasta de răbdare, în cursul căreia orgoliul său se desfăta din plin. Îi plăcea îndeosebi să vorbească și să fie nevoit a convinge personaje inamice. Era un bărbat cu un aspect respingător, dar cu o inteligență hotărîtă, vie, întreprinzătoare. De cînd se vîrîse în acele intrigi politice, arta de-a vindeca oamenii, în care obținuse unul din primele locuri, îl plictisea. A fi în serviciul lui Carol al IX-lea, sau, în ceea ce numea el *politică*, îi alimenta dorința de a acționa, de a munci, de a fi luat în considerație. Lingușitorii săi îi spuneau :

- Dacă batalioanele prusace sau ruseșți ni-l aduc îndărăt pe Carol al X-lea, vei fi deputat, ministru etc. Vei fi un Villèle al noii situații.

Vedem noi atunci ! răspundea Du Poirier.

Pînă atunci se bucura de toate plăcerile unei ambiții meșteșugăreațe. Și iată cum. Domnii de Puy-Laurens și de Pontlevé primiseră împuternicirea, de la cine era în drept, să dirijeze eforturile regaliștilor din provincia a cărei capitală era Nancy ; Du Poirier nu trebuia să fie decît umilul secretar al acestei comisii sau mai degrabă al acestei puteri oculte, care nu avea decît un singur lucru înțelept, și anume : indivizibilitatea. Puterea aceasta era încredințata domnului de Puy-Laurens ; în lipsa lui, domnului de Pontlevé, iar în lipsa acestuia, domnului Du Poirier, și totuși, de un an, domnul Du Poirier făcea totul. Făcea dară de seamă foarte superficiale celor doi titulari ai funcției, iar aceștia nici nu se supărau prea tare. Avea darul de a-i face să întrevadă ghilotina, sau cel puțin castelul de la Ham [1], la sfîrșitul acțiunilor lor, iar domnii aceștia, care erau lipsiți de zel, de fanatism și de devotament, erau încîntați să-l lase să se compromită pe burghezul acesta îndrăzneț și grosolan, chiar dac-ar fi trebuit să se certe și să încerce a se debarasa de el în cazul unui succes oarecare sau al celei de a treia restaurații.

Du Poirier nu simțea nici un fel de ură față de Lucien, dar în dorința sa fierbinte de a acționa, deoarece își luase

[1] Castel datînd din secolul al XIII-lea ; a servit drept închisoare de stat.

însărcinarea să-i facă vînt, voia, și voia cu tărie, să-i vină de hac.

În prima zi, atunci cînd ceru doi comisari la întrunirea de la de Sanréal, ca și în a doua, cînd se descotorosi de curiozitatea neliniștită a celor doi comisari, n-avea încă nici un plan precis. Cel pe care-l urmă nu i se ivi în minte decît treptat, pe măsură ce căpătă convingerea că a îngădui acel duel pe care-l oprise în numele regelui ar fi o înfrîngere categorică, un *fiasco* pentru faima și influența lui în Lorena, în rîndurile tineretului din partid.

Începu prin a spune, sub pecetea tainei, doamnelor de Serpierre, de Marcilly și de Puy-Laurens, că doamna de Chasteller era mult mai bolnavă decît se credea și că în orice caz boala ei se va prelungi.

O hotărî pe doamna de Chasteller să primească o vezicătoare la picior, oprind-o astfel să umble timp de o lună.

Peste cîteva zile, sosi la ea cu un aer serios, ce se întunecă la luarea pulsului, și o îndemnă să se supună tuturor acelor ceremonii religioase care, în provincie, sînt cuprinse în aceste simple cuvinte : să i se dea grijania.

Tot orașul vui în urma acelui mare eveniment și-și poate oricine închipui impresia pe care-o produse asupra lui Lucien. Doamna de Chasteller era oare în primejdie de moarte ?

„A muri nu-i decît atîta ! își spunea doamna de Chasteller, care nu-și dădea seama că n-are decît o febră cu totul obișnuită. Moartea n-ar fi absolut nimic dacă l-aș avea pe domnul Leuwen aici, lîngă mine. Mi-ar insufla curaj dacă mi-ar lipsi. De fapt, fără el viața ar fi avut puțin farmec pentru mine. Mi s-a impus nu știu ce rezervă în fundul acestei provincii, unde duceam o viață atît de tristă înaintea lui... Nu-i însă nobil, e un ostaș al regimului său, și mai rău poate, al Republicii.“ Doamna de Chasteller ajunse să-și dorească moartea.

Era cît pe-aci s-o urască pe doamna d'Hoquincourt, iar cînd își surprindea acest început de ură în inimă, se disprețuia. Deoarece nu-l mai vedea pe Lucien de două săptămîni, sentimentele pe care le nutrea față de el nu-i

pricinuiau decît durere. Lucien, în disperarea lui, depusese trei scrisori la Darney, din fericire foarte prudente, care fuseseră însă interceptate de domnişoara Bérard, perfect înţeleasă acum cu doctorul Du Poirier.

Lucien nu-l mai părăsea pe doctor. Fu o iniţiativă greşită. Lucien era prea departe de-a fi destul de versat în ipocrizie ca să-şi poată îngădui prietenia intimă a unui intrigant lipsit de simţ moral. Şi, fără să-şi dea seama, îl jigni adînc. Doctorul, rănit de naivitatea dispreţului pe care-l nutrea Lucien faţă de pungaşi, renegaţi şi ipocriţi, ajunse să-l urască. Uimit de ardoarea bunului său simţ, atunci cînd discutau de slaba probabilitate a întoarcerii Burbonilor, doctorul îi spuse într-o zi, scos din fire :

— Dar, judecînd astfel, înseamnă că eu nu-s decît un imbecil !

Urmă în şoaptă : „Vom vedea noi, tinere smintit, ce se va întîmpla cu dorinţa ta cea mai scumpă !... Meditează asupra viitorului, repetă idei pe care le găseşti de-a gata în Carrel [1] al tău, eu, unul, sînt stăpînul prezentului tău şi am să te fac să simţi lucrul ăsta ! Eu, bătrîn stafidit, prost îmbrăcat, om nemanierat în ochii tăi, am să-ţi impun durerea cea mai crudă, ţie, frumos, tînăr, bogat, înzestrat de natură cu maniere atît de nobile, şi atît de deosebit întru totul de mine, Du Poirier ! Mi-am prăpădit primii treizeci de ani din viaţă dîrdîind de frig la etajul al cincilea, între patru ochi cu un schelet ; tu ţi-ai dat doar osteneala să te naşti, şi pretinzi în taină că, atunci cînd va veni la putere *sistemul tău de guvernămînt înţelept*, oamenii tari ca mine nu vor fi pedepsiţi decît cu dispreţul. Ceea ce ar fi o prostie din partea partidului tău, iar pînă atunci e o prostie din partea ta să nu ghiceşti că-ţi voi face rău, mult rău ! Suferă, băieţelule !“

Doctorul începu apoi să-i vorbească lui Lucien despre boala doamnei de Chasteller în termenii cei mai îngrijorători. Dacă vedea că surîsul prinde a se ivi pe buzele lui Lucien, îi spunea :

---

[1] *Carrel, Armand* (1800—1836), celebru ziarist francez, unul din fondatorii ziarului *Le National* (1830) ; a combătut cu vehemenţă monarhia din iulie, trecînd pe poziţii republicane.

— Iată, în biserica asta se află cavoul familiei de Pontlevé. Mă tem, adăugă cu un suspin, să nu fie redeschis în curînd.

Aştepta de mai multe zile ca Lucien, nebun ca toţi îndrăgostiţii, să încerce s-o vadă în taină pe doamna de Chasteller ;

Din ziua conferinţei cu tinerii din partid, la domnul de Sanréal, Du Poirier, care dispreţuia destul de mult răutatea banală şi fără scop a domnişoarei Bérard, se apropiase de dînsa. Încerca s-o facă să joace un rol în familie, i se destăinuia de preferinţă ei, şi nu domnului de Pontlevé sau domnului de Blançay, sau altor rude despre pretinsa primejdie în care se afla doamna de Chasteller.

Exista o mare dificultate în proiectul care, încet-încet, se contura în mintea domnului Du Poirier, şi anume continua prezenţă a domnişoarei Beaulieu, cameristă doamnei de Chasteller, care îşi adora stăpîna.

Doctorul o cîştigă de partea lui, arătîndu-i toată încrederea, şi obţinu de la domnişoara Bérard ca adeseori, în prezenţa ei, să stea de vorbă în mod special cu domnişoara Beaulieu în privinţa îngrijirilor necesare bolnavei pînă la apropiata vizită a doctorului.

Buna cameristă, ca şi foarte puţin buna domnişoară Bérard credeau, deopotrivă, că doamna de Chasteller e foarte grav bolnavă.

Doctorul îi împărtăşi cameristei bănuielile sale, cum că o suferinţă sentimentală agravează boala stăpînei sale. Insinuă că ar găsi *firesc* ca domnul Leuwen să încerce s-o mai vadă o dată pe doamna de Chasteller.

— Vai, domnule doctor, sînt două săptămîni de cînd mă chinuieşte domnul Leuwen ca să-l las să vină aici numai cinci minute. Dar ce-ar spune lumea ? Am refuzat categoric.

Doctorul răspunse printr-o înşiruire de fraze în aşa fel ticluite încît inteligenţa cameristei să nu fie în stare să le repete vreodată, dar care, de fapt, o îndemnau indirect pe buna fată să îngăduie întrevederea cerută.

În sfîrşit, se întîmplă că într-o seară domnul de Pontlevé, din ordinul doctorului, se duse să-şi joace partida de *whist* la doamna de Marcilly, partidă întreruptă prin două sau trei accese de lacrimi. Tocmai atunci domnul

viconte de Blançay nu putuse rezista unei partide de vînătoare la trecerea becaţelor. Lucien văzu la fereastra domnişoarei Beaulieu semnalul a cărui speranţă mai dădea oarecare preţ vieţii. Lucien alergă în grabă acasă, se întoarse îmbrăcat civil şi, în sfîrşit, anunţat cu nesfîrşite precauţii de buna cameristă, care nu se mişcă de lîngă pat, putu petrece zece minute cu doamna de Chasteller.

CAPITOLUL XXXVI

A doua zi, doctorul o găsi pe doamna de Chasteller fără febră şi atît de bine, încît se temu că-şi cheltuise in zadar timp de trei săptămîni toate precauţiile.

Îşi luă un aer foarte îngrijorat înaintea bunei domnişoare Beaulieu. Plecă în grabă, întorcîndu-se peste un ceas, la o oră neobişnuită.

Beaulieu, îi spuse, stăpîna dumitale cade în marasm.

O, Doamne, ce spuneţi, domnule ?!

Doctorul explică îndelung ce este marasmul.

Stăpîna dumitale are nevoie de lapte de femeie; un singur lucru îi poate salva viaţa, laptele de la o ţărancă tînără şi proaspătă. Am dat sfoară în tot oraşul, nu găsesc decît neveste de lucrători, al căror lapte i-ar face doamnei de Chasteller mai mult rău decît bine. Trebuie o ţărancă tînără...

Doctorul observă că domnişoara Beaulieu se uita cu atenţie la pendulă.

— Satul meu, Chefmont, nu-i decît la cinci poşte depărtare, aş ajunge pe înnoptat, dar n-are a face...

— Bine, prea bine, vrednică şi excelentă Beaulieu. Dar dacă găseşti o doică tînără, n-o pune să facă cinci poşte fără nici o oprire. Nu te înapoia decît poimîine dimineaţă; laptele încins ar fi adevărată otravă pentru biata dumitale stăpînă.

— Credeți, domnule doctor, că i-ar putea face rău doamnei să-l mai vadă o dată pe domnul Leuwen ? Mi-a și poruncit aproape să-l introduc în seara asta dacă vine. Ține așa de mult la el...

Doctorului abia-i venea să creadă în norocul care-i surîdea.

— Nimic mai *firesc*, Beaulieu. (Stăruia mereu asupra cuvîntului *firesc*. Cine te va înlocui ?

— Anne-Marie, o fată de ispravă, cu frica lui Dumnezeu.

— Ei bine, dă-i instrucțiile necesare acestei Anne-Marie. Unde stă domnul Lucien în așteptarea momentului cînd îl poți anunța ?

În despărțitura unde se culca altădată Joseph, în anticamera doamnei.

— În starea în care se află sărmana dumitale stăpînă, n-are nevoie de prea multe emoții deodată. Să faci bine să nu lași pe absolut nimeni la dînsa, nici chiar pe domnul de Blançay.

Amănuntul acesta, ca și multe altele fură stabilite de doctor și de domnișoara Beaulieu. Buna fată părăsi orașul la ora 5, lăsînd-o în loc pe Anne-Marie.

De multă vreme, Anne-Marie, pe care doamna de Chasteller n-o păstra decît din bunătate și pe care fusese cît pe-aci s-o concedieze de vreo două ori, era pe de-a-ntregul devotată domnișoarei Bérard, care-o folosea drept iscoadă împotriva domnișoarei Beaulieu.

Iată ce se întîmplă. La ora opt și jumătate, în momentul în care domnișoara Bérard vorbea cu bătrîna portăreasă, Anne-Marie îl introduse pe Lucien în curte, iar după două minute, în adăpostul de lemn vopsit, care ocupa jumătate din anticamera doamnei de Chasteller. De acolo, Lucien vedea foarte bine ce se petrecea în camera alăturată și auzea aproape tot ce se vorbea în apartamentul întreg.

Deodată auzi scîncetele unui copil nou născut și îl văzu sosind în anticameră pe doctor cu răsuflarea tăiată, purtînd copilul într-o rufă pătată parcă de sînge.

— Biata dumitale stăpînă, spuse în grabă mare către Anne-Marie, e, în sfîrșit, salvată. Nașterea a avut loc fără accidente. Domnul marchiz lipsește de-acasă ?

— Da, domnule.

— Nici mizerabila aceea de Beaulieu nu-i aici ?

— A plecat în sat la ea.

— Eu am trimis-o, sub un pretext oarecare, să caute o doică, întrucît cea pe care am găsit-o în tîrg nu primește copil clandestin.

— Dar domnul de Blançay ?

— Ciudat lucru, stăpîna dumitale nici nu vrea să-l vadă.

— Înțeleg prea bine, ce Dumnezeu, spuse Anne-Marie, după un asemenea plocon...

— La urma urmelor, poate că nici nu-i al lui.

— Mai știi, cu cocoanele astea mari ! Nu-s prea duse la biserică, ani în schimb mai mulți ibovnici deodată.

Mi se pare c-o aud gemînd pe doamna de Chasteller, mă duc să văd ce-i, spuse doctorul. Am să ți-o trimit pe domnișoara Bérard.

Domnișoara Bérard sosi și, deoarece îl ura de moarte pe Lucien, avu îndemînarea ca, într-o conversație de un sfert de oră, deși spuse aceleași lucruri ca și doctorul, să se arate mult mai răutăcioasă. Domnișoara Bérard era de părere că durduliul copil de țiță, cum îi spunea, era al domnului de Blançay, sau al locotenent-colonelului de husari.

— Sau al domnului de Goëllo, rosti cu naturalețe Anne-Marie.

— Nu e al domnului de Goëllo, răspunse domnișoara Bérard, doamna nu-l mai poate suferi. Al lui a fost acela pe care l-a avortat și care, pe vremuri, era s-o strice cu sărmanul domn de Chasteller...

Poate oricine ghici starea în care se găsea Lucien ; era gata-gata să iasă din ascunzătoarea lui și s-o ia la fugă, chiar în prezența domnișoarei Bérard. „Nu, își spuse, și-a bătut joc de mine ca de-un adevărat țingău ce sînt, dar ar fi nedemn s-o compromit."

În momentul acela, doctorul, temîndu-se că domnișoara Bérard ar putea debita vreo răutate cu totul neverosimilă, se apropie de ușa anticamerei.

— Domnișoară Bérard, domnișoară Bérard ! strigă el cu un aer alarmat. O hemoragie ! Iute, iute, găleata cu gheață pe care am adus-o sub manta !

De îndată ce Anne-Marie rămase singură, Lucien îşi întinse punga, zărind, fără voie, copilul pe care fata îl purta în mod ostentativ şi care nu văzuse lumina zilei doar de cîteva minute, ci de o lună sau două. Lucrul acesta îi scăpă însă lui Lucien, care se întoarse către Anne-Marie, spunîndu-i cu multă linişte aparentă :

— Mă simt cam indispus. O voi vedea pe doamna de Chasteller abia mîine. Vrei să vii să stai puţin de vorbă cu portăreasa în timp ce eu voi ieşi ?

Anne-Marie îl privea cu ochii mari. „O fi înţeles şi el cu ceilalţi ?“ gîndi. Din fericire pentru succesul proiectelor doctorului şi zorită de nerăbdarea lui Lucien, nu avu timpul să comită nici o indiscreţie ; nu spuse nimic, se duse să pună copilul pe un pat, în camera vecină, şi coborî la portăreasă. „Punga asta atît de grea, se întreba, e plină de bani de argint sau de aur ?“ O împinse pe portăreasă în fundul lojei, şi Lucien putu ieşi neobservat.

Alergă acasă, se încuie în cameră şi numai atunci îşi îngădui să-şi privească nenorocirea în faţă. Era prea îndrăgostit ca să se înfurie, din primul moment, pe doamna de Chasteller.

„Mi-a spus ea vreodată că n-a iubit pe nimeni înaintea mea ? De altfel, trăind cu mine ca şi cu un frate, din prostia mea, din prea marea mea prostie, mi-era oare datoare cu o asemenea mărturisire ?... Dar, scumpa mea Bathilde, nu te mai pot iubi, aşadar ?“ strigă deodată, izbucnind în lacrimi.

„S-ar impune, ca un bărbat ce sînt, gîndi el după un ceas, să mă duc la doamna d'Hoquincourt, pe care am părăsit-o în chip prostesc de-o lună de zile, şi să încerc să-mi iau revanşa.“ Se îmbrăcă, printr-un efort violent, şi cînd se pregătea să iasă, căzu leşinat în salon.

Îşi veni în fire după cîteva ceasuri, cînd un servitor, ducîndu-se la ora 3 noaptea să vadă dacă se întorsese acasă, se lovi cu picioarele de el.

— A, iată-l din nou beat mort ! Ce ruşine din partea unui stăpîn ! spuse omul.

Lucien auzi bine acele cuvinte şi crezu, la început că se află în starea de care vorbea servitorul. Deodată

îi apăru însă groaznicul adevăr și se simți mult mai nefericit decît în cursul serii.

Petrecu restul nopții într-un fel de delir. Îi trecu o clipă prin minte gîndul mîrșav de-a se duce să-i ceară socoteală doamnei de Chasteller. Îi fu scîrbă de această ispită.

Scrise locotenent-colonelului Filloteau, care, din fericire, comanda regimentul, că e bolnav, și plecă din Nancy dis-de-dimineață, sperînd că nu-l va vedea nimeni.

În cursul acestei plimbări singuratice își simți din plin toata nefericirea. „N-o mai pot iubi pe Bathilde", își spunea cu glas tare, din cînd în cînd.

La ora 9 dimineața, la o depărtare de șase poște de Nancy, ideea de a se reîntoarce în oraș i se păru îngrozitoare. „Trebuie să mă duc la Paris călare, să-mi văd mama." Îndatoririle-i ostășești dispăruseră pentru dînsul; se simțea ca un om în preajma clipelor lui din urmă, toate lucrurile din lume își pierduseră însemnătatea, în ochii lui nu mai dăinuiau decît două femei iubite: mama lui și doamna de Chasteller. Pentru sufletul acesta sleit de durere, ideea nebunească a acestei călătorii fu ca o mîngîiere, singura mîngîiere pe care-o putu întrezări. Era un fel de distracție.

Își trimise calul îndărăt la Nancy și scrise colonelului Filloteau, rugîndu-l să nu dea prilej să se vorbească nimic în legătură cu lipsa lui. „Sînt chemat în taină de ministrul de război." Minciuna luă naștere chiar sub penița lui, și asta din teama năpraznică de-a nu fi urmărit.

Ceru un cal la o stație de poștă. Deoarece, din cauza aerului său tulburat, i se făceau obiecții, spuse că e trimis de colonelul Filloteau, de la Regimentul 27 lăncieri la o companie a regimentului, detașată la Reims, ca să se războiască cu muncitorii.

Greutățile pe care le întîmpinase pentru a obține acest prim cal nu se mai reînnoiră, și după treizeci și două de ceasuri ajunse la Paris. Și tocmai cînd se pregătea să intre la mamă-sa, se temu să n-o înspăimînte; trase la un hotel din cartier, cu odăi mobilate cu luna, și nu se duse acasă decît peste cîteva ceasuri.

Binevoitorule cititor,

Sosind la Paris, trebuie să mă străduiesc grozav să nu jignesc prin aluzii personale. Nu doar că nu mi-ar plăcea mult satira, dar fixînd ochiul cititorului pe chipul caraghios al vreunui ministru, inima lui își pierde interesul pe care vreau să i-l inspir pentru celelalte personaje. Satira personală, atît de distractivă, nu se potrivește, așadar, din păcate, cu istorisirea unei întîmplări. Cititorul e cu totul absorbit în asemuirea portretului cu originalul caraghios, sau chiar odios, bine cunoscut lui. El rîde mîndru sau negru, așa cum îl va zugrăvi poetul.

Măștile personale, cînd sînt adevărate și nu prea exagerate, sînt fermecătoare și constituie o ispită căreia îi putem rezista, după cîte am văzut de douăzeci de ani încoace. „Ce greșeală, spune Montesquieu[1]*, să mai și calomniem Inchiziția!" În zilele noastre ar fi spus: „Ce s-ar mai putea adăuga la iubirea banului, la teama de a-și pierde slujba și la dorința de a face totul pentru a ghici capriciul stăpînului, sentimente care însuflețesc toate cuvintele ipocrite ale celor ce mănîncă peste cincizeci de mii de franci din buget?"*

[1] *Montesquieu, Charles de Secondat, baron de La Brède și de* (1689—1755), scriitor iluminist francez; a emis părerea, progresistă pentru vremea respectivă, a legității proceselor istorice în dezvoltarea societății; autor al celebrelor *Scrisori persane*, în care satirizează instituțiile epocii (monarhia, clerul, clasa dominantă.

Sînt de părere că viața particulară a celor cu un venit de peste cincizeci de mii de franci nu mai poate fi înconjurată cu ziduri.

Satira acestor fericiți ai bugetului nu intră însă de loc în planul meu. Oțetul în sine e foarte bun, dar amestecat cu smîntînă nu mai e bun de nimic. Am făcut așadar tot ce mi-a stat în putință ca să nu poți recunoaște, o, binevoitorule cititor, pe acel ministru din ultima vreme care-a vrut să-l păcălească urît pe Lucien. Ți-ar plăcea să vezi cu de-amănuntul că ministrul acela era un pungaș, că tremura de frică să nu-și piardă slujba și că nu-și îngăduia nici un cuvînt sincer? Oameni ca aceștia nu sînt buni decît pentru moștenitorul lor. Întrucît nimic spontan nu le-a străbătut vreodată sufletul, privirea lăuntrică a acestui suflet te-ar dezgusta, o, binevoitorule cititor, și cu atît mai vîrtos dacă, din nenorocire, te-aș face să ghicești trăsăturile dulcegi sau mîrșave care ascundeau acest suflet searbăd.

Ți se face lehamite de asemenea oameni văzîndu-i, dimineața, atît de solicitați.

Non regioniam di lor, ma guarda e passa.[1]

[1] Să nu vorbim despre ei, dar privește și treci mai departe (Dante, *Infernul*, Cîntul III).

— Nu vreau nicidecum să abuzez de titlul meu de tată ca să te necăjesc ; fii liber, fiul meu.

Astfel vorbea, trîntit într-un admirabil fotoliu, la gura sobei, cu un aer vesel, domnul Leuwen tatăl, bogat bancher, de pe acum bătrîn, către Lucien Leuwen, fiul său și eroul nostru.

Cabinetul în care avea loc conferința dintre tată și fiu fusese tocmai rostuit, cu cel mai mare lux, după desenele domnului Leuwen însuși. În mobilarea cea nouă pusese pe pereți trei-patru gravuri bune, apărute în cursul anului în Franța și în Italia, precum și un foarte frumos tablou din Școala romană, de curînd achiziționat. Șemineul de marmură albă, de care se rezema Lucien, fusese sculptat la Roma, în atelierul lui Tenerani [1], iar oglinda, de peste doi metri și jumătate înălțime, pe doi metri lărgime, așezată deasupra, figurase în expoziția din 1834 ca o piesă fără cusur. Ce departe era de salonul sărăcăcios din Nancy, în care-și plimba Lucien îngrijorările. În ciuda durerii lui adînci, latura pariziană și vanitoasă a sufletului său era simțitoare la această deosebire. Nu mai era în niște ținuturi barbare, se găsea din nou în sînul patriei sale.

Amice, spuse domnul Leuwen, termometrul urcă prea mult, fă-mi plăcerea și apasă pe butonul ventilatorului numărul 2... acolo, după șemineu... Prea bine.

[1] *Tenerani, Pietro* (1789—1869), sculptor italian, elev al lui Canova, foarte apreciat de contemporani, ca și de Stendhal, de altfel.

Vasilir, nu pretind niciodecum să abuzez de titlul meu spre a-ți *scurta* libertatea. Fă absolut ce-ți va conveni.

Lucien, în picioare, rezemat de șemineu, avea aerul sumbru, frămîntat, tragic, într-un cuvînt, aerul unui june prim de tragedie, nefericit din amor. Încerca, făcînd un efort penibil și învederat, să se lepede de aerul crunt al nenorocirii și să-și ia înfățișarea respectului și a celei mai sincere iubiri firești, simțiri foarte vii în inima lui. Groaza față de situația sa, de cînd cu ultima scară petrecută la Nancy, îi schimbase însă fizionomia de om de societate în aceea de tînăr tîlhar, adus înaintea judecătorilor săi.

— Mama dumitale pretinde, urmă domnul Leuwen, că nu mai vrei să te întorci la Nancy. Nu te mai întoarce în provincie; ferească Domnul să fac pe tiranul! De ce n-ai comite nebunii, ba chiar și prostii? Cu toate astea, la una singură nu voi consimți, din cauza urmărilor ei: e vorba de căsătorie. Dar poți recurge la *somații respectuoase*... și, pentru aceasta, nu mă voi certa cu dumneata. Vom pleda pe rînd, amice, luînd masa împreună.

— Dar, tată, răspunse Lucien, ca omul scăpat dintr-o boală grea, nu-i de loc vorba de căsătorie.

— Ei bine, dacă nu te gîndești dumneata la căsătorie, mă voi gîndi eu. Gîndește-te la aceasta: te pot însura cu o fată bogată și nu mai proastă ca una săracă, deoarece se prea poate ca după ce vă voi părăsi, să nu mai fii bogat. Poporul nostru e atît de smintit, încît cu un epolet, o avere moderată e cu totul preferabilă amorului propriu. Sub uniformă, sărăcia nu-i decît sărăcie, nu-i mare lucru, nimeni n-o disprețuiește. Ai să înțelegi lucrurile astea, spuse domnul Leuwen, schimbîndu-și tonul, cînd le vei vedea cu ochii tăi... Trebuie să-ți fac impresia unui palavragiu... Așadar, bravule sublocotenent, nu-ți mai place milităria?

— Pentru că ești atît de bun și discuți cu mine, în loc să-mi poruncești, îți voi mărturisi că nu, că nu mai vreau să fiu militar în timp de pace, adică să-mi petrec seara jucînd biliard și îmbătîndu-mă la cafenea, ba și cu interdicția de-a lua de pe masa de marmură, nu prea bine ștearsă, alt ziar decît *Jurnalul Parisului*. Dacă se

string trei ofițeri și se plimbă împreună, cel puțin unul din ei poate fi bănuit, de ceilalți doi, că e spion. Colonelul, altădată ostaș cutezător, s-a preschimbat sub bagheta guvernamentală într-un murdar comisar de poliție.

Domnul Leuwen surise fără voie. Lucien îl înțelese și adăugă în grabă :

— N-am de gînd să îngel un om atît de patruzător ca dumneata, și n-am avut niciodată această intenție, te rog să mă crezi, tată. Trebuia să găsesc însă un început povestirii mele. Așadar mă voi părăsi, cu voia dumitale, militarie, din motive întemeiate ; pasul acesta este foarte important. Apoi să lovesc cu lancea și să comand escadroane de oameni care se luptă cu lancea, pot trăi în bună înțelegere cu treizeci și cinci de camarazi, dintre care cinci sînt foarte rapoarte polițienești. Cunosc așadar *mo erbi*. Dacă izbucnește războiul, dar un război adevărat, în care comandantul suprem nu și-ar trăda armata și în cazul că aș gîndi ca și astăzi, ți-aș cere îngăduința să iau parte la o campanie, două. Războiul, după mine, nu poate ține mult dacă generalisimul seamănă întrucîtva cu Washington. Dacă nu-i decît un jefuitor ghiduș și viteaz, ca Soult, mă voi retrage a doua oară.

A, asta-i politica dumitale ! răspunse tatăl său ironic. Draco, asta-i virtute înaltă ! Politica e însă altceva. Ce dorești pentru dumneata personal ?

Să trăiesc la Paris, sau să fac călătorii mari, în America, în China.

Ținînd seama de vîrsta mea și a mamei dumitale, să ne mărginim la Paris. Dacă aș fi Merlin vrăjitorul [1] și dacă n-ai avea decît să spui un cuvînt ca să-ți alegi destinul, ce-ai cere ? Ai dori să fii funcționar comercial la banca mea, sau impiegat în biroul particular al unui ministru care va avea o mare influență asupra soartei Franței, domnul de Vaize, într-un cuvînt ? poate fi chiar mîine ministru de interne.

— Domnul de Vaize ? Acel pair al Franței atît de priceput în ale administrației și atît de muncitor ?

— Întocmai ! răspunse domnul Leuwen rîzînd și ad-

[1] Plăsmuire de basm în folclorul francez.

mirînd înalta virtute a intenţiilor şi naivitatea percepţiilor fiului său.

— Nu iubesc suficient banii ca să intru la bancă, spuse Lucien. Nu mă gîndesc destul *la metal*, nu i-am simţit niciodată puternic şi îndelung lipsa. Lipsa aceasta grozavă n-o voi avea mereu înlăuntrul meu ca să răspund biruitor tuturor dezgusturilor. M-aş teme să nu dau şi pentru a doua oară dovadă de lipsă de perseverenţă alegînd banca.

— Dar dacă vei rămîne sărac după dispariţia mea ?

— Cel puţin, după cheltuielile făcute la Nancy, sînt acum bogat, şi de ce n-ar mai dura situaţia asta multă vreme ?

— Pentru că 65 nu e egal cu 24...

— Diferenţa asta, însă...

Vocea lui Lucien tremura.

— Fără vorbe mari ! Domnule, te chem la ordine. Politica şi sentimentul ne îndepărtează deopotrivă de obiectul la ordinea zilei :

Sera-t-il dieu, table ou cuvette ? [1]

E vorba de dumneata, şi căutăm un răspuns la această întrebare. Banca te plictiseşte şi preferi biroul particular al contelui de Vaize ?

— Da, tată.

— Acum se iveşte o mare dificultate : fi-vei destul de ticălos pentru slujba asta ?

Lucien tresări ; tatăl său îl privi cu acelaşi aer, vesel şi serios totodată. După o clipă de tăcere, domnul Leuwen reluă :

— Da, domnule sublocotenent, fi-vei destul de ticălos ? Vei fi pus în situaţia de a vedea o mulţime de mici matrapazlîcuri, iar dumneata, ca subaltern, îl vei ajuta pe ministru în asemenea lucruri, sau îi vei pune bețe-n roate ? Vei face pe *scîrbosul*, în calitate de tînăr republican care are pretenţia să-i plămădească din nou pe francezi, ca să facă dintr-înşii nişte îngeri ? *That is*

[1] *Fi-va zeu, masă sau lighean ?* (Vers din cunoscuta fabulă a lui La Fontaine „*Le statuaire et la statue de Jupiter*" — Sculptorul şi statuia lui Iupiter.)

the question[1], şi în privinţa asta îmi vei răspunde diseară, după operă, deoarece, între noi fie spus, de ce n-ar fi chiar în momentul acesta o criză de guvern? Finanţele şi Războiul nu şi-au spus vorbe de ocară pentru a nu ştiu cîta oară? Sînt şi eu băgat acolo şi pot, diseară şi mîine, dar poate nu şi poimîine, să te căpătuiesc într-un chip strălucit. Nu-ţi ascund că mamele vor pune ochii pe dumneata, ca să-şi mărite fetele; într-un cuvînt, situaţia *cea mai onorabilă*, cum spun proştii, însă fi-vei destul de ticălos ca să corespunzi? Gîndeşte-te bine la aceasta: pînă la ce punct te simţi în stare să fii ticălos, adică să-ţi dai concursul la săvîrşirea unei mici ticăloşii? Deoarece de patru ani încoace nu mai e vorba să se verse sînge...

— Cel mult să se fure bani, întrerupse Lucien.

Banii *bietului popor*, îl întrerupse la rîndul lui domnul Leuwen, cu un aer jalnic, sau să-i întrebuinţeze puţin cam altfel decît i-ar întrebuinţa el însuşi, adăugă pe acelaşi ton. Numai că poporul e cam prost, iar deputaţii lui cam nătîngi şi îndeajuns de interesaţi...

— Şi ce doreşti să fiu? întrebă Lucien cu un aer impulsiv.

— Un ticălos, răspunse tatăl, vreau să spun un om politic, un Martignac[2], n-aş merge pînă acolo încît să spun un Talleyrand. La vîrsta dumitale şi în jurnalele dumneavoastră asta se cheamă a fi un ticălos. Peste zece ani, vei şti că un Colbert[3], un Sully[4], un cardinal de Richelieu[5], într-un cuvînt, orice om politic, adică orice *conducător de oameni*, s-a ridicat cel puţin pînă la această primă treaptă de ticăloşie la care doresc să te văd pe

[1] *Aceasta este întrebarea* (din monologul lui Hamlet).

[2] *Martignac, Jean-Baptiste-Sylvère Gay* (1778—1832), om politic francez, ministru de interne sub Carol al X-lea.

[3] *Golbert, Jean-Baptiste* (1619—1683), om de stat francez, ministru de finanţe sub Ludovic al XIV-lea.

[4] *Sully. Maximilien, de Béthume, duce de* (1559—1641), consilier şi ministru de finanţe al lui Henric al IV-lea, unul din cei mai de seamă oameni de stat ai Franţei.

[5] *Richelieu, Armand-Jean du Plessis, duce de* (1585—1642), cardinal şi om de stat francez, consilier şi prim-ministru al lui Ludovic al XIII-lea.

dumneata. Să nu faci ca N.... care, numit secretar general al poliției, își dete demisia după două săptămîni, pentru că lucru era prea murdar; ce e drept, în vremea aceea era împușcat Frotté [1] de către jandarmii însărcinați să-l conducă de la casa lui la închisoare, și, înainte de plecare, jandarmii știau că va încerca să fugă și că-i va sili să-l ucidă...

— Drace! spuse Lucien.

— Da. Prefectul C..., om de ispravă, prefect de Troyes și amicul meu, de care poate-ți amintești, un bărbat de un metru șaptezeci și cinci, cărunt, la Plancy...

— Da, mi-amintesc perfect. Mama îi dădea camera aceea frumoasă, tapetată cu damasc roșu, din colțul castelului.

Întocmai! Ei bine, și-a pierdut prefectura lui din nord, la Caen sau în împrejurimi, pentru că n-a vrut să fie destul de ticălos, și l-am aprobat sincer: altul a lucrat în afacerea Frotté. Ei, drăcie, *tînărul meu amic*, cum spun tații nobili, te miri?

— *Cine n-ar fi mirat în fața unor asemenea lucruri?* răspunde adesea junele prim, spuse Lucien. Credeam că numai iezuiții și Restaurația...

— Să nu crezi, amice, decît ce vei vedea cu ochii, așa vei fi înțelept. Acum, din pricina acestei afurisite libertăți a presei, spuse domnul Leuwen rîzînd, oamenii nu mai pot fi tratați ca Frotté. Umbrele cele mai întunecate ale tabloului actual le constituie doar pierderile bănești sau ale slujbelor.

— Sau cîteva luni de închisoare preventivă.

— Perfect. Diseară vreau un răspuns hotărît, limpede, net, fără fraze sentimentale mai ales. Mîine, poate, nu voi mai putea *nimic pentru fiul meu*.

Rosti cuvintele acestea într-un fel nobil și totodată sentimental, așa cum ar fi făcut Monvel [2], marele actor.

[1] *Frotté, Marie-Pierre-Louis, conte de* (1766—1800), unul din conducătorii contrarevoluționarilor normanzi. La sfîrșitul războiului civil (18 ianuarie 1800) se predă generalului Hédouville, după care e arestat și executat din ordinul special al lui Napoleon, deși îi fusese eliberat un permis de liberă trecere.

[2] *Monvel*, pe adevăratul său nume *Jacques-Marie Boutet* (1745—1812), actor și autor dramatic.

— Știi, desigur, spuse domnul Leuwen întorcîndu-se, că *fără tatăl dumitale* ai fi la „Abbaye“ [1]. Am scris generalului D..., i-am spus că-ți trimisesem un curier, din cauza mamei dumitale, greu bolnavă. Voi trece pe la Ministerul de Război, ca să soseacă la regiment concediul dumitale, antedatat. Scrie-i și dumneata colonelului și încearcă să-l cîștigi.

— Tocmai voiam să-ți vorbesc și eu de „Abbaye“. Mă gîndeam la două zile de închisoare și la remedierea oricărui neajuns prin demisia mea.

— Nici o demisie, amice ! Numai proștii demisionează. Am pretenția să rămîi toată viața un tînăr militar de cea mai înaltă distincție, atras de politică, o adevărată *pierdere pentru armată*, cum spunse ziarul *Débats*.

CAPITOLUL XXXVIII

Preocuparea pricinuită de caracterul răspicat și hotărît cerut de tatăl său adusese lui Lucien întîia consolare în timpul călătoriei de la Nancy la Paris nu rezistase, fugea de durere, mișcarea fizică îi ținea loc de mișcare morală. De la sosirea lui, era dezgustat de sine însuși și de viață. Să stea de vorbă cu cineva era pentru el un chin, abia putea să-și dea silința să vorbească un ceas cu mama lui.

De îndată ce rămînea singur, ori stătea cufundat într-o sumbră reverie, într-un nemărginit ocean de simțuri sfîșietoare, sau reflectînd cîte puțin, își spunea : „Sînt un mare prost, sînt un mare nebun ! Am stimat un lucru nevrednic de stimă, inima unei femei, și, dorind-o cu patimă, n-am putut-o obține. Trebuie ori să părăsesc viața asta, ori să mă îndrept profund.“

Alteori, cînd îl biruia o înduioșare ridicolă, își spunea : „Poate aș fi obținut-o, fără cruda mărturisire pe

[1] Închisoare clădită între 1631—1635 pe lîngă mînăstirea Saint-Germain-des-Prés, preschimbată ulterior în închisoare militară ; dărîmată în 1854.

care ar fi trebuit să mi-o facă : «M-a mai iubit cineva și sînt...» Pentru că au fost zile cînd mă iubea cu adevărat... Dacă nu s-ar fi găsit în acea stare nenorocită, mi-ar fi spus : «Ei bine, da, te iubesc", dar atunci ar fi trebuit să adauge : „Starea în care mă aflu...» Deoarece e cinstită, sînt sigur... Nu m-a cunoscut bine, mărturisirea ei n-ar fi nimicit nicidecum ciudatul sentiment pe care-l am față de ea. Veșnic mi-a fost rușine de el, dar m-a stăpînit veșnic. A fost slabă, dar ce, eu sînt desăvîrșit ? Dar de ce să mă-nșel, își spunea, întrerupîndu-se cu un surîs amar, de ce să întrebuințez limbajul rațiunii ? Chiar dacă i-ar fi descoperit defecte izbitoare, ce spun ? vicii dezonorante, aș fi avut de dus o luptă crîncenă, dar tot aș fi iubit-o. De acum înainte ce va fi viața pentru mine ? Un chin fără sfîrșit. Unde să găsesc plăcerea, sau numai o stare lipsită de suferințe ?"

Senzația aceasta de tristețe potolea pînă la urmă pe toate celelalte ; Lucien își trecea prin gînd toate momentele vieții, călătoriile și șederea la Paris, bogăția cea mai mare, puterea, dar găsea în toate un dezgust de neînvins. Ultimul om cu care stătuse de vorbă i se părea mereu cel mai plictícos.

Un singur lucru îl smulgea din adîncul inactivității și îi punea inteligența în acțiune : întoarcerea la evenimentele din Nancy. Se înfiora întîlnind pe o hartă geografică numele acestui orășel ; numele lui îl urmărea și în jurnale. Avea impresia că toate regimentele care se întorceau de la Lunéville fuseseră nevoite să treacă pe-acolo. Numele de Nancy îl readucea mereu la această idee : „Nu s-a putut hotărî să-mi spună : «Am o mare taină pe care nu ți-o pot încredința... Cu această rezervă, te iubesc ca pe nimeni altul.» Adeseori, într-adevăr, o vedeam adînc întristată, iar starea asta-mi părea neobișnuită, neexplicabilă... Dacă m-aș duce la Nancy și m-aș arunca la picioarele ei ?..." „Și să-i cer iertare pentru că mi-a pus coarne ?!" adăuga glasul lui Mefistofel, rînjind.

La ieșirea din cabinetul tatălui său, aceste idei puseseră stăpînire pe inima lui Lucien cu mai multă înverșunare ca oricînd.

„Și trebuie ca astăzi chiar, își spunea cu groază, să iau o hotărîre, să *am încredere în mine însumi*... în mine, ființa pe care o socotesc cea mai lipsită de judecată din lumea întreagă!“

Se simțea nespus de nefericit, temeiul tuturor judecăților lui fiind această nesăbuință: „La ce bun să-mi aleg a treia oară o meserie? Deoarece n-am putut fi pe placul doamnei de Chasteller, voi putea face vreodată ceva? Cine are un suflet ca al meu, pe cît de slab, pe atît de nesatisfăcut, se duce la mînăstire, printre trapiști[1].“

Lucru nostim, însă: toți amicii doamnei Leuwen o felicitau pentru excelenta ținută pe care o dobîndise fiul ei. „E iarăși bărbatul înțelept, spuneau cu toții, bărbatul lucid ce anihilează ambiția unei mame.“ În dezgustul său de oameni, Lucien nu se sinchisea să-i lase [să vadă] gîndurile lui; nu le răspundea decît prin banalități meșteșugit tocmite.

Chinuit de nevoia de a da chiar în seara aceea un răspuns hotărîtor, cină în oraș singur, deoarece acasă ar fi trebuit să vorbească și *să fie amabil*, sau ar fi plouat cu înțepături, căci era obiceiul să nu fie cruțat nimeni.

După cină, Lucien rătăci pe bulevard și apoi pe străzi; îi era teamă să nu-și întîlnească prietenii pe bulevard, fiecare minut fiindu-i prețios, căci i-ar fi putut da ideea unui răspuns.

Trecînd pe strada ***, intră mașinal într-un cabinet de lectură, rău luminat, unde spera să nu întîlnească lume multă.

Un servitor restituia o carte domnișoarei de la tejghea. O găsi îmbrăcată cu prospețime, cu farmec și cu grație (Lucien se întorcea din provincie). Deschise la întîmplare cartea scrisă de un moralist plicticos, care-și împărțise articolele farmaceutice în portrete separate, ca Vauvenargues[2]:

---

[1] Ordinul *La Trappe*, al trapiștilor, tagmă călugărească foarte severă, la catolici, comportînd regula tăcerii absolute.

[2] *Vauvenargues, Luc de Clapier, marchiz de* (1715—1747), moralist francez, autor al unor *Maxime* apreciate de Voltaire printre cei dintîi.

„Ce e un tînăr care nu cunoaște oamenii, care n-a trăit decît printre oameni șlefuiți sau în subordine, sau printre oameni ale căror interese nu le amenință în nici un fel? Edgar n-are drept chezășie a meritelor lui decît măreţele promisiuni pe care și le face sieși!

Edgar a primit educaţia cea mai aleasă, călărește, își conduce minunat cabrioleta, posedă, dacă-i pretindeți, întreaga învățătură a lui Lagrange [1], toate virtuţile lui La Fayette [2]. Ce-are a face? N-a simţit influenţa celorlalţi, nu-i sigur de nimic, nici de ceilalţi, și, cu atît mai mult, nici de el însuși. Nu-i decît cel mult un strălucit *Poate*". Ce știe în fond? Să călărească, întrucît calul său e nărăvaș și-l aruncă la pămînt dacă face o mișcare greșită. Cu cît îi e mai șlefuită tovărășia, cu atît seamănă mai puţin cu calul său, cu atît valorează mai puţin.

Iar dacă lasă să treacă anii cei iuţi, de la 18 la 30, fără *să se ia la trîntă cu nevoia,* cum spune Montaigne [3], nu mai e nici măcar un *Poate.* Opinia publică îl depune pe făgașul oamenilor obișnuiți, încercînd de a-l mai privi, nemaivăzînd într-însul decît un om ca toţi oamenii, însemnat numai după numărul biletelor de o mie de franci pe care-i depun arendașii săi pe birou. Eu, unul, ca filozof, nu mă uit la biroul încărcat de bilete, privesc numai omul care le numără. Nu văd într-însul decît o făptură lividă, plictisită, redusă uneori, datorită ineptiei sale, să facă pe *exageratul* unui partid, pe *exageratul*

[1] Lagrange, *Joseph-Louis* (1736—1813), cunoscut geometru francez.

[2] *La Fayette, Marie-Joseph-Paul-Roch-Yv v-Gilbert Motier, marchiz de* (1757—1834) general și om politic francez; luptă, alături de Washington, pentru independența coloniilor engleze din America de Nord; unul din conducătorii burgheziei liberale moderate la începutul revoluției franceze, a cărei dezvoltare încearcă, ulterior, s-o frîneze, fiind un adept al monarhiei constituționale; joacă un rol important în timpul revoluției din iulie, contribuind la aducerea lui Ludovic-Filip pe tronul Franței.

[3] *Montaigne, Michel Eyquem, de* (1533—1592), celebru moralist francez, autor al unor nu mai puţin celebre *Eseuri.*

Operei Bufe și al lui Rossini, pe *exageratul* conformismului, care se bucură de numărul morților de pe cheiurile din Lyon, pe *exageratul* lui Henric al V-lea, care repetă că Nicolae [1] îi va împrumuta două sute de mii de oameni și patru sute de milioane de franci. Ce-mi pasă? Ce-i pasă lumii? Edgar s-a resemnat să nu fie decît un prost.

Dacă se duce la biserică, dacă înlătură din jurul său orice convorbire veselă, orice glumă, de orice fel, dacă face pomeni cu publicitate, către vîrsta de 50 de ani șarlatanii de tot felul, cei de la Institut ca și de la arhiepiscopie vor striga sus și tare că posedă toate virtuțile. La cea dintîi moarte, ei vor alege poate printre cei doisprezece preoți ai Parohiei. Pînă la urmă va întemeia un spital. *Requiescat in pace* [2], *Colas* [3] trăia, Colas a murit."

Lucien recita fiecare frază a acestei morale de cîte două trei ori, îi cerceta înțelesul și tîlcul. Visarea sa întunecată trezi luarea-aminte a cititorilor *Jurnalului de seară*; prinse de veste, plăti indispus și ieși. Se plimba prin piața Beauvau, în fața cabinetului de lectură.

„Voi fi un ticălos!" strigă deodată. Mai zăbovi un sfert de oră, pipăindu-și curajul, chemă apoi o cabrioletă și alergă la Operă.

Te căutam, îi spuse tatăl său, pe care-l găsi rătăcind prin foaier.

Se urcară repede în loja domnului Leuwen, unde găsiră trei domnișoare și pe Raymonde în costum de silfidă.

They cannot understand (nu vor înțelege nimic din ceea ce vom vorbi, așadar să nu ne ferim).

— Domnilor, citim în ochii dumneavoastră, spuse domnișoara Raymonde, lucruri mult prea serioase pentru noi, așa că ne ducem pe scenă. Fiți fericiți, dacă se poate, și fără noi.

— Ei bine, îți simți sufletul destul de scelerat ca să intri în cariera onorurilor?

---

[1] Nicolae I, țarul Rusiei.
[2] Odihnească-se în pace (lat.).
[3] Diminutiv de la Nicolas.

— Voi fi sincer cu dumneata, tată. Excesul indulgenței dumitale mă miră și-mi sporește recunoștința și respectul. Ca un efect al nenorocirilor despre care nu pot da explicații nici chiar tatălui meu, simt dezgust față de mine și de viață. Cum să aleg cutare sau cutare carieră ? Totul îmi este deopotrivă de indiferent, pot spune chiar odios. Singura condiție ce mi-ar conveni ar fi mai întîi aceea de muribund la spitalul „Hôtel-Dieu", și poate apoi aceea a unui sălbatic, obligat să vîneze sau să pescuiască pentru nevoile traiului zilnic. Lucrul nu e nici frumos și nici onorabil pentru un bărbat de douăzeci și patru de ani, de aceea nu voi mărturisi nimic nimănui...

— Cum, nici mamei dumitale ?

— Mîngîierile ei mi-ar spori mucenicia : ar suferi prea mult văzîndu-mă în starea aceasta nenorocită.

Egoismul domnului Leuwen simți o plăcere care-l apropie puțin de fiul său. „Are, își spuse, secrete față de mama sa, dar nu și față de mine."

— Dacă-mi recapăt interesul față de lucrurile din-afară, se poate să mă simt deosebit de jignit de cerințele slujbei pe care o voi alege. Ar trebui poate să aleg în banca dumitale un loc pe care l-aș putea părăsi fără a scandaliza pe nimeni.

— Trebuie să-ți mai aduc la cunoștință ceva, vei fi mai folositor intereselor mele ca secretar al ministrului de interne decît ca șef de corespondență în biroul meu. Calitățile dumitale de om de lume nu mi-ar fi de nici un folos în biroul meu.

Lucien se arătă pentru întîia dată dibaci după *nenorocirea sa.* (Aceasta era cuvîntul pe care-l întrebuința cu o ironie amară, deoarece, ca să se chinuiască și mai mult, se privea ca un soț înșelat și lua asupră-și tot ridicolul și toată antipatia cu care teatrul și vulgul acoperă asemenea condiție. Ca și cum ar mai exista caractere condiționate !)

Lucien era gata să opteze pentru locul din minister, mai cu seamă din curiozitate ; cunoștea banca, dar n-avea habar de Cabinetul unui ministru. Simțea o mare bucurie să se apropie de domnul conte de Vaize, muncitor neobosit și cel mai bun administrator din Franța, după cum

spuneau ziarele, un om asemuit cu contele Daru[1] al împăratului.

De îndată ce tatăl său sfîrşi vorba, strigă cu o falsitate naivă, care putea inspira speranţă în viitor :

— Cuvîntul acesta e hotărîtor pentru mine ! Înclinam către bancă, dar mă angajez în minister cu condiţia să nu contribui la nici un asasinat, ca al mareşalului Ney, al colonelului Caron, al lui Frotté etc. Mă angajez cel mult pentru ticăloşii băneşti, şi, în sfîrşit, nefiind tocmai sigur de mine, nu mă angajez decît pentru un an.

E prea puţin pentru lume ; se va spune : „Nu poate sta locului mai mult de şase luni". Vei simţi poate dezgust la început, tar peste şase luni, indulgenţă faţă de slăbiciunile şi ticăloşiile oamenilor. Poţi, din prietenie faţă de mine, să mi le lepezi şase luni în plus şi să-mi făgăduieşti că nu vei părăsi birourile din strada de Grenelle înainte de un an şi jumătate ?

Îţi dau cuvîntul meu pentru un an şi jumătate, minus asasinatul — de pildă, dacă ministrul meu ar angaja patru cinci ofiţeri să dueleze succesiv împotriva unui deputat prea elocvent.

Ah, amice, spuse domnul Leuwen, rîzînd din inimă, de unde vii ? Haida-de, nu vor avea niciodată loc asemenea duelări, de bună seamă !

Ar fi, urmă fiul foarte serios, un caz de anulare. Aş pleca îndată în Anglia.

— Dar cine va fi judecătorul crimelor, virtuosule barbat ?

— Dumneata, tată.

— Ticăloşiile, minciunile, manoperele electorale nu vor rupe tîrgul nostru ?

— Nu voi scrie pamflete mincinoase...

— Pe dracu ! Asta priveşte pe oamenii de litere... În afacerile murdare vei conduce, nu vei executa niciodată. Iată principiul : orice guvern, chiar şi acela al Statelor Unite, minte întotdeauna şi în toate ; cînd nu poate minţi în fond, minte în amănunte. Apoi există minciuni bune şi

[1] *Daru, Pierre, conte de* (1767—1829), om de stat francez, deţinător al unor însemnate funcţii administrative sub Napoleon ; văr şi protector permanent al lui Stendhal.

minciuni rele. Cele *bune* sînt acelea pe care le crede publicul mărunt, cu venit de la o mie de franci la douăsprezece sau cincisprezece mii de franci; cele *excelente* păcălesc cîțiva indivizi cu trăsură; cele *foarte rele* sînt acelea pe care nu le crede nimeni și pe care nu le repetă decît ministerialii nerușinați. Ne-am înțeles? Iată o primă *maximă de stat*, nu uita niciodată acest lucru, dar nici nu-l spune!

—Intru într-o peșteră de hoți, însă toate tainele lor, mici și mari, sînt încredințate onoarei mele.

— Savant vorbind, guvernul escamotează drepturile și banii vulgului, jurînd în fiecare zi că le respectă. Ți-amintești de firul roșu din centrul tuturor odgoanelor, mari sau mici, aparținînd marinei regale engleze, sau mai degrabă de *Werther*[1], dacă nu mă înșel, unde am citit acest lucru frumos?

- - Perfect.

— Iată imaginea unei corporații sau a unui om care are de susținut o minciună *de fond*. Niciodată adevărul *pur și simplu*: vezi doctrinarii.

— Minciuna lui Napoleon nu era nici pe departe atît de grosolană.

— Sînt două lucruri în care nu s-a găsit încă mijlocul de a fi ipocrit: cînd e vorba să distrezi pe cineva într-o convorbire, sau cînd se pune problema cîștigării unei bătălii. De altfel, să nu vorbim de Napoleon. Lasă simțul moral la ușă cînd intri în minister, așa cum lăsai altădată iubirea de patrie cînd intrai în garda ei. Vrei să fii un *jucător de șah* timp de un an și jumătate și să nu fii scîrbit de nici o afacere bănească? Numai sîngele te-ar opri?

— Da, tată.

— Ei bine, sîntem înțeleși!

Domnul Leuwen părăsi loja în pripă. Lucien observă că umbla ca un tînăr de 20 de ani; convorbirea cu un nătărău îl plictisise cumplit pe tatăl său.

Lucien, mirat că începuse să-l intereseze politica, privea sala Operei. „Iată-mă în mijlocul a ceea ce are

[1] Romanul autobiografic de tinerețe al lui Goethe, din perioada lui romantică (1774).

Parisul mai elegant. Văd aici din plin ce îmi lipsea la Nancy." La acest nume scump își scoase ceasornicul. „Era ora 11. În zilele noastre de încredere intimă sau de mare veselie, îmi prelungeam vizita de seară pînă la ora 11."

O idee foarte lașă, pe care-o înlăturase de mai multe ori, se ivi din nou, cu o vioiciune căreia nu i se putea împotrivi.

„Ce-ar fi dacă aș lăsa ministerul baltă și m-aș înapoia la Nancy și la regiment? Dacă i-aș cere iertare pentru cele ce mi le-a tăinuit, sau dacă, și mai bine, nici nu i-aș vorbi de prea cele văzute, de ce mi m-ar primi ea în ajunul zilei fatale? Întrucît m-ar jigni, la drept vorbind, pe mine, care nu i-am amintit ei, dovada că a avut un amant înainte de a mă cunoaște? Oare atitudinea mea față de ea mi-ar tămîne mai aceeași? Mai curînd sau mai tîrziu, ea mi-ar afla adevărul, cu mi m-aș putea opri să i-l spun dacă mi-ar întreba și, cu acel prilej, așa cum mi s-a mai întîmplat de mai multe ori, *lipsa de vanitate* mi-ar atrage disprețul, fiind socotit un bărbat lipsit de curaj. Fi-voi luîndu-mi cu conștiința că dacă m-ar cunoaște, m-ar și disprețui, mai ales pentru că nu i-aș putea mărturisi ce simt?"

Această mare întrebare frămînta inima lui Lucien, în timp ce ochii și binoclul se opreau cu un fel de luare-aminte stupidă, mașinală pe fiecare dintre femeile ce umpleau lojile de primul rang. Recunoscu pe cîteva, dar i se părură niște actrițe de trupă ambulantă.

„Doamne, înnebunesc în mod precis! își spuse cînd binoclul lui ajunse la capătul șirului de loji. Aplicam întocmai același cuvînt, *actriță de trupă ambulantă*, femeilor care umpleau salonul doamnelor de Puy-Laurens sau d'Hoquincourt. Un domn bîntuit de friguri primejdioase poate găsi amar chiar și gustul apei îndulcite cu zahăr. Esențialul e ca nimeni să nu-și poată da seama de nebunia mea. Nu trebuie să spun decît lucruri comune și niciodată nimic ce s-ar îndepărta de opinia curentă din societatea în care mă voi afla. Dimineața, o mare punctualitate la biroul meu, dacă voi avea un birou, sau lungi plimbări călare, seara să afișez o pasiune pentru spectacole, cu totul firească după unsprezece luni de surghiun

în provincie ; iar în saloane, cînd nu le voi putea cu nici un preț evita, un gust deosebit pentru *écarté*".

Gîndurile lui Lucien fură întrerupte de un întuneric brusc, deoarece se stingeau toate luminile. „Bun, își spuse cu un surîs amar ; atît de mult mă interesează spectacolul, încît sînt cel din urmă la plecare."

După o săptămînă de la convorbirea de la Operă, *Monitorul* cuprindea : primirea demisiei domnului N..., ministru de interne ; numirea, în același loc, a domnului conte de Vaize, pair al Franței ; ordonanțe analoage pentru alte patru ministere ; și, mult mai jos, într-un ungher ascuns :

„Prin ordonanța din ziua de..., domnii N..., N... și Lucien Leuwen au fost numiți raportori la Consiliul de stat. Domnul Lucien Leuwen e atașat la biroul particular al domnului conte de Vaize, ministru de interne."

CAPITOLUL XXXIX

În timp ce Lucien primea de la tatăl său primele lecții de conformism, iată ce se petrecea la Nancy.

Cînd, după două zile de la plecarea bruscă a lui Lucien, marele eveniment ajunse la cunoștința domnului de Sanréal, a contelui Roller și a celorlalți conspiratori care prînziseră împreună, spre a pune la cale duelul împotriva lui, nu le veni a crede. Admirația lor pentru domnul Du Poirier nu mai cunoscu nici o limită. Dar nu putură afla cheia succesului. Sub cea dintîi impresie, totdeauna generoasă și primejdioasă, domnii aceștia își uitară de repulsia față de burghezul cu purtări necioplite și se duseră în grup să-l viziteze. Știut fiind că provincialul e însetat de tot ce poate lua un aer oficial și să-l smulgă din monotonia vieții obișnuite, domniile-lor urcară cu gravitate la cel de al treilea etaj al doctorului. Intrară salutînd, fără să rostească nici un cuvînt, și, aliniindu-se la perete, domnul de Sanréal luă cuvîntul. Printre multe banalități, fraza următoare îl izbi pe Du Poirier :

— Dacă te gîndești la Camera Deputaților a lui Lu-

dovic-Filip, şi-ţi convine să te prezinţi la alegeri, îţi făgăduim voturile noastre şi toate acelea de care dispunem fiecare dintre noi.

La sfîrşitul cuvîntării, domnul Ludwig Roller înaintă cu stîngăcie, după care tăcu din timiditate. Chipul său blond şi uscat se acoperi cu un număr nesfîrşit de noi zbîrcituri ; făcu o strîmbătură, iar în cele din urmă rosti cu un aer înţepat :

— Poate că eu singur nu sînt dator cu mulţumiri domnului Du Poirier, care mi-a răpit plăcerea de-a pedepsi pe acest acela, sau măcar de a încerca să-l pedepsesc. Dar mi-a dator cu această jertfă, la ordinele [illegible] Carol al X-lea, şi deşi sînt parte lezată [illegible] propunerea mi-o fac şi eu, ca şi domniile-lor, [illegible] domnului Du Poirier, deşi, la drept vorbind, [illegible] din pricina jurămîntului depus lui Ludovic Filip, conştiinţa mi va îngădui să mă înfăţişez la [illegible]

Orgoliul lui Du Poirier, ca şi mania lui de a vorbi în public, l-a mişcat. Trebuie să recunosc că vorbi minunat. Nu ştiu să explice pentru ce şi cum plecase Lucien, dar ştiu că şi înduioşeze ascultătorii : Sanrcal plîngea de-a binelea. Ludwig Roller însuşi strînse cu cordialitate mîna doctorului la ieşirea din cabinetul lui. După ce se închise uşa, Du Poirier izbucni în rîs. Vorbise timp de patruzeci de minute, avusese un mare succes, îşi bătea însă joc de auditoriul său. Pentru acest ciudat ticălos erau cele trei elemente ale plăcerii celei mai vii.

„M-am asigurat cu douăzeci de voturi, dacă nu cumva până la alegeri le-ar sări ţandăra acestor dobitoci din pricina cine ştie cărui gest de-al meu ; lucrul e de luat în seamă. Mi se spune de pretutindeni că domnul de Vassignies nu dispune de mai mult de o sută douăzeci de voturi sigure, şi vor fi trei sute de alegători prezenţi. Cei mai curaţi din sfîntul nostru partid îi reproşează jurămîntul pe care va trebui să-l presteze, el, sluga plecată a lui Henric al V-lea, la intrarea în Cameră. Cît despre mine, sînt un plebeu, spre avantajul meu. Locuiesc la etajul al treilea şi n-am trăsură. Amicii domnului de La Fayette şi ai revoluţiei din iulie trebuie, în condiţii egale de ură, să mă prefere domnului de Vassignies, văr

cu împăratul Austriei și care are în buzunar brevetul de gentilom de cameră[1], admițînd că mai există o cameră a regelui... Le voi juca festa de-a fi liberal ca Dupont[2] (din departamentul Eure), omul cel mai onest din ținut, acum, după ce l-au îngropat pe domnul de La Fayette."

Un alt șef de partid, pe atît de cinstit pe cît de necinstit era Du Poirier, dar mult mai smintit, deoarece se agita mult fără nici o speranță de cîștig, domnul Gauthier, republicanul, rămăsese foarte mirat și mai ales mîhnit de plecarea lui Lucien : „Să nu-mi spună nimic, mie, care-l iubeam ! A, inimile pariziene ! Nesfîrșită politețe și nici un pic de sentiment ! Îl credeam deosebit de ceilalți, mi se părea că în fundul sufletului său era căldură și entuziasm !..."

Aceleași simțiri, dar de o altă intensitate, agitau inima doamnei de Chasteller :

„...Să nu-mi fi scris tocmai mie, căreia îmi jura că mă iubește atîta ! Mie, vai ! de-a cărei slăbiciune își dădea atît de bine seama !" Gîndul acesta era mult prea cumplit. Doamna de Chasteller crezu pînă la urmă că scrisoarea lui Lucien fusese interceptată. „De ce nu primesc nici un răspuns de la doamna de Constantin, se întreba, deși i-am scris de cel puțin șase ori de cînd sînt bolnavă ?"

Cititorul trebuie să știe că doamna Cunier, diriginta poștală din Nancy, era legitimistă. De îndată ce domnul marchiz de Pontlevé își văzu fiica bolnavă, în imposibilitate de a ieși, se duse la doamna Cunier, o măruntă bigotă, înaltă de un metru și cincisprezece centimetri. După primele complimente, îi spuse mieros :

— Sînteți o prea bună creștină, doamnă, și o prea bună regalistă ca să nu vă dați seama ce trebuie să fie autoritatea regelui *(adică* Carol al X-lea) și a comisarilor hotărîți de el în timpul lipsei sale. Vor avea loc alegerile, un eveniment hotărîtor. Prudența obligă, într-adevăr, la oarecare menajamente, dar așa se cuvine, doamnă. Praga, înainte de orice ! Și, fiți sigură, se ține

[1] Gentilomii de cameră ai regelui erau cei admiși să-l servească la masă, cînd mînca în camera sa.

[2] *Dupont de l'Eure, Jacques-Charles* (1767—1855), om politic francez : reprezentant al opoziției liberale în timpul Restaurației, participant la revoluția din 1830 ; cunoscut pentru integritatea sa.

registru credincios cu toate serviciile, și... doamnă dirigintă, am datoria penibilă de-a vă spune că cine nu ne dă concursul în vremurile acestea grele e împotriva noastră etc., etc., etc.

În urma convorbirii dintre cele două grave personaje nesfîrșit de lungă și de prudentă, prea plicticoasă ca să mai fie înfățișată cititorului, căci astăzi, după patruzeci de ani de comedie, cine nu-i în stare să-și închipuie ce poate da întrevederea dintre un bătrîn marchiz regalist și o provincială bigotă? — se ajunse la stabilirea următoarelor articole:

I — [illegible] a subprefectului, primarului, [illegible] de jandarmi etc., etc. nu va fi predată [illegible]. Doamna Cunier îi va arăta numai, fără a le [illegible], cu cele scrise de domnul mare vicar Rey, [illegible] abatele Olive etc.

Toată convorbirea cu domnul de Pontlevé se concentrează asupra întîiului articol. Cedînd, acesta obținu un [illegible] la articolul următor:

II — Toate scrisorile adresate doamnei de Chasteller vor fi înmînate domnului marchiz, care se însărcinează să le transmită doamnei, fiica dumisale, bolnavă în pat.

III — Toate scrisorile scrise de doamna de Chasteller vor fi arătate domnului marchiz.

Se înțeleseră tacit că marchizul le-ar putea lua ca să le transmită printr-un mijloc mai economic decît poșta. În cazul acesta, însă, deoarece s-ar aduce pagube bănești guvernului, doamna Cunier, reprezentanta stăpînirii în afacerea de față, se va putea, firește, aștepta la un dar, cum ar fi un paner cu vin bun de Rin, de calitatea a doua.

Peste două zile, doamna Cunier înmînă bătrînului Saint-Jean, valetul marchizului, un pachet închis.

Pachetul conținea o scrisorică de-a doamnei de Chasteller către doamna de Constantin. Tonul era gingaș și duios, doamna de Chasteller vrînd să-i ceară sfaturi, dar neîndrăznind să se explice.

„Vorbărie neînsemnată", își spuse marchizul, închizînd răvașul în birou, iar peste un sfert de oră, bătrînul valet îi ducea doamnei de Cunier un coș cu șaisprezece butelii de vin de Rin.

Caracterul doamnei de Chasteller era blînd și nepăsător. Nimic nu izbutea să frăminte sufletul ei blînd, nobil, iubitor de gînduri și de singurătate. Scoasă însă din fire de suferința ei, nu se sfii să-și trimită valetul ca să depună la cutia poștală din tîrgușorul Darney o scrisoare către doamna de Constantin.

La un ceas de la plecarea valetului, ce bucurie pe doamna de Chasteller la intrarea doamnei de Constantin în odaia ei !

A fost un moment foarte plăcut pentru cele două prietene.

— Cum, scumpa mea Bathilde, spuse în sfîrșit doamna de Constantin, cînd, după întîiile efuziuni, se așternură la vorbă, să nu primesc un singur cuvînt de la tine de o lună și jumătate ! Și să aflu din întîmplare, de la unul din agenții întrebuințați de domnul prefect pentru alegeri, că ești bolnavă și că starea ta inspiră neliniște ? !...

— Ți-am scris cel puțin opt scrisori.

— Scumpa mea, asta e prea de tot, există un punct unde bunătatea devine prostie !...

— Crede că procedează bine...

Cu alte cuvinte : „Tatăl meu crede că procedează bine". Indulgența doamnei de Chasteller nu mergea atît de departe ca să nu-și dea seama de cele ce se petreceau în jurul ei, dar dezgustul stîrnit de micile manopere pe care le urmărea n-avea de obicei alt rezultat decît sporirea iubirii ei de singurătate. În societate îi conveneau plăcerile artelor frumoase, spectacolele, o plimbare strălucită, un bal foarte frecventat. Cînd vedea un salon cu șase persoane, se înfiora, sigură fiind că va fi adînc rănită de ceva. Experiența acestei senzații neplăcute îi inspira teamă față de orice convorbire cu o singură persoană.

În tovărășia doamnei de Constantin se punea preț pe un caracter cu totul opus. Prin temperamentul ei viol, întreprinzător, înfruntînd greutățile și plăcîndu-i să-și bată joc de tot ce era ridicol și-i stătea împotrivă, doamna de Constantin se număra printre puținele femei din departament a căror jignire să nu comporte riscuri. Soțul ei, un bărbat foarte frumos și destul de bogat, se îndeletnicea cu pasiune de tot ceea ce-i indica ea. De doi ani, bunăoară, nu se gîndea decît la o moară de vînt din

piatră, pe care pusese s-o construiască pe un vechi turn din apropierea castelului său și care trebuia să-i aducă un cîștig de 40%. De trei luni nu mai vedea de moară, negîndindu-se decît la Camera Deputaților. Avea șanse, întrucît nu era un om inteligent, nu jignise pe nimeni niciodată și se bucura de faima că se achită cu bunăvoință și exactitate de micile însărcinări date.

— Sîntem siguri de alegerea domnului de Constantin. Prefectul îl recomandă în rîndul al doilea, de teama marchizului de Croisans, *rivalul nostru*, draga mea (doamna de Constantin rosti cuvintele subliniate rîzînd). Candidatul guvernamental va cădea ; e un mic pungaș destul de odios, dar în ajunul alegerii vor fi puse în circulație trei scrisori de ale lui, dovedind limpede nobila meserie de spion. Lucrul explică decorarea lui la 1 mai trecut care a umplut de gelozie tot arondismentul Beuvron. Îți voi spune în mare taină, dragă Bathilde, că bagajele noastre-s și făcute. Ce ridicol ar fi să nu reușim ! adăugă rîzînd. Dar dacă izbutim, a doua zi după eveniment plecăm la Paris, unde vom rămîne cel puțin șase luni melciate. Și vii și tu cu noi.

Cuvintele acestea o făcură pe doamna de Chasteller să se înroșească.

— Ei, Doamne, draga mea, spuse doamna de Constantin, întrerupîndu-se, ce se petrece aici oare ? !

Doamna de Chasteller era stacojie. În clipa aceea ar fi fost bucuroasă ca doamna de Constantin să fi primit scrisoarea pe care-o ducea valetul la Darney și în care se găsea cuvîntul fatal : „O persoană pe care o iubești și a dăruit inima."

Doamna de Chasteller răspunse în sfîrșit, nespus de rușinată :

— Vai, amica mea, există un bărbat care crede probabil că-l iubesc, și, adăugă, lăsînd capul în jos, nu se înșală de loc.

— Cît ești de nebună ! strigă doamna de Constantin rîzînd. Într-adevăr, dacă te mai las un an, doi la Nancy, ai să te porți întocmai ca o călugăriță. Și unde-i păcatul, Dumnezeule ? ! că o tînără văduvă de douăzeci și patru de ani, fără alt sprijin decît un tată de șaptezeci de ani,

care, din prea multă dragoste, îi deschide toate scrisorile, se gîndește să-și aleagă un soț, un reazem, un sprijin ?...

— Vai, acestea nu-s toate argumente bune ! Aș minți dacă ți-aș primi laudele. Din întîmplare, e bogat și de familie bună, dar ar fi fost același lucru dacă era sărac și fiul unui arendaș.

Doamna de Constantin ceru o istorisire completă : nimic n-o interesa mai mult decît poveștile sincere de dragoste și simțea o caldă prietenie față de doamna de Chasteller.

— A început căzînd de două ori de pe cal chiar sub ferestrele mele...

Doamna de Constantin izbucni în hohote de rîs... ceea ce o scandaliză nespus pe doamna de Chasteller. În sfîrșit, cu ochii în lacrimi, izbuti să spună, întrerupîndu-se la fiecare cuvînt :

— Așadar, scumpa mea Bathilde... nu poți aplica... puternicului învingător... cuvîntul provincial consacrat : *E un călăreț frumos !*

Ca rezultat al nedreptății făcute lui Lucien, doamna de Chasteller povesti amicei sale cu un interes sporit cele petrecute în decurs de șase luni. Partea duioasă n-o mișcă însă pe doamna de Constantin, care nu credea în marile pasiuni. Totuși, către sfîrșitul povestirii, nesfîrșit de lungă, rămase pe gînduri. Iar cînd se isprăvi povestea, nu scoase nici un cuvînt.

— Domnul Leuwen al tău, spuse în sfîrșit amicei sale, să fie oare un donjuan înspăimîntător față de noi niște sărmane femei, sau un copil fără experiență ? Purtarea lui n-are nimic firesc...

— Spune că n-are nimic comun, nimic dinainte convenit, răspunse doamna de Chasteller cu o însuflețire ce-i era cu totul neobișnuită și adăugă cu un fel de entuziasm : Și de aceea mi-e drag. Nu e un nătărău care a citit romane.

Discuția asupra acestui punct se prelungi la nesfîrșit între cele două prietene. Doamna de Constantin rămase neîncrezătoare, cu atît mai mult cu cît descoperea la amica ei, cu mare mîhnire, un sentiment adînc.

Doamna de Constantin scontase întîi o mică iubire foarte convenabilă, ce putea sfîrși printr-o căsătorie

avantajoasă, cu condiția întrunirii tuturor conveniențelor ; în cazul contrar, o călătorie în Italia sau distracțiile de iarnă la Paris ar fi șters urmele pustiirilor celor trei luni de vizite zilnice. În locul lor, găsea în femeia aceasta blîndă, timidă, indolentă, leneșă, și pînă atunci imperturbabilă, o nebunie absolută, gata să-și facă de cap.

— Inima-mi spune, repeta din timp în timp doamna de Chasteller, că m-a părăsit mișelește. Cum, să nu-mi scrie ? !

Dar din toate scrisorile pe care ți le-am trimis eu, nici una n-a ajuns în mîinile tale ! spunea aprinsă doamna de Constantin.

Avea o calitate foarte rară în veacul nostru : nu era stăpînită de rea credință cu amica ei, nici chiar pentru binele acestei. În ochii ei, minciuna ar fi ucis prietenia.

Cum de n-a spus unui poștalion, răspundea doamna de Chasteller cu o înflăcărare ciudată, cum de n-a spus unui poștalion, la zece poște depărtare de aici : „Amice, iată o gură de franci, du-te să înmînezi această scrisoare doamnei de Chasteller la Nancy, în strada Pompei. Înmîneaz-i scrisoarea personal, sub nici un cuvînt altcuiva !"

Îți va fi scris la plecare, și-ți va fi scris din nou, odată ajuns la Paris.

Sînt nouă zile de cînd a plecat. Nu i-am mărturisit niciodată cu totul bănuielile în privința soartei scrisorilor mele. Știe însă ce gîndesc în privința tuturor lucrurilor. Inima îmi spune că el știe că mi se deschid scrisorile.

CAPITOLUL XL

Bănuielile doamnei de Chasteller îi oferiră o obiecție hotărîtoare la propunerea de-a o urma pe doamna de Constantin la Paris dacă soțul ei s-ar alege deputat.

— N-aș avea acrul, îi spuse, că *alerg după* domnul Leuwen ?

În timpul celor două săptămîni următoare, obiecția aceasta umplu singură momentele de mare intimitate din convorbirile dintre cele două prietene.

După trei zile de la sosirea doamnei de Constantin, domnișoara Bérard, plătită cu generozitate, fu concediată. Doamna de Constantin, cu zelul ei obișnuit, luă un interogatoriu bunei domnișoare Beaulieu și o concedie pe Anne-Marie.

Domnul marchiz de Pontlevé, foarte atent la micile evenimente casnice, înțelese că avea în amica fiicei sale o rivală de neînvins. Așa și spera doamna de Constantin, a cărei activitate fără preget o însănătoși pe doamna de Chasteller. Vrînd să fie dusă în lume, sub acest pretext, o sili pe amica ei să apară mai în fiecare seară la doamnele de Puy-Laurens, d'Hoquincourt, de Marcilly, de Serpierre, de Commercy etc.

Doamna de Constantin ținea să se știe că doamna de Chasteller nu era disperată de plecarea domnului Leuwen. „Fără să-și dea seama, își spunea, sărmana Bathilde va fi comis vreo imprudență. Dacă nu venim de hac chiar aici acestui zvon scandalos, ne poate urmări pînă la Paris. Ochii ei sînt atît de frumoși, că vorbesc chiar fără voia ei, *e sotto l'usbergo del sentirsi pura* [1], îl vor fi învăluit pe tînărul ofițer cu una din acele priviri pe care nu o poate îndreptăți nici o explicație."

Într-o seară, aflîndu-se în trăsură în drum spre doamna de Puy-Laurens, doamna de Constantin spuse :

— Cine-i omul cel mai activ, cel mai impertinent și cel mai cu vază dintre tinerii de prin partea locului ?

— Domnul de Sanréal, fără îndoială, răspunse doamna de Chasteller surîzînd.

— Ei bine, voi ataca pe acest om curajos, în interesul tău. Iar în ceea ce privește interesul meu, spune-mi, dispune de ceva voturi ?

— Contează pe cîțiva notari, un agent și niște arendași. Omul e amabil, pentru că are un venit de cel puțin patruzeci de mii de franci.

— Și ce face cu ei ?

[1] Și la adăpostul conștiinței de a se ști curată (it.).

— Se îmbată de dimineaţă pînă seara şi creşte cai.

— Adică se plictiseşte. Am să-l seduc. A încercat vreodată să-l seducă o femeie mai acătării ?

— Mă-ndoiesc ; ar trebui mai întîi găsit secretul să nu mori de plictiseală auzindu-l vorbind.

In zilele de adîncă melancolie, cînd doamna de Chasteller simţea o repulsie prea mare ca să iasă în oraş, doamna de Constantin striga :

— Trebuie să merg la vînătoare de voturi pentru soţul meu ! *În rastul cinp al întrigii, nu trebuie cruţat nimic !* Patru voturi, în chiar trei voturi ce ne-ar veni din arondismentul N..., pot fi hotărîtoare. Gîndeşte-te că mor de dorinţa de a-l auzi pe Rubini [1] şi că, atîta timp cît trăieşte vigheiul meu soţ, deputăţia e singurul mijloc ca să mă întorc la Paris.

În puţine zile, doamna de Constantin ghici, sub pojghiţa greoaiă, supărătoare, dar nicidecum plicticoasă, inteligenţa superioară a doctorului Du Poirier şi legă o strînsă prietenie cu el. Cu ursul acesta nu vorbise de două ori în viaţa lui o femeie tînără şi sănătoasă. În provincie, medicii n-au luat încă succesiunea preoţilor.

— Vei fi colegul nostru, dragă doctore, îi spunea ; vom vota împreună, vom face şi desface miniştri. Mesele noastre vor fi mai bune ca ale lor, şi îmi vei da votul, nu-i aşa ? Douăsprezece voturi strîns unite ar trage greu în cumpănă... Uitam însă, dumneata eşti un legitimist turbat, iar noi, nişte antirepublicani moderaţi etc., etc.

După cîteva zile, doamna de Constantin făcu o descoperire foarte folositoare. Doamna d'Hoquincourt era disperată de plecarea lui Lucien. Crunta tăcere a acestei femei atît de vesele şi de guroşe, altădată sufletul societăţii, o salva pe doamna de Chasteller ; mai nimeni nu se gîndea să spună că şi ea îşi pierduse buna sa dispoziţie. Doamna d'Hoquincourt nu deschidea gura decît ca să vorbească despre Paris şi de proiectele ei de călătorie îndată după alegeri. Într-o zi, doamna de Serpierre îi

[1] *Rubini, Giovanni-Battista* (1795—1854), celebru tenor italian ; după 1825 a cîntat şi pe scena Operei Italiene din Paris.

spuse cu răutate doamnei d'Hoquincourt, care vorbea tocmai despre Paris :

— Îl vei găsi acolo pe domnul d'Antin...

Doamna d'Hoquincourt o privi cu adîncă uimire, ceea ce o distră grozav de mult pe doamna de Constantin : doamna d'Hoquincourt uitase de existența domnului d'Antin.

Doamna de Constantin nu auzi aprecieri cu adevărat primejdioase pentru amica ei decît în salonul doamnei de Serpierre.

— Cum se poate, spunea doamna de Constantin prietenei sale, să aibă cineva pretenția să-și mărite fata, atît de urîtă și de ridicolă, cu un tînăr bogat din Paris, care tînăr nu i-a adresat niciodată un singur cuvînt încurajator ? Asta-i curată nebunie ! Ar fi nevoie de multe milioane ca un parizian să îndrăznească să intre într-un salon însoțit de asemenea arătare.

— Domnul Leuwen nu e dintr-ăștia, nu-l cunoști. Dacă ar iubi-o, nici nu s-ar sinchisi de gura lumii, nici n-ar auzi-o măcar.

Și timp de cinci minute încercă să o lămurească asupra caracterului lui Lucien. Lămuririle acestea izbuteau s-o pună pe doamna de Constantin pe gînduri.

După ce o văzu însă de cinci-șase ori pe buna Théodelinde, se simți mișcată de duioasa ei prietenie față de Lucien. Nu era iubire, biata fată nu îndrăznea, cunoscîndu-și poate și chiar exagerîndu-și neajunsurile boiului și ale chipului. Mama ei era cea care avea pretenții, întemeiate pe faptul că înalta ei noblețe lorenă ar onora chiar prea mult pe un mic burghez.

— La ce servește această strălucire la Paris ? îi spuse Théodelinde într-o zi.

Bătrînul domn de Serpierre îi plăcu, de asemenea, mult doamnei de Constantin, prin inima sa atît de bună, deși își petrecea timpul susținînd teorii cumplite.

— Asta-mi amintește, spunea doamna de Constantin prietenei sale, de ceea ce ni se cerea să admirăm atîta la „Sacré-Coeur" : pe bunul duce N... N... N..., poruncind să i se înhame caii la trăsură la ora șapte dimineața în

luna februarie, pentru a se duce să ceară *tăierea mîinii*[1]. (Se discuta atunci în Camera Pairilor legea sacrilegiului, fiind vorba să se stabilească pedeapsa pentru hoţii de vase sfinte din biserici.)

Doamna de Constantin, cu chipul ei frumos, puţin cam comun, dar atît de aţîţător, cu felul ei activ de-a fi şi cu politeţea-i desăvîrşită, obţinu uşor împăcarea prietenicei ei cu familia de Serpierre. Doamna de Serpierre spuse, cu înţeles, ultima oară cînd se discută acea gingaşă chestiune:

- Rămîn la părerea mea.

Bine, scumpa mea amică, spuse bunul locotenent al regelui la Colmar, dar să nu mai vorbim despre asta; altminteri, oamenii răi ar spune că mergem la vînătoare de soţi.

De şase ani, bunul domn de Serpierre nu mai găsise un cuvînt alt de aspru, care făcu epocă în familie, restabilind reputaţia lui Lucien, pînă atunci seducătorul de care credinţa al doamnişoarei Théodelinde.

În fiecare zi, de teama unor eventuale întîlniri plicticoase cu vreun *abonat* pe care ar fi trebuit să-i primească cu bunăvoinţă, cele două prietene făceau lungi promenadări la „Vînătorul verde". Doamna de Chasteller revedea cu plăcere acea fermecătoare cafenea. Acolo stabiliră ele un *ultimatum* asupra călătoriei la Paris.

Nici conştiinţa ta, atît de fricoasă, nu-ţi va putea spune expresia asta atît de umilitoare şi de vulgară — *a alerga după un iubit* — dacă-ţi juri ţie însăşi că nu vei mai vorbi niciodată cu el.

Ei bine, fie! spuse doamna de Chasteller, agăţîndu-se de ideea aceasta. Cu asemenea condiţie consimt, şi scrupulele mele dispar. Dacă l-aş întîlni în Bois de Boulogne, şi dacă s-ar apropia de mine şi mi-ar vorbi, nu voi răspunde nici un cuvînt înainte de-a fi văzut din nou „Vînătorul verde".

---

[1] La 20 aprilie 1825, Camera Deputaţilor a adoptat, după dezbateri îndelungate, „legea sacrilegiului"; profanarea vaselor sfinte era pedepsită cu moartea, execuţia fiind precedată de tăierea mîinii drepte. Legea aceasta nu a fost niciodată aplicată, iar după revoluţia din iulie, a fost abolită.

Doamna de Constantin o privea mirată.

— Dacă aș vrea să vorbesc cu el, aș pleca la Nancy, și numai dacă aș fi în trecere pe aici, mi-aș permite să-i răspund.

Urmă un moment de tăcere.

— Asta-i un angajament, spuse doamna de Chasteller, cu o seriozitate care stîrni surîsul doamnei de Constantin, iar apoi o cufundă într-o dispoziție sumbră.

A doua zi, ducîndu-se la „Vînătorul verde", doamna de Constantin observă în trăsură o ramă reprezentînd o frumoasă *Sfînta Cecilia*, gravată de Perfetti și oferită cîndva doamnei de Chasteller de către Lucien. Doamna de Chasteller îl rugă pe proprietarul cafenelei să pună gravura deasupra tejghelei.

— *Poate am să ți-o cer cîndva înapoi*. Niciodată, spuse în șoaptă, îndepărtîndu-se cu doamna de Constantin, nu voi avea slăbiciunea să-i spun domnului Leuwen un singur cuvînt cît timp gravura va fi aici. Aici a început preocuparea *fatală*.

— Destul cu cuvîntul *fatal* ! Slavă cerului, iubirea nu-i o *datorie*, e o plăcere : să n-o luăm în tragic. Cînd vîrsta ta, adunată cu a mea, va da cincizeci de ani, atunci vom fi triste, înțelepte, lugubre, după pofta inimii tale, și vom judeca în felul ăsta frumos, întocmai ca socrul meu : „Plouă, cu atît mai rău ! E vreme frumoasă, tot cu atît mai rău !" Te plictiseai grozav, făcînd pe supărata față de Paris, cînd iată că sosește un tînăr frumos...

— Nu e însă foarte bine...

— Sosește un tînăr, fără nici un fel de epitet, îl iubești, te preocupă, plictiseala își ia zborul departe, și tu numești iubirea aceasta *fatală* !

Hotărîndu-se plecarea, izbucniră neînțelegeri mari cu domnul de Pontlevé în privința asta. Din fericire, cea mai mare parte a dialogului era susținută de doamna de Constantin, de a cărei veselie, uneori ironică, marchizul se temea grozav.

— Femeia asta *spune tot*, nu e greu să fii amabil cînd nu-ți refuzi nimic, repeta într-o seară, foarte înțepat, doamnei de Puy-Laurens, nu e greu să fii spiritual cînd îți îngădui tot !

— Ei bine, scumpul meu marchiz, invit-o pe doamna de Serpierre, pe care o vezi acolo, să nu-şi refuze nimic, şi vom vedea dacă ne vom distra.

— Veşnic ironii, răspunse marchizul supărat, nimic nu e sfînt în ochii acestei femei.

— Nici o femeie pe lume nu-i inteligentă ca doamna de Constantin, spuse domnul de Sanréal luînd cuvîntul cu un aer impunător, şi dacă-şi bate joc de nişte pretenţii caraghioase, cine-i de vină?

Pretenţii? spuse doamna de Puy-Laurens, curioasă să vadă pe cei doi barbaţi la sfadă.

Da, adăuga de Sanréal cu un aer greoi, pretenţiile, bineînţeles...

Fericit că are o idee, dar şi mai fericit de aprobarea doamnei de Puy-Laurens, lucru ce nu i se mai întîmplase poate niciodată, domnul de Sanréal vorbi un sfert de oră în şir, întorcîndu-şi biata idee pe toate părţile.

— E ceva mai caraghios, doamnă, spuse doamna de Constantin în şoaptă doamnei de Puy-Laurens, decît un om lipsit de inteligenţă care se întîlneşte cu o idee? E scandalos!

Rîsul în hohote al celor două doamne fu interpretat de Sanréal ca un semn de aprobare. „Fiinţa aceasta amabilă trebuie să mă adore." Doamna de Constantin avea dreptate.

I se oferiră două sau trei dineuri splendite, care strînseră laolaltă toată societatea bună din Nancy. Cînd domnul de Sanréal, făcîndu-i curte doamnei de Constantin, nu mai ştia ce să-i spună, doamna de Constantin îi ceru votul, la colegiul electoral, pentru a suta oară. Era sigură de cine ştie ce asigurare ciudată. Îi jură că-i este devotat el, omul lui de afaceri, notarul şi arendaşii săi.

— Şi în plus, doamnă, vă voi vizita la Paris.

— La Paris, nu te voi primi decît o dată pe săptămînă, spuse privind-o pe doamna de Puy-Laurens. Aici ne cunoaştem cu toţii, acolo m-ai compromite. Un tînăr cu averea dumitale, caii dumitale, situaţia dumitale în lume! O dată pe săptămînă e prea mult: două vizite pe lună, cel mult.

Niciodată de Sanréal nu fusese atît de măgulit. Ar fi luat act bucuros, înaintea notarului, de lucrurile amabile pe care i le spunea doamna de Constantin, o femeie de duh!

Îi dădea acest titlu de cel puţin douăzeci de ori pe zi, cu o voce de stentor, ceea ce producea un mare efect şi dădea greutate cuvintelor lui. Din cauza ochilor ei frumoşi, se certă cu domnul de Pontlevé, căruia îi declară răspicat că se va prezenta înaintea corpului electoral, cu condiţia să nu presteze jurămîntul lui Ludovic-Filip.

— Cine în Franţa mai crede azi în *jurămînt*? Oare Ludovic-Filip crede într-ale sale? Mă opresc niște hoţi în colţul unei păduri, sînt trei contra unu, şi-mi cer un jurămînt. Cum l-aş putea refuza? Aci hoţul este guvernul, care vrea să-mi fure dreptul, propriu oricărui francez, de-a alege un deputat. Guvernul are prefecţii săi, jandarmii săi, cum l-aş putea combate? Nu, zău, am să-l duc cu vorba, aşa cum îşi duce şi el partizanii „Zilelor glorioase"!

Din ce pamflet luase domnul de Sanréal aceste trei fraze? Căci nimeni nu-l bănui că le-ar fi născocit singur. Doamna de Constantin, care-i furniza idei în fiecare seară, s-ar fi ferit să răspîndească asemenea aprecieri ce l-ar fi putut jigni pe prefectul departamentului. Era faimosul domn Dumoral, renegat celebru, altădată, înainte de 1830, liberal declamator, dar care a înfundat frumuşel închisoarea. Vorbea neîncetat de cele opt luni de şedere la „Sainte-Pélagie", sub Carol al X-lea. De fapt, nu era atît de prost, ba dobîndise chiar oarecare pătrundere de cînd îşi schimbase hramul, şi pentru nimic în lume n-ar fi riscat doamna de Constantin o vorbă cu adevărat imprudentă. Domnul Dumoral ţinea o direcţie generală, cu un salariu anual de patruzeci de mii de franci, şi Parisul; ca să reuşească, era nevoit să accepte dispreţul în faţă de două-trei ori pe săptămînă; doamna de Constantin ştia că un bărbat pus la asemenea regim nu prea e simţitor la graţiile unei femei frumoase. În momentul de faţă, domnul Dumoral voia să iasă în chip strălucit din alegeri şi să treacă la o altă prefectură, deoarece sarcasmele *Aurorei* (jurnalul liberal al domnului Gauthier), veş-

nicele citări din părerile altădată liberale ale domnului Dumoral, îl *demoralizaseră* cu totul în departament, după expresia celor din partea locului.

Suprimăm aici opt sau zece pagini despre faptele și gesturile domnului Dumoral pregătindu-și alegerile, lucru adevărat, dar adevărat ca Morga, adică un gen de adevăr sinistru, pe care-l lăsăm în seama romanelor format in-12 pentru servitoare.[1] Să ne întoarcem la Paris, la ministrul domnului Dumoral. La Paris, manoperele oamenilor de la [illegible] sînt mai puțin de regretat.

CAPITOLUL XLI

[illegible] zilei cînd numele lui Lucien apăruse atît de [illegible] în *Monitor*, raportorul la Consiliul de stat, doborît [illegible] de oboseală și de silă, ședea lîngă mama sa, într-un ungher [illegible] al salonului, ca Mizantropul. Copleșit de complimentele a căror țintă fusese ziua întreagă, cuvintele „carieră superbă", „viitor frumos", întîiul pas strălucit"... [*loa liber*] fluturau înaintea ochilor lui și-i stîrneau durere de cap. Era îngrozitor de obosit din pricina răspunsurilor, cele mai multe fără nici o tragere de inimă [illegible] dar tocmite, la atîtea complimente, prea bine întocmite toate și mai ales prea bine rostite, acesta fiind talentul celui ce locuiește la Paris.

Mamă, iată deci fericirea ! îi spuse mamei sale cînd rămaseră singuri.

- Fiul meu, nu există fericire acolo unde-i oboseală prea mare, exceptînd cazul în care îți distrezi spiritul sau cînd închipuirea ia asupră-și sarcina să zugrăvească în culori vii fericirea viitoare. Complimentele repetate de prea multe ori sînt foarte plicticoase, și nu ești nici destul de copil, nici destul de bătrîn, nici destul de ambițios și nici destul de vanitos ca să rămîi mut de admirație și cu fața unei uniforme de raportor la Consiliul de stat.

[1] E vorba de romanele senzaționale.

Domnul Leuwen nu se arătă decît la un ceas după sfîrșitul spectacolului de la Operă.

— Mîine la ora opt, spuse fiului său, te prezint ministrului, dacă n-ai ceva mai bun de făcut.

A doua zi, la ora opt fără cinci minute, Lucien se afla în mica anticameră din apartamentul tatălui său.

Bătură opt ceasuri, opt și un sfert.

— Pentru nimic în lume, domnule, spuse vechiul valet, Anselme, lui Lucien, n-aș intra la domnul înainte de a auzi soneria.

În sfîrșit, la ora zece și jumătate se auzi soneria.

— Îmi pare rău că te-am făcut să aștepți, amice, spuse domnul Leuwen cu bunătate.

— Pe mine, n-are a face, dar pe ministru !

— Ministrul e făcut să aștepte cînd trebuie. Are, zău, mai multă nevoie de mine decît eu de el, are nevoie de banca mea și se teme de salonul meu. E cu totul altceva, însă, că ți-am procurat două ore de plictiseală ție, fiul meu, un om pe care-l iubesc *și pe care-l stimez,* adăugă rîzînd. Am auzit bătînd ora opt, dar mă simțeam cam înădușit și-am vrut să aștept să-mi treacă. La șaizeci și cinci de ani, viața-i o problemă... și nu trebuie s-o încurcăm cu dificultăți închipuite... Cum te-ai îmbrăcat însă ! spuse, întrerupîndu-se. Ai un aer prea tînăr ! Du-te și-ți pune o haină ceva mai veche, o vestă neagră, zburlește-ți puțin părul... tușește de cîteva ori, încearcă să pari de douăzeci și opt, treizeci de ani. Întîia impresie cîntărește greu la imbecili, și un ministru trebuie tratat întotdeauna ca un imbecil, căci n-are timp să gîndească. Amintește-ți că nu trebuie să fii niciodată prea bine îmbrăcat cît timp vei lucra într-un minister.

După ce-și făcură toaleta, care dură mai bine de un ceas, porniră. Contele de Vaize nu plecase... Ușierul făcu o primire zeloasă numelui domnilor Leuwen și-i anunță numaidecît.

— Excelența-sa ne aștepta, spuse domnul Leuwen fiului său, străbătînd trei saloane, în care solicitatorii erau eșalonați după meritul și treapta lor în lume.

Domnii Leuwen găsiră pe excelența-sa foarte ocupată să pună în ordine, pe un birou de lemn de lămîi, cizelat cu prost gust, trei sau patru sute de scrisori.

— Mă găsești ocupat cu circulara mea, scumpul meu Leuwen. Trebuie să fac o circulară care va fi sfîrtecată de *Național*, de *Gazeta* etc., și domnii funcționari ai mei mă fac să aștept de două ceasuri colecția de circulare ale înaintașilor mei. Sînt curios să știu cum au trecut hopul. Îmi pare rău că n-am făcut-o încă, un bărbat inteligent ca dumneata mi-ar putea atrage luarea-aminte asupra frazelor ce s-ar putea expune criticii.

Excelența-sa urmă astfel mai departe douăzeci de minute, în care timp Lucien îl studia.

Domnul de Vaize arăta ca un om de 50 de ani; era înalt și destul de voinic. Părul frumos, cam încărunțit, trăsăturile foarte regulate și portul drept al capului dispuneau în favoarea lui, însă impresia aceasta era trecătoare. La a doua privire, observai o frunte joasă, acoperită cu încrețituri, excluzînd orice urmă de gîndire. Lucien, uimit și necăjit totodată, găsi acestui mare administrator un aer mai mult decît comun, aerul unui valet. Avea niște brațe lungi, cu care nu știa ce să facă, și, mai rău încă, lui Lucien i se păru că excelența-sa căuta să facă grații impunătoare, vorbea prea tare și se asculta vorbind.

Domnul Leuwen, întrerupînd oarecum elocința ministrului, găsi momentul să rostească cuvintele sacramentale:

— Am onoarea să prezint excelenței-voastre pe fiul meu.

— Vreau să mi-l fac prieten, va fi primul meu aghiotant. Vom avea mult de lucru. Trebuie să-mi îndes în cap caracterul celor optzeci și șase de prefecți ai mei, să-i stimulez pe flegmatici, să țin în frîu zelul imprudent care provoacă mînia, auxiliar intereselor partidului advers, și să luminez mințile mărginite. Bietul N... (înaintașul) a lăsat toate într-o dezordine generală. Funcționarii pe care i-a băgat aici, în loc să-mi răspundă prin fapte și noțiuni exacte, îmi servesc fraze frumoase. Mă vedeți aici, la biroul acelui sărman Corbère. Cine mi-ar fi spus, cînd combăteam, în Camera Pairilor, vocea lui subțire de motan stilcit în bătăi, că mă voi așeza în fotoliul său?

Era un cap strîmt, cu vederi înguste, dar nu-i lipsea judecata în lucrurile pe care le întrezărea. Avea pătrundere, era însă antipodul elocvenței, pe lîngă faptul că mutra lui de motan îmbufnat inspira pînă și celor mai indiferenți poftа să-l contrazică. Domnul de Villèle ar fi trebuit să-și asocieze un bărbat elocvent, pe Martignac, de pildă...

Urmă o disertație asupra sistemului domnului de Villèle. Apoi domnul de Vaize dovedi că justiția e prima nevoie a societăților. De la aceasta, trecu la explicația cum și ce fel buna-credință stă la temelia creditului. Spuse apoi că un guvern parțial și nedrept *se sinucide* cu propriile-i mîini etc., etc.

Prezența domnului Leuwen părea să-i fi impus la început, dar îndată apoi, îmbătat de propriile-i cuvinte, uită că vorbește înaintea unui om ale cărui vorbe de duh le repeta tot Parisul, își luă aere importante și sfîrși cu elogiul cinstei predecesorului său, despre care se spunea, îndeobște, că ar fi economisit opt sute de mii de franci timp de un an, cît fusese ministru.

— Asta e prea mult pentru mine, scumpul meu conte, îi spuse domnul Leuwen și plecă repede.

Ministrul era însă pornit pe vorbă și dovedi secretarului său intim că, fără cinste, un ministru nu poate fi mare.

În timp ce era singurul obiect al elocvenței ministrului, Lucien găsi că acesta avea o înfățișare banală.

În sfîrșit, excelența-sa îl instală pe Lucien într-un birou splendit, la douăzeci de pași de cabinetul său particular. Lucien rămase surprins văzînd încîntătoarea grădină spre care dădeau ferestrele lui, ceea ce alcătuia un plăcut contrast cu uscăciunea tuturor senzațiilor ce-l năpădeau. Lucien privi copacii cu duioșie. Așezîndu-se, văzu praf pe spetеaza fotoliului său.

„Înaintașul meu n-avea asemenea preocupări", își spuse rîzînd.

Apoi, văzînd scrisul cuminte, foarte gros și foarte îngrijit al predecesorului său, încercă sentimentul *vechiturii* în cel mai înalt grad. „Mi se pare că acest cabinet miroase a elocvență goală și a emfază searbădă." Dete jos din cui două sau trei gravuri din Școala franceză : *Ulise oprind*

carul Penelopei, [loc liber] de domnii Fragonard [1], sau Le Barbier etc., și le repartiză celorlalte birouri. Mai tîrziu le înlocui cu cîteva gravuri de Anderloni și de Morghen.

Ministrul trecu pe la el după o oră, înmînîndu-i o listă de douăzeci și cinci de persoane ce trebuiau invitate pentru a doua zi.

— Am hotărît ca în clipa cînd orologiul ministerului bate ceasul, portarul îți va aduce toate scrisorile adresate mie. Tot ce vei remite, neîntrziat, tot ce va veni de la Tuileries sau de la alte ministere, le vei deschide pe celelalte toate și-mi vei face cîte un extras de cel mult două rînduri, timpul fiindu-mi prețios.

Îndată după plecarea ministrului, opt sau zece funcționari veniră să facă cunoștință cu domnul raportor la Consiliul de stat, a cărui înfățișare hotărîtă și rece nu le prevestea nimic bun. În tot timpul zilei, aproape pe de-a-ntregul absorbită de un ceremonial strident de fals, Lucien se arătă mai rece și mai ironic chiar decît la regiment. I se părea că au trecut zece ani de necruțătoare experiență din acea clipă a debutului său la Nancy, cînd se arăta rece numai ca să evite o glumă ce i-ar fi putut atrage un duel. Pe atunci îi venea, deseori, destul de greu să-și stăpînească o răbufnire de veselie. Cu riscul tuturor glumelor grosolane și al tuturor duelurilor din lume, ar fi vrut să se joace de-a v-ați ascunselea cu camarazii săi din Regimentul 27. Azi nu avea nevoie decît să nu-și ascundă prea mult dezgustul adînc ce i-l inspirau toți oamenii. Răceala lui de atunci i se părea vesela îmbufnare a unui copil de 15 ani. Acum avea impresia că se afundă în noroi. Răspunzînd la salutul tuturor funcționarilor ce veneau să-l vadă, își spunea: „Am fost înșelat la Nancy pentru că nu eram destul de încrezător, aveam naivitatea și iluziile unei inimi oneste, nu eram destul de ticălos. O, cît de înțeleaptă era întrebarea tatălui meu: *Ești destul de ticălos!?* Trebuie să mă pustnicesc sau să devin tot atît de

[1] *Fragonard, Jean-Honoré* (1732—1806), cunoscut pictor și gravor francez, ale cărui opere se caracterizează printr-o grație oarecum licențioasă; înainte de revoluția din 1789 a fost unul din cei mai căutați pictori ai epocii.

dibaci ca toți șefii și subșefii aceștia care vin să-i spună : «Bine-ați venit» domnului raportor la Consiliul de stat. Desigur, primele furturi din fînul cailor sau din rufăria destinată spitalelor, pe care va trebui să le trec cu vederea, mă vor dezgusta. La schit, însă, trăind o viață nevinovată, a cărei singură crimă e mistificarea cîtorva țărani din împrejurimi sau a novicilor, vanitatea mea rănită mi-ar lăsa oare vreo clipă de odihnă ? Cum să mistui ideea de a fi intelectualicește inferior tuturor contemporanilor mei ?... Să învățăm, așadar, dacă nu să furăm, măcar *să trecem cu vederea furtul excelenței-sale,* ca toți funcționarii ăștia, pe care i-am cunoscut astăzi."

Expresia pe care-o imprimă fizionomiei asemenea idei nu-i tocmai aceea care trebuie cînd e vorba să se înfiripe vreun dialog ușor și de bun-gust între oameni ce se văd pentru întîia dată.

După această primă zi de minister, aceasta era forma pe care o luase mizantropia lui Lucien : nu se gîndea la oameni cînd nu-i vedea, dar prezența lor ceva mai stăruitoare îl supăra, devenindu-i după puțin timp nesuferită.

Și, culmea, acasă își găsi tatăl într-o dispoziție excelentă.

— Iată două mici mandate de plată, îi spuse. Sînt urmările firești ale demnităților dumitale de azi-dimineață.

Erau două abonamente la Operă și la Opera Comică.

— Ah, tată, plăcerile astea mă înfricoșează !

— Mi-ai acordat un an și jumătate în loc de-un an pentru o anumită situație socială. Și ca să mă simt pe deplin mulțumit, făgăduiește-mi că vei petrece în fiecare seară cîte o jumătate de ceas în aceste *temple ale plăcerii,* îndeosebi către sfîrșitul plăcerilor, adică la ora unsprezece.

— Îți făgăduiesc. Așadar, nu voi avea nici o sărmană oră de liniște în tot timpul zilei !

— Ba da, duminica !

A doua zi, ministrul îi spuse lui Lucien :

— Te însărcinez să primești dumneata mulțimea aceasta care dă năvală la un ministru nou numit. Înlătură-l pe intrigantul parizian, strecurat o dată cu femeile nu prea virtuoase, oamenii ăștia-s capabili de orice, chiar de cele mai mari ticăloșii ; fii primitor cu bietul provin-

cial, urmărit de cine știe ce idee fixă. Solicitantul care poartă cu desăvîrșită eleganță o haină jerpelită e un pungaș, locuiește la Paris, și dacă ar fi ceva de capul lui, l-aș întîlni în vreun salon oarecare, ar găsi pe cineva să mi-l prezinte și să răspundă pentru el.

După cîteva zile, Lucien pofti la masă un pictor, om foarte inteligent. Lacroix, omonimul unui prefect destituit de domnul de Polignac [1], și tocmai în seara aceea ministrul nu invitase decît prefecții. Seara, cînd contele de Vaize era singur în salon, cu soția sa și cu Lucien, se prăpădi de rîs amintindu-și de figurile încordate ale prefecților, care, văzînd în pictor un candidat la prefectură, menit să-i înlocuiască, îl priveau cu gelozie.

— Ca să agravez echivocul, spunea ministrul, m-am adresat de zece ori lui Lacroix, și numai în chestiuni serioase, administrative.

— De aceea avea un aer atît de plictisit și de plictisitor, spuse mărunta contesă de Vaize, cu vocea ei blîndă și timidă. Era de nerecunoscut : îi vedeam mutrișoara spirituală deasupra florilor de pe tavă, dar nu puteam ghici ce i s-a făcut. Va blestema dineul acesta al dumitale.

— Nu se blestemă un dineu luat la un ministru, spuse contele de Vaize, pe jumătate serios.

„Iată ghicitoarea lesului", gîndi Lucien.

Doamna de Vaize, foarte simțitoare la asemenea lovituri de mănușă, se moliorise.

„Micul Leuwen mă va face să joc un rol tare prost în ochii tatălui său."

— Vrea să i se cumpere cîteva tablouri, răspunse ministrul pe un ton vesel și, zău, la recomandația dumitale, am să-i fac niște comenzi. Observ că, într-un fel sau altul, vine aici de două ori pe săptămînă.

— Adevărat ? Îmi făgăduiești că vei achiziționa cîteva tablouri de-ale lui ? Și fără să fie nevoie să te solicite ?

— Pe cuvîntul meu !

— În cazul ăsta, fac dintr-însul un amic de-al casei.

[1] *Polignac, Auguste-Jules-Armand-Marie, de* (1780—1847), ministru de externe și ultimul președinte de consiliu al lui Carol al X-lea ; politician ultrareacționar.

— Așadar, doamnă, vei avea doi oameni de duh : pe domnii Lacroix și Leuwen.

Ministrul profită de vorbele acestea amabile ca să glumească pe seama lui Lucien, cam prea aspru în privința greșelii de a fi invitat la masă pe domnul Lacroix, pictorul de subiecte istorice.

Lucien, iarăși lucid, răspunse excelenței-sale pe un ton de desăvîrșită egalitate, ceea ce-l izbi neplăcut pe ministru. Lucien își dete seama, dar vorbi mai departe cu o ușurință care-l umplu de uimire și-l amuză.

Îi plăcea să fie la un loc cu doamna de Vaize, frumoasă, foarte timidă, bună și care, vorbind cu el, uita cu totul că e o femeie tînără, iar el un bărbat tînăr, lucru care-i convenea de minune eroului nostru. „Iată-mă astfel, își spunea, în toată intimitatea cu două ființe al căror chip nici nu-l cunoșteam săptămîna trecută, și dintre care una mă atrage mai ales cînd mă atacă, iar cealaltă mă interesează!"

Depuse multă luare-aminte la lucru, părîndu-i-se că ministrul vrea să profite de acea ocazie de nume în invitația la masă ca să-i atribuie amabila ușurătate a primei tinereți. „Sînteți un mare administrator, domnule conte, în privința aceasta vă respect, dar cînd e vorba de împunsături, vă stau la dispoziție, și, dat fiiind onorurile de care vă bucurați, prefer să risc a fi puțin cam prea îndrăzneț decît să mă las lovit în demnitatea mea. Ceea ce vă va arăta, de altfel, că mie nu-mi pasă de slujba mea, în timp ce dumneavoastră vă închinați la a dumneavoastră."

După o săptămînă trăită în felul acesta, Lucien se simți cu picioarele pe pămînt, învinsese lovitura primită în ultima seară petrecută la Nancy. Din remușcare că nu-i scrisese domnului Gauthier, îi adresă o scrisoare nesfîrșită și, la drept vorbind, cam imprudentă. O semnă cu un pseudonim și-l însărcină pe prefectul de Strasbourg s-o pună la cutie. „Venind de la Strasbourg, își spuse, poate că-i va scăpa doamnei Cunier și comisarului de poliție al renegatului Dumoral."

Îl cuprinse curiozitatea să urmărească, prin diversele birouri, corespondența acelui Dumoral, de care se temea pare-că și contele de Vaize. Erau în dîrdora alegerilor și a

chestiunii spaniole. Domnul Dumoral, vorbind de Nancy, îl distră nespus. Era vorba de domnul de Vassignies, om foarte primejdios, de domnul Du Poirier, personaj mai puțin redutabil, care va fi cucerit cu o decorație și cu un debit de tutun pentru sora lui etc., Acești sărmani prefecți, în panică de a pierde alegerile și exagerîndu-și greutățile față de ministrul lor, aveau darul să-l smulgă din ghearele melancoliei.

CAPITOLUL XLII

Aceasta era felul de viață al lui Lucien : șase ore la biroul din strada Grenelle, dimineața, cel puțin o oră la Operă, seara. Tatăl său, fără să-i fi spus nimic, îl prăvălise într-o muncă de fiecare clipă.

E singurul mijloc, spunea el doamnei Leuwen, să evităm sinuciderea, în eventualitatea că am ajuns aici, deși nu-mi vine a crede. Numai virtutea lui, atît de plicticoasă, l-ar mai împiedica să ne părăsească, și în afară de asta, dragostea de viață și curiozitatea de a se lupta cu lumea întreagă.

Din prietenie față de soția sa, domnul Leuwen s-a străduit trup și suflet să rezolve această problemă.

— Nu poți trăi fără fiul dumitale, îi spunea, și nici eu fără dumneata. Îți mărturisesc că de cînd îl urmăresc îndeaproape, nu mi se pare atît de searbăd. Răspunde uneodată chiar și împunsăturilor ministrului său, iar acesta-l admiră. În definitiv, replicile tinerești ale lui Lucien, puțin cam prea sincere, sînt mai reușite decît vechile înțepături, fără duh, ale lui de Vaize... Rămîne de văzut cum va reacționa față de întîia pungășie a excelenței sale.

— Lucien își face mereu ideea cea mai înaltă despre talentele domnului de Vaize.

— Pe asta ne bizuim și noi. Trebuie să-i întreținem cu grijă admirația. Pentru noi e un lucru de cea mai mare însemnătate. Mie nu-mi va mai rămîne după ce voi

tăgădui cît voi putea de mult pungășia, decît să spun: „Un ministru atît de talentat e oare prea mult plătit cu patru sute de mii de franci anual?“ Totodată, îi voi dovedi că și Sully a fost un hoț. După alte trei-patru zile, mă voi folosi de *rezerva* [1] mea, care-i splendită: Generalul Bonaparte, în 1796, în Italia, fura. Ai fi preferat un bărbat cinstit ca Moreau [2], care mînca bătaie, în 1799, la Cassano, la Novi etc.? Vistieria cheltuia poate cu Moreau două sute de mii de franci, iar cu Bonaparte, trei milioane... etc. Sper că Lucien nu va mai avea ce răspunde și îți garantez, de șederea sa la Paris atîta timp cît îl va admira pe domnul de Vaize.

— Dacă putem ajunge cu bine pînă la sfîrșitul anului, spuse doamna Leuwen, își va fi uitat de doamna de Chasteller.

— Nu știu, i-ai dat o inimă atît de statornică! Nu te-ai putut desprinde niciodată de mine, m-ai iubit întotdeauna, cu toată purtarea mea detestabilă. Pentru o inimă dintr-o bucată, așa cum i-ai dăruit-o fiului dumitale, i-ar trebui o nouă înclinare. Aștept o împrejurare prielnică să-l prezint doamnei Grandet.

— E foarte frumușică, foarte tînără, foarte strălucitoare.

— Și, în plus, vrea să aibă o mare pasiune.

— Dacă Lucien are să bage de seamă cît e de afectată, are s-o ia la sănătoasa etc..., etc..., etc.

Într-o zi cu soare, către ora două și jumătate, ministrul intră în biroul lui Lucien, stacojiu, cu ochii bulbucați, ca și cum și-ar fi ieșit din minți.

— Aleargă după tatăl dumitale... Dar mai întîi copiază telegrama asta... Și ia, te rog, o copie și după nota asta, pe care o trimit la *Jurnalul Parisului*... Îți dai seama de însemnătatea acestui lucru și că e vorba de un secret...

---

[1] *Rezerva*, în sens militar; cu înțeles de argument ultim, suprem.

[2] *Moreau, Jean-Victor* (1763—1813), general francez, unul din comandanții trupelor revoluționare franceze. La Cassano și Novi, localități din Italia, armatele comandate de Moreau au fost înfrînte de armatele ruso-austriece, comandate de Suvorov.

Şi adăugă, în timp ce Lucien copia :

— Nu te sfătuiesc să iei cabrioleta ministrului, ştii bine pentru ce. Ia o cabrioletă din faţa porţii centrale, dă-i şase franci avans şi, în numele Domnului, caută-l pe tatăl dumitale înainte de închiderea Bursei, la ora trei şi jumătate, după cum ştii...

Lucien, gata de plecare şi cu pălăria în mînă, se uita la ministru, care gîfîia şi abia putea să mai vorbească. Cînd îl văzuse intrînd, crezuse că-i înlocuit, dar cuvîntul *telegramă* îl pusese pe calea cea bună.

Ministrul ieşi în grabă, apoi se întoarse şi-i spuse pe un ton poruncitor :

— Îmi vei înmîna personal, personal, domnule, cele două copii pe care le-ai făcut, şi jură-mi pe viaţa dumitale că nu le vei arăta decît tatălui dumitale !

Şi spunînd aceasta, ieşi iarăşi în grabă.

„Iată un ton foarte grosolan şi ridicol, îşi spuse Lucien. Tonul acesta atît de jignitor nu-mi poate sugera decît o răzbunare mult prea uşoară. Bănuielile îmi sînt, aşadar, confirmate, gîndea Lucien, gonind cu cabrioleta. Excelenţa-sa joacă desigur la bursă... Şi eu nu sînt, nici mai mult, nici mai puţin, decît complicele unei pungăşii."

Lucien îşi găsi cu mare greutate tatăl ; în cele din urmă, cum vremea, deşi rece, era frumoasă şi însorită, se gîndi să-l caute pe bulevard, şi-l găsi în contemplaţie înaintea unui peşte enorm, expus în colţul străzii Choiseul.

Domnul Leuwen îl primi destul de rău şi nu vru să se suie în cabrioletă nici în ruptul capului.

— S-o ia dracu de cabrioletă, că-mi pot frînge gîtul, nu mă sui decît în trăsura mea, chiar dacă toate bursele din lume ar închide fără mine !

Lucien alergă să-i aducă trăsura, din colţul străzii de la Paix, unde aştepta. În sfîrşit, la trei şi un sfert, în clipa cînd era să închidă, domnul Leuwen intră la Bursă.

Se întoarse acasă abia la ora 6.

— Du-te la ministrul tău, du-i acest cuvîntel şi aşteaptă-te la o primire neplăcută.

„Ei bine, oricît e el de ministru, îi voi răspunde hotărît", îşi spuse Lucien, foarte înţepat că trebuie să joace

un rol într-o pungășie. Îl găsi pe ministru înconjurat de douăzeci de generali. „Un motiv în plus să fiu hotărît", își spuse. Se anunța tocmai masa. Mareșalul N... oferea brațul doamnei de Vaize. Ministrul, în picioare, în mijlocul salonului, făcea pe oratorul, dar văzîndu-l pe Lucien, nu-și mai termină fraza. Ieși ca o săgeată, făcîndu-i semn să-l urmeze ; ajuns în cabinetul său, închise ușa cu cheia și se repezi asupra biletului. Cît pe-aci să înnebunească de bucurie, îl strînse pe Lucien în brațele-i lungi, cu căldură, în mai multe rînduri.

Lucien, în picioare, cu haina neagră încheiată pînă-n bărbie, îl privea cu dezgust. „Iată deci un hoț, își spunea, un hoț în plină acțiune ! La bucurie, ca și atunci cînd se teme, are gesturi de lacheu".

Ministrul uitase și de masă ; era întîia oară cînd juca la bursă și își ieșise din fire de pe urma unui cîștig de cîteva mii de franci. Ce e mai nostim, încerca un fel de mîndrie din pricina aceasta, se simțea ministru în toată puterea cuvîntului.

— Amice, e divin ! îi spuse lui Lucien, în timp ce se îndreptau spre sufragerie. De altfel, vom vedea mîine la revînzare.

Toată lumea era la masă, dar din respect față de excelența-sa, nimeni nu îndrăznise să înceapă. Sărmana doamnă de Vaize era roșie și înăbușită de spaimă. Cei douăzeci și cinci de invitați, așezați în tăcere, simțeau că trebuie să vorbească, dar nu găseau ce să spună și-și luaseră cele mai stupide mutre din lume în timpul tăcerii aceleia silite, întreruptă din cînd în cînd de cuvintele timide și abia articulate ale doamnei de Vaize, care-i oferea o farfurie cu supă mareșalului, vecinul ei, iar gesturile de refuz ale acestuia constituiau un centru de interes deosebit de comic. Ministrul era atît de emoționat, încît își pierduse acea siguranță atît de lăudată în presă ; cu un aer năucit, luînd loc, bîlbîi cîteva cuvinte :

— O depeșă de la Tuileries...

Supa se răcise, și lumea înghețase. Tăcerea era atît de desăvîrșită și toată lumea se simțea atît de prost, încît Lucien putu auzi aceste cuvinte :

— E foarte tulburat, spunea în șoaptă vecinul său, un colonel așezat lîngă Lucien, o fi concediat ?

— E mai mult bucuros, îi răspunse pe același ton un general bătrîn, cu părul alb.

Seara, la Operă, Lucien își concentra întreaga atenție asupra tristei reflecții :

„Tatăl meu ia parte la această manoperă... S-ar putea răspunde că-și face doar meseria de bancher, c-a aflat un zvon, că profită de pe urma lui, că nu calcă nici un jurămînt... Da, dar fără făinuitori, n-ar fi nici hoți.“ Toate grațiile domnișoarei Raymonde, care veni în loja de îndată ce-l văzu, nu-i putură smulge nici un cuvînt. *Vechiul om* biruia. „Dimineața, cu hoții ; seara, cu tîrfele ! își spunea amărît. Ce e însă opinia publică ? Mă va stima pentru dimineața mea și mă va disprețui pentru că-mi petrec seara cu această biată tîrîtură. Doamnele frumoase sînt ca și Academia față de romantism, sînt și judecător, și parte... Ah ! de ce nu pot vorbi despre toate astea cu...“ Se opri în clipa cînd rostea în gînd numele doamnei de Chasteller.

A doua zi, contele de Vaize intră grabnic în biroul lui Lucien. Închise ușa cu cheia ; expresia ochilor îi era ciudată. „Doamne, ce urît e viciul !“ gîndi Lucien.

— Scumpe amice, aleargă la tatăl dumitale, spuse ministrul cu vocea sugrumată. Trebuie să-i vorbesc... *absolut*... Fă ce-i știi și adu-l la minister, pentru că, în definitiv, eu nu mă pot arăta la banca domnilor Van Peters și Leuwen !

Lucien îl privea cu luare-aminte. „Nu simte nici un pic de rușine vorbindu-mi de furtul lui !“ Lucien se înșela, domnul de Vaize era atît de frămîntat de lăcomie (era vorba să realizeze un cîștig de șaptesprezece mii de franci), încît își uita de sfiala cea mare în prezența lui Lucien. Nu din pudoare morală, dar pentru că îl credea la fel de ironic ca și tatăl său și se temea de un cuvînt neplăcut. Tonul domnului de Vaize, în clipa aceea, era al stăpînului care vorbește cu valetul său. Mai întîi, ministrul nu și-ar fi putut da seama de deosebire, deoarece,

după propria lui impresie, onora atît de mult pe omul cu care vorbea, încît nici nu putea fi lipsit de politeţe. Apoi, fiind vorba de o afacere bănească, iar el aflîndu-se în culmea tulburării, nu-şi mai dădea seama de nimic

Domnul Leuwen primi rîzînd comunicarea cu care era însărcinat fiul său.

— A, pentru că-i ministru, ar vrea să mă pună să alerg ! Spune-i din partea mea că nu mă voi duce la ministerul lui şi că-l rog foarte mult să nu vină nici el la mine. Afacerea de ieri s-a sfîrşit. Astăzi am altele.

Văzîndu-l pe Lucien că se grăbeşte să plece, îl opri :

— Mai stai puţin, ministrul tău e tare în administraţie, dar nu trebuie să-i răsfăţăm pe oamenii mari, ca nu cumva să ne neglijeze... Îmi spui că ia un ton familiar, şi chiar grosolan cu tine. *Cu tine* e de prisos. De îndată ce omul acesta nu mai declamă în mijlocul salonului său, ca un prefect deprins să vorbească singur, devine grosolan cu toată lumea. Şi-a petrecut toată viaţa reflectînd la arta cea mare de-a conduce oamenii şi de a-i îndruma spre fericire pe calea virtuţii.

Domnul Leuwen îşi privea fiul ca să vadă ce efect va avea acea frază. Lucien nu luă în seamă ridicolul cuvintelor. „Ce departe e încă de a-şi asculta interlocutorul şi de a şti să profite de greşelile lui !“ gîndi domnul Leuwen.

— E un artist, fiule. Arta lui cere o haină brodată şi o caretă, aşa cum arta lui Ingres [1] şi a lui Prud'hon [2] cere un şevalet şi o pensulă. Ai prefera un artist de o desăvîrşită politeţe, graţios, cu un ton desăvîrşit, făcînd lucrări fără valoare, sau un om cu tonul grosolan, preocupat de fondul lucrărilor şi nu de forma lor, producînd însă capodopere ? Dacă, după doi ani de ministeriat, domnul de Vaize îţi prezintă douăzeci de departamente în care agricultura a făcut un pas înainte, alte treizeci în care a sporit moralitatea publică, nu-i vei ierta o reflecţie stîngace sau chiar grosolană atunci cînd i se adresează

[1] *Ingres, Jean-Auguste-Dominique* (1780—1867), cunoscut pictor francez.

[2] *Prud'hon, Pierre-Paul* (1758—1823), pictor francez.

primului său aghiotant, un tînăr pe care-l iubește și-l stimează și care-i e de altfel necesar? Iartă-i tonul ridicol pe care și-l ia fără să-și dea seama, căci el nu e nici ridicol, nici emfatic. Rolul tău este să-i amintești, printr-o purtare hotărîtă, prin cuvinte bine alese și pătrunzătoare, care e datoria lui față de tine.

Domnul Leuwen vorbi îndelung, fără să-și poată atrage fiul în conversație. Nu-i plăcea de loc acrul lui visător.

— Am văzut trei sau patru agenți de schimb așteptînd în primul salon, spuse Lucien, ridicîndu-se ca să se întoarcă la minister.

— Amice, îi spuse tatăl său, pentru că ai ochi buni, citește-mi puțin din *Débats*, *Quotidienne* și *National*.

Lucien începu să citească cu glas tare și, fără voie, nu-și putu stăpîni un zîmbet.

— Și agenții de schimb?

— Meseria lor e să aștepte, și a mea, să citesc jurnalul.

Domnul de Vaize își ieșise parcă din fire cînd Lucien se întoarse în sfîrșit către ora 3. Lucien îl găsi în biroul lui, „unde venise de mai bine de zece ori", după cum îi spuse ușierul, în șoaptă, cu cel mai adînc respect.

— Ei bine, domnule? îl întrebă ministrul cu o înfățișare rătăcită.

— Nimic nou, răspunse Lucien cu o admirabilă liniște, tocmai acum m-am despărțit de tatăl meu, din ordinul căruia am și zăbovit atîta. Nu va veni și vă roagă stăruitor să nu vă duceți nici dumneavoastră la dînsul. Afacerea de ieri s-a isprăvit, iar astăzi are altele.

Domnul de Vaize se făcu stacojiu și părăsi în grabă biroul secretarului său. Tot minunîndu-se de noua lui demnitate, la a cărei perspectivă se închina de treizeci de ani, își dădea pentru întîia dată seama că domnul Leuwen era tot atît de mîndru de situația pe care și-o făurise în lume.

„Văd argumentul pe care se întemeiază obrăznicia acestui om, își spunea domnul de Vaize, plimbîndu-se cu pași mari în cabinetul său. Un decret regal poate face

un ministru, un decret nu poate face un om ca domnul Leuwen. Iată unde ajunge stăpînirea, nelăsîndu-ne în slujbă decît un an, doi. Oare-ar fi putut refuza vreun bancher să treacă pe la Colbert ?"

După această judicioasă comparaţie, mîniosul ministru căzu într-o visare adîncă. „N-aş putea să mă lipsesc de acest obraznic ? Cinstea lui e însă bine cunoscută, aproape tot atîta cît şi răutatea lui. E un om dedat plăcerii, un *bărbat de viaţă,* care-şi bate joc de douăzeci de ani de tot ce e mai respectabil, de rege, de religie... E un Talleyrand al bursei, înţepăturile lui fac lege în lumea aceea. Iar după revolta din iulie, *lumea aceea* se apropie din ce în ce mai mult de lumea bună, de singura care-ar trebui să aibă trecere. Oamenii cu bani sînt în locul şi în portul marilor familii din cartierul Saint-Germain... În salonul lui îşi dau întîlnire toţi oamenii inteligenţi din domeniul afacerilor... s-a strecurat pe lîngă toţi diplomaţii care se duc la Operă. Villèle îl consulta..."

La numele acesta, domnul de Vaize se înclină. Avea un ton foarte ridicat, uneori împingea siguranţa de sine pînă la punctul unde acesta ia cu totul alt nume, dar, printr-un ciudat contrast, era supus unor *crize* de neînchipuită timiditate. De pildă, i-ar fi fost nespus de greu, aproape cu neputinţă, să facă propuneri unei alte bănci. Îmbina o aprigă iubire de cîştig cu strania idee că publicul îi atribuie o cinste nepătată ; argumentul lui principal era faptul că urmase în guvern unui hoţ. După o oră întreagă de plimbare agitată prin cabinetul său, şi după ce dăduse dracului cu multă energie pe uşierul care-i anunţa nişte şefi de birou şi chiar un aghiotant regal, îşi dădu seama că-i lipseşte curajul de a-şi lua un alt bancher.

Jurnalele îl înspăimîntau prea mult pe excelenţa-sa. Vanitatea lui dădu îndărăt înaintea lenii muşcătoare a unui om de viaţă. „La urma urmelor, l-am cunoscut înainte de-a ajunge ministru... nu-mi compromit demnitatea îngăduind acestui bătrîn caustic tonul oarecum de egalitate cu care l-am lăsat să se obişnuiască."

Domnul Leuwen prevăzuse toate manevrele astea. Seara, spuse fiului său :

— Ministrul tău mi-a scris, ca un amant iubitei sale, cu înțepături. Am fost nevoit să-i răspund, și-mi pare rău. Sînt ca și tine, nu-mi place deștul de mult *metalul*, ca să mă jenez. Învață să faci operații de bursă, nimic nu-i mai simplu pentru un mare geometru, elev izgonit de la Școala politehnică. Nu există decît un principiu : prostia micului jucător la bursă e o cantitate infinită. Domnul Métral, funcționarul meu, îți va da lecții, nu de prostie, ci de arta de a o mînui.

Lucien păru foarte rezervat.

— Îmi vei face un serviciu personal dacă primești să fii mijlocitorul obișnuit dintre domnul de Vaize și mine. Morga acestui mare administrator e în luptă cu temperamentul meu egal. Se învîrtește în jurul meu, dar după ultima noastră operație n-am vrut să-i livrez decît glume. Ieri seară, vanitatea lui ajunsese la paroxism, voia să mă reducă la seriozitate, era nostim. Dacă pînă-ntr-o săptămînă nu te poate îmblînzi, se va pune bine cu tine. Cum te vei comporta cu un ministru plin de merit, care-ți face curte ? Îți dai seama de norocul de-a avea un tată ? E un lucru foarte util la Paris !

— Aș avea prea multe de spus în privința asta, dar știu că nu-ți place provincialul duios. Cît despre excelența-sa, de ce nu m-aș purta cu el în chip firesc, așa cum mă port cu toată lumea ?

— Ăsta-i mijlocul de scăpare al leneșilor, haida-de !

— Vreau să spun că voi fi rece, respectuos, lăsînd mereu a înțelege, cît se poate de limpede, că doresc să ia capăt comunicarea serioasă cu un personaj atît de mare.

— Ai fi capabil să riști tonul ușor și cam batjocoritor ? Atunci el ar spune : „Fiu demn de tatăl său !“

— Gîndul hazliu care-ți vine într-o clipă mie nu-mi vine decît după două minute.

— Bravo ! Tu vezi lucrurile pe latura nefolositoare, ba chiar, mai rău, pe *latura cinstită*. Astea-s lucruri nelalocul lor și ridicole în Franța. Uită-te la saint-simonis-

nul tău! Avea părți bune, dar, cu toate astea, a rămas odios și de neînțeles celor de la întîiul etaj, de la al doilea și chiar de la al treilea, și nu mai interesează, într-o măsură destul de mică, decît pe cei de la mansardă. Uită-te la Biserica franceză, atît de înzestrată cu rațiune, și cum se îmbogățește! Poporul nostru nu va fi la înălțimea rațiunii decît pe la anul 1900. Pînă atunci trebuie, din instinct, să vezi lucrurile pe latura lor hazlie și să nu zărești pe cea *utilă* sau pe cea *onestă* decît printr-un efort de voință. M-aș fi ferit să intru în asemenea amănunte înainte de plecarea ta la Nancy, acum îmi face însă plăcere să stau de vorbă cu tine. Cunoști planta aceea despre care se spune că-i merge cu atît mai bine cu cît e mai mult călcată în picioare? Aș vrea să am și eu una, dacă există; i-aș cere-o prietenului meu Thouin, și ți-aș trimite un buchet. Planta asta e icoana purtării tale față de domnul de Vaize.

— Dar, tată, recunoștința...

— Dar, fiule, e un dobitoc! Ce vină are el dacă hazardul l-a dăruit cu geniu administrativ? Nu-i un om ca noi, simțitor la purtările frumoase, la prietenia statornică, față de care să-ți poți îngădui purtări delicate; le-ar lua drept slăbiciune. E un prefect obraznic după prînz, care timp de douăzeci de ani s-a temut în fiecare dimineață să nu-și citească destituirea în *Monitor*. Mai e un procuror din Normandia de Jos, fără inimă și fără suflet, dar în schimb înzestrat cu caracterul neliniștit, timid și mînios al unui copil. Obraznic ca un prefect bine văzut două ceasuri în fiecare dimineață, și uluit ca un curtean novice care se simte de prisos într-un salon timp de două ceasuri în fiecare seară. Nu ți-au căzut încă solzii de pe ochi, nu te-nerede orbește în nimeni, nici chiar în mine, vei vedea toate astea peste un an. Cît despre recunoștință, te sfătuiesc să ștergi cuvîntul din scriptele tale. A fost o convenție, *un contract bilateral*, cu acest de Vaize, îndată după întoarcerea ta la Paris. Mama ta a pretins că s-ar prăpădi dacă pleci în America. El și-a luat angajamentul: I. să pună în ordine dezertarea ta cu colegul său de la război; II. să te facă raportor la Consiliul de stat, secretar particular, cu Legiunea de Onoare la sfîrșitul anului. La rîndul meu, salonul meu și cu mine

ne-am luat angajamentul să-i lăudăm creditul, talentul, virtuțile și mai ales cinstea. Am făcut să fie numit ministru, să fie numit la Bursă, și tot la Bursă mă însărcinez să fac, contra cincizeci la sută cîștig, toate afacerile inspirate de știri telegrafice. Acum pretinde că m-am angajat pentru afacerile de bursă bazate pe deliberările Consiliului de Miniștri, dar nu-i adevărat. Îl am pe domnul N..., ministrul de***, care nu se pricepe de loc în administrație, dar știe *să ghicească* și să citească gîndurile după fizionomie. El, N..., ghicește intenția regelui cu o săptămînă înainte, pe cînd bietul de Vaize n-o poate ghici nici cu o oră înainte. A fost bătut, și încă în chip rușinos, în două consilii, numai de o lună de cînd e ministru. Să-ți intre bine-n cap că domnul de Vaize nu se poate lipsi de fiul meu! Dacă m-aș prosti, dacă mi-aș închide salonul, dacă nu m-aș mai duce la Operă, s-ar putea gîndi să recurgă la altă bancă, deși nu-l cred atît de inteligent. Se va arăta rece față de tine, cinci-șase zile, apoi va urma o izbucnire de încredere. Mă tem de acea clipă. Dacă te vei arăta foarte mulțumit, recunoscător, cu un funcționar cu leafă anuală de două mii de franci, sentimentele astea lăudabile, dimpreună cu aerul tău atît de juvenil, te vor clasa pe veci printre ageamiii pe care-i poți copleși cu munca, compromite, umili fără milă și îndurare, așa cum era *jecmănită odinioară starea a treia*, și care ageamii sînt cu atît mai recunoscători.

— Nu voi vedea în expansiunea excelenței-sale decît o copilărie amestecată cu falsitate.

— Numai să te ții de acest program!

În zilele următoare lecției părintești, ministrul vorbea cu Lucien cu aerul unui om cufundat în gînduri și copleșit de afaceri înalte. Lucien răspundea cît mai puțin și-i făcea curte doamnei contese de Vaize.

Într-o dimineață ministrul intră în biroul lui Lucien, urmat de un ușier, care ducea o geantă uriașă. După ce ușierul ieși, ministrul puse personal zăvorul la ușă și, așezîndu-se cu familiaritate alături de Lucien, îi spuse:

— Bietul N., predecesorul meu, era neîndoielnic un băiat foarte cinstit. Publicul are însă idei ciudate pe seama lui. Se pretinde că făcea afaceri. Iată, de pildă,

de [illegible] administrației*** [1]. E o chestiune de șapte-opt milioane. Pot întreba, pe cuvînt, pe șeful de birou, care conduce toate treburile astea de zece ani, dacă sau comis abuzuri ? Nu pot decît să încerc a ghici. D. Crapart (șeful poliției ministerului) îmi spune într-adevăr că d-na M..., soția șefului de birou mai sus pomenit, cheltuiește cincisprezece sau douăzeci de mii de franci, în timp ce salariul soțului e de douăsprezece mii, și că au vreo două-trei mici proprietăți, asupra cărora aștept informații. Toate astea-s însă foarte îndepărtate, foarte vagi, nu prea concludente, iar mie-mi trebuie fapte. Așadar, ca să-l angajez pe domnul M..., i-am cerut un raport general și aprofundat, iată-l aici, cu documentele doveditoare. Închide-te, *scumpe amice,* compară documentele cu raportul și spune-mi părerea dumitale.

Lucien admiră fizionomia ministrului, cuviincioasă, modestă, fără ifose. Se așeză bucuros la lucru.

După trei ceasuri, Lucien scrise ministrului : *„Raportul nu este cîtuși de puțin aprofundat.* E alcătuit numai din vorbe goale. Domnul M... nu recunoaște sincer nici un fapt. N-am găsit nici o singură afirmație fără subterfugiu. Domnul M... nu se *angajează* nicidecum. E o disertație bine scrisă, sforăitoare de omenie, un articol de ziar, autorul pare însă certat cu Barême."

Peste cîteva minute, ministrul veni în grabă, cu o explozie de duioșie. Îl strîngea pe Lucien în brațe :

— Ce fericit sînt să am un astfel de căpitan în regimentul meu ! etc., etc.

Lucien se aștepta să-i vină foarte greu să se prefacă. Fără nici o șovăială, luă înfățișarea unui om care dorește să vadă sfîrșindu-se accesul de încredere, deoarece, la aceasta de a doua lui intrare, domnul de Vaize i se păru un actor de provincie care șarjează cu mult prea mult. Îl găsi cam tot atît de lipsit de noblețe ca și colonelul Malher, dar aerul de falsitate era mult mai învederat la ministru.

---

[1] Am preferat să las povestirea mai obscură și mai rece decît să mă expun unei personalități care ar schimba epopeea în satiră. Presupuneți administrația Pulberăriei, a Podurilor și Șoselelor, a Comitelor găsiți etc. (n.a.).

Răceala lui Lucien, în timp ce asculta elogiul talentului său, era atît de glacială, căci, fără să-şi dea seama, îşi exagera şi el rolul, încît ministrul, cu totul descumpănit, începu să-l vorbească de rău pe domnul M..., şeful de birou. Un lucru îl izbi pe Lucien : ministrul nu citise lucrarea domnului M... „Drace, am să i-o spun, gîndi Lucien, nu văd unde ar fi răul !"

Excelenţa voastră e atît de convinşi de importanţa discuţiei din consiliu şi de pregătirea bugetului departamental, încît n-a avut timpul să citească raportul domnului M..., pe care, cu drept cuvînt, îl cenzurează.

Ministrul simţi un impuls de mînie. A-i ataca aptitudinea de muncă, a se îndoi de cele paisprezece ore din zi şi noapte petrecute, cum susţinea, înaintea biroului său, însemna să-i ataci însăşi pavăza.

Drace, domnule, dovedeşte-mi-o ! spuse ministrul convingîndu-se.

„E rîndul meu", gîndi Lucien, şi triumfă prin moderaţie, claritate şi o politeţe respectuoasă. Dovedi limpede ministrului că nu citise raportul bietului domn M..., atît de ocărît. De două-trei ori, ministrul încercă să pună capăt discuţiei, încurcînd lucrurile.

— Dumneata şi cu mine, scumpe amice, am citit tot.

— Excelenţa-voastră îmi va îngădui să-i spun că aş fi cu totul nedemn de încrederea domniei-sale, eu, mic debutant în carieră, care n-am alteeva de făcut, dacă aş citi rău sau prea iute un document pe care binevoieşte a mi-l încredinţa. E aici, la aliniatul al cincilea etc., etc.

După ce aduse a treia oară chestiunea pe terenul ei propriu, Lucien sfîrşi prin a repurta acest succes, ce ar fi fost fatal oricărui alt birocrat : îşi reduse ministrul la tăcere. Excelenţa-sa ieşi din cabinet furios, şi Lucien îl auzi cum îşi lua în primire bietul şef de divizie pe care uşierul, văzînd că ministrul se întoarce, îl introdusese în cabinetul acestuia. Vocea redutabilă a ministrului ajunse pînă-n anticamera unde se afla tainica uşă prin care se intra în biroul lui Lucien. Un vechi servitor, pus acolo de ministrul de interne Crétet [1], şi pe care Lucien îl

[1] *Crétet, Emmanuel* (1747—1809), om de stat francez, ministru de externe sub Napoleon.

[illegible] o iscoadă, intră fără să fie chemat.

— Excelenţa-sa are nevoie de ceva?

— Nu excelenţa-sa, ci eu; vreau să te rog, şi încă foarte [illegible], să nu mai intri aici decît atunci cînd te [illegible]

Avea dreptate petrecu întîia bătălie a lui Lucien.

CAPITOLUL XLIV

Una din bucuriile lui Lucien era că nu-l găsise la Paris pe vărul său Ernest Dévelroy, viitor membru al Academiei de Ştiinţe Morale şi Politice. Unul din academicienii morali, care dădea cîteva mese proaste şi dispunea de trei voturi, în afară de al său, fusese nevoit să se ducă la băi la Vichy, iar domnul Dévelroy îşi luase rolul de infirmier. Abnegaţia aceasta de două-trei luni produsese cel mai bun efect asupra Academiei de Ştiinţe Morale. „E un om alături de care e plăcut să stai", spunea domnul Boncau, unul din conducătorii acestei societăţi.

— Campania lui Ernest la băile de la Vichy, spunea domnul Leuwen, scurtează cu patru ani intrarea lui în Institut.

— N-ar fi mai bine pentru dumneata, tată, să ai un altfel de fiu? spuse Lucien, aproape înduioşat.

— *Troppo aiuto a Sant'Antonio*[1], spuse domnul Leuwen. Te prefer cu virtutea ta. Nu-i port grija lui Ernest în privinţa avansării, va avea în curînd slujbe de treizeci de mii de franci anual, ca filozoful N..., dar mi-ar plăcea tot atît de mult să-l am ca fiu pe domnul de Talleyrand.

Se găsea, în birourile contelui de Vaize, un domn Debaucq, a cărui situaţie socială avea oarecare asemănare cu aceea a lui Lucien. Era înstărit, domnul de Vaize îi spunea „Vărul meu", dar n-avea nici un salon cu nume şi nici nu dădea mese strălucite în fiecare săptămînă, care

[1] Nu fi sau cere un prea mare ajutor Sfîntului Anton (it.).

a-l sprijine în societate. Își dădea perfect de bine seama de deosebirea aceasta și hotărî să se agațe de Lucien.

Domnul Desbacs avea caracterul lui Blifil [1] (din *Tom Jones*), hieru care din nefericire se citea mult prea lesne pe chipul său, nespus de palid și ciuruit de vărsat. Iar chipul acesta n-avea decît expresia unei politeți silite și a unei bonomii care amintea de Tartuffe. Părul, negru-corb, în contrast cu fața lividă, atrăgea excesiv toate privirile. Cu tot neajunsul acesta mare, domnul Desbacs făcea o figură bună în saloanele Parlamului, spunînd mereu numai cele de cuviință și nimic în afară de asta. Lucien se ului de destituit de domnul de Martignac ca șef de birou, și era unul dintre funcționarii cei mai capabili ai Ministerului de Interne.

Lucien, ca toate sufletele duioase la disperare, era indiferent față de orice; nu-și alegea oamenii și se împrietenea cu cine se prezentase cu bună-cuviință.

Lucien nici nu băgă de seamă că Desbacs îi făcea curte. Desbacs văzu că Lucien dorea într-adevăr să se pună pe muncească, și să muncească, și i se oferi drept căutător de informații nu numai în birourile Ministerului de Interne, dar în toate birourile din Paris. Nimic nu e mai comod și nu scurtează mai mult lucrările.

În schimb, Desbacs nu lipsea niciodată de la prînzul oferit de doamna Leuwen, o dată pe săptămînă, pentru impiegații Ministerului de Interne care s-ar fi împrietenit cu fiul său.

— Ne pui în contact cu personaje ciudate, îi spuse odată el, poate cu subalterni iscoade.

Sau cu oameni de merit necunoscuți; Béranger [1] a fost funcționar cu o mie opt sute de franci leafă anuală, dar oricum ar fi, se vede mult prea bine din purtările lui Lucien că prezența oamenilor îl supără și îl irită. E genul de mizantropie cel mai nesuferit.

---

[1] Personaj din romanul *Tom Jones* al scriitorului englez *H. Fielding* (1707—1754), prototipul omului intrigant și lacom.

[1] *Béranger, Pierre-Jean de* (1780—1857), poet francez, funcționar la Ministerul Instrucției Publice între 1809—1821, cînd a fost destituit din pricina atitudinii sale critice față de Restaurație; cunoscut pentru poeziile sale politice, prin intermediul cărora și-a răspîndit ideile liberale.

— Și mai vrei să le închizi gura colegilor săi de la Interne! Cel puțin ferește-te să nu vină la marțile noastre.

Scopul domnului Leuwen era să nu-l lase pe fiul său nici un sfert de oră singur. Socoti că, nici cu ora lui din fiecare seară de la Operă, bietul băiat nu era destul de strîns în chingi.

Îl întîlni în foaierul de la Opera Comică.

— Vrei să te duc la doamna Grandet? E strălucitoare astă-seară; e neîndoios femeia cea mai frumoasă din sală. Și fiindcă nu vreau să te silesc să cumperi cu ochii închiși, te duc mai întîi la Dufresnoy, a cărui lojă e alături de aceea a doamnei Grandet.

— Aș fi atît de fericit, tată, să nu vorbesc decît cu dumneata în seara aceasta!

— Atîta timp cît salonul meu e deschis, trebuie ca toată lumea să te vadă la față.

De mai multe ori încercase domnul Leuwen să-l conducă în numeroase case guvernamentale, foarte potrivite pentru șeful biroului particular al ministrului de interne. Lucien găsise totdeauna pretexte de amînare. Spunea:

— Sînt încă prea prost, lasă-mă să mă vindec de distracția mea; voi comite o stîngăcie ce s-ar lega de numele meu și m-ar face de rîs pe veșie... E mare lucru să debutezi etc., etc.

Slab însă ca orice suflet deznădăjduit, se lăsă tîrît în seara aceea în loja domnului Dufresnoy, perceptor general, iar cu un ceas mai tîrziu, în salonul domnului Grandet, fost fabricant foarte bogat și guvernamental turbat. Casa i se păru lui Lucien încîntătoare, salonul măreț, dar domnul Grandet însuși, din cale-afară de ridicol. „Este un Guizot, minus inteligența, își spuse Lucien. Îi place vărsarea de sînge, dar asta nu intră în convențiile mele cu tata."

În seara dineului, care urmă prezentării lui Lucien, domnul Grandet își exprimă cu glas tare, înaintea a cel puțin treizeci de persoane, dorința ca domnul N..., din opoziție să moară de pe urma rănii căpătate recent într-un duel răsunător.

Frumusețea vestită a doamnei Grandet nu izbuti să-i înăbușe lui Lucien dezgustul adînc pe care i-l stîrni soțul ei.

Era o femeie între 23 și 24 de ani cel mult. Nu se puteau închipui trăsături mai regulate, era de-o frumusețe delicată și desăvîrșită, s ar fi spus un chip de fildeș. Cînta foarte bine, era o eleva a lui Rubini. Își cîștigase o adevărată faimă prin acuarelele sale, iar cînd soțul ei, cu mod omagial, o luna cîte una, spre vînzare, obținea trei mii de franci.

Nemulțumindu-se însă cu meritul de excelentă acuarelistă, era o guralivă nestăpînită.

Vai de conversație dacă rostea cineva cuvinte înspăimîntătoare ca : fericire, religie, civilizație, putere legitimă, guvernămînt etc., etc.

„Cred, Dumnezeu să mă ierte, că țintește s-o imite pe doamna de Staël, își spuse Lucien, ascultînd una din *palavrele* ei. Nu lasă să treacă nimic fără să-și plasceze cuvîntul. Și cuvîntul acesta e just, dar de o banalitate neîngăduitoare, deși exprimat cu noblețe și gingășie. M-aș prinde că se inspiră din manualele de trei franci !"

Cu tot dezgustul său integral față de frumusețea aristocratică și grațiile imitative ale doamnei Grandet, Lucien, credincios făgăduielii sale, apărea de două ori pe săptămînă în salonul cel mai plăcut al lumii guvernamentale.

- Ce-ai făcut ca să crești atîta în ochii doamnei Grandet ? îl întrebă tatăl său într-o seară, cînd Lucien se întorcea acasă la miezul nopții și răspundea mamei sale că fusese la soții Grandet.

— I-am imitat talentele care o fac atît de seducătoare : am făcut o acuarelă.

— Și ce subiect ai ales, din galanterie ? întrebă doamna Leuwen.

— Un călugăr spaniol călare pe măgar, și pe care Rodil îl trimite la spînzurătoare. [1]

— Îngrozitor ! Ce caracter îți dezvălui în casa aceea ! strigă doamna Leuwen. Și încă un caracter care nu-ți aparține. Vei trage ponoasele, și nu foloasele. Fiul meu, un călău !

[1] Către 1834 (n. a.).

— Fiul dumitale, un erou ! iată ce vede doamna Grandet în chinurile decernate necruțător celui ce gîndește altfel decît dînsa. O femeie tînără, delicată, inteligentă, care ar vedea lucrurile așa cum sînt și care ar avea fericirea să-ți semene puțintel, m-ar lua drept o ființă josnică, de pildă drept un adept fanatic al miniștrilor care vrea să ajungă prefect și să caute în Franța strada. Transnonain. Doamna Grandet năzuiește însă la inteligență, la pasiunea cea mare, la spirit strălucit. Pentru o biată femeiușcă înzestrată numai cu bun-simț, ba chiar cu cel mai banal, un călugăr trimis la moarte, într-o țară superstițioasă, de către un general al regimului, e ceva sublim. Acuarela mea e un tablou de Michel-Angelo.

— Așadar, vei împrumuta caracterul urît al lui Don Juan, spuse doamna Leuwen, cu un suspin adînc.

Domnul Leuwen izbucni în rîs.

— A, asta-i bună ! Lucien, un Don Juan ! Dar bine, îngerul meu, trebuie să-l iubești într-adevăr foarte mult de vreme ce bați cîmpii de-a binelea ! Primește felicitările mele, fericit cine bate cîmpii din iubire ! De o mie de ori fericit cine bate cîmpii din iubire într-un veac cînd nu se mai bat cîmpii decît din neputință și mediocritate spirituală ! Bietul Lucien va fi tras veșnic pe sfoară de toate femeile pe care le va iubi. Văd în inima lui un fond bun de tras pe sfoară pînă la vîrsta de cincizeci de ani.

. . . . . .

— În fine, spuse doamna Leuwen surîzînd de fericire, ai văzut că lucrul oribil și banal e sublimul lui Michel-Angelo pentru sărmana și micuța doamnă Grandet ?

— Mă prind însă că nici nu ți-a trecut prin gînd asemenea idee cînd îl pictai pe călugărul tău, spuse domnul Leuwen.

— E adevărat, m-am gîndit doar la domnul Grandet, care în seara aceea voia să-i spînzure pur și simplu pe toți gazetarii opoziției. Mai întîi, călugărul meu călare pe măgar semăna cu domnul baron Grandet.

— Ai ghicit cine e amantul doamnei ?

— Inima ei e atît de uscată, încît o credeam cuminte.

— Fără amant, însă, ar lipsi ceva situaţiei ei casnice. Alegerea a căzut pe domnul Crapart.

— Cum, şeful poliţiei din ministerul meu ? !

— *The same* (el însuşi), şi prin care ţi-ai putea spiona amanta pe socoteala statului.

La cuvintele acestea, Lucien rămase tăcut, iar mama lui îi ghici taina.

— Te găsesc palid, scumpul meu. Ia-ţi sfeşnicul şi, te rog foarte mult, fii totdeauna în pat înainte de ora unu noaptea.

„Dacă aş fi dispus la Nancy de domnul Crapart, îşi spunea Lucien, aş fi pătruns mai bine decît cu ochii mei ce se petrecea cu doamna de Chasteller.

Şi ce s-ar fi întîmplat dacă l-aş fi cunoscut cu o lună mai înainte? Aş fi pierdut ceva mai repede cele mai frumoase zile ale vieţii mele... aş fi fost condamnat cu o lună mai curînd să-mi petrec dimineţile cu un ministru pungaş, iar serile, cu o ticăloasă, femeia cea mai considerată din Paris."

Se vede din exagerarea în negru a acestor aprecieri cît mai suferea sufletul lui Lucien. Nimic nu înrăieşte mai mult decît nefericirea. Vezi mironosiţele.

CAPITOLUL VI

Într-o seară, către ora 5, întorcîndu-se de la palat, ministrul îl chemă pe Lucien în cabinetul său. Eroul nostru îl găsi palid ca moartea.

— Iată o daraveră, scumpul meu Lucien! E vorba, pentru dumneata, de misiunea cea mai gingaşă.

Fără voie, Lucien îşi luă înfăţişarea semeaţă a refuzului, încît ministrul se grăbi să adauge :

— ...Şi cea mai onorabilă.

Nici după cuvîntul acesta aerul sec şi semeţ al lui Lucien nu se prea îmblînzi. Nu îşi dădea bine seama de cinstea pe care o poţi dobîndi servind un *[două cuvinte ascunse]*. Excelenţa-sa continuă :

— Știi că avem fericirea să trăim sub cinci poliții... dar știi întocmai ca publicul, nu cum trebuie să știi ca să lucrezi în toată siguranța. Uită așadar, rogu-te, tot ce crezi a ști în privința asta. Ca să fie citite, ziarele opoziției invenințează totul. Ferește-te de a confunda ceea ce crede publicul că e adevărat cu ceea ce-ți voi aduce la cunoștință, ca nu cumva să greșești trecînd la acțiune. Nu uita, mai ales, scumpul meu Leuwen, că pînă și cel mai josnic pungaș are vanitate și onoare în felul său. Dacă bagă de seamă că-l disprețuiești, devine neînduplecat... Iartă-mi aceste amănunte, amice, îți doresc succes din toată inima...

„A, își spuse Lucien, am și eu o vanitate, ca orice pungaș josnic! Trebuie să fie foarte emoționat, prea a legat cap la cap cele două fraze."

Ministrul nu se mai gîndea să-l lingușească pe Lucien, fiind copleșit de durere. Ochii lui rătăciți ieșeau în relief pe fața-i de paloarea morții; toată înfățișarea îi era grozav de tulburată. Continuă:

— Afurisitul acela de general R... nu se mai gîndește decît la avansare. După cum știi, e șeful poliției castelului... Dar asta nu-i tot, vrea să fie ministru de război și, ca atare, să-și arate dibăcia în problema cea mai grea, care, la drept vorbind, e singura problemă grea din tot acel sărman minister, adăugă cu dispreț marele administrator: să vegheze ca nu cumva să se stabilească prea multă intimitate între soldați și cetățeni, iar, în același timp, să se perpetueze între ei duelurile, urmate de cel puțin șase morți pe lună.

Lucien îl privi.

— Pentru toată Franța, precizează ministrul. E o cotă stabilită în Consiliul de Miniștri. Generalul R... se mulțumise pînă acum să răspîndească prin cazărmi zvonuri despre unele atacuri și curse întinse de oamenii din straturile de jos ale populației, de către muncitori, împotriva unor ostași izolați. Clasele acestea se apropie tot timpul prin *dulcea egalitate*, se stimează, de aceea trebuie o grijă fără preget din partea poliției militare ca să le poată dezbina. Generalul R... mă tot bate la cap să inserez în *jurnalele mele* dări de seamă exacte pe care le primește de la sergenții săi deghizați despre toate scan-

dalurile de prin cîrciumi, despre toate grosolăniile corpului de gardă, despre toate încăierările dintre beţivi. Aceşti domni sergenţi sînt însărcinaţi să supravegheze beţia, fără să se lase vreodată ispitiţi. Lucrurile astea constituie chinul oamenilor noştri de litere. „Cum să mai sperăm, spun ei, să obţinem vreun efect printr-o frază delicată, printr-o ironie de bun gust după aceste murdării? Ce-i pasă societăţii alese de scenele petrecute prin cîrciumi, veşnic aceleaşi? La expunerea unor asemenea josnicii, cititorul mai subţire aruncă jurnalul, cu o vorbă de dispreţ pentru oamenii de litere salariaţi." Trebuie să mărturisesc, urmă ministrul rîzînd, că oricîtă dibăcie ar depune domnii literaţi, publicul nu mai citeşte despre scandalurile în cursul cărora, fără intervenţia miraculoasă a postului vecin, doi lucrători zidari ar fi asasinat trei grenadieri înarmaţi cu săbii. Pînă şi soldaţii, din cazărmi, îşi bat joc de informaţiile astea din jurnalele noastre, de care am grijă să fie aruncate pe coridoarele lor. În starea asta de lucruri, afurisitul de R..., chinuit de cele două stele de pe epoleţii săi, şi-a pus în gînd să-şi procure cîteva fapte. Or, amice, adăugă ministrul cu vocea scăzută, afacerea Kortis, categoric dezminţită în ziarele noastre de ieri dimineaţă, e perfect adevărată. Kortis, unul din oamenii cei mai devotaţi ai generalului R..., un om plătit cu trei sute de franci pe lună, şi-a pus în gînd, miercurea trecută, să dezarmeze un recrut, din cale-afară de prostănac, pe care-l pîndea de o săptămînă. Recrutul fusese postat ca santinelă, chiar la mijlocul Podului Austerlitz, la miezul nopţii. După o jumătate de oră, Kortis vine spre el făcînd pe beatul; şi deodată se aruncă asupra recrutului, vrînd să-i smulgă puşca. Afurisitul de recrut, atît de prostănac în aparenţă şi ales după mutra lui, se dă cu doi paşi înapoi şi-i slobozeşte lui Kortis un glonte drept în pîntece. Pasămite, recrutul era un vînător din Munţii Dauphiné. Iată-l pe Kortis rănit de moarte, numai că, din nefericire, e încă viu... Asta-i daravera. Acum, problema de rezolvat: Kortis ştiind că n-are decît trei-patru zile de trăit, cine *ne garantează discreţia lui?* I s-a făcut adineauri *(id est*[1]

[1] Adică (lat.).

regele) o scenă îngrozitoare generalului R... Din nefericire eram și eu pe acolo; s-a pretins că eu singur dispun de tactul necesar ca să pun capăt acestei nenorocite afaceri așa cum trebuie. Dacă n-aș fi atît de cunoscut, m-aș duce să-l văd pe Kortis, care e la spitalul*** și să studiez persoanele care vin la patul lui. Prezența mea ar învenina însă afacerea însutit. Generalul R... își plătește mai bine impiegații de poliție decît ou pe ai mei. E simplu, ticăloșii pe care-i supraveghează inspiră mai multă teamă decît cei care alcătuiesc clientela obișnuită a poliției Ministerului de Interne. N-a trecut nici o lună de cînd generalul R... mi-a răpit doi oameni; la noi aveau un salariu lunar de cîte o sută de franci și cîteva picse de cinci franci din timp în timp, cînd li se întîmpla să prezinte niște rapoarte bune; generalul le-a dat însă două sute cincizeci de franci pe lună, iar eu nu i-am putut pomeni decît în glumă despre mijloacele astea de captare atît de ridicole. Trebuie să fie furios de scena de azidimineață și de elogiile al căror obiect au fost în prezența și oarecum în pofida lui. Un om inteligent ca dumneata ghicește urmarea. Dacă agenții mei fac treabă bună lîngă patul de suferință al lui Kortis, vor avea grijă să-și depună raportul la cabinetul meu, cinci minute după ce mă vor fi văzut ieșind din minister, dar generalul R... îi va fi interogat în voie cu un ceas înainte. Acum, scumpul meu Lucien, vrei să mă scoți dintr-o mare încurcătură?

După un scurt răstimp de tăcere, Lucien răspunse:

— Da, domnule.

Expresia trăsăturilor lui nu era însă atît de liniștitoare ca răspunsul său.

Lucien urmă cu un aer glacial:

— Presupun că nu voi avea de vorbit cu chirurgul.

— Prea bine, amice, prea bine! Ghicești miezul chestiunii, se grăbi să răspundă ministrul. Generalul R... a făcut pînă acum tot ce i-a stat în putință. Chirurgul acesta e o namilă de om, un anume Monod, care nu citește decît *Curierul Francez* la cafeneaua spitalului și care, la a treia tentativă a omului de încredere al lui R..., a răspuns, la oferta Legiunii de Onoare, cu un pumn zdravăn, care a potolit integral zelul omului lui R..., și, ceea ce e mult mai rău, a făcut și gălăgie în spital.

„Uite-l pe ticălosul, a țipat Monod, care-mi propune pur și simplu să otrăvesc cu opiu pe rănitul de la nr. 13!"

Ministrul, al cărui ton fusese pînă atunci viu, înțelept și sincer, se crezu dator să debiteze două-trei fraze elocvente, gen Jurnalul Parisului, pretinzînd că el, unul, n-ar fi dat niciodată ordinul de-a i se face asemenea propuneri chirurgului.

Ministrul nu mai cuvînta, iar Lucien era grozav de agitat; după o tăcere cam neliniștitoare, spuse ministrului:

- Nu vreau să fiu o ființă nefolositoare. Dacă obțin de la excelența-voastră să mă port cu Kortis ca o rudă dulcoasă, primesc misiunea.

Condiția dumitale mă jignește! exclamă ministrul cu un aer afectuos.

Într-adevăr, ideea otrăvirii sau numai a opiului îl înfiorzea. Cînd fusese vorba, în consiliu, despre opiu pentru calmarea durerilor nefericitului Kortis, pălise.

- Să ne amintim, adăugă el călduros, de opiul de sub zidurile orașului Jaffa, care i s-a reproșat atîta generalului Bonaparte [1]. Să nu ne expunem a fi toată viața țința calomniilor ziarelor republicane, ba și mai rău chiar, a jurnalelor legitimiste care pătrund prin saloane!

Imboldul acesta sincer și virtuos micșoră spaima grozavă a lui Lucien, care-și spunea: „E mult mai rău decît tot ce-aș fi putut întîlni la regiment. Acolo, să străpungi cu sabia sau să împușți, ca*** la*** pe un biet muncitor rătăcit, sau chiar nevinovat, aici, să te găsești amestecat pentru totdeauna într-o poveste de otrăvire. Dacă sînt curajos, ce importanță are forma primejdiei?" Apoi spuse cu glas hotărît:

— Vă voi da întregul meu concurs, domnule conte. Mă voi căi poate toată viața că nu m-am îmbolnăvit pe loc, că n-am zăcut într-adevăr o săptămînă, ca să mă întorc apoi la birou, și, dacă v-aș găsi prea schimbat, să-mi dau demisia. Ministrul e un om prea onest (își

[1] După cucerirea orașului Jaffa de către trupele franceze (martie 1799), în oraș s-a răspîndit ciuma; Napoleon a ordonat evacuarea tuturor soldaților francezi bolnavi, cei 25 rămași fiind, potrivit unor zvonuri, otrăviți cu opiu, fapt pe care Napoleon îl neagă.

...mnea în gînd: „Prea legat de tatăl meu") ca să mă pr...ecute cu braţul puterii sale, dar am ostenit tot dînd înapoi dinaintea primejdiei. (Spuse toate acestea cu o căldură stăpînită.) Pentru că viaţa în secolul al XIX-lea e aşa de grea, n-am să-mi schimb meseria a treia oară. Îmi dau prea bine seama la ce calomnie îngrozitoare mă expun pe viaţă. Ştiu cum a murit domnul de Caulaincourt [1]. Voi proceda aşadar avînd mereu în vedere, la fiecare pas, posibilitatea să mă justific într-un memoriu tipărit. Poate ar fi fost mai bine, domnule conte, chiar şi pentru dumneavoastră, să lăsaţi lucrurile astea pe seama unor agenţi cu epoleţi pe umăr, întrucît francezul iartă multe uniformei.

Ministrul făcu o mişcare.

— Nu vreau, domnule, nici să vă dau sfaturi necerute, şi de altfel tîrzii, şi cu atît mai puţin să vă insult. Nu v-am cerut o oră de reflecţie, şi, în mod firesc, am gîndit cu glas tare.

Spuse acestea cu un ton pe cît de simplu, pe atît de bărbătesc, încît persoana morală a lui Lucien luă altă înfăţişare în ochii ministrului. „E un bărbat, un bărbat hotărît, gîndi; cu atît mai bine! Am să blestem mai puţin lenea groaznică a tatălui său, afacerile noastre telegrafice sînt definitiv îngropate, şi pot, în toată conştiinţa, să închid gura fiului cu o prefectură. Va fi o modalitate foarte cinstită de-a mă achita faţă de tatăl său, dacă nu moare pînă atunci de indigestie, şi în acelaşi timp un fel de a-mi *ataşa* salonul său." Făcu aceste reflecţii mai repede decît apar la lectură.

Ministrul vorbi pe un ton cît mai bărbătesc şi generos. Asistase în ajun la reprezentaţia tragediei *Horace* de Corneille, foarte bine jucată.

„Trebuie să-mi amintesc, gîndi, intonaţiile lui Horaţiu şi ale lui Curaţiu, stînd de vorbă după ce Fabien ia anunţat că se vor lupta unul cu altul." După care

---

[1] *Caulaincourt, Armand-Augustin-Louis* (1772—1827), general şi diplomat; a fost acuzat că ar fi luat parte la procesul ducelui d'Enghien, împuşcat în urma unei sentinţe dată de tribunalul militar (1804): Caulaincourt respinge pînă şi în testamentul său aceste acuzaţii.

ministrul, profitînd de superioritatea situației sale, începu să se plimbe în cabinetul său și să-și spună :[1]

. . . . . .

Lucien se hotărîse. „Orice întîrziere, își spuse, e o mărturisită de nesiguranță și o lașitate, ar putea adăuga o voce dușmană."

La aceste înțelepțitoare cuvinte, pe care și le adresă singur, se întoarse către ministru, care se plimba cu o mulțumire crescîndă.

— Sînt gata, domnule Ministerul a făcut ceva în afacerea aceasta ?

— Adevărul e că nu știu nimic.

— Vreau să văd în ce stadiu sînt lucrurile și mă voi pronunța.

Lucien se duse numaidecît în biroul domnului Desbacs și, fără să se compromită în vreun fel, îl trimise să culeagă ceva informații prin celelalte birouri. Se întoarse de îndată.

— Iată, spuse ministrul, o scrisoare care-ți va pune la dispoziție tot personalul spitalelor, și iată și aur.

Lucien se apropie de o masă ca să facă o chitanță.

— Ce faci, scumpul meu, o chitanță între noi ? spuse ministrul cu un ton de vioiciune afectată.

— Domnule conte, tot ce facem noi aici poate fi înfățișat o zi tipărit, răspunse Lucien cu seriozitatea unui om care-și apără capul împotriva eșafodului.

Tonul acesta paralizează tot elanul excelenței-sale.

— Așteaptă-te să găsești la căpătîiul lui Kortis un gazetar de la *Naționalul* sau de la *Tribuna ;* vezi să nu-ți ieși din fire, nici un duel cu domnii aceștia, îți dai seama ce avantaj imens ar fi pentru ei și cum s-ar mai bucura generalul R... de pățania sărmanului meu minister.

— Vă asigur că nu voi avea nici un duel, cel puțin atîta timp cît va trăi Kortis.

— Aceasta-i chestia zilei. După ce vei fi făcut ceea ce se poate face, caută-mă peste tot, iată itinerarul meu. Peste o oră sînt la Finanțe, de acolo la*** apoi la ***

[1] Aici două versuri (n.a.).

Mă voi mulțumi nespus ținîndu-mă la curent cu tot ce veți face.

Excelența-voastră m-a pus la curent cu tot ce-a făcut ? spuse Lucien cu un aer plin de înțeles.

Ai cuvîntul meu de onoare ! răspunse ministrul. Nu i-am spus un singur cuvînt lui Crapart ; din parte-mi, îți predau chestiunea intactă.

— Excelența-voastră îmi va îngădui să-i spun, cu tot respectul datorat, că, în cazul că zăresc pe cineva de la poliție, mă retrag. O asemenea vecinătate nu e pentru mine.

— De la poliția mea, da, scumpul meu aghiotant. Pot fi însă răspunzător de prostiile pe care le-ar putea face polițiile celelalte ? Nu vreau și nici nu pot să-ți ascund nimic. Cine-mi garantează că, îndată după plecarea mea, nu s-a dat aceeași însărcinare unui alt ministru ? La palat domnește o mare neliniște, deși articolul din *Naționalul* e odios de moderat. Are o finețe, un dispreț superior... Va fi citit în saloane pînă la capăt. Nu e tonul din *Tribuna*... A ! de ce nu l-a făcut Guizot pe domnul Carrel consilier de stat !

— Ar fi refuzat categoric. E preferabil să fii candidat la reședința Republicii Franceze decît consilier de stat. Un consilier de stat are douăsprezece mii de franci anual, iar el primește treizeci și șase ca să spună ceea ce gîndește. De altfel, numele lui e pe buzele tuturor. Și chiar de l-aș găsi pe el lîngă patul lui Kortis, tot nu-l voi provoca la duel.

Cuvintele acestea caracteristice pentru un tînăr și afirmate cu căldură nu-i prea plăcură excelenței-sale.

— Adio, adio, scumpul meu, îți urez noroc ! Îți deschid un credit nelimitat și ține-mă la curent. Dacă nu sînt aici, fii bun și caută-mă.

Lucien se întoarse în cabinetul său cu pasul hotărît al unui om care pornește la asaltul unei baterii. Cu o mică deosebire : în loc să se gîndească la glorie, vedea infamia.

Îl găsi pe Desbacs în biroul său.

— A scris soția lui Kortis. Iată scrisoarea ei.

Lucien o luă.

„...Nefericitului meu soț nu i se dau suficiente îngrijiri la spital. Pentru ca inima mea să-i poată da îngrijirile cu care îi sînt datoare, trebuie să mi se dea neapărat posibilitatea de-a fi înlocuită pe lîngă nefericiții săi copii, care vor fi orfani... Soțul meu a fost rănit de moarte, pe treptele tronului și ale altarului... Cer dreptate din partea excelenței-voastre...“

„La dracu cu excelența, gîndi Lucien, nu voi putea spune că scrisoarea mi-e adresată mie!“

— Cît e ceasul? îl întrebă pe Desbacs.

Voia să aibă un martor nerecuzabil.

— Șase fără un sfert. Nu mai e picior de om prin birouri.

Lucien își notă ora pe o foaie de hîrtie. Chemă apoi pe servitorul-iscoadă.

— Dacă sînt căutat astă-seară, spune că am ieșit la ora șase.

Lucien observă că ochii lui Desbacs, de obicei atît de calmi, erau scăpărători de curiozitate și de dorința de a se amesteca în toate. „S-ar putea, amice, să nu fii decît un ticălos, gîndi, sau un spion al generalului R...“

— Așa cum mă vezi, spuse cu un aer destul de indiferent, am făgăduit să iau cina la țară, și-or să creadă că mă las așteptat ca un mare senior.

Se uită în ochii lui Desbacs, care își pierdură îndată tot focul.

CAPITOLUL XLVI

Lucien alergă la spitalul ***. Ceru portarului să-l conducă la chirurgul de gardă. Întîlnind în curțile spitalului doi medici, își spuse numele și calitatea și-i rugă să-l însoțească o clipă. Se purtă cu atîta politețe, încît celor doi medici nici nu le trecu prin gînd să-l refuze.

„Bun, își spuse Lucien, nu voi fi rămas între patru ochi cu nimeni: e un punct cîștigat!“

Cît e ceasul, rogu-te? îl întrebă pe portarul care mergea cu ei.

Șase și jumătate.

„Așadar, nu-mi vor fi trebuit decît douăzeci și opt de minute de la minister pînă aici, și o pot dovedi.“

Ajuns la chirurgul de gardă, îl rugă să ia cunoștință de scrisoarea ministerului.

— Domnilor, spuse celor trei medici din jurul lui, a fost calomniată administrația Ministerului de Interne cu privire la un rănit pe nume Kortis, care aparține, zice-se, partidului republican... S-a rostit cuvîntul *opiu;* se cuvine, spre cinstea spitalului dumneavoastră și potrivit răspunderii dumneavoastră ca funcționari ai guvernului, să dați publicității tot ce se va petrece la patul acestui rănit, Kortis. Așa ca ziarele opoziției să nu poată calomnia. Poate că vor trimite și agenți. Nu găsiți nimerit, domnilor, să chemați pe domnul medic și pe domnul chirurg-șef?

Trimiseră cîțiva elevi interni după cei doi domni.

— N-ar fi bine să puneți de îndată la căpătîiul lui Kortis doi infirmieri, oameni *serioși și incapabili de minciună?*

Cel mai în vîrstă dintre medicii prezenți dădu acestor cuvinte înțelesul pe care-l avusese cu patru ani înainte. Numi doi infirmieri, care aparținuseră cîndva Congregației [1], niște ticăloși fără seamăn; iar unul dintre chirurgi plecă să-i instaleze neîntîrziat. Medicii și chirurgii umplură după puțin sala de gardă, unde domnea o tăcere adîncă; iar domnii aceia aveau un aer mohorît. Cînd Lucien văzu șapte medici și chirurgi adunați laolaltă, le spuse:

— Vă propun, domnilor, în numele domnului ministru de interne, al cărui ordin îl am în buzunar, să-l tratați pe Kortis ca și cum ar aparține clasei celei mai avute. Am impresia că procedeul acesta vă convine și dumneavoastră.

Se auzi o încuviințare neîncrezătoare, însă generală.

— N-ar fi bine, domnilor, să mergem *cu toții* la căpătîiul rănitului și să faceți apoi o consultație? Voi re-

[1] Iezuiți.

dacta un mic proces-verbal cu tot ce se va spune și-l voi duce domnului ministru de interne.

Aerul hotărît al lui Lucien impuse medicilor, a căror majoritate hotărîseră să-și petreacă seara în felul cel mai folositor sau mai plăcut cu putință.

- Dar, domnule, l-am văzut pe Kortis azi-dimineață, spuse cu hotărîre un omuleț uscat și zbîrcit; e un om mort, la ce bun o consultație?

Domnule, voi trece observația dumneavoastră în dreptul procesului verbal.

Dar, domnule, mi s-a părut că intenția că observația mea să fie repetată...

Repetată! Domnule, ia seama. Am onoarea să vă dau cuvîntul meu că tot ce se va spune aici va fi reprodus, întocmai în procesul-verbal; cele spuse de dumneavoastră, domnule, ca și răspunsul meu.

Cuvintele acestea, care făceau parte din rolul lui Lucien, erau reușite, însă el se roși grozav rostindu-le, ceea ce putea strica totul.

Nu dorim cu toții desigur decît însănătoșirea rănitului, spuse cel mai vîrstnic dintre medici, ca să pună capăt discuției.

Deschise ușa, străbătu curțile spitalului, iar medicul care ridicase obiecțiunea fu îndepărtat de lîngă Lucien. Trei-patru persoane se adauseră cortegiului prin curți. În sfîrșit, cînd se deschidea ușa sălii în care se afla Kortis, sosi și chirurgul-șef. Intrară în loja unui portar, care se afla alături.

Lucien îl rugă pe domnul chirurg-șef să se apropie cu el de o lampă cu ulei, îi dete să citească scrisoarea ministrului și-i povesti pe scurt ce se făcuse de la sosirea lui la spital. Chirurgul-șef era un om foarte onest, și cu tot tonul lui de-o emfază tipic burgheză, nefiind lipsit de tact, înțelese că afacerea ar putea fi de mare importanță.

— Să nu facem nimic fără domnul Monod, îi spuse el lui Lucien, locuiește la doi pași de spital.

„A! gîndi Lucien, e chirurgul care a respins cu o lovitură de pumn ideea opiului."

După câteva minute, sosi și domnul Monod, bombănind pentru că i se întrerupsese masa și cam preocupat de urmările pumnului dat în dimineața aceea. Cînd află despre ce e vorba, spuse lui Lucien și chirurgului-șef :

Ei bine, domnilor, e un om mort, asta-i tot ! Minune că mai trăiește cu un glonte în pîntece, și nu-i numai glontele, sînt și fîșiile de pînză, fulgutuiala și cine știe mai ce ! Vă dați seama că nu m-am apucat să sondez o asemenea rană. Pielea i-a fost arsă de cămașa care a luat foc.

Vorbind astfel, ajunseră la bolnav.

Lucien îi găsi o înfățișare hotărîtă și un aer nu prea ticălos, mai puțin ticălos decît a lui Desbacs.

— Domnule, îi spuse Lucien, întorcîndu-mă acasă, am găsit scrisoarea aceasta, a doamnei Kortis...

— Doamnă ! Doamnă ! Ce mai doamnă, care va fi nevoită să-și cerșească pîinea peste o săptămînă...

— Domnule, indiferent de partidul căruia îi aparțineți, *res sacra miser* [1], ministrul nu vrea să vadă în dumneata decît un om care suferă. Se spune că ești un fost militar... eu sînt locotenent în Regimentul 27 lăncieri... În calitate de camarad, îngăduie-mi să-ți ofer cîteva mici ajutoare temporare.

Și puse doi napoleoni în mîna pe care bolnavul și-o scoase de sub pătură ; mîna aceasta ardea ca focul, contactul îi făcu rău lui Lucien.

— Iată ce se cheamă a vorbi, spuse rănitul. Azi-dimineață a venit un domn cu speranța unei pensii... Apă de ploaie... nimic pește. Cu dumneata, domnule locotenent, e cu totul altceva, și *îți voi spune*...

Lucien se grăbi să-l întrerupă pe rănit și, întorcîndu-se către medicii și chirurgii prezenți, în număr de șapte, spuse chirurgului-șef :

— Domnule, presupun că președinția consultației vă aparține.

— Și eu cred tot așa, răspunse chirurgul, dacă domnii n-au nimic împotrivă...

— În cazul acesta, datoria mea fiind să rog pe unul din domnii de față, indicat de dumneavoastră, să redac-

[1] Omul care suferă e un lucru sfînt (dicton latinesc).

teze un proces-verbal foarte amănunțit asupra celor ce vor urma, ar fi bine să faceți alegerea persoanei ce va binevoi să scrie...

Și cum Lucien deslușca o convorbire nu prea măgulitoare pentru stăpînire, ce începea să se înfiripeze în șoaptă, adăugă cît mai politicos cu putință :

- ...Ar trebui ca fiecare dintre noi să vorbească pe rînd...

Gravitatea hotărîtă a lui Lucien impuse pînă în cele din urmă. Rănitul fu examinat și interogat după cuviință. Domnul Monod, chirurgul sălii și al patului nr. 13, făcu un scurt raport.

Apoi se îndepărtară de lîngă patul bolnavului ; consultația, pe care o redacta domnul Monod, avu loc în altă sală, în timp ce un tînăr medic, purtînd un nume bine cunoscut în lumea științifică, scrise procesul-verbal, sub dictarea lui Lucien. Din cei șapte medici și chirurgi, cinci nu bănuiară cu o moarte posibilă din clipă în clipă și sigură peste-n două-trei zile.

Unul din cei șapte propuse opiu.

„A, iată-l pe ticălosul în solda generalului R... !" gîndi Lucien.

Era un domn foarte elegant, cu un păr blond frumos și cu două panglici enorme la butonieră. Lucien își citi gîndul în ochii majorității celor prezenți. Propunerea fu expediată în două cuvinte.

- Rănitul nu simte dureri îngrozitoare, spuse medicul mai vîrstnic.

Altul propuse o lăsare îmbelșugată de sînge la picior, ca să se preîntîmpine o hemoragie intestinală. Lucien nu vedea nimic politic în această propunere, dar domnul Monod îl făcu să-și schimbe părerea, spunînd cu vocea lui groasă și cu înțeles :

- Lăsarea aceasta de sînge n-ar avea decît un singur efect sigur : ar răpi glasul pacientului.

- O resping cu toată puterea, spuse un chirurg, om de treabă.

- Și eu.

Și eu.

Și eu.

— E majoritate, pare-mi-se, spuse Lucien cu multă însufleţire.

„Ar fi mai bine să mă arăt nepăsător, îşi spunea, dar cum să mă stăpînesc ?"

Consultul şi procesul-verbal fură semnate la ora zece şi un sfert. Domnii chirurgi şi medici, pretextînd cu toţii alte vizite medicale, dispăreau pe măsură ce semnau. Lucien rămase singur cu chirurgul cel uriaş.

— Mă duc să mai văd o dată rănitul, spuse Lucien.

— Şi eu să-mi termin cina. Îl veţi găsi poate mort. Poate să se stingă ca un pui de găină. La revedere.

Lucien se întoarse în salonul răniţilor şi se simţi izbit de întunerice şi de miros ; din cînd în cînd se auzea cîte un geamăt slab. Eroul nostru nu mai văzuse aşa ceva. moartea fiind pentru el un lucru desigur înfricoşător, dar curat şi cu maniere alese. Se văzuse totdeauna, în închipuire, murind pe-o pajişte, cu capul rezemat de un pom, ca Bayard [1] ; aşa văzuse el moartea cu prilejul duelurilor. Se uită la ceas. „Peste un ceas voi fi la Operă... dar nu voi uita niciodată această seară... *La datorie !*" îşi spuse, apropiindu-se de patul rănitului.

Cei doi infirmieri erau pe jumătate culcaţi pe scaunele lor şi cu picioarele întinse pe scaunul unde se afla oala de noapte ; dormeau şi i se păru că sînt pe jumătate beţi. Lucien trecu de cealaltă parte a patului.

Bolnavul avea ochii mari deschişi.

— Părţile nobile n-au fost atinse, în caz contrar ai fi decedat în prima noapte. Nu eşti atît de grav rănit cum crezi.

— Aş ! spuse cu nervozitate rănitul, ca şi cum şi-ar fi bătut joc de orice speranţă.

— Scumpe camarade, vei muri, ori vei trăi, răspunse Lucien cu un glas bărbătesc, hotărît şi chiar afectuos. (Găsea că rănitul e mult mai puţin dezgustător decît domnul cel frumos cu două decoraţii). Vei trăi sau vei muri.

---

[1] *Pierre Terrail, seigneur de Bayard* (1473—1524), supranumit „Cavalerul fără teamă şi prihană", ilustru căpitan al armatelor franceze ; rănit mortal într-o bătălie, a poruncit să fie aşezat pe iarbă, cu spatele sprijinit de un copac, pentru a muri cu faţa spre duşman.

— Nu există *sau*, domnule locotenent. Sînt un om *fript*.

— În orice caz, consideră-mă ca și cum aș fi ministrul dumitale de finanțe.

— Cum ? Ministrul de finanțe ar fi în stare să-mi dea o pensie ? Cînd spun *mie*, înțeleg soției mele.

Lucien se uită la cei doi infirmieri ; nu făceau pe beții și nici nu erau în stare să audă sau măcar să înțeleagă ceva.

— Da, camarade, *dacă nu trăncănești*.

Ochii muribundului se luminară, fixîndu-se asupra lui Lucien cu o expresie uimitoare.

- Ai înțeles, camarade ?

- Da, dar cu condiția să nu fiu otrăvit... Voi muri, am curățat, dar vezi dumneata, mi se pare că în cele ce mi se dau...

- Te înșeli. De altfel, nu consuma nimic din ceea ce ți se dă de la spital, ai bani...

Cum voi adormi, banditii ăștia o să mi-i fure.

- Vrei, camarade, să-ți trimit soția ?

- Drace ! domnule locotenent, sînteți un om vrednic ! Voi da sărmanei mele soții cei doi napoleoni ai dumneavoastră.

- Nu consuma decît ceea ce vei primi de la soția dumitale. E limpede, nu-i așa ?... De altfel, îți dau cuvîntul meu de onoare că nu e nimic suspect !

- Vreți să vă apropiați urechea, domnule locotenent ? Nu vreau să vă poruncesc... dar zău, cea mai mică mișcare îmi sfîrtecă pîntecele.

Ei bine, bizuite-te pe mine, spuse Lucien apropiindu-se.

Cum vă numiți ?

Lucien Leuwen, sublocotenent în Regimentul 27 lăncieri.

De ce nu sînteți în uniformă ?

- Sînt în permisie la Paris și detașat la Ministerul de Interne.

Unde locuiți ? Pardon, scuzați-mă, vedeți...

Strada Londra, nr. 43.

A, fiul bancherului aceluia bogat, Van Peters și Leuwen.

— Întocmai !

După o scurtă tăcere :

— În sfîrșit, ce să spun ? Vă cred. Azi-dimineață, cînd eram leșinat după pansament, am auzit pe cineva propunînd chirurgului aceluia mare și atît de puternic să mi se dea *opiu*. El a tras o înjurătură și-apoi au plecat. Am deschis ochii, dar vederea mi-era întunecată ; pierderea sîngelui... în sfîrșit, destul...

„Chirurgul a primit propunerea sau nu s-a învoit ?“

— Ești sigur de asta ? spuse Lucien foarte încurcat. Nu credeam că partidul republican e atît de dibaci...

Rănitul îl privi.

— Domnule locotenent, să nu mi-o luați în nume de rău, dumneavoastră știți tot atît de bine ca și mine de unde pornesc toate astea.

Nu pot suferi grozăviile astea, urăsc și dispreţuiesc pe oamenii care și le-au putut permite ! strigă Lucien, uitîndu-și aproape rolul. Bizuie-te pe mine. Ți-am adus șapte medici, ca unui general. Cum vrei ca atîția oameni să poată cădea la înțelegere cînd e vorba de o uneltire ? Ai bani, cheam-o pe soția dumitale sau o rudă, și nu bea decît ceea ce-ți aduce soția dumitale...

Lucien era emoționat, și bolnavul îl privea fix, cu capul nemișcat, dar urmărindu-i cu ochii toate mișcările.

— În sfîrșit, ce să spun ? zise bolnavul. Am fost caporal în Regimentul 3 de linie, la Montmirail ! Știu bine că trebuie să fac și pasul ăsta, dar cui îi place să fie otrăvit ?... Nu sînt rușinos... și, adăugă schimbîndu-și expresia, *în meseria mea* nu trebuie să fii rușinos. Dacă ar avea sînge în vine, după ce am făcut pentru el, la cererea lui repetată de douăzeci de ori, aici, în locul dumneavoastră, ar trebui să fie generalul R... Sînteți aghiotantul lui ?

— Nu l-am văzut niciodată.

— Pe aghiotantul lui îl cheamă Saint-Vincent, și nu Leuwen, spuse rănitul, ca și cum ar fi vorbit cu sine însuși. Aș prefera altceva banilor dumneavoastră.

— Spune.

— Apelez la bunătatea dumneavoastră. Nu mă voi lăsa pansat decît în prezența dumneavoastră... fiul domnului

Leuwen, bogatul bancher, care o întreţine pe domnişoara Des Brins de la Operă... Căci, vedeţi dumneavoastră, domnule locotenent, spuse ridicînd din nou vocea, cînd vor vedea că nu vreau să beau opiul lor... la pansare, clic... o seringă aplicată iute, acolo, în pîntece. Şi ce mă arde !... Asta n-o să mai ţină, nu mai poate ţine... Pentru mîine vreţi să porunciţi, căci mi se pare că dumneavoastră porunciţi aici... Şi de ce porunciţi dumneavoastră ? Şi mai cu seamă fără uniformă... În sfîrşit, pansat cel puţin sub ochii dumneavoastră... Şi chirurgul cel mare şi voinic spus-a da sau nu ? Asta-i tot !

Mintea i se întunecă.

— *Să nu trăncăneşti*, spuse Lucien, şi te iau sub protecţia mea. Îţi voi trimite soţia.

— Sînteţi un om de ispravă... Bogatul bancher Leuwen, cu domnişoara Des Brins, nu trişează... dar generalul R...

— Desigur că nu trişez, şi, iată, nu-mi mai vorbi niciodată de generalul R..., nici de nimeni ! Poftim zece napoleoni.

- Număraţi-mi-i în mînă... cînd îmi ridic capul, mă doare tare rău pîntecele.

Lucien numără napoleonii în şoaptă, punîndu-i unul cîte unul în mîna rănitului.

- Nici o vorbă ! spuse acesta.

Nici o vorbă, bine ai spus. Dacă vorbeşti, ţi se fură napoleonii, nu vorbi decît cu mine, şi numai cînd sîntem singuri. Voi veni să te văd zilnic pînă ce vei intra în convalescenţă.

Mai rămase cîteva clipe lîngă rănit, care începea parcă să aiureze. Alergă apoi în strada Braque, unde locuia Kortis ; o găsi pe doamna Kortis înconjurată de cîteva cumetre, de care se descotorosi destul de greu.

Femeia începu să plîngă şi vru să-i arate lui Lucien copiii, care dormeau liniştiţi. „Pe jumătate e sinceră, iar, restul comedie, gîndi Lucien. Trebuie s-o las să vorbească pînă va osteni".

După douăzeci de minute de monolog şi de nesfîrşite ocoluri oratorice, deoarece poporul din Paris a luat de la

societatea înaltă ura acesteia față de prezentarea directă a gîndurilor, doamna Kortis vorbi de opiu ; Lucien ascultă cinci minute de elocvență conjugală și maternă asupra opiului.

— Da, răspunse Lucien cu neglijență, se spune că republicanii au vrut să dea opiu soțului dumitale. Guvernul regelui veghează însă asupra tuturor cetățenilor. De îndată ce am primit scrisoarea dumitale, am dus șapte medici și chirurgi la patul soțului dumitale, și iată consultul lor, îi spuse punînd hîrtia în mîinile doamnei Kortis. (Văzu că nu prea știe să citească.) Cine va îndrăzni acum să dea opiu soțului dumitale ? Totuși, el e urmărit de ideea asta, care-i poate înrăutăți starea...

— E un om pierdut, spuse ea cu destulă răceală.

— Nu, doamnă, fiindcă nu s-a declarat gangrenă în douăzeci și patru de ore, s-ar putea prea bine să se însănătoșească. Generalul Michaud a avut aceeași rană etc., etc., etc. Nu trebuie însă vorbit despre opiu, lucrul n-ar folosi decît la înverșinarea partidelor. De altfel, dă copiii în grija unei vecine, contra doi franci pe zi, voi plăti pe o săptămînă înainte. Iar dumneata, doamnă, te poți duce să te instalezi la căpătîiul soțului dumitale.

La cuvîntul acesta, doamna Kortis păru că-și pierde toată elocvența fizionomiei sale patetice. Lucien continuă :

— Soțul dumitale nu va bea nimic, nu va lua nimic în afară de cele pregătite de mîinile dumitale proprii etc., etc., etc.

— Drace ! Domnule, un spital e un lucru foarte dezgustător. De altfel, bieții mei copii, orfanii mei, departe de ochii unei mame, cum vor fi îngrijiți ? etc., etc., etc.

— Cum vei dori, doamnă, ești o mamă atît de bună... ceea ce mă supără, însă, e că ar putea fi prădat.

— Cine ?

— Soțul dumitale.

— Nici vorbă ! I-am luat douăzeci și doi de franci și treizeci și cinci de centime pe care-i avea la dînsul. I-am umplut tabachera sărmanului meu drag și am dat cincizeci de centime infirmierului...

— Perfect ! Nimic mai cuminte... Cu condiția însă ca să nu discute politică, să nu vorbească de *opiu*,

nici el, nici dumneata, i-am înmînat domnului Kortis doisprezece napoleoni.

—Napoleoni de aur? îl întrerupse doamna Kortis cu o voce aeră.

— Da, doamnă, două sute patruzeci de franci, spuse Lucien cu multă nepăsare.

— Şi nu trebuie să trăncănească?...

— Dacă sînt mulţumit de el şi de dumneavoastră, vă voi înmîna zilnic cîte un napoleon.

— Douăzeci de franci? spuse doamna Kortis cu ochii nespus de mari.

— Da, douăzeci de franci, dacă nu vorbiţi niciodată de opiu. De altfel, şi eu, aşa cum mă vezi, am luat opiu cînd am fost rănit, şi nimeni nu voia să mă omoare; presupunerile astea-s prăpăstioase. În sfîrşit, dacă vorbiţi dacă apare la gazetă că Kortis s-a temut de opiu sau a vorbit de rana lui, şi de cearta lui cu recrutul pe Podul Austerlitz, nu mai primiţi cei douăzeci de franci; altminteri, dacă nu trăncăniţi, nici dumneata, nici el, douăzeci de franci pe zi.

— Începînd de cînd?

— De mîine.

— Dacă binevoiţi, începînd de astă-seară, şi înainte de miezul nopţii sînt la spital. Scumpul sărman, numai eu îl pot opri să nu trăncănească... *Madame* Morin! *Madame* Morin! spuse doamna Kortis, ţipînd.

Era o vecină, căreia Lucien îi numără paisprezece franci ca să îngrijească de copii timp de o săptămînă. Lucien dădu şi doi franci pentru trăsura care avea s-o ducă pe doamna Kortis la spitalul ***.

Lui Lucien i se păru că felul în care vorbise, dacă cuvintele lui ar fi repetate, n-ar putea nicidecum dovedi că era complice cu propunerea administrării opiului.

Plecînd din strada Braque, Lucien era fericit, deşi crezuse că se va simţi grozav de nenorocit pînă la sfîrşitul acestei afaceri.

„*Risc dispreţul şi moartea pe calea aceasta,* îşi repeta adesea, dar mi-am condus bine barca!“

În sfîrșit, cînd bătea ora unsprezece și trei sferturi la catedrala Saint-Gervais, Lucien se sui în cabrioletă și se simți înfometat, deoarece nu luase masa de seară și vorbise necontenit.

„În momentul de față trebuie să-mi caut ministrul...“ Nu-l găsi la Ministerul de Interne. Scrise un bilet, puse să i se schimbe calul și servitorul de la cabrioletă și se duse la Ministerul de Finanțe ; domnul de Vaize plecase de mult.

„Destul cu zelul“, gîndi Lucien și se opri într-o cafenea să cineze.

După cîteva minute se sui iarăși în trăsură și făcu două curse fără folos pe șoseaua d'Antin ; trecînd pe dinaintea Ministerului de Externe, îi trecu prin gînd să pună să bată la ușă. Portarul răspunse că domnul ministru de interne era la excelența-sa.

Ușierul nu voia să-l anunțe pe Lucien și să întrerupă conferința celor două excelențe.

Lucien, știind de existența unei uși tăinuite, se temu să nu-i scape ministrul său ; obosit de alergătură și fără chef să se întoarcă la Ministerul de Interne, stărui, dar ușierul îl refuză cu semeție. Lucien se mînie.

— Ce dracu, domnule, am onoarea să-ți repet că sînt purtătorul ordinului expres al domnului ministru de interne. Am să intru, cheamă și garda dacă vrei, dar voi intra cu sila. Am onoarea să-ți repet că sînt domnul Leuwen etc., etc., raportor la Consiliul de stat.

Patru-cinci servitori alergară la ușa salonului. Lucien, văzînd că avea să înfrunte această scursură, se mînie peste măsură.

Se gîndi să tragă de cele două cordoane ale soneriei pînă le-o rupe.

La mișcarea respectuoasă a lacheilor, văzu că domnul conte de Beauséant, ministrul de externe, intra în salon, Lucien nu-l văzuse niciodată.

— Domnule conte, mă numesc Lucien Leuwen, raportor la Consiliul de stat. Cer toate scuzele excelenței-voas-

tre. Îl caut însă pe domnul conte de Vaize de două ceasuri, din ordinul expres al domniei-sale ; trebuie să-i vorbesc în legătură cu o afacere importantă și urgentă.

— *Ce afacere... urgentă?* spuse ministrul cu o îngîmfare rară și înălțîndu-și statura măruntă.

„Drace, am să te fac să-ți schimbi tonul !“ gîndi Lucien și adăugă cu mult sînge rece și cu o pronunțare răspicată :

— Afacerea Kortis, domnule conte, omul acela rănit pe Podul Austerlitz de soldatul pe care voia să-l dezarmeze.

— Ieșiți ! spuse ministrul către valeți. Și fiindcă ușierul stătea pe loc : Am spus să ieși...

După ce ieși ușierul, ministrul spuse lui Lucien :

— Domnule, cuvîntul Kortis ar fi fost de-ajuns, fără alte explicații. (Impertinența tonului și a gesturilor era într-adevăr rară.)

— Domnule conte, lucrez de curînd în treburile publice, spuse Lucien răspicat. În societatea tatălui meu, domnul Leuwen, n-am fost deprins cu primirea pe care mi-a făcut-o excelența-voastră ; am vrut să curm pe cît mai iute o clasă de lucruri neplăcută și puțin convenabilă.

— Cum, domnule, puțin convenabilă ? ! spuse ministrul ridicînd pe nas, ridicînd și mai sus capul și accentuînd și mai mult tonul. Măsoară-ți cuvintele !

— Dacă mai adăugați un singur cuvînt pe acest ton, domnule conte, îmi dau demisia și ne vom măsura spadele. Îngîmfarea, domnule, nu mi-a impus niciodată !

Domnul de Vaize, venind dintr-un cabinet îndepărtat, nu știa ce se petrece, auzi ultimele cuvinte ale lui Lucien și își dădu seama că el, de Vaize, putea fi pricina indirectă a zgomotului.

— Liniștește-te, amice, liniștește-te... îi spuse lui Lucien. Scumpul meu coleg, e tînărul ofițer despre care-ți vorbeam, să nu mergem prea departe.

— Nu există decît o singură cale ca să nu mergem prea departe, spuse Lucien cu un sînge rece care țintui pe miniștri în tăcere. Nu e decît o singură cale, repetă cu un

aer glacial. Să nu se mai adauge nici un *cuvînt* în privinţa acestui incident şi să se presupună că uşierul m-a anunţat excelenţei-voastre.

— Dar, domnule... spuse domnul de Beauséant, înălţîndu-se exagerat.

— Cer excelenţei-voastre toate scuzele, dar dacă adăugaţi un singur cuvînt, îmi dau demisia domnului de Vaize, aici de faţă, şi vă insult, domnule, aşa fel ca să vă datorez o reparaţie.

— Să mergem, să mergem ! strigă domnul de Vaize foarte tulburat şi tîrîndu-l pe Lucien.

Acesta îşi ciuli urechile ca să audă ce spune domnul conte de Beauséant. Nu auzi nimic.

În trăsură îşi ceru îngăduinţa de la domnul de Vaize, care ticluia o cuvîntare părintească, să-i prezinte mai întîi o dare de seamă în afacerea Kortis. Darea de seamă fu foarte lungă. La început Lucien vorbi de procesul-verbal şi de consult.

La sfîrşitul povestirii ministrul îi ceru documentele.

— Văd că le-am uitat la mine în birou, spuse Lucien.

„Dacă contele de Beauséant vrea să-mi facă un rău, gîndi, documentele acestea pot dovedi că aveam dreptate ţinînd să fac o dare de seamă imediată ministrului de interne şi că nu sînt un solicitator care forţează uşa."

Ajungînd în strada Grenelle, după sfîrşitul expunerii afacerii Kortis, domnul de Vaize încercă să se întoarcă la elocvenţa mieroasă şi părintească.

— Domnule conte, spuse Lucien întrerupîndu-l, lucrez pentru excelenţa-voastră de la ora cinci după amiază. E ora unu noaptea, îngăduiţi-mi să mă sui în cabrioleta care vine în urma caretei dumneavoastră. Sînt zdrobit de oboseală.

Domnul de Vaize vru să se întoarcă la genul părintesc.

— Să nu mai adăugăm nici un cuvînt în privinţa incidentului, spuse Lucien ; un singur cuvîntel poate înveninа totul.

Ministrul se despărţi astfel de Lucien, care se sui în cabrioletă şi spuse servitorului său să se suie alături de

el și să conducă. Era într-adevăr obosit. Trecînd pe Podul Ludovic al XV-lea, servitorul îi spuse :

— Iată-l pe ministru.

„Se întoarce la colegul său, în ciuda orei tîrzii, și, desigur, voi fi obiectul convorbirii. Drace, nu țin la locul meu, dar dacă ei mă destituie, îl voi sili pe îngîmfatul acela să pună mîna pe spadă ! Domnii aceștia pot fi răuvoitori și impertinenți cît or vrea, dar să-și aleagă oamenii. Cu alde Desbacs, care vrea să facă avere cu orice preț, perfect, dar cu mine nu se poate !"

Întorcîndu-se acasă, Lucien îl găsi pe tatăl său cu sfeșnicul în mînă, ducîndu-se la culcare. Cu toată dorința lui arzătoare de-a cunoaște părerea unui om atît de inteligent, Lucien își spuse : „Din nenorocire, este bătrîn, nu trebuie să-i strice somnul, să las afacerile pe mîine".

A doua zi, la ora 10, povesti totul tatălui său, care începu să rîdă.

— Domnul de Vaize te va duce mîine seară la masă la colegul său de la Externe. Destul însă cu duelurile : acum nu ți s-ar mai potrivi... Domnii aceia își vor fi promis să te destituie peste două luni sau să te numească prefect la Briançon [1] sau la Pondichéry [2]. Dacă însă locul acela îndepărtat nu-ți convine ție cum nu-mi convine nici mie, am să-i înfricoșez și voi împiedica dizgrația... sau, cel puțin, voi încerca s-o împiedic, cu oarecare șanse de reușită.

Masa la excelența-sa de la Externe se lăsă așteptată cîteva zile, în care răstimp Lucien, preocupat pînă peste cap de afacerea Kortis, nu-i îngădui domnului de Vaize nici măcar să vorbească despre *incident*.

A doua zi după cină, domnul Leuwen povesti întîmplarea unor diplomați, să fi fost trei-patru. Trecu sub tăcere numele lui Kortis și genul de afacere însemnată care l-adusese pe Lucien să-și caute ministrul la ora 1 noaptea.

[1] Capitala de departament, în zilele noastre, din departamentul Hautes-Alpes.

[2] Multă vreme și pînă de curînd, capitala posesiunilor franceze coloniale din India.

— Tot ce pot spune despre ora târzie este că nu era o afacere telegrafică, spuse ambasadorului Rusiei.

După două săptămîni, domnul Leuwen surprinse în societate un zvon ușurel, cum că fiul său ar fi saint-simonian. La care, fără știrea lui Lucien, îl rugă pe domnul de Vaize să-l conducă într-o zi la colegul său de la Externe.

— Și pentru ce, scumpe amice ?

— Țin mult să las excelenței-voastre plăcerea surprizei.

Pe tot parcursul, în drum spre audiență, domnul Leuwen glumi pe socoteala curiozității amicului său, ministrul.

Începu pe un ton foarte serios convorbirea pe care excelența-sa de la Externe binevoi să i-o acorde.

— Nimeni, domnule conte, nu prețuiește mai mult ca mine meritul excelenței-voastre, dar trebuie să recunoaștem și că aveți mijloace. Patruzeci de persoane sus-puse, acoperite de titluri și decorații înalte, pe care vi le-aș putea și numi la nevoie, cinci-șase doamne aparținînd celei mai vechi nobilimi, și destul de bogate, mulțumită binefacerilor excelenței-voastre, pot face cinstea de-a se ocupa de fiul meu, Lucien Leuwen, nevrednic raportor la Consiliul de stat. Aceste respectabile personaje pot răspîndi în șoaptă zvonul că este saint-simonian. S-ar mai putea spune pe gratis că i-a lipsit curajul într-o împrejurare esențială. S-ar putea chiar să se năpustească asupra lui două sau trei din acele recomandabile personaje despre care am vorbit, care, tineri încă, cumulează și sînt bătăioși, sau, cu oarecare indulgență și bunătate față de părul meu alb, acele personaje, cum ar fi domnul conte de ***, domnul de ***, domnul baron ***, care are patruzeci de mii de franci rentă, domnul marchiz de ***, ar să se mulțumească afirmînd că micul Leuwen cîștigă regulat la *écarté*. La care, vin, domnule conte, în calitatea dumneavoastră de ministru de externe, să vă ofer război sau pace.

Domnul Leuwen gustă o plăcere răutăcioasă în prelungirea îndelungată a convorbirii astfel începută. La ieșirea din palatul Ministrului de Externe, domnul Leuwen se duse la rege, de la care obținuse o audiență. Și repetă

cuvînt cu cuvînt regelui convorbirea avută cu ministrul său de externe.

— Vino-ncoace, spuse domnul Leuwen fiului său, întorcîndu-se acasă, să repet a doua oară convorbirea pe care am avut cinstea s-o am cu miniștrii față de care n-ai fost respectuos. Dar ca să nu mă expun la o a treia repetare, să mergem la mama ta.

La sfîrșitul convorbirii de la doamna Leuwen, eroul nostru crezu că poate risca un cuvînt de mulțumire tatălui său.

— Devii banal, amice, fără să-ți dai seama. Nu m-ai distrat niciodată ca de-o lună încoace. Îți sînt dator interesul plin de avînt *tineresc* cu care urmărești afacerile de bursă de două săptămîni, căci trebuie să fiu în stare să joc o strașnică festă celor doi miniștri dacă-și îngăduie față de tine vreun gest de îngîmfare. În sfîrșit, te iubesc, și mama ta îți va spune că pînă acum, ca să întrebuințez o vorbă din cărțile ascetice, o iubeam întru tine. Trebuie să-mi plătești însă prietenia cu oarecare caznă.

— De ce este vorba ?

— Urmează-mă.

Ajuns în camera lui, domnul Leuwen îi spuse :

— E foarte important să te speli de calomnia care te învinuiește că ai fi saint-simonian. Aerul tău serios, ba chiar impunător, îi poate servi drept temei.

— Nimic mai simplu decît o bună lovitură de spadă...

— Da, ca să-ți atragă renumele de duelgiu, aproape tot atît de jalnic ! Te rog, nici un duel, și sub nici un pretext !

— Și de ce ce mi-ai cere atunci ?

— De o chestie de rentuit.

— Ce fel ?

— Atît, și nimic mai mult, continuă tatăl său. Trebuie să o seduci pe doamna Grandet, sau, poate, ceea ce ar reveni mai scump, dar nu atît de plictisos poate, să faci cheltuieli nebunești pentru domnișoara Julie, sau pentru domnișoara Gosselin, sau pentru domnișoara ***, și să petreci patru ceasuri pe zi cu ea. Voi lua asupra-mi cheltuielile acestei pasiuni.

— Dar bine, tată, n-am cinstea să fiu îndrăgostit de domnișoara Raymonde?

— Nu-i destul de cunoscută. Iată dialogul: „Leuwen-fiul e de bună seamă cu micuța Raymonde". „Și cine-i această domnișoară Raymonde?" Trebuie să se spună așa: „Leuwen-fiul e cu domnișoara Gosselin". „A, drace! Și e amantul ei titular?" „E nebun după ea, gelos etc. Vrea să fie singurul!" În plus, trbuie neapărat să te prezint în cel puțin zece case, ca să se poată pipăi pulsul tristeții tale saint-simoniene.

Alternativa aceasta, de a alege între doamna Grandet și domnișoara Gosselin, îl stînjeni grozav pe Lucien.

Afacerea Kortis se isprăvise cu bine, și contele de Vaize îl felicitase. Agentul acesta prea zelos nu murise decît după o săptămînă, fără să vorbească.

Lucien ceru ministrului un concediu de patru zile, în chestiuni de interes personal, la Nancy. Simțea de cîtva timp o dorință nebunească să mai vadă ferestruica doamnei de Chasteller. După ce obținu concediul din partea ministrului, Lucien vorbi despre aceasta și părinților lui, care nu avură nimic de obiectat în privința unei mici călătorii la Strasbourg; Lucien nu îndrăzni să pronunțe numele orașului Nancy.

— Ca absența ta să nu pară lungă, spuse domnul Leuwen, mă voi duce în fiecare zi cu soare, către ora două, să-l văd pe ministrul tău.

Lucien era încă la zece poște depărtare de Nancy, cînd inima începu să-i bată supărător de tare. Nu mai răsufla în chip firesc. Deoarece trebuia să intre în Nancy noaptea și să nu fie văzut de nimeni, Lucien se opri într-un sat, la o depărtare de-o poștă. Chiar la această distanță nu era stăpîn pe impulsurile lui; ori de cîte ori auzea o căruță venind de departe, pe șosea, i se părea că recunoaște zgomotul trăsurii doamnei de Chasteller. [1]

. . . . . .

[1] Urmarea acestui episod lipsește; în ciuda proiectelor lui Stendhal nu l-a scris niciodată. În capitolul următor îl găsim pe Lucien din nou la Paris (n. ed. fr.).

— Am cîştigat o mulţime de bani datorită telegrafului tău, spuse domnul Leuwen fiului său, şi prezenţa ta n-ar fi fost niciodată mai necesară.

Lucien găsi la cină, la tatăl lui, pe vărul său, Ernest Dévelroy. Acesta era foarte trist, deoarece savantul său moral, care-i făgăduise patru voturi la Academia de Ştiinţe Morale şi Politice, murise în cură la Vichy, şi după ce-l îngropase aşa cum se cuvine, Ernest băgase de seamă că-şi pierduse patru luni din viaţă cu îngrijiri plicticoase şi că se făcuse şi de rîs.

— Căci trebuie să reuşeşti, îi spunea el lui Lucien, şi, drace ! dacă mă mai devotez vreodată vreunui membru de-al Institutului, am să-l aleg sănătos etc., etc.

Lucien admira caracterul vărului său, care-şi scutură tristeţea după optsprezece zile, făcu pe urmă un nou plan şi o luă de la cap. Ernest povestea prin saloane :

— Eram dator cu cîteva zile de regrete nesfîrşite în amintirea savantului Descors. Prietenia acestui excelent barbat, ca şi pierderea lui vor face epocă în viaţa mea. El m-a învăţat să mor etc., etc. L-am văzut pe înţelept în ceasul său din urmă, primind mîngîierile creştinismului. La patul unui muribund trebuie să preţuim religia etc., etc., etc.

După puţine zile de la reintrarea lui în lume, Ernest îi spuse lui Lucien :

— Ai o mare pasiune ! (Lucien păli.) Drace, eşti foarte fericit, fiindcă se ocupă de tine. Nu-mi mai rămîne decît să ghicesc obiectul. Nu te întreb nimic, îţi voi spune în curînd cu cine sînt sedus de frumoşii care ţi-au răpit vederile Contesei Lucien, preocupă publicul ! A, Dumnezeule, ce fericire să fii fiul unui om care oferă mese şi e în relaţii cu domnul P... şi S... şi cu diplomaţia înaltă ! Dacă aş avea un astfel de tată, toată iarna asta aş fi eroul petrecerii, iar moartea bunului Descors în braţele mele mi-ar fi poate mai de folos decît viaţa lui. Din lipsa unui tată ca al tău, sînt obligat să fac minuni, însă fără nici

un rezultat, sau cu rezultatul că lumea-mi spune că sînt un intrigant.

Lucien află același zvon, care circula pe socoteala lui, în casele a trei doamne, vechi prietene de-ale mamei sale, care aveau niște saloane de mîna a doua și unde era primit prietenește.

Dosbacs, căruia-i dete cu dinadinsul oarecare libertate de-a vorbi și despre lucruri străine afacerilor, îi mărturisi că persoanele cele mai informate vorbeau despre el ca de un tînăr de mare viitor, oprit însă brusc din drum de o mare pasiune.

— A, scumpul meu, ce fericit ești! Mai ales dacă nu ai această *mare* pasiune! Ce folos vei putea trage de pe urma ei! Lustrul acesta te face pentru multă vreme impermeabil la ridicol.

Lucien se apăra cît putea mai bine, spunîndu-și însă: „Călătoria mea nefericită la Nancy a dat totul în vileag".

N-avea de unde ghici că datora această mare pasiune tatălui său, care, de cînd cu păția aceea cu ministrul de externe, dobîndise într-adevăr multă simpatie față de el și pînă într-atîta, încît se ducea la Bursă chiar în zilele reci și umede, lucru pe care nu l-ar fi făcut nici în ruptul capului din ziua cînd împlinise 60 de ani.

— O să-i devin nesuferit, spunea el doamnei Leuwen, dacă-l conduc prea mult și-i vorbesc mereu despre interesele lui. Trebuie să mă feresc de rolul de tată, atît de plicticos pentru fiu cînd tatăl se plictisește sau cînd îl iubește cu adevărat.

Dragostea timidă a doamnei Leuwen se împotrivi din răsputeri la împopoțonarea fiului ei cu o mare pasiune, văzînd în zvonul acesta un izvor de primejdii.

— Aș vrea, spunea ea, să aibă o viață liniștită, nu una strălucitoare.

— Nu pot, răspundea domnul Leuwen. Nu pot, în toată conștiința. Trebuie să aibă o mare pasiune, sau, dacă nu, toată seriozitatea asta a lui, pe care-o prețuiești atîta, s-ar putea întoarce împotrivă-i, n-ar fi decît un banal saint-simonian, și, cine știe, mai tîrziu, la vîrsta de treizeci de ani, întemeietorul unei noi religii. Tot ce pot face eu e să-i las lui alegerea frumoasei pentru care va nutri

acel mare și adînc sentiment. Fi-va oare doamna de Chasteller, doamna Grandet, domnișoara Gosselin, sau acea mică și neînsemnată Raymonde, o actriță cu o leafă de șase mii de franci anual ?

Nu-și spunea gîndul pînă la sfîrșit : ..... și care-și îngăduie mereu tot felul de înțepături la adresa domnișoarei Des Brins[6].

— A, nu rosti numele doamnei de Chasteller, strigă doamna Leuwen, îl vei împinge la fapte nesăbuite !

Domnul Leuwen se gîndea la doamnele de Thémines și Toniel, cu care era prieten de douăzeci de ani, și foarte strîns legate amîndouă de doamna Grandet.

De mulți ani de zile avea grijă de averea doamnei de Thémines, serviciu deosebit de mare la Paris și primit cu o recunoștință nețărmurită, deoarece avînd în vedere restriștea în care se aflau demnitățile și nobilimea de bașfiind, banul a rămas singurul lucru, iar banul care nu-ți face griji este tot ce-i mai frumos între toate lucrurile frumoase. Se duse să le ceară vești în legătură cu inima doamnei Grandet. Vom reduce din răspunsurile lor formele prea lungi ale narațiunii, ba chiar vom aduna la un loc informațiile date de cele două doamne, care trăiau în aceeași casă mare și n-aveau decît o singură trăsură, dar care nu-și spuneau tot. Doamna Toniel avea un caracter cam aprig și era sfătuitoarea doamnei Grandet în împrejurările mari ale vieții. Cît despre doamna de Thémines, vom spune că era de o blîndețe nespusă și de o inteligență foarte vioaie și că era supremul arbitru în privința celor convenite sau neconvenite. Nu vedea foarte departe, dar vedea desăvîrșit tot ce-i cădea sub simțuri. Născută în societatea cea mai aleasă, făcuse unele greșeli, pe care [illegible] le deplîngea, și de patruzeci de ani încoace nu mai avea cu ce ocupa mintea în apartamentele pe care le făcea în legătură cu obiectul pe care trebuiau să-l producă anumite lucrări mai alese din Paris.

De patruzeci de ani societatea nu era cam tulburată de două momente : apariția în societate a unor nume ce n-ar fi trebuit să fie niciodată anunțate de către lacheii de casă mare, și mirarea că nu se mai găseau locuri în regimente pentru toți tinerii aceia de casă mare, odinioară amicii

nepoților ei, de multă vreme dispăruți. Domnul Leuwen, care o vedea pe doamna de Thémines o dată pe săptămînă, sau la el acasă, sau acasă la ea, crezu că trebuie să-și ia pe lîngă dînsa în serios rolul de tată.

Merse și mai departe și socoti că la vîrsta sa putea să ia inițiativa de a o înșela, suprimînd, din povestea fiului său, numele doamnei de Chasteller.

Ticlui o istorioară foarte frumușică din aventurile fiului său, și după ce-o amuză pe doamna de Thémines o seară întreagă, îi mărturisi, în cele din urmă, că e foarte îngrijorat de fiul său, care, de trei luni de cînd era primit în salonul domnului Grandet, se arăta grozav de trist. Se temea de-o iubire luată prea în serios și care ar fi răsturnat toate proiectele lui în legătură cu Lucien, fiul său iubit, „căci trebuie să-l însurăm" etc.

- Curios mi se pare, îi spuse doamna de Thémines, că de cînd s-a întors din Anglia, doamna Grandet e foarte schimbată, are ceva pe suflet.

Ca să luăm însă lucrurile în ordine, iată ce află domnul Leuwen de la doamnele de Thémines și Toniel, pe care le văzu separat și apoi la un loc, după care vom adăuga numaidecît și ceea ce am aflat din anumite rapoarte particulare asupra doamnei Grandet, această femeie renumită.

Doamna Grandet se credea oarecum cea mai frumoasă femeie din Paris, sau, în orice caz, nu se puteau număra primele șase din cele mai frumoase femei fără a o numi și pe dînsa.

Strălucea, mai ales, printr-o statură zveltă, mlădie, fermecătoare. Nu era păr blond pe lume mai frumos ca al ei ; călărea cu multă grație și nu era lipsită de curaj.

Era o frumusețe zveltă și blondă, ca tinerele venețiene ale lui Paul Veronese [1]. Avea trăsături frumoase, dar nu prea distinse. Inima îi era oarecum contrariul a ceea ce ne închipuim noi că este inima unei italience ; era cu totul străină de tot ce se cheamă emoții duioase și entuziasm, dar își petrecea viața simulînd aceste sentimente, întocmai ca o actriță. Lucien o găsise de mai multe ori

[1] Mare pictor italian (1528—1588) din Școala venețiană.

înduioșată de suferințele unor preoți care propovăduiau *Evanghelia* în China sau de sărăcia cîte unei familii din provincia sa aparținînd *a tot ce e mai bun.* În taina inimii ei, însă, nimic nu i se părea mai josnic, mai ridicol, mai burghez într-un cuvînt, decît faptul de a fi înduioșată. Vedea în aceasta semnul cel mai sigur al unui suflet slab.

Citea adesea *Memoriile* cardinalului de Retz[1], în care găsea farmecul pe care-l căuta zadarnic în romane. Rolul politic al doamnelor de Longueville[2] și de Chevreuse[3] era, pentru ea, exact ceea ce sînt aventurile de dragoste și primejdiile pentru un tînăr de 18 ani. „Ce admirabile poziții sociale, își spunea doamna Grandet, dacă ar fi știut să se ferească de greșelile acelea de purtare care ne dau de gol!"

Iubirea însăși, în ceea ce are mai real, nu i se părea decît o corvoadă, o plictiseală. Poate că acestei liniști sufletești îi datora prospețimea ei uimitoare, tenul ei admirabil, în stare să înfrunte chiar și pe cele mai frumoase nemțoaice, și un aer de primă tinerețe și de sănătate care era o adevărată sărbătoare pentru ochi. De aceea îi plăcea să fie văzută la ora 9 dimineața, la coborîrea din pat. Atunci era cu adevărat neasemuită, și trebuia să te gîndești la ridicolul cuvîntului ca să reziști plăcerii de-a te compara cu Aurora.

Nici una din rivalele ei nu se putea compara cu ea în privința prospețimii culorilor. Așa că fericirea ei consta în a prelungi balurile date de dînsa pînă a doua zi și în a oferi dansatorilor dejunul în plin soare, cu obloanele deschise. Dacă vreo femeie frumoasă, nebănuind lovitura

[1] *Retz — Jean François Paul de Gondi, cardinal de (1613—1679),* coadjutorul mitropolitului din Paris, adversar hotărît al cardinalului Mazarin, autorul unor celebre *Memorii* asupra epocii în care a trăit.

[2] *Longueville, Anne Geneviève de Bourbon-Condé, ducesă de (1619—1679),* adversară a lui Mazarin; cunoscută pentru viața sa agitată, pentru rolul politic jucat în timpul Frondei și pentru aventurile ei sentimentale.

[3] *Chevreuse, Marie de Rohan-Montbazon, ducesă de (1600—1679),* cunoscută pentru viața sa agitată, pentru intrigile politice (adversară a lui Richelieu și apoi a lui Mazarin) și cele amoroase.

aceasta în genul lui Jarnac[1], ar fi comis imprudența să rămînă, atrasă de plăcerea dansului, doamna Grandet triumfa; era singura clipă din viața ei cînd sufletul i se înălța la cer, iar umilirea rivalelor era singurul lucru pe care-l avea de cîștigat de pe urma frumuseții ei.

Muzica, pictura, amorul i se păreau prostii născocite de către și pentru sufletele mici. Își petrecea viața gustînd o plăcere serioasă, după cum spunea, în loja ei de la Opera Comică: „Deoarece, după cum avea grijă să adauge, cîntăreții italieni nu sînt excomunicați".

Dimineața picta acuarele cu un talent într-adevăr foarte distins. Lucrul i se părea tot atît de necesar unei femei din lumea înaltă ca și gherghefiul de brodat, dar mult mai puțin politicos. Semn că n-avea un suflet nobil era obiceiul, ba chiar nevoia, de-a se compara cu ceva sau cu cineva ca să se poată prețui și judeca; să se compare de pildă cu nobilele doamne din cartierul Saint-Germain.

Ceruse soțului ei s-o ducă în Anglia, să vadă dacă va găsi vreo blondă cu tenul mai proaspăt ca al ei și să se verifice dacă-i va fi frică să călărească. Întîlnise plictiseala în elegantele *country-seats*[2] unde fusese invitată, dar nu și sentimentul fricii.

Cînd îi fu prezentat Lucien, ea se întorcea tocmai din Anglia, iar șederea ei în acea țară îi înveninase sentimentul de admirație și oarecum de invidie pe care-l încerca față de nobilimea de baștină. Sufletul ei n-avea superioritatea trebuincioasă pentru a căuta stima oamenilor ce nu prea stimează nobilimea. Doamna Grandet nu fusese, în Anglia, decît soția unuia dintre *oamenii regimului* din iulie cei mai distinși de favoarea lui Ludovic-Filip, dar în fiecare clipă se simțise *soție de negustor*. Cele o sută de mii de franci venit care o ridicau atît de sus la Paris nu însemnau în Anglia decît o vulgaritate ca oricare alta.

---

[1] Lovitură neloială, ca aceea a contelui de Jarnac, care și-a ucis adversarul în duel, în 1547, tăindu-i tendoanele de sub genunchi.

[2] Castele la țară (engl.).

Se întorcea din Anglia cu preocuparea aceasta mare: „Nu mai trebuie să fiu soție de negustor, trebuie să devin o Montmorency [1]".

Soțul ei era un bărbat gras și voinic, în vîrstă de 40 de ani, foarte sănătos, așa că nu putea spera să devină văduvă. Nici nu se opri la această idee, întrucît marea ei avere o îndepărtase de timpuriu, și asta datorită orgoliului, de căile lăturalnice, și disprețuia orice fel de crimă. Era vorba să devină o Montmorency fără să-și permită nimic neîngăduit, așa cum era diplomația lui Ludovic al XIV-lea în momentele lui de fericire.

Soțul ei, colonel în Garda Națională, înlocuise doar pe cei din familiile Rohan [2] și Montmorency, politicește vorbind.

La rîndul lui, personal, îi mai rămînea să-și croiască soarta.

Ce ar face o Montmorency, în vîrstă abia de 23 de ani, și cu o avere uriașă, ca să fie fericită?

Aceasta era întrebarea, și încă nu întreagă.

Nu trebuia să facă oare și altceva ca să ajungă a fi privită în lume cam așa cum ar fi fost privită această Montmorency?

O înaltă și sublimă evlavie, sau o inteligență ca a doamnei de Staël, ori o prietenie ilustră. Să devină amica intimă a reginei sau a doamnei Adélaïde [3], sau un fel de doamnă de Polignac [4] din 1785; să fie astfel în fruntea Curții femeilor și să dea mese în cinstea reginei. Sau să aibă măcar o prietenie ilustră în cartierul Saint Germain.

Toate aceste posibilități, toate aceste partide îi preocupau succesiv gîndul și o copleșeau, deoarece avea mai multă stăruință și curaj decît inteligență. Și nici nu știa să obțină oarecare ajutor, deși avea două prietene, pe doamnele de Thémines și Toniel, dar nu-și dăruia încre-

---

[1] Ilustră familie din aristocrația franceză feudală.

[2] Altă familie aristocratică franceză.

[3] *Madame Adélaide, prințesă de Orléans* (1777—1847), sora și sfătuitoarea permanentă a lui Ludovic-Filip.

[4] *Polignac, Yolande-Martine-Gabrielle, ducesă de* (1749—1793), una din prietenele intime ale reginei Maria-Antoaneta, pe care aceasta a copleșit-o cu daruri și favoruri.

derea decît numai pentru o parte din proiectele ce n-o lăsau să doarmă. Parte din ideile despre care am vorbit, pe lîngă altele, mult mai strălucite, a căror posibilitate absolută se înfăţişase ambiţiei sale, erau în afară de orice probabilitate. Cînd îi fu prezentat Lucien, o găsi imitînd-o pe doamna de Staël, de unde dezgustul său faţă de trăncăneala ei în legătură cu orice şi despre toate subiectele.

Cu puţin înainte de călătoria lui Lucien la Nancy, doamna Grandet, văzînd că nu se prezintă nimic întru împlinirea marilor ei proiecte, îşi spusese :

„N-ar însemna să nesocotesc un avantaj actual şi să pierd o mare şansă de distincţie neinspirînd o mare iubire, celebră prin nefericirea îndrăgostitului ? N-ar fi admirabil pentru toţi cei ce-ar putea presupune că un om distins ar face o călătorie în America să mă uite, pe mine, care nu i-aş acorda nici o clipă de atenţie ?"

Această mare întrebare fusese matur cîntărită, fără cel mai mic grăunte de slăbiciune femeiască, şi cu atît mai sever cîntărită cu cît fusese totdeauna o primejdie pentru onoarea femeilor a căror soartă şi comportare în lume precum şi loc pe care şi-l cîştigaseră în faţa istoriei le admira mai mult doamna Grandet.

„Asta ar însemna să nesocotesc un avantaj actual şi destul de trecător, îşi spusese la urmă, neinspirînd o mare pasiune. Alegerea e însă lunecoasă. Ce n-am făcut ca să cuceresc pur şi simplu ca prieten un bărbat de neam mare ! Farmecele, tinereţea şi cu atît mai puţin averea n-au însemnat nimic pentru mine. Nu voiam decît un sînge pur şi un renume nepătat. Nici un bărbat, aparţinînd vechii nobilimi de la Curte, n-a vrut să ia acest rol. Cum să sper că voi găsi unul pentru rolul unei fiinţe cu desăvîrşire nefericite, al îndrăgostitului, într-un cuvînt, de soţia unui fabricant îmbogăţit ?" Astfel îşi vorbea doamna Grandet. Avea această putere, nu se cruţa, ştiind şi judecînd singură, nu-i lipseau decît imaginaţia şi spiritul. Trecea în revistă, mintal, toate încercările, unele aproape josnice, pe care le făcuse pentru a primi cît mai

des vizita celor doi-trei bărbaţi de stirpe nobilă, apăruţi din întîmplare în salonul ei ; mereu însă, după două-trei luni, acei nobili domni îşi răriseră vizitele.

Toate astea erau adevărate, dar asta nu însemna că nu s-ar fi cuvenit să inspire o mare pasiune !

În astfel de împrejurări cu totul necunoscute domnului Leuwen, veni, într-o dimineaţă, doamna de Thémines să petreacă un ceas cu tînăra ei prietenă, ca să ghicească dacă inima ei era preocupată de eroul nostru. Recunoscînd şi cruţînd ambiţia sa, doamna de Thémines îi spuse :

— Nenorocești bărbaţii, frumoasa mea, şi-i alegi bine.

— Mă preocupă atît de puţin alegerea, răspunse foarte serios doamna Grandet, că nici nu cunosc măcar numele nefericitului cavaler. E un bărbat distins ?

— Nu-i lipseşte decît obîrşia.

— Există oare maniere elegante acolo unde nu-i obîrşie ? răspunse ea cu un fel de descurajare.

— Cît de mult îmi place tactul acesta desăvîrşit care te distinge ! strigă doamna de Thémines. În ciuda banalei adoraţii ce i se aduce *inteligenţei*, acestei ape tari, acestui acid vitriolat care roade totul, nu admiţi inteligenţa în schimbul manierelor elegante. A, cît eşti de-a noastră ! Aş crede însă că victima dumitale cea nouă are maniere distinse. Drept este că e de obicei atît de trist de cînd vine pe aici, încît nu-l putem aprecia cu toată siguranţa. Cred veselia unui bărbat, genul glumelor lui şi felul de-a le spune îi conferă locul în societate. Dacă, totuşi, acela pe care l faci nefericit ar aparţine unei mari familii, ar ocupa neîndoielnic un loc de primul rang.

A, nu l cunoşti domnul Leuwen, raportor la Consiliul de Stat ?

Ei bine, frumoasa mea, dumneata eşti aceea care-l va face la moment !

Nu găsesc că are un aer nefericit, spuse doamna Grandet, ci un aer plictisit.

După ce mai schimbară cîteva cuvinte, doamna de Thémines aduse vorba de politică şi spuse în legătură cu un anumit lucru :

— Ceea ce e nespus de supărător și care hotărăște în toate este Bursa, unde soțul dumitale nici nu se mai duce.

— Sînt mai bine de douăzeci de luni de cînd n-a mai pus piciorul pe-acolo, se grăbi să precizeze doamna Grandet.

— Oamenii pe care-i primiți dumneavoastră sînt cei care-i fac și desfac pe miniștri.

— Sînt însă departe de-a primi în exclusivitate pe acei domni ! (Cu același ton înțepat.)

— Nu părăsi o poziție atît de frumoasă, scumpa mea, și, între noi, spuse în șoaptă, pe un ton intim, nu-ți însuși, apreciind-o, cuvintele dușmanilor acestei poziții. S-a mai întîmplat ca odată, sub Ludovic al XIV-lea, așa cum repetă neîncetat răutăciosul duce de Saint-Simon [1], care-ți place atîta, burghezii au preluat puterea. Ce erau Colbert, Séguier [2] ? Și, la urma urmelor, miniștrii înalță pe cine vor ei. Cine face pe miniștrii de astăzi ? Oameni ca Rotschild [3], ca , ca , ca Leuwen... Și fiindcă veni vorba, nu spunea deunăzi domnul P... di S... că domnul Leuwen a făcut o scenă ministrului de externe în legătură cu fiul său, sau că fiul său, în miez de noapte, i-a făcut ministrului o scenă ?

Doamna Grandet spuse tot ceea ce știa, aproximativ adevărul, dar povestit în avantajul celor doi Leuwen.

Nu era însă, în cele ce spunea, nici o urmă de interes și nici indiciul unor relații particulare, ci mai degrabă dezgust față de acrul plictisit al lui Lucien.

Seara, doamna de Thémines se crezu în măsură să-i dea domnului Leuwen asigurări, spunîndu-i că între fiul lui și frumoasa doamnă Grandet nu era nici dragoste, nici galanterie.

---

[1] *Saint-Simon, Louis de Rouvroy, duce de* (1675—1755) ; *Memoriile* sale, devenite celebre, se referă la perioada 1691—1723 din istoria Franței.

[2] *Séguier, Pierre* (1588—1672), cancelar al Franței sub Ludovic al XIII-lea și Ludovic al XIV-lea.

[3] *Rotschild, James de* (1792—1868), mare bancher din Franța ; a dat un substanțial ajutor financiar lui Ludovic-Filip.

Domnul Leuwen era un bărbat corpolent, rumen, cu ochiul viu și părul cărunt, frumos cîrlionțat. Haina și vesta sa erau un model de eleganță modestă, potrivită vîrstei. În ființa lui era ceva sprinten și sigur. După ochiul ager, după schimbările-i bruște de fizionomie, l-ai fi luat mai curînd drept un pictor, drept un om de geniu (cum nu se mai găsește acum) decît un bancher vestit. Se arăta prin multe saloane, dar își petrecea viața cu diplomații spirituali (nu-i putea suferi pe cei gravi) și cu respectabilul corp de balet al Operei. Era providența dansatoarelor în problemele lor bănești mărunte. Putea fi găsit în fiecare seară în foaierul Operei.

Nu prea făcea haz de societatea așa-zisă *bună*. Neruşinarea și șarlatanismul, indispensabile succesului, îl plictiseau, făceau prea mult zgomot.

De două lucruri se temea pe lume : de plictiseală și de umezeală. Și ca să scape de aste două nenorociri, făcea lucruri care-ar fi făcut de rîs pe oricare altul, dar pînă la vîrsta lui, de 65 de ani, cîți avea acum, el era cel care rîdea de alții, de el nu rîdea însă nimeni. Ori de cîte ori se plimba pe bulevard, valetul îi dădea mantaua cînd trecea pe dinaintea șoselei d'Antin. Schimba costumul de cel puțin cinci-șase ori pe zi, după cum sufla vîntul, și avea, pentru asta, apartamente prin toate cartierele Parisului.

Inteligența lui vădea mai multă naturalețe, vervă și plăcută indiscreție decît vederi înalte. Uneori își pierdea controlul și trebuia să se supravegheze ca să nu cadă în genul imprudent sau indecent.

—Dacă n-ai fi făcut avere în afacerile bănești, îi spunea soția lui, care-l adora, n-ai fi putut reuși în nici o altă carieră. Povestești cu nevinovăție o anecdotă și nu bagi de seamă că jignești de moarte două-trei persoane cu pretenții.

— M-am apărat de acest neajuns. Tot omul bun platnic e oricînd sigur că găsește în casa mea de bani o mie

de franci oferiți bucuros. În sfîrșit, de zece ani încoace, nimeni nu mai discută purtările mele, toată lumea le acceptă.

Domnul Leuwen nu spunea niciodată adevărul decît soției sale, căreia i-l spunea întreg, ea fiind pentru el un fel de a doua memorie, în care avea mai multă încredere decît într-a lui însuși. La început, cînd era și fiul său de față, voise să-și impună oarecare rezervă, dar rezerva aceasta era supărătoare și dăuna convorbirii. Doamnei Leuwen nu-i plăcea să se lipsească de prezența fiului ei, iar domnul Leuwen, găsind că e foarte discret, sfîrși prin a spune totul chiar și în prezența lui.

Firea acestui bătrîn, ale cărui vorbe răutăcioase inspirau atîta spaimă, era foarte veselă.

În epoca în care ne aflăm, păru timp de cîteva zile trist, frămîntat, seara juca sume foarte mari, își îngăduia să joace chiar și la bursă. Domnișoara Des Brins dete două serate dansante în cinstea lui.

Într-o noapte, la ora 2, întorcîndu-se de la una din aceste serate și găsindu-l pe Lucien, care se încălzea, în salon, durerea lui izbucni.

— Pune zăvorul la ușă...

Cînd Lucien se întoarse lîngă șemineu, domnul Leuwen îi spuse cu umor :

— Știi în ce situație îngrozitor de ridicolă mă aflu ?

— În ce situație, tată ? Nu mi-aș fi putut închipui niciodată așa ceva.

— Te iubesc și ca urmare, mă faci să sufăr. Nu există înșelătorie mai mare decît aceea de-a iubi, adăugă, însuflețindu-se din ce în ce mai mult și luînd un ton serios, pe care fiul său nu-l mai auzise niciodată. O iubesc pe mama dumitale, necesară vieții mele, iar ea nu mi-a dăruit nici un grăunte de nefericire. În loc să te privesc ca pe un rival în inima ei, m-am apucat să te iubesc, situație ridicolă în care mă jurasem să nu cad, *și dumneata nu mă lași să dorm*.

La cuvintele acestea, Lucien deveni deosebit de serios. Deoarece tatăl său nu exagera niciodată, înțelese că trebuia să înfrunte un acces real de mînie.

Domnul Leuwen era cu atît mai iritat cu cît își pusese în gînd, timp de două săptămîni, să nu-i spună fiului său nimic din ceea ce-l chinuia.

Deodată domnul Leuwen îl părăsi.

— Așteaptă-mă, te rog, îi spuse cu amărăciune.

Se întoarse numaidecît cu un mic portofel din piele rusească.

— Iată douăsprezece mii de franci, și dacă nu-i iei, cred că ne vom certa.

— Ar fi un subiect inedit de ceartă, spuse Lucien surîzînd. Rolurile sînt răsturnate și...

— Da, nu-i rău, sînt un om mărginit. Dar, ca să nu lungim vorba, trebuie să faci o mare pasiune pentru domnișoara Gosselin. Să nu-i dai însă banii și-apoi s-o iei la fugă, călare, în pădurea de la Meudon sau la dracu-n praznic, după nobilul dumitale obicei. E vorba să-ți petreci serile cu ea, să-i acorzi toate momentele libere, să fii nebun după ea.

— Nebun după domnișoara Gosselin !

— Dracu să te ia ! Nebun după domnișoara Gosselin sau după alta, puțin îmi pasă ! Dar să știe publicul că ai o metresă.

— Bine, tată, dar care-i motivul acestui ordin atît de sever ?

— Știi prea bine. Iată că devii de rea-credință vorbind cu tatăl tău și tocmai în legătură cu interesele tale, dracu să te ia, și după ce te-o lua, să nu te mai aducă îndărăt niciodată ! Sînt sigur că dacă aș petrece două luni fără să te văd, nu m-aș mai gîndi la tine. De ce n-ai rămas în Nancyul ăla al tău ? ! Te prindea minunat, ai fi fost vrednicul erou al unui număr de două-trei mironosițe.

Lucien se făcu stacojiu.

— Dar în situația socială pe care ți-am procurat-o, afurisitul ăsta de aer serios al tău, ba chiar trist, atît de admirat în provincie, unde exagerarea este la modă, nu-i bun decît să-ți atragă ridicolul îngrozitor de a nu fi în fund decît un păcătos de saint-simonian !

— Nu sînt însă saint-simonian, cred că ți-am dovedit-o.

- Ei, n-ai decît să fii saint-simonian, fii de-o mie de ori mai prost, dar să nu pari a fi !

- - Tată, voi fi mai limbut, mai vesel, voi petrece două ceasuri la Operă în loc de unul.

— Cine-şi poate schimba caracterul ? Ai să poţi fi vreodată nebunatic sau uşuratic ? Or, cît voi trăi, dacă nu-ţi pun oarecare rînduială în viaţă, pînă-n două săptămîni, seriozitatea asta a ta va fi interpretată nu ca firma *bunului-simţ*, ci ca tot ce e mai antipatic societăţii alese. Or, cînd te-ai pus rău cu societatea aleasă, trebuie să-ţi deprinzi amorul propriu să primească zece împunsături pe zi, caz în care nu-ţi mai rămîne decît să-ţi zbori creierii, sau, dacă-ţi lipseşte curajul, să te faci pustnic. În situaţia asta te aflai acum două luni, în timp ce eu mă prăpădeam cu firea dînd tuturor a înţelege că mă ruinezi cu cheltuielile tale nebuneşti. În halul ăsta, cu acest păcătos de bun-simţ în înfăţişare, îţi vei face un duşman din contele de Beauséant, un vulpoi care nu-ţi va ierta cît o trăi, căci dacă ajungi să străluceşti în lume şi îţi trece prin minte, mai curînd sau mai tîrziu, să vorbeşti despre ce s-a petrecut între voi, îl poţi sili să se omoare în duel cu tine, ceea ce nu-i convine de loc. Fără să-ţi dai seama, cu tot aiuritul tău de bun-simţ, arză-l-ar focul ! ai pe urmele tale vreo opt sau zece oameni inteligenţi, buni de gură, foarte morali, foarte bine primiţi în lume, şi, în plus, iscoade ale Ministerului de Externe. Ai de gînd să-i ucizi pe toţi în duel ? Iar dacă eşti ucis, ce se face mamă-ta ? Căci să mă ia dracu dacă mă mai gîndesc la tine două luni după ce nu te-oi mai vedea ! Şi pentru tine, de trei luni de zile, risc un acces de gută care mă poate curăţa. Îmi petrec viaţa la Bursă, mai umedă ca oricînd de cînd s-au instalat sobe. Pentru tine îmi refuz plăcerea de-a juca o avere la chit sau la dublu, ceea ce m-ar distra. Aşadar, hotărît lucru, vrei să faci o mare pasiune pentru domnişoara Gosselin ?

— Aşadar, declari război sărmanelor clipe de răgaz de care mai dispun ! Fără să-ţi imput ceva, mi-ai răpit toate momentele, nici un biet ambiţios nu munceşte cît mine, deoarece socoteşte tot muncă, şi încă cea mai grea, sedinţele de la Operă şi din saloanele în care n-aş călca

nici la două săptămîni o dată dacă ar fi după gustul meu. Ernest are ambiția să devină academician, pungașul acela mărunt de Desbacs vrea să fie consilier de stat, și asta-i susține. Eu, unul, n-am nici o pasiune de felul ăsta, doresc numai să-ți dau dovadă de recunoștință. Fericirea pentru mine ar fi, așa cred, să trăiesc în Europa și în America cu un venit anual de șase pînă la opt mii de franci, schimbîndu-mi reședința sau rămînînd pe loc o lună sau un an, după cît m-aș simți de bine. Șarlatanismul, nelipsit la Paris, mi se pare ridicol, și, cu toate astea, cînd văd că reușește, mă simt indispus. Chiar bogat fiind, aici trebuie să fii actor și veșnic în poziție de luptă ca să nu devii ridicol. Eu însă nu-mi clădesc fericirea pe părerea pe care și-o fac ceilalți despre mine. Fericirea mea ar consta să vin la Paris o lună și jumătate pe an ca să văd ce mai e nou în pictură, în teatru, în invenții și printre dansatoarele nostime. Și ducînd o viață ca asta, lumea m-ar uita. Aici, la Paris, aș fi ca un rus sau un englez. În loc să devin fericitul amant al domnișoarei Gosselin, n-aș putea face o călătorie de șase luni oriunde-ai vrea, în Kamciatka, de pildă, la Canton, în America de Sud?

— Întorcîndu-te după șase luni, ți-ai găsi reputația complet compromisă, iar odioasele tale vicii ar fi stabilite pe fapte de netăgăduit și cu desăvîrșire uitate. Nimic mai rău pentru reputația cuiva — calomnia are cei mai mari șerți de izbîndă cînd fugi de dînsa. Trebuie apoi să recucerești atenția publicului și să-ți zgîndări rana ca s-o poți vindeca. Mă-nțelegi?

— Prea bine, vai! Văd că nu primești cele șase luni de călătorie sau de închisoare în schimbul domnișoarei Gosselin.

— Ah, mi se pare că te cumințești! Slavă cerului! Înțelege că nu sînt absurd. Să judecăm împreună. Domnul de Beauséant dispune de zece, de treizeci, poate că de patruzeci de spioni diplomatici, aparținînd societății alese, iar unii chiar societății celei mai înalte. Sînt printre ei și spioni benevoli, ca D.., care are un venit anual de patruzeci de mii de franci. Doamna principesă era la ordinele lui. Oamenii aceștia nu-s lipsiți de tact, cei mai mulți au slujit sub zece sau doisprezece miniștri, iar persoana

pe care o studiază mai îndeaproape, și cu cea mai mare grijă, e tocmai ministrul lor. I-am și surprins, cîndva, bătîndu-se pe tema aceasta. Am fost chiar și consultat de doi-trei, care-mi sînt obligați bănește. Patru-cinci, domnul conte N., de pildă, pe care-l vezi la mine, cînd pot strînge o știre, de ici-colo, vor să joace la bursă, neavînd totdeauna cu ce-și acoperi diferența. Le fac din cînd în cînd unele servicii pentru sume mici. În sfîrșit, ca să-ți mărturisesc tot, mi s-a spus, mai acum două săptămîni, că Beauséant e furios *[cuvînt necitet]* pe tine. Se spune despre el că nu-i curajos decît cînd umblă după o decorație mare. Poate-i e rușine că s-a arătat slab în prezența ta. Nu cunosc cauza urii lui, dar îți face cinstea să te urască. Sînt sigur însă de-un lucru, că s-a organizat punerea în circulație a unei calomnii care vrea să te înfățișeze ca pe un saint-simonian, pe care numai prietenia ta pentru mine îl poate reține în societate. Cînd nu voi deveni căpetenia unei noi religii. N-aș garanta nici măcar, dacă mînia lui Beauséant stăruie, că vreuna dintre iscoadele lui nu-l vor sluji așa cum a fost slujit Eduard împotriva lui Becket [1]. Mulți dintre domnii aceștia, în ciuda strălucitoarei lor cabriolete, au adeseori nevoia cea mai urgentă de o gratificație de cincizeci de ludovici, și ar fi foarte bucuroși să înhațe suma în schimbul unui duel. Din pricina asta am slăbiciunea să stau de vorbă cu tine. Mă pui să fac, ticălosule, ce nu mi s-a mai întîmplat de cincisprezece ani, să-mi calc un cuvînt dat mie însumi. Din pricina gratificației de o sută de ludovici, care va fi cîștigată de cel ce te va trimite *ad patres* [2], n-am putut să vorbesc cu tine față de mama ta. Dacă te pierde, moare, și oricîte nebunii aș face, nimic nu m-ar putea mîngîia de pierderea ei, și, adăugă el cu emfază, am fi o familie ștearsă de pe suprafața pămîntului.

---

[1] *Becket, Thomas* (1117—1170), cancelar al Angliei și arhiepiscop de Canterbury, trecut de către biserica catolică în rîndul sfinților; a luptat tot timpul împotriva regelui Henric al II-lea (nu a lui Eduard), apărînd interesele anglo-saxonilor, pe care-i supuseseră normanzii, ca și ale bisericii catolice: Becket a fost ucis în chiar interiorul catedralei de cîțiva nobili aflați în slujba regelui.

[2] În lumea cealaltă „la părinți" (lat.).

— Tare mă tem că-ţi baţi joc de mine, spuse Lucien cu un glas care părea că se stinge la fiecare cuvînt. Cînd îmi arunci o săgeată, mi se pare atît de ascuţită, încît mi-o repet împotrivă-mi timp de o săptămînă, şi Mefisto din mine biruie latura mea activă. Nu glumi despre un lucru pe care-l ştii, desigur, dar pe care nu l-am mărturisit nimănui niciodată.

— Drace! E ceva nou atunci. N-am să-ţi vorbesc niciodată despre asta.

— Ţin, adăugă Lucien cu glasul scurt şi iute, privind în jos, să rămîn credincios unei iubite pe care n-am avut-o niciodată. Sufletul are un rol atît de mic în relaţiile mele cu domnişoara Raymonde, încît mai nu-mi dă remuşcări, dar totuşi... vei rîde de mine, îmi dă adesea... cînd găsesc că-i drăguţă. Dar cînd nu-i fac curte... sînt prea sumbru şi-mi vine să mă sinucid, căci nimic nu mă distrează... A răspunde dragostei dumitale e numai o datorie mai puţin grea decît celelalte. N-am găsit distragere desăvîrşită decît la căpătîiul nefericitului aceluia de Kortis... şi cu ce preţ! aproape cu acela al infamiei... Îţi baţi însă joc de mine, spuse Lucien, îndrăznind să-şi ridice ochii pe furiş.

— Nicidecum. Fericit cel ce are o pasiune, fie el îndrăgostit chiar şi de un diamant, ca spaniolul a cărui poveste ne-o istoriseşte Tallemant des Réaux[1]. Bătrîneţea nu-i altceva decît lipsa nebuniei, lipsa iluziei şi a pasiunii. Pun lipsa nebunici mult înaintea scăderii forţei fizice. Aş vrea să fiu îndrăgostit chiar şi de bucătăreasa cea mai urîtă din Paris, iar ea să răspundă iubirii mele. Aş spune ca sfîntul Augustin: *Credo quia absurdum*[2]. Cît cît patima ta ar fi mai absurdă, cu atît aş invidia-o mai mult.

— Nu face, te rog, niciodată vreo aluzie indirectă, măcar numai de mine, la acest grăunte de nebunie.

---

[1] *Tallemant des Réaux, Gédéon* (1619—1692), memorialist francez, ale cărui *Historiettes* descriu societatea din timpul domniei lui Ludovic al XIII-lea şi ale începutului domniei lui Ludovic al XIV-lea.

[2] Cred pentru că e absurd (lat.); în realitate, o transpunere a unui pasaj din Tertulian.

Niciodată ! spuse domnul Leuwen.

Fizionomia lui împrumută un aer de solemnitate cum nu i mai văzuse Lucien, deoarece domnul Leuwen nu era niciodată absolut serios. Cînd n-avea de cine-şi bate joc, îşi bătea joc de el însuşi, şi adesea fără ca doamna Leuwen să bage măcar de seamă. Schimbarea aceasta de fizionomie plăcu eroului nostru şi-i dete curaj.

— Ei bine, spuse cu glasul mai sigur, dacă fac curte domnişoarei Gosselin sau oricărei alte domnişoare celebre, mai curînd sau mai tîrziu voi fi obligat să fiu fericit. Aceasta mă-ngrozeşte. Nu ţi-ar fi totuna să iau o femeie cinstită ?

Domnul Leuwen izbucni în rîs.

— Nu... te... supăra, spuse înăbuşindu-se. Sînt credincios... tratatului nostru... nu rîd... de partea rezervată. Dar de unde dracu... vei lua pe femeia asta cinstită ?... A ! Doamne (rîdea cu lacrimi), şi cînd, în sfîrşit, într-o bună zi... femeia asta cinstită a ta se va destăinui pasiunii tale, cînd, în sfîrşit, va bate momentul... ce vei face ?

— Îi voi reproşa grav că îşi calcă virtutea în picioare, spuse Lucien cu sînge rece. Lucrul nu va fi demn de acest secol moral ?

— Ca gluma să fie reuşită, ar trebui să-ţi alegi această iubită în cartierul Saint-Germain.

— Da, dar dumneata nu eşti duce, iar eu sînt lipsit de spirit şi de veselie ca să pot cruţa trei-patru prejudecăţi absurde, de care rîdem chiar şi în saloanele noastre centriste, atît de stupide de altminteri.

Tot vorbind aşa, Lucien îşi dădu seama că se angajează pe nesimţite ; redeveni deodată trist şi spuse fără voie :

— Cum, tată, o mare pasiune ! Cu stăruinţele ei, cu statornicia ei, cu preocuparea ei de fiecare clipă ?

— Întocmai.

Pater meus, transeat a me calix iste. [1]

— Dar ia în seamă şi motivele mele,

[1] Tată, îndepărtează de la mine acest pahar (lat.) (conform textului biblic, cuvîntul lui Iisus înainte de crucificare).

Fais ton arrêt toi-même et choisis tes supplices.[1]

Sînt de acord, gluma ar fi mai bună cu o femeie foarte virtuoasă, foarte evlavioasă și cu privilegii, dar nu ești omul, și, de altfel, puterea, care-i un lucru bun, se retrage de la oamenii aceia și vine la noi. Ei bine! printre noi, nobilimea cea nouă, cucerită prin zdrobirea sau șterpelirea revoluției din iulie...

— A, văd unde vrei să ajungi.

— Ei bine, spuse domnul Leuwen cu accentul celei mai bune-credințe, unde vrei să găsești ceva mai bun?! Nu-i o virtute *în genul* celor din cartierul Saint-Germain?

— Așa cum Dangeau[2] nu era un mare senior, ci un genuf unui mare senior. A, dar o găsesc mult prea ridicolă! Niciodată nu m-aș putea deprinde cu gîndul a nutresc o mare pasiune pentru doamna Grandet. Doamne, ce șuvoi de cuvinte, ce pretenții!

— La domnișoara Gosselin vei întîlni oameni neplăcuți din lipsă de bună-creștere. De altfel, cu cît diferă cu mai mult de ceea ce ai iubit, cu atît apari mai puțin infidel.

Domnul Leuwen se îndreptă către celălalt capăt al salonului. Își reproșa aluzia. „Am călcat înțelegerea. E rău, e foarte rău. Cum, nici chiar cu fiul meu nu-mi pot permite să gîndesc cu glas tare?"

Amice, fraza mea din urmă nu face doi bani, în viitor voi vorbi mai cu grijă. Iată însă că bate ora trei. Dacă faci acest sacrificiu, îl faci numai pentru mine. Nu-ți voi spune că, întocmai ca și profetul, trăiești de mai multe luni într-un nor, și că la ieșirea din norul cel gros, vei fi tare mirat de noua înfățișare a tuturor lucrurilor... Vei avea din ce în ce mai multă încredere în senzațiile tale decît în poveștile mele. De aceea prietenia mea îndrăznește să-ți ceară jertfa a șase luni din viața ta;

---

[1] Rostește-ți condamnarea, alege-ți însuți chinul. Vers din *Cinna* (n.a.). „Cine altul decît Corneille a făcut un împărat? Ba cine n-a făcut decît principi, crescuți de Fénelon ca să fie principi". *Cinna* de Corneille, actul 5, sc. 1.

[2] *Dangeau, Philippe de Courcillon, marchiz de* (1638—1720), memorialist francez, care se ocupă, în special, de etichetă de la Curtea lui Ludovic al XIV-lea și de viața privată a acestuia.

...mai întîia va fi foarte amară, apoi te vei deprinde cu salonul acesta, frecventat de cîțiva bărbați acceptabili, în afară de cazul că teribila virtute a doamnei Grandet nu te va alunga din acest salon, și atunci vom căuta o altă femeie virtuoasă. Ai curajul să semnezi un angajament de șase luni ?

Lucien se plimba prin salon, fără să răspundă.

— Dacă vrei să semnezi tratatul, să-l semnăm numaidecît, și voi putea astfel petrece o noapte bună, deoarece (surîzînd) de două săptămîni, din pricina ochilor dumitale frumoși, mi-am pierdut somnul.

Lucien se opri, îl privi și se aruncă în brațele lui. Domnul Leuwen se simți foarte mișcat de această îmbrățișare ; avea 65 de ani.

Lucien spuse, în timp ce erau îmbrățișați :

— E ultima jertfă pe care mi-o ceri ?

— Da, amice, îți făgăduiesc, mă faci fericit. Adio !

CAPITOLUL L

Lucien rămase în picioare, în salon, adînc îngîndurat, răsunîndu-i în inimă emoția atît de sinceră a unui om atît de insensibil, ca și cuvîntul acesta așa de mișcător : *mă faci fericit.*

Pe de altă parte, însă, a-i face curte doamnei Grandet i se părea un lucru îngrozitor, o iazmă de dezgust, de plictiseală și nefericire.

„Să fiu nevoit să renunț, își spunea, la tot ce-i mai frumos, mai mișcător, mai sublim în lume, nu era, așadar, destul pentru trista mea soartă : trebuie să-mi petrec viața cu o femeie de rînd, în fiecare clipă prefăcută, înfățișînd întocmai tot ce e mai banal, mai grosolan, mai vrednic de ură în mersul lumii de azi ! A, soarta mea-i nesuferită ! Ia să vedem ce spune rațiunea, își spuse deodată. Chiar dacă n-aș nutri față de tatăl meu nici unul din sentimentele cu care-i sînt dator, trebuie, la drept vorbind, să-l

ascult ; căci, la urma urmelor, vorba lui Ernest s-a adeverit : n-am fost în stare să cîștig nouăzeci și nouă de franci pe lună. Dacă tatăl meu nu mi-ar da ce-mi trebuie ca să trăiesc la Paris, ceea ce ar trebui să fac ca să-mi cîștig existența, n-ar fi oare mai penibil decît să-i fac curte doamnei Grandet ? Nu, de o mie de ori nu ! De ce să mă înșel singur ? În salonul acesta pot gîndi, pot întîlni fel de fel de caraghioslîcuri curioase, de bărbați celebri. Țintuit în biroul vreunui negustor din Amsterdam sau din Londra, în calitate de corespondent al firmei, gîndul mi-ar fi veșnic înlănțuit de ceea ce aș scrie, altfel aș comite cine știe ce greșeli. Aș prefera să-mi reiau viața de garnizoană : exerciții dimineața, joc de biliard seara. Cu un venit de două mii de franci aș putea trăi foarte bine. Dar cine să-mi dea cei două mii de franci ? Mama mea. Dacă nu i-ar avea, însă, aș putea trăi oare din produsul vînzării mobilierului meu actual și cu cei nouăzeci și cinci de franci pe lună ?"

Lucien prelungi îndelung examenul care trebuia să-i aducă răspunsul la această întrebare, ca să nu se gîndească la celălalt examen, mult mai înspăimîntător : „Cum voi proceda mîine ca să-i arăt doamnei Grandet că o ador ?" Cuvîntul acesta din urmă îi readuse încetul cu încetul amintirea adîncă și duioasă a doamnei de Chasteller ; îi găsi atîta farmec, încît își spuse la urmă : „Să las afacerile pe mîine".

Acel *pe mîine* nu era decît un fel de a vorbi, deoarece, cînd sufla în lumînare, zgomotele triste ale unei dimineți de iarnă și umpleau strada.

În ziua aceea avu mult de lucru în biroul ministerului și la Bursă. Pînă la ora 2, cercetă articolele unui lung regulament al gărzilor naționale, al căror serviciu trebuia să devină din ce în ce mai plicticos, căci cum s-ar putea guverna o țară cu o gardă națională ? De mai multe zile ministrul își luase obiceiul să supună cercetării conștiincioase a lui Lucien rapoartele șefilor săi de divizie, a căror examinare comporta mai mult bun-simț și probitate decît cunoașterea adîncită a celor 44.000 de legi, decizii și circulări, cîte conduc Ministerul de Interne. Ministrul dăduse rapoartelor acestora ale lui Lucien numele de *sumare*

succinte; aceste sumare succinte aveau adeseori cîte zececincisprezece pagini. Lucien, foarte ocupat cu afacerile sale urgente și nevoit să lase pe mai tîrziu cîteva sumare succinte, fu autorizat să ia doi funcționari și ministrul îi sacrifică jumătate din cabinetul său rezervat. În această situație absolut necesară, viitorul funcționar nu avea să fie despărțit de problemele cele mari decît printr-un perete subțire de lemn, căptușit, ce e drept, cu o saltea drept surdină. Greul era să găsească oameni discreți și de onoare, incapabili să strecoare articole, fie chiar anonime, în coloanele acelui odios ziar *Național*. După ce căutase zadarnic prin birouri, Lucien își aminti de un fost elev al Școlii politehnice, băiat foarte tăcut, care ar fi dorit să devină fabricant și care, pentru că avea cunoștințe superioare, crezuse că posedă și pe cele mărunte. Funcționarul acesta comercial, după nume Coffe, omul cel mai tăcut din școală, costă ministerul optzeci de ludovici, deoarece Lucien îl descoperi la închisoarea „Sainte-Pélagie", de unde nu-l putu scoate decît printr-un acont dat creditorilor, dar el își luă angajamentul să lucreze cît doi, și, în plus, în prezența lui putea vorbi cu toată încrederea. Datorită acestui secund, Lucien putea lipsi uneori cîte un sfert de oră din birou. După o săptămînă, contele de Vaize primi cinci-șase denunțuri anonime împotriva domnului Coffe, dar imediat după ieșirea din închisoare a acestuia, Lucien îl puse, în taină, sub supravegherea domnului Crapart, șeful poliției ministerului. Se dovedi că domnul Coffe n-avea nici o legătură cu ziarele liberale: cît despre pretinsele lui relații cu comitetul guvernamental al lui Henric al V-lea, ministrul își bătu joc de ele chiar cu domnul Coffe în persoană.

— Ciupește-le cîțiva ludovici, mi-e perfect egal, îi spuse funcționarului, care se simți foarte jignit de această vorbă, deoarece era, din întîmplare, un om onest.

La exclamațiile lui Coffe, ministrul răspunse:

— Văd cum stau lucrurile, vrei un semn de favoare care să pună capăt scrisorilor anonime al slujbașilor fără leafă, geloși de postul pe care ți l-a dat domnul Leuwen. Ei bine, îi spuse ministrul lui Lucien, eliberează-i autorizație pe care am s-o semnez chiar eu, ca să poată copia

de urgență, în toate birourile, acelea de-a căror copie are nevoie secretariatul particular.

În clipa aceea ministrul fu întrerupt de sosirea unei depeșe telegrafice din Spania. Telegrama îl smulse pe Lucien brusc gîndurilor de rînduială a serviciului, ca să-l zvîrle într-o cabrioletă ce porni în goană spre banca tatălui său, iar de acolo spre Bursă. Ca de obicei, se feri cu străşnicie să pună piciorul în asemenea loc, dar aşteptă ştiri de la agenţii săi într-o librărie învecinată, citind broşurile recente.

Deodată dete cu ochii de trei din servitorii tatălui său, care-l căutaseră peste tot ca să-i înmîneze un bilet de două rînduri :

„Aleargă la Bursă, intră personal, opreşte orice operaţie, pune-i capăt fără înconjur. Dă ordin să se vîndă, chiar în pierdere, iar după asta, vino urgent să-mi comunici.“

Ordinul îl surprinse grozav, dar alergă să-l execute, lucru nu tocmai uşor. În sfîrşit, putu să alerge la tatăl său.

— Ei bine, te-ai descotorosit de întreaga afacere ?

— Complet, dar de ce a trebuit s-o desfac ? Îmi pare minunată !

— E, şi încă de departe, cea mai frumoasă afacere de care ne-am ocupat vreodată. Puteam realiza un cîştig de trei sute de mii de franci.

— Şi de ce ne-am retras ? întrebă Lucien curios.

— Zău că nu ştiu, răspunse domnul Leuwen cu un aer viclean. Ai să afli de la ministrul tău dacă ştii cum a-l iei. Aleargă de-l linişteşte, e grozav de îngrijorat.

Aerul domnului Leuwen spori curiozitatea lui Lucien. Alergă la minister şi-l găsi pe domnul de Vaize, care-l aşteptă cu uşa încuiată de două ori, în dormitorul lui, pe care-l măsura în lung şi-n lat, pradă unei agitaţii profunde. „Iată-l pe cel mai timid dintre oamenii“, îşi spuse Lucien.

— Ei bine, amice, ai izbutit să opreşti operaţia ?

— Complet, în afară de zece mii de franci, cumpăraţi de mine prin intermediul lui Bouillon, pe care nu l-am mai găsit.

— A, scumpe amice, aş sacrifica o hîrtie de cinci sute de franci, ba chiar şi de o mie, ca să recapăt firimitura asta şi să nu am aerul că am făcut nici cea mai mică afacere cu blestemata de telegramă! Vrei să te duci să retragi aceşti zece mii de franci?

Înfăţişarea ministrului spunea: „Pleacă".

„Nu voi afla nimic, îşi spuse Lucien, dacă nu-i smulg secretul în clipa asta, cînd şi-a ieşit din fire."

— Adevărul e că nu ştiu unde să mă duc, răspunse Lucien cu aerul unui om care n-are poftă să se suie din nou în cabrioletă. Domnul Bouillon ia masa în oraş, aş putea cel mult peste două ore la el acasă, iar apoi să pornesc în explorarea împrejurimilor cafenelei „Tortoni". Binevoieşte însă excelenţa-voastră să-mi spună şi mie care-i cauza acestei osteneli, care-mi va mînca şi toată seara?

— N-ar trebui să-ţi spun nimic, răspunse excelenţa-sa, cu un aer foarte îngrijorat, dar e multă vreme de cînd mă bizui pe discreţia dumitale. *I*[1] s-a rezervat toată această afacere, şi, adăugă cu o expresie de spaimă, am aflat asta ca prin minune, printr-o fericită întîmplare. Şi fiindcă veni vorba, va trebui ca mîine să fii atît de îndatoritor şi să cumperi un ceasornic frumos de damă.

Ministrul se duse la biroul său, din care scoase două mii de franci.

— Iată două mii, alege ceva frumos, mergi pînă la trei mii, la nevoie. Poţi găsi cu suma asta ceva vrednic de un cadou?

— Cred că da.

— Ei bine, ceasornicul acesta frumos de damă, cu un lanţ de aur, va trebui înmînat, printr-o persoană sigură, cu un volum din romanele lui Balzac şi cu un cifru fără soţ, 3, 1, 5, doamnei Lavernaye, din strada Sainte-Anne, nr. 90. Acum, că ştii tot, amice, fii, te rog, atît de drăguţ şi nu lăsa lucrurile la jumătate, capătă-mi cele zece mii de franci, ca să nu se spună sau să nu se poată

[1] Regelui! În original: „*On* se réserve cette affaire" etc.

mai dovedi, acolo unde trebuie, că eu sau oamenii mei n-am făcut cea mai mică afacere cu acea depeşă...

— Să n-aibă excelenţa-voastră nici o grijă în privinţa lui, lucrul e ca şi făcut, spuse Lucien, retrăgîndu-se cît mai respectuos cu putinţă.

Nu-i fu greu să-l găsească pe domnul Bouillon, care-şi lua masa de seară, tihnit, la locuinţa sa de la al treilea etaj, cu soţia şi copiii, şi, dîndu-i asigurarea că-i va plăti diferenţa de revînzare, în aceeaşi seară chiar, la cafeneaua „Tortoni", cu o pierdere de cincizeci sau o sută de franci, orice urmă a operaţiei fu anulată, lucru de care îl înştiinţă pe ministru printr-un bilet.

Lucien nu ajunse la tatăl său decît spre sfîrşitul cinei, dar era foarte vesel, revenind din Place des Victoires, unde locuia domnul Bouillon, în strada Londra; corvoada de seară din salonul doamnei Grandet i se păru acum lucru foarte simplu. Atît e de adevărat că firile cu o imaginaţie vrăjmaşă trebuie să depună o activitate foarte obositoare înainte de-a trece la înfăptuirea lucrurilor neplăcute şi nu să se gîndească la ele.

„Voi vorbi *ab hoc et ab hac*[1], îşi spunea Lucien, dînd drumul la tot ce-mi va trece prin cap, bun sau rău. Presupun că numai aşa poţi străluci în ochii doamnei Grandet, această sublimă persoană. Căci trebuie să fii strălucitor înainte de a fi drăgăstos, şi dacă obiectul oferit nu-i de mare preţ, darul este disprețuit."

CAPITOLUL LI

Mamă, iartă-mă pentru toate banalităţile pe care am să le rostesc cu emfază, spuse Lucien mamei sale, părăsind-o pe la ora 9 seara.

Intrînd în casa Grandet, Lucien cercetă curios pe portar, curtea, scara, în mijlocul cărora avea să manevreze. Totul era măreţ, scump, dar prea nou. În anticameră, un

[1] Verzi şi uscate (lat.).

paravan de califea albastră, împodobit cu cuie de aur şi cam uzat, ar fi putut spune trecătorilor: „Nu sîntem bogaţi numai de ieri", dar un Grandet se gîndeşte să facă o afacere cu paravane, iar nu la ceea ce spun ele trecătorilor într-o anticameră.

Lucien o găsi pe doamna Grandet într-un cerc restrîns, de şapte-opt persoane, în eleganta rotondă unde primea la ora aceea. Era devreme, prea devreme ca să vină la doamna Grandet, Lucien ştia acest lucru, dar voia să se poarte ca o *inimă foarte îndrăgostită*. Ea privea, la lumina unor lumînări aşezate succesiv din toate unghiurile, un bust de-al Cleopatrei de Tenerani, pe care i-l trimisese de curînd de la Roma ambasadorul regelui. Expresia reginei Egiptului era simplă şi nobilă. Invitaţii spuneau vorbe late, de admiraţie. „Ea luminează aerul lor comun, îşi spuse Lucien. Toate mutrele astea grave, cu părul cărunt, parc-ar spune: «Ce lefuri bune avem»."

Un deputat de centru, devotat de-al casei, propuse o partidă de biliard. Lucien recunoscu vocea tare, care este însărcinată să rîdă la Cameră cînd, din întîmplare, se face vreo propunere generoasă. Doamna Grandet se grăbi să sune, poruncind să se pregătească biliardul. Lui Lucien i se părea că totul are o înfăţişare nouă. „Mare lucru e, gîndi el, să ai proiecte, oricît de ridicole ar fi. Are o talie fermecătoare, iar jocul de biliard îi oferă nenumărate prilejuri de-a lua pozele cele mai graţioase. Mă miră numai faptul că bunelor moravuri religioase din cartierul Saint-Germain nu le-a căşunat să interzică acest joc!" La biliard Lucien începu să vorbească şi aproape nu mai conteni. Veselia îi sporea cu cît succesul vorbelor lui banale şi greoaie izgonea impresia de neplăcere pe care i-o pricinuia porunca de a face curte doamnei Grandet.

La început vorbele lui erau prea banale, deoarece Lucien îşi făcea o plăcere din a-şi bate joc de el însuşi, ca şi de ceea ce spunea; erau spirite de calitate proastă, anecdote tipărite pretutindeni, ştiri din gazetă etc., etc.

„Are şi apucături ridicole, gîndi el, dar e obişnuită cu un oarecare nivel de inteligenţă. Aici e nevoie de anecdote, dar mai puţin tocite, convorbiri greoaie asupra unor subiecte delicate, asupra duioşiei lui Racine, comparată cu aceea a lui Virgiliu, asupra povestirilor italieneşti

din care și-a luat Shakespeare subiectul pieselor sale; trebuie ocolite vorbele vioaie și iuți, care ar trece neobservate. Cu privirile, însă, altfel stau lucrurile, mai ales cînd ești foarte îndrăgostit", și privi cu o admirație nu prea ascunsă pozele fermecătoare pe care și le lua doamna Grandet.

„Doamne, ce ar fi spus doamna de Chastellier dacă m-ar fi surprins una din aceste priviri!

Mais il faut l'oublier pour être heureux ici!" [1] își spuse Lucien, îndepărtînd această idee fatală, nu atît de repede însă ca să nu rămînă în privirea sa o undă de adîncă melancolie.

Doamna Grandet îl privea și ea într-un fel ciudat, nu dulce, ce e drept, dar cu destulă uimire; își amintea intens tot ce-i adusese doamna de Thémines la cunoștință cu cîteva zile înainte despre pasiunea lui Lucien pentru dînsa. Se mira că găsise atît de ridicole ideile stîrnite de doamna de Thémines.

„E într-adevăr prezentabil, își spunea, e foarte distins." La biliard, lui Lucien îi căzu din întîmplare bila nr. 6. Un tînăr înalt și tăcut, pe cît părea, adorator în taină al stăpînei casei, primise nr. 5, iar doamna Grandet nr. 4.

Lucien încercă să-l răpună pe 5, izbuti și se găsi în situația de-a juca cu doamna Grandet și de a o învinge, lucru de care se achită cu deosebit farmec. Încerca mereu loviturile cele mai grele și avea ghinionul să nu *facă* niciodată bila doamnei Grandet, lăsînd-o mai întotdeauna într-o poziție avantajoasă. Doamna Grandet era fericită. „Oare șansa de-a cîștiga o partidă de douăzeci de franci, își spuse Lucien, ar da emoții sufletului acestuia de cameristă, găzduit într-un trup atît de frumos? Partida e pe isprăvite, ia să vedem dacă presupunerea mea e întemeiată!" Lucien se lăsă bătut, și-atunci îi veni rîndul numărului 7 să joace împotriva doamnei Grandet. Numărul acesta era deținut de un prefect în concediu, mare palavragiu, cu fel de fel de pretenții, chiar și cu aceea de a juca bine biliard. Înfumuratul prefect dădea dovadă de-o însuflețire de prost-gust vorbind de loviturile ce le

[1] Dar ca să fiu fericit aici, trebuie s-o uit!

va da doamnei Grandet, amenințînd-o că-i va lovi bila sau că i-o va pune într-o poziție proastă.

Doamna Grandet, văzîndu-și soarta atît de schimbată prin *moartea* lui Lucien, se indispuse, colțurile gurii ei atît de fragede strîngîndu-i-se peste dinți. „A, iată cum arată cînd se supără", își spuse Lucien. La a treia lovitură pe care i-o aplică necruțătorul prefect, doamna Grandet îi privi pe Lucien cu o expresie de părere de rău, la care Lucien îndrăzni să răspundă privind pofticios la pozele frumoase ale doamnei Grandet, îndurerată că va pierde partida.

Lucien, deși scos din joc, se învîrtea mereu în jurul mesei de biliard și urmărea bila doamnei Grandet cu emoția celui mai viu interes. Îi luă partea cu o vioiciune prefăcută și destul de amuzantă cu prilejul unei șicane pe care doamna Grandet i-o făcuse prefectului palavragiu, rămas *singur* cu ea și avînd pretenția să cîștige partida.

Curînd, apoi, doamna Grandet pierdu partida, dar Lucien cîștigase atîta în considerația ei, încît ea găsi cu cale să-i țină o mică distracție geometrică adîncă asupra unghiurilor formate de bilele de fildeș lovind mandanelele biliardului. Lucien ridică o seamă de obiecții.

— A, ești un elev de-al Școlii politehnice, dar ești un elev eliminat și desigur nu ești prea tare la geometrie!

Lucien invocă experiențe, măsurară distanțele pe masa de biliard. Doamna Grandet avu prilejul să-și afișeze unele fermecătoare cuvinte de uimire și cîteva exclamații frumoase. Într-un rînd, Lucien își spuse:

„Asta-i tot ce i-aș fi putut cere domnișoarei Gosselin".

Din clipa aceea Lucien se arătă, într-adevăr, la înălțime. Doamna Grandet nu renunță la experiențe decît spre a-i oferi să facă o partidă de biliard cu dînsa. I se părea nostim, pentru c-o umplea de uimire. „Nu-mi vine să cred, își spunea. Doamne, ce aer de stîngăcie mai dă și timiditatea!"

Către ora 10 sosi lume multă. Era obiceiul să i se prezinte doamnei Grandet cît mai multe dintre personajele oarecum marcante care erau în trecere prin Paris. Nu lipseau din colecția ei decît artiștii cei mai bine cotați sau seniorii de pe treapta cea mai înaltă. De aceea,

prezența acestora la Paris, anunțată în jurnale, o înciuda, uneori își îngăduia împotriva lor unele cuvinte pe jumătate republicane, care-l mîhneau grozav pe soțul ei.

Acesta, umflat în pene de favoarea pe care i-o arăta regele, sosi pe la ora zece și jumătate cu un ministru. Puțin mai tîrziu pică alt ministru, iar după el, cei trei-patru deputați mai influenți din Cameră. Cinci-șase savanți care se aflau de față începură să se ploconească înaintea miniștrilor, ba chiar și a deputaților. Intrară însă numai-decît în rivalitate cu doi-trei literați vestiți, nu atît de bunuli în privința formei, dar poate mai slugarnici în fond și ascunzîndu-și josnicia sub masca celei mai desăvîrșite urbanități. Ei debitau cu un glas lent și înduioșat complimente indirecte, de o gingășie admirabilă. Prefectul palavragiu se înspăimîntă de acest limbaj și amuți.

„Iată oamenii de care se rîde acasă la noi, își spuse Lucien. Aici lumea îi admiră însă." Cele mai multe dintre femeile celebre ale Parisului se iviră unul după altul. „Nu lipsesc aici decît oamenii de spirit care-și îngăduie nebunia de-a face parte din opoziție. Cum s-ar putea găsi îndeajuns oameni, această materie necurată, ca să facă parte din opoziție? În mijlocul atîtor celebrități, însă, domnia mea va lua sfîrșit", gîndi Lucien.

În clipa aceea, doamna Grandet veni din celălalt capăt al salonului, ca să-i spună ceva.

„Iată o neeuviință! își spuse rîzînd. De unde dracu a luat această delicată atenție? Cum își permite asemenea lucruri? Oi fi duce fără să știu?"

În salon, deputatul devenise elocvent. Lucien observă că vorbeau cu toții cu glas tare și căutau să facă zgomot; ridicau cît mai sus capetele lor cărunte și încercau să facă mișcări bruște. Unul își puse frumoasa-i tabacheră de aur pe masa de joc, ca să atragă luarea-aminte a celor trei-patru vecini; altul, instalîndu-se pe scaun, îl mișca necontenit pe parchet, nesinchisindu-se de urechile vecinilor săi. „Din mutra lor, își spuse Lucien, se degajă importanța aceea tipică a unui mare proprietar care și-a prelungit de curînd contractul de arendă în chip avantajos." Cel care se mișca cu atîta zgomot pe scaun venit după o clipă în sala de biliard și-i ceru lui Lucien *Gazeta*

Franței, pe care o citea. El îl *rugă* să-i facă acest mărunt serviciu cu un aer atît de plecat, încît eroul nostru se înduioșă cu totul, ansamblul amintindu-i de Nancy. Ochii i se aținti ră, holbați, expresia de urbanitate a gurii pieri.

Lucien se trezi din visarea lui pentru că alături de el lumea rîdea cu poftă. Un scriitor celebru povestea o anecdotă foarte nostimă despre abatele Barthélemy, autorul cărții *Voyage d'Anacharsis* [1], apoi urmă o anecdotă despre Marmontel [2], și pe urmă alta, despre abatele Delille [3].

„În fond, toată veselia asta e uscată și tristă. Academicienii ăștia, gîndi Lucien, trăiesc numai pentru că înaintașii lor s-au făcut de rîs. Vor muri rămînînd faliți față de urmași, sînt prea timizi chiar și pentru a comite prostii. Nimic, aici, din nebunia voioasă a salonului doamnei d'Houdetot, cînd d'Antin ne stimula voia bună."

La începutul celei de a patra anecdote cu haz pe seama lui Thomas [4], Lucien nu mai putu rezista și se duse în salonul cel mare, printr-o galerie împodobită cu busturi, mai puțin luminată.

În pragul unei uși se întîlni cu doamna Grandet, care-i spuse iarăși ceva. „Aș fi un om nerecunoscător dacă nu m-aș apropia de grupul ei, în cazul cînd i-ar veni chef s-o facă pe doamna de Staël." Lucien n-avu mult de așteptat.

În seara aceea fusese prezentat doamnei Grandet un tînăr savant german, cu părul blond, lung, despărțit în mijlocul frunții, și îngrozitor de slab. Doamna Grandet îi vorbi despre savantele descoperiri făcute de germani: Homer n-a fost, poate, decît autorul unui episod al colecției cîntecelor atît de celebre care poartă numele său

---

[1] *Voyage du jeune Anacharsis en Grece (Călătoria tînărului Anacharsis în Grecia)* e titlul complet al cunoscutei povestiri cu subiect arheologic a abatelui *Jean-Jacques Barthélemy* (1716—1795).

[2] *Marmontel, Jean-François* (1723—1799), scriitor francez; a atacat și el subiecte din antichitate *(Cléopâtre, Bélisaire)*, cunoscut însă datorită *Memoriilor* sale.

[3] *Delille, Jacques* (1738—1813), poet pseudoclasic francez.

[4] *Thomas, Antoine-Léonard* (1732—1785), scriitor francez foarte apreciat de contemporani pentru activitatea sa academică și discursurile-i panegirice.

și a căror savantă rînduială, rod al întîmplării, e atît de admirată de către pedanți [1].

Doamna Grandet vorbi foarte bine despre Școala din Alexandria, atrăgînd în jurul ei un cerc compact. Cînd veni rîndul antichităților creștine, doamna Grandet luă un aer serios ca să vorbească despre ele, lăsîndu-și colțurile gurii în jos.

Neamțul, abia prezentat, începu să atace liturghia stînd de vorbă cu o burgheză de la Curtea lui Ludovic-Filip! (Nemții ăștia sînt neîntrecuți în necuviințe.)

- Liturghia nu era, în veacul al V-lea, spunea el, decît o întrunire în cursul căreia se frîngea pîinea în comun, în amintirea lui Isus Hristos, era un fel de ceai al dreptcredincioșilor. Nimănui nu-i trecea prin gînd că ar face ceva serios, ceva oarecum deosebit de o faptă obișnuită, cu atît mai puțin că s-ar produce o minune, adică prefacerea pîinii și a vinului în trupul și sîngele Mîntuitorului. Vedem apoi cum, încet-încet, ceaiul celor dintîi creștini cîștigă importanță și cum se ivește liturghia.

- Dar, Dumnezeule, unde vezi așa ceva, domnule? spunea doamna Grandet speriată. De bună seamă că în unii din autorii dumneavoastră germani, adepți totuși în mod obișnuit ai ideilor înalte și tainice, și atît de apreciați, din pricina asta, de către credincioși. Cîțiva s-or fi rătăcit, iar limba lor, din nefericire nu prea cunoscută muritorilor noștri compatrioți, îi pune la adăpost de orice control.

- Nu, doamnă, francezii sînt și ei foarte învățați, răspunse tînărul dialectician german, care deprinsese maniere foarte politicoase, din plăcerea vădită de a lungi discuțiile. Doamnă, literatura franceză e atît de frumoasă, francezii au atîtea comori, încît sînt ca oamenii prea bogați, nu-și cunosc bogățiile. Povestea aceasta adevărată

[1] Teoria aceasta asupra lui Homer, potrivit căreia acesta ar fi compus poate numai un singur episod din *Iliada* și *Odiseea*, fusese emisă de filologul german *Fr.-Aug. Wolf* (1759—1824) și luase pus să aibă, pe vremea aceea, o mare circulație în cercurile literare și științifice din Franța.

a liturghiei am găsit-o în părintele Mabillon [1], care și-a dăruit de curînd numele uneia din străzile strălucitei dumneavoastră capitale. Ce e drept, nu se găsește în textul lui Mabillon, bietul călugăr nu îndrăznea, ci în note. Liturghia dumneavoastră, doamnă, e o născocire din ajun, ca Parisul dumneavoastră, care nu exista în secolul al V-lea.

Doamna Grandet răspunsese pînă atunci cu fraze întretăiate și neînsemnate, la care neamțul nostru, ridicîndu-și ochelarii, răspundea prin fapte, iar cînd i se contestau, prin citate. Monstrul avea o memorie uimitoare.

Doamna Grandet era foarte necăjită. „Cît de frumoasă, își spunea, ar fi fost în clipa asta doamna de Staël, în mijlocul unui cerc atît de numeros și de atent! Văd cel puțin treizeci de persoane care ne ascultă și, Dumnezeule, am să rămîn fără replică, și e prea tîrziu să mă mai supăr."

Numărîndu-și auditorii, care, după ce-și bătuseră joc de fasonul ciudat al neamțului, începeau să-l admire, tocmai din pricina ținutei sale caraghioase și a felului său personal cu care-și ridica ochelarii, ochii doamnei Grandet întîlniră privirea lui Lucien.

În spaima ei, îi cerea aproape iertare. Tocmai observase că ochii ei vrăjitori nu avuseseră nici un efect asupra tînărului neamț, care se asculta vorbind și nu vedea nimic.

Văzînd în privirea ei rugătoare un apel la vitejia lui, Lucien străpunse cercul și se așeză lîngă dialecticianul neamț:

— Dar, domnule. . . . . [2]

. . . . . .

Se întîmplă însă că neamțul nu prea se temea de glumele și de ironia franceză. Lucien se bizuise prea mult pe acest mijloc, însă cum n-avea habar de acea chestiune,

---

[1] *Mabillon, Jean* (1632—1707), învățat călugăr benedictin francez, autor al cîtorva lucrări de istorie a religiei și fondatorul științei descifrării documentelor *(De re diplomatica)*.

[2] În margine Stendhal își notase să ceară o consultație orală lui *J.-J. Ampère* (1800—1864), istoricul, care, într-o zi din anul 1827, îi vorbise despre liturghie în salonul naturalistului Cuvier (după H. Martineau).

neclintit nici măcar în ce limbă scrisese Mabillon, fu bun.

La ora 1 noaptea Lucien părăsi cu sufletul secătuit ceea ce în care gazda făcuse totul ca să-i placă. Ideile acelui om, anecdotele scriitorului, discuția savantă, formele minunate ale politeței îi inspirau groază. Își îngădui, cu deliciu, o convorbire între patru ochi cu amintirea doamnei de Chasteller. Bărbații a căror elită o cunoscuse în seara aceea îl făceau să pună la îndoială putința existenței unor făpturi ca doamna de Chasteller. Regăsi cu desfătare icoana ei scumpă, care-și păstra grația noutății, unicul lucru ce lipsește poate în amintirea iubirii.

Oamenii de litere, învățații, deputații pe care-i văzuse ca fereau să apară în salonul grozav de răutăcios al domnului Leuwen-tatăl, unde li s-ar fi rîs în față. Acolo, toată lumea își bătea joc de lumea toată, și era cu atît mai rău pentru proștii și ipocriții care n-aveau foarte mult spirit. Titlurile de duce, de *pair*, de colonel în Garda Națională nu puneau pe nimeni, după cum își dăduse seama domnul Grandet, la adăpostul ironiei celei mai voioase.

- N-am nimic de cerut de la favoarea guvernanților sau a celor guvernanți, spunea cîteodată domnul Leuwen în salonul său, nu mă adresez decît pungii lor, datoria mea fiind să le dovedesc în biroul meu, dimineața, că interesul lor și al meu coincid. În afară de biroul meu, n-am decît un singur interes, să mă odihnesc și să rîd de proști, fie ei pe tron sau în gunoi. Așadar, amicii mei, luați-vă joc de mine, dacă puteți !

A doua zi, dimineața întreagă, Lucien lucră pentru a face lumină în privința unui denunț asupra Algerului, făcut de un domn Gandin. Regele ceruse un aviz motivat domnului conte de Vaize, cu atît mai măgulit cu cît chestiunea privea Ministerul de Război. Își petrecuse noaptea compunînd o lucrare frumoasă, apoi porunci să fie chemat Lucien :

— Amice, critică-mi asta fără milă, îi spuse, înmînîndu-i un caiet plin de mîzgăluri, fă-mi obiecții ! Prefer să fiu criticat în taină de aghiotantul meu decît în plin consiliu de către colegii mei. Pe măsură ce ai isprăvit cu o pagină de-a mea, pune pe un funcționar discret s-o co-

pieze, n-are a face scrisul. Ce păcat că al dumitale e atît de îngrozitor ! Adevărul e că scrii neciteț, n-ai putea încerca să-ți îndrepți scrisul ?

— Cum să-ți îndrepți obișnuințele ? Dacă lucrul ar fi cu putință, cîți hoți care au două milioane nu ar deveni oameni cinstiți...

— Gandin ăsta pretinde că generalul i-a închis gura cu treizeci de mii de franci... De altfel, scumpe amice, am nevoie de transcrierea raportului meu și a criticii dumitale înainte de ora opt. Vreau să le pun în portofoliul meu. Îți cer însă o critică neîndurătoare ! Dacă aș fi sigur că tatăl dumitale nu-și va bate joc de comorile din Casbah [1] i-aș plăti cu aur greu avizul în această chestiune.

Lucien răsfoi ciorna ministrului, de douăsprezece pagini.

— Pentru nimic în lume n-ar citi tatăl meu un raport atît de lung, și-apoi mai trebuie verificate și actele.

Lucien găsi că afacerea aceea e tot atît de grea ca și originea liturghiei. La ora șapte și jumătate îi trimise ministrului lucrarea, aproape tot atît de mare ca și raportul ministrului, precum și transcrierea acestuia.

Mama lui născocise tot felul de pretexte ca să prelungească cina, care nu se terminase încă la sosirea lui.

— Ce te aduce atît de tîrziu ? întrebă domnul Leuwen.

— Prietenia lui față de mama sa, răspunse doamna Leuwen ; i-ar fi fost desigur mai la îndemînă să se ducă la cabaret. Ce pot face ca să-ți arăt recunoștința mea ? își întrebă ea fiul.

— Să-l îndemni pe tatăl meu să-și dea părerea despre un mic opuscul compus de mine, pe care-l am aci, în buzunar...

Se vorbi despre Algeria, despre Casbah, de 48 de milioane, de 13 milioane furate pînă la ora nouă și jumătate.

— Și doamna Grandet ? spuse domnul Leuwen.

— Am uitat-o cu desăvîrșire.

---

[1] Cetățuia și palatul suveranului în țările nord-africane.

Lucien, în ziua aceea un adevărat om de afaceri, alergă la doamna Grandet ca și cum s-ar fi dus la birou pentru o afacere întîrziată. Străbătu sprinten curtea, scara, anticamera, surîzînd de ușurința afacerii de care avea să se ocupe. Simțea aceeași plăcere ca la regăsirea unui act important, rătăcit o clipă în momentul cînd îl căuta ca să fie anexat unui raport destinat regelui.

O găsi pe doamna Grandet înconjurată de vizitatorii obișnuiți, și disprețul îi stinse surîsul tineresc de pe buze. Domnii discutau în contradictoriu ; un domn Greslin, referendar la Curtea de conturi datorită sumei de douăsprezece mii de franci înmînați verișoarei amantei contelui de Vaize, se interesa dacă băcanul din colț, domnul Béranville, furnizorul statului-major al Gărzii Naționale, ar îndrăzni să nemulțumească niște *platnici* atît de buni și să voteze în sensul jurnalului său. Unul dintre domnii aceia, iezuit înainte de 1830 și locotenent de grenadieri decorat în momentul de față, spusese tocmai că unul din băieții de prăvălie ai lui Béranville era abonat la *Naționalul*, ceea ce desigur n-ar fi îndrăznit dacă patronul său ar fi arătat toată repulsia cuvenită față de acel ghiveci republican și dezorganizator. Fiecare cuvînt, în ochii lui Lucien, contribuia la întunecarea simțitoare a frumuseții doamnei Grandet. Și, culme a mizeriei, ea lua parte activă la acea discuție, care s-ar fi potrivit foarte bine în loja unui portar ; și era de părere ca băcanul să fie amenințat indirect cu retragerea comenzilor de către toboșarul companiei de grenadieri, pe care ea îl cunoștea foarte bine.

„În loc să se bucure de situația lor, oamenii aceștia își fac o distracție din *a se înfricoșa*, ca și amicii mei, gentilomii din Nancy, ceea ce mă dezgustă.“ Ce departe era Lucien de surîsul tineresc cu care intrase în acel salon măreț, care se preschimba pentru el într-o infectă lojă de portar.

„Fără îndoială, conversația domnișoarelor de la Operă nu e atît de josnică cum e aceasta. Ce epocă ciudată ! Francezii aceștia atît de bravi, de îndată ce sînt bogați, nu

fac altceva decît să se înfricoşeze. Poate că sufletele astea nobile, guvernamentale, nu sînt în stare să fie senine cîtă vreme există în lume o primejdie posibilă."

Nu-i mai ascultă, observă însă că doamna Grandet îl primea foarte rece, ceea ce îl distră. „Crezusem, îşi spuneа, că favoarea mea ar putea dura două săptămîni. Înainte de acest termen, capul ei uşuratic oboseşte cu o idee."

Întorsătura sprintenă şi tăioasă a raţionamentelor lui Lucien ar fi părut foarte ridicolă în ochii unui filozof şi ai unui om politic. Capul uşuratic era însă el. Nu ghicise caracterul doamnei Grandet. Femeia aceasta, atît de tînără, atît de fragedă, atît de preocupată de *frescele* din galeria ei de vară, imitată după Pompei, era aproape mereu absorbită în calculele politicii celei mai adînci. Era bogată ca o Rothschild, dar voia să fie o Montmorency.

„Tînărul Leuwen, raportor la Consiliul de stat, nu e rău de loc! Dacă jumătate din meritul său real s-ar preschimba într-o poziţie socială, netăgăduită de nimeni, ar fi şi el bun de ceva în lume. Aşa cum apare aici, cu înfăţişarea-i simplă pînă la naivitate şi cu toate acestea nobilă, ar conveni suficient uneia din femeiuştile ce se gîndesc numai la aventuri, iar nu la o situaţie înaltă."

Simţi dezgust faţă de acel fel vulgar de a gîndi. „N-are un nume. E un tinerel, fiul unui bancher bogat, care şi-a cîştigat renumele de om de spirit datorită limbii lui necruţătoare. Domnul Lucien e pur şi simplu un debutant în cariera în care domnul Grandet a ajuns atît de departe, n-are nume şi nici un fel de rubedenie suspusă şi definitiv stabilită-n lume. Nu poate să adauge nimic la situaţia mea. Ori de cîte ori domnul Leuwen va fi invitat la Tuileries, voi fi poftită şi eu, ba chiar înaintea lui. N-a fost niciodată onorat cu favoarea de-a dansa cu prinţesele." Acestea erau ideile pe care doamna Grandet încerca să şi le verifice privindu-l pe Lucien, în timp ce el o credea absorbită de greşeala domnului băcan Béranville şi de felul în care trebuia pedepsit, răpindu-i-se comenzile statului-major al Gărzii Naţionale.

Doamna Grandet îşi spuse deodată, aproape rîzînd, lucru ce i se întîmpla rar: „Dacă nutreşte faţă de mine

prudența aceea pe care i-o atribuie, cu generozitate, doamna de Thémines, socot că trebuie să-l scot de-a binelea din minți. În scopul acesta, poate că i se cuvine acestui tînăr frumos regimul rigorilor, care-mi convine de minune."

După o jumătate de oră, văzîndu-se categoric primit cu o răceală vădită, se găsi față de frumoasa doamnă Grandet în situația unui colecționar care tîrguiește un tablou mediocru : cît timp crede că-l va putea obține în schimbul cîtorva ludovici, își exagerează frumusețea lui ; dacă pretențiile vînzătorului se ridică peste măsură, tabloul se face de rîs în ochii cunoscătorului, care nu-i mai vede decît defectele și nu se mai gîndește decît să-și bată joc de el.

„Sînt aici, își spuse Lucien, ca să am o mare pasiune în ochii acestor nătărăi ; ce e însă de făcut cînd, mistuit de o iubire violentă, te vezi așa de rău primit de o femeie frumoasă ? Cazi în cea mai sumbră și tăcută melancolie." Și nu mai scoase nici un cuvînt.

„Ce bine cunoaște lumea pasiunile, continuă, surîzîndu-și și devenind cu adevărat melancolic. Cînd eram, pare-mi-se, în starea pe care o simulez acum, nimeni nu mai făcea zgomot în cafeneaua «Charpentier»." Lucien rămase pironit pe scaun, în nemișcarea cea mai vrednică de laudă ; din nefericire, însă, nu-și putea astupa urechile.

Către ora 10 sosi cu zgomot mare domnul de Torpet, fostul deputat, bărbat foarte frumos și redactor eloc-vent al unui jurnal ministerial.

– Ați citit *Mesagerul* [1], doamnă ? spuse, apropiindu-se de stăpîna casei cu o înfățișare comună, aproape familiară, ca un om care ar lua act de familiaritatea sa față de o tînără femeie curtată în lume. Ați citit *Mesagerul ?* Nimeni nu-mi poate răspunde la puținele rînduri lansate de mine azi-dimineață asupra exaltării și a ultimei faze a ideilor acelor reformiști. Am tratat în cîteva cuvinte problema creșterii numărului alegătorilor. Anglia are 800.000, noi numai 180.000, dar dacă arunc o scurtă privire asupra Angliei, ce văd înainte de orice ? Ce somi-

[1] *Le Messager*, ziar politic, literar și economic ; a apărut timp de cîteva luni, în 1834.

tate îmi izbește ochii cu strălucirea-i orbitoare și îmi întîmpină privirea ? O aristocrație puternică și respectată, o aristocrație cu rădăcini adînci în obiceiurile acelui popor serios înainte de orice și serios pentru că e biblic. Ce văd de partea aceasta a strîmtorii ? Oameni bogați peste tot. După doi ani, moștenitorul bogăției lor și al numelui lor va fi poate la închisoare...

Discursul acesta, adresat unei burgheze bogate, a cărei bunică nu avusese trăsură, îl distră la început pe Lucien. Din nefericire, domnul de Torpet nu știa să fie inteligent în patru rînduri, avea nevoie de perioade lungi. „Acest gascon nerușinat crede că-i de datoria lui să declame ca în cărțile domnului de Chateaubriand", își spunea Lucien iritat. Rosti cîteva cuvinte care, explicate acelui auditoriu, s-ar fi putut transforma într-o glumă, dar se opri brusc : „Ies din rolul omului mistuit de o mare pasiune. Numai tăcerea și tristețea se potrivesc cu primirea pe care mi-o face doamna Grandet."

Silit să tacă, Lucien auzi atîtea prostii și văzu mai ales atîtea sentimente josnice, afișate cu orgoliu, încît avu impresia că se află în anticamera tatălui său. „Cînd mama dă de-un lacheu care vorbește ca domnul de Torpet, îl concediază."

Nu mai putu suferi ornamentele elegante din micul salon oval al doamnei Grandet. Greșea, căci era cît se poate de elegant și de serios. Fără forma-i ovală și cele cîteva ornamente vesele, puse de arhitect anume, salonul acesta delicios ar fi fost un templu. Artiștii, între ei, ar fi spus : „E pe marginea *seriozității*". Dar nerușinarea domnului de Torpet strica totul în ochii lui Lucien. Tinerețea și frăgezimea stăpînei casei, deși potențate de reaua primire pe care i-o făcea, i se părură potrivite unei cameriste.

Lucien continua să se creadă filozof, nedîndu-și seama că pur și simplu îl dezgusta nerușinarea. Însușirea aceasta, împinsă mult prea departe de domnul de Torpet și atît de indispensabilă succesului, îi stîrnea un dezgust învecinat cu mînia. Sila aceasta față de o însușire necesară era simptomul care-l alarma cel mai mult pe domnul Leuwen în privința fiului său. „Nu e făcut pentru vea-

cul său, își spunea, nu va fi niciodată decît un banal om de merit."

La nelipsita propunere a unei partide de biliard, Lucien îl văzu pe domnul de Torpet pregătindu-se să ia o bilă. Urechea-i era într-adevăr jignită de vocea răsunătoare a acelui frumos bărbat. Dezgustat, Lucien nu se simți în stare să evolueze în jurul biliardului și ieși în tăcere, cu mersul încet, așa cum se cuvine cînd ești îndurerat.

„Nu e decît 11 seara!" își spuse Lucien bucuros, și, pentru întîia dată, alergă la Operă cu dorința de a sosi la timp.

O găsi pe domnișoara Raymonde în loja cu zăbrele a tatălui său, singură de un sfert de oră și nerăbdătoare să vorbească. Lucien o ascultă cu o plăcere care-l surprinse și se arătă atent cu dînsa. „Acesta-i adevăratul spirit, își spunea în admirația-i exagerată. Ce contrast cu emfaza greoaie și monotonă din salonul Grandet!"

— Ești încîntătoare, frumoasă Raymonde, sau cel puțin sînt fermecat. Istorisește-mi, te rog, povestea cea mare cu cearta dintre doamna *** și soțul ei, precum și duelul.

În timp ce glăsciorul ei blînd și sonor enumera amănuntele, trecînd sprinten de la unul la altul, Lucien își spunea: „Ce greoi și mohoriți sînt răspunzîndu-și unii altora cu argumente false, a căror falsitate o simte atît vorbitorul, cît și ascultătorul! Ar însemna să jignești însă toate regulile de bună-purtare ale acelei cîrdășii neplătind în monedă falsă. Trebuie să înghiți nu știu cîte prostii și să nu ici în rîs adevărurile fundamentale ale religiei, altfel ești pierdut". Spuse grav:

— Alături de dumneata, frumoasa mea Raymonde, un domn de Torpet e imposibil.

— De unde vii? îl întrebă ea.

El continuă:

— Cu inteligența dumitale firească și îndrăzneață, ți-ai rîde îndată de el, i-ai face emfaza bucățele. Ce păcat că nu pot face să luați dejunul împreună. Pînă și tatăl meu ar fi demn să asiste la acest dejun! Vioiciunea dumitale n-ar putea suferi emfatica lui frazeologie, care este stilul desăvîrșit în societatea cea bună din provincie.

Eroul nostru tăcu și gîndi : „N-aș face bine, își spuse, să strămut marea mea pasiune pentru doamna Grandet asupra domnișoarei Eisler sau a domnișoarei Gosselin ? Sînt și ele foarte celebre. Domnișoara Eisler n-are nici inteligența, nici neprevăzutul Raymondei, dar pînă și la domnișoara Gosselin ar fi imposibil un om ca Torpet ! Iată pentru ce societatea cea bună din Franța a ajuns într-o epocă de decădere ; am ajuns în veacul lui Seneca și nu mai îndrăznim să acționăm și nici să vorbim ca în timpul doamnei de Sévigné [1] și al marelui Condé [2]. Firescul se refugiază la dansatoare. Cine mă va împovăra mai puțin într-o mare pasiune, doamna Grandet sau domnișoara Gosselin ? Sînt condamnat oare ca ziua să scriu o serie de prostii, iar seara să aud altele ?"

CAPITOLUL LIII

În toiul acestui examen de conștiință și al paroxismului plăcerii domnișoarei Raymonde, ușa lojii se deschise cu zgomot, ca să facă loc unui personaj care nu era altul decît excelența sa domnul conte de Vaize.

— Pe dumneata te căutam, îi spuse lui Lucien cu un aer serios și nu cu totul lipsit de importanță. Putem însă avea încredere în fetișcana asta ?

Oricît de încet fuseseră rostite aceste cuvinte, domnișoara Raymonde le sesiză.

— Nimeni nu mi-a pus vreodată această întrebare fără a-și lua pedcapsa, strigă, și fiindcă nu pot da afară pe excelența-voastră, îmi amîn răzbunarea pînă la sesiunea viitoare a Camerei ! și ieși în grabă.

---

[1] *Sévigné, Marie de Rabutin-Chantal, marchiză de* (1626—1697), scriitoare franceză, cunoscută datorită *Scrisorilor* sale, din care aflăm numeroase amănunte asupra contemporanilor și moravurilor vremii.

[2] *Condé, Louis II de Bourbon, prinț de* (1621—1686), unul din cei mai mari comandanți de oști ai Franței, și un foarte activ conducător al Frondei.

Nu-i rău, spuse Lucien rîzînd, nu-i rău de loc!

E cu putinţă, oare, cînd te ocupi de treburile publice, şi de cele mai importante chiar, să fii aşa de uşuratic? spuse ministrul cu dispoziţia firească a omului care, neurmărit în probleme anevoioase, se vede distrus de un banc.

- M-am vîndut trup şi suflet excelenţei-voastre dimineţile, însă e ora unsprezece seara şi zău, scrile-mi aparţin. Ce mi-aţi da dacă vi le-aş vinde? spuse Lucien mereu voios.

Din sublocotenent cum eşti, te voi face locotenent.

Vai, moneda-i foarte frumoasă, dar din nefericire n am ce face cu ea!

- Va veni o clipă cînd îi vei simţi tot preţul. N-avem mai vreme să facem filozofie. Poţi încuia loja?

- Nimic mai uşor, spuse Lucien trăgînd zăvorul.

În timpul acesta, ministrul cerceta dacă nu se poate zări din lojile învecinate. Nu era nimeni. Excelenţa-sa a ascuns grijuliu după coloană.

Datorită meritelor dumitale, ai ajuns întîiul meu ajutor, spuse cu un aer grav. Locul dumitale nu înseamnă nimic, iar eu nu te numisem decît ca să mă pun bine cu tatăl dumitale. Ai creat locul, e un loc important, am vorbit de curînd despre dumneata cu regele.

Ministrul se opri, aşteptîndu-se la cine ştie ce efect; îl privi atent pe Lucien, dar nu văzu la el decît o atenţie mulmită.

„Nefericită monarhie, gîndi contele de Vaize, numele regelui e despuiat de orice efect magic! E într-adevăr imposibil să guvernezi cu gazetuţele astea care dărîmă totul. Trebuie să plătim totul fie cu bani peşin, fie cu ameninţări... şi asta ne ruinează".

Urmă o tăcere scurtă, de zece secunde, în timpul cărora chipul ministrului se întunecă. În frageda-i tinereţe, la Coblentz [1], unde se afla, cele patru litere R,E,G,E aveau încă un efect uimitor.

[1] Oraş german din apropierea frontierei franceze, unul din cele mai importante centre ale emigraţiei franceze (1792).

„Oare-mi va propune o afacere în genul Caron? se întrebă Lucien. În cazul acesta, armata nu va avea niciodată un locotenent cu numele de Leuwen!“

— Amice, spuse în sfîrşit ministrul, regele şi-a dat asentimentul ca să te însărcinez cu o dublă misiune electorală.

„Iarăşi alegerile! Sînt în seara asta ca domnul de Pourceaugnac[1].“

— Excelenţa-voastră ştie, răspunse Lucien pe un ton foarte hotărît, că misiunile acestea nu-s tocmai onorabile în ochii unui public amăgit.

— Nu sînt de loc de părerea asta, spuse ministrul, îngăduie-mi să ţi-o spun, ca unul cu mai multă experienţă decît dumneata.

Acest ultim cuvînt fusese rostit cu un ifos nesuferit, încît răspunsul nu se lăsă aşteptat.

— Iar eu, domnule conte, am prea puţin devotament faţă de regim, şi rog pe excelenţa-voastră să încredinţeze asemenea misiuni unuia mai demn.

— Amice, răspunse ministrul, stăpînindu-şi orgoliul său de ministru, e una din datoriile postului dumitale, al postului pe care l-ai înălţat...

— În cazul acesta, mai am de adăugat o rugăminte la cea dintîi, aceea de a binevoi să primiţi, chiar aici, demisia mea şi mulţumirile mele pentru atenţiile dumneavoastră faţă de mine.

— Nefericit principiu monarhic! spuse ministrul, ca pentru sine. Adăugă apoi, cu un timbru mai politicos, căci nu-i venea la socoteală să se despartă de Lucien şi de tatăl acestuia: Îngăduie-mi să-ţi spun, scumpe domn, că nu pot vorbi de această demisie decît cu tatăl dumitale.

— Aş dori foarte mult, răspunse Lucien după o clipă, să nu fiu mereu nevoit să recurg la destoinicia tatălui meu. Dacă binevoieşte excelenţa-voastră să-mi explice aceste misiuni şi dacă nu e vorba în chestiunea aceasta de lupte ca acelea din strada Transnonain, s-ar putea să le iau asupră-mi.

---

[1] Personaj de farsă, prototipul micului nobil de provincie, eroul principal din comedia-balet *Monsieur de Pourceaugnac*, de Molière.

— Deplîng, ca și dumneata, groaznicele accidente ce se pot ivi în cazul întrebuințării pripite a forței celei mai legitime. Îți dai seama că un accident deplîns și reparat în măsura posibilităților nu dovedește nimic împotriva unui sistem. Oare-i un asasin omul care-și rănește prietenul la vînătoare ?

— Domnul de Torpet ne-a vorbit aseară o nesfîrșită jumătate de oră, domnule, de neajunsul acesta, pe care-l exagerează atîta o anumită presă.

— Torpet e un prost, dar sîntem uneori nevoiți să întrebuințăm și oameni ca Torpet, pentru că n-avem oameni ca Leuwen, sau pentru că le lipsește firea prietenoasă. Mașina însă trebuie să funcționeze. Argumentele și succesele de elocvență pentru care sînt plătiți acei domni nu sînt făcute pentru o inteligență ca a dumitale ; într-o armată numeroasă, nu toți soldații pot fi niște eroi ai gingășiei sufletești.

— Cine mă va asigura însă că un alt ministru nu va întrebuința, în cinstea mea, exact termenii de care se slujește excelența-voastră rostind elogiul domnului de Torpet ?

— Zău, amice, cu dumneata nu se poate sta de vorbă !

Exclamația aceasta cuprindea atîta firesc și bonomie, iar Lucien era încă atît de tînăr, încît tonul dictă și răspunsul :

— Nu, domnule conte, întrucît, ca să nu-l mîhnesc pe tatăl meu, sînt gata să preiau aceste misiuni, dacă nu comportă vărsări de sînge.

— Stă oare în puterea noastră să vărsăm sînge ? spuse ministrul pe un ton cu totul diferit, mustrător și totodată plin de mîhnire.

Cuvintele acestea, rostite din inimă, îl izbiră pe Lucien : „Iată un inchizitor bine ales", își spuse.

— E vorba de două lucruri, reluă ministrul cu un accent de-a dreptul administrativ. „Trebuie să ne măsurăm cuvintele și să încercăm să nu-l jignim pe Leuwen al nostru, își spunea ministrul. Iată la ce sîntem reduși cu *subalternii noștri* ! Dacă unii sînt respectuoși, sînt oameni dubioși, gata să ne vîndă *Naționalului* sau lui

Henric al V-lea! E vorba de două lucruri, scumpul meu aghiotant, urmă cu glas tare. Să-ți faci apariția la Champagnić, în departamentul Cher, unde tatăl dumitale are proprietăți mari, să vorbești cu oamenii dumitale de afaceri, și, cu ajutorul lor, să ghicești de ce este atît de nesigură alegerea domnului Blondeau. Prefectul, domnul de Riquebourg, e un om de treabă, foarte cucernic, foarte devotat, dar îmi face impresia unui imbecil. Vei fi acreditat pe lîngă el, vei avea bani de împărțit pe malurile Loirei, și, în plus, trei debite de tutun. Cred că sînt și două posturi de diriginte poștal, ministrul de finanțe nu mi-a răspuns încă în privința asta, îți voi comunica telegrafic.

Ești un om înțelept, te vei folosi de aceste drepturi cu discreție. Cruță vechea nobilime și clerul, între ei și noi nu-i decît viața unui copil [1]. Nici o milă față de republicani, mai ales față de tinerii care au primit o educație bună, dar n-au cu ce-și duce zilele. Nu-i loc pentru toți la „Mont-Saint-Michel". Știi că birourile mele sînt înțesate cu spioni, așa că îmi vei scrie, cînd e ceva important, pe adresa tatălui dumitale. Alegerea de la Champagnić nu mă supără prea mult. Domnul Malot, liberalul și adversarul lui Blondeau, e un palavragiu, un tip excesiv, dar nu mai e tînăr, și a pus să fie pictat în uniformă de căpitan în Garda Națională, cu căciula în cap. Nu-i un om de partid sumbru și energic. Ca să-mi bat joc de el, i-am dizolvat garda după o săptămînă. Un bărbat ca el nu poate rămîne rece la perspectiva panglicii roșii de ofițer al Legiunii de Onoare, care-ar fi de mare efect în portretul său. În orice caz, e un palavragiu, imprudent și găunos, care, o dată ajuns la Cameră, nu i-ar aduce partidului său nici un serviciu. Vei studia mijloacele de a-l capta pe Malot în caz de nereușită a devotatului nostru Blondeau. Chestiunea cea mai importantă e însă la Caen, în Calvados. Vei consacra o zi, două treburilor de la Champagnić, și-apoi te vei duce în grabă la Caen. Cu nici un preț domnul Mairobert nu trebuie să se aleagă, e un bărbat cu judecată și inteligență. Cu douăsprezece sau cincisprezece capete ca ale lui. Camera ar fi neguvernabilă. Îți dau oarecum mînă liberă în materie de bani și de

[1] Aluzie la Henric al V-lea.

posturi, de numiri și de destituiri. Acestea din urmă ar putea fi contracarate de doi pairi de-ai noștri, care au mari proprietăți în ținut. În orice caz, însă, Camera Pairilor nu ne încurcă. Nu-l vreau cu nici un preț pe domnul Mairobert; e bogat, n-are rude sărace, e decorat, nu-i nimic de făcut în direcția aceea. Prefectul de Caen, domnul Boucaud de Séranville, e un zelos temperat. A tiparit el însuși un pamflet contra domnului Mairobert, și a comis imprudența să-l tipărească chiar acolo, în capitala prefecturii sale. I-am și poruncit prin telegraful de mîine dimineață să nu împartă nici un singur exemplar. Deoarece domnul Mairobert e puternic în fața opiniei publice, atacul trebuie dat în direcția aceea. Domnul de Torpet a compus un alt pamflet, din care vei lua trei sute de exemplare în trăsura dumitale. Furnizorii noștri obișnuiți, domnii Desterniers și F..., au scris și ei două pamflete, care vor ieși de sub tipar la miezul nopții. Pamfletul lui Desterniers, care e injurios și mușcător, m-a costat șase sute de franci; celălalt, fin, ingenios și de bună calitate, după cîte spune autorul, mă costă o mie de franci. Vei arunca pe piață unul din cele două pamflete, sau ambele, după împrejurări. Normanzii-s tare șireți. În sfîrșit, vei dispune difuzarea sau nedifuzarea acestor pamflete. Dacă vrei să faci dumneata unul, ori cu totul nou, ori extras din celelalte, ți-aș rămîne foarte îndatorat. În sfîrșit, fă tot posibilul ca să împiedici alegerea domnului Mairobert. Scrie-mi de două ori pe zi, îți dau cuvîntul meu de onoare că voi citi regelui scrisorile dumitale.

Lucien începu să surîdă.

— Anacronism, domnule conte, nu mai sîntem pe vremea lui Samuel Bernard. Ce poate face regele pentru mine? Cît despre distincții, domnul de Torpet ia cina o dată sau de două ori pe lună cu majestățile-lor. Adevărul e că monarhiei dumneavoastră îi lipsesc mijloacele de seducție.

— Nu în măsura în care crezi dumneata. Dacă domnul Mairobert e ales, în ciuda serviciilor dumitale bune și loiale, vei fi avansat locotenent. Dacă nu se alege, vei fi făcut locotenent de stat-major și vei primi și o decorație.

— Domnul de Torpet n-a pierdut prilejul să ne spună aseară că e ofiţer al Legiunii de Onoare de o săptămînă, pare-se în urma marelui său articol despre casele dărîmate cu tunul la Lyon [1]. De altfel, mi-amintesc de sfatul dat de mareşalul Bournonville regelui Spaniei, Ferdinand al VII-lea. E miezul nopţii, voi pleca peste două ore.

— Bravo, bravo, amice! Redactează-ţi instrucţiile în sensul pe care ţi l-am spus, ca şi scrisorile dumitale către prefecţi şi generali. Voi semna totul la ora unu şi jumătate, înainte de culcare. Probabil că va trebui să-mi mai pierd noaptea asta pentru afurisitele de alegeri... Aşadar, nu te sfii. Vei avea telegraful la dispoziţie.

— Vreţi să spuneţi că voi putea scrie fără ştirea prefecţilor, fără să le comunic adică telegrama?

— Evident, dar voi afla oricum de ea prin telegrafist. Ar trebui să nu-i indispunem pe prefecţi. Dacă-s oameni de treabă, comunică-le numai ce poftești. Dacă se arată geloşi de misiunea dumitale, nu-i jigni, nu trebuie să ne sfădim cu armata noastră în clipa bătăliei.

— Socot că mă voi purta cu prudenţă, dar, în sfîrşit, pot coresponda telegrafic cu excelenţa-voastră, fără să comunic în prealabil prefectului conţinutul telegramei?

— Da, de acord, dar nu te certa cu prefecţii, Aş vrea să ai cincizeci de ani în loc de douăzeci şi şase!

— Excelenţa-voastră e perfect liberă, desigur, să-şi aleagă un bărbat de cincizeci de ani, mai puţin simţitor ca mine de înjurăturile jurnalelor.

— Îţi voi da orice sumă de bani. Dacă orgoliul dumitale îmi îngăduie o gratificaţie, o vei primi, şi încă una mare. Într-un cuvînt, trebuie să reuşeşti: după părerea mea personală e preferabil să cheltuim cinci sute de mii de franci decît să-l avem pe Mairobert în faţa noastră la Cameră. E un bărbat stăruitor, înţelept, respectat, redutabil. Disprețuieşte banul şi e bogat. Într-un cuvînt, mai rău nu se poate!

— Voi face tot posibilul ca să vă feresc.

După acest răspuns rostit foarte rece, ministrul părăsi loja.

---

[1] Aluzie la înăbuşirea sîngeroasă a răscoalei ţesătorilor din Lyon (1831).

Trebui să răspundă la salutul a cincizeci de persoane și să strîngă opt sau zece mîini înainte de a se sui în trăsura lui, în care-l pofti și pe Lucien.

— Descurcă-te tot așa de bine ca și în afacerea Kortis, îi spuse lui Lucien, pe care ținu morțiș să-l conducă pînă în piața Madeleine, și voi spune regelui că administrația n-are nici un element superior dumitale. Și n-ai decît douăzeci și șase de ani! Vei putea ajunge departe! Nu văd decît două obstacole. Avea-vei curajul să vorbești maintea a patru sute de deputați, dintre care trei sute de imbecili? Putea-vei să te ferești de primul impuls care la dumneata e înspăimîntător? Mai ales ia aminte și comunică prefecților: nu apelați niciodată la sentimentele pretins generoase și care depind prea mult de nesupunerea popoarelor.

— A... spuse Lucien îndurerat.

— Ce este?

— Lucrul nu-i măgulitor.

— Amintește-ți că Napoleon al dumitale n-a ținut seama de asta nici chiar în 1814, cînd dușmanul trecuse Rinul.

— Pot să-l iau cu mine pe domnul Coffe, care are sînge rece cît doi?

— Rămîn însă singur!

— Singur, cu patru sute cincizeci de funcționari! De pildă, cu domnul Desbacs.

— E un șmecher prea maleabil, care va trăda mai mulți miniștri înainte de-a ajunge consilier de stat. Aș vrea să-ncerc să nu fiu printre acei miniștri, de aceea îți cer concursul, cu toate asperitățile dumitale. Desbacs e tocmai opusul dumitale... Ia însă pe oricine dorești, chiar și pe domnul Coffe. Și, cu nici un preț, Mairobert! Te aștept înainte de ora unu și jumătate. Fericită-i tinerețea în privința activității!

Lucien se sui în apartamentul mamei sale, care-i puse la dispoziție caleașca de călătorie a băncii, gata oricînd de drum; la ora 3 noaptea era în drum spre departamentul Cher.

Trăsura era tiesită cu pamflete electorale peste tot, pînă și pe imperială. Abia mai era loc pentru Lucien și Coffe. Sosiră la Blois la ora 6 seara și se opriră să ia cina. Deodată auziră un huiet mare în fața hanului.

— Huiduiesc pe cineva, spuse Lucien domnului Coffe.

— Să-i ia dracu ! răspunse acesta cu răceală.

Hangiul intră foarte palid.

— Fugiți, domnilor, vor să vă prade trăsura.

— Și de ce ?

— A, știți mai bine decît mine...

— Cum ? spuse Lucien furios și ieși sprinten din salon, care era la parter.

Fu întîmpinat cu strigăte asurzitoare :

— Jos cu spionul, jos cu comisarul de poliție !

Roși ca un cocoș, se hotărî să nu răspundă și încercă să se apropie de trăsură. Mulțimea se dete puțin la o parte. Cînd deschise ușa trăsurii, o lopată plină cu noroi îi căzu drept în față și apoi pe cravată. Deoarece în clipa aceea vorbea cu domnul Coffe, noroiul îi pătrunse chiar în gură.

Un funcționar particular, lung cît toate zilele, cu favoriți roșii, care fuma liniștit de la întîiul cat al hanului, unde se strînseseră toți călătorii, și care domina scena aproape, spuse strigînd către mulțime :

— Priviți-l cît e de murdar ! Ia-ți pus sufletul pe față.

Urmă o scurtă tăcere, apoi cuvintele îi fură întîmpinate cu un hohot de rîs obștesc, care cuprinse toată strada cu un zgomot asurzitor, și ținu cinci minute. În clipa cînd Lucien se întorcea cu o mișcare bruscă spre balcon și-și ridica ochii ca să ghicească printre atîtea mutre care rideau cu un rîs silit pe aceea a obraznicului care vorbise despre el, doi jandarmi în galop intrară în mulțime. Balconul se goli într-o clipă, și mulțimea se risipi iute prin străzile laterale. Înnebunit de mînie, Lucien vru să se întoarcă la han, ca să-l caute pe individul care-l insultase, dar hangiul baricadase toate intrările, și în zadar lovea eroul nostru cu pumnii și cu picioarele în ușă.

În timpul acestor tentative, brigadierul de jandarmi se afla în spatele lui.

— Ștergeți-o iute, domnilor, spunea acel funcționar, cu un ton grosolan, rîzînd și el de halul în care se aflau vesta și cravata lui Lucien din pricina noroiului. N-am decît trei oameni, iar mulțimea se poate întoarce cu pietre.

Se înhămau caii în grabă. Lucien era scos din minți de mînie și vorbea cu Coffe, care nu răspundea, încercînd, cu ajutorul unui cuțit mare de bucătărie, să ia grosul noroiului care-i acoperea mînecile hainei.

- Trebuie să-l găsesc pe individul care m-a insultat, repeta Lucien pentru a cincea sau a șasea oară.

— În meseria noastră, a dumitale și a mea, răspunse în sfîrșit Coffe, cu mult sînge rece, trebuie să ne facem că n-am auzit și să ne vedem de drum.

Veni și hangiul, care ieșise printr-o ușă dosnică, dar nu putu sau nu vru să-i răspundă lui Lucien nimic cu privire la numele lunganului care-l insultase.

- Mai bine, plătiți-mi, domnule. Patruzeci și doi de franci.

— Îți bați joc de mine? O masă pentru doi oameni, patruzeci și doi de franci?!

— Vă sfătuiesc s-o ștergeți, spuse brigadierul, se vor întoarce cu cotoare de varză, iar Lucien văzu cum hangiul îi mulțumea brigadierului cu coada ochiului.

— Cum îndrăznești? spuse Lucien.

— Să mergem la judecătorul de pace, domnule, dacă te crezi păgubit, spuse hangiul cu siguranța obraznică a oamenilor de teapa lui. S-au speriat toți călătorii din han, și un englez cu nevastă-sa, care a închiriat jumătate din etajul întîi pentru două luni. Mi-a declarat că dacă mai primesc niște...

Hangiul se opri scurt.

— Niște ce? întrebă Lucien, palid de mînie, alergînd la trăsură să-și ia sabia.

— În sfîrșit, domnule, mă-nțelegi... spuse hangiul, englezul m-a amenințat că se mută.

— Să plecăm, spuse Coffe, mulțimea se întoarce.

Aruncă patruzeci și doi de franci hangiului și plecară.

— Te voi aştepta afară din oraş, spuse brigadierului, îţi poruncesc să mă aştepţi acolo !

— A, înţeleg, răspunse brigadierul, surîzînd cu dispreţ, domnul comisar se teme.

— Îţi ordon s-o apuci pe altă stradă şi să mă aştepţi dincolo de poarta oraşului. Iar dumneata, spuse surugiului, mergi prin mulţime la pas.

Mulţimea începu să apară la capătul străzii.

Cînd ajunse la douăzeci de paşi de mulţime, surugiul porni în galop, în ciuda strigătelor lui Lucien. Noroiul şi cotoarele de varză zburau de pretutindeni în caleaşcă. Cu toată hărmălaia îngrozitoare, pasagerii încercară plăcerea să audă înjurăturile cele mai murdare. În apropierea porţii oraşului, surugiul mînă la trap, din pricina punţii prea strîmte. Lîngă poartă, care era dublă, se aflau vreo opt sau zece gălăgioşi.

— În apă cu ei, în apă ! strigau.

— A, e sublocotenentul Leuwen ! spuse un bărbat cu o manta verde sfîşiată, un lăncier dat afară pesemne.

— În apă cu Leuwen, în apă cu Leuwen ! strigară într-o clipă.

Ţipete izbucneau la doi paşi de caleaşcă, dedesubtul porţii, şi strigătele se înteţiră la ieşirea caleştii. După două sute de paşi, totul se linişti. Brigadierul nu întîrzie nici el.

— Vă felicit, domnilor, spuse călătorilor, aţi scăpat frumuşel.

Aerul zeflemitor îl scoase din fire pe Lucien, care-i porunci să-şi prezinte actele de identitate, apoi îi spuse :

— Care poate fi cauza tămbălăului ăstuia ?

— Ei bine, domnule, ştiţi mai bine decît mine. Sînteţi comisarul de poliţie care vine pentru alegeri. Tipăriturile pe care le aveaţi pe imperiala caleştii au căzut jos chiar la intrarea în oraş, în faţa cafenelei „Ramblin" cafeneaua *Naţionalului,* au fost citite, lumea v-a recunoscut, şi, zău, mare noroc aţi avut că n-au aruncat cu pietre în dumneavoastră.

Domnul Coffe se sui liniştit pe capra caleştii.

— Într-adevăr, nu mai e nimic, îi spuse lui Leuwen uitindu-se pe imperială.

— Pachetul pierdut era pentru departamentul Cher sau pentru domnul Mairobert ?

— Împotriva domnului Mairobert, răspunse Coffe, era pamfletul lui de Torpet.

Chipul jandarmului în timpul acestui scurt dialog îl exaspera pe Lucien, care-i dete douăzeci de franci şi-i porunci să plece.

Brigadierul îi mulţumi cu mii de plecăciuni.

— Domnilor, adăugă, locuitorii din Blois sînt iuţi la mînie. Domnii de felul dumneavoastră nu străbat de obicei oraşul decît noaptea.

— Şterge-o ! îi spuse Lucien. Iar tu porneşte-o în galop ! porunci vizitiului.

— Ei, nu vă temeţi atîta, răspunse acesta, nu mai e nimeni pe şosea !

După cinci minute de galop, Lucien se întoarse către însoţitorul său, spunîndu-i :

— Ei bine, Coffe ? !

— Ei bine, răspunse Coffe rece, ministrul vă ia de braţ la ieşirea de la Operă ; raportorii la Consiliul de stat, prefecţii în disponibilitate, deputaţii cu antrepozite de tutun vă invidiază norocul. Acesta-i reversul medaliei. Nimic mai simplu.

— Sîngele dumitale rece mă scoate din sărite ! spuse Lucien, înnebunit de mînie. Toate mîrşăviile acelea, cuvintele : „Sufletul lui e pe faţă“, şi noroiul acela...

- Noroiul acela e, pentru noi, nobila pulbere de pe cîmpul de onoare. Acel huiet public vă va fi pus la socoteală, astea-s fapte strălucite în cariera pe care aţi ales-o şi în care sărăcia şi recunoştinţa mea mă îndeamnă să vă urmez.

- Adică dacă ai avea o mie două sute de franci venit lunar, n-ai fi aici.

- Dacă aş avea numai trei sute, n-aş sluji ministerul care reţine mii de nenorociţi în temniţele îngrozitoare de la „Mont-Saint-Michel“ şi „Clairvaux“.

După răspunsul acesta prea sincer, urmă o tăcere adîncă, şi tăcerea ţinu timp de trei poşte. La şase sute de paşi de un sat, a cărui clopotniţă ascuţită se zărea înălţîndu-se după un colnic golaş, fără pomi, Lucien opri trăsura, spunînd surugiului :

— Ai douăzeci de franci dacă nu spui nimic despre răscoală.

— Prea bine, douăzeci de franci nu-s de lepădat, vă mulțumesc. Dar bine, domnule, chipul dumneavoastră atît de palid din pricina spaimei prin care-ați trecut, caleașca dumneavoastră englezească, așa de frumoasă, plină de noroi or să pară suspecte, lumea are să trăncănească. Eu, unul, sînt mut.

— Spune că ne-ai răsturnat într-un șanț, iar oamenilor de la stația de poștă că vor primi douăzeci de franci dacă înhamă în trei minute ; spune-le că sîntem niște negustori care ne-am luat lumea în cap din pricina unui faliment. Și că sîntem siliți să ne ascundem ! spuse Lucien lui Coffe.

- Vreți să fiți recunoscut sau nu ?

Aș vrea să fiu la o sută de metri sub pămînt, sau să am neprihănirea dumitale !

Lucien nu suflă un cuvînt în timp ce se înhăma, stînd nemișcat în fundul caleștii, cu mîna pe pistoale, vădit frămîntat de mînie și de rușine. Cînd ajunseră la cinci sute de pași de stație, întrebă cu lacrimi în ochi, întorcîndu-se către însoțitorul său tăcut :

— Ce mă sfătuiești, Coffe ? Vreau să-mi trimit demisia din toate funcțiile și să-ți cedez misiunea, sau, dacă-ți convine, să-l chem pe domnul Desbacs. Eu voi aștepta o săptămînă și apoi îl voi căuta pe obraznicul acela.

— Vă sfătuiesc, răspunse Coffe cu răceală, să porunciți să ne spele caleașca la prima stație, să continuați ca și cum nu s-ar fi întîmplat nimic și să nu spuneți nimănui nici o vorbă despre această pățanie, ca să nu dați lumii prilej de rîs.

— Cum, spuse Lucien, vrei să îndur toată viața ideea că m-am lăsat insultat fără să mă răzbun ?

— Dacă sînteți atît de simțitor la dispreț, de ce ați părăsit Parisul ?

— Prin ce moment critic am trecut la ușa hanului ! Cît voi trăi, momentul acesta mă va arde ca jarul pus pe piept !

— Pățania era nostimă, spuse domnul Coffe, pentru că nu era nici o primejdie și aveam tot răgazul să

gustăm dispreţul. Strada era plină de noroi, dar perfect pavată, fără nici o piatră la îndemîna mulţimii. E întîia dată cînd mi-am dat seama ce este dispreţul. Cînd am fost arestat, ca să fiu dus la închisoarea „Sainte-Pélagie", n-am fost zărit decît de trei-patru persoane cînd mă urcau în dubă, cam în ghionţi, şi una din ele a spus cu multă milă şi bunătate : *„Bietul om !"*

Lucien nu răspunse. Coffe urmă, cu o sinceritate crudă :

Aici însă era dispreţul curat. Ceea ce m-a făcut să-mi aduc aminte de cunoscuta zicală : „Dispreţul îl înghiţi, nu-l mesteci".

Atîta sînge rece îl înnebunea pe Lucien. Dacă nu i-ar fi oprit gîndul la mama lui, ar fi dezertat chiar atunci pe şoseaua cea mare, s-ar fi îndreptat spre Rochefort, iar de acolo îi era uşor să se îmbarce pentru America, sub un nume de împrumut. „După doi ani mă pot întoarce la Blois, să dau cîteva palme celui mai de vază tînăr din oraş."

Ispita aceasta stăpînindu-l prea mult, simţea nevoia să vorbească.

Amice, îi spuse lui Coffe, mă bizui că nu vei rîde cu nimeni de chinurile astea ale mele.

M-aţi scos de la „Saint-Pélagie", unde trebuia să-mi execut pedeapsa de cinci ani : şi apoi sîntem legaţi de mai mulţi ani.

- Ei bine, inima mi-e slabă, simt nevoia să vorbesc, şi voi vorbi dacă-mi făgăduieşti o discreţie veşnică.

- Făgăduiesc.

Lucien îşi expuse proiectul dezertării, iar la urmă plînse cu lacrimi fierbinţi.

M-am purtat rău toată viaţa, repetă de mai multe ori, sînt ca într-o mlaştină din care nu mai pot ieşi.

Fie, dar oricare ar fi motivul, nu puteţi dezerta în mijlocul bătăliei, ca saxonii la Lipsca, nu e frumos, altfel v-ar stîrni mai tîrziu remuşcări, sau cel puţin aşa mi-a tem. Încercaţi să uitaţi şi, mai ales, nici un cuvînt faţă de domnul de Riquebourg, prefectul din Champagnie.

După asemenea frumoasă mîngîiere, se lăsă o tăcere care ţinu două ceasuri. Aveau de făcut o etapă de şase poşte, era frig, ploua mărunt, aşa că fură nevoiţi să aco-

pere caleașca. Se lăsa noaptea, ținutul pe care-l străbăteau era sterp : nici un singur arbore. În timpul acestei nesfîrșite etape de șase poște, se făcu noapte deodată, se întunecă adînc. Coffe îl vedea pe Lucien schimbîndu-și poziția din cinci în cinci minute.

„Se răsucește ca sfîntul Laurențiu pe grătar. Păcat că nu-și poate găsi singur leacul. În starea în care se află, nu poate fi și politicos, își spuse Coffe după un sfert de oră. Totuși, adăugă, după un alt sfert de oră de reflecție și deducții matematice, îi rămîn îndatorat că m-a scos din chichineața aceea de la «Sainte-Pélagie», cam de mărimea acestei calești... Să ne expunem la lovitura fiarei ! N-a fost prea politicos cu mine nici în cursul dialogului de mai înainte. Să stăm totuși de vorbă, oricît de plicticos ar fi, cu un om nenorocit, și, mai rău încă, cu un mîndru fiu al Parisului, nenorocit din propria-i greșeală, nenorocit cu toate că e sănătos, că are bani și tinerețe din belșug. Ce prost ! Cum l-aș mai urî, dar m-a scos din închisoare ! La școală ce închipuit era, și, mai cu seamă, ce mai palavragiu ! Să vorbească, să vorbească, mereu să vorbească ! Cu toate astea, ca să fiu drept, e *o mențiune strașnică în favoarea lui,* nici o singură vorbă nelalocul ei, cînd i-a trăsnit prin cap să mă scoată din închisoare... Da, dar ca să mă facă ucenic de călău... Călăul e mai stimabil... Din curată copilărie, din pricina prostiei lor obișnuite, l-au luat la ochi oamenii, el nu-și face decît datoria... o datorie necesară... indispensabilă. Iar noi ! noi, care sîntem pe calea tuturor onorurilor pe care le poate împărți societatea, iată-ne pe cale de-a comite o infamie... o infamie *dăunătoare.* Poporul, care se înșală deseori, de data asta a avut din întîmplare dreptate. În ață strălucitoare caleașcă englezească, atît de luxoasă, descoperă doi nemernici... și ne spune : «Sînteți niște nemernici !» Bine spus, gîndi Coffe rîzînd. Mai domol, poporul nu i-a spus lui Lucien : «Ești un nemernic», ci ne-a spus amîndurora : «Sînteți niște nemernici.» Coffe cîntări cuvîntul pentru sine însuși. În clipa aceea Lucien suspină adînc. Iată-l suferind din pricina absurdității lui : pretinde să întrunească la un loc avantajele ministeriale cu gingașa susceptibilitate a unui om de onoare. Nu e

nimic mai stupid! Ei, amice, o dată cu haina acoperită de fireturi, ia-ţi şi-o piele de toval împotriva jignirilor... Se poate invoca însă în apărarea lui faptul că nu există poate nici un ticălos de agent de-al ministrului care să sufere de pe urma acestui mecanism. Cinste lui... Ceilalţi ştiu la ce misiuni se expun solicitînd slujbe... Ar fi bine să-şi găsească singur leacul... Orgoliul, bucuria descoperirii ar îmblînzi durerea tăişului ascuţit al sfatului care îi pătrunde în inimă... E însă bogat, e răsfăţat cu toate bucuriile unei situaţii sociale frumoase... nu va găsi niciodată singur leacul, admiţînd că există vreunul. Să mă la dracu dacă cunosc în fond situaţia sa!.. Aici e aici... secătura aceea de ministru îl tratează cu o distincţie uimitoare, poate c-o fi avînd ministrul vreo fată legitimă sau din flori cu care vrea să-l încurce... poate că Lucien e ambiţios, poate că vrea să fie prefect, decorat, cu panglică roşie pe un frac nou-nouţ... şi să se plimbe ţanţoş pe aleea de tei a promenadei publice din partea locului!"

Ah, Doamne... spuse Lucien în şoaptă.

„Iată-l pe calea dispreţului public... ca în primele mele zile de închisoare, cînd credeam că vecinii mei de prăvălie nu ar putea lua drept falit fraudulos."

Amintirea acelei dureri atît de vii fu atît de puternică, încît îl îndemnă pe Coffe să vorbească:

Nu vom fi în mormînt înainte de ora unsprezece, vreţi să treacă la un han sau la prefect?

Poate mai e cîndva, să mergem la prefect.

Pe tabla mare, Lucien gîndea cu voce tare înaintea lui Coffe, gîndea prin fumul paharul amar al ruşinii, deoarece plănuia; adăugă:

Mai supărat decît sînt nu se poate, dar nefericitului nu-i rămîne decît o singură scîndură de salvare, să-şi facem datoria.

Aveţi dreptate, spuse Coffe cu răceală. În culmea nenorocirii, şi mai cu seamă a celei mai mari nenorociri, care-şi trage obîrşia din dispreţul de sine, singurul leac este să-ţi faci datoria şi să treci la acţiune. *Experto crede Roberto.*[1] Nu mi-am petrecut viaţa pe roze. Dacă vreţi

[1] Încrede-te în Robert, care ştie asta din propria-i experienţă (lat.).

să-mi ascultați sfatul, astupați-vă urechile și siliți-vă să uitați scandalul de la Blois. Sînteți încă foarte departe de culmea nenorocirilor, nu e cazul să vă disprețuiți. Judecătorul cel mai sever n-ar putea vedea în fapta dumneavoastră decît imprudență, ați apreciat viața unui *ministerial* potrivit celor văzute la Paris, unde are monopolul tuturor plăcerilor pe care le poate da viața socială. Numai în provincie vede ministerialul disprețul pe care i-l hărăzește din plin marea majoritate a francezilor. N-aveți pielea destul de groasă ca să nu simțiți disprețul public. Te obișnuiești însă și cu asta, n-ai decît să-ți plasezi vanitatea aiurea. Uitați-vă la domnul de N... În privința acestui bărbat celebru, putem observa că, atunci cînd disprețul s-a generalizat, nu-l mai exprimă decît proștii; la noi, însă, proștii au făcut și disprețul de rîs.

Ciudata mîngîiere îmi oferi, spuse Lucien destul de brusc.

- E singura, pare-mi-se, care vi se potrivește. Trebuie mai întîi să spui adevărul cînd iei asupră-ți sarcina ingrată de a consola pe un om curajos. Sînt un chirurg în aparență crud, sondez plaga pînă-n fund, dar pot vindeca. Vă amintiți cum cardinalul de Retz, un om atît de curajos, poate că omul cel mai curajos din Franța, de-o seamă cu anticii, deoarece dăduse, la supărare, un picior în spate scutierului său pentru cine știe ce prostie motată, se trezi cu o grindină de bastoane și fu strașnic bătut de omul acela, mult mai voinic ca dînsul? Ei bine, asta-i mai nostim decît primirea cu noroi din partea gloatei care vă crede autorul mîrșavului pamflet pe care-l duceți în Normandia. La drept vorbind, s-a aruncat cu noroi în obrăznicia atît de provocatoare a îngîmfatului aceluia de Torpet. Dacă ați fi englez, accidentul acesta v-ar fi lăsat aproape cu desăvîrșire rece. Lordul Wellington a trecut de trei-patru ori în viața sa prin aceeași situație.

— A, englezii nu-s judecători atît de subțiri și delicați în privința onoarei ca francezii. Muncitorul englez nu-i decît o mașină, al nostru nu-și execută atît de bine lucrarea minuțioasă, dar e, deseori, un fel de filozof, și e groaznic să-i suferi disprețul.

Lucien mai vorbi cîtva timp cu toată slăbiciunea omului căzut pe ultima treaptă a nenorocirii. Coffe îl luă de mînă, şi Lucien plînse a doua oară.

- Dar lăncierul care m-a recunoscut cînd s-a strigat : „Jos Leuwen" ?

- Soldatul acela a adus la cunoştinţa poporului din Blois numele autorului infamului pamflet al lui de Torpet.

— Cum să mai ies din noroiul în care m-am afundat, la propriu, ca şi la figurat ? exclamă Lucien cu amărăciune. De cînd eram copil, urmă după o clipă, am făcut tot ce mi-a stat în putinţă ca să fiu folositor şi vrednic de stimă. Timp de trei ani am muncit cîte zece ore pe zi ca să intru la Şcoala politehnică. Dumneata ai reuşit al patrulea, şi eu al şaptelea. La şcoală, muncă istovitoare, nici gînd de distracţie. Indignaţi de-o măsură ticăloasă luată de guvern, ieşim în stradă.

Greşeală ridicolă de calcul, mai ales la nişte geometri.

Eram două sute cincizeci de tineri, guvernul ne-a opus douăsprezece mii de ţărani, incapabili de orice judecată şi pe care focul singelui ce-i însufleţeşte pe toţi francezii în faţa primejdiei îi preface în nişte soldaţi foarte buni. Am căzut în aceeaşi eroare ca şi acei bieţi seniori ruşi în 1826. [1]

Tăcutul Coffe fleacărea ca să-l distragă pe Lucien, dar bagă de seamă că Lucien nu-l mai asculta.

— Indignat că eram prea leneş şi nu prea stimabil, m-am făcut militar, apoi am părăsit uniforma din motive personale. Dar mai devreme sau mai tîrziu tot aş fi părăsit-o, ca să nu fiu silit să scot sabia împotriva muncitorilor. Vrei să devin un erou în genul celor din strada Transnonain ? Ceea ce s-ar putea ierta unui soldat care vede în locuitorii acelei case un rus care-şi apără bateria ; dar mie, unui ofiţer, care înţelege totul ?

— Ei bine, e mult mai rău decît să fii primit cu noroi la Blois, de oamenii pe care prefectul lor, domnul de Nomtour, i-a înşelat în chipul cel mai revoltător cu prilejul alegerii parţiale de anul trecut. V-amintiţi că a pus

[1] Aluzie la răscoala din decembrie 1825, numită a decembriştilor.

jandarmii pe podul de peste Loire să ceară pașaport locuitorilor unei mahalale care votau în oraș, și cum nici unul n-avea pașaport, n-au fost lăsați să treacă ? Recunoașteți că oamenii aceștia, găsind prilejul să se răzbune împotriva domnului de Nomtour în persoana dumneavoastră, au făcut bine ?

— Așadar, meseria de ostaș te silește la fapte ca aceea de pe strada Transnonain. Și nefericitul de ofițer care aștepta vremea războiului la regiment trebuie oare să-și dea demisia cînd șuieră gloanțele răscoalei ?

— Nu, desigur, bine-ați făcut că ați părăsit armata.

— Iată-mă în administrație. Știi că lucrez conștiincios de la ora nouă dimineața la patru după amiază. Rezolv cel puțin douăzeci de chestiuni, adeseori însemnate. Dacă la masa de seară mă tem că am uitat ceva urgent, în loc să stau la gura sobei, cu mama, mă întorc la birou, unde mă blestemă funcționarul de gardă, care nu mă așteaptă la ora aceea. Ca să nu-mi supăr tatăl, și puțintel și de teamă să nu fiu nevoit a discuta cu dînsul, m-am lăsat atras în misiunea asta blestemată. Iată-mă acuma însărcinat cu calomnierea unui bărbat cinstit, domnul Mairobert, cu toate mijloacele de care dispune guvernul ; mi se aruncă cu noroi în față și mi se strigă că sufletul mi-e zugrăvit pe obraz ! Ah ! Lucien se zvîrcolea, lungindu-și picioarele în caleașcă. Ce să mă fac ? Să pap averea cîștigată de tatăl meu, să nu fac nimic, să nu fiu bun de nimic ! Să-mi aștept astfel bătrînețea, disprețuindu-mă eu însumi și strigînd : „Ce fericit sînt că am avut un tată care prețuia mai mult decît mine !“ ? Ce să fac ? Ce meserie să-mi aleg ?

— Cine are nenorocirea de a trăi sub un guvern de pungași, ca și a doua nenorocire, foarte mare, după mine, de a gîndi prea just și de a vedea adevărul, bagă de seamă că sub un guvern ca al nostru, în esență incorect, mult mai incorect decît Bourbonii sau Napoleon, deoarece își calcă statornic jurămîntul dintîi, singurele îndeletniciri independente sînt agricultura și comerțul. Mi-am spus : agricultura mă aruncă în mijlocul cîmpiilor, la cincizeci de poște departe de Paris, printre țăranii noștri, care-s încă niște dobitoace ; am preferat comerțul. E drept că

în comerț trebuie să înduri și să împărtășești anumite obișnuințe scîrnave și îngrozitoare, lipsite de cea mai elementară generozitate, stabilite de barbaria veacului al XVII-lea și susținute astăzi de oamenii mai vîrstnici, zgîrciți și mohorîți, care sînt pacostea comerțului. Aceste obișnuințe sînt ca și cruzimile din evul mediu, care, la vremea lor, nu erau cruzimi, dar au ajuns cruzimi datorită progreselor omenirii. Dar, în sfîrșit, aceste obișnuințe scîrnave, chiar de ar fi să le socotim pînă la urmă firești, sînt preferabile măcelăririi orășenilor pașnici din strada Transnonain, sau, și mai rău încă, îndreptățirii unor astfel de lucruri în pamfletele pe care le răspîndim.

— Va trebui așadar să-mi schimb meseria a treia oară !

Aveți răgaz de gîndit o lună. A dezerta însă în toiul bătăliei, sau a vă îmbarca la Rochefort, așa cum v-a trecut prin gînd, ar însemna să vă cîștigați în societate un renume de nebunie și lașitate, de care nu vă veți putea spăla niciodată. Veți avea oare puterea de caracter să disprețuiți judecata societății în mijlocul căreia v-ați născut ? Lordul Byron n-a avut această putere. Nici chiar cardinalul de Retz n-a avut-o. Napoleon, care se credea nobil, s-a înfricoșat de părerea cartierului Saint-Germain. La prețul acesta, în situația în care vă găsiți, vă duce la nimicire. Cîntăriți vă la ceea ce îmi spuneați acum o lună de prezența dlui ministrului de externe, în frunte cu cei patruzeci de bărbați ai săi din societatea bună.

După ce se străduise să vorbească atîta, Coffe tăcu, și peste cîteva minute ajunseră la Champagnié, capitală a departamentului Cher.

CAPITOLUL LV

Prefectul, domnul de Riquebourg, îi primi cu tichie de bumbac, mîncînd o omletă, singur în biroul său, la o măsuță rotundă. Își chemă bucătăreasa, Marion, cu care discută fără grabă despre ce mai rămăsese în cămară și ce ar putea fi mai repede gata pentru cina domniilor-lor.

- - Au înghiţit nouăsprezece poşte, spuse el bucătăresei, făcînd o aluzie la distanţa străbătută de călători după masa luată la Blois.

După ce plecă bucătăreasa, adăugă :

- - Domnilor, eu sînt cel ce stă la sfat cu bucătăreasa, ca să nu-i las soţiei decît grija copiilor, iar eu, lăsînd-o pe fata asta să flecărească, aflu tot ce se petrece la mine-n casă ; conversaţia mea, domnilor, e pe de-a-ntregul închinată poliţiei mele, şi cu mult folos, întrucît sînt înconjurat de duşmani. Nici nu vă daţi seama, domnilor, cîte cheltuieli am ; de pildă, am un bărbier liberal pentru mine, iar pe coaforul doamnelor legitimiste, pentru soţia mea. Înţelegeţi, domnilor, că aş putea să mă bărbieresc şi singur. Am două procese mărunte pe care le lungesc la infinit numai şi numai ca să am prilejul să chem la prefectura pe procuror, domnul Clapier, unul dintre liberalii cei mai pişicheri din ţinut, şi pe avocat, domnul Le Beau, personaj elocvent, moderat, cucernic ca şi marii proprietari pe care-i serveşte. Locul meu, domnilor, nu ţine decît de un fir ; dacă nu sînt puţintel protejat de excelenţa-sa, sînt cel mai nenorocit dintre oameni. Am ca duşman în primul rînd pe monseniorul episcop ; e cel mai primejdios, are legături cu cineva foarte apropiat de urechea majestăţii-sale regina, iar scrisorile monseniorului episcop nici nu trec pe la poştă. Nobilimea nu catadiseşte să-mi onoreze salonul şi mă hărţuieşte cu Henric al V-lea şi cu sufragiul universal. Mai am şi pe nenorociţii ăia de republicani, un pumn de oameni, care fac gălăgie cît o mie. Mă credeţi, domnilor, că odraslele familiilor celor mai bogate, pe măsură ce ating vîrsta de optsprezece ani, nu se ruşinează să se alipească acestui partid ? Mai deunăzi, ca să plătească amenda de o mie de franci la care am condamnat ziarul obraznic ce păruse că aprobă tămbălăul făcut vrednicului nostru locţiitor de procuror general, tinerii nobili au dat şaizeci şi şapte de franci, iar tinerii bogaţi, nenobili, optzeci şi nouă de franci. Nu e îngrozitor ? Şi noi, care le garantăm proprietăţile împotriva republicii !

— Dar muncitorii ? întrebă Coffe.

— Cincizeci şi trei de franci, domnule, e îngrozitor, cincizeci şi trei de franci, numai în gologani ! Contribu-

(a cea mai solidă din partea lor a fost de treizeci de centime ; şi, domnilor, tocmai cizmarul fetelor mele a îndrăznit să dea aceste treizeci de centime.

— Sper că nu vă mai folosiţi de el, spuse Coffe, sfredelindu-l cu privirea scrutătoare pe sărmanul prefect.

Acesta se arătă foarte încurcat, întrucît nu îndrăznea să mintă, temîndu-se de serviciul de informaţii al domnilor-lor.

— Voi fi sincer, spuse în sfîrşit, sinceritatea mă caracterizează. Barthélemy e singurul cizmar de dame din oraş. Ceilalţi servesc femeile din popor... iar fetele mele nici n-au vrut să audă... I-am tras însă o săpuneală straşnică !

Plictisit de atîtea amănunte, la ora douăsprezece fără un sfert noaptea, Lucien îl întrebă brusc pe domnul de Riquebourg :

— Aţi vrea, domnule, să citiţi scrisoarea domnului ministru de interne ?

Prefectul o citi de două ori în tihnă. Cei doi tineri călători se uitau unul la altul.

— Lucru dracului mai sînt şi alegerile astea, spuse prefectul după citire, nu mă lasă să dorm de trei săptămîni ! Eu, care, slavă Domnului, în vremuri normale, mă culc cînd mă descalţ la culcare ! Dacă, în zelul meu pentru guvernul regelui, iau cine ştie ce măsură, eam prea tare faţă de administraţii mei, îmi pierd liniştea sufletească. În clipa în care vreau să adorm, remuşcarea, ori măcar o discuţie neplăcută cu mine însumi, ca să decid dacă nu m-am expus remuşcării, vine să-mi izgonească somnul. Nu cunoaşteţi încă asta, domnule comisar (acesta era titlul cu care-l împopoţona bunul domn Riquebourg pe Lucien, ca să-l onoreze ; îl trata drept comisar al alegerilor), sufletul dumneavoastră e tînăr, domnule, grijile administrative n-au tulburat niciodată liniştea de care se bucură. Nu v-aţi găsit niciodată în opoziţie directă cu populaţia. A, domnule, sînt momente foarte grele ! Apoi mă întreb : „Purtarea mea fost-a perfect curată ? Devotamentul meu faţă de rege şi de patrie fost-a singura mea călăuză ?" Nu cunoaşteţi aceste îndoieli dureroase, domnule, viaţa are culori trandafirii pentru dumneavoastră ; gonind cu poştalionul, vă distraţi privind chipul ciudat al norilor.

— Ah, domnule... spuse Lucien, uitînd orice prudență, orice conveniență și chinuit de conștiința sa.

— Tinerețea dumneavoastră pură și calmă nici nu-și dă seama de aceste primejdii, vă îngrozește doar pomenirea lor! Vă stimez cu atît mai mult, îngăduiți-mi să vă spun, tînărul meu colaborator. A, păstrați cît mai mult cu putință liniștea sufletului cinstit. Nu vă îngăduiți niciodată în administrație nici cea mai mică faptă, nu zic îndoielnică în privința onoarei, ci îndoielnică din punctul dumneavoastră de vedere. Fără liniște sufletească, domnule, e oare cu putință fericirea? După o faptă îndoielnică, din punctul de vedere al onoarei celei mai scrupuloase, sufletul dumneavoastră nu și-ar mai găsi liniștea.

Se servea cina, și domniile-lor erau la masă.

A-ți ucide somnul, cum spune marele autor tragic al englezilor în *Macbeth* al său.

„Ah, infamule, ești făcut oare să mă chinuiești?“ gîndea Lucien, și deși era foarte înfometat, simți o astfel de contractare a diafragmei, încît nu putu înghiți nimic.

— Mîncați, domnule comisar, spunea prefectul, imitați pe adjunctul dumneavoastră.

— Secretar numai, domnule, răspunse Coffe, înfulecînd și înghițind ca un lup.

Cuvîntul, rostit cu putere, i se păru lui Lucien crud. Nu se putu împiedica să nu se uite la Coffe. „Nu vrei să mă ajuți să port infamia misiunii mele?“ spunea privirea. Coffe nu înțelese nimic. Era un om cu multă judecată, dar nicidecum delicat: disprețuia scrupulele, confundîndu-le cu pretextele invocate de oamenii slabi, ca să nu execute ceea ce e drept sau de datoria lor.

— Mîncați, domnule comisar...

Coffe, care înțelese însă că titlul acesta nefericit îl jignea pe Lucien, spuse prefectului:

— Raportor la Consiliul de stat, vă rog, domnule.

— A, raportor la Consiliul de stat! spuse cu mirare prefectul. Asta-i toată ambiția noastră, a sărmanilor prefecți din provincie, după ce-am trecut de două-trei alegeri cu succes!

„Să fie naivitate prostească sau răutate?“ se întreba Lucien, nu prea dispus la indulgență.

– Mîncați, domnule raportor la Consiliul de stat. Dacă nu-mi puteți acorda decît o zi și jumătate, cum spune ministrul în scrisoarea sa, am să vă spun multe lucruri, vă comunic multe amănunte, să vă spun multe măsuri pînă poimîine la prînz, ora la care veți părăsi palatul prefecturii. Mîine v-aș ruga să primiți vreo cincizeci de persoane, cincizeci de administratori îndoielnici sau timizi și de dușmani nedeclarați, sau, de asemenea, timizi. Sentimentele tuturor vor fi stimulate, nu mă îndoiesc, de onoarea de-a sta de vorbă cu un funcționar care, la rîndul lui, stă de vorbă cu ministrul. De altfel, audiența pe care le-o veți acorda și de care va vorbi tot orașul va fi pentru ei un angajament solemn. A vorbi cu ministrul e un mare avantaj, o frumoasă prerogativă, domnule raportor la Consiliul de stat! Ce valorează telegramele noastre reci, domnule, telegramele noastre care trebuie să fie lungi ca să fie limpezi, ce valorează pe lîngă darea de seamă vie și interesantă a unui administrator care poate spune: „*Am văzut*“?

Frazele acestea prostuțe stăruiau încă la ora unu și jumătate noaptea. Coffe, prăpădit de oboseală, ducîndu-se să se intereseze despre paturi, prefectul îl întrebă pe Lucien dacă putea vorbi înaintea secretarului.

– Desigur, domnule prefect, domnul Coffe lucrează în biroul particular al ministrului și se bucură, pentru alegeri, de toată încrederea excelenței-sale.

La întoarcerea lui Coffe, domnul de Riquebourg se crezu obligat să repete reflecțiile expuse pînă atunci lui Lucien, adăugînd numele proprii. Aceste nume, însă, complet necunoscute celor doi călători, nu făceau decît să încurce în ochii lor sistemul de influență pe care domnul prefect își propunea să-l exercite. Coffe, foarte supărat că nu putea să se ducă la culcare, vru măcar să lucreze serios și, cu autorizația domnului raportor la Consiliul de stat, cum avu grija să se exprime, începu să-l imboldească cu întrebările pe domnul de Riquebourg.

Bietul prefect, atît de moral și de grijuliu să nu-și pregătească remușcări, articulă în sfîrșit că departamentul era foarte indispus, pentru că opt pairi ai Franței,

dintre care doi mari proprietari, numiseră un număr mare de funcționari mărunți, acoperindu-i cu protecția lor.

— Oamenii aceștia, domnilor, primesc circularele mele și-mi răspund cu mofturi. Dacă ați fi fost cu două săptămîni mai devreme, am fi putut pune la cale trei-patru destituiri nimerite.

— Dar, domnule, n-ai scris damneata ministrului în acest sens? E vorba, pare-mi-se, de destituirea dirigintei de poștă?

— Doamna Durand, soacra domnului Duchadeau? Biata femeie! Nu e de-ai noștri, ce e drept, dar destituirea ei, dacă va sosi la timp, va înspăimînta doi-trei funcționari din cantonul Tourville, unul, ginerele ei, ceilalți doi, veri cu ea. Dar nu în asta constă grija mea cea mare; la Mélan, cum am avut onoarea să vă arăt pe harta mea electorală, avem împotriva noastră o majoritate de cel puțin douăzeci și șapte de voturi.

— Dar, domnule, am în geantă copii după scrisorile dumitale. Dacă nu mă-nșel, n-ai vorbit ministrului despre cantonul Mélan.

— Ei, domnule raportor la Consiliul de stat, cum aș fi putut scrie asemenea lucruri? Domnul conte d'Allevard, pair al Franței, nu-l vede zilnic pe ministrul dumneavoastră? Scrisorile domniei-sale către omul domniei-sale de afaceri, notarul Ruflé, nu cuprind decît cele auzite în ajun sau cu două zile înainte de la excelența-sa, domnul conte de Vaize, cînd a avut cinstea să ia masa cu domnia-sa. Și mesele astea-s frecvente, pare-se. Nu se scriu asemenea lucruri, domnule. Sînt tată de familie, mîine voi avea cinstea să vă prezint pe doamna de Riquebourg și pe cele patru fete ale mele, la viitorul cărora trebuie să mă gîndesc; fiul meu e de doi ani sergent în Regimentul 86, trebuie să fie avansat sublocotenent, și vă voi mărturisi sincer, domnule raportor la Consiliul de stat, sub peceteа spovedaniei, un singur cuvînt de al domnului d'Allevard mă poate distruge, iar domnul d'Allevard, care vrea să abată o șosea publică ce trece prin parcul său, protejează pe toți cetățenii din cantonul Mélan. Cît despre mine, domnule raportor la Consiliul de stat, cea mai mică pedeapsă ce mi s-ar putea aplica, adică transferarea mea la o altă prefectură, ar fi un de-

zăstru : cele trei căsătorii proiectate de doamna de Riquebourg pentru fetele ei ar deveni o imposibilitate, iar mobilierul meu e foarte mare.

Abia către ora 2 noaptea, prin întrebările sale stăruitoare și chiar prin ceva în plus, neînduplecatul Coffe îl sili pe domnul prefect să dezvăluie o mare manoperă la care făcea mereu aluzie.

— E singurul și unicul meu mijloc, domnilor, și dacă devine cunoscut, dacă e numai bănuit cu douăsprezece ore mainte de alegeri, totul e pierdut. Pentru că, domnilor, acest departament e unul din cele mai păcătoase din Franța, cu douăzeci și șapte de abonamente la *Națională* și opt la *Tribuna* ! Domniei-voastre, însă, care sînteți fetișcul intim al ministrului, nu vă pot ascunde nimic. Aflați, așadar, că nu voi declanșa manopera mea electorală, nu voi da foc fitilului decît atunci cînd voi vedea că numirea președintelui e pe jumătate hotărîtă, căci dacă s-ar declanșa prea devreme, două ore ar fi de-ajuns ca să pierdem totul, domnilor, alegerile, ca și situația preaplecatei dumneavoastre slugi... Să presupunem deci că-l sprijinim pe domnul Jean-Pierre Blondeau, director de uzină la Champagnié, candidat al guvernului ; că avem ca rival, cu șanse probabile, și, din nefericire, mai mult decît probabile, pe domnul de Malot, fost șef de batalion al ex-Gărzii Naționale din Champagnié. Spun al ex-gărzii, deși nu-i decît suspendată, dar va trece multă vreme pînă se va aduna din nou. Așadar, domnilor, domnul Blondeau e amic al guvernului, pentru că se teme grozav de reducerea taxelor asupra lanțurilor de import. Malot, negustor de pînză și de lemne de construcție și de foc, are mari interese la Nantes. Cu două ore înainte de despuierea scrutinului pentru numirea președintelui, un curier comercial, venind *realmente* de la Nantes, îi va aduce știrea alarmantă că doi negustori din Nantes bine cunoscuți mie și care dețin o parte din averea lui, sînt pe punctul de a da faliment și-și înstrăinează proprietățile unor prieteni prin acte de vînzare antedatate. Omul meu își pierde capul și pleacă, sînt sigur. Ar lăsa baltă toate alegerile din lume...

— Și cum vei face să sosească un curier adevărat de la Nantes, și tocmai la momentul potrivit ?

— Datorită minunatului Chauveau, secretarul general de la Nantes, amicul meu intim. Trebuie să știți că linia telegrafică nu trece decît la două poște de-aici, iar Chauveau, care știe că alegerile încep la 23, așteaptă un cuvînt de la mine, în seara de 23 sau în dimineața de 24. De îndată [ce] Malot intră în panică în privința intereselor lui de la Nantes, apar și eu, în ținută de gală, lîngă „Sala Ursulinelor", unde se țin alegerile. După plecarea lui Malot, nu șovăi să iau cuvîntul față de alegătorii țărani, și, adăugă domnul de Riquebourg în șoaptă, dacă președintele colegiului electoral e funcționar public, fie chiar liberal, împart alegătorilor mei cu jambiere niște buletine pe care am tipărit cu litere mari : *Jean-Pierre Blondeau, director de uzină*. Voi cîștiga astfel zece voturi. Alegătorii, știind că Malot e în pragul falimentului...

— Cum faliment ! spuse Lucien, încruntîndu-se.

— Ei, domnule raportor la Consiliul de stat, răspunse domnul de Riquebourg cu un aer și mai blînd ca de obicei, pot oare împiedica pe palavragiii din oraș, care exagerează totul, ca de obicei, să vadă în falimentul corespondenților lui Malot din Nantes nevoia, pentru el, de a-și suspenda plățile și aici ? Cu ce-ar putea plăti aici, adăugă prefectul, dregîndu-și glasul, dacă nu cu banii obținuți de la Nantes pentru lemnele trimise ?

Coffe surîdea, abia abținîndu-se să nu izbucnească.

— Știrbirea adusă creditului domnului Malot n-ar putea, prin alarmarea persoanelor care l-au creditat, să atragă o suspendare reală de plăți ?

— Ei, cu atît mai bine, drace ! spuse prefectul, nemaistăpînindu-se. Nu-l voi mai avea ca adversar cu prilejul realegerii pentru Garda Națională, dacă va avea loc !

Coffe era încîntat.

— Atîtea succese, domnule, mi-ar alarma poate susceptibilitatea.

— Ei, domnule, curentul republican crește năvalnic. Digul împotriva acestui torent care ne-ar putea reteza capetele și pîrjoli casele e regele, domnilor, numai și numai regele ! Trebuie să întărim autoritatea și să lăsăm să ardă ceea ce nu mai poate fi salvat. Cu atît mai rău

pentru casa pe care trebuie s-o dărîmăm ca să le scăpăm pe celelalte. Eu, domnule, cînd e în joc interesul regelui, nu mă sinchisesc de lucrurile astea.

— Bravo, domnule prefect, de o mie de ori bravo! *Sic itur ad astra* [1], adică la Consiliul de stat.

— Nu sînt destul de bogat, domnule. Douăsprezece mii de franci venit anual și Parisul, cu familia mea cea numeroasă m-ar ruina. Prefectura de Bordeaux, domnule, sau de Marsilia, sau de Lyon, cu fonduri secrete grase; Lyon, de pildă, trebuie să fie o prefectură excelentisimă! Să reluăm firul, căci e tîrziu. Așadar, presupun zece voturi, în cel mai rău caz, cîștigate de mine personal. Redutabilul meu episcop are un biet marevicar, mare vulpoi și mare amator de *specie* [2]. Dacă i-ar conveni excelenței-sale să acopere cheltuiala, i-aș remite domnului Crochard, așa-l cheamă pe marele-vicar, douăzeci și cinci de ludovici, ca să-i distribuie preoților săraci. Îmi veți spune, domnule, că a da bani partidului iezuitic înseamnă a-ți ajuta inamicul. Lucrul trebuie cîntărit înțelepțește. Cei douăzeci și cinci de ludovici mi-ar aduce vreo zece voturi de care dispune domnul Crochard, mai degrabă douăsprezece decît zece.

Crochard îți va lua banii și-și va bate joc de dumneata, spuse Lucien. Va pretinde că în momentul hotărîtor cineva l-a împiedicat pe alegători să voteze cu dumneata.

— O, nu! Nu-și bate *joc* nimeni de un prefect... spuse chipul domnul de Rigebourg, jignit de acel cuvînt. Avem un anumit *dosar*, cu șapte scrisori originale de ale numitului Crochard. E vorba de o fetiță de la pensionatul de călugărițe „Saint-Denis-Sambuci". I-am jurat că am ars scrisorile, cu prilejul unui serviciu mărunt pe care mi l-a făcut pe lîngă episcopul său în afacerea *** dar numitul Crochard nu mă crede.

Douăsprezece voturi, ori cel puțin zece? întrebă Lucien.

---

[1] Astfel se ajunge la stele (dicton latinesc, aplicat aici arivismului).

[2] Mai frecvent la plural: *specii* — bani.

— Da, domnule, spuse prefectul, mirat.

— Vă dau cei douăzeci și cinci de ludovici.

Se apropie de masă și ticlui un bon de șase sute de franci din casa ministerului.

Maxilarul inferior al domnului de Riquebourg se lăsă încet în jos, iar stima sa față de Lucien se dublă într-o clipă. Coffe nu-și putu opri un început de hohot din gît văzînd în ce fel adăugă bunul prefect :

— Pe cuvîntul meu, domnule, faceți un plasament bun ! Afară de mijloacele mele generale, circulări, agenți voiajori, amenințări verbale etc., cu care nu vă mai obosesc, deoarece nu mă socotiți atît de stîngaci să nu fi împins lucrurile cît mai departe cu putință, lucruri pe care, domnule, le pot dovedi chiar cu scrisorile inamicului, oprite la poștă, dintre care trei către *Națională*, amănunțite ca un proces-verbal, și care, vă asigur, vor plăcea și regelui ; afară de mijloacele generale, cum zic, afară de dispariția lui Malot în clipa bătăliei, afară de alegătorii iezuiți ai domnului Crochard, am un mijloc de seducere în favoarea lui Blondeau. Acest vrednic director de uzină n-a născocit praful de pușcă, dar știe uneori să-și plece urechea la un sfat bun și să facă o jertfă la momentul potrivit. Are un nepot, avocat la Paris și om de litere, căruia i s-a prezentat o piesă la teatrul „Ambigu". Nepotul nu-i prost, a primit trei mii de franci de la unchiu-său pentru unele demersuri în favoarea menținerii taxelor pe lanțurile de import. A scris articole la gazete, în fine, ia uneori masa de seară la ministrul de finanțe. Avea informații de la niște oameni de prin părțile noastre, stabiliți la Paris. Îndată după plecarea lui Malot, primesc cu prima poștă o scrisoare de la Paris, care mă anunță că domnul Blondeau-nepotul e numit secretar general la Ministerul de Finanțe. E o săptămînă de cînd primesc o scrisoare de acest fel cu fiecare poștă. Or, șaptesprezece alegători liberali, nici mai mulți, nici mai puțini, au interese directe la Ministerul de Finanțe, și Blondeau le va spune pe șleau că dacă votează împotriva lui, nepotul său va ține socoteală de asta. Acum, domnule

raportor al Consiliului de stat, binevoiți să aruncați o privire pe borderoul voturilor :

Alegători înscriși	613
Prezenți înaintea colegiului electoral, maximum .	400
Constituționali de care sînt sigur	178
Votanți în favoarea lui Malot, cîștigați de mine personal	10
Voturi iezuitice, dirijate în secret de domnul Crochard : 12, minimum	10
Total	198

Îmi lipsesc două voturi, însă numirea domnului Blondeau-nepotul, Aristide Blondeau, la Ministerul de Finanțe îmi aduce cel puțin șase voturi.

Majoritate . . . . . 4 voturi

Apoi, domnule, dacă mă autorizați, la nevoie, să făgăduiesc patru destituiri (pe cuvînt de onoare, garantat cu un act care prevede plata sumei de o mie de franci în caz de nerespectare a cuvîntului, act depus în mîna unei terțe persoane), aș putea promite ministrului o majoritate nu de patru voturi nenorocite, ci de douăsprezece sau poate optsprezece voturi. Din fericire Blondeau e un imbecil care n-a supărat pe nimeni în viața lui. Îmi repetă zilnic că , personal, are douăsprezece voturi, dar lucrul nu e limpede. Toate astea, însă, domnule, sînt scumpe, iar eu, tată de familie, nu pot duce războiul numai cu cheltuieli personale. Ministrul, prin depeșa timbrată, *particulară*, din 5 ale lunii, mi-a deschis un credit de 1.200 de franci pentru alegeri. Asupra acestui credit am și cheltuit 1.920 de franci. Cred că excelența-sa e un om destul de drept ca să nu mă lase descoperit cu suma de 720 de franci ?

Dacă reușiți, fără îndoială, spuse Lucien. În caz contrar, vă voi spune, domnule, că instrucțiunile mele nu prevăd această eventualitate.

Domnul de Riquebourg, întorcînd pe cele două fețe bonul de șase sute de franci al lui Lucien, băgă deodată de seamă că e același scris ca și acela al scrisorii timbrate, *particulare*, din care nu citase decît o parte, din

discreție, domniilor-lor. Din clipa aceea, respectul său față de domnul comisar al alegerilor nu mai cunoscu limite.

— Nu sînt nici două luni, adăugă domnul de Riquebourg, stacojiu de emoție, pentru că vorbea cu un favorit al ministrului, de cînd excelența-sa a binevoit să-mi scrie cu mîna sa în importanta chestiune N...

— Regele îi acordă cea mai mare importanță.

Prefectul deschise sertarul secret al unui birou uriaș cu cilindru și scoase scrisoarea ministrului, pe care o citi cu glas tare, apoi o trecu și domniilor-lor.

— E de mîna lui Cromier, spuse Coffe.

— Cum, nu e de mîna excelenței-sale ? spuse prefectul uimit. Mă pricep la scris, domnilor.

Și cum domnul de Riquebourg nu-și controla vocea, aceasta căpătase un ton acru și batjocoritor, între repros și amenințare.

„Voce de prefect, gîndi Lucien, nimic nu strică mai mult vocea. Trei sferturi din grosolăniile domnului de Vaize provin din faptul că timp de zece ani a vorbit singur în mijlocul salonului de la prefectură."

— Domnul de Riquebourg e, într-adevăr, un cunoscător în ale scrisului, spuse Coffe, căruia-i trecuse somnul și care din timp în timp își umplea paharul mare cu vin alb de Saumur. Nimic nu seamănă mai mult cu scrisul excelenței-sale decît acela al lui Cromier, mai ales cînd urmărește asemănarea.

Prefectul ridică unele obiecții, simțindu-se umilit, deoarece piesa de rezistență a vanității lui, ca și a speranței lui de avansare, erau scrisorile scrise de mîna ministrului ; pînă la urmă fu convins de către Coffe, care nu simțea nici un fel de milă față de onorabilul amfitrion de cînd se gîndea la falimentul posibil al domnului Malot, postăvarul negustor de lemne. Prefectul rămase împietrit, ținîndu-și misiva scrisă de mîna ministrului.

— Bate ora patru, adăugă Coffe. Dacă prelungim ședința, nu vom putea fi în picioare la ora nouă, cum vrea domnul prefect.

Domnul de Riquebourg luă cuvîntul *vrea* drept un repros.

— Domnilor, spuse sculîndu-se și plecîndu-se pînă la pămînt, voi convoca pentru ora nouă și jumătate persoanele pe care vă rog să le primiți în prima audiență. Voi intra eu însumi în camerele dumneavoastră la ora zece fix. Pînă atunci, dormiți liniștiți.

Cu toată împotrivirea domniilor-lor, domnul de Riquebourg ținu să le arate personal cele două camere, care comunicau între ele printr-un salonaș. Împinse atenția pînă a privi chiar pe sub paturi.

— Omul ăsta nu-i prost în fond, îi spuse Coffe lui Lucien cînd prefectul îi lăsă în sfîrșit singuri. Priviți!

Și arătă spre masa pe care erau curățel așezate un pui fript, friptură de iepure, vin și fructe. Și porni să cineze din nou, cu o strașnică poftă de mîncare.

Cei doi călători nu se despărțiră decît la ora 5 dimineața.

„Leuwen are aerul că nu se mai gîndește la accidentul de la Blois!" își spunea Coffe. Într-adevăr, așa cum se cuvine unui bun funcționar, Lucien era absorbit de alegerea domnului Blondeau, și înainte de a se vîrî în pat, reciti borderoul cu punctajul voturilor, pe care-l ceruse domnului de Riquebourg.

CAPITOLUL LVI

La ora 10 fix, domnul de Riquebourg intră în camera lui Lucien, urmat de credincioasa Marion, care ducea un serviciu de cafea cu lapte, iar Marion era la rîndul ei urmată de un mic jocheu, cu un serviciu de ceai, cu unt și un samovar.

— Apa e fierbinte, spuse prefectul. Jacques vă va aprinde focul. Nu vă grăbiți. Luați ceai sau cafea. Prînzul e fixat la ora unsprezece, iar la ora șase, dineu de patruzeci de persoane. Sosirea dumneavoastră face efectul cel mai bun. Generalul e prostește susceptibil, episcopul e fanatic și furios. Dacă vă convine, trăsura mea va fi gata la orele unsprezece și jumătate, și veți putea acorda cîte

zece minute fiecăruia dintre acești funcționari. Nu vă grăbiți, cele paisprezece persoane convocate pentru prima dumneavoastră audiență nu așteaptă decît de la ora nouă și jumătate...

— Îmi pare foarte rău, spuse Lucien.

— Aș, spuse prefectul, sînt oamenii noștri, care mănîncă din buget, sînt făcuți să aștepte !

Neputînd suferi nimic din ceea ce s-ar putea interpreta drept o lipsă de atenție, Lucien se îmbrăcă în grabă mare și alergă să-i primească pe cei paisprezece funcționari. Rămase foarte neplăcut impresionat de îmbîcseala și de prostia lor, de [aerul] lor de adorație față de dînsul. „Nu s-ar ploconi mai adînc nici dacă aș fi principele moștenitor !"

Se arătă foarte uimit cînd Coffe îi spuse :

— I-ați nemulțumit, le-ați părut trufaș.

— Trufaș ? întrebă Lucien mirat.

— Fără-ndoială. Ați formulat idei, iar ei nu v-au înțeles. Ați fost prea inteligent pentru acești dobitoci. *Țintiți prea sus.* Așteptați-vă să vedeți fețe ciudate la dejun. Veți vedea pe domnișoarele de Riquebourg.

Realitatea întrecu toate așteptările. Lucien avu timpul să-i spună lui Coffe :

— Sînt ca niște vînzătoare cochete care-au cîștigat patruzeci de mii de franci la loterie.

Una dintre ele, mai urîtă decît surorile ei, se arăta mai puțin mîndră de neamul ei. Semăna oarecum cu Théodelinde de Serpierre. Amintirea îl copleși pe Lucien, care, dîndu-și seama de asemănare, vorbi mai apropiat cu domnișoara Augustine, ceea ce o făcu pe doamna de Riquebourg să întrevadă numaidecît o căsătorie strălucită pentru fiica ei.

Prefectul aminti lui Lucien de vizitele la general și episcop. Doamna de Riquebourg se strîmbă disprețuitor la bărbatul ei, dejunul nu se sfîrși decît la ora 1, iar cînd Lucien ieși în trăsură, îl întîmpinară patru-cinci grupuri de prieteni politici guvernamentali mai mult sau mai puțin siguri, închiși și grijuliu păziți prin diferitele birouri ale prefecturii.

Coffe nu voise să-şi urmeze vechiul tovarăş, din dorinţa de-a da o raită prin oraş ca să-şi facă [o idee], dar trebui să primească vizita oficială a domnului secretar intim şi a domnilor funcţionari ai prefecturii. „Vreau să-i dau o mînă de ajutor şarlatanului", îşi spuse, şi, cu neînduplecatul lui sînge rece, ştiu să dea acestor funcţionari o înaltă idee despre misiunea pe care o îndeplinea.

După zece minute, îi concedie scurt, pornind să vadă oraşul, însă prefectul, la pîndă, îi tăie drumul şi-l sili să asculte lectura tuturor scrisorilor primite de la contele de Vaize cu privire la alegeri.

„Sînt ca nişte articole de ziare de mîna a treia, gîndea Coffe, indignat. *Jurnalul Parisului* nu i-ar plăti nici douăsprezece franci pe articol. Conversaţia acestui om e de o sută de ori superioară corespondenţei lui."

În clipa cînd Coffe căuta un pretext ca să scape de domnul de Riquebourg, Lucien se întoarse, urmat de generalul conte de Beauvoir. Era un înfumurat, înalt de statură, cu faţa blondă şi grasă, insipid, altminteri băiat încă frumuşel, foarte politicos, foarte elegant, dar care, într-adevăr, nu înţelegea o boabă din tot ce se spunea în faţa lui. Alegerile-l zăpăciseră parcă ; spunea mereu : „Asta priveşte autoritatea administrativă". Coffe înţelese din vorbele lui că nu se lămurise încă asupra obiectului misiunii lui Lucien, cu toate că acesta îi trimisese, seara, în ajun, o scrisoare din partea ministrului, cît se poate de explicită.

Audienţele de după amiază decurseră într-un mod din ce în ce mai absurd. Lucien, care făcuse greşeala să lucreze prea intens dimineaţa, era frînt de oboseală la ora 4 după prînz şi n-avea nici o idee. Datorită acestei împrejurări, se comportă desăvîrşit, făcîndu-i prefectului o impresie deosebită. În ultimele patru-cinci audienţe, dintre cele individuale, acordate personalităţilor mai importante, se purtă fără cusur, fiind cu desăvîrşire şters. Prefectul ţinu ca Lucien să-l vadă şi pe domnul mare-vicar Crochard. Era un personaj slab, cu o înfăţişare de poceăit, pe care Lucien îl găsi, după vorbă, cu totul demn să primească cei cinci sute de franci şi să ducă de nas o duzină de alegători iezuiţi.

Totul merse bine pînă la dineu. La orele 6, salonul prefectului număra patruzeci şi trei de personalităţi, elita oraşului. Uşile se deschiseră larg, dar domnul prefect rămase nemulţumit de apariţia lui Lucien fără uniformă. El, prefectul, generalul, coloneii erau la mare ţinută. Lucien, zdrobit de oboseală şi de plictis, fu aşezat la dreapta doamnei prefect, lucru de care generalul conte de Beauvoir se arătă indispus. Proviziile de lemne ale prefectului nefiind cruţate, era o căldură înăbuşitoare, şi pe la jumătatea mesei, care ţinu o oră şi trei sferturi, Lucien se temea să nu-şi dea în petic şi să i se facă rău.

După dineu ceru îngăduinţa să se plimbe puţin prin grădina prefecturii prefectul, care se ţinea scai de dînsul, se văzu nevoit să-i spună :

— Am de dat nişte instrucţiuni domnului Coffe asupra scrisorilor pe care mi le va prezenta spre semnare înainte de ridicarea poştei. Trebuie nu numai să luăm o seamă de măsuri înţelepte, dar să şi ţinem notă de ele.

— Ce zi ! îşi spuseră cei doi călători.

Fură nevoiţi să se înapoieze după douăzeci de minute şi să susţină cinci-şase convorbiri între patru ochi, în firidele saloanelor prefecturii, cu nişte bărbaţi importanţi, amici de-ai stăpînirii, dar care *[cuvînt omis]* sub pretextul jalnicei nulităţi a domnului Blondeau, care, la masă, vorbise despre fier şi despre justeţea prohibiţiei fierului englezesc, obosind pînă şi răbdarea funcţionarilor unui oraş de provincie...[1] Mai mulţi guvernamentali găseau absurd faptul că ziarul *Tribuna* era la al o sută patrulea proces şi că atîtea sute de sărmani tineri erau închişi preventiv. Lucien îşi consacră seara combaterii acestei primejdioase erezii. Cită, cu strălucire în expresie, pe bizantinii care se certau în legătură cu lumina *increată a* Thaborului[2], în timp ce ferocii osmanlii se căţărau pe zidurile Constantinopolelui.

---

[1] Puncte de suspensie ale ediţiei Henri Martineau, cu observaţia la note : „Frază incompletă sau incorectă, dar conformă manuscrisului".

[2] Înălţime din Palestina de Nord, unde, după *Evanghelie*, s-a petrecut schimbarea la faţă a lui Isus.

Văzînd efectul produs de această erudiție, Lucien părăsi prefectura și făcu semn lui Coffe ; era ora 10 seara.

Hai să ne plimbăm puțin prin oraș, își spuneau băieții tineri.

După un sfert de oră, încercau să identifice stilul arhitectonic al unei biserici oarecum golice, cînd îi ajunse din urmă domnul de Riquebourg.

- Vă căutam, domnilor etc., etc.

Lucien își ieși aproape din fire.

- Dar, domnule prefect, curierul poștal nu trece pe la miezul nopții ?

— Între miezul nopții și ora unu.

- Ei bine, domnul Coffe are o memorie extraordinară, iar eu, cum vedeți, tocmai îi dictez telegramele, pe care și le întipărește în minte de minune, corectînd adesea repetițiile și micile erori pe care le-aș putea comite. Am altea pe capul meu, nici nu vă puteți da seama !

Cu vorbe ca acestea, și altele, care de care mai caraghioase, Lucien și Coffe abia izbutiră să scape de domnul de Riquebourg.

Cei doi amici se înapoiară la ora 11 și redactară o scrisoare de douăzeci de rînduri către ministru. Scrisoarea, adresată domnului Leuwen tatăl, fu depusă la cutia poștală de către Coffe.

Spre marea uimire a prefectului, aprodul îl anunță la ora unsprezece și trei sferturi că domnul raportor la Consiliul de stat nu trimisese nici o telegramă cu destinația Paris. Și mai mare îi fu mirarea cînd află de la dirigintele poștei că nici o depeșă nu fusese expediată ministrului. Faptul îl îngrijoră adînc pe domnul prefect.

La ora 7 dimineață, prefectul ceru audiență lui Lucien, ca să-i prezinte lucrarea cu destituirile. Domnul de Riquebourg cerea șapte ; cu multă greutate Lucien îi reduse cererile la patru.

Intîia dată prefectul, pînă atunci aproape slugarnic de umil, vru să ia un ton hotărît și îi vorbi lui Lucien despre răspunderea pe care-o avea el, Leuwen. La care Lucien răspunse cît se poate de impertinent, refuzînd pînă la urmă dejunul pregătit pentru ora 2, între amici intimi, numai de șaptesprezece persoane. Lucien făcu o vizită

doamnei de Riquebourg și plecă la 12 fix, după cum luase hotărîrea, neîngăduindu-i prefectului să mai revină asupra vreunei probleme.

Din fericire pentru călători, drumul străbătea un șir de colnice, și ei făcură două poște pe jos, spre marea supărare a surugiului.

Preaintensa activitate de treizeci și șase de ore îndepărtase amintirea huiduielilor și a noroiului cu care fuseseră întîmpinați la Blois.

Trăsura fusese spălată, periată etc., etc. în două rînduri. Deschizînd un buzunar ca să caute itinerarul domnului Vayde, Lucien îl găsi plin de noroi încă umed, și cartea, distrusă.

Lucien și Coffe făcură un ocol de șase poște, ca să vada ruinele celebrei mînăstiri din N... Găsiră că-s minunate și, în calitate de adevărați elevi ai Școlii politehnice, nu se putură împotrivi dorinței de-a face unele măsurători.

Diversiunea aceasta îi distră pe călători. Impresia de vulgaritate și platitudine care le îmbîcsise mintea dispăru datorită discuțiilor asupra potrivirii dintre arta gotică și religia care condamnă la chinurile iadului cincizeci și unu la sută de copiii veniți pe lume etc., etc.

— Nimic mai stupid ca biserica Madeleine, de care sînt atît de mîndre gazetele noastre. Un templu grecesc, care respiră veselie și fericire, să adăpostească teribilele taine ale religiei spaimelor ! Pînă și catedrala Sfîntul Petru din Roma nu-i decît o strălucită absurditate, însă în anul 1500, cînd Rafael și Michelangelo lucrau la ea, Sfîntul Petru nu era absurd. Religia lui Leon al X-lea era veselă, iar papa, cu mîna lui Rafael, așeza, printre podoabele galeriei sale favorite, amorurile dintre Lebădă și Leda, repetate de douăzeci de ori. Sfîntul Petru a devenit absurd în urma jansenismului lui Pascal, care se învinuia de plăcerea de a-și iubi sora, și de cînd glumele lui Voltaire au redus atîta cercul convenienței religioase.

. . . . . .

— Prea vă purtați cu ministrul ca și cum ar fi un om de spirit, spuse Coffe. Lucrați *în interesul lui*, cum spunem noi în comerț. O scrisoare de douăzeci de rîn-

dură, însă, nu-l satisface. Probabil că-i prezintă regelui toată corespondența, și dacă ar da de scrisoarea dumneavoastră, ar găsi-o suficientă numai dacă ar fi semnată Carnot [1] sau Turenne [2]. Îngăduiți-mi însă, domnule comisar al alegerilor, să vă spun că numele dumneavoastră nu-i legat încă de-un număr uriaș de fapte foarte înțelepte.

Ei bine, să dovedim ministrului această înțelepciune!

Călătorii se opriră timp de patru ceasuri într-un oraș și scriseră mai bine de patruzeci de pagini despre domnii Malot, Blondeau și Riquebourg. Concluzia era că domnul Blondeau ar avea, chiar și fără destituiri, o majoritate între patru și optsprezece voturi. Mijlocul hotărîtor, invocat de domnul de Riquebourg, falimentul la Nantes, numirea domnului Aristide Blondeau ca secretar general la Ministerul de Finanțe și, în sfîrșit, cei cinci sute de franci ai domnului mare-vicar fură aduse la cunoștința ministrului printr-o scrisoare deosebită, pe de-a-ntregul cifrată, pe adresa domnului Cromier, strada Cherche-Midi nr. 3, însărcinat cu primirea acestor scrisori și cu redactarea misivelor pe care excelența-sa dorea să fie considerate ca scrise de propria-i mînă.

– Am făcut acum pe administratorii, așa cum se înțelege lucrul la Paris, spuse Coffe tovarășului său de drum, urmîndu-se în trăsură.

Peste două ceasuri, în toiul nopții, întîlniră curierul și i cerură să se oprească; curierul se supără, răspunse obraznic, dar ceru scuze domnului comisar extraordinar cînd Coffe, cu tonul său sec, aduse la cunoștința curierului numele personajului care-i înmîna depeșele. Fură nevoiți să încheie un proces-verbal despre toate astea.

---

[1] *Carnot, Lazare* (1753—1823), revoluționar francez, organizatorul celor 14 armate ale Convenției și făuritorul a numeroase planuri de campanie, pentru care a fost supranumit „Organizatorul victoriei".

[2] *Turenne, Henri de la Tour d'Auvergne, viconte de* (1611—1675), mareșal al Franței, unul din cei mai mari conducători de oști din vremea sa.

A treia zi, la prînz, călătorii noştri zăriră la orizont clopotniţele ascuţite din Caen, capitala departamentului Calvados, unde alegerea domnului Mairobert stîrnea atîta spaimă.

— Iată oraşul Caen, spuse Coffe.

Veselia lui Lucien se curmă deodată şi, întorcîndu-se spre Coffe, cu un suspin adînc, îi spuse :

— Îţi spun ce gîndesc, scumpul meu Coffe. Am băut pînă-n fund paharul amar al ruşinii, m-ai văzut plîngînd... Ce nouă infamie voi mai înfăptui aici ?

— Eclipsaţi-vă, mărginiţi-vă să secundaţi măsurile prefectului, nu lucraţi cu atîta seriozitate în această chestiune.

— A fost o greşeală că am locuit la prefectură.

— Fără îndoială, dar greşeala a pornit de la seriozitatea cu care lucraţi şi din ardoarea cu care urmăriţi rezultatul.

Apropiindu-se de Caen, călătorii observară pe şosea o mulţime de jandarmi şi cîţiva indivizi în civil, umblînd băţoşi, în redingotă şi cu bastoane groase.

— Dacă nu mă înşel, ăştia-s bătăuşii de la bursă, spuse Coffe.

— S-a lăsat oare cu bătaie la bursă, sau nu-i decît o născocire a ziarului *Tribuna* ?

— Eu însumi am încasat cinci sau şase lovituri de ciomag, şi aş fi păţit-o dacă n-aş fi avut la îndemînă un compas mare, cu care m-am prefăcut că vreau să-i spintec pe acei domni. Vrednicul lor şef, domnul N..., la zece paşi [depărtare], la o fereastră de la mezanin, striga : „Mititelul ăla chel e un agitator". Am şters-o prin strada Coloanelor.

La poarta oraşului Caen, paşapoartele celor doi călători fură cercetate timp de zece minute, şi cum Lucien se înfurie, un bărbat mai în vîrstă, mare şi voinic, răsucind un ciomag uriaş şi plimbîndu-se pe lîngă poartă, îi trînti o injurătură pe şleau.

— Domnule, mă numesc Leuwen, raportor la Consiliul de stat, şi te socot un mojic ! Dă-mi numele dumitale dacă îndrăzneşti !

— Mă numesc *Lustucru* [1], răspunse ciomăgașul, rînjind și dînd tîrcoale trăsurii. Dă numele meu procurorului regelui, viteze domn ! Dacă ne întîlnim vreodată în Elveția, adăugă în șoaptă, vei primi palme și insulte cîte dorești pentru ca să-ți obții avansarea de la șefi. Nu rosti niciodată cuvîntul onoare, spion deghizat !

- Zău, spuse Coffe rîzînd aproape, aș fi încîntat să vă văd puțintel luat în primire, așa cum am fost luat eu în Piața Bursei !

În loc de compas, am însă pistoale.

Veți putea ucide nepedepsit pe acest jandarm deghizat. Are ordinul să nu se apere, și poate că la Montmirail s-a purtat vitejește. Astăzi aparținem aceluiași regiment, urmă Coffe cu un rîs amar, să nu ne supărăm.

Ești crud, spuse Lucien.

Sînt sincer cînd sînt întrebat ; așa sînt, și nu pot fi altfel.

Lacrimi mușiară ochii lui Lucien. Trăsura primi autorizația de a intra în oraș. Sosind la han, Lucien luă pe Coffe de mînă.

Sînt un copil.

Nu, sînteți unul din fericiții veacului, cum spun prea-devotații, n-ați avut niciodată de îndeplinit vreo îndatorire neplăcută.

Hangițul se arătă mîhnit în privința găzduirii lor pentru că nu avea camere libere.

De fapt, hangițul minți la prefectura ; hanurile, care se bucurau de neplăcerile pricinuite de jandarmi și de agenții poliției, primiseră porunca să nu aibă nici un apartament disponibil pentru partizanii domnului Mairobert.

Prefectul, domnul Boucaud de Séranville, dete autorizația găzduirii domnilor Leuwen și Coffe.

Abia instalați în camerele lor, un domn foarte tînăr, foarte bine îmbrăcat, dar vădit înarmat cu pistoale, îi trimise pe furiș lui Lucien două exemplare dintr-un pamflet mic, format in-18°, învelit în hîrtie roșie și foarte rău tipărit. Era colecția tuturor articolelor ultraliberale pe care le publicase domnul Boucaud de Séranville în

[1] *Cutare* (în argou, de la : *l'eusse-tu cru ?* — ai fi crezut cumva ?).

Naționalul, *Globul* [1], *Curierul* și alte ziare liberale din anul 1829.

— Nu-i rău, spunea Lucien, scrie bine.

— Ce emfază, ce scarbădă imitație după domnul de Chateaubriand! Cuvintele se abat mereu de la înțelesul lor obișnuit.

Lucien și Coffe fură întrerupți de un agent de poliție, care, cu un surîs prefăcut și punînd multe întrebări, le înmînă două pamflete format in-8°.

— Ce lux! Ăștia-s banii contribuabililor, spuse Coffe. M-aș prinde că-i un pamflet guvernamental!

— Ei, ba bine că nu, e al nostru, răspunse Lucien, e cel pe care l-am pierdut la Blois, exact în genul lui de Torpet!

Începură să citească din nou articolele care dădeau altădată strălucire, în *Globul*, numelui domnului Boucaud de Séranville.

— Să mergem să-l vizităm pe acest renegat, spuse Lucien.

— Nu sînt de acord în privința calificativului. Nu credea, în 1829, în doctrinele liberale, cum nu crede azi în maximele de ordine, de liniște publică, de stabilitate. Sub Napoleon ar fi înfruntat moartea ca să fie avansat căpitan. Singurul avantaj al ipocriziei din 1809 față de aceea din 1832 e că ipocrizia în uz pe vremea lui Napoleon nu se putea lipsi de vitejie, însușire necompatibilă cu ipocrizia în timp de război.

— Scopul era nobil și mare.

— Asta-l privea pe Napoleon. Cheamă-l pe cardinalul de Richelieu pe tronul Franței, și mediocritatea lui Boucaud, zelul cu care-și deghizează jandarmii vor avea poate un scop util. Spre nenorocirea acestor bieți prefecți, în meseria lor actuală nu li se cer decît calitățile unui procuror din Normandia de Jos.

---

[1] *Le Globe*, revistă în care se publicau articole asupra filozofiei, politicii și literaturii; fondată în 1824; după revoluția din iulie devine organ al republicanilor, iar apoi al saint-simonienilor; suprimată în aprilie 1832.

— Un procuror din Normandia de jos [1] primi imperiul și-l vîndu complicilor săi.

Cu aceste gînduri înalte și într-adevăr filozofice, fără ură și fără iubire, despre francezii din veacul al XIX-lea priviți ca niște mecanisme conduse de stăpînitorul bugetului, Lucien și Coffe păși în prefectura din Caen.

Un valet, costumat cu o îngrijire rară în provincie, îi introduse într-un salon foarte elegant. Portrete în ulei ale tuturor membrilor familiei regale împodobeau acest cabinet, care ar fi fost la locul lui pînă și în casa cea mai elegantă din Paris.

— Renegatul ăsta ne va lăsa să-l așteptăm zece minute. Dat fiind gradul nostru, al său, ca și mariile lui preocupări, e în regulă !

— Am luat cu mine pamfletul în formatul in-18°, compus din articolele lui. Dacă ne lasă să-l așteptăm mai mult de cinci minute, mă va găsi cufundat în citirea operelor lui.

Lucien și Coffe se încălzeau la șemineu, cînd cel dintîi văzu, după pendulă, că cele cinci minute de așteptare, fără exagerare din partea celui așteptat, trecuseră ; Lucien se instală într-un fotoliu, cu spatele la ușă și continuă să vorbească, ținînd în mînă pamfletul in-18° cu copertă roșie.

La auzul unui zgomot ușor, Lucien se arătă tot mai cufundat în lectura pamfletului.

Se deschise o ușă, iar Coffe, care stătea cu spatele la șemineu și pe care întîlnirea dintre cei doi înfumurați îl amuza deosebit, văzu intrînd o făptură mărunțică, foarte subțirică și foarte elegantă ; purta, de dimineață, pantaloni negri strîmți, cu ciorapi ce desenau piciorul cel mai firav, poate, din tot departamentul. La vederea pamfletului, pe care Lucien nu-l băgă în buzunar decît după trecerea a patru-cinci secunde grozav de lungi de la intrarea domnului de Séranville, chipul acestuia se făcu de culoarea roșu-închis a vinului. Coffe observă cum i se contractau colțurile gurii.

---

[1] Așa îl numește Stendhal pe Ludovic-Filip, deoarece acesta a reușit să „păcălească" poporul francez și să interpreteze constituția în favoarea sa. Locuitorii din Normandia erau renumiți pentru înclinarea lor spre pricini, șicane și vicleșuguri.

Glasul lui Lucien i se păru lui Coffe, rece, simplu, ostășesc, cam zeflemitor. „Ciudat, gîndi Coffe, ce puțină vreme îi trebuie tunicii militare ca să se încrusteze în caracterul francezului care o îmbracă. Iată-l pe băiatul ăsta, cu o inimă bună în fond, care a fost ostaș — și ce fel de ostaș! — timp de zece luni, și totuși viața sa întreagă piciorul și brațul lui vor spune: «Sînt ostaș». Nu-i de mirare că galii au fost poporul cel mai viteaz din antichitate. Plăcerea de a purta un semn ostășesc transformă cu totul aceste ființe, întipărindu-le însă cu cea mai mare putere două-trei virtuți pe care nu le înșală niciodată.

În timpul acestor reflecții filozofice, și cam invidioase poate, căci Coffe era sărac și se gîndea deseori la asta, conversbirea dintre Lucien și prefect se angaja din ce în ce mai adînc în chestiunea alegerilor.

Mărunțelul prefect vorbea rar, cu o mare afectare de eleganță. Învederat, se stăpînea. Vorbind despre adversarii săi politici, ochii lui mici străluceau, gura i se contracta. „Sau mă înșel grozav, își spuse Coffe, sau iată o înfățișare atroce. E mai mult caraghioasă, adăugă Coffe, cînd rostește cuvîntul *domnul* în fragmentul de frază *domnul Mairobert* (mereu repetat). Se prea poate să fie un mic fanatic. Are aerul că l-ar pune la zid pe Mairobert dacă l-ar avea la mînă înaintea unei comisii militare, ca aceea a colonelului Caron. S-ar putea însă ca vederea pamfletului roșu să fi tulburat adînc acest suflet *politic*." (Prefectul spusese tocmai: *Dacă aș fi vreodată un om politic*...) „Caraghiosul e prea înfumurat, gîndi Coffe, ca să fie un *om politic*! Dacă Franța nu-i cucerită de cazaci, oamenii noștri politici vor fi niște Tom Jones [1], ca Fox [2], sau niște Elifil, ca domnul Peel [3], iar domnul de Séranville va fi cel mult un mare șambelan sau un mare referendar al Camerei *Pair*-ilor".

Era vădit că domnul de Séranville îl trata pe Lucien cu răceală. „Îl socotește rival, își spuse Coffe. Totuși, mă-

[1] Personajul principal al romanului cu același nume al lui *H. Fielding*, prototipul omului onest și generos.

[2] *Fox, Charles James* (1749—1806), orator și om de stat englez, șeful partidului liberal (whig).

[3] *Peel, sir Robert* (1788—1850), om de stat englez, șeful partidului conservator (tory).

rîntelul ăsta înfumurat are cel puţin 32, 33 de ani. Iar Le Duwen, zău aşa, nu-i rău de loc, de o răceală desăvîrşită, cu un iz de ironie politicoasă, cît se poate de aristocratică. Atenţia cu care-şi controlează purtările, ca să fie seci şi lipsite de acea voioşie aristocratică, nu-i absoarbe luarea-aminte cuvenită ideilor."

— V-ar conveni, domnule prefect, să-mi încredinţaţi punctajul alegerilor ?

Domnul de Séranville şovăi vădit şi într-un tîrziu spuse :

— Îl ştiu pe de rost, dar nu l-am scris.

— Domnul Coffe, adjunctul meu în misiunea mea (Lucien repetă calitatea lui Coffe, părîndu-i-se că domnul prefect îi acordă prea puţină atenţie), domnul Coffe va lua avînd poate un creion şi, cu voia dumneavoastră, va însemna cifrele, dacă veţi avea bunătatea să ni le încredinţaţi.

Domnului de Séranville nu-i scăpă ironia ultimelor cuvinte. Se arătă într-adevăr agitat în timp ce Coffe de,truba cu cel mai provocător sînge rece cutiuţa cu cele trebuitoare scrisului din portofelul de piele rusească al domnului raportor la Consiliul de stat.

„Las' pe noi, că mi ţi-l punem pe omuleţul ăsta pe jar ! Datoria mea e să-l ţin cît mai mult în această plăcută postură."

Potrivirea serviciului de scris, apoi a mesei ţinu cel puţin un minut şi jumătate, timp în care Lucien se comportă cu răceală şi păstră tăcerea cea mai desăvîrşită.

„Înfumuratul ostaş îl biruie pe înfumuratul civil", îşi spunea Coffe.

După ce se rostui comod pentru a scrie, spuse :

— Dacă vă convine să ne comunicaţi punctajul dumneavoastră, vom putea lua notă de el.

— Desigur, desigur, spuse mărunţelul prefect.

„Repetiţie vicioasă", gîndi neînduplecatul Coffe.

Prefectul spuse, fără însă a dicta...

„E o deprindere diplomatică în nuanţa aceasta, îşi spuse Lucien. Nu-i atît de burghez ca de Riquebourg, dar reuşi va tot atît de bine ? Nu cumva toată atenţia pe care-o dă figurii ce-o face în salonul său e în detrimentul me-

seriei lui de prefect, de conducător al alegerilor? Capul ăsta strîmt, fruntea asta atît de joasă cuprind oare destul creier ca să-i fie de ajuns și pentru înfumurare și pentru meserie? Mă îndoiesc! *Videbimus infra.*[1]" Lucien își recunoscu meritul că se purta așa cum trebuie cu micuțul prefect chițibușar și că dădea atenția cuvenită ticăloșici în care primise să joace un rol. Aceasta fu întîia plăcere pe care i-o procură misiunea sa, întîia compensație pentru îngrozitoarea durere pricinuită de noroiul din Blois.

Coffe scria, în timp ce prefectul nemișcat, cu picioarele lipite, față în față cu Lucien, spunea:

Alegători înscriși	.1.280
Prezenți probabili	.900
Domnul Gonin, candidat constituțional . .	.400
Domnul Mairobert	.500

Prefectul nu adăugă nici un amănunt asupra nuanțelor pe care le comportau cifrele totale de 400 și 500, iar Lucien nu găsi cu cale să-i ceară alte amănunte.

Domnul de Séranville se scuză că-i primește la prefectură, pretextînd că-și repară tocmai locuința, ceea ce-l împiedică să le ofere odăile cele mai potrivite; nu-i poftì la masă decît a doua zi seara.

Cele trei personaje se despărțiră cu o răceală la limita peste care ar fi fost prea pronunțată.

Abia ajunși în stradă, Lucien îi spuse lui Coffe cu voioșie, căci conștiința de a-și fi jucat rolul lăsa, pentru întîia dată jignirea de la Blois pe planul al doilea:

— Ăsta-i mai puțin plicticos decît Riquebourg.

— Iar dumneavoastră ați fost mult mai mult om de stat, adică șters, cultivînd banalitatea elegantă și găunoasă.

— De aceea știm mult mai puțin despre alegerile de la Caen, după o convorbire de un ceas întreg, decît despre acelea ale domnului de Riquebourg, după un sfert de oră, de îndată ce l-ai scos din blestematele lui de generalități prin întrebările dumitale tăioase. Domnul de Séranville n-ar admite nici cea mai mică asemuire cu

[1] Vom adînci aceasta (lat.).

bunul burghez de Riquebourg, care ne ținea o disertație despre socotelile lui cu bucătăreasa. Este mult mai comod, nu-i nicidecum ridicol, e „murat" în neîncredere și răutate, cum ar spune tatăl meu. Mă prind însă că nu-și face treaba așa de bine ca prefectul de la Cher !

— E un dobitoc mult mai prezentabil decît de Riquebourg, spuse Coffe, dar e posibil să-i fie inferior la treabă.

— Am regăsit pe chipul său, mai ales cînd vorbește despre domnul de Mairobert, aceeala care dă oarecare viață articolelor literare din pamfletul roșu.

— Să fie oare un fanatic întunecat, care simte nevoia să activeze, să unelteaască, să-și afirme puterea asupra oamenilor ? Și nevoia asta de a jigni și-o pune oare în slujba ambiției sale așa cum și-o întrebuința odinioară în critica operelor literare ale rivalilor săi ?

— Pare mai degrabă un sofist, căruia-i place să vorbească și să argumenteze închipuindu-și că judecă viguros. Omul ăsta ar fi o forță într-o comisie în Camera Deputaților. Ar fi un Mirabeau [1] bun pentru notarii rurali.

CAPITOLUL LVIII

Ieșind din palatul prefecturii și aflînd despre curierul de Paris că nu pleacă decît seara, Lucien și Coffe porniră veseli să străbată orașul. Era limpede că ceva neobișnuit accelera ritmul îndeobște atît de lenevos al burghezimii provinciale.

— Oamenii ăștia n-au aerul apatic, care le este normal, spuse Lucien.

[1] *Mirabeau, Honoré Gabriel-Victor Riqueti, conte de (1749—1791)*, om politic și orator cunoscut care-și cîștigă, la începutul revoluției franceze, o mare popularitate prin demascarea absolutismului ; mai tîrziu, în calitatea lui de fruntaș al nobilimii liberale și a marii burghezii, duce o politică de frînare a revoluției, căutînd s-o mențină în limitele monarhiei constituționale.

— Veți vedea că după treizeci, patruzeci de ani de alegeri, provincialul nu va mai fi atît de prost.

În oraș se găsea o colecție de antichități romane, găsite la Lillebonne. Lucien și Coffe își pierdeau timpul discutînd cu custodele asupra vechimii unei himere străine, atît de înverzită de vreme încît i se șterse aproape conturul. Custodele, potrivit părerii bibliotecarului, îi dădea vîrsta de două mii șapte sute de ani, cînd călătorii noștri fură întîmpinați de un domn foarte politicos :

— Domniile-lor mă vor scuza că le adresez cuvîntul fără a le fi cunoscut. Sînt valetul generalului Fari, care așteaptă pe domniile-lor la han de o oră și le roagă să primească scuzele sale pentru ceea ce vă voi aduce la cunoștință. Generalul Fari m-a însărcinat să transmit domniilor-lor aceste cuvinte : „Timpul zorește".

— Te urmăm, spuse Lucien. Iată un valet de care sînt invidios.

— Să vedem dacă putem spune : Cum e valetul, așa-i și stăpînul.[1] De fapt, ne-am purtat ca niște copii cercetînd antichitățile, în timp ce sîntem însărcinați să construim prezentul. Poate că ați făcut-o și cu un pic de acreală din pricina înfumurării administrative a lui de Séranville. Înfumurarea dumneavoastră ostășească, dacă-mi îngăduiți cuvîntul, a făcut-o praf pe-a lui !

Lucien și Coffe găsiră ușa hanului destul de împănată cu jandarmi, iar în salonul lor, un bărbat de 50 de ani, cu fața roșie ; avea un aer oarecum rustic, dar ochii îi erau însuflețiți și blînzi, iar purtările nu dezmințeau ceea ce făgăduia privirea. Era generalul Fari, comandantul diviziei. Cu înfățișarea cam comună a unui bărbat care fusese un simplu soldat de cavalerie timp de cinci ani, era cît se poate de politicos și înțelegea, pare-se, foarte bine treburile publice. Coffe se miră văzîndu-l cu totul lipsit de îngîmfare ostășească. Brațele și picioarele lui aveau mișcările unui om de o inteligență obișnuită. Zelul său de a-l alege pe domnul Gonin, pamfletar folosit de guvern, și de a-l îndepărta pe domnul Mairobert n-avea

[1] Inversarea zicalei franceze : *Tel maître, tel valet* (cum e stăpînul, așa-i și valetul).

nici o nuanță de răutate, nici chiar de dușmănie. Vorbea despre domnul Mairobert așa cum ar fi vorbit despre un general prusac, comandant al orașului pe care-l asedia. Generalul Fari vorbea cu multă cuviință despre toată lumea, și chiar și despre prefect; totuși, se vedea că nu calea regula după care generalul era dușmanul firesc și instinctiv al prefectului, care taie și spînzură în tot departamentul, pe cînd generalul nu poate freca decît cel mult o duzină de ofițeri superiori.

De îndată ce primise scrisoarea ministrului, pe care i o trimisese Lucien la sosire, generalul Fari îl și căutase.

— Erați însă la prefectură. Vă voi mărturisi, domnilor, că mă tem grozav de alegerea noastră. Cei cinci sute de votanți în favoarea domnului Mairobert sînt energici, convinși, pot cîștiga adepți. Cei patru sute de votanți de ai noștri sînt tăcuți, triști, voi spune lucrurile pe șleau, domnilor, pentru că sîntem în clipa bătăliei, și toate ocolurile zadarnice pot compromite treaba: socot că bunii noștri alegători le e rușine de rolul lor. Afurisitul de la de Mairobert e omul cel mai onest din lume, e bogat, îndatoritor. Nu s-a mîniat decît o dată în viață, și atunci scos din fire de pamfletul acela în negru...

Ce pamflet? întrebă Lucien.

— Cum, domnule, domnul prefect nu v-a înmînat un pamflet îmbrăcat în negru?

— De la dumneata aflu, și ți-aș fi foarte îndatoritor, domnule general, dacă mi-ai putea face rost de un exemplar.

Iată-l!

Cum, dar e pamfletul prefectului?! N-a primit ordin telegrafic să nu scoată nici un exemplar de la tipografie?

Domnul de Séranville a luat asupră-și să nu execute ordinul. Pamfletul e poate cam dur, circulă de alaltăieri, și nu vă pot ascunde faptul, domnilor, că produce efectul cel mai jalnic. Cel puțin așa văd eu lucrurile.

Lucien, care nu văzuse decît manuscrisul în cabinetul ministrului, parcurgea în grabă tipăritura. Deoarece manuscrisul e totdeauna obscur, atacurile neghioabe, ca și

calomnia împotriva domnului Mairobert i se păreau acum mult mai tari.

— Dumnezeule ! spunea Lucien citind, cu accentul mai mult al unui om onest jignit decît al comisarului pentru alegeri, neplăcut impresionat de o tactică greșită. Dumnezeule, spuse el în sfîrșit, alegerea are loc poimîine ! Iar domnul Mairobert e îndeobște stimat în ținut. Pamfletul acesta îi va trezi pe oamenii cumsecade indolenți, și chiar și pe cei timizi !

— Mă tem, spuse generalul, că pamfletul îi va mai aduce patruzeci de voturi în plus, printr-o reacțiune unanimă. Dacă guvernul regelui nu l-ar îndepărta, ar obține toate voturile, minus al său și al unui număr de doisprezece pînă la cincisprezece iezuiți turbați.

— Dar cel puțin fi-va tenace, zgîrcit ? spuse Lucien. E acuzat aici că-și cîștigă procesele oferind mese judecătorilor de la tribunalele de primă instanță.

— E un om cît se poate de generos ; are procese, căci, în definitiv, sîntem în Normandia, spuse generalul surîzînd, procese pe care le cîștigă prin stăruința caracterului său, însă tot departamentul știe că mai acum doi ani a dat de pomană unei văduve întreaga sumă pe care fusese condamnată să i-o plătească în urma unui proces nedrept, început de soțul ei. Domnul Mairobert are un venit anual de peste șaizeci de mii de franci și moștenește aproape în fiecare an între douăsprezece și cincisprezece mii de franci venit. Are șapte sau opt unchi, bogați și necăsătoriți cu toții. Nu e un prostănac, ca cei mai mulți oameni care fac binele. Sînt poate vreo patruzeci de arendași în regiune cărora le dublează cîștigurile, sub cuvînt că trebuie deprinși să țină registre ca și comercianții, condiție fără de care, susține el, nu ar mai fi nici agricultură. Dacă arendașul îi face dovadă domnului Mairobert că, peste întreținerea lui, a soției și a copiilor săi, a cîștigat în acel an cinci sute de franci, domnul Mairobert îi înmînează o sumă egală, de cinci sute de franci, care urmează să-i fie restituită după zece ani, fără dobînzi. Dă poate la o sută de mici industriași jumătate sau o treime din beneficiile lor. În calitate de consilier provizoriu al prefecturii, a condus și a făcut

tul în 1814, în timpul ocupației străine, a înfruntat un colonel necuviincios și l-a scos din prefectură, cu pistolul în mînă. E, într-un cuvînt, un om și jumătate !

— Domnul de Séranville nu mi-a spus nimic din toate astea.

Lucien mai străbătu cu privirea cîteva fraze din pamflet.

— Doamne, pamfletul ăsta ne distruge ! spuse, cu un gest de descurajare. Aveți toată dreptatea, domnule general, sîntem la începutul unei bătălii care se poate preschimba într-un dezastru. Deși domnul Coffe și cu mine n-avem onoarea de-a vă fi cunoscut mai demult, vă cerem încredere deplină timp de trei zile, cîte ne mai rămîn pînă la scrutinul definitiv, care va hotărî între domnul Mairobert și guvern. Pot dispune de trei sute de mii de franci, am de dat șapte-opt slujbe și pot cere telegrafic un număr egal de destituiri. Iată, domnule general, instrucțiunile mele particulare, pe care mi le-am redactat personal și pe care nu le încredințez decît dumneavoastră.

Generalul Fari le citi pe-ndelete, cu multă luare-aminte.

— Domnule Leuwen, spuse apoi, în privința alegerilor nu vă voi ascunde nimic, după cum nici dumneavoastră n-aveți nici un secret față de mine. *E prea tîrziu.* Dacă aș fi venit cu două luni înainte, dacă domnul prefect ar fi consimțit să scrie mai puțin și să vorbească mai mult, poate am fi putut cîștiga pe oamenii sfioși. Oricine are avere nu apreciază cum se cuvine guvernul regelui, dar are teme grozav de republică. Chiar dacă ar domni Neron, Caligula sau dracul, ar fi susținuți de teama republicii, care nu vrea să ne guverneze după înclinările noastre actuale, ci pretinde să ne plămădească din nou, iar această modificare a caracterului francez ar avea nevoie de oameni în felul lui Carrier [1] sau Joseph Le Bon [2].

[1] *Carrier, Jean-Baptiste* (1756—1794), revoluționar, membru al Convenției, cunoscut pentru măsurile drastice luate împotriva celor regaliști.

[2] *Le Bon, Joseph* (1765—1795), revoluționar, membru al Convenției ; cunoscut și pentru măsurile represive pe care le-a luat în nordul Franței.

Sîntem siguri aşadar de votul unui număr de trei sute de bogătaşi, ba chiar de trei sute cincizeci, dar trebuie să ţinem seama şi de cei treizeci de iezuiţi şi de cei cincisprezece pînă la douăzeci de proprietari, tineri oficoşi sau bătrîni de bună-credinţă, care vor vota la porunca monseniorului episcop, care, la rîndul lui, este înţeles cu comitetul lui Henric al V-lea. Avem în departament vreo treizeci şi trei sau treizeci şi patru de republicani hotărîţi. Dacă ar fi vorba să se voteze între monarhie şi republică, am avea, din nouă sute de voturi, opt sute şaizeci contra patruzeci. Lumea e însă nemulţumită că ziarul *Tribuna* e la al o sutălea şi unu proces al lui şi mai ales că guvernul regelui umileşte naţiunea înaintea străinilor. De aici, cele cinci sute de voturi pe care le scontează partizanii domnului Mairobert. Credeam, cu două luni în urmă, că domnul Mairobert n-are mai mult de trei sute cincizeci pînă la trei sute optzeci de voturi sigure. Presupuneam că în turneul său electoral, domnul prefect va cîştiga o sută de voturi şovăitoare, mai ales în cantonul Risset, care are mare nevoie de o şosea în direcţia D... Prefectul n-are însă nici o trecere. Vorbeşte prea bine, dar e lipsit de orice sinceritate aparentă. Nu-i în stare să cucerească un singur normand din Ţara de Jos printr-o convorbire de o jumătate de oră. E fricos, chiar şi faţă de comisarii săi de poliţie, cu toată slugărnicia lor totală. Unul din aceştia, un mişel vrednic [de ocnă], unde poate-a şi fost, domnul de Saint-*** s-a supărat acum o lună şi i-a spus-o verde în faţă prefectului, cu dovezi, în termeni pe care mă veţi scuti să-i repet. Văzînd că n-are nici o influenţă personală, domnul de Séranville s-a apucat de sistemul circularelor şi al scrisorilor ameninţătoare către primari. După mine — ce e drept, n-am administrat şi mă supun vederilor celor mai experimentaţi — dar, în sfîrşit, după mine, domnul de Séranville, care scrie bine, a abuzat de corespondenţa administrativă. Cunosc peste patruzeci de primari şi aş putea înainta lista lor la minister, pe care ameninţările lui necontenite i-au înfuriat. „Ei bine, ce se poate întîmpla, în definitiv ?" vor spune aceştia. „Îşi va *rata* alegerile. Cu atît mai bine, atunci, va fi mutat şi vom scăpa de el. Un altul

mai rău ca el nu se poate.“ Domnul Bordier, un primar sfios din marea comună N..., care are nouă alegători, s-a speriat atîta de scrisorile prefectului și de soiul informațiilor cerute, încît pretinde că e bolnav de podagră. Nu mai iese din casă de cinci zile, spunînd că e la pat; duminică însă, în zori, la ora șase dimineața, a ieșit să se ducă la slujba religioasă. În sfîrșit, în turneul său electoral, domnul prefect a băgat în răcori vreo cincisprezece sau douăzeci de alegători timizi și a scos din sărite cel puțin o sută, care, dimpreună cu cei trei sute șaizeci pe care-i socotește de nezdruncinat, oameni care-și dorese un rege moale, dar riguros constituțional, dau un total de patru sute șaizeci. Asta-i cifra domnului Mairobert, o majoritate slăbuță de numai zece voturi.

Generalul, Lucien și Coffe chibzuiră îndelung asupra acestor cifre, pe care le întoarseră pe toate fețele, ca să ajungă mereu la patru sute cincizeci cel puțin în favoarea domnului Mairobert; un vot în plus asigura majoritatea în acel colegiu electoral de nouă sute de alegători.

— Poate că monseniorul episcop are un mare vicar favorit, ce ar fi dacă i-am da acestuia zece mii de franci?

— E înstărit și vrea să ajungă episcop. De altfel, nu-i exclus să fie om cinstit. S-a mai văzut.

CAPITOLUL LIX

— Pe legea mea, se face lumină! spuse Lucien lui Coffe îndată după plecarea generalului Fari. Nu-i decît ora unu și jumătate după amiază, vreau să-i trimit ministrului o depeșă telegrafică. Mai bine să știe adevărul.

— Lui îi faci un serviciu, și dumitale un deserviciu. Nu te pui bine cu el în felul acesta, adevărul supără. Și ce se va crede despre dumneata la Curte dacă, la urma urmelor, domnul Mairobert nu se alege?

— Pe legea mea, destul că sînt în fond un ticălos, nu vreau să fiu și în formă! Procedez cu domnul de Vaize așa cum aș vrea să se procedeze cu mine.

Scrise telegrama, Coffe o aprobă, înlocuind trei cuvinte cu unul singur.

Lucien ieși singur, ca să se ducă la prefectură, și intră în biroul telegrafic, unde dete domnului Lamorte, directorul oficiului, să citească textul care-l privea, rugîndu-l să-i transmită neîntîrziat depeșa. Directorul păru încurcat și începu să se bîlbîie.

Lucien, cu ochii mereu pe ceas, temîndu-se de ceață într-o zi de iarnă, ridică glasul și-i vorbi răspicat. Funcționarul îi strecură sfatul c-ar fi bine să-l vadă pe prefect.

Prefectul se arătă foarte contrariat, reciti de mai multe ori împuternicirile lui Lucien, dar, pînă la urmă, procedă ca și directorul telegrafului. Enervat că pierduse trei sferturi de oră, Lucien spuse în sfîrșit :

— Binevoiți, domnule, să-mi răspundeți clar ?

— Domnule, răspunse prefectul foarte înțepat, mă străduiesc totdeauna să fiu clar.

— Vă convine, domnule, să dați drumul telegramei mele ?

— Mi se pare, domnule, că aș putea să văd și eu depeșa asta...

— Vă îndepărtați, domnule, de claritatea pe care m-ați lăsat s-o nădăjduiesc după trei sferturi de oră pierdute.

— Mi se pare, domnule, că această calificare s-ar apropia poate mai mult de tonul...

Prefectul păli.

— Domnule, nu mai admit perifraze, orele înaintează, amînarea răspunsului dumneavoastră echivalează cu un refuz, chiar dacă nu îndrăzniți să spuneți nu.

— Dacă nu îndrăznesc, domnule...

— Vreți, domnule, sau nu vreți să dați drumul depeșei mele ?

— Ei bine, domnule, pînă în clipa de față eu sînt prefectul de Calvados și vă răspund *nu !*

Cuvîntul *nu* fu spus cu furia unui pedant ultragiat.

— Domnule, voi avea onoarea să vă adresez întrebarea în scris. Sper că *veți îndrăzni* să-mi răspundeți tot în scris, și voi trimite ministrului un curier !

— Un curier, un curier! Nu veți avea nici cai, nici curier, nici pașaport! Știți, domnule, că la Pont de ***, e ordin să nu se dea nimănui voie să treacă fără pașaport semnat de mine, ba chiar prevăzut cu un anume semn?

— Ei, bine, domnule prefect, spuse Lucien lăsînd un interval foarte precis între fiecare cuvînt, nu mai e guvernare posibilă din moment ce nu dați ascultare ministrului de interne. Am anumite ordine către general și îi voi cere să vă aresteze.

— Să mă aresteze, drace?!

Și mărunțelul prefect se repezi către Lucien, care apucă un scaun și-l opri la depărtare de trei pași.

Domnule prefect, cu purtările astea veți fi bătut și apoi arestat, și nu cred c-o să vă simțiți prea bine.

Domnule, sînteți un insolent și-mi veți da socoteală!

Ați avea nevoie, domnule, să vă dau mai multă minte decît socoteală.[1] Deocamdată mă mărginesc să vă spun că vă disprețuiesc total, dar că nu vă voi face cinstea unui duel decît a doua zi după alegerea domnului Mairobert. Domnule, voi avea cinstea să vă scriu, iar în același timp îi voi comunica metrucțiunile mele generalului.

Cuvîntul acesta parcă l-a scos pe prefect cu totul din fire.

Dacă generalul ascultă, cum nu mă-ndoiesc, de ordinul ministrului de război, veți fi arestat, iar eu, pus cu toată nu poroncla telegrafului. Dacă generalul nu găsește de cuviință a mi da concurs armat, vă las, domnule, toată cinstea de a l alege pe domnul Mairobert, iar eu plec la Paris, voi trece prin Pont de ***, și voi fi oricînd gata, la Paris, ca și aici, să vă reînnoiesc omagiul disprețului meu pentru talentele și caracterul dumneavoastră. Adio, domnule!

În timp ce Lucien dădea să plece, se auziră bătăi violente în ușa pe care tocmai se pregătea s-o deschidă și pe care o zăvorîse domnul de Séranville la primele cuvinte mai aprige ale convorbirii lor. Lucien deschise ușa.

---

[1] Joc de cuvinte intraductibil: *Rendre raison* — a da socoteală, și *rendre la raison* — a da cuiva îndărăt mintea pe care a pierdut-o.

— Depeșă telegrafică, spuse domnul Lamorte, directorul telegrafului, care-l făcuse pe Lucien să piardă o jumătate de oră.

— Dă-mi-o, spuse prefectul, cu un ifos cît se poate de nepoliticos.

Nefericitul director rămase împietrit. Cunoștea pe prefect ca pe un om violent și răzbunător.

— Dă-mi-o, drace ! spuse prefectul.

—Depeșa e pentru domnul Leuwen, răspunse directorul telegrafului cu glasul stins.

— Ei bine, domnule, sînteți prefect, spuse domnul de Séranville cu un rîs amar, arătîndu-și dinții. Vă cedez locul ! și ieși trîntind ușa de se zgudui tot cabinetul.

„Are aerul unei fiare sălbatice", gîndi Lucien.

— Vrei să-mi comunici această teribilă depeșă ?

— Iat-o, domnule. Domnul prefect mă va denunța însă. Vă rog să mă sprijiniți.

Lucien citi :

„*Domnul Leuwen va avea conducerea supremă a alegerilor. Să se suprime neapărat pamfletul. Domnul Leuwen va răspunde imediat.*"

— Iată răspunsul, spuse Lucien. „*Totul merge cît se poate de rău. Domnul Mairobert are cel puțin zece voturi majoritare. Mă cert cu prefectul.*" Expediază-mi aceste rînduri, spuse Lucien directorului telegrafului, după ce scrisese cele trei șiruri pe care i le înmînă. Îmi pare rău, domnule, dar împrejurările-s grave. N-aș vrea să-ți jignesc susceptibilitatea, dar te avertizez, în interesul dumitale, că dacă telegrama asta nu ajunge la Paris chiar astă-seară, sau dacă află de conținutul ei careva, cer înlocuirea dumitale telegrafic, mîine.

— A, domnule, zelul și discreția mea...

— Voi aprecia mîine. Du-te, domnule, și nu pierde timpul.

După ce directorul telegrafului ieși, Lucien se privi în jurul lui și, după o clipă, izbucni în rîs. Era singur, față în față cu masa prefectului, pe care erau expuse batista acestuia, tabachera deschisă și toate hîrtiile lui.

„Sînt exact ca un hoț... Fără să mă laud, am mai mult sînge rece decît acest pedant mărunt!"

Deschise ușa, chemă un ușier, pe care-l puse de pază la ușa lăsată deschisă, și începu să scrie la masa prefectului, însă de cealaltă parte a șemineului, ca să nu aibă acrul că citește hîrtiile expuse. Scrise domnului de Séranville :

„Vă rog să mă credeți, domnule, pînă a doua zi după alegeri vom privi cele petrecute de un ceas încoace ca neavenite. Din parte-mi, nu voi împărtăși nimănui din oraș scena neplăcută.

Sînt... etc. ...

Lucien Leuwen"

Lucien luă o foaie de hîrtie oficială mare, și scrise :

„Domnule prefect,

*Peste două ceasuri, la orele 7 seara, trimit un curier excelenței-sale ministrului de interne. Am onoarea a vă cere un pașaport, pe care vă rog să mi-l trimiteți înainte de ora șase și jumătate. Ar fi de dorit să aplicați semnele necesare, ca nu cumva funcționarul să sufere vreo întîrziere la Pont de ***. Curierul meu, ieșind de la mine cu scrisorile mele, va trece la prefectură, ca să le ia și pe ale dumneavoastră, și va porni spre Paris în galop.*

Sînt... etc. ...

Lucien Leuwen"

Lucien chemă pe ușierul care, în picioare, lîngă ușă, era palid ca un mort. Pecetlui cele două scrisori.

— Înmînează aceste două scrisori domnului prefect!

— Domnul de Séranville mai e încă prefect? întrebă ușierul.

— Înmînează aceste scrisori domnului prefect!

Lucien părăsi prefectura cu multă răceală și demnitate.

— Pe legea mea, ați procedat ca un copil, spuse Coffe cînd Lucien îi povesti cum îl amenințase pe prefect cu arestarea.

— Nu cred. Mai întîi nu eram chiar așa de mînios, am avut răgazul să reflectez puțin la ceea ce trebuia să fac. Nu există decît un singur mijloc ca să împiedicăm alegerea domnului Mairobert, și anume plecarea domnului de Séranville și înlocuirea lui provizorie cu un consilier departamental. Ministrul mi-a spus că ar da cinci sute de mii de franci să nu-l vadă pe domnul Mairobert la Cameră. Cîntărește bine vorba asta. Banul dictează acum.

Sosi generalul.

— Vin să vă comunic rapoartele mele.

— Domnule general, vreți să luați masa cu mine la han? Vreau să trimit un curier și-aș dori să vă rog să îndreptați cele ce voi spune despre starea de spirit de aici. Socot că e mai bine să știe ministrul tot adevărul.

Generalul îl privi pe Lucien cu un aer destul de uimit, care părea a spune: „Ești prea tînăr, sau te joci prea ușuratic cu viitorul dumitale?“ Spuse, în sfîrșit, cu răceală:

— Veți vedea, domnule, că la Paris nu vor voi să vadă adevărul.

— Iată, spuse Lucien, o depeșă telegrafică pe care am primit-o adineauri și la care am răspuns astfel: *„Domnul Mairobert are o majoritate de cel puțin zece voturi, totul merge cît se poate de rău“.*

Se așezară la masă. Domnul Coffe spuse că nu poate mînca, cu toate depeșele pe cap, și că preferă să se ducă să redacteze mai întîi scrisorile și să mănînce pe urmă.

— Ne mai rămîne timp, înaintea curierului nostru, spuse generalul, să ascultăm doi comisari de poliție și pe ofițerul meu secund în tot ceea ce privește alegerile. Eu pot să mă înșel, n-aș vrea să vedeți lucrurile numai prin prisma mea.

În clipa aceea fu anunțat domnul președinte Donis d'Angel.

— Ce fel de om e?

— E un flecar nesuferit, care lungește explicațiile pentru lucruri fără nici un interes, sărind peste cele importante. De altfel, plutește în două luntre, avînd multe legături cu preoții, care ne sînt ostili în departament. Veți pierde mult timp cu el, iar curierului dumneavoastră îi

trebuie douăzeci și șapte de ore ca să ajungă la Paris, și mi se pare că nu-l veți putea expedia la vreme în cazul că vreți să trimiteți vreunul, ceea ce eu nu v-aș sfătui. Un lucru vă sfătuiesc însă hotărît, să-l amînați pe domnul președinte Donis d'Angel pe diseară la ora zece sau pe mîine dimineață.

Așa și făcură. Cu toată sinceritatea și probabilitatea interlocutorilor, prînzul fu serios, trist și scurt. La sfîrșitul mesei apărură doi comisari de poliție și un căpitan mărunțel, anume Ménière, ca și ei de șiret, care avea pretenția să-și cîștige dreptul la decorație cu prilejul alegerilor.

— Astea-s faptele noastre strălucite, spuse el lui Lucien.

În sfîrșit, la ora șapte și jumătate curierul porni călare în galop, ducînd domnului de Vaize punctajul electoral și treizeci de pagini de amănunte explicative.

Într-o altă scrisoare, particulară, Lucien istorisea ministrului întocmai cearta sa cu prefectul; Lucien reda dialogul cu cea mai mare exactitate, ca și cum ar fi fost scris de un stenograf.

CAPITOLUL LX

La ora 9, generalul îl vizită iarăși pe Lucien, aducîndu-i rapoarte noi, primite din cantonul Risset. Îi aduse apoi la cunoștință că prefectul, încă de la ora 6, trimisese la Paris un curier, care avea așadar asupra celui al lui Lucien un avans de o oră și jumătate. Generalul lăsă să se-nțeleagă că acesta din urmă nu ținea morțiș să-și ajungă camaradul.

— V-ar conveni, domnule general, să mă-nsoțiți mîine dimineață în vizită la un număr de cincizeci de cetățeni, cei mai cu vază din oraș? Inițiativa asta a mea poate fi interpretată ca ridicolă, dar chiar dacă am cîștiga numai două voturi, ea ar însemna un succes.

— Vă voi însoți pretutindeni cu multă plăcere, domnule, însă prefectul...

După ce discutară îndelung asupra mijloacelor de a cruța vanitatea bolnăvicioasă a acestui înalt funcționar, se înțeleseră ca fiecare din cei doi să-i scrie separat. Datorită zelului sincer și firii active a generalului Fari, scriseră numaidecît, și valetul generalului duse amîndouă scrisorile la prefectură. Prefectul îl primi pe valet și-l descusu pe-ndelete. Înțelegerea aceasta dintre Lucien și general îl exaspera. Răspunse în scris la cele două scrisori că e indispus și la pat.

După ce căzură de acord în privința vizitelor și se fixă lista celor ce urmau să fie vizitați, scundul căpitan Ménière fu chemat din nou și trecu într-o cameră alăturată, ca să-i dicteze lui Coffe cîte ceva despre fiecare din acele persoane.

Generalul și Lucien se plimbau tăcuți, neștiind cum să iasă din încurcătură.

— Ministrul nu ne mai poate fi de nici un folos, e prea tîrziu, și tăcu iarăși.

— Desigur, domnule general, însă ca ostaș ați riscat adesea poruncind unui regiment să atace cînd bătălia era pe trei sferturi pierdută. Sîntem în aceeași situație, ce putem pierde? După ultimele rapoarte din cantonul Risset, nu mai e nici o speranță. Mai bine de douăzeci dintre amicii noștri vor vota cu domnul Mairobert numai și numai ca să se descotorosească de prefectul de Séranville. În starea asta disperată, n-ar fi bine să încercăm un demers pe lîngă șeful partidului legitimist, domnul Le Canu?

Generalul se opri brusc în mijlocul salonului. Lucien continuă:

— I-aș spune: „Voi alege pe electorul desemnat de dumneavoastră, îi voi da trei sute patruzeci de voturi guvernamentale. Puteți sau vreți să trimiteți curieri pe lîngă cei o sută de gentilomi de la țară? Cu aceste o sută de voturi și cu ale noastre îl excludem pe domnul Mairobert.“ Ce ne pasă, domnule general, dacă mai intră un legitimist în Cameră? Mai întîi ne-am putea prinde pe orice că va fi un dobitoc mut sau un pisălog fără nici un ecou. Chiar dacă ar avea talentul domnului B..., partidul acesta nu e primejdios, nu se reprezintă decît pe sine însuși, o sută sau o sută cinzeci de mii de francezi

bogați, cel mult. Dacă l-am înțeles bine pe ministru, preferă zece legitimiști unui singur Mairobert, care ar fi reprezentantul tuturor micilor proprietari din cele patru departamente ale Normandiei.

Generalul străbătu camera în lung și-n lat, multă vreme, fără să răspundă.

— E o idee, spuse în sfîrșit, dar foarte primejdioasă pentru dumneavoastră. Ministrul, care se află la optzeci de poște de cîmpul bătăliei, vă va mustra. Cînd nu reușește, un ministru e încîntat să găsească pe cineva și să-l mustre, legîndu-se de o inițiativă hotărîtoare. Nu vă întreb, domnule, în ce raporturi sînteți cu domnul conte de Vaize... dar, în sfîrșit, domnule, am șaizeci și unu de ani, v-aș putea fi tată... îngăduiți-mi să merg pînă la capăt... Chiar de ați fi fiul ministrului, hotărîrea disperată pe care mi-o propuneți ar putea fi primejdioasă pentru dumneavoastră. Cît despre mine, domnule, asta nu-i o operație militară, rolul meu fiind să rămîn în linia a doua sau chiar în a treia. Nu sînt fiu de ministru, adăugă generalul surîzînd, și m-ați îndatora dacă n-ați spune că mi-ați vorbit și mie despre proiectul acesta de înțelegere cu legitimiștii. Dacă alegerea dă greș va trebui ca cineva să primească o mustrare aspră, de aceea aș prefera să rămîn în umbră.

- Vă dau cuvîntul meu de onoare că nimeni nu va ști că v-am vorbit despre asta, și voi avea onoarea să vă dau o scrisoare doveditoare chiar acum. Față de bunăvoința pe care ați arătat-o tinereții mele, vă mulțumesc cu aceeași sinceritate, dar vă voi mărturisi că nu urmăresc decît succesul în alegeri. Orice considerent personal e pentru mine secundar. Aș dori să nu mă folosesc de mijlocul sălbatic al destituirilor, nevrînd să întrebuințez metode ticăloase ; altminteri, jertfesc orice succesului. Din nefericire, mă aflu la Caen de mai puțin de zece ore, nu cunosc aici pe nimeni, iar prefectul mă tratează ca pe un rival în loc să-mi dea o mînă de ajutor. Dacă domnul de Vaize vrea să fie drept, va avea în vedere toate acestea. Nu mi-aș ierta să fac însă din temerile mele în privința felului său de a vedea un pretext de pasivitate, lucru ce mi s-ar părea cea mai mare josnicie. Așa fiind, iar

dumneavoastră, domnule general, rămînînd străin de pasul neobișnuit pe care-l propun în cazul acesta disperat, fapt ce va fi dovedit prin scrisoarea pe care voi avea cinstea să v-o înmînez, veți fi așa de bun să-mi dați unele sfaturi, dumneavoastră, care cunoașteți atît de bine ținutul? Sau mă veți sili să mă încredințez exclusiv celor doi comisari de poliție, dispuși fără îndoială să mă vîndă atît partidului legitimist, cît și celui republican?

— Ați întocmit un plan de campanie fără concursul meu și îmi spuneți: „Domnule general, vreau să mă aliez cu partidul legitimist, mandatarul meu preferînd în Cameră un legitimist fanatic sau dibaci domnului Mairobert, de care nici nu vrea să audă". Nu vă spun nici da, nici nu, întrucît aceasta nu-i o faptă de război sau o rebeliune... Nu vă mai atrag atenția asupra efectului grozav pe care l-ar avea această măsură într-un ținut ca acesta, limitrof cu Vendeea, în care nici cel mai mărunt nobil nu vrea să primească în salonul lui pe întîiul funcționar al departamentului. Lucrul acesta fiind bine cunoscut și stabilit între noi, îmi spuneți: „Domnule, sînt nou venit în provincie, însoțiți-mă". Așa veți binevoi să-mi scrieți?

— Exact, chiar așa înțeleg situația.

— Iar eu vă răspund: „Domnule raportor la Consiliul de stat, nu pot avea nici un fel de părere în privința măsurii pe care o luați, dar dacă, în executarea ei, a cărei răspundere vă aparține, îmi puneți unele întrebări, sînt gata să vă răspund".

— Domnule general, voi așterne în scris dialogul care a avut tocmai loc între noi, îl voi semna și vi-l voi înmîna.

— Vom face două copii, ca pentru o capitulație [1].

— Ne-am înțeles. Care-s, așadar, mijloacele de executare? Cum pot ajunge la domnul Le Canu fără să-l sperii?

Generalul Fari rămase cîteva minute pe gînduri.

— Veți chema pe președintele Donis d'Angel, flecarul acela necruțător, care și-ar trimite și tatăl la spînzurătoare în schimbul Crucii Legiunii de Onoare. Va veni aici fără să fie nevoit să-l chemați. V-aș sfătui să-i dați să citească instrucțiunile dumneavoastră, atrăgîndu-i atenția de cîtă

[1] O convenție, ca între state.

încredere vă bucurați din partea ministrului, care v-a dat mînă liberă să vă redactați personal instrucțiunile. O dată ce Donis d'Angel, om foarte bănuitor, va crede că sînteți în bune relații cu ministrul, nu vă va refuza nimic. A dat dovadă de acest lucru în ultimul proces pentru delict de presă, în care a arătat o atît de patentă rea-credință, încît a fost huiduit de băieții din oraș. De altfel, nici nu-i veți cere mare lucru, ci numai să vă pună în legătură cu domnul abate Donis Disjonval, unchiu-său, un bătrîn așezat, discret și nu prea slab de minte la vîrsta sa. Dacă președintele vorbește cum trebuie cu unchiu-său Disjonval, acesta vă va obține o audiență la domnul Le Canu. Unde însă și cum, ce e drept, nu pot ghici, feriți-vă de o capcană. Nu pot nici să spun dacă Le Canu va accepta să vă primească.

— Partidul legitimist n-are un subșef ?

— Desigur, pe marchizul de Bron, dar acesta s-ar feri ca de foc să facă vreun pas fără încuviințarea domnului Le Canu. E un om mărunțel și blond, spînatic, de șaizeci și șase, șaizeci și șapte de ani, care, pe drept sau pe nedrept, e socotit omul cel mai șiret din toată Normandia. În 1792 a fost un patriot furibund. Așadar, e un renegat, specia cea mai rea de ticăloși. Domnii aceștia cred că nu depun niciodată destul zel. Vorbește cu multă blîndețe, e, în sfîrșit, Machiavelli în persoană ! Nu mi-a propus într-o zi să fie duhovnicul meu ? Pretindea că prin mijlocirea mea ar putea obține numirea mea ca mare ofițer al Legiunii de Onoare.

— Eu, unul, mă voi spovedi cu adevărat lui. Voi fi cît se poate de sincer.

După ce vorbiră mult despre domnii Donis Disjonval și Le Canu, generalul Fari spuse :

— Dar prefectul ? Cum vă veți înțelege cu el ? Cum veți preda domnului Le Canu cele trei sute douăzeci de voturi ale guvernului ?

— Voi cere un ordin telegrafic, îl voi convinge pe prefect ; iar dacă nu voi reuși nici una, nici alta, voi pleca și voi trimite de la Paris niște bani celor doi intermediari, Disjonval și Le Canu, pentru sfînta biserică.

— E un lucru anevoios, spuse generalul.

— Înfrîngerea noastră-i însă sigură.

Lucien ceru să i se repete pentru a doua oară tot ce trebuia să știe. Timp de zece ceasuri defilaseră înaintea lui două-trei sute de nume proprii. Insultase un om pe care nu-l mai văzuse niciodată ; acum își făcea din alt om, pe care nu-l mai văzuse niciodată, un prieten de taină ; și avea să trateze probabil a doua zi de dimineață cu omul cel mai șiret din Normandia. Coffe îi spunea mereu : „Veți confunda numele și calitățile".

Fu anunțat președintele Donis. Era un bărbat slab, cu trăsături accentuate, ochi negri frumoși, păr alb destul de rar, favorite colilii și cu uriașe catarame de aur la pantofi. N-ar fi arătat rău dacă n-ar fi surîs în permanență, cu un aer de prefăcută sinceritate. Deși nu exista specie mai supărătoare de falsitate, Lucien se stăpîni. „Nu sînt degeaba în Normandia, gîndi. M-aș prinde că tatăl acestui om era un simplu țăran."

— Domnule președinte, îi spuse Lucien, doresc mai întîi să știți tot despre instrucțiunile mele.

Lucien vorbi despre relațiile lui cu ministrul, despre milioanele tatălui său, și pe urmă, după sfatul generalului, îi lăsă pe președinte să vorbească singur trei sferturi de oră. „Tot n-am nimic de făcut astă-seară", gîndi Lucien.

După ce președintele se istovi, strecurînd în mai multe chipuri drepturile sale învederate la Crucea Legiunii de Onoare și greșeala guvernului, iar nu a lui, președintele, în neacordarea unei distincții obținute de niște tineri substituți cu numai trei ani vechime etc., etc., etc., vorbi și Lucien la rîndul lui.

— Ministrul știe tot, drepturile dumneavoastră-s cunoscute. Am nevoie să mă prezentați mîine dimineață unchiului dumneavoastră, abatele Donis Disjonval. Doresc ca domnul Donis Disjonval să-mi obțină o întrevedere cu domnul Le Canu.

La această stranie comunicare, președintele deveni foarte palid. „Obrajii îi sînt aproape de aceeași culoare cu favoritele", gîndi Lucien.

— De altfel, adăugă, am ordinul să despăgubesc din buzunarul meu pe amicii guvernului pentru cheltuielile pe care li le-aș prilejui. Timpul însă nu iartă. Aș da o sută de lu-

dovici să-l pot vedea pe domnul Le Canu cu un ceas mai devreme.

„Risipind banii, gîndea Lucien, voi da acestui om o idee înaltă despre încrederea pe care excelența-sa ministrul binevoiește să mi-o acorde."

Sărim douăzeci de pagini din textul prim al povestirii, cruțînd cititorului nostru fandoselile unui judecător de provincie care vrea să obțină Crucea Legiunii de Onoare. Ne-am teme să redăm impresia produsă asupra lui Lucien de asigurările de zel și de devotament ale președintelui. Dezgustul moral îl îngrețoșă aproape. „Nenorocită Franță ! gîndea. Nu-i credeam pe judecători atît de slugarnici. Omul ăsta nu se stăpînește de loc. Ce calm în ticăloșie ! Omul ăsta-i capabil de orice !"

Lucien, subit străbătut de un gînd luminos, spuse președintelui :

— Curtea, prezidată de dumneavoastră, a lăsat în vremea din urmă pe toți anarhiștii și republicanii să-și cîștige procesele...

— Vai, așa este ! răspunse președintele, întrerupîndu-l cu ochii aproape înlăcrimați și cu o voce jalnică. Excelența-sa domnul ministru de justiție mi-a făcut în scris o mulțime de reproșuri.

Lucien tresări. „Doamne, își spuse, suspinînd adînc și cu aerul unui om aflat pe marginea disperării, trebuie să demisionez de peste tot și să plec în America. A, călătoria asta va face epocă în viața mea ! E mult mai hotărîtoare decît țipetele de dispreț și ocara de la Blois." Lucien era atît de cufundat în aceste gînduri, încît observă deodată că de vreo cinci minute președintele vorbea fără ca el, Lucien, să-i dea cea mai mică ascultare. Urechile i se deșteptară la uruitul cuvintelor vrednicului magistrat, dar fără a înțelege la început.

Președintele povestea cu nesfîrșite amănunte, dintre care nici unul nu părea sincer, toate încercările lui de a i face pe anarhiști să piardă procesul. Se plîngea de propria-i curte. Jurații, după părerea lui, erau nesuferiți, juriul fiind o instituție englezească de care trebuie să ne descolorosim cît mai urgent. „Gelozie profesională", gîndi Lucien.

— Am de partea mea facțiunea sfioșilor, domnule raportor la Consiliul de stat, am facțiunea sfioșilor, spunea președintele, care vor distruge guvernul și Franța. Consilierul Ducros, căruia-i reproșam votul dat unui văr de-al domnului Lefèvre, ziaristul liberal și anarhist din Honfleur, n-a îndrăznit oare să-mi spună : „Domnule președinte, am fost substitut sub Directorat, căruia i-am prestat jurămînt ; judecător de primă instanță, sub Bonaparte, căruia i-am prestat jurămînt ; președinte al acestui tribunal, sub Ludovic al XVIII-lea, în 1814 ; confirmat de Napoleon în cele O sută de zile [1] ; chemat într-un post mai însemnat, sub Ludovic al XVIII-lea, la întoarcerea sa de la Gand ; numit consilier de Carol al X-lea. Și am de gînd să mor consilier. Or, dacă vine republica, de rîndul acesta nu vom mai rămîne inamovibili, și cine se va răzbuna mai întîi dacă nu domnii ziariști ? E mult mai sigur să achităm. Iată ce se întîmplă *pair*-ilor care l-au condamnat pe mareșalul Ney ! Într-un cuvînt, am cincizeci și cinci de ani ; dați-mi asigurarea că veți dura zece ani, și votez cu dumneavoastră !“ Ce grozăvie, domnule ! Ce egoism ! Și raționamentul acesta infam, domnule, îl citesc în toate privirile !

După ce Lucien își veni bine în fire din emoția sa, spuse cît putu mai rece :

— Domnule, purtarea echivocă a curții din Caen — întrebuințez termenii cei mai măsurați — va fi compensată de aceea a președintelui Donis dacă-mi procură întrevederea pe care o solicit cu domnul Le Canu și dacă această cerere *rămîne îngropată în umbra celui mai adînc mister*.

— E ora unsprezece și un sfert, spuse președintele, uitîndu-se la ceasul său. Nu-i exclus ca *whist*-ul unchiului meu, respectabilul abate Donis Disjonval, să se fi prelungit pînă acum. Trăsura mea e la scară. Ați dori, domnule, să riscați o plimbare care ar putea fi fără nici un folos ? Respectabilul Disjonval va fi frapat de ora aceasta nepotrivită și va pleda cu atît mai bine cauza noastră pe

[1] Intervalul dintre întoarcerea lui Napoleon din insula Elba și înfrîngerea de la Waterloo e numit de francezi : *Les cent jours* — cele 100 de zile.

lîngă domnul Le Canu. De altfel, iscoadele partidului anarhist nu vor putea să ne vadă, e mai sigur să circulăm noaptea.

Lucien îl urmă pe președinte, care vorbea mereu, iarăși și iarăși despre primejdia de a se împărți prea multe decorații; după dînsul, guvernul ar putea obține orice cu decorațiile.

„Omul acesta e comod, în definitiv", gîndi Lucien, care, în timp ce președintele vorbea, privea orașul prin fereastra cupeului.

— În ciuda orei nepotrivite, spuse Lucien, observ multă mișcare.

— Din pricina nenorocitelor ăstora de alegeri. Nu vă dați seama, domnule, cît rău fac. Ar trebui să nu se aleagă Camera decît din zece în zece ani, ar fi mai constituțional etc., etc.

Președintele se repezi deodată la ușa cupeului, spunînd în șoaptă vizitiului său:

— Oprește! Iată pe unchiul meu înaintea noastră, îi spuse lui Lucien.

Acesta zări un servitor bătrîn, care pășea încet, purtînd o lumînare aprinsă într-un felinar rotund de tinichea, împodobit cu două geamuri largi. Domnul abate Denis îl urma cu un pas destul de viguros.

— Se întoarce acasă, spuse președintele, nu-i place să mă vadă în trăsură; să-l lăsăm să treacă, vom coborî după aceea.

Așa și făcură, dar trebuiră să sune îndelung la poarta ulei. Vizitatorii, recunoscuți printr-o ferestruică cu gratii tăiată în ușă, fură pînă la urmă primiți de către abate.

– Serviciul regelui mă cheamă lîngă dumneata, respectabilul meu unchi, și serviciul regelui nu cunoaște oră nepotrivită. Îngăduie-mi să-ți prezint pe domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat.

Ochii albaștri ai moșneagului reflectau o uimire aproape îndobitocită. După cinci-șase minute, îi porni să fie loc. Păru că începe să înțeleagă cîte ceva abia după ce trecu un sfert de oră.

„Președintele spune mereu «regele», scurt, își spuse Lucien. M-aș prinde pe orice că bunul moșneag se gîndește la regele Carol al X-lea !“

Domnul abate Donis Disjonval spuse în sfîrșit, după ce puse pe nepotul său să-i repete lucrurile timp de douăzeci de minute :

— Mîine slujesc la biserica Sainte-Gudule ; la opt și jumătate, după sfîrșitul rugăciunilor, voi trece prin strada des Carmes și-l voi vizita pe respectabilul Le Canu. Nu vă pot spune sigur dacă ocupațiile sale atît de numeroase și de însemnate îi vor îngădui să-mi acorde audiență ca mai acum douăzeci de ani, cînd n-avea atîtea pe cap. Eram pe atunci mai tineri, toate mergeau strună, nu se știa încă ce-s alegerile. Orașul, în seara asta, pare în plină răscoală, ca în 1876 etc., etc.

Lucien observă că președintele nu era flecar în prezența unchiului său, manevrîndu-l cu destulă dibăcie pe bătrînul care, cu capul său mic, acoperit cu o scufiță enormă, părea în vîrstă de cel puțin 70 de ani.

Ieșind de la domnul abate Disjonval, președintele Donis spuse lui Lucien :

— Mîine, îndată după ce voi vedea pe unchiul meu, la orele opt și jumătate, voi avea cinstea să vă caut. Veți avea, domnule, avantajul de a nu fi cunoscut de tulburătorii liniștii de la noi, care vor crede că sînteți un tînăr alegător, și tinerii sînt aproape cu toții liberali... Ar fi poate mai bine ca la ora nouă fără un sfert să binevoiți a veni la vărul meu Maillet, strada des Clercs, numărul 9.

CAPITOLUL LXI

A doua zi la ora opt și trei sferturi, Lucien îl lăsă pe general în trăsură, pe bulevardul Napoleon, iar el alergă la domnul Maillet, la nr. 9. Președintele sosea și el în același moment.

— Vești bune ! Domnul de Le Canu vă acordă întrevederea chiar acum, sau diseară la ora cinci.

— Prefer acum.

— Domnul Le Canu își ia ciocolata la doamna Blachet, pe strada des Carmes, numărul 7. Strada asta e foarte izolată. Totuși, cu voia dumneavoastră, nu voi avea cinstea să vă însoțesc. Domnul Le Canu e un mare parizian al misterului și nu-i place ceea ce numește publicitatea inutilă.

— Îl voi vizita singur.

— Strada des Carmes, numărul 7, la etajul al doilea, prin dos. Trebuie bătut cu degetul de două ori în ușă, apoi de cinci ori. De două ori și de cinci ori. (Înțelegeți, Henric al V-lea e al doilea dintre regii noștri, Carol al X-lea e întâiul).

Lucien era absorbit de sentimentul datoriei ca un general cu comanda supremă care-și dă seama că pierde bătălia. Găsea că au haz amănuntele astea pe care le-am dat, dar încerca să nu se gîndească la ele de teamă să nu-l distragă. Își spunea, în timp ce căuta strada des Carmes : „E prea tîrziu". Vom pierde bătălia. Fac oare tot posibilul ca s-o cîștig în caz că hazardul nu e oarecum favorabil ?" Cineva ședea desigur la pîndă după ușa doamnei Blachet, deoarece, de îndată ce lovi în ușă de două ori și apoi de cinci ori, auzi șopotiri.

După cîtva timp i se deschise ; fu primit într-o odaie întunecoasă, cu lemnăria vopsită în alb și cu geamurile afumate, de un bărbat cu chipul galben, cu trăsăturile șterse și cu aerul bolnăvicios. Era abatele Le Canu. Arătă cu mîna un scaun de lemn de nuc, cu spetează înaltă. În locul oglinzii, pe șemineu, era așezat un crucifix mare.

— Cu ce vă pot servi în funcțiunea mea, domnule ?

— Ludovic-Filip, stăpînul meu, mă trimite la Caen ca să împiedic alegerea domnului Mairobert. Ea pare sigură, totuși, căci din cele nouă sute de voturi probabile, domnul Mairobert dispune de patru sute zece voturi sigure. Regele, stăpînul meu, dispune de trei sute zece voturi. Dacă vă convine, domnule, să alegeți pe unul dintre amicii dumneavoastră, cu excepția domnului Mairobert, vă ofer cele trei sute zece voturi ale mele. Adăugați pe cei una sută șaizeci de gentilomi de țară ai dumnea-

voastră. Nu vă cer decît un lucru : să fie alegători și locuitori.

— A, vă temeți de domnul Berryer !

— Nu mă tem decît de triumful opoziției, care, de pildă, va reduce numărul sediilor episcopale la cît a fost fixat de Concordatul din 1804.

„Omul ăsta are tonul unui vechi procuror normand." Observația aceasta ușură mult atenția lui Lucien. După lucrările domnului de Chateaubriand și ideea înaltă pe care-o au oamenii despre iezuiți, imaginația încă tinerească a lui Lucien își închipuise un înșelător tot atît de dibaci ca și regele Mazarin [1], cu purtările nobile ale domnului de Narbonne, pe care-l întrezărise în prima lui tinerețe. Vulgaritatea manierelor și a vocii domnului Le Canu îl trezi la realitate.

„Sînt un tînăr care tîrguiesc o moșie de o sută de mii de franci, dar pe care nu vrea să mi-o vîndă un procuror bătrîn, pentru că un vecin i-a făgăduit un ciubuc de două mii de franci în caz că i-o rezervă lui."

— Îmi permiteți, domnule, să vă cer scrisorile dumneavoastră de acreditare ?

— Iată-le, și Lucien nu șovăi să-i înmîneze domnului Le Canu scrisoarea ministrului de interne către domnul prefect.

Erau în ea și cîteva fraze care ar fi dorit să lipsească, dar timpul nu îngăduia. „Dacă prefectul ar fi primit să ia asupră-și acest demers, gîndi Lucien, s-ar fi putut evita comunicarea scrisorii ministrului, dar prefectul ăsta mărunt, circotaș și afectat, chiar dacă nu l-aș presupune supărat, n-ar fi consimțit niciodată să facă un demers dintr-o inițiativă care nu-i aparține."

Aerul de mînie vulgară, spre a exprima disprețul cu care domnule Le Canu citea scrisoarea contelui de Vaize, îi readuse pe Lucien la sentimentul realității, izgonind toate ideile auguste, lansate în societate de domnul de Chateaubriand. La anumite fraze ale ministrului mînia șefului partidului clerical accentuîndu-se, Lucien prinse

[1] E vorba de cardinalul Mazarin, cu puteri regale în calitate de prim-ministru atotputernic sub regența reginei Ana de Austria, în timpul minoratului lui Ludovic al XIV-lea.

a surîde. „Omul ăsta caută să mă impresioneze făcînd pe indispusul ; nu trebuie să mă supăr şi să rup tratativele. Ia să vedem dacă voi putea ieşi din încurcătură, în ciuda tinereţii mele !“

Lucien scoase din buzunar o scrisoare şi începu s-o citească atent, cu o ţinută ca înaintea unui consiliu de război.

Trăgînd cu coada ochiului şi văzînd că nu e luat în seamă, abatele Le Canu nu mai citi instrucţiunile ministeriale într-un chip atît de majestuos. Lucien observă că citeşte iarăşi scrisoarea de la cap, cu o luare-aminte de om de afaceri morocănos.

— Puterile dumneavoastră sînt foarte mari, domnule, şi sînt menite să dea o idee înaltă despre misiunile cu care, deşi atît de tînăr, sînteţi însărcinat. Îmi permiteţi să vă întreb dacă eraţi în serviciu sub regii noştri legitimi, înainte de fatala... ?

— Îngăduiţi-mi, domnule, să vă întrerup. Mi-ar părea foarte rău să mă văd obligat a da epitete neplăcute partizanilor dumneavoastră. Eu, unul, domnule, prin meseria mea respect orice opinie sinceră, aşa că, în această calitate, mă simt dispus să le onorez pe ale dumneavoastră. Îngăduiţi-mi, domnule, să vă atrag atenţia că nu încerc nicidecum, direct sau indirect, să schimb sau să falsific felul dumneavoastră de a vedea. O asemenea tentativă nu s-ar potrivi cu misiunea mea, şi cu atît mai puţin cu vîrsta mea, domnule, şi cu respectul meu faţă de dumneavoastră. Sînt însă dator să vă rog fierbinte a-mi uita vîrsta şi toată respectuoasa atenţie pe care în orice altă împrejurare aş fi gata s-o dau înţeleptelor dumneavoastră sfaturi. Vin pur şi simplu, domnule abate, să vă propun [ceea] ce cred avantajos stăpînului meu şi al dumneavoastră. Aveţi puţini deputaţi în Cameră, un glas în plus n-ar fi de dispreţuit pentru opinia dumneavoastră. Cît despre a noastră, ne temem ca nu cumva domnul Mairobert să propună măsuri extreme, şi, între altele, să lase credincioşilor grija de a-şi plăti medicul sufletesc, aşa cum şi-l plătesc pe cel trupesc. Credem că în cursul acestei sesiuni am putea respinge acest proiect, dar dacă ar întruni un număr impunător de voturi, ar trebui poate, prin compensaţie, să admitem reducerea sediilor episco-

pale, cel puțin printr-o convenție, spre a evita luarea, de către Cameră, a unei măsuri legislative.

Așa cum se și aștepta, Lucien trebui să argumenteze la nesfîrșit.

„Vîrsta îmi dăunează, gîndi. Sînt ca un general de cavalerie, care într-o bătălie pierdută, uitîndu-și propriul interes, dă ordin trupei să descalece și să lupte pe jos, întocmai ca infanteria. Dacă nu reușește, toți proștii rîd de el, mai ales generalii de cavalerie, dar dacă are curaj, conștiința de a fi încercat un lucru socotit cu neputință ca să cucerească victoria îi va aduce mîngîiere."

De șapte ori la rînd, Lucien numără bine, abatele Le Canu încercă să nu-i răspundă și să-l păcălească pe tînărul său antagonist.

„Desigur, vrea să mă pună la încercare înainte de a-mi răspunde..." De șapte ori la rînd Lucien îl rechemă la ordine, mereu însă în termeni deosebit de politicoși, care implicau respectul datorit vîrstei domnului abate Le Canu, respect pe care îl disocia de doctrinele, credințele și pretențiile partidului său. Într-un rînd Lucien simți că pierde puțin teren, dar știu să-și îndrepte greșeala fără să se supere. „Trebuie să fiu atent ca într-un duel cu spada."

În sfîrșit, după cincizeci de minute de discuție, abatele Le Canu se arătă foarte trufaș și obraznic. „Omul meu se va pronunța", gîndi Lucien. Într-adevăr, abatele zise :

— E prea tîrziu.

Dar în loc să pună capăt convorbirii, încercă să-l convertească pe Lucien. Eroul nostru se simți la largul său. „Acum sînt în defensivă. Să încerc să-l vrăjesc și să aduc vorba despre bani."

Lucien nu se apără cu prea multă străduință. Vorbi, ca din întîmplare, de milioanele tatălui său și observă că acesta fu singurul lucru care-l impresionă pe abatele Le Canu.

— Ești tînăr, fiul meu, îngăduie-mi acest cuvînt, care comportă expresia întregii mele stime. Gîndește-te la viitorul dumitale. Cred că n-ai împlinit încă douăzeci și cinci de ani.

— Am douăzeci și șase de ani trecuți.

— Ei bine, fiul meu, fără să vorbesc cîtuşi de puţin de rău flamura sub care combaţi şi plin de bunăvoinţă fiind faţă de interesele dumitale pe lumea aceasta şi în cealaltă, crezi poate că flamura aceasta va mai flutura încă peste paisprezece ani, cînd vei atinge vîrsta de patruzeci de ani, vîrsta maturităţii, pe care orice bărbat înţelept trebuie s-o aibă totdeauna înaintea ochilor, ca pe punctul hotărîtor al carierei, şi înainte de care numai arareori se integrează cineva marilor interese sociale? Pînă în vîrsta aceasta oamenii de rînd urmăresc banul. Dumneata eşti mai presus de aceasta. Observă că nu-ţi vorbesc nimic despre interesele dumitale sufleteşti, cu totul superioare celor lumeşti. Dacă vei binevoi să mai vii să vezi pe un biet moşneag, uşa mea îţi va fi mereu deschisă, voi lăsa totul la o parte ca să readuc la matcă un om de însemnătatea dumitale sociale, un om atît de tînăr, dar care dă dovadă de atîta maturitate şi de atîta talent. Cînd cu cît împărtăşesc mai puţin iluziile dumitale în privinţa unui rege suit pe tron printr-o revoluţie, cu atît sînt în situaţia să judec mai bine talentul pe care l-ai întrebuinţat în vederea unei cooperări într-adevăr foarte îndelate: David, unit cu amalecitul[1]! Te rog fierbinte, pune-ţi cîteodată această întrebare: „Cine va avea în Franţa înrîurirea principală cînd voi avea patruzeci de ani?" Religia nu interzice o ambiţie îndreptăţită.

Dialogul se încheie în chip de predică, dar abatele de Canu îl îndemnă oarecum pe Lucien să-l mai cerceteze. Lucien nu era cîtuşi de puţin descurajat.

CAPITOLUL LXII

Lucien se duse să-i facă o dare de seamă generalului Carl, ţintuit în casă de rapoartele pe care le primea de pretutindeni.

[1] Amaleciţii, aşezaţi lîngă Idumeea, fuseseră zdrobiţi de David, regele Israelului, în secolul al X-lea (după *Vechiul Testament*).

Lucien avea de gînd să trimită o telegramă. Generalul și apoi Coffe îl aprobară călduros.

— Încercați să luați sînge unui om care va muri pînă în două ceasuri. La care proștii vor putea spune că l-a ucis lăsarea de sînge.

Lucien se duse la biroul telegrafic și expedie următoarea depeșă :

„Alegerea domnului Mairobert e privită ca sigură. Vreți să cheltuiți una sută mii franci și să aveți în locul lui Mairobert un legitimist? În cazul acesta, trimiteți ordin telegrafic perceptorului-șef să ne înmîneze, generalului și mie, una sută mii franci. Alegerile încep peste nouăsprezece ore.“

Ieșind din biroul telegrafic, Lucien se gîndi să se întoarcă la domnul abate Disjonval. Îi era greu să regăsească strada. Rătăci într-adevăr pe străzile orașului și intră la urmă într-o biserică. Găsi un soi de țîrcovnic prost îmbrăcat, căruia îi dete cinci franci, rugîndu-l să-l conducă la abatele Disjonval. Omul ieși, îl conduse pe două sau trei *alei* care despărțeau diferite masive de clădiri, și după patru minute Lucien se găsi din nou în fața abatelui, ale cărui trăsături erau atît de lipsite de expresie în ajun.

Abatele Disjonval luase tocmai al doilea dejun, avea încă pe masă o butelie de vin alb ; era un alt om.

După zece minute de cuvinte pregătitoare, Lucien îi dete a înțelege, într-un chip nu prea indecent, că ar da o sută de mii de franci numai ca să nu se aleagă domnul Mairobert.

Ideea, nefiind respinsă cu prea multă energie, abatele îl întrebă după cîteva minute, rîzînd :

— Aveți cele o sută de mii de franci la dumneavoastră ?

— Nu, dar o depeșă telegrafică, care poate sosi diseară, dar va sosi desigur mîine înainte de prînz, îmi va deschide un credit de o sută de mii de franci la perceptorul-șef, care mi-o va remite în bilete de bancă.

— Pe aici sînt primite cu neîncredere.

Cuvîntul îl lămuri deplin pe Lucien. „Doamne! reușiși-voi poate ?“ se întrebă.

— S-ar primi cu aceeaşi neîncredere şi scrisorile de schimb acceptate de principalii negustori din oraş? Sau, în sfîrşit, aurul şi argintul pe care l-aş lua, la alegere, de la perceptorul-şef?

Lucien relungi intenţionat enumerarea, în cursul căreia vedea cum se schimbă clipă cu clipă chipul abatelui Disjonval. În sfîrşit, în ciuda recentului dejun, figura lui păli.

„A, dacă aş dispune de patruzeci şi opt de ceasuri, gîndi Lucien, aş fi sigur de alegere!"

Lucien profită din plin de toate avantajele lui, şi, spre nespusa-i plăcere, domnul abate Disjonval, în termeni cam întortocheaţi, ce e drept, exprimă el însuşi ideea în jurul căreia se învîrtea Lucien de trei sferturi de oră:

— În absenţa creditului de una sută mii de franci, pe care trebuie să vi-l aducă telegraful, negocierea dumitale nu poate face un pas înainte. Sper că domniilelor, spuse abatele Disjonval, vor fi cumpănit asupra avantajului de-a avea un glas în plus în Cameră, mai cu seamă dacă guvernul are slăbiciunea să lase din nou să se ia în discuţie fatala propunere a reducerii sediilor episcopale. Pe mîine, la ora şapte dimineaţa, şi în definitiv, dacă nu intervine nimic nou, la ora două. Alegerea preşedintelui colegiului electoral începe la ora nouă, scrutinul va fi închis la trei.

— E neapărat trebuincios ca amicii dumneavoastră să nu meargă la vot decît după ce voi fi avut cinstea să vă văd la ora două.

— Ceea ce îmi cereţi e lucru mare. Ar trebui să-i pot aduna într-o sală şi să-i încui.

Coffe îl aştepta pe Lucien în stradă; se grăbiră să redacteze o scrisoare către ministru, în care Lucien spunea:

„Îmi dau bine seama cît de mult mă expun intervenind atît de activ într-o afacere disperată. Dacă ministrul ar vrea să arunce toată vina asupră-mi, nimic mai uşor, dar n-am vrut să las să se piardă o bătălie sub nasul meu fără să-mi arunc trupele în luptă. Mijloacele mele sînt ridicole prin puţina însemnătate pe care le-o dă urgenţa.

La ora opt și trei sferturi am fost la vărul domnului președinte Donis.

La ora 9, la domnul Le Canu, de la care n-am ieșit decît la 11.

La unsprezece și un sfert m-am dus la domnul abate Donis Disjonval.

La 12, la generalul Fari.

La douăsprezece și jumătate v-am trimis depeșa telegrafică nr. 2.

La ora unu și jumătate vă scriu.

La ora 2 voi trece pe la monseniorul episcop, ca să ung roțile. Nu mai am timp să primesc răspuns la această scrisoare. Cînd excelența-voastră o va primi, totul va fi sfîrșit și, m-aș prinde zece contra unu, domnul Mairobert va fi ales. Pînă în ultima clipă voi oferi însă cele o sută de mii de franci, dacă apreciați că lipsa domnului Mairobert din Cameră merită această sumă.

Îs socoti o mare fericire ca răspunsul dumneavoastră telegrafic la depeșa mea nr. 2 să sosească mîine, 17, înainte de ora 2. Alegerea președintelui colegiului va fi începută la ora 9. Domnul abate Disjonval mi se pare dispus să întîrzie pînă-n clipa aceea votul amicilor săi. Scrutinul nu va fi închis, sper, decît la ora 4".

Lucien alergă în goana mare la monseniorul episcop. Fu primit cu un îngîmfat dispreț, ba și cu o insolență, care-l distrară.

Își spuse rîzînd lăutrinc și parodiind fraza favorită a sfîntului prelat : „Voi depune aceasta la piciorul crucii".

Nu vorbi de loc despre afaceri cu monseniorul episcop.

„E o picătură de ulei între spițe, nimic mai mult !"

La ora două și jumătate Lucien prînzea cu generalul, cu care continuă apoi vizitele, a căror lipsă o ticluise din ajun.

La ora 5 Lucien era zdrobit de oboseală ; ziua aceea fusese cea mai activă din viața lui. Îi mai rămînea cervoada cinei cu prefectul, care putea arăta nu prea politicos. Mărunțelul căpitan Ménière îl anunțase pe Lucien că două din cele mai bune iscoade ale prefectului îl urmăreau pas cu pas.

Încercînd o mulțumire desăvîrșită, în fond, Lucien simțea că făcuse tot ce-i stătuse cu putință pentru o cauză, la drept vorbind, foarte discutabilă. Dar obiecția aceasta, adusă bucuriei ce-o încerca, era din prisos răsplătită prin conștiința că avusese curajul să înfrunte în chip nesocotit considerația de care începuse să se bucure în Ministerul de Interne. Coffe îi spusese o dată sau de două ori :

— În ochii vechilor noștri șefi de birou și de departament din minister, purtarea dumneavoastră, chiar dacă ar fi încununată cu înfrîngerea redutabilului domn Mairobert, nu va fi decît un splendid păcat. În discuția asupra copiilor găsiți, i-ați numit oameni-fotolii, încarnați cu fotoliul lor de mahom, așa că se vor folosi de împrejurare ca să se răzbune.

- Ce trebuie să fac ?

- Nimic, să scrieți numai trei-patru scrisori de cîte șase pagini, ceea ce prin birouri se cheamă a administra. Vă vor privi totdeauna ca pe un nebun din pricina primejdiei căreia v-ați expus situația dumneavoastră personal. Apoi, să cereți, la vîrsta dumneavoastră, o sută de mii de franci pentru o corupere ! Vor scorni că băgați cel puțin a treia parte în buzunar.

- Așa mi-am spus și eu la început. Apoi mi-am schimbat părerea ; cînd cineva lucrează pentru acești miniștri, nu se teme de adversari, ci de oamenii pe care-i servește ; așa se petreceau lucrurile la Constantinopol, în Imperiul de Răsărit. Dacă n-aș fi făcut decît să compun scrisori frumoase, aș mai avea și acum la inimă noroiul primit în față la Blois. M-ai văzut slab.

- Ei bine, ar trebui să mă urîți și să mă alungați din minister, m-am gîndit și eu la asta.

— Simt, dimpotrivă, o mare plăcere să-ți pot spune acum totul și te rog fierbinte să nu mă cruți.

- Așa voi și face. Séranville, cîrcotașul ăsta mărunțel, trebuie să plesnească de ciudă împotriva dumneavoastră, dacă în definitiv îi țineți locul de două zile, iar el scrie nemaipomenite scrisori, și în realitate nu face nimic. De unde trag concluzia că la Paris el va fi lăudat, și dumneavoastră, mustrat, dar orice v-ar face diseară, nu trebuie să vă mîniați. Dacă am fi în evul mediu, m-aș

teme pentru dumneavoastră de otravă. Căci văd, la acest mic sofist, turbarea autorului dramatic fluierat.

Trăsura se opri la ușa palatului prefecturii. Pe întîia și a doua treaptă a scării stăteau jos ca la opt sau zece jandarmi.

— În evul mediu, oamenii ăștia ar fi fost puși să vă asasineze.

Cînd Lucien trecu, jandarmii se ridicară.

— Misiunea dumneavoastră e cunoscută, spuse Coffe, jandarmul e politicos cu dumneavoastră. Închipuiți-vă furia domnului prefect!

Funcționarul acesta era foarte palid și-i primi cu o politețe forțată, care nu se mlădie nici în urma primirii preveniloare făcute lui Lucien de către ceilalți.

Cina fu rece și tristă. Toți guvernamentalii aceștia prevedeau înfrîngerea de a doua zi. Fiecare își spunea: „Prefectul va fi destituit sau mutat, voi spune că de la el s-a tras tot răul. Lingăul ăsta e fiul bancherului ministrului, a și fost avansat raportor la Consiliul de stat; s-ar putea să fie succesorul prezumtiv."

Lucien mînca strașnic și era foarte vesel.

„Iar eu, își spunea domnul de Séranville, las să mi se ridice farfuria neatinsă, nu pot înghiți o singură bucată măcar."

Deoarece Lucien și Coffe vorbeau destul de mult, încetul cu încetul se încinse o convorbire aprinsă între domnii directori ai domeniilor, ai contribuțiilor și alți funcționari superiori invitați la dineu și cei doi nou-veniți.

„Iar eu, îș spuse prefectul, sînt părăsit. Sînt de pe acum străin în casa mea, destituirea mea e sigură, și, lucru nemaipomenit, mă văd silit să fac onorurile prefecturii chiar urmașului meu." Către mijlocul celui de al doilea rînd de feluri, Coffe, căruia nu-i scăpa nimic, observă că prefectul își șterge necontenit fruntea.

Deodată se auzi un zgomot mare: era un curier, sosit de la Paris. Omul acesta intră în sală cu vuiet mare.

Mașinal, directorul impunerilor indirecte, așezat lîngă ușă, spuse curierului:

— Iată-l pe domnul prefect.

Prefectul se ridică.

- N-am de-a face cu prefectul de Séranville, spuse curierul pe un ton îngîmfat și grosolan, ci cu domnul Leuwen, raportor la Consiliul de stat.

„Ce umilință ! Nu mai sînt prefect", gîndi domnul de Séranville, prăbușindu-se pe scaun. Își prijini mîinile pe masă, ascunzîndu-și capul în mîini.

Domnul prefect se simte rău ! strigă secretarul general, privindu-l pe Lucien ca și cum i-ar fi cerut scuze pentru gestul lui de omenie prin care atrăgea atenția asupra stării prefectului.

Într-adevăr, acest funcționar leșinase. Îl duseră lîngă o fereastră, pe care o deschiseră.

În vremea aceasta, Lucien se minuna de lipsa de interes a misivei aduse de curier. Era o lungă scrisoare a ministrului cu privire la frumoasa purtare a lui Lucien la Blois ; ministrul adăuga cu mîna sa că autorii revoltei vor fi urmăriți și sever pedepsiți, că el, ministrul, a citit în consiliu, regelui, scrisoarea lui Lucien, care fusese foarte apreciată.

„Cît despre alegeri, nici un cuvînt ! își spuse Lucien. Nu merita osteneala unui curier."

Se apropie de fereastra deschisă, lîngă care se afla prefectul, căruia i se frecau tîmplele cu apă de Colonia ; acesta repeta într-una : „Ostenelile alegerii..."

Lucien rosti un cuvînt de atenție, apoi ceru îngăduința să treacă o clipă în camera de alături cu domnul Coffe.

- Închipuiește-ți, spuse lui Coffe, dîndu-i scrisoarea ministrului, să se trimită un curier cu o asemenea scrisoare !

Începu să citească apoi o scrisoare din partea mamei sale, scrisoare care-i descompuse pe dată fizionomia veselă. Doamna Leuwen credea că viața fiului ei se află în primejdie, *și pentru o cauză atît de murdară*, adăuga ea.

„Părăsește totul și întoarce-te... Sînt singură, tatăl tău a avut un acces de ambiție, s-a dus în departamentul Aveyron, la două sute de poște depărtare de Paris, încercînd să se aleagă deputat."

Lucien îi comunică știrea lui Coffe.

— Asta-i scrisoarea pentru care a fost trimis curierul. Doamna Leuwen va fi cerut să vă parvină scrisoarea

urgent. În definitiv, n-aveți nici un motiv să vă schimbați gîndul. Mi se pare că rolul dumneavoastră e lîngă iezuitul ăsta mărunt, care se prăpădește de ură ascunsă. Am să-i vin de hac cu aerul meu important !

Coffe se purtă într-adevăr în chip desăvîrșit întorcîndu-se în sufragerie. Scoase din buzunar opt sau zece rapoarte privitoare la alegeri, pe care le introdusese în scrisoare, purtînd-o *ca pe sfînta cumineccătură*. Domnul de Séranville, căruia i se aplecase, își veni în fire și se uită plin de spaimă, ca un om pe moarte, la Lucien și la Coffe. Starea acestui om rău îl mișcă pe Lucien, care nu văzu într-însul decît un om în suferință. „Trebuie să-l scutesc de prezența noastră", gîndi și, după cîteva cuvinte politicoase, se retrase.

Curierul alergă după el pe scară, cerîndu-i ordine.

— Domnul raportor la Consiliul de stat te va trimite mîine îndărăt, îi spuse Coffe cu o desăvîrșită gravitate.

A doua zi, 17 ale lunii, era ziua cea mare.

CAPITOLUL LXIII

Încă de la ora 7, în ziua de 17, Lucien se afla la domnul abate Disjonval. Fu izbit de schimbarea intervenită în purtările bunului moșneag, care se arăta cît se poate de zelos. Chiar și cea mai mică aluzie a lui Lucien își căpăta răspunsul. „Cele o sută de mii de franci își fac efectul", își spuse Lucien.

Abatele Disjonval îi dete însă a înțelege de cîteva ori, cu o finețe și o politețe care-l umplură de uimire, că în lipsa condiției principale, tot ce se putea spune nu era decît un viitor îndoielnic.

— Așa înțeleg și eu lucrurile, răspundea Lucien. Dacă nu am astăzi, și la potrivită vreme, creditul de o sută de mii de franci asupra domnului perceptor-șef, îmi rămîne cinstea de a vă fi fost prezentat și de a fi avut cu respectabilul abate Le Canu o convorbire care mi-a lăsat o profundă impresie, sporindu-mi stima cîștigată

în trecut față de oamenii ce văd fericirea scumpei noastre patrii pe o altă cale decît aceea în care cred, și...

Îl scutim pe cititor de toate frazele politicoase inspirate lui Lucien de via dorință de-a sili pe domniile-lor să aștepte cu răbdare pînă la sosirea depeșei diplomatice. În pieptul lui răsuna zgomotul neobișnuit, iscat în stradă de marele eveniment al zilei și pe care Lucien îl auzea din apartamentul domnului abate Disjonval, cu toate că era situat în fundul curții. Ce n-ar fi dat să se poată umîna alegerile cu o zi !

La ora 9 se întoarse la han, unde Coffe pregătise două scrisori foarte lungi, cu explicația și povestirea întîmplărilor din ajun.

— Ce stil caraghios ! spuse Lucien semnîndu-le.

— Emfatic și banal, iar nicidecum simplu ; așa cum trebuie, birocratic.

Curierul fu expediat la Paris.

— Domnule, spuse curierul, sînteți atît de bun să-mi ingăduiți să iau și depeșele prefectului, vreau să spun ale domnului de Séranville ? Nu voi ascunde domnului că mi-a oferit un dar destul de frumos dacă primesc să-i iau scrisorile. Sînt însă curier și cunosc prea bine cele cuvenite...

— Du-te din partea mea la domnul prefect, cere-i scrisorile și pachetele, așteaptă-le, la nevoie, un ceas și jumătate. Domnul prefect e întîia autoritate administrativă a departamentului etc.. etc.

- Să creadă prefectul că mă duc la el din porunca lui ! Și-atunci cum rămîne cu darul ? Se spune că-i un zgîrie-brînză etc., etc.

Generalul Fari închiriase, de o lună, prin mărunțelul său aghiotant, domnul Ménière, un apartament la etajul întîi, peste drum de „Sala Ursulinelor", unde se țineau alegerile. Se stabili acolo cu Lucien de la ora 10 dimineața. Primeau știrile din sfert în sfert de oră, prin oamenii de încredere ai generalului. Cîțiva oameni de-ai prefecturii, care aflaseră de curierul din ajun și vedeau în Lucien pe prefectul viitor, în cazul că domnul de Séranville ar pierde alegerile, trimiteau lui Lucien din sfert în sfert de oră cîte un bilet scris cu creionul roșu.

Informațiile date prin aceste bilete se verificară cu totul juste.

Operațiile electorale începute la ora zece și jumătate își urmau cursul regulat. Președintele de vîrstă era devotat prefectului, care avusese grijă să provoace la porțile orașului întîrzierea imensei calești a unui domn de Marconnes — mai în vîrstă decît președintele de virstă, devotatul său — care ajunse în Caen abia la ora 11. Treizeci de guvernamentali care luaseră masa la prefectură fură huiduiți cînd intrară în sala de alegeri.

Se distribuise în număr mare alegătorilor această mică tipăritură :

„Oameni cinstiți din toate partidele, care doriți binele ținutului în care v-ați născut, înlăturați-l pe domnul prefect de Séranville. Dacă domnul Mairobert e ales deputat, domnul prefect va fi destituit sau mutat. Ce ne importă în definitiv deputatul ales? Să-l izgonim pe prefectul circotaș și mincinos, care nu s-a ținut de cuvînt față de nimeni!“

Către prînz, alegerea președintelui definitiv luă o întorsătură dintre cele mai rele. Toți alegătorii din cantonul Risset, sosiți din vreme, votau cu domnul Mairobert.

— Mă tem că dacă e ales președinte, spuse generalul către Lucien, cincisprezece sau douăzeci dintre guvernamentalii noștri, oameni sfioși, și zece-cincisprezece alegători imbecili de la țară, văzîndu-l la birou, la locul de cinste, nu vor îndrăzni să scrie alt nume pe buletinul lor.

Din sfert în sfert de oră Lucien îl trimitea pe Coffe la oficiul telegrafic ; stătea ca pe jar, în așteptarea răspunsului la telegrama nr. 2.

— Prefectul e în stare să întîrzie răspunsul, spunea generalul. Nu m-aș mira să fi trimis un funcționar la stația telegrafică, aflată de partea cealaltă a colinei, la patru poște de-aici, ca să țină totul în loc. Prin fapte de soiul ăsta se crede că-i un nou cardinal Mazarin, întrucît prefectul nostru cunoaște istoria Franței.

Bunul general voia să arate prin aceste cuvinte că el o cunoștea.

Micul căpitan Ménière se oferi să încalece și să alerge pe munte în galop, pentru a supraveghea mișcarea celei de a doua stații de telegraf. Domnul Coffe îi ceru însă căpitanului calul și alergă el în locul lui.

Cel puțin o mie de oameni se aflau în fața „Sălii Ursulinelor". Lucien coborî în piață ca să pipăie puțin, după convorbiri, pulsul obștesc, dar fu recunoscut. Poporul, cînd se vede în masă, e îndrăzneț.

— Ia te uită, ia te uită ! Iată-l pe micul comisar de poliție, un țafandache trimis de la Paris ca să-l spioneze pe prefect !

Lucien nici nu-i luă aproape în seamă. Bătu ora două, două și jumătate ; telegraful nu mișca. Lucien se usca de nerăbdare. Se duse să-l vadă pe abatele Disjonval.

— N-am mai putut amîna votul prietenilor noștri, îi spuse abatele, pe care Lucien îl găsi cam înțepat, dar se vedea bine că-l amînase.

„Iată, își spuse, un om care crede că mi-am bătut joc de el și se arată sincer cu mine. Aș putea jura însă că a amînat votarea prietenilor săi, ce e drept, nu prea numeroși."

În clipa în care Lucien încerca să-i dovedească abatelui Disjonval, prin cuvinte pline de căldură, că nu voise să-l înșele, Coffe alergă spre ei gîfîind.

— Telegraful funcționează !

— Binevoiți să mai așteptați la dumneavoastră acasă încă un sfert de oră, spuse Lucien abatelui Disjonval, mă duc în goană la telegraf.

Lucien se întoarse în fugă după douăzeci de minute.

— Iată telegrama originală ! spuse abatelui Disjonval.

„Ministrul de finanțe către domnul perceptor-șef.

Înmînați una sută mii franci domnului general Fari și domnului Leuwen."

— Telegraful funcționează mereu, spuse Lucien abatelui Disjonval.

— Mă duc la colegiu, spuse abatele Disjonval, care părea convins. Voi face tot ce-mi va sta în putință pentru alegerea președintelui, susținîndu-l pe domnul de Cré-

mieux. De acolo alerg la domnul Le Canu. V-aș îndemna să mergeți la dînsul neintîrziat.

Ușa apartamentului abatelui [Le Canu] era deschisă, lume multă aștepta în anticamera pe care Lucien și Coffe o străbătură în goană.

— Domnule, iată telegrama originală !

— E ora trei și zece minute, spuse abatele Le Canu. Îmi place să cred că nu veți avea nici o obiecție împotriva domnului de Crémieux, în vîrstă de cincizeci și cinci de ani, cu un venit anual de douăzeci de mii de franci, abonat la ziarul *Débats*, care n-a emigrat.

— Domnul general Fari și cu mine sîntem de acord în privința domnului Crémieux. Dacă se alege împotriva domnului Mairobert, generalul și cu mine vă vom înmîna cele o sută de mii de franci. Pînă atunci, în mîinile cui doriți, domnule, să depun cele o sută de mii de franci ?

— Calomnia veghează în jurul nostru, domnule. E prea destul că știu de lucrul acesta patru persoane, oricît de onorabile — o taină de care calomnia poate abuza. Vă pun la socoteală, domnule, spuse abatele, arătîndu-l pe Coffe, pe dumneavoastră, domnule, pe domnul abate Disjonval și pe mine. De ce să-l mai introducem și pe domnul general Fari, de altminteri vrednic de toată considerația ?

Lucien fu încîntat de aceste cuvinte *ad rem* [1].

— Domnule, sînt prea tînăr ca să mă încarc singur cu răspunderea unei cheltuieli secrete atît de mari etc., etc.

Lucien obținu de la domnul abate Le Canu încuviințarea pentru general.

— Țin însă în mod absolut, și fac din asta o condiție *sine qua non*, ca prefectul să nu intervină în nici un chip.

„Frumoasă răsplată pentru asiduitatea cu care ia parte la liturghie !“ gîndi Lucien.

Lucien mai obținu de la domnul Le Canu ca suma de o sută de mii de franci să fie depusă într-o casetă, ale cărei două chei să se afle în păstrarea generalului Fari și a domnului Le Doyen, prietenul domnului Le Canu.

[1] A răspunde *ad rem*, adică precis (lat.).

Întorcîndu-se în apartamentul de peste drum de sala alegerii, Lucien îl găsi pe general stacojiu. Se apropia ora la care generalul hotărîse să meargă la vot, și acesta îi mărturisi sincer lui Lucien că se teme grozav să nu fie huiduit.

Cu toată îngrijorarea lui personală, generalul se arătă foarte plăcut surprins de caracterul *ad rem* al răspunsului domnului abate Le Canu. Lucien primi un bilet de la domnul abate Disjonval, care-l ruga să i-l trimită pe domnul Coffe.

Coffe se înapoie după o jumătate de oră ; Lucien îl chemă pe general, și Coffe le spuse :

— Am văzut cu ochii mei cincisprezece oameni călări, care explorează ținutul pentru ca o sută cincizeci de alegători legitimiști să ajungă la vot diseară și mîine înainte de prînz. Domnul abate Disjonval e un om tînăr, nu i-ați da nici patruzeci de ani ! Ne-ar fi trebuit timp ca să fi putut apărea patru articole în *Gazeta Franței*, mi-a repetat de trei ori. Cred că se vor ține de cuvînt acum, cînd e vorba de bani peșin.

Directorul oficiului telegrafic trimise lui Lucien o a doua telegramă ce-i era adresată :

„Aprob proiectele dumneavoastră. Dați o sută de mii de franci ; un legitimist oarecare, chiar domnul B[er ryer] sau *F[itz-James] e preferabil domnului Hampden."*

— Nu înțeleg, spuse generalul, cine-i acest domn Hampden ?

— Hampden vrea să zică Mairobert, e numele asupra căruia am convenit cu ministrul.

— A sosit momentul, spuse generalul, foarte mișcat.

Își puse uniforma și părăsi, foarte emoționat, apartamentul-observator, ca să voteze.

Mulțimea îi făcu loc să străbată cei o sută de pași care-l separau de ușa sălii. Generalul intră ; în clipa cînd se apropia de birou, fu aplaudat de toți alegătorii mairobertiști.

— Nu-i un ticălos slugarnic ca prefectul, se spunea cu glas tare, n-are decît solda și o familie de hrănit.

Lucien expedie următoarea telegramă :

„*Nr. 3.*

Caen, ora 4.

Șefii legitimiști par de bună-credință. Observatori așezați la porțile orașului au văzut ieșind vreo nouăsprezece-douăzeci de agenți care vor să aducă de la țară o sută șaizeci de alegători legitimiști. Dacă optzeci sau o sută de alegători sosesc în ziua de 18 înainte de ora 3, Hampden nu va fi ales. În acest moment, Hampden are majoritatea la președinție. Scrutinul va fi despuiat la ora 5.“

Scrutinul despuiat se pronunță astfel :

873 alegători prezenți.

Majoritate	437
Voturi pentru domnul Mairobert	451
— pentru domnul Gonin (candidatul prefectului)	389
— pentru domnul de Crémieux (candidatul domnului Le Canu, după ce-a acceptat cei o sută de mii de franci)	19
Voturi anulate	14

Cele nouăsprezece voturi date domnului de Crémieux făcură multă plăcere generalului și lui Lucien : erau o dovadă aproape că domnul Le Canu nu-și bătea joc de ei.

La ora 6, valori solide, ridicîndu-se la suma de o sută de mii de franci, fură înmînate de domnul perceptor-șef, personal, generalului Fari și lui Lucien, care-i dădură chitanță la mînă.

Domnul Le Doyen se prezentă. Era un proprietar foarte bogat și obștește stimat. Urmă ceremonia casetei, schimbîndu-se cuvinte reciproce de onoare că se va remite această casetă cu conținutul ei domnului Le Doyen dacă se alege oricine altul în afară de domnul Mairobert, iar domnului general Fari dacă se alege deputat domnul Mairobert.

După plecarea domnului Le Doyen, cinară.

— Acuma, problema cea grea e prefectul, spuse generalul, nespus de vesel în seara aceea. Să ne luăm inima-n dinți și să dăm asaltul. Vor fi desigur nouă sute de votanți mîine.

Domnul Gonin a avut	389	(voturi)
Domnul de Crémieux	19	„
	408	„

Avem așadar 408 voturi din 873. Să presupunem că din cele 27 de voturi care vor sosi mîine dimineață, 17 ar fi pentru domnul Mairobert și 10 pentru noi. Am avea:

Crémieux	418
Mairobert	468

Cincizeci și unu de voturi ale domnului Le Canu ar da cîștig domnului de Crémieux.

Cifrele fură întoarse pe toate fețele de către general, Lucien, Coffe și aghiotantul Ménière, singurii comeseni.

— Să-i chemăm pe cei doi agenți mai buni ai noștri, spuse generalul.

Aceștia sosiră, și după o discuție destul de lungă, spuseră spontan că prezența a șaizeci de legitimiști ar asigura reușita.

— Acum, la prefectură! spuse generalul.

— Dacă nu găsiți cererea nelalocul ei, spuse Lucien, v-aș ruga să luați cuvîntul, deoarece micuțul prefect n-are ochi să mă vadă.

— Lucrul e oarecum împotriva convenienței, îmi rezervasem un rol cu totul secundar. Dar, în sfîrșit, voi deschide dezbaterea, *cum se spune în Anglia.*

Generalul ținea mult să se vadă *că e un om citit.* Mai presus de toate, însă, era un om bun și de un rar bun-simț.

Abia explicase prefectului că era rugat fierbinte să dea cele 389 de voturi de care dispusese în ajun, cu prilejul alegerii președintelui, domnului de Crémieux, care, la rîndul său, s-ar face forte să strîngă șaizeci de voturi legitimiste, ba poate chiar optzeci...

Prefectul îl întrerupse cu un ton acru :

— Mă așteptam la asta după atîtea comunicări telegrafice. Dar, în sfîrșit, domnilor, vă mai lipsește una : nu sînt încă destituit, iar domnul Leuwen nu e încă prefect la Caen.

Toate cîte le poate inspira mînia unui mărunt și vicean sofist fură spuse în față de domnul de Séranville generalului și lui Lucien.

Scena ținu cinci ceasuri. Către sfîrșit generalul începu să-și piardă răbdarea. Domnul de Séranville, mereu hotărît în refuz, schimbă de cinci-șase ori tactica în privința motivelor de refuz.

— Dar, în definitiv, domnule, chiar redusă la rațiuni egoiste, alegerea dumneavoastră e evident pierdută, lăsați-o să moară în brațele domnului Leuwen. Ca și doctorii chemați prea tîrziu, domnul Leuwen va avea de suferit toată ura de pe urma morții pacientului.

— Îl privește, dar pînă la destituirea mea, nu va avea prefectura de Caen !

La acest răspuns al domnului de Séranville, Lucien trebui să-l potolească pe general.

— Un bărbat care ar trăda guvernul, spuse acesta, n-ar proceda altfel, domnule prefect. Voi scrie acest lucru ministrului. Adio, domnule !

La ora douăsprezece și jumătate, noaptea, la ieșire, Lucien spuse generalului :

— Voi comunica în scris acest frumos rezultat domnului abate Le Canu.

— Ascultați-mă, să-i vedem mai întîi la lucru pe acești aliați suspecți, așteptați pînă mîine dimineață, după telegrama dumneavoastră. De altfel, dobitocul de prefect se poate răzgîndi.

La ora cinci și jumătate dimineața, Lucien aștepta ivirea zorilor în biroul telegrafic. Cînd se crăpă de ziuă, trimise următoarea telegramă :

„Nr. 4.
Prefectul a refuzat domnului de Crémieux cele 389 de voturi ale sale de ieri. Concursul celor șaptezeci pînă la optzeci de voturi pe care generalul Fari și domnul Leuwen le așteptau din partea legitimiștilor devine nefolositor, și domnul Hampden va fi ales"

Lucien, mai bine inspirat, nu scrise domnilor Disjonval și Le Canu, ci se duse să-i viziteze. Le explică cu atîta vădită simplitate și sinceritate nenorocirea survenită, încît, domniile-lor, buni cunoscători ai mentalității prefectului, se încredințară pînă la urmă că Lucien nu încercase să le întindă o cursă.

— Inteligența acestui mărunt prefect de zile mari, spuse domnul Le Canu, e întocmai ca și coarnele țapilor de pe la noi : neagră, aspră și întortocheată.

Bietul Lucien, din dorința fierbinte de-a nu fi socotit un ticălos, îl rugă din inimă pe domnul abate Disjonval să primească de la dînsul acoperirea cheltuielilor făcute cu trimiterea mesagerilor și altele, provocate de convocarea extraordinară a alegătorilor legitimiști. Domnul Disjonval refuză, dar înainte de a părăsi orașul, Lucien îi transmise cinci sute de franci prin domnul președinte Donis d'Angel.

În ziua cea mare a alegerilor, la ora 10, curierul de Paris aduse cinci scrisori, anunțînd că domnul Mairobert era inculpat la Paris ca instigator al marii mișcări republicane de răzvrătire, de care se vorbea atunci. Și de îndată, doisprezece dintre negustorii cei mai bogați declarară că nu-l vor vota pe Mairobert.

— Iată un lucru demn de prefect, spuse generalul lui Lucien, cu care își reluase postul de observație de peste drum de „Sala Ursulinelor". Ar avea haz, la urma urmelor să reușească micul sofist ! În cazul acesta, domnule, adăugă generalul cu veselia și generozitatea unui om de inimă, dacă ministrul ar fi oricît de puțin pornit îm-

potriva dumneavoastră, și ar avea nevoie de un țap ispășitor, ați juca un rol frumos.

— N-aș da niciodată îndărăt. Deși bătălia e pierdută, mi-am pus la bătaie tot regimentul.

— Sînteți un băiat viteaz... îngăduiți-mi această locuțiune familiară, adăugă îndată, precipitat, bunul general, temîndu-se că a călcat politețea, care era pentru el ca o limbă străină, învățată tîrziu.

Lucien îi strînse mîna, dînd glas inimii lui.

La ora 10, se constată prezența a 948 de alegători.

În clipa cînd un emisar al generalului îi anunță această cifră, domnul președinte Donis încercă să calce consemnul, ca să pătrundă în apartament, însă nu izbuti.

— Să-l primim un moment, spuse Lucien.

— A, nu! Ar putea fi la mijloc o calomnie din partea prefectului, din partea domnului Le Canu sau din partea băieților republicani, mai mult smintiți decît răi. Duceți-vă și-l primiți pe domnul președinte, dar nu vă lăsați înșelat în onestitatea dumneavoastră firească.

— Mă asigura că, în ciuda contraordinului de azi-dimineață, se află în „Sala Ursulinelor" 49 de legitimiști și 11 partizani de-ai prefectului, cîștigați în favoarea domnului de Crémieux.

Alegerea decurse în liniște; fețele erau mai întunecate decît în ajun. Știrea falsă pusă în circulație de prefect, cu privire la inculparea domnului Mairobert, mîniase pe omul acesta atît de ponderat pînă atunci și mai ales pe partizanii săi. De două-trei ori era să izbucnească un adevărat scandal, era vorba să se trimită trei delegați la Paris ca să fie interogate cele cinci persoane care dăduseră știrea despre mandatul de arestare lansat împotriva domnului Mairobert.

În sfîrșit, un cumnat de-al domnului Mairobert se urcă pe o căruță care staționa la cincizeci de pași de „Sala Ursulinelor" și spuse:

— Să ne amînăm răzbunarea cu patruzeci și opt de ore după alegere, ca nu cumva s-o anuleze majoritatea vîndută a Camerei Deputaților.

Această scurtă cuvîntare fu în curînd tipărită în douăzeci de mii de exemplare. Se agită ideea de a se aduce o presă tipografică în piața din apropierea sălii de ale-

geri. Agenţii prefecturii nu îndrăzniră să se apropie de sală, nici să încerce a împiedica circulaţia scurtei cuvîntări.

Lucien, care se plimba curajos peste tot, nu fu insultat în ziua aceea; băgă însă de seamă că mulţimea aceea era conştientă de forţa ei. Afară de cazul că s-ar fi tras cu armele de foc asupra ei, de la distanţă, nici o putere din lume n-ar fi putut-o împiedica. „Iată poporul, într-adevăr suveran", îşi spuse el.

Din timp în timp se întorcea în apartamentul său. Căpitanul Ménière era de părere că nimeni nu va întruni în ziua aceea majoritatea.

La ora 4 sosi o depeşă telegrafică, adresată prefectului, prin care se poruncea să-şi dea voturile candidatului legitimist, desemnat de generalul Fari şi de Leuwen. Prefectul nu comunică nimic generalului şi nici lui Lucien.

La patru şi un sfert Lucien primi o telegramă în acelaşi sens.

— *Un peu moins de fortune, et plut tôt survenue*[1].

Generalul se arătă încîntat de citat şi ceru să i se repete.

În clipa aceea, un vivat obştesc şi asurzitor îi zăpăci.

— E în semn de bucurie sau de revoltă? strigă generalul, alergînd la fereastră. E de bucurie... spuse suspinînd. Sîntem curăţaţi...

Într-adevăr, un emisar, care sosi cu haina sfîşiată, atît de greu îi fusese să străbată prin mulţime, aducea un buletin cu rezultatul despuierii scrutinului:

Alegători prezenţi	948
Majoritate	475
Domnul Mairobert	475
Domnul Gonin, condidat al prefecturii	401
Domnul de Crémieux	61
Domnul Sauvage, republican, cerînd oţelirea caracterului francezilor prin legi draconice	9
Voturi anulate	2

[1] **Mai puţin noroc, însă mai la timp (din *Polyeucte* de Corneille).**

Seara, orașul fu iluminat în întregime.

- Unde-s ferestrele celor 401 de partizani ai prefectului ? îl întrebă Lucien pe Coffe.

În loc de răspuns, un zgomot îngrozitor de geamuri sparte.

Se bombardau ferestrele președintelui Donis d'Angel.

A doua zi Lucien se deșteptă la ora 11 dimineața și se duse să se plimbe singur în tot orașul. Un gînd ciudat pusese stăpînire pe mintea lui.

„Ce-ar spune doamna de Chasteller dacă i-aș povesti purtarea mea ?“ Nu găsi răspuns la întrebarea lui decît după un ceas, dar ceasul acela i se păru foarte plăcut.

„De ce nu i-aș scrie oare ?“ își spuse Lucien. Întrebarea aceasta puse stăpînire pe inima lui timp de o săptămînă.

Apropiindu-se de Paris, se gîndi întîmplător la strada în care locuia doamna Grandet și apoi la ea.

Izbucni într-un hohot de rîs.

— Ce e ? îl întrebă Coffe.

— Nimic. Uitasem numele unei doamne frumoase pentru care nutresc o mare pasiune.

— Credeam că vă gîndiți la primirea ce vă va face ministrul.

— Să-l ia dracu !... Mă va primi cu răceală, îmi va cere socoteală de cheltuielile mele și va găsi că e cam scump.

— Totul depinde de rapoartele pe care iscoadele ministrului le-au făcut în legătură cu misiunea dumneavoastră. Purtarea dumneavoastră a fost grozav de imprudentă, v-ați dedat cu totul nebuniei aceleia din prima tinerețe care se cheamă *zel*.

CAPITOLUL LXV

Lucien ghicise întrucîtva.

Contele de Vaize îl primi cu politețea lui obișnuită, dar nu-i puse nici o întrebare în privința alegerilor, nu-i

făcu nici un compliment în legătură cu călătoria lui, purtîndu-se cu el absolut ca și cum l-ar fi văzut în ajun. „Are maniere mai bune decît îi este felul, de cînd e ministru frecventează lumea cea bună de la castel.“ După această licărire de raționament just, Lucien căzu din nou în prostia aceea a iubirii binelui, măcar în ceea ce privea amănuntele. După ce făcu cîteva fraze care rezumau observațiile utile din timpul călătoriei, trebui să-și calce pe inimă ca să nu împărtășească ministrului nimic despre lucrurile învederat rele și atît de ușor de îndreptat. N-avea nici un interes de *vanitate* și știa ce bun judecător este domnul de Vaize a tot ceea ce ține, mai mult sau mai puțin, de logică sau de limpezimea povestirii. Prin prosteasca-i iubire a binelui, pe care n-o iartă nimeni unui om al cărui tată are trăsură personală, Lucien ar fi vrut să îndrepte vreo trei-patru abuzuri de pe urma cărora ministrul nu cîștiga nici o centimă. Lucien era însă destul de civilizat ca să se teamă grozav să nu iasă, de dragul binelui, din limitele pe care tonul ministrului părea c-ar vrea să le pună în raporturile lor. „Ce rușinat m-aș simți dacă, cu un funcționar atît de superior mie, aș vorbi despre lucruri folositoare, în timp ce el nu mi-ar vorbi decît de amănunte!“ Lucien lăsă convorbirea baltă și plecă în grabă.

Biroul lui era ocupat de micul Desbacs, care-i ținuse locul, în lipsă. Omulețul se arătă foarte rece, făcîndu-i o dare de seamă a afacerilor curente, el, care se purta cu dînsul atît de slugarnic înainte de călătorie.

Lucien nu-i spuse nimic lui Coffe, care lucra într-o cameră învecinată și care, la rîndul lui, era obiectul unei primiri și mai semnificative. La ora cinci și jumătate îl chemă pentru cină. Rămași singuri într-un separeu, la restaurant, Lucien întrebă rîzînd :

— Ei bine ?

— Ei bine, tot ce-ați făcut, bun și admirabil, încercînd să salvați o cauză pierdută, nu-i decît un *splendid péché*. Fiți fericit dacă o să scăpați de învinuirea de lucobinism sau de carlism [1]. Prin birouri se mai caută

[1] Legitimismul partizanilor lui Carol al X-lea, răsturnat prin revoluția din iulie 1830.

o calificare pentru crima dumneavoastră, fiind cu toții de acord în ceea ce privește grozăvia ei. Toată lumea stă la pîndă să vadă cum vă tratează ministrul. V-ați frînt gîtul.

— Norocul Franței, spuse Lucien vesel, că ticăloșii ăștia de miniștri nu știu să profite de nebunia tinereții care se cheamă *zel*. Aș fi curios să știu dacă un general, comandant suprem, s-ar purta la fel cu un ofițer care, în timpul unei derute, ar porunci unui regiment de dragoni să descalece, ca să atace o baterie înșirată pe șosea și care-i decimează trupele...

După multă vorbă, Lucien îi aduse la cunoștință lui Coffe că n-avea de gînd să se însoare cu vreo rudă de-a ministrului și că n-avea nimic de cerut.

— Dar atunci, întrebă Coffe mirat, de unde provenea, înainte de misiunea dumneavoastră, favoarea atît de vădită a ministrului? Și acum, după scrisorile domnului de Séranville, de ce nu vă zdrobește?

— Se teme de salonul tatălui meu. Dacă tatăl meu n-ar fi omul cu inteligența cea mai temută din Paris, aș fi fost ca și dumneata, niciodată nu m-aș mai fi reabilitat după dizgrația adîncă în care ne-a prăvălit republicanismul nostru de la Școala politehnică... Ia spune-mi, crezi că un regim republican ar fi tot atît de absurd ca și ăsta?

— N-ar fi atît de absurd, dar ar fi mai violent; ar fi adesea ca un lup turbat. Vreți o dovadă? Nu-i departe de dumneavoastră. Ce măsuri ați lua în cele două departamente ale domnilor de Riquebourg și de Séranville dacă ați fi mîine ministru de interne atotputernic?

— L-aș numi pe domnul de Mairobert prefect și aș da generalului Fari comandamentul celor două departamente.

— Gîndiți-vă la reacțiunea provocată de aceste măsuri și la exaltarea la care s-ar deda, în cele două departamente Riquebourg și Séranville, toți partizanii bunului-simț și ai justiției. Domnul Mairobert ar fi regele departamentului său, și ce-ați face dacă departamentul ar avea o anumită părere asupra celor ce se petrec la Paris? Sau, ca să vorbim în cunoștință de cauză, dacă departamentul ar arunca o privire justă asupra celor

patru sute treizeci de nătărăi emfatici care zgîrie hîrtia în strada Grenelle, și printre care ne numărăm și noi doi? Dacă departamentele ar cere ca la Ministrul de Interne să fie șase oameni pricepuți în meserie, cu treizeci de mii de franci salariu anual și zece mii de franci cheltuieli de birou, care să semneze tot ce e de interes secundar, ce s-ar face trei sute cincizeci, cel puțin, din funcționarii însărcinați să se războiască crunt cu bunulsimț? Și, dintr-una-ntr-alta, ce s-ar face regele? Orice regim politic e un rău, dar un rău care ne ferește de altul și mai mare etc.

— Așa vorbea și domnul Gauthier, omul cel mai înțelept din cîți am cunoscut, un republican din Nancy. De ce nu-i aici, să stea și să discute cu noi? De altfel, e un om care citește *Teoria funcțiilor* de Lagrange, tot atît de bine ca și dumneata, și de o sută de ori mai bine decît mine etc., etc.

Cei doi amici șezură multă vreme de vorbă, deoarece Coffe, deși știa să-i reziste lui Lucien, se făcuse iubit de acesta, și, din recunoștință, se credea dator să-i răspundă. Coffe se mira necontenit că deși Lucien era bogat, nu era și absurd.

Mînat de acest gînd, Coffe îi spuse :

— V-ați născut la Paris?

— Da, desigur.

— Și tatăl dumneavoastră avea în vremea aceea un palat măreț, iar la vîrsta de trei ani vă plimbați cu trăsura?

— Desigur, răspunse Lucien rîzînd, dar de ce mă întrebi?

— Pentru că mă miră faptul că nu sînteți nici absurd, nici sec, să sperăm însă că veți deveni. Ar trebui să vedeți, după succesul misiunii dumneavoastră, că societatea respinge calitățile dumneavoastră actuale. Dacă v-ați fi mărginit să vă lăsați acoperit cu noroi la Blois. În întoarcere ministrul v-ar fi dat Crucea Legiunii de Onoare.

— La dracu, nu mai vreau să-mi amintesc de misiunea asta! spuse Lucien.

— Ați face cea mai mare greșeală, e experiența cea mai frumoasă și cea mai curioasă din viața dumneavoas-

tră. Niciodată, orice aţi face, nu-l veţi uita pe generalul Fari, pe domnul de Séranville, pe abatele Le Canu, pe domnul de Riquebourg, pe domnul primar Rollet.

— Niciodată.

— Ei bine, partea cea mai plicticoasă a experienţei sufleteşti s-a săvîrşit. Este începutul, expunerea faptelor. Urmăriţi, prin birouri, soarta oamenilor şi a lucrurilor care vă sînt atît de bine întipărite în imaginaţie. Grăbiţi-vă, căci e posibil ca ministrul să fi şi născocit vreo lovitură joasă ca să vă îndepărteze uşurel, fără să-l supere pe tatăl dumneavoastră.

— Fiindcă veni vorba, află că tatăl meu e deputat de Aveyron, după trei balotaje, şi cu măgulitoarca majoritate de şapte voturi.

Nu mi-aţi vorbit de candidatura sa.

— O găscam ridicolă, şi apoi nici n-am avut timp să mă gîndesc la ea, am aflat de ea prin curierul acela special, din pricina căruia a leşinat domnul de Séranville.

După două zile, contele de Vaize îi spuse lui Lucien :

— Am să-ţi dau să citeşti hîrtia asta.

Era o primă listă de gratificaţii cu prilejul alegerilor ; dîndu-i-o, ministrul surîdea cu un aer de bunătate ce părea a spune: „N-ai făcut nici o scofală, vezi totuşi cum mă port cu dumneata". Lucien citea lista. Erau trei gratificaţii de cîte zece mii de franci, iar alături de numele celor răsplătiţi, cuvîntul : *Succes.*

În rîndul al patrulea stătea scris :

„Domnul Lucien Leuwen, raportor la Consiliul de stat, insucces, domnul Mairobert ales cu o majoritate de un vot, dar un zel remarcabil, element preţios . . . . . 8.000 de franci."

— Ei bine ? spuse ministrul. M-am ţinut de cuvîntul pe care ţi l-am dat la Operă ?

Lucien văzu pe listă că micul număr de agenţi care nu reuşiseră nu primeau decît gratificaţii de două mii cinci sute de franci. Îşi exprimă toată recunoştinţa, apoi adăugă :

— Am de făcut o rugăminte excelenţei-voastre, aceea ca numele meu să nu apară pe această listă.

— Înțeleg, spuse ministrul, redevenit dintr-o dată cît mai serios. Dorești Crucea Legiunii de Onoare, adevărul e însă că, după atîtea nebunii, n-o pot cere pentru dumneata. Ești mai tînăr prin caracter decît prin vîrstă. Întreabă-l pe Desbacs ce mult ne uimeau depeșele dumitale telegrafice, venite una după alta, și pe urmă scrisorile dumitale.

— Pentru că înțeleg toate acestea, rog pe excelența-voastră să nu se gîndească la mine pentru Cruce, și cu atît mai puțin pentru gratificație.

— Ia seama, domnule, spuse foarte mînios ministrul, sînt gata să-ți fac pe plac! Drace, poftim un toc, pune lîngă numele dumitale orice vrei!

Lucien scrise alături de numele său: „*Nici Crucea, nici gratificație, alegere pierdută*", apoi șterse totul. În josul listei scrise:

Domnul Coffe . . . . . 2.500 franci"

— Ia seama! spuse ministrul, citind cele scrise de Lucien. Duc hîrtia asta la castel. Ar fi de prisos ca, după aceea, tatăl dumitale să-mi mai vorbească în chestia aceasta.

— Înaltele ocupații ale excelenței-voastre o împiedică să-și aducă aminte de convorbirea de la Operă. Mi-am exprimat atunci dorința cea mai precisă ca tatăl meu să nu se mai preocupe de cariera mea politică.

— Ei bine, explică-i amicului meu, domnul Leuwen, cum s-a petrecut chestia cu gratificația! Erai propus pentru opt mii de franci, iar dumneata ai șters cifra. Adio, domnule!

De îndată ce trăsura excelenței-sale părăsi palatul ministerului, doamna contesă de Vaize trimise să-l cheme pe Lucien.

„Drace, își spuse Lucien zărind-o, e foarte frumușică astăzi! N-are de loc aerul timid, și ochii îi sînt aprinși, ce înseamnă schimbarea asta?"

— Vă arătați supărat pe noi de cînd v-ați întors. Așteptam un prilej ca să putem vorbi mai pe-ndelete. Pot să vă asigur că nimeni în tot ministerul n-a luat cu mai multă statornicie apărarea depeșelor dumneavoastră te-

legrafice. M-am opus cu cel mai mare curaj să fie criticate înaintea mea, la masă. Oricum, o lume întreagă se poate înşela, dar am o veste bună. Inamicii dumneavoastră, prin urmare, v-ar putea calomnia în legătură cu misiunea dumneavoastră, ştiu bine că n-aveţi interese băneşti, însă trebuie să închidem, în chestia aceasta, gura duşmanilor, de aceea, azi-dimineaţă, am obţinut de la soţul meu să fiţi propus regelui pentru o gratificaţie de opt mii de franci; voiam zece mii, dar domnul de Vaize mi-a obiectat că suma aceasta e rezervată succeselor mari, în timp ce scrisorile primite ieri de la domnul de Séranville şi de la domnul Rollet, primarul oraşului Caen, vă pun într-o lumină îngrozitoare. Am opus acestor scrisori alegerea tatălui dumneavoastră, şi pînă la urmă am reuşit, chiar acum domnul de Vaize a dispus transcrierea listei unde figuraţi la coadă cu patru mii de franci, iar acum numele dumneavoastră e al patrulea, cu opt mii de franci.

Spuse toate acestea mai pe larg, prin urmare cu mai multă măsură şi rezervă feminină, dar şi cu o mai vădită mărturie de bunătate şi de simpatie decît ne-a îngăduit nouă spaţiul.

Lucien se arătă foarte simţitor, de mai bine de cincisprezece zile nu mai văzuse obrazul nici unui prieten. Începea să se deprindă cu convenţiunile sociale; era şi timpul, la vîrsta de 26 de ani. „Ar trebui să fac curte acestei femei timide. Măririle plictisind-o şi apăsînd-o, aş fi o consolare pentru ea. Biroul meu nu-i decît la cincizeci de paşi de camera ei."

Lucien îi povesti cum şi-a şters numele de pe listă.

— Doamne, exclamă, sînteţi supărat? Veţi fi decorat cu întîiul prilej, vă făgăduiesc!

Ceea ce voia să zică: „Vreţi să ne părăsiţi?"

Accentul acestor cuvinte îl mişcă adînc pe Lucien şi fu cît pe-aci să-i sărute mîna. Doamna de Vaize era foarte mişcată, iar el, plin de recunoştinţă. Cum Lucien nu întîmpinase în timpul misiunii lui decît ură, se simţea emoţionat de înfăţişarea ei blîndă şi atît de prietenoasă. „Dacă m-aş ataşa de ea, ar trebui să sufăr atîtea dineuri plicticoase, şi cu mutra soţului de cealaltă parte a mesei, şi adesea şi pe mişelul acela de Desbacs, vărul

ei!" Nu-i trebui decît o jumătate de secundă ca să se gîndească la toate astea.

— Mi-am șters numele, răspunse Lucien, dar fiindcă binevoiți a vă interesa de viitorul meu, vă voi mărturisi adevăratul motiv al refuzului meu. Listele astea de gratificații ar putea fi tipărite cîndva. S-ar putea să confere atunci o celebritate supărătoare, și sînt prea tînăr ca să mă expun acestei primejdii, iar cei opt mii de franci nu mă ispitesc.

— O, Doamne, spuse doamna de Vaize, înspăimîntată, sînteți ca domnul Crapart! Credeți că republica e atît de iminentă?

Chipul doamnei de Vaize nemaiexprimînd decît teama și bănuiala, Lucien descifră într-însul o uscăciune sufletească desăvîrșită.

„Teama, gîndi Lucien, a făcut-o să-și uite pornirea de simpatie și de prietenie. Privilegiile se cumpără scump în veacul nostru, și Gauthier avea dreptate cînd îi era milă de omul care se cheamă prinț. «Încredințez părerea asta a mea unui număr mic de persoane, adăuga Gauthier, ca să nu fiu bănuit de cea mai banală invidie.» Iată ce mai spunea: «În 1834, titlul de principe sau de duce, la un bărbat mai tînăr decît veacul, comportă oarecare demență. Din pricina numelui său, bietul om se teme și se crede obligat la mai multă fericire decît altul.» Această biată femeiușcă ar fi mai fericită să se cheme doamna Le Roux... Ideea primejdiei, dimpotrivă, dădea un acces de fermecător curaj doamnei de Chasteller!... În seara cînd i-am spus: «M-aș bate în duel pentru dumneavoastră!» cum m-a mai privit!... Iar eu ce fac la Paris? De ce să nu mă reped la Nancy? I-aș cere iertare în genunchi că m-am mîniat din pricină că-mi ascunsese ceva. Ce mărturisire penibilă, unui tînăr pe care poate-l iubea! Și la ce bun? Nu-i propusesem niciodată să ne legăm existența socială."

— Sînteți supărat? spuse doamna de Vaize cu un accent de timiditate.

Sunetul vocii ei îl trezi pe Lucien. „Nu-i mai e frică, își spuse. Doamne, cred că am tăcut cel puțin un minut!"

— E mult de cînd sînt absent?

— Cel puțin trei minute, spuse doamna de Vaize cu

multă bunătate, dar subliniind, în chiar bunătatea asta, nuanța de dojană a unei soții de ministru puternic, neobișnuită cu asemenea lipsă de atenție, mai cu seamă între patru ochi.

— Pentru că sînt cît pe-aci să nutresc pentru dumneavoastră, doamnă, un sentiment pentru care mă mustram.

După această mică ticăloșie, Lucien nu mai avea nimic de spus doamnei de Vaize. Adăugă cîteva cuvinte, o lăsă aprinsă la față și se grăbi să se închidă în birou. „Uit că trăiesc, își spuse. Prostiile astea pe care le fac din ambiție mă distrag de la singurul lucru cu adevărat real pentru mine. E stupid să-mi jertfesc inima ambiției fără să fiu totuși ambițios... Nu sînt nici ridicol. Am vrut să mă arăt recunoscător față de tatăl meu. Dar destul... Vor crede că sînt supărat pentru că nu m-au avansat ori pentru că nu m-au decorat. Dușmanii mei din minister vor spune poate că m-am dus să-mi văd prietenii republicani din Nancy. După ce am pus în mișcare telegraful, se va pune și el în mișcare împotriva mea... De ce să mă ating de această mașină diabolică?" își spuse Lucien aproape rîzînd.

După hotărîrea de a face o călătorie la Nancy, Lucien se simți alt om. „Trebuie să-l aștept pe tatăl meu, care se întoarce zilele astea, sînt dator să-l aștept, și mă bucur să-i aflu părerea despre purtarea mea la Caen, care e atît de criticată în minister."

Seara, din dorința de a nu părea supărat, se arătă foarte strălucitor la doamna Grandet. În salonașul oval, în mijlocul unui număr de treizeci de persoane poate, în centrul conversației și făcu să amuțească, timp de cel puțin douăzeci de minute, orice convorbire particulară.

Succesul acesta o electriză pe doamna Grandet. „Cu două sau trei momente ca acestea în fiecare seară, salonul meu va fi, în curînd, cel dintîi din Paris!" Pe cînd treceau spre biliard, ea se nimeri aproape de Lucien și despărțită de restul societății. Bărbații fiind ocupați să-și aleagă atacurile, rămase singură lîngă Lucien.

— Ce făceai seara în timpul acestei raite în provincie?

— Mă gîndeam la o tînără femeie din Paris pentru care nutresc o mare pasiune.

Era întîiul cuvînt de felul acesta pe care i-l spusese vreodată doamnei Grandet, şi venea la vreme. Ea se bucură timp de cel puţin cinci minute de acest cuvînt, înainte de a se gîndi la rolul ce şi-l impusese în lume.

Ambiţia reacţionă însă puternic şi, fără să fie nevoie să-şi poruncească, îl privi furioasă pe Lucien. Cuvintele de dragoste nu-l costau nimic pe Lucien, căci era doldora de ele din clipa în care se hotărîse să plece la Nancy.

În tot timpul serii, Lucien se purtă cît se poate de duios cu doamna Grandet.

CAPITOLUL LXVI

Domnul Leuwen se întoarse foarte vesel de alegerea sa în departamentul Aveyron.

— Aerul e cald, prepeliţele-s excelente, nespus de gustoase, iar oamenii, hazlii ! Unul dintre onorabilii mei sprijinitori m-a însărcinat să-i trimit patru perechi de cizme bine confecţionate. Trebuie să mă apuc să studiez talentele cizmarilor parizieni, trebuie o *lucrătură* elegantă, căreia să nu-i lipsească soliditatea. Cînd voi găsi acest cizmar desăvîrşit, îi voi remite cizma veche, pe care domnul de Malpas a binevoit să mi-o încredinţeze. Mai e şi ramificarea şoselei principale, ramificare pe care trebuie s-o prelungesc pe o distanţă de o poştă şi jumătate, ca să treacă pînă la casa de vară a domnului Castanet, şi am jurat s-o obţin de la ministrul de interne, în total cincizeci şi trei de comisioane, în afară de cele făgăduite epistolar.

Domnul Leuwen povesti mai departe doamnei Leuwen şi fiului său mijloacele dibace prin care obţinuse o majoritate triumfală de şapte voturi.

— În sfîrşit, nu m-am plictisit o clipă în departament, şi dacă aş fi fost împreună cu soţia mea, aş fi

fost complet fericit. De ani de zile nu mai vorbisem atîta și cu atîția oameni plicticoși. Așa că sînt sătul de plictis oficial și de banalitățile care se spun și se aud cu privire la guvern. Nici unul dintre prostănacii aceia centriști, care repetă pe nemistuite frazele lui cutare sau cutăricâ, nu-mi poate plăti în bani afaniseala cumplită pe care mi-o dădea prezența lui. Cînd mă despart de asemenea oameni, mă simt stupid o oră, două, mă plictisesc pe mine însumi.

— Dacă ar fi mai ticăloși, sau măcar fanatici, spuse doamna Leuwen, n-ar fi atît de plicticoși.

— Acum povestește-mi aventurile tale de la Champagnié și de la Caen, spuse domnul Leuwen fiului său.

- Vreți o poveste lungă sau scurtă ?

- Lungă, răspunse doamna Leuwen, m-a distrat grozav, o voi asculta cu plăcere și a doua oară. Sînt curioasă, spuse soțului ei, care-ți va fi părerea.

— Ei bine, zise domnul Leuwen cu un aer de resemnare amuzată, e ora zece și trei sferturi ; să mi se pregătească punciul, și te ascult.

Doamna Leuwen făcu un semn valetului, care închise ușa.

Lucien termină în cinci minute cu mizeriile de la Blois și cu alegerile de la Champagnié.

— La Caen aș fi avut nevoie de sfaturile dumitale. Și povesti pe-ndelete toate cele povestite de noi cititorilor.

Către mijlocul povestirii, domnul Leuwen începu să pună întrebări.

— Mai multe amănunte, mai multe amănunte, spunea fiului său ; nu există originalitate și adevăr decît în amănunte.

— Și iată cum te-a tratat ministrul la întoarcerea ta ! spuse domnul Leuwen la ora douăsprezece și jumătate noaptea.

Părea foarte întărîtat.

— Am acționat bine său rău ? întrebă Lucien. Spun drept că nu știu. Pe cîmpul de luptă, în vîltoarea acțiunii, credeam că am dreptate, dar aici găsesc nenumărate motive de îndoială.

— Eu, una, n-am nici unul, spuse doamna Leuwen. Te-ai purtat așa cum s-ar fi purtat un viteaz între viteji. La patruzeci de ani te-ai fi purtat mai prudent cu scriitorașul acela de prefect, deoarece ura oamenilor de litere e tot atît de primejdioasă ca și ura preoților, n-ai fi fost atît de iute și de îndrăzneț în demersurile tale pe lîngă domnii Disjonval și Le Canu etc., etc.

Doamna Leuwen cerea parcă aprobarea domnului Leuwen, care nu spunea nimic, și avea aerul să pledeze în favoarea fiului ei.

— Mă voi revolta împotriva avocatului meu, spuse Lucien. Dar ce-a fost a fost, și nu-mi pasă de acel Brid'oison din strada Grenelle [1]. Orgoliul meu însă se află în stare de alarmă : ce părere trebuie să am de mine însumi ? Prezint oarecare valoare ? Iată ceea ce te întreb, spuse tatălui său. Nu te întreb dacă mi-ești prieten și ce vei spune despre mine în lume. Poate că am falsificat faptele în favoarea mea, povestindu-vi-le, și în cazul ăsta măsurile pe care le-am luat potrivit acelor fapte ar fi justificate fără știrea mea. Vă asigur că domnul Coffe nu e un om plictisitor.

— Îmi face impresia unui om rău.

— Mamă, te înșeli. E numai un om descurajat. Dacă ar avea patru sute de franci venit, s-ar retrage pe stîncile lui de la Sainte-Baume, la cîteva poște de Marsilia.

— De ce nu se călugărește ?

— Nu crede în existența lui Dumnezeu, sau dacă există, crede că e rău.

— Nu-i un raționament tocmai prost, spuse domnul Leuwen.

— Dar e cu atît mai rău, spuse doamna Leuwen, și-mi întărește repulsia față de dînsul :

— Sînt un om stîngaci, spuse Lucien, căci voiam ca tatăl meu să accepte să asculte istoria campaniei mele povestită de fidelul meu aghiotant, care n-a fost de părerea mea. Și nu voi obține niciodată a doua ședință

[1] Lucien îl compară pe ministrul său cu Brid'oison din *Nunta lui Figaro* de Beaumarchais, tipul judecătorului prost, bîlbîit și ridicol.

de la tatăl meu dacă nu o ceri o dată cu mine, spuse, întorcîndu-se către mama sa.

— Nicidecum, mă interesează! Mă întorc cu gîndul la laurii cuceriți la Aveyron, unde am obținut cinci voturi legitimiste, dintre care două măcar se cred hărăzite iadului, pentru că au prestat jurămînt, dar m-am legat că voi vorbi împotriva acestui jurămînt, și așa voi și face, fiindcă le-a fost smuls hoțește.

— Ei, dragul meu, de aceasta mă și tem, spuse doamna Leuwen. Și pieptul dumitale?

— Mă voi jertfi pentru patrie și pentru cei doi legitimiști ai mei, cărora regele, la cererea mea, le-a poruncit să presteze jurămînt și să mă voteze. Invită-l mîine seară pe Coffe al dumitale la masă. Sîntem singuri? își întrebă soția.

Erau pe jumătate angajați la doamna de Thémines.

— Vom lua masa numai noi trei și domnul Coffe. Dacă e de felul lui plicticos, cum mă tem, va fi mai puțin plicticos la masă. Ușa va fi închisă și ne va servi Anselme.

Lucien îl aduse pe Coffe cu oarecare greutate.

— Vei vedea un meniu de patruzeci de franci la Baleine, la restaurantul „Rocher de Cancale", ba nici chiar la prețul acesta Baleine n-ar fi sigur de reușită.

— Fie pentru dineul de patruzeci de franci, cam la atîta se urcă pensiunea mea lunară.

Prin răceala și simplitatea povestirii lui, Coffe îl cuceri pe domnul Leuwen.

— A, îți mulțumesc foarte mult, domnule, că nu ești gascon! îi spuse deputatul de Aveyron. Mi-e lehamite de oamenii mereu siguri de succesul lor de mîine, chit că-ți răspund a doua zi cu umilință, cînd le reproșezi neizbînda.

Domnul Leuwen îi puse multe întrebări lui Coffe. Doamna Leuwen rămase încîntată de a treia ediție a isprăvilor vitejești ale fiului ei. La 9 seara, cînd Coffe voia să se retragă, domnul Leuwen stărui să-l conducă în loja lui la Operă.

Înainte de despărțire, domnul Leuwen îi spuse:

— Îmi pare rău că ești la minister. Ți-aș fi oferit un loc de patru mii de franci la mine. De la moartea bietului Van Peters, nu muncesc destul. Iar de cînd cu purtarea prostească a contelui de Vaize față de acest erou, simt că-mi vine cheful să fac timp de-o lună și jumătate un fel de semiopoziție. Nu prea cred să reușesc, reputația mea de om de spirit îmi va zburli colegii, și nu pot izbuti fără să am o echipă de cincisprezece sau douăzeci de deputați... E drept că, pe de altă parte, opiniile mele nu vor intra în conflict cu ale lor... Oricîte prostii ar dori, voi gîndi ca dînșii și voi spune la fel... Dar, drace, domnule de Vaize, îmi vei plăti prostia dumitale față de acest tînăr erou! Ar fi nedemn de mine să mă răzbun în calitate de bancher al dumitale... Orice răzbunare îl costă pe cel ce se răzbună, adăugă domnul Leuwen vorbindu-și tare, dar ca bancher nu pot sacrifica nimic în materie de cinste. Așadar, afaceri frumoase, la nevoie, ca și cum am fi amici intimi...

Căzu pe gînduri. Lucien, care găsea ședința politică prea lungă, o zări pe domnișoara Raymonde în loja a cincea și dispăru.

— La arme! spuse deodată domnul Leuwen lui Coffe, trezindu-se din visare. E timpul să pornim la luptă!

— N-am noțiunea timpului, spuse Coffe cu răceală. Fiul dumneavoastră m-a scos din închisoare. Nu rezistă la vanitatea de-a adăuga: În falimentul meu, mi-am pus și ceasornicul în bilanț.

— Foarte onest, foarte onest, scumpul meu Coffe! răspunse domnul Leuwen cu un aer distrat. Adăugă apoi, cu multă seriozitate: Pot conta pe o tăcere permanentă? Te rog să nu rostești niciodată numele meu, nici pe al fiului meu.

— Așa și obișnuiesc, vă promit.

— Fă-mi cinstea să vii mîine seară la mine la masă. Dacă e lume, voi porunci să ne servească în camera mea, dar vom fi numai în trei, fiul meu și dumneata, domnule. Judecata dumitale înțeleaptă și hotărîtă îmi place mult, și doresc foarte mult să mă exceptezi de la mizantropia dumitale, dacă într-adevăr ești mizantrop.

— Da, domnule, din prea multă dragoste de oameni.

După două săptămîni, schimbarea ce se petrecuse în persoana domnului Leuwen uimea pe prietenii săi. Aduna, de obicei, în jurul lui treizeci-patruzeci de deputaţi nou aleşi, dintre cei mai proşti.

Şi, ceea ce era de necrezut, nu-i zeflemisea niciodată. Unul dintre diplomaţi, prieten cu Leuwen, se arătă foarte îngrijorat : „Nu mai e obraznic cu proştii, vorbeşte cu ei serios, îşi schimbă caracterul ; îl vom pierde".

Domnul Leuwen se ducea cu asiduitate la domnul de Vaize în zilele cînd ministrul primea deputaţii. Înfăţişîndu-se vreo trei-patru afaceri telegrafice, sluji de minune interesele ministrului.

În sfîrşit, am venit de hac acestui caracter de fier, l-am biruit ! spunea domnul de Vaize, frecîndu-şi mîinile. Nu-mi trebuie decît îndrăzneală ; nu i-am făcut feciorul locotenent, şi iată-l la picioarele mele.

Ca rezultat al acestui strașnic raţionament, ministrul luă un uşor aer de superioritate faţă de domnul Leuwen, care băgă numaidecît de seamă şi-l gustă cu deliciu. Deoarece domnul de Vaize nu-şi recruta cercul de prieteni din oamenii de duh, şi pe bună dreptate, nu află de uimirea pricinuită de schimbarea obiceiurilor domnului Leuwen printre oamenii activi şi şireţi care se procopsesc mulţumită guvernului în funcţiune.

Pe aceşti oameni de spirit care luau de obicei masa de seară la el nu-i mai pofti, le oferi un dineu sau două la restaurant, nu mai pofti nici femei, dar avea în fiecare zi cinci-şase deputaţi la cină. Doamna Leuwen nu-şi mai venea în fire auzindu-l cum spunea lucruri ciudate, ca :

— Dineul acesta, pe care vă rog să-l acceptaţi ori de cîte ori nu veţi fi invitaţi de către miniştri sau la rege, ar costa mai bine de douăzeci de franci de persoană la cel mai bun restaurant. De pildă, iată un calcan...

Urma povestea cu calcanul, preţul lui de cost (pe care-l născocea, nefiind la curent cu lucruri de felul acesta).

— Lunea trecută, același calcan, adăugă domnul Leuwen, dar nu, ăsta se zbătea în Canalul Mîncării, un alt calcan de aceeași greutate și prospețime ar fi costat cu zece franci mai puțin.

Cînd debita asemenea lucruri frumoase, se ferea să privească în ochii soției lui.

Domnul Leuwen căuta, și cu multă pricepere, să nu obosească atenția deputaților săi. Mai întotdeauna le împărtășea reflecții ca aceea asupra calcanului, sau cînd povestea anecdote, vorbea de birjarii care, la miezul nopții, atrăgeau la țară pe imprudenții ce riscau să plece la ora aceea, necunoscînd străzile Parisului.

Uimirea doamnei Leuwen era de nedescris, dar nu îndrăznea să-și întrebe soțul. Răspunsul ar fi fost o glumă.

Domnul Leuwen rezerva toată forța intelectuală a deputaților săi pentru această idee grea, pe care le-o prezenta ca pe o concluzie trasă dintr-o mie de fapte deosebite, sau pe care uneori îndrăznea să le-o înfățișeze direct :

— Unirea face puterea. Dacă principiul acesta e pretutindeni adevărat, cu atît este mai valabil în adunările deliberante. Nu există excepții decît în cazul unui Mirabeau. Dar cine-i ca Mirabeau ? *Eu, unul,* nu ! Vom deveni însă o forță dacă nici unul dintre noi nu ține cu îndărătnicie la felul lui de-a vedea. Sîntem douăzeci de prieteni. Ei bine ! Trebuie ca fiecare din noi să gîndească întocmai ca majoritatea, care se compune din unsprezece. Dacă mîine se va pune în discuție un articol de lege la Cameră, ei bine ! după masa de seară, aici, între noi, să-l luăm în discuție. Cît despre mine, n-am asupra dumneavoastră decît avantajul că studiez sforăriile parizience de patruzeci și cinci de ani. Voi jertfi totdeauna părerea mea majorității amicilor mei, căci, în definitiv, patru ochi văd mai bine decît doi. Vom pune în discuție părerea pe care trebuie s-o avem mîine : dacă sîntem douăzeci, așa cum nădăjduiesc, și dacă unsprezece se declară pentru *da* trebuie neapărat cu ceilalți nouă să spună *da,* chiar dacă ar fi legați cu patimă de *nu.* Ăsta-i secretul puterii noastre. Dacă vom ajunge vreodată să strîngem treizeci de voturi sigure în toate problemele, miniștrii nu vă vor mai putea re-

fuza nici un serviciu. Vom face un mic memorandum de lucrul pe care fiecare dintre noi îl dorește mai mult pentru familia lui, vorbește de lucrurile ce se pot face. Cînd fiecare dintre noi va fi obținut, prin intimidarea ministrului, un hatîr cam de aceeași valoare, vom trece la o a doua listă. Ce spuneți, domnilor, de acest plan de campanie legislativă ?

Domnul Leuwen alesese douăzeci de deputați dintre cei mai lipsiți de amici și de relații, cei mai speriați de șederea lor la Paris, cei mai grei la minte, ca să le explice această teorie și să-i invite seara la masă. Erau mai toți din miazăzi, din Auvergne, sau de pe linia Perpignan-Bordeaux. Nu făcea excepție decît domnul M..., din Nancy, care-i fusese prezentat de fiul său.

Marea grijă a domnului Leuwen era să nu-i jignească nu amorul lor propriu ; deși ceda în toate și pretutindeni, nu izbutea totdeauna. Avea un zîmbet batjocoritor în colțul gurii, care-i intimida, iar vreo doi-trei socoteau că-și bate joc de ei și evitară mesele lui. Îi înlocui cît se poate de bine cu deputați din cei cu cîte trei fii și patru fiice, care au pretenția să-și plaseze bine și feciorii, și ginerii.

Cam la o lună după deschiderea sesiunii și după vreo douăzeci de dineuri, socoti că trupa sa e destul de exercitată ca s-o bage în foc.

Într-o zi, după o masă excelentă, îi pofti într-o cameră aparte și-i puse să voteze cu gravitate într-o problemă măruntă, ce avea să fie discutată a doua zi. Cu toată ostenceala pe care și-o dăduse, ce e drept, cît se poate de indirect și cu multă prudență, ca să-i facă pe deputații săi să înțeleagă despre ce-i vorba, din nouăsprezece, doisprezece votară în favoarea laturii absurde a problemei. Domnul Leuwen le făgăduise dinainte să vorbească în favoarea opiniei majorității. În fața acestei absurdități, încercă o slăbiciune omenească : aceea de a dori să lumineze majoritatea prin explicații, ce ținură un ceas și jumătate. Fu respins cu pierderi, deputații făcînd caz de conștiință. A doua zi, plin de îndrăzneală, cu prilejul debutului său parlamentar, susținu o prostie cu ochi și cu sprîncene. Fu luat peste picior de toate gazetele,

aproape fără excepție, dar mica lui trupă îi păstră infinită recunoștință.

Mai tăiem din amănunte, infinite și ele, despre cîte griji îl costa conștiința turmei lui de credincioși din Périgord, Auvergne etc. De teamă să nu-i cîștige alții, îi însoțea uneori în căutarea unei camere mobilate, sau la tîrguirea unei perechi de pantaloni de gata, pe care-i vindeau unii croitori prin pasaje. Dacă ar fi îndrăznit, i-ar fi găzduit la el, așa după cum îi și hrănea oarecum.

Cu grijile astea de fiecare zi, dar care, prin noutatea lor deosebită, îl distrau, ajunse iute la douăzeci și nouă de voturi. Atunci domnul Leuwen se hotărî să nu mai invite niciodată vreun alt deputat, și mai în fiecare zi de ședință își aducea de la Cameră berlina înțesată. Un jurnalist, prieten cu domnul Leuwen, se prefăcu a-l ataca și, dînd în vileag existența *Legiunii din miazăzi*, în număr de douăzeci și nouă de voturi, puse întrebarea : „Manifestul plătește oare această nouă adunare Piet ?“

Cînd Legiunea din miazăzi avu cel de-al doilea prilej să se manifesteze — *să-și reveleze existența*, cum le spunea domnul Leuwen — în ajun, după cină, domnul Leuwen îi puse să delibereze : credincioase instinctului lor, din douăzeci și nouă de voturi prezente, nouăsprezece se declarară de partea absurdă a problemei. A doua zi domnul Leuwen se urcă la tribună, și partida absurdă triumfă în Cameră cu o majoritate de opt voturi. În ziua următoare, noi diatribe împotriva *Legiunii din miazăzi*.

În zadar îi îndemna de o lună domnul Leuwen să ia cuvîntul, nici unul nu încerca și, la drept vorbind, nici nu puteau. Domnul Leuwen, avînd amici la Finanțe, împărți printre credincioșii săi, douăzeci și opt la număr, o dirigență poștală într-un sat din Languedoc și două debite de tutun.

Trei zile după aceea, încercă să nu mai supună deliberării, chipurile din lipsă de timp, o chestiune la care ținea grozav de mult un ministru. Ministrul apare la Cameră în uniformă de gală, radios și sigur de succes, strînge mîna celor mai de seamă prieteni ai săi, îi primește pe ceilalți la locul său și, întorcîndu-se către băn-

cile sale credincioase, le mîngîie cu privirea. Raportorul apare și încheie în favoarea ministrului.

Urmează un centrist furibund și-l sprijină pe raportor. Camera, plictisindu-se, era cît pe-aci să aprobe raportul cu o puternică majoritate. Deputații amici ai domnului Leuwen îl privesc cum stă la locul lui, foarte aproape de banca ministerială, neștiind ce părere să adopte.

Domnul Leuwen se suie la tribună, fără nici o părere; în ciuda vocii sale slabe, e ascultat în tăcere, ca la biserică. Ce e drept, de la începutul cuvîntării nimeri vreo trei-patru împunsături fine și răutăcioase. Întîia stîrni surîsul unui număr de cincisprezece sau douăzeci de deputați de pe lîngă tribună, cea de a doua smulse rîsete și un murmur de plăcere, care trezi Camera. La a treia, într-adevăr, foarte răutăcioasă, deputații începură să rîdă în hohote.

Ministrul interesat ceru cuvîntul și vorbi fără succes.

Domnul conte de Vaize, deprins să i se dea ascultare în Cameră, sări în ajutorul colegului său. Era tocmai ce dorea domnul Leuwen nespus de mult de două luni; se duse să-l roage călduros pe un coleg să-i cedeze rîndul. Deoarece ministrul conte de Vaize răspunsese destul de bine la una din glumele domnului Leuwen, acesta ceru cuvîntul în chestie personală. Prezidentul i-l refuză. Domnul Leuwen protestează, și Camera îi acordă cuvîntul în locul unui alt deputat, care-și cedează rîndul.

Al doilea discurs al domnului Leuwen, în care-și dete curs liber răutății, găsind împotriva domnului de Vaize săgeți cu atît mai dureroase cu cît erau mai neatacabile în formă, fu un adevărat triumf. De opt sau zece ori Camera izbucni în rîs, iar de trei-patru ori, în strigăte de „bravo". Deși vocea domnului Leuwen era aproape stinsă, s-ar fi auzit în incintă și bîzîitul unei muște în timp ce vorbea. A fost un succes ca acela pe care amabilul Andrieux [1] le obținea odinioară în ședințele publice ale Academiei.

Domnul de Vaize se agita pe banca sa, făcînd rînd pe rînd semne bancherilor bogați, membri ai Camerei și

[1] *Andrieux, François-Guillaume-Jean Stanislas* (1759—1833), poet dramatic francez; secretar pe viață al Academiei franceze.

amici de ai domnului Leuwen. Furios, vorbi colegilor lui de duel.

— Să provoci la duel o voce ca asta ! îi spuse ministrul de război. Dacă l-ai ucide pe bătrînel, crima ar fi atît de revoltătoare, încît ar cădea asupra întregului guvern.

Succesul domnului Leuwen întrecu orice aşteptare. Discursul său era uşurarea unei inimi rănite, ce se stăpînise vreme de două luni şi care se supusese plictiselii celei mai crunte ca să-şi ducă la capăt răzbunarea. Dacă se poate numi aşa o diatribă răutăcioasă, picantă, fermecătoare, dar fără nici o greutate, discursul său marcă şedinţa cea mai plăcută din cursul sesiunii.

Nu se mai dădu ascultare nimănui după ce coborî el de la tribună.

Era abia ora patru şi jumătate ; după o clipă de conversaţie, toţi deputaţii ieşiră, lăsîndu-l pe preşedinte singur, cu greoiul deputat centrist care încerca să combată cu argumente strălucita improvizaţie a domnului Leuwen. Acesta se duse să se culce, fiind grozav de obosit.

Pe seară, către ora 9, prinse din nou puteri, cînd începu să primească. Complimentele plouau ; veneau să-l felicite şi să-i strîngă mîna deputaţi cu care nu vorbise niciodată.

— Mîine, dacă-mi daţi cuvîntul, le spunea, dau proiectul la fund...

— Vrei să te ucizi, scumpul meu, repeta doamna Leuwen, foarte îngrijorată.

Ziariştilor care veniră în aceeaşi seară să-i ceară discursul, domnul Leuwen le arătă o carte de joc, pe care scrisese cinci idei de dezvoltat. Cînd văzură că discursul era, într-adevăr, o improvizaţie, admiraţia lor nu mai cunoscu margini. Rostiră cu seriozitate numele lui Mirabeau.

Domnul Leuwen răspunse spiritual şi fermecător acestui limbaj, pretinzînd că i se pare jignitor.

— Vorbiţi în continuare ca la Cameră, exclamă un ziarist, om de duh, şi, pe legea mea ! nu veţi vorbi în deşert, am memorie bună !

Şi zicînd acestea, începu să însemne, la colţul unei mese, cele adăugate de domnul Leuwen, care, văzînd că i se notează totul pe viu, mai rosti la adresa domnului

de Vaize trei-patru sarcasme ce-i trecuseră prin gînd după ședință.

La ora 10, stenograful *Monitorului* veni să-i aducă domnului Leuwen discursul pentru corectură. „Așa am face pentru generalul Foy [1].“ Cuvîntul acesta îl încîntă pe autor.

„Asta mă dispensează să mai vorbesc mîine“, gîndi și adause la discursul său cîteva fraze de adînc bun-simț, subliniind limpede opinia pe care dorea s-o vadă triumfînd.

Dar și mai nostim lucru era bucuria deputaților din grupul său, care asistară toată seara la triumful lui; își făceau iluzia că luaseră cuvîntul cu toții, îi furnizau argumente de care s-ar fi putut folosi; iar el le admira cu seriozitate.

Peste o lună, fiul dumitale va fi în slujbă, curier călare, spuse unuia la ureche; iar al dumitale, șef de birou la subprefectură, spuse altuia.

A doua zi, dimineață, Lucien se simțea foarte stingherit în biroul lui, la douăzeci de pași de masa la care scria contele de Vaize, furios la culme, desigur. Excelența-sa auzi zgomotul pe care-l făcură, intrînd în gang, cei douăzeci-treizeci de funcționari care veneau să-l felicite pe Lucien și să-i vorbească de talentul tatălui său.

Contele de Vaize își ieșise din fire; deși avea nevoie de el, nu se putu hotărî să-l cheme pe Lucien. Către ora 2, se duse la castel. Imediat ce plecă, tînăra contesă trimise după Lucien.

— A, domnule, vreți așadar să ne distrugeți?! Ministrul și-a ieșit din sărite, n-a închis ochii toată noaptea. Vei fi locotenent, vei avea Crucea Legiunii de Onoare, mai dă-ne însă puțin răgaz!

Contesa de Vaize era foarte palidă. Lucien se purtă cu ea foarte prevenitor, aproape duios, spunîndu-i cuvinte de mîngîiere și asigurînd-o că, într-adevăr, habar n-avea de atacul proiectat de tatăl său.

---

[1] *Foy, Maximilien-Sébastien* (1775—1825), general și om politic francez; membru al Camerei deputaților după Restaurație, unul din cei mai populari oratori liberali ai timpului.

— Vă pot jura, doamnă, că, de o lună și jumătate, tatăl meu nu a stat niciodată serios de vorbă cu mine. De când cu istorisirea păţaniei mele de la Caen, n-am mai vorbit nimic.

— Ah ! Caen, blestemat oraș ! Domnul de Vaize își dă bine seama de faptul c-a greșit față de dumneata. Altfel ar fi trebuit să te răsplătească. Astăzi, însă, spune că nu se mai poate, după o ciocnire atît de dureroasă.

— Doamnă contesă, spuse Lucien cu multă blîndeţe, poate că ochii fiului unui deputat opoziţionist nu mai plac ; dacă demisia mea ar fi pe placul ministrului...

— Vai, domnule, strigă contesa întrerupîndu-l, să nu crezi așa ceva. Soţul meu nu mi-ar ierta niciodată dacă ar ști că am fost atît de nedibace ca să te fac să rosteşti cuvîntul acesta, mîhnitor și pentru el, și pentru mine. Ah, e vorba mai degrabă de o împăcare ! Ah ! orice ar putea spune tatăl dumitale, nu ne părăsi niciodată !

Frumoasa femeie începu să plîngă de-a binelea.

„Orice biruinţă, chiar și cele oratorice, gîndi Lucien, provoacă lacrimi." Lucien alină, de bine, de rău, durerea tinerei contese, disociind însă grijuliu între datoria față de o femeie frumoasă și răspunsul datorat unui bărbat care se purtase atît de rău cu el după înapoierea de la Caen. Nu încăpea îndoială că tînăra femeie îi vorbea din ordinul soţului ei. Lucien încheie, spunînd :

— Tatăl meu e îndrăgostit de politică și își petrece timpul cu o seamă de deputaţi plicticoși, n-a mai vorbit cu mine de o lună și jumătate.

CAPITOLUL LXVIII

După acest succes, domnul Leuwen nu coborî din pat o săptămînă. I-ar fi ajuns o singură zi de odihnă, dar își cunoștea ţara, în care șarlatanismul, alături de merit, este ca un zero la dreapta unei cifre, înzecindu-i valoarea. Domnul Leuwen primi în pat felicitările unui număr de peste o sută de deputaţi. Refuză vreo opt sau zece membri

de-ai Camerei, nu lipsiți de merit, care voiau să se înroleze în Legiunea din miazăzi.

— Sîntem mai mult un grup de prieteni decît o grupare politică... Votați cu noi, secundați-ne în timpul sesiunii, și dacă toana aceasta, care vă onorează, mai ține pînă la anul, amicii mei, obișnuiți să vă vadă împărtășindu-ne vederile, inspirate de convingeri, vă vor pofti spontan la dineurile noastre de băieți buni...

„Trebuie și așa culmea abnegației și a dibăciei ca să conduc douăzeci și opt de gînsaci, gîndea domnul Leuwen, ce-ar fi dacă numărul lor s-ar ridica la patruzeci sau cincizeci. oameni deștepți pe deasupra, dintre care fiecare ar vrea să-mi fie locotenent și chiar, în curînd, să-mi ia locul de căpitan ?"

Noutatea și succesul situației domnului Leuwen constau în faptul că oferea dineurile pe socoteala sa, ceea ce nu se mai petrecuse niciodată cu vreun membru al Camerei. Altădată, domnul Piet dăduse un dineu cu faimă, însă plătea statul.

Două zile după succesul domnului Leuwen, sosi o telegramă din Spania, cu știrea unor apropiate scăderi de bursă. Ministrul șovăi mult înainte de a-și aviza bancherul.

„Ar fi un nou prilej de bucurie pentru el, își spuse domnul de Vaize, văzîndu-mă atît de supărat încît să-mi uit pînă și interesele... dar nu ! M-ar putea trăda oare ? Nu cred."

Îl chemă pe Lucien și, fără a îndrăzni parcă să-l privească în față, îi încredință cele de cuviință pentru tatăl său. Afacerea se încheie ca de obicei, și domnul Leuwen profită de ocazie ca să-i trimită domnului de Vaize, după două zile de la răscumpărarea rentelor, beneficiul de pe urma acestei ultime operații, precum și de pe urma altor trei operații precedente, așa fel încît, cu o diferență de cîteva sute de franci, banca Leuwen nu-i mai rămase cu nimic datoare contelui de Vaize.

Discursurile domnului Leuwen nu-și meritau numele, lipsite fiind de elocvență și de afectația gravității ; erau

o simplă flecăreală de salon, spirituală și vioaie, domnul Leuwen neîmpăcîndu-se cu perifraza parlamentară.

— Stilul nobil m-ar ucide, spunea într-o zi fiului său. Mai întîi, n-aș mai putea improviza, aș fi nevoit să lucrez, dar n-aș lucra în genul literar nici pentru o împărăție ! Nu credeam că-i așa de ușor să ai succes.

Coffe era la mare preț pe lîngă ilustrul deputat, întemeindu-și favoarea pe o mare însușire : „Nu-i gascon." Domnul Leuwen îl întrebuința pentru cercetări. Domnul de Vaize îl destitui pe Coffe din slujbulița lui de două mii de franci anual.

— E un gest de prost-gust ! strigă domnul Leuwen și îi trimise lui Coffe patru mii de franci.

La a doua sa ieșire în oraș, se duse la ministrul de finanțe, pe care-l cunoștea de demult.

— Ia spune, ai de gînd să mă combați ? întrebă ministrul, rîzînd.

— Desigur, afară de cazul că vei îndrepta prostia colegului dumitale, contele de Vaize ; și povesti ministrului pățania omului de merit care era Coffe.

Ministrul, om cu bun-simț și cît se poate de pozitiv, nu puse nici o întrebare cu privire la Coffe.

— Se spune de contele de Vaize că l-a întrebuințat pe fiul dumitale în alegeri, și că domnul Leuwen-fiul a fost atacat de niște răuvoitori la Blois.

— A avut această cinste.

— N-am văzut numele său pe lista celor gratificați în consiliu.

— Fiul meu și-a șters numele și l-a înlocuit cu acela al domnului Coffe, pentru două mii de franci, pare-mi-se, dar bietul domn Coffe nu a avut noroc cu Ministerul de Interne.

— Sărmanul de Vaize are talent și vorbește bine la Cameră, dar e cu totul lipsit de tact. Mare economie a mai făcut, în paguba domnului Coffe.

După o săptămînă, domnul Coffe era numit subșef la Finanțe, cu un apuntament de șase mii de franci anual și cu condiția specială de a nu pune niciodată piciorul în minister.

— Ești mulțumit ? îl întrebă ministrul pe domnul Leuwen la Cameră.

— Da, de dumneata.

După două săptămîni, într-o discuție în care ministrul de interne repurtase un mare succes, înainte de a începe votarea, deputații vorbeau între ei, și în jurul domnului Leuwen se auzea de pretutindeni :

— Majoritate de optzeci sau o sută de voturi !

Domnul Leuwen se urcă la tribună și începu prin a vorbi de vîrsta sa și de vocea lui slabă. Îndată domni tăcerea cea mai adîncă.

Domnul Leuwen rosti un discurs de zece minute, strîns, argumentat, după care, timp de cinci minute, zeflemisi argumentele contelui de Vaize, iar Camera, atît de tăcută, mormăi de plăcere de cinci-șase ori.

— La vot ! La vot ! strigară trei-patru centriști imbecili, zeloși lătrători, întrerupîndu-l pe domnul Leuwen.

— Ei bine, da, la vot, domnilor care mă întrerupeți ! Vă desfid și cobor de la tribună, ca să vă las timp să votați. La vot, domnilor ! strigă cu vocea sa puțintică, trecînd prin fața miniștrilor.

Camera întreagă și tribunele izbucniră în rîs.

În zadar invocă președintele pretextul că e prea tîrziu pentru a se trece la vot.

— Nu-i nici ora cinci, strigă domnul Leuwen de la locul său. De altfel, dacă nu vreți să se voteze, cer cuvîntul și mîine. *La vot !*

Președintele fu nevoit să treacă la vot, și ministerul învinse cu o majoritate de *un vot*.

Seara, miniștrii luară masa împreună, ca să-i tragă un perdaf domnului de Vaize. Ministrul de finanțe se însărcină să-l execute. Povesti colegilor săi despre pățania lui Coffe, despre răzvrătirea de la Blois etc., etc. Nu se vorbi, în tot timpul mesei, decît de domnul Leuwen și de fiul său. Ministrul afacerilor externe și domnul de Vaize se împotriviră viguros la orice fel de împăcare. Ceilalți îi luară în rîs, silindu-i să mărturisească tot, afacerea Kortis, cu domnul de Beauséant, alegerea de la Caen, prost finanțată de domnul de Vaize, și pînă la urmă, cu toată mînia lor și în *massimo dispetto* [1], ministrul de război se duse la rege chiar în aceeași seară și obținu două

[1] Spre cea mai mare ciudă (it.).

decrete, unul, prin care Lucien Leuwen era numit locotenent de stat-major, celălalt, prin care i se acorda Crucea Legiunii de Onoare pentru rana primită la Blois în executarea unei misiuni.

La ora 11 se semnară decretele, iar înainte de miezul nopții, decretele fură trimise domnului Leuwen cu un bilet amabil din partea ministrului de finanțe. La ora 1 noaptea, ministrul primea un bilețel de la domnul Leuwen, care-i cerea opt posturi mici, mulțumindu-i cu multă răceală pentru favorurile nemaipomenite acordate fiului său.

A doua zi, la Cameră, ministrul de finanțe îi spuse:

— Scumpe amice, nu trebuie să fii nesățios.

— În cazul acesta, scumpe amice, trebuie să fii rezistent.

Domnul Leuwen se înscrise la cuvînt pentru ziua următoare. În aceeași seară își pofti prietenii la masă.

— Domnilor, le spuse, așezîndu-se la masă, iară o listuță de posturi cerute domnului ministru de finanțe, care-a crezut că-mi închide gura decorîndu-l pe fiul meu, dar dacă mîine, pînă la ora patru, n-avem măcar cinci din slujbele astea ce ni se cuvin, prezentăm la vot douăzeci și nouă de bile negre, pe lîngă alte unsprezece, promise în incintă, ceea ce face patruzeci, iar pe lîngă asta, am să rîd pe socoteala bunului nostru ministru de interne, care, dimpotrivă cu domnul de Beauséant, se opune la cererile noastre. Ce credeți, domnilor?

Și, sub pretext că-și întrebă prietenii asupra problemei în discuție a doua zi, le-o aduse la cunoștință.

La ora 10 seara, se duse la Operă. Îi ceruse fiului său să-și atîrne Crucea de uniforma pe care n-o purta niciodată. La Operă făcu să-i ajungă la urechea ministrului, fără a se descoperi însă, că avea de gînd să vorbească a doua zi și că avea patruzeci de voturi sigure.

La ora 4, la Cameră, cu un sfert de oră înainte de propunerea obiectului la ordinea zilei, ministrul de finanțe îl anunță că-i acordase cinci posturi.

— Cuvîntul excelenței-voastre e garanție de aur pentru mine; dar cei cinci deputați ale căror interese le-am îmbrățișat știu că domnii de Beauséant și de Vaize ne stau

împotrivă și, neîncrezători pînă atunci, ar dori o înștiințare oficială.

— Leuwen, îmi ceri prea mult! spuse ministrul, roșindu-se pînă-n albul ochilor. De Vaize are dreptate, i-ai supăra pe...

— Ei bine, la luptă, spuse Leuwen, și peste un sfert de oră se urcă la tribună.

La vot, ministrul obținu o majoritate de treizeci și șapte de voturi, socotită foarte alarmantă, iar la urmă domnul Leuwen se bucură de cinstea că în Consiliul de Miniștri, prezidat de rege, se deliberă îndelung pe seama lui.

Contele de Beauséant propuse să se recurgă la intimidare.

E un om năbădăios, spuse ministrul de finanțe, mi-a spus-o adesea Van Peters, asociatul său. Uneori are vederile cele mai limpezi, alteori, ca să-și satisfacă un capriciu, și-ar jertfi averea și chiar și pe sine. Dacă-l iritățm, își va ascuți și mai tare verva epigramatică, și din o sută de vorbe proaste, va găsi una bună, care va fi adoptată ca atare de dușmanii regelui.

— Va putea fi lovit în fiul său, spuse contele de Beauséant, acel prostănac grav, care a fost deunăzi înaintat locotenent.

— Nu *a fost*, domnule conte, spuse ministrul de război, ci eu, care, datorită meseriei mele, sînt dator să mă pricep în chestiunile de vitejie, l-am înaintat. Cînd era sublocotenent de lăncieri, a putut fi prea puțin politicos într-o seară, la dumneata acasă, căutîndu-l pe contele de Vaize pentru a-i da raportul în afacerea Kortis, de care s-a achitat foarte bine...

Cum prea puțin politicos, spuse contele, dezmățatul acela?

— *Se* spune prea puțin politicos, zise ministrul de război, apăsînd pe cuvîntul *se*. *Se* adaugă chiar niște amănunte, niște prezentări de demisie, s-a povestit toată scena unor oameni ce-și amintesc bine de ea, continuă vechiul ostaș, ridicînd vocea.

Mi se pare, rosti regele, că sînt locuri și momente unde ar fi mai cuminte să se discute rațional, să nu se facă chestiuni personale și mai ales să nu se ridice vocea.

— Sire, spuse contele de Beauséant, respectul datorit majestății-voastre îmi închide gura, dar oriunde aiurea...

— Excelența-voastră îmi va găsi adresa în *Almanahul regal,* spuse ministrul de război.

Asemenea scene se repetau în consiliu în fiecare lună. Alăturarea celor patru litere, R, E, G, E, își pierduse puterea de talisman în Paris.

O mulțime de prostănaci, numiți în vremea aceea „opoziția dinastică", care se lăsau conduși de cîțiva oameni nehotărîți în privința propriei lor ambiții, care putuseră și nu voiseră să fie miniștrii lui Ludovic-Filip, îi făcură avansuri domnului Leuwen. Acesta rămase adînc uimit.

„Așadar, sînt unii care-mi iau în serios flecăreala parlamentară! Am așadar influență, am cheag! Așa trebuie să fie dacă un mare partid, sau mai bine zis o mare fracțiune din Cameră, îmi propune un tratat de alianță." Întîia dată în viața lui, domnul Leuwen simți încolțindu-i ambiția parlamentară. Lucrul i se păru însă atît de caraghios, încît nici nu îndrăzni să-i vorbească soției sale, căreia, pînă atunci, îi încredința pînă și gîndurile cele mai mărunte.

CAPITOLUL LXIX

Regele îl chemă pe domnul Leuwen fără știrea miniștrilor săi. La primirea acestei comunicări, făcută de domnul de N..., ofițer de ordonanță al regelui, bătrînul bancher se înroși de plăcere. (Împlinise douăzeci de ani la căderea regalității, în 1793.)

Totuși, bărbatului acestuia, îmbătrînit în saloanele Parisului, nu i-a trebuit decît o clipă ca să-și dea seama de tulburarea sa și să și-o stăpînească. Se purtă cu ofițerul de ordonanță cu o răceală care putea fi deopotrivă interpretată ca adînc respect sau ca lipsă desăvîrșită de rîvnă.

Într-adevăr, urcîndu-se în cabrioletă, ofițerul își spunea: „Omul ăsta, atît de inteligent, e oare un iacobin sau un năvod speriat de o strîngere de mînă?"

Privind cum se îndepărta cabrioleta, domnul Leuwen își redobîndi instantaneu sîngele rece.

„Voi juca rolul binecunoscut al lui Samuel Bernard, plimbat de Ludovic al XIV-lea prin grădinile de la Versailles." [1] Gîndul acesta fu de ajuns ca să-i redea domnului Leuwen tot focul tinereții. Nu-și ascunse nicidecum clipita de tulburare pricinuită de mesajul majestății-sale și nici ridicolul ce i-ar fi atras această tulburare dacă ar fi fost *cotat* în foaierul Operei.

Pînă atunci, între rege și domnul Leuwen nu se schimbaseră decît formule de politețe la bal sau la dineu. Luase de două sau de trei ori cina cu regele, îndată după revolta din iulie. Pe atunci ea purta alt nume, iar Leuwen, lucid, își dăduse printre cei dintîi seama de ura pe care o inspira un exemplu atît de primejdios.

Citise atunci, în privirea augustă, cuvintele: „Voi înfricoșa pe proprietari, convingîndu-i că este războiul celor ce n-au nimic împotriva celor ce au ceva".

Ca să nu treacă drept prost, ca cei cîțiva deputați de la țară, invitați o dată cu dînsul, Leuwen făcuse cîteva glume învăluite împotriva acelei idei pe care n-o rostea nimeni.

Leuwen se temuse o clipă că s-ar urmări compromiterea comerțului mărunt din Paris, silindu-l să-și verse sîngele. Neîmpăcîndu-se cu această idee, își dăduse fără șovăire demisia din postul de șef de batalion, pe care-l obținuse prin mijlocirea micilor comercianți, cărora le împrumutase cu oarecare generozitate cîteva mii de franci, de altfel restituite, și nu mai luă masa cu miniștrii, sub cuvînt că-l plictiseau.

Contele de Beauséant, ministru de externe, îi spunea totuși: *„Un om ca dumneata"*, și-l prigonea cu invitațiile

[1] Bancherul *Samuel Bernard*, refuzînd să acorde regelui un mare împrumut, a fost chemat pentru tratative la Marly (nu la Versailles), unde a fost întîmpinat „întîmplător" de rege; flatat de primirea suveranului, Bernard a deschis guvernului un credit nelimitat.

la dineu. Leuwen rezistase însă împotriva unei elocvențe atît de dibace. În 1792 făcuse o campanie sau două, și numele Revoluției Franceze era pentru el ca numele unei femei altădată iubite, dar care se purtase rău. Ceasul nu-i bătuse încă. Întîlnirea dată de rege îi răsturnă toate gîndurile. Se supraveghea cu atît mai mult cu cît nu se simțea stăpîn pe sine.

La castel, domnul Leuwen se purtă ireproșabil, cu un sînge rece desăvîrșit în aparență, străin de orice tulburare și neîncercînd nici un fel de admirație excesivă. Spiritul viclean și ager al primului personaj simți de îndată nuanța și rămase foarte nemulțumit. Încercă în zadar tonul prietenesc, chiar și acela al interesului particular, ca să dea aripi ambiției acestui burghez, dar nu reuși. Să nu jignim însă renumele de șireată finețe al acestui om celebru. Ce putea face fără izbînzi ostășești și în fața unei prese atît de răutăcioase și de spirituale?

Procurorul din Normandia de Jos, care ocupă tronul, începu prin a-i spune lui Leuwen, ca și ministrul său: *„Un om ca dumneata"*, dar găsind că plebeul acesta deștept e înarmat împotriva vorbelor dulci, văzînd că-și pierde vremea în zadar și nevrînd să-i lase lui Leuwen o idee exagerată despre serviciul pe care i-l cerea, nu-i rămase decît să recurgă la bonomie.

Observînd această schimbare de ton la un bărbat atît de dibaci, domnul Leuwen se simți mulțumit de sine, iar acest prim succes al său îi redădu, în sfîrșit, siguranța și încrederea în sine.

„Iată, își spuse, că majestatea-sa renunță la vicleșugurile bourboniene."

Regele îi spunea cu aerul cel mai părintesc, ca și cum, în lucrurile mai însemnate, ar fi fost îndemnat și oarecum strîns de împrejurări:

— Am vrut să te văd, scumpe domn, fără știrea miniștrilor mei, care, mă tem, cu excepția generalului, nu ți-au dat nici dumitale și nici locotenentului Leuwen motive deosebite de mulțumire. Mîine va avea loc, după toate probabilitățile, scrutinul definitiv la legea *** și-ți voi mărturisi, domnule, că mă interesez personal de această lege. Sînt sigur că legea va trece prin vot pe față, nu ești de aceeași părere?

Da, sire.

La scrutin, însă, o voi vedea respinsă cu o majoritate de opt sau zece bile negre, nu-i așa ?

Da, sire.

— Ei bine, fă-mi un serviciu, vorbește contra, dacă socoți că așa cere poziția dumitale, dar dă-mi cele treizeci și cinci de voturi de care dispui. Îți cer eu însumi acest serviciu personal.

— Sire, n-am decît douăzeci și șapte de voturi în momentul acesta, inclusiv votul meu.

— Acele biete căpățîni (regele vorbea de miniștrii săi) s-au speriat, ori, mai bine zis, s-au simțit iritate pentru că ai prezentat o listă de opt posturi neînsemnate nu mai e nevoie să-ți spun că aprob cu anticipație această listă și te rog, cu acest prilej, adaugă ceva și pentru dumneata, domnule, sau pentru locotenentul Leuwen etc., etc.

Din fericire pentru domnul Leuwen, regele mai vorbi cîteva minute în acest sens, încît domnul Leuwen își redobîndi tot sîngele rece.

— Sire, spuse domnul Leuwen, rog pe majestatea-voastră să nu semneze nimic pentru mine, nici pentru amicii mei, și să primească în omagiu cele douăzeci și șapte de voturi ale mele mîine.

— Pe legea mea, ești un om vrednic ! spuse regele, imitînd nu prea rău accentul sincerității, propriu lui Henric al IV-lea.

Era nevoie să-și amintească de numele lui, ca să nu se demaște. Majestatea-sa vorbi o jumătate de oră în acest sens.

— Sire, domnul de Beauséant nu-l va ierta niciodată pe fiul meu. Ministrul a dat poate dovadă de oarecare slăbiciune față de tînărul acesta plin de foc, pe care majestatea-voastră îl numește locotenentul Leuwen. Rog pe majestatea-voastră să nu creadă niciodată nici un cuvînt din rapoartele pe care le va cere domnul de Beauséant despre fiul meu de la poliția sa particulară, sau chiar de la aceea a bunului domn de Vaize, amicul meu.

— *Pe care-l servești cu atîta probitate?*[1] spuse regele, cu ochii strălucitori de șiretenie.

Domnul Leuwen tăcînd, regele repetă întrebarea, mirat că nu i se răspunde.

— Sire, dîndu-vă un răspuns, m-aș teme să nu fiu, ca de obicei, prea sincer.

— Răspunde, domnule, exprimă-ți gîndul, oricare ar fi el.

Interlocutorul vorbea ca un rege.

— Sire, nimeni nu se îndoiește de legăturile directe ale regelui cu cursurile nordului, dar nimeni nu-i vorbește nimic despre asta.

Răspunsul acesta atît de prompt și integru, la porunca sa, păru a-l mira oarecum pe înaltul personaj. Înțelese că domnul Leuwen n-avea nici o favoare de cerut; deoarece nu era deprins să dea și nici să primească ceva gratuit, calculase că cele douăzeci și șapte de voturi aveau să-l coste douăzeci și șapte de mii de franci. „Ar fi un tîrg drept", gîndea încoronatul Barême. Surprinse la domnul Leuwen fizionomia ironică de care-i vorbiseră adesea rapoartele generalului său Rumigny.

— Sire, adăugă domnul Leuwen, mi-am creat o situație în lume nerefuzînd nimic amicilor mei și nerefuzîndu-mi nimic împotriva dușmanilor mei. E un vechi obicei de-al meu și rog fierbinte pe majestatea-voastră să nu-mi ceară să-mi schimb caracterul față de miniștri. Aceștia m-au luat de sus, pînă și bunul domn Bardeaux, care mi-a spus cu gravitate la Cameră, cu privire la cele opt posturi de cîte o mie opt sute de franci anual: *„Scumpe amice, nu fi nesățios."* Făgăduiesc majestății-voastre voturile *mele*, care se ridică la maximum douăzeci și șapte, cu rugămintea fierbinte de a-mi îngădui să-mi bat joc de miniștri.

Lucru de care domnul Leuwen se achită a doua zi cu o vervă și o voioșie minunată. În definitiv, pretinsa lui elocvență nu era decît o trăsătură de caracter, un fel de a fi mai *firesc* decît este îngăduit la Paris.

---

[1] În textul francez, „întrebarea", cum va fi numită intervenția regelui, este urmată de semnul exclamării.

Era încîntat de ideea că-l silise oarecum pe rege să fie aproape sincer cu dînsul.

Legea la care pretindea regele că ţinea fu votată cu o majoritate de treisprezece voturi, inclusiv şase ale miniştrilor.

La proclamarea rezultatului, domnul Leuwen, din banca a doua pe stînga, la trei paşi de miniştri, spuse cu glas tare :

— Ministerul pleacă, călătorie sprîncenată !

Vorba fu repetată instantaneu de toţi deputaţii din băncile apropiate. Găsindu-se singur într-o odaie cu un lacheu, domnul Leuwen se bucura cînd obţinea aprobarea acestuia. Se poate ghici deci cît de simţitor era la succesul acestor cuvinte atît de simple. „Mă serveşte reputaţia", îşi spuse, trecînd în revistă ochii strălucitori care-l fixau.

În primul rînd, toată lumea îşi dădea seama că Leuwen nu se pasiona pentru nici o părere. N-ar fi dat poate îndărăt decît înaintea a două lucruri : vărsarea de sînge şi falimentul.

După trei zile de la votarea acestei legi, cu o majoritate de treisprezece voturi, din care şase ministeriale, domnul Bardeaux, ministrul de finanţe, se apropie la Cameră de domnul Leuwen şi-i spuse cu glasul scăzut şi cu aerul foarte emoţionat al unuia ce se teme de o replică de duh :

— Cele opt slujbe-s acordate.

— Prea bine, scumpul meu Bardeaux, îi spuse, dar eşti dator faţă de dumneata însuţi să nu contrasemnezi aceste favoruri. Lasă-le în seama succesorului dumitale de la Finanţe. Voi aştepta, *monseniore*.

Domnul Leuwen vorbea cît se poate de răspicat, aşa că toţi deputaţii din jur rămaseră uimiţi. Să-ţi baţi joc de un ministru de finanţe, de un om care poate numi un receptor general !

Cu greu însă izbuti să facă plăcut acest succes celor opt membri ai legiunii sale, familiei cărora erau menite cele opt slujbe.

— Peste şase luni veţi avea două slujbe în loc de una, trebuie să ştiţi să faceţi şi jertfe.

— Frumoase mofturi, îi spuse unul din deputaţii săi, mai îndrăzneţi ca ceilalţi.

Ochii domnului Leuwen străluciră, trecîndu-i prin minte două-trei răspunsuri, dar surîse plăcut. „Numai un prost, gîndi, îşi taie craca de sub picioare."

Toţi ochii erau aţintiţi asupra domnului Leuwen. Un alt deputat, prinzînd curaj, strigă :

— Amicul nostru Leuwen ne sacrifică pe toţi pentru o vorbă de duh.

— Sînteţi stăpîni, domnilor, dacă vreţi să desfaceţi legăturile cu mine, spuse Leuwen cu gravitate. În cazul acesta, voi fi nevoit să-mi măresc sufrageria, ca să pot primi pe noii mei amici care-mi cer zilnic să voteze cu mine.

— Haide, haide, pace ! exclamă un deputat plin de bun-simţ. Ce am fi fără domnul Leuwen ? Eu, unul, l-am ales comandant suprem pentru toată cariera mea legislativă, şi-i voi rămîne credincios totdeauna !

— Şi eu !

— Şi eu !

Văzîndu-i pe cei doi deputaţi care vorbiseră că şovăiesc, domnul Leuwen se duse şi le întinse mîna, încercînd să-i facă să înţeleagă că, prin acceptarea celor opt slujbe, societatea lor s-ar fi coborît la nivelul celor „Trei sute" ai domnului de Villèle.

— Parisul e un ţinut primejdios. Peste o săptămînă, toate micile ziare s-ar fi năpustit asupra numelor dumneavoastră.

La aceste cuvinte, cei doi opozanţi se-nfiorară.

„Unul mai sprinten la minte, îşi spuse Leuwen, le-ar fi putut furniza chiar şi articolele", şi pacea se încheie.

Regele îl invita adeseori pe domnul Leuwen seara la masă, iar după cină îl ţinea o jumătate sau trei sferturi de oră în pervazul ferestrei.

„Îmi îngrop reputaţia de om de spirit dacă-i cruţ pe miniştri", îşi spunea Leuwen şi obişnuia să-şi bată joc într-un mod aproape *[loc liber]* fără reţinere de cîte unul din acei domni, a doua zi după fiecare dineu la castel.

Regele îi vorbi de aceasta.

— Sire, am rugat fierbinte pe majestatea-voastră să-mi lase mînă liberă în această privinţă. Nu voi putea acorda

oarecare armistițiu decît succesorilor. Ministrul acesta e lipsit de inteligență, or, în vremurile astea liniștite, Parisul nu poate ierta acest lucru. Capetelor solide din țară le trebuie prestigiul unui Bonaparte la întoarcerea din Egipt, sau inteligență.

(La numele acesta temut, regele se strîmbă ca o tînără femeie cu istericale înaintea căreia s-a rostit numele călăului.)

După cîteva zile de la această convorbire cu regele, interveni la Cameră o afacere la auzul căreia toate privirile îl căutară pe domnul Leuwen.

Doamna Destroyes, fostă dirigintă de poștă la Torville, se plîngea că fusese destituită, învinuită fiind și pedepsită pentru o faptă pe care nu o comisese. Petiționînd, voia doar să și justifice caracterul; cît despre dreptate, nu mizuia la așa ceva cît timp domnul Bardeaux se bucura de încrederea regelui. Petiția era picantă, frizînd insolența, fără a fi insolentă, ca și cum ar fi fost redactată de defunctul domn de Martignac.

Domnul Leuwen luă cuvîntul de trei ori, iar a doua oară fu de-a dreptul copleșit de aplauze.

În ziua aceea, trecerea la ordinea de zi, implorată de către domnul de Vaize, fu obținută cu o majoritate de două voturi în scrutin secret, iar majoritatea prin votarea pe față atinsese cincisprezece sau douăzeci de voturi.

Domnul Leuwen spuse vecinilor săi, grupați în jurul lui ca de obicei:

Domnul de Vaize schimbă obieciurile oamenilor cinstiți; de obicei, deputații se scoală în picioare pentru dreptate și votează în favoarea ministerului. Deschid eu o listă de subscripție pentru văduva Destroyes, fostă dirigintă poștală, care va fi mereu *fostă*, și mă înscriu cu suma de trei mii de franci.

Pe cît era de tăios cu miniștrii, pe atît domnul Leuwen era de prevenitor, ca o slugă plecată, față de Legiunea sa din miazăzi.

Nu-i poftea la dineau acasă decît pe cei douăzeci și opt de deputați ai săi; dacă ar fi vrut, partidul său personal, deoarece era foarte îngăduitor în opinii, s-ar fi ridicat la cincizeci sau șaizeci.

„Miniștrii ar da bucuros cei o sută de mii de franci, prea tîrziu trimiși fiului meu, ca să scindeze mica și solida mea trupă!"

De obicei își invita prietenii la masa de seară de luni, ca să se înțeleagă asupra planului săptămînal de campanie parlamentară.

— Căruia dintre domniile-voastre i-ar face plăcere să cineze la castel?

La aceste cuvinte, bunii săi deputați îl și văzură ministru.

Domniile-lor conveniră că domnul Chapeau, unul dintr-înșii, s-ar cuveni să se bucure de această onoare cel dintîi, și că mai tîrziu, înainte de închiderea sesiunii, ar solicita aceeași onoare pentru domnul Cambray.

— Voi adăuga la aceste nume și pe cele ale domnilor Lamorte și Debrée, care au vrut să ne părăsească.

Ambii se bîlbîiră și-și cerură scuze.

Domnul Leuwen se duse să-l solicite pe aghiotantul de serviciu al majestății-sale, și în mai puțin de două săptămîni, tuspatru deputații cei mai obscuri din Cameră fură poftiți la masa de seară de către rege. Domnul Cambray se simți atît de copleșit de neașteptata favoare, încît căzu la pat și nu putu să se bucure de ea. A doua zi după dineul de la rege, domnul Leuwen socoti că trebuie să profite de slăbiciunea acelor oameni de ispravă, cărora nu le lipsea decît inteligența ca să fie răi.

Domniilor, le spuse, dacă majestatea-sa îmi acordă o Cruce a Legiunii de Onoare, cine dintre domniile-voastre ar urma să fie norocosul cavaler?

Domniile-lor cerură un răgaz de o săptămînă ca să se sfătuiască, dar nu putură cădea la învoială. Recurseră la votul de după dineu, potrivit unui obicei pe care domnul Leuwen îl cam lăsase să cadă în desuetudine. Se aflau de față douăzeci și șapte de deputați; domnul Cambray, bolnav și absent, întruni treisprezece voturi, iar domnul Lamorte, paisprezece, inclusiv votul domnului Leuwen. Fu desemnat domnul Lamorte.

Domnul Leuwen îl vizita regulat pe generalul N... de cînd acest ministru îl avansase pe Lucien locotenent. Generalul îi arăta multă bunăvoință și sfîrșiseră prin a se

vedea de trei ori pe săptămînă. Pînă la urmă, generalul îi dădu a înțelege, dar așa fel ca să nu fie nevoie de vreun răspuns, că dacă ministerul ar cădea, iar el, generalul, ar fi însărcinat cu alcătuirea celui nou, nu s-ar despărți de domnul Leuwen. Domnul Leuwen se arătă foarte recunoscător, dar se feri cu grijă să-și ia un angajament analog.

CAPITOLUL LXX

De demult domnul Leuwen îndrăznise să-și mărturisească doamnei Leuwen licăririle de ambiție.

— Încep să mă gîndesc serios la lucrurile astea. A dat succesul peste mine, ființă *elocventă* cum [spun] ziariștii amici. Mi se pare nostim, vorbesc la Cameră ca într-un salon. Dar [dacă] ministerul, care e pe drojdie, s-ar duce, nu mai am ce spune, căci, în definitiv, n-am nici un fel de păreri, și la vîrsta mea n-o să mă apuc să studiez ca să-mi fac o opinie.

— Iată, stăpînești desăvîrșit chestiunile financiare. Înțelegi bugetul cu toate momelile lui; nici cincizeci de deputați nu știu exact cum minte bugetul, iar acești cincizeci de deputați sînt cumpărați cu grijă, înaintea tuturor. Alaltăieri l-ai băgat în sperieți pe domnul ministru de finanțe în chestiunea monopolului tutunurilor. Ai exploatat strașnic serisoarea prefectului Noireau, care refuză un lot de tutun unui cetățean neguvernamental.

— Simplu sarcasm. Puțintel nu strică, dar sarcasmul permanent revoltă pînă la urmă minoritatea stupidă din Cameră, care nu înțelege în fond nimic, dar alcătuiește carecum majoritatea. Elocvența și renumele meu sînt umflate ca o gogoașă. Un lucrător grosolan nu-i vede miezul.

— Cunoști la perfecție oamenii în genere, și mai cu samă tot ce s-a petrecut la Paris de la Consulatul lui Napoleon în 1800, și asta e foarte mult.

— *Gazeta* te numește Maurepas[1] al epocii noastre, spuse doamna Leuwen. Ce mult aș vrea să am pe lîngă dumneata trecerea pe care o avea doamna de Maurepas pe lîngă soțul ei. Distrează-te, dragul meu, dar, te rog, nu fi ministru, asta te-ar prăpădi. Vorbești și așa prea mult. Mă doare pieptul dumitale.

— Altul e neajunsul de a fi ministru. M-aș ruina. Se simte grozav lipsa sărmanului Van Peters. Am fost *ciupiți* de curînd în urma celor două falimente de la Amsterdam, numai și numai pentru că de cînd l-am pierdut nu m-am mai dus în Olanda. Blestemata asta de Cameră e de vină, și blestematul ăsta de Lucien e motivul principal al tuturor încurcăturilor mele. Mai întîi mi-a răpit jumătate din inima dumitale, apoi ar trebui să cunoască valoarea banului și să fie în capul băncii mele. Cine-a mai văzut un om bogat din naștere, care să nu se gîndească să-și dubleze averea? Ar merita să fie sărac. Pățaniile lui de la Caen, cu prilejul alegerii domnului Mairobert, m-au necăjit. Fără proasta primire pe care i-a făcut-o de Vaize, nu m-aș fi gîndit niciodată *să-mi fac o situație* în Cameră. Am prins gust pentru jucăria asta la modă, acum voi avea cu totul altă răspundere la căderea acestui guvern, dacă va cădea, decît am avut la alcătuirea lui. Mi se înfățișează însă o obiecție înspăimîntătoare. *Ce pot cere?* Dacă nu iau nimic substanțial, după două luni, ministerul pe care l-am mușit o să-și bată joc de mine și mă voi afla *într-o situație falsă*. Să mă fac perceptor general? Băneste, asta nu înseamnă nimic pentru mine, și apoi e un avantaj prea mărunt față de poziția mea actuală în Cameră. Să-l fac pe Lucien prefect fără voia lui, ar fi să-i înlesnesc amicului meu care va fi ministru mijlocul de a mă terfeli destituindu-l. Ceea ce s-ar petrece pînă în trei luni.

— N-ar fi însă un rol frumos să faci binele fără să iei nimic în schimb? spuse doamna Leuwen.

— Publicul nostru nu va crede niciodată așa ceva. Domnul de La Fayette a jucat acest rol timp de patruzeci de ani și s-a cam făcut de rîs. Publicul e prea putred

---

[1] *Maurepas, Jean-Frédéric Phélipeaux, conte de* (1701—1781), ministru sub Ludovic al XV-lea și Ludovic al XVI-lea.

că să priceapă așa ceva. Pentru trei sferturi dintre parizieni, domnul de La Fayette ar fi fost un om admirabil dacă ar fi furat patru milioane. Dacă aș refuza ministerul și mi-aș schimba felul de viață, cheltuind trei sute de mii de franci pe an și cumpărînd în același timp pămînt, ceea ce ar demonstra că nu mă ruinez, lumea m-ar crede genial și mi-aș păstra superioritatea asupra tuturor semipungașilor care se ceartă pe minister. Dacă nu-mi rezolvi problema : *Ce pot lua ?*, spuse rîzînd fiului său, socot că ești un om fără imaginație și nu-mi mai rămîne decît să joc rolul unui om bolnav și să petrec trei luni în Italia, dînd răgaz guvernului să se constituie fără mine. La întoarcere, m-aș simți cu totul în umbră, însă n-aș fi caraghios. Pînă voi găsi mijlocul să mă folosesc de favoarea combinată a regelui și a Camerei, care face din mine unul dintre reprezentanții marilor bănci, trebuie să iau act de această favoare și s-o sporesc. Îți voi cere o mare corvoadă, scumpa mea, adăugă întorcîndu-se către soția sa : ar trebui să dăm două baluri. Dacă primul nu e *well attended* [1], ne vom lipsi de cealaltă ; presupun însă că la al doilea vom avea *Franța întreagă*, cum se spunea în tinerețea mea.

Cele două baluri avură loc, cu un succes uriaș, deplin sprijinite de curent.

Generalul veni la cel dintîi, la care afluența Camerei se afirmă masiv, dacă se poate spune. Nu lipsi nici principele, dar, fapt mai real, ministrul de război afectă a lua deoparte pe domnul Leuwen, timp de douăzeci de minute. Și mai curios e faptul că, în timpul acestei convorbiri între patru ochi, care stîrni senzație printre cei o sută optzeci de deputați prezenți, generalul vorbise într-adevăr despre politică cu domnul Leuwen.

— Mă încurcă grozav un lucru, spuse ministrul de război. Rezonabil vorbind, ce gînduri ai cu fiul dumitale ? Vrei să fie prefect ? Nimic mai simplu ! Vrei să fie secretar de ambasadă ? Nu ne prea îngăduie ierarhia. L-aș face secund, iar după trei luni, prim.

După trei luni ? spuse domnul Leuwen cu un aer de firească îndoială și nu prea exagerat.

[1] Foarte așteptat (engl.).

Generalul nu se formaliză de aerul acesta, pe care la oricare altul l-ar fi luat drept insolență. Răspunse domnului Leuwen cu aparența celei mai bune-credințe și a unei adevărate încurcături :

— Iată o dificultate. Găsește-mi mijlocul s-o învinge.

Negăsind ce să răspundă, domnul Leuwen recurse la asigurări de recunoștință, de cea mai sinceră prietenie, cea mai simplă, cea mai *[loc liber]*. Cei doi mari diplomați parizieni erau sinceri. Aceasta a fost reflecția doamnei Leuwen cînd domnul Leuwen îi repetă dialogul cu generalul între patru ochi.

La al doilea bal, toți miniștrii fură nevoiți să participe. Biata micuță doamnă de Vaize mai că plîngea spunîndu-i lui Lucien :

— La balurile din sezonul următor, dumneavoastră veți fi miniștri, și eu voi fi aceea care va veni la dumneavoastră.

— Nu vă voi fi mai devotat atunci ca acum, fiindcă așa ceva e cu neputință. Cine să fie însă ministru în casa aceasta ? Eu, unul, nu ! Iar tatăl meu, și mai puțin, dacă asta ar fi posibil.

— Sînteți cu atît mai răi, ne răsturnați și nu știți pe cine să puneți în loc, și toate astea pentru că domnul de Vaize nu ți-a făcut destulă curte, domnule, cînd te-ai înapoiat de la Caen.

— Îmi pare nespus de rău de supărarea dumneavoastră ; de ce nu v-o pot alina dăruindu-vă inima mea ? Știți însă că *ea* aparține de multă vreme.

Răspunsul era pătruns de suficientă seriozitate ca să nu pară impertinent.

Sărmana micuță doamnă de Vaize nu era destul de inteligentă ca să știe cum să răspundă și mai ales ca să *ticluiască* acest răspuns.

Se mulțumi să-l simtă vag. Era cam așa : *Dacă aș fi sigură că mă iubești și dacă ți-aș putea primi omagiul, fericirea de-a fi a dumitale ar fi poate singura mîngîiere a pierderii ministerului.*

„Iată încă una din nefericirile acestui minister, care-l pîndește pe tatăl meu. Ascensiunea domnului de Vaize n-a însemnat o fericire pentru această biată femeiușcă. Impresia pe care i-a produs-o, probabil, dacă nu mă

înșel, a fost aceea de jenă, de teamă etc., și iată că va fi disperată la căderea lui. E un suflet care n-are nevoie decît de un pretext ca să fie trist. Dacă domnul de Vaize cade, ea se va hotărî să fie tristă timp de zece ani. După zece ani, va fi o femeie aproape coaptă, și dacă nu găsește un preot care să se preocupe exclusiv de dînsa, sub pretext că-i dirijează conștiința, va fi plictisită și tristă pînă la moarte. Nici o frumusețe, nici o eleganță n-ar putea compensa un caracter atît de plicticos. *Requiescat in pace*. Ce m-aș face dacă m-ar crede pe cuvînt și mi-ar dărui inima? Vremurile sînt mohorîte și triste. Sub Ludovic al XIV aș fi fost galant și amabil cu o astfel de femeie, aș fi încercat măcar. În acest veac, al XIX-lea, sînt în mod vulgar sentimental, e singura mîngîiere pentru ea, de care dispun."

CAPITOLUL LXXI

Dacă am scrie *Memoriile lui Walpole* sau orice altă carte de acest gen, peste puterile noastre, am da mai departe istoria anecdotică a unui număr de șapte semi-pungași, dintre care doi-trei dibaci și unul sau doi buni de gură, înlocuiți cu același număr de pungași. Un biet om cinstit, care, ca ministru de interne, s-ar fi ocupat cu *bună-credință* de lucruri folositoare, ar fi fost socotit un prost, și Camera întreagă și-ar fi bătut joc de el. Trebuia să se chiverniséască, fără să fure însă cu brutalitate: înainte de orice, ca să fie stimat, trebuia să se îmbogățească. Deoarece aceste mărunte moravuri sînt în ajun de a fi înlocuite cu virtuțile dezinteresate ale republicii, ai cărei reprezentanți vor ști să moară ca Robespierre cu treisprezece franci și cincizeci de centime în buzunar, am ținut să *luăm notă*. N-am fi făgăduit însă cititorilor nici măcar istorisirea gusturilor prin mijlocirea cărora epicureul acesta își alunga plictiseala. Ci numai istoria fiului cu Laptură foarte simplă, care, fără voie, se trezi pus

în încurcătură prin căderea ministerului, cel puțin atît cît îi îngăduia caracterul său trist sau numai serios.

Lucien încerca o mare remușcare față de tatăl său, reproșîndu-și adesea, dacă nu ca pe o crimă, dar ca o greșcală a inimii, că nu ține la dînsul. Cînd treburile care-l copleșeau îi îngăduiau să reflecteze puțin, Lucien își spunea : „Cîtă recunoștință îi datorez tatălui meu ! Sînt mobilul oarecum al tuturor acțiunilor lui. E drept că vrea să-mi călăuzească viața potrivit vederilor lui. În loc să-mi poruncească însă, mă convinge. Trebuie să mă supraveghez foarte mult !"

Era nevoit să-și mărturisească o rușine intimă și adîncă, însă trebuia să-și mărturisească faptul că nu-l iubea pe tatăl său, ceea ce pentru el era un chin, o nenorocire și mai cumplită parcă decît ceea ce numea el în zilele-i de jale *că a fost trădat de doamna de Chasteller.*

Adevăratul caracter al lui Lucien nu ieșise încă la iveală. Curios lucru, la 24 de ani. Sub o aparență oarecum ciudată și desăvîrșit de nobilă, caracterul acesta era din fire vesel și fără griji. Așa fusese timp de doi ani după izgonirea lui de la Școala politehnică, însă veselia lui suferea acum o eclipsă totală după aventura de la Nancy.

Admira vioiciunea și grațiile domnișoarei Raymonde, dar nu se gîndea la ea decît atunci cînd voia să-și ucidă ceea ce avea mai nobil în suflet.

În momentul crizei ministeriale, motivului acestuia de tristețe veni să i se adauge greaua remușcare de a nu avea afecțiune și duioșie față de tatăl său.

Prăpastia dintre aceste două ființe era prea adîncă. Tot ceea ce i se părea lui Lucien, pe drept sau pe nedrept, sublim, generos, duios, lucrurile despre care gîndea că e demn să mori pentru ele și minunat să poți trăi lîngă ele erau pentru tatăl său doar subiect de glumă și iluzie. Nu se înțelegeau poate decît în privința unui singur sentiment : prietenia intimă, consolidată în treizeci de ani de încercări. Ce e drept, domnul Leuwen era de o politețe aleasă, care atingea aproape *sublimul* și

reproducerea realității, față de slăbiciunile fiului său, iar fiul acesta al său avea destul tact ca să-l ghicească, era tot ce poate fi mai înalt ca inteligență, finețe, artă de a fi politicos, delicat, desăvîrșit.

Toată lumea își dădea tot mai deslușit seama că domnul Leuwen avea să reprezinte Bursa și interesele bănești în criza ministerială vizibilă la orizont, într-o progresie rapidă. Certurile dintre general și colegii săi deveniseră zilnice, se poate spune și violente. Amănuntul acesta va fi găsit în toate memoriile contemporane și ne-ar îndepărta prea mult de la subiectul nostru. E de ajuns să spunem că la Cameră domnul Leuwen era mai înconjurat decît miniștri în funcțiune. Încurcătura domnului Leuwen sporea zilnic. În timp ce toată lumea îi invidia felul său de-a fi, situația sa parlamentară, de care era și el foarte mulțumit, el își dădea limpede seama că lucrurile nu mai pot continua astfel. În timp ce deputații cu oarecare cultură, fruntașii vieții bancare și un număr mic de diplomați care își cunoșteau bine țara admirau ușurința și aerul de nepăsare cu care domnul Leuwen conducea și punea la cale marea schimbare a personalului în fruntea căruia se așezase, omul acesta inteligent era disperat din pricină că nu mai avea nici un proiect.

- Țin lucrurile pe loc, spunea soției și fiului său, îi comunic generalului că se pune rău cu Ministerul de Finanțe, că și-ar putea atrage o anchetă în privința apuntamentelor de patru-cinci milioane pe care le primește, îl împiedic pe de Vaize, care și-a pierdut capul, să facă prostii, îi trimit vorbă grosului ăluia de Bardeaux că nu vom da pe față decît o parte din cele mai mărunte erori ale bugetului său etc., etc., dar în tot timpul temporizării acesteia, nu-mi vine nici o idee. Vine-și va face pomană cu mine dîndu-mi o idee ?

Nu-ți poți consuma înghețata și te temi să nu se topească, spuse doamna Leuwen. Crudă situație pentru un om mîncăcios !

Și mi-e grozav de frică să nu-mi pară rău de [illegible] după ce s-o topi !

Convorbirile de acest fel se repetau cam în fiecare seară, lîngă măsuța la care domnul Leuwen își lua ceaiul medicinal. Grija domnului Leuwen era acum concentrată exclusiv asupra întîrzierii căderii guvernului. În sensul acesta purtă el trei sau patru ultime convorbiri cu o persoană sus-pusă.

Nu putea fi ministru, nu știa pe cine să aducă la minister, iar dacă s-ar fi alcătuit un minister fără dînsul, își compromitea situația.

CAPITOLUL LXXII

De două luni, domnul Leuwen era tot timpul bătut la cap de domnul Grandet, care, tam-nesam, și-aduse cu duioșie aminte că odinioară lucraseră împreună la domnul Perregaux. Domnul Grandet îl cultiva, ca și cum nu mai putea trăi fără tatăl și fiul.

— Închipuitul ăsta ar vrea să fie perceptor general la Paris sau la Rouen, sau ambiționează să fie *pair?*

— Nu, vrea să fie ministru.

— Ministru, el, Dumnezeule! răspunse domnul Leuwen, izbucnind în rîs. Directorii din minister și-ar bate joc de el.

— Are însă îngîmfarea aceea greoaie care place grozav în Camera Deputaților. În fond, domnii aceștia nu pot suferi inteligența. Ce alta le displăcea la domnii Guizot și Thiers decît *inteligența?* Ei nu admit inteligența decît ca un rău necesar. E efectul educației Imperiului și al ocărilor adresate de Napoleon *ideologiei* domnului de Tracy [1] la înapoierea sa de la Moscova.

— Credeam despre Cameră că n-ar vrea să coboare mai jos decît domnul conte de Vaize. Acest mare băr-

[1] *Destutt de Tracy, Antoine-Louis-Claude, conte de* (1754—1836), filozof francez, autor al unui volum intitulat *Eléments d'ideologie* (1804); Napoleon îl considera șeful „ideologilor".

bat este tocmai la treapta de grosolănie și de șiretenie în genul Villèle ca să fie la nivelul majorității imense a Camerei. Însă domnul acesta, Grandet, atît de banal, atît de grosolan ! îl vor putea suporta oare ?

— Vioiciunea și delicatețea inteligenței ar fi desigur un cusur fatal pentru un ministru. Camera vechiului regim, cu care avusese de-a face domnul de Martignac, i-a iertat cu greu spiritul ușor vodevilesc ; ce ar fi fost dacă, la defectul acesta, ar fi adăugat delicatețea atît de jignitoare pentru mentalitatea băcanilor și a bogătașilor ? Dacă-i vorba de exces, excesul de grosolănie e mult mai neprimejdios. I se poate găsi oricînd leacul.

— Acest Grandet nu concepe însă altă virtute decît aceea de a se expune glontelui sau unei baricade de răzvrătiți. Dacă într-o chestiune oarecare cineva n-ar ceda înaintea unui beneficiu bănesc, a unei slujbe pentru un membru al familiei sale, sau a unei decorații, va țipa că e ipocrizie. Pretinde că n-a văzut decît trei inși păcăliți în Franța, domnii de La Fayette, Dupont de l'Eure și Dupont de Nemours [1], cel care înțelegea graiul păsărilor. De-ar avea măcar puțină inteligență, oarecare învățătură, oarecare vioiciune ca să dueleze plăcut în conversație, ar putea face oarecare impresie. Omul cel mai miop își dă seama de îndată că are înaintea lui un negustor de ghimber îmbogățit, care vrea să devină ducę.

De cînd cu al doilea mare succes parlamentar al domnului Leuwen, Lucien observă că devenise un cu totul alt personaj în salonul doamnei Grandet. Încerca să profite de norocul lui și vorbea ca un îndrăgostit, dar în mijlocul unui lux atît de căutat și de scump, Lucien nu remarca decît prețurile timplarului și a tapițerului. Măiestria delicată a acestor meseriași contrasta limpede cu trăsăturile de caracter mai puțin delicate ale doamnei

[1] *Du Pont de Nemours. Pierre-Samuel* (1739—1817), economist și om politic francez ; Stendhal se referă la lucrarea intitulată *Philosophie de l'univers* (1796) în care Du Pont de Nemours afirmă că iubirea față de aproapele este legea generală a ființei vii.

Grandet. Era urmărit de o imagine funestă și făcea [illegible] ţări zadarnice s-o alunge : soţia unui marchitan care a cîștigat lozul cel mare la una din loteriile vieneze, lansată cu atîta greutate de bancherii din Frankfurt. Doamna Grandet nu era de loc ceea ce se numește o proastă și-și dădea prea bine seama de puţinul ei succes.

— Pretinzi că nutrești pentru mine un sentiment de neînvins, îi spuse cu iritaţie într-o zi, și nu simţi nici măcar plăcerea aceea premergătoare prieteniei, care constă în a face vizite.

„Doamne, ce adevăr fatal ! își spuse Lucien. Nu cumva devine inteligentă pe socoteala mea ?“ Se grăbi să răspundă :

— Am un caracter timid, înclinat spre melancolie, iar nenorocirea aceasta e agravată de faptul că iubesc profund o femeie desăvîrșită, care nu simte nimic faţă de mine.

Jelania era mai neîntemeiată ca oricînd. De acum înainte doamna Grandet era aceea care-i făcea oarecum curte. Lucien părea că profită de situaţia asta cu un fel de cruzime, mai ales cînd era lume multă ; cînd o găsea pe doamna Grandet înconjurată numai de vizitatorii ei obișnuiti, făcea sforţări neînchipuite ca să nu-i displaciască. „Cu ce sînt ei de vină că înţeleg viaţa altfel decît mine ? Majoritatea e de partea lor.“ În ciuda argumentelor acestora foarte juste, devenea însă încet-încet rece, tăcut, fără nici un interes faţă de nimic. „Cum aș putea vorbi de adevărata virtute, de glorie, de frumos înaintea unor proști care înţeleg toate anapoda și încearcă să mînjească cu glume josnice tot ce e delicat ?“

Cîteodată, fără voia lui, dezgustul său adînc îi era de folos, răscumpărîndu-i pornirile impetuoase ce-i mai rămăseseră, și pe care societatea din Nancy i le întărise, în loc să i le îndrepte.

„Acesta-i bărbatul de societate aleasă, își spunea doamna Grandet văzîndu-l în picioare, înaintea șemineului, cu faţa spre ea și privind în gol. Ce perfecţie la un om al cărui bunic, poate, nici n-avea trăsură ! Ce păcat că nu poartă un nume istoric ! Clipele de vehemenţă care-i

întunecă oarecum purtările ar fi eroism. Păcat că nu intră nimeni în salon, ca să se bucure de înalta perfecție a manierelor lui!"... Adăugă totuși: „Prezența mea ar trebui să-l smulgă din starea asta *normală* a omului distins, mi se pare însă că tocmai cînd e singur cu mine... și cu domniile-lor (doamna Grandet era cît pe-aci să spună, stînd de vorbă cu sine: „Cu suita mea") dă dovadă de cea mai mare indiferență și politețe... Dacă n-ar arăta niciodată căldură în nici o privință, spunea doamna Grandet, nu m-aș plînge."

Drept este că Lucien, nemîngîiat că se plictisea atîta în societatea unei femei pe care trebuia s-o adore, ar fi fost și mai nemîngîiat dacă și-ar fi dezvăluit starea-i sufletească, iar pentru că presupunea că oamenii aceia sînt foarte atenți la purtările lui, își sporea politețea și atențiile plăcute față de dînșii.

În acel moment situația lui Lucien, secretar intim al unui ministru luat la refec de tatăl său, devenise foarte gingașă. Ca printr-o înțelegere tacită, domnul de Vaize și Lucien nu-și mai vorbeau decît în formule de politețe. Un om de serviciu ducea hîrtiile dintr-un birou într-altul. Ca să-și sublinieze încrederea în Lucien, contele de Vaize îl copleșea, ca să spunem așa, cu problemele mari ale ministerului.

„Își închipuie oare că am să-l rog să înceteze?" gîndea Lucien, lucrînd cam cît trei șefi de birou. Era adesea la masa lui de lucru la ora 7 dimineața, și adeseori, în timpul prînzului, dădea să i se copieze unele hîrtii în birourile tatălui său, iar seara se întorcea la minister și le depunea pe masa excelenței-sale. În fond, excelența-sa privea cu ochi destul de răi dovezile acestea, care, în birourile ministeriale, poartă numele de talent. „E un lucru și mai îndobitocitor, în fond, spunea Lucien lui Coffe, decît calcularea cifrei unui logaritm pînă la a paisprezecea decimală."

Domnul Leuwen și fiul său, spunea domnul de Vaize soției sale, vor probabil să-mi dovedească cum că am greșit neoferindu-i o prefectură după înapoierea de

la Caen. Ce mai vrea? A fost avansat și decorat, așa cum i-am făgăduit în caz de reușită, deși n-a reușit.

Doamna de Vaize îl invita pe Lucien de trei-patru ori pe săptămînă, furîndu-i din vremea atît de prețioasă pentru hîrtoagele lui.

Doamna Grandet găsea de asemenea numeroase pretexte ca să-l vadă în timpul zilei. Din simpatie și recunoștință față de tatăl său, Lucien căuta să profite de aceste prilejuri, prefăcîndu-se îndrăgostit cu adevărat. Făcea socoteala că o vede pe doamna Grandet cel puțin de douăsprezece ori pe săptămînă. „Dacă publicul e cu ochii pe mine, trebuie să mă creadă grozav de îndrăgostit, și sînt spălat pe veci de bănuiala de a fi saint-simonian." Ca să-i placă doamnei Grandet, se distingea printre tinerii parizeni cît mai grijulii în îmbrăcăminte.

— Nu faci bine că te întinerești, îi spunea tatăl său. Dacă ai avea treizeci și șase de ani sau măcar mutra severă a unui doctrinar, ți-aș putea oferi situația pe care aș dori-o.

CAPITOLUL LXXIII

Așa mergeau lucrurile de o lună și jumătate și Lucien se împăca cu gîndul că nu mai putea să țină tot pe atîta, cînd într-o bună zi doamna Grandet îi scrise domnului Leuwen, cerîndu-i o convorbire de un ceas, a doua zi, la ora 10, la doamna de Thémines. „Mă și tratează ca pe un ministru, ce situație favorabilă!" spuse domnul Leuwen.

A doua zi, doamna Grandet începu cu nesfîrșite asigurări de prietenie.

În timpul acestor circumlocuțiuni prea lungi, domnul Leuwen rămînea grav și nepăsător. „Trebuie să fiu ministru, de vreme ce mi se cer audiențe." În sfîrșit, doamna Grandet trecu la lauda sincerității ei proprii... Domnul

Leuwen număra minutele după pendula de pe șemineu. „În primul rînd și mai ales, trebuie să tac, nici o glumă cu această junǎ femeie atît de prospețică, atît de tînără și deja atît de ambițioasă. Ce vrea însă? În definitiv, e lipsită de tact, ar trebui să-și dea seama că mă plictisesc... De obicei are maniere mai nobile, dar îi lipsește inteligența aceea reală a unei fetișcane de la Operă."

Îi trecu însă plictiseala cînd doamna Grandet îi ceru fățiș un portofoliu ministerial pentru domnul Grandet.

— Regele ține mult la domnul Grandet, adăugă ea, și ar fi foarte mulțumit să-l vadă în fruntea treburilor publice. Despre bunăvoința de la castel avem dovezi, pe care vi le-aș expune cu de-amănuntul dacă doriți și dacă-mi dați răgaz.

La aceste cuvinte, domnul Leuwen își luă o înfățișare foarte rece; scena începea să-l distreze, merita osteneala să joace comedia.

Alarmată și oarecum descumpănită, cu toată stăruința ei, care nu dezarma lesne, doamna Grandet începu să vorbească de prietenia lui, a domnului Leuwen, față de dînsa...

Domnul Leuwen rămase tăcut, ca și absorbit, față de tirada ei cu prietenia. Doamna Grandet văzu că tentativa ei dădea greș. „Să nu-mi fi compromis interesele", își spuse ea. Ideea aceasta o pregăti pentru hotăriri mari, ascuțindu-i mintea la maximum. Situația ei se înrăutățea văzînd cu ochii; domnul Leuwen nu mai era față de dînsa omul de la începutul întrevederii. Mai întîi se neliniști, apoi se înfricoșă. Asemenea stări sufletești o prindeau bine, dîndu-i o fizionomie interesantă. Domnul Leuwen îi spori teama.

Lucrurile se agravară pînă într-atît, încît doamna Grandet se hotărî să-l întrebe dacă are ceva împotriva ei. Domnul Leuwen, care de trei sferturi de oră păstra o tăcere oarecum posomorîtă, se ținea greu în momentul acela să nu izbucnească în rîs.

„Dacă rîd, gîndea, își va da seama de grozăvia celor ce i voi spune și pierd toată agonisita unei ore de plic-

tiseală. Scap ocazia de a sonda adîncimea acestei celebre femei virtuoase."

În sfîrșit, ca prin minune, domnul Leuwen, care devenise dintr-o dată de o politețe exasperantă, începu să lase a se întrezări cum că nu va întîrzia să catadicsească, poate, a se explica. Își ceru nesfîrșite iertăciuni pentru comunicarea ce-o avea de făcut, iar apoi pentru cuvîntul crud pe care va fi nevoit să-l folosească. Se distră să-i lase doamnei Grandet cîmp liber spaimei. „La urma urmelor, n-are caracter, iar bietul Lucien va dobîndi o metresă plicticoasă dacă o va avea. Frumusețile astea celebre sînt admirabile din punct de vedere decorativ, de văzul lumii, și nimic mai mult. Trebuie s-o vezi într-un salon măreț, printre douăzeci de diplomați împodobiți cu tinichelele lor, cruci și panglici. Aș fi curios să știu dacă, în definitiv, doamna de Chasteller a lui prețuiește mai mult. Imposibil, în privința frumuseții fizice, ca să spun așa, măreția pozei, frumusețea reală a acestor brațe încîntătoare ! Pe de altă parte, e cît se poate de sigur că, deși încerc plăcerea de a-mi bate joc de ea, mă plictisește, sau cel puțin stau cu ochii la pendulă, numărînd minutele. Dacă ar avea tot atîta caracter cîtă frumusețe are, ar fi trebuit să-mi reteze vorba de douăzeci de ori și să mă execute. Se lasă tratată ca un recrut pe care-l duci să se bată în duel."

În sfîrșit, după mai multe minute de propuneri directe, care intensificară la maximum spaima penibilă a doamnei Grandet, domnul Leuwen rosti cu o voce joasă și adînc mișcată aceste cuvinte :

— Vă voi mărturisi, doamnă, că nu-mi puteți fi simpatică, deoarece din pricina dumneavoastră fiul meu se va prăpădi de plămîni.

„Vocea m-a ajutat bine, gîndi domnul Leuwen, am găsit tonul just și expresiv." Domnul Leuwen nu era însă menit, în definitiv, să fie un mare om politic, un Talleyrand în ambasadă pe lîngă niște personaje grave. Plictiseala îl indispunea, nefiind sigur că va putea rezista la ispita de a se distra printr-o ieșire glumeață sau insolentă.

După ce rosti vorba cea mare, domnul Leuwen simți că-l apucă o nevoie de rîs atît de puternică, încît plecă într-o mare grabă.

Doamna Grandet, după ce zăvorî ușa iarăși, rămase aproape o oră nemișcată în fotoliu. Avea o înfățișare gînditoare, și ochii mari deschiși, ca *Fedra* domnului Guérin [1] la „Luxembourg".

Nici un ambițios, chinuit de zece ani de așteptare, n-a dorit ministerul așa cum îl dorea ea în clipa aceea. „Ce rol de jucat e acela al doamnei Roland [2], în mijlocul acestei societăți în descompunere! Voi face toate circularele soțului meu, care n-are condei. Nu pot ajunge la o situație frumoasă fără o mare pasiune nefericită, a cărei victimă ar fi bărbatul cel mai distins din cartierul Saint-Germain. Farul acesta aprins m-ar ridica sus de tot. Pot îmbătrîni însă în situația mea de astăzi, fără probabilitatea împlinirii acestui eveniment, în timp ce oameni de felul acesta, desigur nu de nuanța cea mai nobilă, dar de o culoare foarte satisfăcătoare, cu totul suficientă, mă vor înconjura din clipa în care domnul Grandet va fi ministru... Doamna de Vaize nu-i decît o prostuță, și abia mai prididește. Oamenii cuminți gravitează totdeauna în jurul stăpînului bugetului."

Motivele se îmbulzeau în mintea doamnei Grandet confirmîndu-i sentimentul fericirii de a fi ministru; or, alta era chestiunea. Alte gînduri înflăcărau sufletul mare al doamnei Roland în ajunul ministeriatului soțului ei. Altfel unită prea veacul nostru pe oamenii mari din 93, altfel a avut caracter domnul de Polignac. Se copiază faptul material: a fi ministru, a da lovitură de stat, a

---

[1] Referire la tabloul pictorului francez *Pierre-Narcisse Guérin* (1774—1833).

[2] *Roland de La Platière, Jeanne Manon* (1754—1793), cunoscută sub numele de Madame Roland; salonul ei, frecventat în special de girondini, a jucat un rol de seamă în viața politică a vremii; a fost executată în 1793. Soțul ei fusese ministru de interne între 1792—1793.

face o zi, un 4 *prairial*, un 10 august [1], un 13 *fructidor* [2], cît privește însă mijloacele succesului și motivele acțiunii, nu se mai adîncește lucrurile.

Cînd era însă vorba de prețul cu care trebuia să cumpere toate aceste avantaje, pe doamna Grandet o părăsea cu totul imaginația, nici nu voia să se gîndească la asta, avea inteligența seacă. Nu voia să consimtă fățiș, dar cu atît mai puțin să refuze. Simțea nevoia unei discuții lungi și zadarnice, ca să-și obișnuiască imaginația. Sufletul ei aprins de ambiție nu mai dădea atenție acelei condiții neplăcute, de un interes secundar însă. Își dădea seama că va avea remușcări, nu de natură religioasă, ci de natură nobiliară.

„O doamnă mare, o ducesă de Longueville, o doamnă de Chevreuse, ar fi dat tot atît de puțină atenție condiției acesteia neplăcute?" își repeta ea în grabă. Nu-și răspundea, nesinchisindu-se mai de loc de întrebare, absorbită numai și numai de contemplarea portofoliului ministerial. „Cîți valeți îmi vor trebui? Și cîți cai?"

Femeia aceasta, a cărei virtute era atît de celebră, dădea atît de puțină atenție obișnuinței sufletești numită pudoare, încît uita să-și răspundă la întrebările pe care și le punea în privința acesteia, măcar de formă, trebuie să mărturisim.

În sfîrșit, după ce, timp de trei sferturi de oră, gustase din plăcerile viitorului ministeriat, dădu oarecare atenție întrebării pe care și-o repeta pentru a cincea sau a șasea oară: „Oare doamnele de Chevreuse sau de Longueville ar fi consimțit? De bună seamă, acele doamne mari ar fi consimțit. Un lucru le situează mai prejos de mine sub raportul moral, faptul că ele consimțeau la asemenea purtări dintr-un soi de semipasiune,

[1] Ziua răsturnării monarhiei și a proclamării Comunei revoluționare din Paris (1792).

[2] Ziua în care s-a hotărît anularea alegerii deputaților regaliști, trimiterea lor în colonii și intensificarea măsurilor împotriva propagandei monarhice din țară, ca urmare a încercării regaliștilor de a da o lovitură de stat (4 septembrie 1797).

dacă nu cumva și dintr-un îndemn mai puțin nobil. Ele puteau fi seduse. Eu, una, nu pot!" Și se admira îndelung: „În purtarea mea e numai înaltă înțelepciune, numai prudență. Nici un gînd de plăcere."

Cu totul înseninată sau cel puțin liniștită sub acest raport feminin, doamna Grandet se lăsă iarăși în voia dulcii contemplări a urmărilor probabile ale ministeriatului din perspectiva poziției sale sociale... „Un nume trecut printr-un minister rămîne celebru pe veci. Dintre oamenii care alcătuiesc întîia clasă a națiunii, mii de francezi nu cunosc decît numele celor ce au fost miniștri."

Imaginația doamnei Grandet pătrundea în viitor. Își umplea timpul cu evenimentele cele mai măgulitoare. „Voi fi totdeauna dreaptă, totdeauna bună, dar cu demnitate, și față de toată lumea, voi înmulți legăturile de tot felul cu societatea, și nu vor trece nici zece ani, și Parisul întreg va clocoti la auzul numelui meu. Publicul s-a și obișnuit, de o bucată de vreme, cu palatul și cu recepțiile mele... În sfîrșit, o bătrînețe ca a doamnei Récamier [1] cu mai multă avere, probabil."

Nu se întrebă decît o clipă, de formă: „Va avea oare domnul Leuwen destulă influență ca să ofere un portofoliu domnului Grandet? După ce-i voi fi plătit prețul convenit, nu-și va bate joc de mine? Trebuie să cercetez, desigur, lucrul acesta, primele condiții ale unui contract constau în posibilitatea de a preda obiectul vîndut."

Demersul doamnei Grandet era făcut în înțelegere cu soțul ei, dar ca să ferească să-i dea socoteală de răspuns cu toată exactitatea.

Deși presimțea că n-ar fi fost cu totul imposibil să-l aducă la un fel de a vedea lucrurile în mod înțelept, filozofic și politic, asta presupunînd totuși o discuție penibilă pentru o femeie care se respecta, își zise: „E mai bine să sări peste asta".

---

[1] *Récamier, Jeanne-Françoise-Julie-Adélaïde* (1777—1849), în al cărui salon, celebru în timpul Restaurației, se adunau cei mai mari oameni politici și de cultură ai vremii.

Nu se simți însă prea bucuroasă seara, la sosirea lui Lucien. Încurcată, coborî privirea. Conștiința îi spunea: „Iată ființa prin care pot fi soția ministrului de interne".

Lucien, care habar n-avea de demersul tatălui său, observă mai puțină afectație și mai mult firesc, oarecare licăriri de intimitate și bunătate în purtările doamnei Grandet față de dînsul; prefera acest fel de a fi, mai apropiat oarecum de simplitate și naturalețe, pretinsului spirit strălucitor, cu care se măgulea doamna Grandet; în seara aceea zăbovi mai mult în preajma ei. Prezența lui o stingherea însă pe doamna Grandet, deoarece ea stăpînea mai mult teoria decît practica inaltei intrigi politice, care era însăși viața de fiecare zi a unei Chevreuse sau de Longueville, în vremea cardinalului de Retz. Ea îi concedie pe Lucien cu o mutrișoară poruncitoare și prietenoasă, care-i spori acestuia plăcerea de a se vedea eliberat la ora 11 seara.

În noaptea aceea, doamna Grandet adormi cu greu. Abia în zori, pe la ora 5 sau 6 dimineața, fericirea de a fi soție de ministru îi îngădui odihna.

Dacă s-ar fi găsit în palatul de pe strada Grenelle, senzațiile ei de fericire n-ar fi fost mai violente. Era o femeie atentă la realitatea vieții.

In timpul nopții se necăji de vreo cinci-șase ori la calcularea numărului și prețului livrelelor, de pildă. Livrelele domnului Grandet erau în parte din postav galben, care, în ciuda recomandărilor ei, nu-și păstrau prospețimea decît timp de-o lună. Cît de mult aveau să crească cheltuielile și mai ales supravegherea, avînd în vedere numărul mare al costumelor de care va avea nevoie!

Socotea: portarul, vizitiul, valeții, dar calculul ei se opri aici, dată fiind incertitudinea numărului valeților. „Mîine voi face o vizită îndemînatică doamnei de Vaize, fără ca ea să-și dea seama că vin să-i inspectez casa; ce vulgar ar fi dacă ar putea broda o anecdotă de pe urma acestei vizite ale mele. Să nu știu ce comportă casa unui ministru! Domnul Grandet ar trebui să se priceapă la lucrurile astea, dar cu mintea lui atît de puțină..."

Și numai la deșteptarea ei, la ora 11 dimineața, doamna Grandet se gîndi la Lucien ; surîse de îndată, găsi că-i place, că-i place mult mai mult decît în ajun.

— Printr-însul doar putea obține măririle acestea, pe care i le oferea o viață nouă.

Seara, se înroși de plăcere la sosirea lui : „Are maniere desăvîrșite, gîndea. Ce înfățișare nobilă ! Ce puțin zel ! Cît de mult se deosebește de-un grosolan deputat provincial ! Chiar și cei mai tineri sînt, înaintea mea, ca niște închinători cucernici la biserică. Lacheii din anticameră îi zăpăcesc cu totul."

CAPITOLUL LXXIV

In timp ce Lucien se mira de caracterul deosebit al primirii lui din ziua aceea în casa Grandet, doamna Leuwen avea o convorbire importantă cu soțul ei.

— Ei, scumpul meu, îi spunea, ambiția ți-a sucit capul, un cap atît de solid. Doamne ! Situația sănătății dumitale se va resimți. La ce-ți folosește ambiția ? etc., etc. Bani ? Decorații înalte ?

Astfel îi vorbea doamna Leuwen soțului ei, care se apăra prost. Cititorul nostru se va mira poate că o femeie care, la 45 de ani, era încă cea mai bună prietenă a lui vorbea cu atîta sinceritate.

Cu un om de o inteligență singulară, și cam nebun, ca domnul Leuwen, ar fi fost foarte primejdios să nu fii de o naivitate desăvîrșită. După ce ar fi fost păcălit o lună, două datorită zăpăcelii sau nepăsării, toate puterile inteligenței lui într-adevăr uimitoare s-ar fi concentrat într-o bună zi, ca focul într-un furnal cu pereți care răsfrîng căldura, asupra obiectului înșelăciunii ; prefăcătoria ar fi fost dezvăluită, luată în rîs, și încrederea pierdută pe veci.

Din fericire pentru buna înțelegere, dintre cei doi soți, îi spuneau unul altuia tot ce gîndeau. În mijlocul unei

lumi atît de mincinoase, mai mult în relațiile intime poate decît în cele sociale, izul acesta de sinceritate desăvîrșită avea un farmec a cărui prospețime stăruia în ciuda trecerii anilor.

Ca niciodată, domnul Leuwen fusese cît p-aci să mintă în momentul acela. Deoarece succesul său la Cameră nu-l costase nici o osteneală, nu putea crede în trăinicia și nici în realitatea lui, oarecum.

În aceasta constau iluzia și simburele de smintcală, precum și dovada nespusei plăceri iscate de succesul acesta al său și situația neverosimilă pe care i-o crease numai în trei luni.

Dacă domnul Leuwen și-ar fi păstrat, cu prilejul acesta, sîngele rece, care nu-l părăsea nici în afacerile bănești cele mai mari, și-ar fi spus :

„Iată o nouă întrebuințare a unei forțe pe care-o am de multă vreme. E o mașină cu aburi puternică, pe care nu mă gîndisem încă s-o pun să funcționeze în sensul acesta."

Undele de senzații noi stîrnite de un succes atît de uimitor făceau ca bunul-simț al domnului Leuwen să se clatine puțin, lucru pe care-i era rușine să-l mărturisească pînă și soției sale. După vorbă multă, domnul Leuwen nu mai avu încotro.

— Ei bine, da, spuse el în sfîrșit, am un acces de ambiție, însă ceea ce e curios e că nu știu ce să doresc.

— Norocul îți bate la ușă, trebuie să te hotărăști de îndată ; dacă nu-i deschizi, va bate în altă parte.

— Minunile Atotputernicului sar în ochi mai ales cînd operează asupra unei materii josnice și inerte. Îl fac pe Grandet ministru, sau cel puțin încerc.

— Domnul Grandet ministru ! spuse doamna Leuwen surîzînd. Ești nedrept cu Anselme ! De ce să nu te gîndești la el ?

(Cititorul a uitat poate că Anselme era vechiul și credinciosul valet al domnului Leuwen.).

— Așa cum e, răspunse domnul Leuwen cu seriozitatea aceea glumeață care-i făcea atîta plăcere, Anselme, deși în vîrstă de 60 de ani, e mai priceput în treburile publice

decît domnul Grandet. După un concediu de o lună, ca să se vindece de mirare, va rezolva afacerile — mai cu seamă cele mari, în care trebuie un adevărat bun-simţ — mai bine decît domnul Grandet. Anselme n-are însă o soţie pe cale de-a deveni metresa fiului meu ; împingîndu-l pe Anselme în fruntea Ministerului de Interne, lumea n-ar vedea că în persoana lui îl fac ministru pe Lucien.

— Ah, ce aflu ? ! exclamă doamna Leuwen, iar surîsul cu care ascultase enumerarea meritelor lui Anselme îi dispăru numaidecît. Ai să-mi compromiţi fiul. Lucien va fi victima acelei minţi neastîmpărate, acelei femei care aleargă după fericire ca un suflet nemîngîiat, fără s-o atingă însă niciodată. Îl va face nefericit şi neliniştit ca şi dînsa. Cum de n-a fost izbit de caracterul ei vulgar ? E o *copie continuă !*

— Dar e cea mai frumoasă femeie din Paris, sau, cel puţin, cea mai strălucitoare. Nu poate avea un amant, ca. care a fost atît de cuminte pînă acum, fără ca să ştie Parisul întreg, şi dacă acest amant are cît de cît un nume cunoscut în lumea cea bună, alegerea ei îl situează în primul rînd.

După o lungă discuţie, care nu fu lipsită de farmec pentru doamna Leuwen, ea se lăsă convinsă de acest adevăr, mărginindu-se în a susţine că Lucien e prea tînăr ca să poată fi prezentat publicului şi mai ales celor două Camere ca un om de afaceri, ca un om politic.

— Îl dezavantajează înfăţişarea-i elegantă şi graţia cu care se îmbracă. Mai tîrziu, cît mai curînd adică, sper să-i dau doamnei Grandet anumite indicaţii în privinţa aceasta. În sfîrşit, scumpa mea, sper că am alungat-o pe doamna de Chasteller din inima lui şi-ţi pot mărturisi acuzi că am tremurat de frica ei. Trebuie să ştii că Lucien lucrează foarte bine. Am nişte informaţii minunate în privinţa asta din partea bătrînului Dubreuil, subşef de birou de pe vremea amicului meu Crétet, sînt douăzeci şi nouă de ani de atunci. Lucien rezolvă la minister tot atîtea lucrări cît trei şefi de birou. Nu s-a lăsat influenţat de nici una din racilele rutinei pe care prostănacii o numesc uz, *pricepere* în treburi. Lucien dezleagă totul limpede, cu îndrăzneală, într-un fel care l-ar putea compromite poate, dar aşa ca să nu mai dea îndărăt.

A declarat război birocrației, poruncind ca toate scrisorile să nu cuprindă mai mult de zece rînduri. În ciuda lecției de la Caen, operează mereu în același fel îndrăzneț și hotărît. Și, ia seama că, așa cum ne înțelesesem, nu i-am spus niciodată părerea mea răspicată despre purtarea lui în alegerea domnului Mairobert. Am apărat-o indirect la Cameră, lăsîndu-i însă poate impresia că nu-mi împlinisem decît o îndatorire de familie. Îl voi face secretar general, dacă voi putea. Dacă mi se refuză titlul din cauza vîrstei sale, va fi măcar secretar general efectiv, cu vacanța postului, și va împlini funcția în calitate de secretar particular. Într-un an își va frînge gîtul sau își va crea un renume, iar eu voi spune ca prostul :

J'ai fait pour lui rendre
Le destin plus doux
Tout ce qu'on peut attendre
D'une amitié tendre. [1]

Eu, unul, scap cu fața curată. Se va vedea că l-am făcut pe Grandet ministru pentru că fiul meu nu e încă de calibrul necesar. Dacă nu reușesc, n-am să-mi reproșez nimic ; norocul nu bătea așadar la ușa mea. Dacă reușesc cu Grandet, iată-mă liniștit pentru o jumătate de an.

Domnul Grandet se va putea oare menține ?

— Poate că da, poate că nu. Va avea pe proști de partea lui, va avea, nu mă-ndoiesc, pentru cheltuielile casnice o sută de mii de franci anual, în afară de apuntamente. Ceea ce e foarte mult. Nu-i vor lipsi cu totul decît inteligența în discuții și *bunul-simț* în treburi.

— Atîta tot, spuse doamna Leuwen.

— Altminteri, fără cusur. La Cameră va vorbi cum știi. Va cita ca un lacheu discursurile excelente pe care i le voi comanda la cei mai buni fabricanți, cu două mii de franci discursul *reușit*. Voi vorbi. Cu același succes în apărare, ca și în atac ? Sînt curios să văd, și nesigu-

[1] Am făcut, ca să-i îndulcesc destinul, tot ce se poate aștepta de la o afecțiune duioasă.

ranța mă distrează. Fiul meu și Coffe îmi vor face schema discursurilor mele de apărare... Lucrul poate fi foarte scarbăd... Cred și eu...

. . . . . .

În fond, doamna Leuwen era foarte șocată de latura feminină a acestei invoieli.

- - E de prost-gust. Mă mir cum de te poți amesteca în asemenea lucruri.

- Scumpa mea, jumătate din istoria Franței are la bază aranjamente tot atît de exemplare ca și acesta. Trei sferturi din averile marilor familii care se țin astăzi atît de mărețe au fost întocmite odinioară de mîna amorului.

Ce amor, Dumnezeule!

Ai să te certi cu mine asupra numelui acestuia cinstit pe care l-au adoptat istoricii Franței? Dacă mă necăjești, voi spune lucrului pe nume. De la Francise I la Ludovic al XV-lea, ministerele, cel puțin două din trei, cîte erau vacante au fost împărțite de către doamne. Ori de cîte ori națiunea noastră nu suferă de friguri, se întoarce la obiceiurile astea, care-i sînt proprii. Și e păcat să faci ce s-a făcut de-a pururi?

Aceasta era adevărata morală a domnului Leuwen. Soția sa, născută sub Imperiu[1], avea acea morală severă, potrivită începutului despotismului. Doamna Leuwen se împăca destul de greu cu asemenea morală.

CAPITOLUL LXXV

Obișnuindu-se cu fericirea de-a fi soție de ministru, doamna Grandet se gîndi că domnul Leuwen ar putea fi zăpăcit de durere, întrucît fiul său avea să cadă vic-

[1] Stendhal calculează greșit. La proclamarea imperiului (1804), doamna Leuwen era în vîrstă de 13—14 ani.

lima unei iubiri fără speranță, sau cel puțin se punea într-o situație ridicolă, deoarece ea nu se întrebase niciodată despre iubirea lui Lucien. Ea nu cunoștea decît copiile șarjate ale iubirii, așa cum se văd obișnuit în lume, iar ea neavînd ochi să o vadă unde este și unde se ascunde.

Problema cea mare la care se întorcea mereu doamna Grandet era următoarea :

„Are domnul Leuwen putere să facă un ministru? Este, fără îndoială, un orator foarte la modă ; în ciuda vocii lui aproape imperceptibile, e incontestabil singurul om ascultat în Cameră, se spune că regele îl primește în taină, e în cele mai bune relații cu generalul N..., ministrul de război. Toate aceste împrejurări laolaltă alcătuiesc desigur o situație strălucită, dar de aici pînă la a-l hotărî pe rege, un om atît de fin și de dibaci, greu de înșelat, să încredințeze un minister domnului Grandet, distanța e nemăsurată!“ Și doamna Grandet oftă adînc.

Chinuită de această nesiguranță, care, încet-încet, timp de două zile, îi submina fericirea, doamna Grandet se hotărî curajos și ceru cu îndrăzneală o întîlnire domnului Leuwen.

„Nu trebuie să-l tratez ca pe un bărbat“, gîndi, invitîndu-l fără teamă la ea acasă.

Problema e atît de însemnată *pentru noi*, încît cred că mi-veți găsi cîndai dacă te rog fierbinte să-mi dai cîteva amănunte în privința speranțelor pe care mi-ai îngăduit să le nutresc.

„Așadar, își spuse domnul Leuwen, surîzînd lăuntric, nu e în discuție prețul, ci numai siguranța cu privire la livrarea lucrului vîndut.“

Domnul Leuwen (cu accentul cel mai intim și mai sincer) :

— Sînt fericit, doamnă, văzînd cum se strîng mereu mai mult legăturile vechii și bunei noastre prietenii. Și deoarece de-acum înainte trebuie să devină intime, ca să le aducem de îndată la gradul acela de dulce sinceritate și de desăvîrșită încredere, vă rog să-mi îngăduiți un limbaj ferit de orice zadarnică travestire... ca și cum ați

face de pe acum parte din familie... (La aceste cuvinte, domnul Leuwen își stăpîni cu greu o clipire răutăcioasă.) Trebuie să vă cer o discreție absolută ? Nu vă ascund un fapt pe care, sînt sigur, cu inteligența dumneavoastră, pe cît de adîncă, pe atît de justă, trebuie să-l fi și ghicit, de altfel. Domnul conte de Vaize stă la pîndă. Un singur indiciu, un singur fapt pe care l-ar putea surprinde acest ministru prin cei o sută de spioni ai săi, ca marchizul de G... sau domnul R..., bine cunoscuți dumneavoastră, ar putea încurca micile noastre aranjamente. Domnul de Vaize vede că-i scapă ministerul, și nu poți să nu-i recunoști o activitate intensă, în fiecare zi face cîte zece vizite înainte de ora opt dimineața. Iar ora asta nepotrivită pentru Paris îi măgulește pe deputați, cărora le amintește activitatea de pe vremea cînd își făcea stagiul de scriitori pe lîngă un procuror. Domnul Grandet, ca și mine, e în fruntea unei bănci ; iar banca, din iulie, este în fruntea statului. Burghezia a luat locul nobilimii, și banca e nobilimea clasei burgheze. Domnul Laffitte [1], închipuindu-și că toți oamenii sînt niște îngeri, a atras clasei sale pierderea ministerului. Împrejurările cheamă finanțele să recucerească stăpînirea și să reia ministerul, ele însele sau amicii lor... Bancherii erau învinuiți că sînt proști, dar inteligența Camerei a binevoit să mă pună în situația de a dovedi că, la nevoie, știm să-i împopoțonăm pe adversarii noștri politici cu epitete ce nu se uită prea lesne. Știu mai bine decît oricine că aceste epitete nu sînt decisive, dar Camerei nu-i plac lucrurile decisive, iar regelui nu-i plac decît banii. Regele are nevoie de mulți soldați, ca să-i poată ține în frîu pe muncitori și pe republicani. Guvernul este în cel mai înalt grad interesat să cruțe bursa. Un minister nu poate lichida Bursa, pe cînd Bursa poate lichida un minister. Guvernul actual e pe drojdie.

— Așa spune și domnul Grandet.

— Are vederi juste, dar, pentru că-mi îngăduiți limbajul prieteniei celei mai intime, vă voi mărturisi că fără

[1] *Laffitte, Jacques* (1767—1844), financiar și om politic francez. În timpul Restaurației a făcut parte din aripa moderată a opoziției burgheze ; contribuie la înscăunarea lui Ludovic-Filip.

dumneavoastră, doamnă, nu m-aș fi gîndit niciodată la domnul Grandet. Vă voi întreba cu brutalitate: credeți că aveți destulă autoritate față de dînsul ca să-l conduceți în toate acțiunile principale ale ministerului său? Îi trebuie toată dibăcia dumneavoastră ca să se înțelcagă cu generalul. Regele are nevoie de armată, și numai generalul o poate administra și stăpîni. Îi plac însă banii, vrea bani mulți, și ministrul de finanțe e cel care trebuie să-i facă rost de acești bani. Domnul Grandet va avea să țină cumpăna dreaptă între general și ministrul banilor, altfel se va ajunge la ruptură. Azi, de pildă, neînțelegerile dintre general și ministrul finanțelor au atras vreo douăzeci de certuri, urmate de tot atitea împăcări. Gîlceava dintre cele două părți nici nu mai îngăduie să se pună în discuție chestiunile cele mai simple. Generalul, în căutare de cît mai mulți bani, și-a aruncat așadar privirea asupra unui bancher pentru Ministerul de Interne, vrea, între noi fie zis, un om pe care să-l opună, la nevoie, ministrului de finanțe, un om care să înțeleagă deosebitele valori ale banului la diferitele ore ale zilei. Bancherul acesta, ministru de interne, omul acesta, care poate înțelege operațiile de bursă și domina pînă într-o oarecare măsură manevrele domnului Rotschild [1] și ale ministrului de finanțe, se va numi oare Leuwen sau Grandet? Eu sînt un om tare leneș și tare bătrîn, ca să fiu sincer. Nu-l pot face încă pe fiul meu ministru, nu-i nici măcar deputat, nu știu dacă va putea să vorbească, pentru că de șase luni l-ai amuțit... Îl pot face însă ministru pe omul prezentabil ales de persoana care va salva viața fiului meu.

— Nu mă îndoiesc de sinceritatea bunei dumneavoastră intenții în cea ce ne privește.

— Înțeleg, dar vă cam îndoiți, motiv în plus pentru mine ca să admir înțelepciunea dumneavoastră, vă îndoiți de puterea mea. Cînd sînt în discuție marile interese ale Curții și ale politicii, îndoiala e cea dintîi datorie, și nu se consideră a fi o jignire pentru nici una din

[1] Pe vremea aceea, cel mai bogat bancher din Franța.

părțile contractante. Oricine își poate face iluzii cu privire la sine însuși, compromițînd nu numai interesele unui om, dar și propriile sale interese. V-am spus că mi-aș putea fixa privirea asupra domnului Grandet, dar dumneavoastră vă cam îndoiți de puterea mea. Nu vă pot da ministerul de interne sau de finanțe așa cum v-aș da buchetul acesta de violete. Nici chiar regele, avînd în vedere uzanțele noastre de astăzi, nu vă poate face un asemenea dar. Un ministru, în fond, trebuie să fie ales de cinci-șase persoane, iar fiecare din acestea are mai curînd dreptul de *veto* în ceea ce privește alegerea colorlalți decît dreptul absolut de a-și impune candidatul, căci, în definitiv, nu uitați, doamnă, că aici e vorba să fii întru totul pe placul regelui, să fii oarecum pe placul Camerei Deputaților și, în sfîrșit, să nu superi prea mult sărmana Cameră a Pairilor. Depinde de dumneavoastră, preafrumoasa mea, să reflectați dacă vreți să credeți că vreau să fac tot ce-mi stă în putință ca să vă instalez în palatul de pe strada Grenelle. Înainte de-a aprecia gradul meu de devotament față de interesele dumneavoastră, încercați să vă faceți o idee limpede despre cîtimea de influență pe care de două-trei ori în douăzeci și patru de ore mi-a încredințat-o hazardul.

— Cred în dumneavoastră, și încă mult, și faptul că am acceptat o discuție cu un subiect ca acesta e o dovadă destul de puternică. Dar de la încrederea mea în inteligența dumneavoastră superioară și în norocul dumneavoastră și pînă la sacrificiile ce mi le cereți, e departe.

— Aș fi nemîngîiat să jignesc cîtuși de puțin încîntătoarea gingășie, proprie sexului dumneavoastră, care știe să adauge atîta farmec strălucirii tinereții și frumuseții celei mai desăvîrșite. Doamna de Chevreuse, ducesa de Longueville, toate femeile care au lăsat un nume în istorie, dar mai ales au întemeiat norocul casei, lor, au stat cîteodată de vorbă și cu medicul. Ei bine, eu sînt medic sufletesc, sfătuitorul nobilei ambiții pe care frumoasa dumneavoastră poziție v-a sădit-o în inimă. Intr-un veac, și în mijlocul unei societăți nestatornice ca un iad, unde nimic nu-i temeinic, unde totul se spulberă,

inteligența dumneavoastră superioară, averea dumneavoastră cea mare, bravura domnului Grandet și calitățile dumneavoastră personale v-au creat o situație reală, rezistentă, independentă de capriciile puterii. N-aveți să vă temeți decît de un singur dușman : de modă. Sînteți în clipa aceasta favorita ei, însă oricît ar fi meritul dumneavoastră, moda se plictisește. Dacă pînă-ntr-un an, un an și jumătate, nu oferiți nimic nou admirației acestui public care vă recunoaște în clipa de față meritele și vă ridică atît de sus, veți fi în primejdie : cel mai mic fleac, o trăsură de prost-gust, o boală, un moft, vă vor rîndui, cu toate că sînteți atît de tînără, printre valorile trecutului.

— E mult timp de cînd mi-am dat seama de acest mare adevăr, spuse doamna Grandet cu accentul înciudat al unei regine căreia i se amintește la timp nepotrivit o înfrîngere a armatelor sale ; e mult timp de cînd mi-am dat seama de acest mare adevăr : voga e un foc care se stinge dacă nu crește.

— Mai există un adevăr de mîna a doua, tot atît de frecvent în practică, și anume că bolnavul care se supără pe medicul său și împricinatul pe avocatul său, în loc să-și cruțe energia, ca să-și înfrunte adversarii, sînt departe de a-și restabili situația.

Domnul Leuwen se ridică.

Scumpa mea frumoasă, momentele-s prețioase. Dacă vreți să mă tratați ca pe unul dintre adoratorii dumneavoastră, încercînd să-mi suciți capul, vă voi spune că nu mai am cap de sucit și mă voi duce să-mi încerc norocul aiurea.

— Sînteți un om crud. Ei bine, vă ascult !

Doamna Grandet făcu bine nemaiîncercînd să spună verbe late, iar domnul Leuwen, mai curînd un om al plăcerilor și cu toane decît om de afaceri și ambițios, începea să simtă că e ridicol să-și lege planurile de capriciile unei femeiuști și căuta, mintal, alte aranjamente ca să-și poată evidenția fiul. „Nu sînt făcut pentru ministeriat, sînt prea leneș și prea deprins să mă distrez, fără grija zilei de mîine, își spunea el, în timp ce doamna

Grandet își alegea cuvintele cele mai sonore. Dacă aș avea înaintea mea pe rege, iar nu pe femeiușca asta pariziană, care vorbește aiurea și bate cîmpii, aș fi tot atît de plictisit, și asta nu mi s-ar ierta niciodată. Așadar, trebuie să mă străduiesc din răsputeri pentru fiul meu."

— Doamnă, spuse ea trezindu-se din vis, vreți să vorbiți cu mine așa cum ați vorbi unui bătrîn de șaizeci și cinci de ani, cu ambiții politice în momentul de față, sau vreți să continuați a-mi face cinstea de-a mă trata ca pe un tînăr frumos, orbit de farmecul dumneavoastră, ca și toți ceilalți ?

— Vorbiți, domnule, vorbiți, spuse doamna Grandet cu vioiciune, deoarece, dibace cum era să descifreze în ochii lor gîndurile interlocutorilor ei, începea să se teamă. I se părea că domnul Leuwen, așa cum și era de fapt, își pierduse de-a binelea răbdarea.

— E absolut necesar ca unul din noi doi să aibă încredere în fidelitatea celuilalt.

— Ei bine, vă voi răspunde cu sinceritatea pe care în chiar clipa aceasta mi-o înfățișați ca pe-o datorie ; de ce sînt datoare *să am* încredere ?

— Așa cere puterea împrejurărilor. Lucrul pe care vi-l cer, *miza* dumneavoastră, dacă îmi permiteți acest fel de a vorbi atît de vulgar, însă atît de limpede...

Și tonul domnului Leuwen, pierzîndu-și mult din desăvîrșita-i urbanitate, semăna cu acela al unui cumpărător, al unuia care tocmește o moșie și care fixează ultimul preț.

— ...miza dumneavoastră, doamnă, în această mare intrigă a ambiției înalte, atîrnă numai și numai de dumneavoastră, în timp ce locul destul de invidiat a cărui cumpărare v-o ofer depinde de rege și de vreo patru-cinci persoane care binevoiesc să-mi arate multă încredere și care, de altfel, după o zi, două, după un eșec la tribună, de pildă pot să nu mai aibă nevoie de mine. În această înaltă combinație de stat și de ambiție înaltă, acela dintre noi doi care poate dispune de prețul cumpărării a ceea ce

mi-ați îngăduit să numesc miză trebuie s-o și predea, chiar dacă ar vedea la cealaltă parte contractantă mai multă admirație față de prudența decît față de sinceritatea sa. Acela dintre noi doi care n-are miza în puterea sa, și eu sînt acela, trebuie să facă tot ceea ce-i poate omenește cere celălalt ca să-i dea garanții.

Doamna Grandet rămăsese pe gînduri și vădit încurcată, dar mai mult din pricină că nu găsea cuvintele potrivite pentru răspuns decît din pricina răspunsului. Domnul Leuwen, care nu se îndoia cu privire la rezultat, nutri o clipă gîndul răutăcios să amîne totul pe a doua zi, lăsîndu-i doamnei Grandet răgazul nopții ca să reflecteze, dar, fiindu-i lene s-o mai viziteze încă o dată, dori să sfîrșească pe loc. Adăugă pe un ton cu totul familiar, coborîndu-și numai vocea cu un semiton (cu vocea joasă a domnului de Talleyrand):

— Asemenea ocazii, scumpa mea, care fac și desfac norocul unei case, se prezintă numai o dată în viață, și atunci mai mult sau mai puțin comod. Intrarea care vi se oferă în templul norocului este dintre cele mai puțin neplăcute. Veți avea însă caracter? Căci, în definitiv, problema se reduce pentru dumneavoastră la această dilemă: *„Să am încredere în domnul Leuwen, pe care l-ați cunoscut de dinaintea anilor?"* Ca să răspundeți cu sînge rece și cu înțelepciune, spuneți-vă: „Ce știu eu despre domnul Leuwen și despre încrederea pe care o merită acum două săptămîni, cînd nu era încă vorba de ministru, și nici de o tranzacție politică între el și mine?"

Deplină încredere, răspunse doamna Grandet ușurată și fericită parcă să-i dea domnului Leuwen dreptate și să-i dezmintă o îndoială foarte neplăcută, deplină încredere!

Domnul Leuwen spuse cu aerul unei obligații de la care nu s-ar fi putut sustrage:

— Pînă-n două zile trebuie să-l prezint pe domnul Grandet generalului.

— Nu e nici o lună de cînd domnul Grandet a luat masa la general, replică doamna Grandet, înțepată.

(„Am pornit pe-o cale greșită cu această femeie vanitoasă. Nu o credeam atît de proastă.“)

— Desigur, n-am pretenția să-l prezint pe domnul Grandet generalului. Oricine se ocupă la Paris cu mari afaceri îl cunoaște pe domnul Grandet, cunoaște talentele sale financiare, luxul și palatul său ; și, înainte de orice, e cunoscut datorită persoanei celei mai distinse din Paris căreia are cinstea să-i dea numele. Regele însuși are multă considerație pentru el, curajul său e cunoscut etc., etc. N-am de spus generalului decît un singur cuvînt : „Iată-l pe domnul Grandet, financiar excelent, care se pricepe în toate chestiunile bănești, pe care excelența-voastră l-ar putea face ministru de interne, deoarece e în stare să-l înfrunte pe ministrul de finanțe. Îl voi susține pe domnul Grandet cu toate puterile glasului meu fără ecou.“ Iată ce înțeleg prin *a prezenta*, adăugă domnul Leuwen, mereu cu un accent destul de aprig. Dacă pînă-n trei zile nu voi spune aceste cuvinte, va trebui să spun, ca să nu mă dezmint : „După o matură chibzuire, voi recurge la concursul fiului meu, dacă consimțiți să-l numiți subsecretar de stat, iar eu primesc ministerul“. Credeți că după ce-l voi fi prezentat pe domnul Grandet generalului aș fi în stare să-i spun în taină : „Nu țineți seamă de ce v-am spus în fața domnului Grandet, vreau să fiu personal ministru“ ?

— Nu poate fi vorba de buna dumneavoastră credință ; am impresia că n-ați pus încă degetul pe rană. Îmi cereți un lucru straniu. Sînteți un libertin, spuse doamna Grandet, ca să mai îndulcească tonul convorbirii. Opinia dumneavoastră bine cunoscută asupra esenței demnității noastre nu vă îngăduie să apreciați pe de-a-ntregul sacrificiul. Ce va spune doamna Leuwen ? Cum să i se ascundă taina ?

— În fel și chip, de pildă printr-un anacronism.

Vă mărturisesc că nu mai sînt în putere să continuu discuția. Vă rog să amînăm pe mîine încheierea convorbirii noastre.

— Prea bine, numai că nu știu dacă mîine voi mai fi favoritul soartei. Dacă nu acceptați ideea mea, trebuie să mă aranjez altfel, să încerc, de pildă, a-mi distra fiul, care mă preocupă exclusiv, printr-o căsătorie strălucită. Gîndiți-vă că n-am timp de pierdut. Lipsa unui răspuns mîine echivalează cu un *nu* asupra căruia n-aș putea reveni.

Doamnei Grandet îi venise tocmai ideea să se consulte cu soțul ei.

CAPITOLUL LXXVI

— Domnul Leuwen e un părinte împătimit. Cel mai însemnat motiv de îngrijorare din toată povestea asta e interesul pe care domnul Lucien Leuwen îl arată față de domnișoara Raymonde de la Operă.

— Pe legea mea, cum e tatăl, și fiul...

— Așa mi-am spus și eu, răspunse doamna Grandet rîzînd. Trebuie să te ocupi de individul acesta, adăugă apoi cu seriozitate, dacă dorești *glasul* [1] domnului Leuwen.

Frumos glas îmi făgăduiești.

Știu că ești spiritual, dar atîta timp cît omul acesta cu glasul slab va ști să se facă ascultat, atîta timp cît sarcasmele lui vor avea succes la Cameră, se spune că poate răsturna ministerele și că nimeni nu va risca să compună un guvern fără dînsul.

— Curios! Un bancher pe jumătate olandez, cunoscut prin campaniile lui de la Operă, care a refuzat să fie căpitan în Garda Națională, adăugă domnul Grandet cu o înfățișare tragică, a cărui ambiție datează din zilele lui iulie [2]... Mai mult încă, adăugă cu un aer și

[1] Joc de cuvinte intraductibil. În limba franceză, cuvîntul *voix* înseamnă și voce, și vot; acest dublu înțeles îl avea în trecut la noi cuvîntul *glas*.

[2] In text: *iunie*.

mai sumbru (era foarte bine primit de regină), mai mult decît atîta, cunoscut prin glumele lui infame pe socoteala a tot ceea ce trebuie să respecte oamenii de societate etc., etc., etc.

Domnul Grandet era un prostănac greoi, destul de cultivat, care se străduia din greu în fiecarea seară, timp de o oră, *să se țină la curent cu literatura noastră*, după cum spunea. Altminteri, n-ar fi putut deosebi o pagină de Voltaire de o pagină de domnul Viennet [1]. Se poate ghici cît îl ura pe omul de spirit care avea succese fără să-și dea nici o osteneală. Lucrul acesta îl scandaliza mai ales.

Doamna Grandet știa că nu poate obține nimic din partea soțului ei pînă ce acesta nu-și sleia toate frazele de efect, pe care, după aprecierea lui, i le putea oferi un subiect oarecare. Din nefericire, o frază dădea naștere alteia, deoarece domnul Grandet obișnuia să se lase în voia acestei porniri, cu speranța că astfel va ajunge om de spirit, ceea ce i-ar fi și reușit dacă, în loc de Paris, ar fi locuit la Lyon sau la Bourges.

Doamna Grandet, după ce căzu în mod tacit la înțelegere cu el în privința tuturor păcatelor domnului Leuwen — subiect bogat, de douăzeci de minute — spuse :

— Ai pornit acum pe calea ambiției înalte. Ți-aduci aminte de cuvintele cancelarului Oxenstiern [2] către fiul său ?

— Vorbele de duh ale oamenilor mari sînt breviarul meu, îmi convin de minune. „O, fiule, îți vei da seama că treburile mari din lumea aceasta se conduc cu prea puțin talent."

— Ei bine, pentru un om ca dumneata, domnul Leuwen e un mijloc. Ce-are a face meritul său ? Ce-ți pasă

[1] *Viennet. Jean-Pons-Guillaume* (1777—1868), literat și om politic francez, partizan al monarhiei din iulie ; scriitor de mică importanță, de al cărui stil pompos își bate joc Stendhal.

[2] *Oxenstiern. Axel Gustafsson* (1583—1654), gînditor și om de stat suedez ; a fost, timp de mai mulți ani, adevăratul conducător al Suediei

dacă o Cameră alcătuită din nătărăi se distrează la glumele lui proaste şi-i iau conversaţiile de tribună drept elocvenţa de mare clasă a unui adevărat bărbat de stat? Gîndeşte-te că o femeie slabă, doamna de [*loc liber*], ştînd de vorbă cu o altă femeie slabă, regina [Ana] de Austria, a introdus în consiliu pe celebrul cardinal de Richelieu. Oricum ar fi domnul Leuwen, e vorba să-i măgulească mania, atîta timp cît Camera va avea mania să-l admire. Altceva vreau să te întreb însă pe dumneata, care frecventezi cercurile politice şi vezi cu un ochi ager ce se petrece: creditul politic al domnului Leuwen e oare un lucru real? Deoarece nu intră în sistemul meu de înaltă şi pură moralitate să făgăduiesc ceva şi-apoi să nu-mi respect cuvîntul cu sfinţenie. Şi adăugă cu ţîfnă: Nu m-ar prinde de loc.

— Ei bine, da, răspunse domnul Grandet cu năduf, domnul Leuwen are în clipa de faţă foarte mult credit. Glumele lui proaste, de la tribună, îi cuceresc pe toţi. Chiar şi în privinţa gustului literar sînt de părerea amicului meu Viennet, membru al Academiei Franceze: sîntem în plină decadenţă. Generalul îl împinge, căci nu se mai satură de bani, iar domnul Leuwen, nu prea ştiu cum şi ce fel, e reprezentantul Bursei. Îl distrează pe bătrînul general cu glumele lui de prost-gust. Nu e greu să fii plăcut cînd îţi îngădui să spui orice. Regele, cu tot gustul său ales, tolerează spiritele domnului Leuwen şi se spune că numai el l-a surpat pe sărmanul de Vaize în ochii regelui.

—Adevărul e că domnul de Vaize în fruntea artelor[1] era prea de tot! I se propune să cumpere pentru muzeu un tablou de Rembrandt, iar el scrie pe marginea raportului: *„Să mi se raporteze ce a expus domnul Rembrandt la ultimul Salon"*.

— Da, dar domnul de Vaize e politicos, pe cînd domnul Leuwen îşi va jertfi oricînd un prieten pentru o vorbă de spirit.

— Ai avea curajul să-l iei ca secretar general pe domnul Lucien Leuwen, fiul acesta tăcut al unui tată atît de flecar?

[1] Ministrul de interne controla sectoarele culturale, exercitînd cenzura.

— Cum, un sublocotenent de lăncieri, secretar general? Visezi! Nu s-a mai văzut așa ceva. Cum rămîne cu gravitatea?

—Vai, s-a dus pe copcă! Nu mai există gravitate în moravurile noastre, e o adevărată jale. Domnul Leuwen n-a fost de loc grav prezentîndu-mi acest *ultimatum*, condiția sa *sine qua non*... Gîndește-te, domnule, că dacă făgăduim, trebuie să ne și ținem de cuvînt.

— Să iau ca secretar general un omuleț viclean, care-și permite să aibă și idei?! Va juca pe lîngă mine rolul pe care domnul de N... îl juca pe lîngă domnul de Villèle. N-am nevoie de un *inamic intim!*

Doamna Grandet fu nevoită să mai suporte încă douăzeci de minute de proastă dispoziție, de fraze spirituale și adînci din partea unui prostănac care încerca să-l imite pe Montesquieu, care habar n-avea de situația sa și a cărui inteligență era îmbîcsită de una sută de mii de franci venit anual. Această călduroasă replică a domnului Grandet, de cel mai palpitant interes, așa cum ar fi numit-o el însuși, semăna ca două picături de apă cu articolul acela de ziar (de domnii Salvandy[1] sau Viennet), și îl vom cruța pe cititor, care a citit desigur ceva în genul acesta chiar azi-dimineață.

În sfîrșit, domnul Grandet înțelese oarecum că n-ar putea avea nici cea mai mică șansă să devină ministru fără concursul domnului Leuwen și consimți să lase locul de secretar general la dispoziția acestuia.

Cît despre titlul fiului său, domnul Leuwen va decide. S-ar putea, din cauza Camerei, să se mulțumească cu titlul de secretar particular, așa cum este astăzi sub domnul de Vaize, dar avînd toate atribuțiile secretarului general.

— Nu-mi convin asemenea daraveri. Într-o administrație cinstită, fiecare trebuie să poarte titlul funcțiilor pe care le îndeplinește.

---

[1] *Salvandy, Narcisse-Achille* (1797—1856), om politic și scriitor francez, partizan al monarhiei din iulie; scrierile lui se caracterizează printr-un stil pompos, gustat de contemporani.

„În cazul ăsta, ar trebui să te numești intendent al unei femei geniale, care te face ministru", gîndi doamna Grandet.

Fu nevoită să mai piardă cîteva minute.

Doamna Grandet știa că nu-l putea convinge pe mîndrul colonel din Garda Națională decît extenuîndu-l fizicește. Stînd de vorbă cu soția sa, el *se exercita* să aibă spirit în Camera Deputaților. Vă puteți închipui cîtă grație și spontaneitate în replică putea da asemenea pretenție unui negustor foarte chibzuit, dar lipsit de orice imaginație.

— Va trebui să-l copleșești pe domnul Lucien Leuwen cu lucrări ca s-o poată uita pe domnișoara Raymonde.

— Nobilă funcție, zău !

— Asta-i ideea fixă a omului care printr-un joc caraghios al destinului deține puterea în momentul de față, însă toată puterea, zic. Și ce-i mai respectabil decît omul care deține puterea ?

După zece minute, domnul Grandet rîdea de bonomia domnului Leuwen, și vorbiră iarăși despre domnișoara Raymonde. După ce domnul Grandet spuse tot ce se putea spune asupra acestui subiect, adăugă în sfîrșit :

— Ca să uite de această pasiune caraghioasă, oarecare cochetărie din partea dumitale n-ar fi nelalocul ei. Îi voi putea oferi prietenia dumitale.

Domnul Grandet spuse aceasta cu bun-simț, în tonul său *firesc*. În prealabil, *vorbise ca un om de spirit*. (Conferința atinsese aproape o oră și trei sferturi.)

Fără îndoială, răspunse doamna Grandet, cu accentul celei mai mari sincerități și în fond cu multă bucurie.

„Iată un pas mai, savîrșit, gîndi ea, trebuie să consfătuiesc." Se ridică.

— E o idee, spuse soțului ei, dar mi-e destul de penibilă.

— Reputația dumitale e atît de înaltă, purtarea dumitale la douăzeci și șase de ani, dimpreună cu atîta frumusețe, a fost atît de curată, incomensurabil mai

presus de orice bănuială, chiar și decît cea a invidiei față de succesele mele, încît ai toată libertatea să-ți îngădui, în limitele onestității și chiar ale onoarei, tot ceea ce poate fi folositor *casei noastre.*

„Iată-l că vorbește de reputația mea ca și cum ar vorbi de calitățile calului său."

— Nu de azi și nici de ieri se bucură numele Grandet de stima oamenilor cinstiți. Nu ne-am născut *la țară.*

„Ah, Doamne, gîndi doamna Grandet, iar o să-mi vorbească de bunicul său, consilier comunal la Toulouse."

— Ia seama bine, domnule ministru, de seriozitatea angajamentului la care vei subscrie. Considerația mea nu se împacă cu o schimbare bruscă în societatea mea. O dată ce domnul Lucien va deveni amicul nostru intim, așa cum va fi în primele două luni ale ministeriatului dumitale, tot așa va trebui să rămînă timp de doi ani, chiar dacă domnul Leuwen și-ar pierde creditul în Cameră, sau față de rege, chiar și în cazul că mandatul dumitale ar lua sfîrșit.

— Un minister durează cel puțin trei ani, Camera mai are încă patru bugete de votat, răspunse înțepat domnul Grandet.

„Ah, Doamne, își spuse doamna Grandet, voi mai avea de îndurat încă zece minute de înaltă politică de tejghea!"

Se înșela, pentru că tocmai după șaptesprezece minute reveni conversația la angajamentul pe care avea să și-l ia domnul Grandet, acela de a-l admite pe Lucien Leuwen ca amic intim timp de trei ani, după ce ar fi luat hotărîrea să-l admită pentru o lună.

— Publicul va spune însă că e amantul dumitale.

— E o nenorocire de care eu aș suferi cel mai mult, mă așteptam să-mi spui un cuvînt de mîngîiere... Dar, în definitiv, vrei să fii ministru?

Vreau să fiu ministru, pe căi onorabile însă, întocmai ca și Colbert.

— Unde-i cardinalul Mazarin muribund, ca să te prezinte regelui ?

Această referință istorică, spusă la potrivită vreme, inspiră domnului Grandet admirație și i se păru un argument.

CAPITOLUL LXXVII

. . . . . .

Voi să joace o partidă de șah cu el.

În seara aceea era însuflețită, strălucea de o prospețime și mai vrednică de admirație ca de obicei. Frumusețea sa de mînă întîi n-avea nimic sublim și auster, într-un cuvînt, nimic din ce ar putea fermeca inimile alese și înspăimînta vulgul.

Succesul repurtat de doamna Grandet pe lîngă cele cincisprezece-douăzeci de persoane ce se apropiară pe rînd de masa de șah era izbitor.

„Și o asemenea femeie îmi face aproape curte, gîndea Lucien, oferind totodată doamnei Grandet plăcerea de a cîștiga. Ciudată ființă mai sînt dacă nu mă simt fericit."

Deodată își spuse : „Sînt într-o poziție analogă cu aceea a tatălui meu. Îmi voi pierde situația în acest salon dacă nu profit de ea, și cine-mi garantează că nu-mi va părea rău ? Am disprețuit totdeauna această situație, dar n-am ocupat-o niciodată. Aș fi prost dacă aș dispreț[illegible]"

Cînd avantaj pentru mine acela de-a juca șah cu dumneavoastră. Dacă nu răspundeți la iubirea mea fatală, nu mi rămîne altceva decît să-mi zbor creierii.

Ei bine, trăiește și iubește-mă... Prezența dumitale în seara asta mi-ar paraliza toată puterea de stăpînire de care am nevoie ca să răspund la atîta lume. Du-te și vorbește cinci minute cu soțul meu și vino mîine la ora unu, călare, dacă vremea-i frumoasă.

„Iată-mă așadar fericit", gîndi Lucien urcîndu-se în trăsura.

După o sută de metri se opri.

„Sînt așadar într-adevăr fericit, își spuse, poruncind servitorului său să se urce și să ia hățurile, sînt tulburat. Asta-i toată fericirea pe care ți-o poate da lumea? Tatăl meu va forma ministerul, are rolul principal în Cameră; femeia cea mai strălucitoare din Paris pare să cedeze la așa-zisa mea pasiune."

În zadar chinui Lucien acea fericire, sucind-o și răsucind-o, căci nu putu obține decît o singură senzație:

„Să gust din plin fericirea aceasta, ca să nu-mi pară rău de ea, ca unui copil, după ce va trece."

CAPITOLUL LXXVIII

După cîteva zile, coborînd din cabrioletă ca să intre în apartamentul doamnei Grandet, Lucien se simți atras de strălucirea luminii de lună, pe care o zărea, prin poartă, în piața Madeleinei. Și în loc să intre, ieși, ceea ce-i uimi grozav pe domnii vizitii.

Ca să scape de privirile lor, merse o sută de pași, își aprinse umil țigara de foi la focul unui vînzător de castane și începu să admire frumusețea cerului și să mediteze.

Lucien nu știa nimic din ceea ce făcuse tatăl său pentru el, și nu vom tăgădui că era oarecum mîndru de succesul său pe lîngă doamna Grandet, a cărei purtare ireproșabilă, a cărei rară frumusețe și a cărei mare avere se bucurau de oarecare faimă în societatea pariziană. Dacă la aceste avantaje ar fi adăugat și o origine nobilă, ar fi fost celebră în Europa, dar, cu toate străduințile ei, nu reușise să atragă în salonul ei nici un milord englez.

Lucien își gustă mult mai intens fericirea ceva mai tîrziu decît în primele zile.

Doamna Grandet era cea mai distinsă femeie pe care o cunoscuse mai de aproape. Căci vom mărturisi, și asta îi va dăuna nespus de mult în aprecierea frumoaselor noastre cititoare, care, din fericire pentru ele, au ori prea multă noblețe, ori prea multă avere, nesfîrșitele pretenții ale doamnelor de Commercy, de Marcilly și ale altor verișoare ale împăratului, lipsite de avere, pe care le întîlnise la Nancy, i se păruseră totdeauna ridicole. Cultul vechilor idei, ultracismul [1], e mult mai ridicol în provincie decît la Paris ; după părerea noastră, e mai puțin însă, deoarece măcar în provincie acest mare organism este lipsit de energie. „Oamenii aceștia invidiază și se tem prea mult, și din pricina acestor două amabile patimi uită să trăiască.“ Reflecția aceasta prin care Lucien își rezuma toate impresiile adunate în provincie urîțea chipul fermecător al doamnei d'Hoquincourt, precum și spiritul într-adevăr superior al doamnei de Puy-Laurens. Teama necontenită, regretul după un trecut pe care nu îndrăznim a-l apăra ca pe un lucru vrednic de stimă ascundeau privirilor lui Lucien orice adevărată măreție.

Pe cînd, dimpotrivă, în saloanele doamnei Grandet era atîta lux, atîta bogăție reală și atîta lipsă de teamă și de invidie ! „Numai aici știu oamenii să trăiască“, își spunea Lucien, și uneori treceau săptămîni întregi fără ca el să se simtă jignit de vreo vorbă josnică, dintre cele necîntîlnite, vreodată în salonul doamnei d'Hoquincourt sau al doamnei de Puy-Laurens. Iar cuvintele astea josnice, ce dădeau în vileag toată mîrșăvia sufletească, erau rostite de cîte un deputat de centru, care, vînzîndu-se guvernului pentru o decorație sau pentru un debit de tutun, nu învățase încă să-și aplice o mască peste urîțenia lui. Spre marea părere de rău a tatălui său, Lucien nu adresa nici un cuvînt niciodată acestor inși greoi ; îi auzea, în treacăt, discutînd despre cele

[1] Legitimismul bourbon, reacționar.

douăzeci și cinci de milioane ale președintelui Jackson[1], despre monopolul asupra zahărului sau despre cine știe ce altă problemă de actualitate; dezbăteau greoi cîte o problemă de economie politică, fără să se poată ridica însă pînă la înțelegerea fundamentală a chestiunii.

„Iată, fără îndoială, drojdia Franței, gîndi Lucien. Sînt proști și vînduți! Cel puțin însă nu le e teamă, nu regretă trecutul și nu-și tîmpesc copiii, limitîndu-i la lectura *Zilei creștinului*[2]. În veacul acesta, în care banul înseamnă tot, ce s-ar putea compara cu o avere uriașă, cheltuită cu dibăcie și șiretenie? Acest Grandet nu cheltuiește nici zece ludovici fără să se gîndească la situația pe care o deține în societate. Nici el, nici soția lui nu-și îngăduie capriciile pe care mi le permit eu, băiat de familie." Îi vedea tocmindu-se adesea pentru o lojă sau cerînd o lojă la castel sau la Ministerul de Interne.

Lucien o vedea pe doamna Grandet înconjurată de omagiile tuturor. Tot filozofînd așa, un anumit instinct monarhic, care mai dăinuia încă printre francezii posesori de caleașcă, îi spunea, ce e drept, că ar fi mai măgulitor pentru el să fie preferat de o femeie purtînd unul din numele celebre ale monarhiei. „Dacă aș ajunge, prin absurd, în saloanele monarhice din Paris, diferența ar fi [că] cei trei-patru cavaleri de Saint-Louis, ca domnii de Serpierre și de Marcilly, ar fi înlocuiți de trei-patru duci și pairi, care ar susține, ca domnul de Saint-Léris la doamna de Marcilly, că împăratul Nicolae are un tezaur de șase sute de milioane, pe care i l-a lăsat moștenire împăratul Alexandru într-o casetă, cu mandatul de a stîrpi pe iacobinii din Franța cînd i-o veni mai bine. Aici, ca și acolo, există desigur un abate Rey, domnind

[1] *Jackson, Andrew* (1767—1845), general american, de două ori președinte al S.U.A.; pasajul de mai sus se referă la cele 25 de milioane cerute de S.U.A. Franței drept reparație pentru vasele navale americane capturate ilegal în timpul imperiului; în 1834, problema căpătase un caracter deosebit de acut, fiind rezolvată abia în anul următor.

[2] *Journée du Chrétien*, publicație ce avea drept scop educarea copiilor în spiritul catolicismului.

despotic peste bietele femei frumoase și silindu-le prin teroare să asiste timp de două ore la predica unui domn abate Poulet. Metresa pe care aș avea-o, dacă

L'âge de aïeux touchait au berceau du monde [1], ar fi silită, ca și doamna d'Hoquincourt, să ia parte, fără voie, la discuție de cel puțin douăzeci de minute despre valoarea ultimelor instrucțiuni date de monseniorul episcop de *** Meritele cuviosîlor care l-au ars pe Ioan Hus ar fi înfățișate, e drept, cu o eleganță desăvîrșită. Cîtă duritate trădează însă această eleganță! Mă feresc de ea ori de cîte ori o zăresc. Îmi place în cărți, dar în lume mă îngheață și nu o suport mai mult de un sfert de oră. La doamna Grandet, datorită numelui ei burghez, acest soi de absurditate e rezervat pe de-a-ntregul colocviilor ei matinale cu doamna de Thémines, doamna Toniel și alte name de-ale Bisericii, și mă voi achita cu cîteva cuvinte respectuoase, săptămînal repetate, față de ceea ce e respectabil. Bărbații pe care-i văd la doamna Grandet au înfăptuit cel puțin ceva, chiar dacă acest ceva nu-i decît propria lor avere. Că și-au cîștigat-o făcînd negoț sau cu articole de ziar, sau cu discursuri vîndute ...dumirii, au acționat într-un fel. Lumea pe care o văd la *metresa mea*, își spuse rîzînd, e ca o povestire prost ...rată, interesantă însă în fond. Lumea de la doamna de Marcilly emitea teorii absurde sau chiar fățarnice, întemeiate pe fapte născocite și îmbrăcate într-un limbaj ales; caracterul aprig al privirii dezminte însă în fiecare clipă eleganța formei. Toată elocința asta onctuoasă, imitată după Fénelon [2], răspîndește pentru cine are simțuri agere un iz subțire și pătrunzător de pungășie și de ticăloșie. La o doamnă de Marcilly din Paris m-aș putea încet-încet obișnui cu acea lipsă de interes față de ceea ce spun și cu expresiile acelea veștede ale gîndirii, pe care mi le recomandă adesea mama. Încep

[1] Vechimea strămoșilor săi atingea obîrșia omenirii.

[2] *Fénelon, François de Salignac de la Mothe* (1651—1715) scriitor francez, unul din precursorii iluminiștilor francezi din secolul al XVIII-lea.

uneori să mă căiesc că n-am aceste virtuți ale secolului al XIX-lea. M-aș plictisi însă pe mine însumi. Mă bizui pe corectivul bătrîneții. Observ că efectul sigur al acestui soi de eleganță, la numărul restrîns de tineri din cartierul Saint-Germain, pe care au putut-o dobîndi fără să-și piardă bunul-simț, constă într-o adîncă neîncredere față de omul *desăvîrșit*. Vorbele lor alese sînt ca o portocală ce ar crește în mijlocul pădurii de la Compiègne, sînt frumoase, par însă dintr-un alt veac. Hazardul neîngăduindu-mi să mă nasc în lumea aceea, de ce m-aș schimba? Ce aș putea cere de la lume? M-ar trăda ochii, doamna de Chasteller mi-a spus-o de zeci de ori... !"

Gîndurile lui atît de curgătoare se curmară brusc, ca odinioară graiul acelui bărbat slab care, adus în fața stăpînirii și lepădîndu-se de prietenul său, arestat pentru opiniile lui politice, auzi cîntatul cocoșului. Lucien rămase nemișcat, ca Bartolo în *Bărbierul* lui Rossini.

Amintirea doamnei de Chasteller se ivise de opt sau zece ori de cînd cu succesul său pe lîngă doamna Grandet, niciodată însă cu atîta limpezime; mereu înlăturase acel gînd cu o frază repede tîcluită, ca: „Inima mea nu ia cu nimic parte la această aventură de tinerețe și de ambiție".

Numai că prin toate combinațiile care precedaseră reamintirea doamnei de Chasteller, își lua măsurile ca să consolideze cît mai mult noua-i legătură. Doamna Grandet nu-l ajuta să rupă numai cu persoana domnișoarei Raymonde, ci și cu amintirea scumpă și sfîntă a doamnei de Chasteller. Nelegiuirea era mai mare.

Cu două luni în urmă, văzuse în minunata colecție de porțelanuri a domnului Constantin, un cap care-l emoționase prin asemănarea cu doamna de Chasteller și pusese să-l copieze, nedezlipindu-se o clipă de tînărul pictor, a cărui neliniște și blîndețe îi inspiraseră simpatie. Alergă la el, ca și cum ar fi vrut să se pocăiască în fața acelei icoane sfinte. Fi-va oare cu totul dezonorat dacă vom mărturisi că, întocmai ca și personajul celebru cu care am îndrăznit să-l asemuim cîndva,

plînse? Către sfîrșitul serii se hotărî să petreacă o clipă la doamna Grandet.

Lucien era un alt om. Doamna Grandet observă schimbarea ce se petrecuse în gîndurile lui. Cu o săptămînă înainte, această nuanță sufletească ar fi trecut neobservată. Acum însă nu mai era stăpînită numai de ambiție, începuse să-i placă tînărul acesta, care nu era trist ca toți ceilalți, ci serios. Îi găsea un farmec de nedescris. Dacă ar fi avut mai multă experiență și mai mult spirit, ar fi numit *firesc* felul acesta deosebit de-a fi, care-o lega de Lucien.

Avea 26 de ani trecuți, era măritată de șapte ani și domnea de cinci ani în societatea cea mai strălucitoare, dacă nu și cea mai nobilă. Nici un bărbat nu îndrăznise vreodată să-i sărute mîna între patru ochi.

CAPITOLUL LXXIX

A doua zi, între domnul Leuwen și doamna Grandet avu loc o scenă. Domnul Leuwen, om de o perfectă bună-credință în toată această afacere, se grăbise să-l prezinte pe domnul Grandet bătrînului general, care, plin de bun-simț și de vigoare atunci cînd nu se lăsa stăpînit de lene sau de cine știe ce capriciu, pusese viitorului său coleg patru-cinci întrebări bruște, la care domnul Grandet, nu prea obișnuit să i se vorbească atît de limpede, răspunse prin fraze pe care le socotea bine meșteșugite. Generalul însă, care nu putea suferi frazeologia, mai întîi pentru că e nesuferită, iar apoi pentru că nu știa să ticluiască o singură frază, îi întorsese spatele. „Omul dumitale nu-i decît un prost!“ Domnul Grandet se întorsese acasă palid și disperat. În ziua aceea nu se mai simți ispitit să se asemuiască cu Colbert, înzestrat fiind cu atîta tact încît să înțeleagă că displăcuse cu totul generalului; e drept că grosolănia bătrînu-

lui general, hoț, plictisit și plin de fiere, fusese proporțională cu vioiciunea tactului domnului Grandet.

Acesta își împărtășește nenorocirea soției sale, care îl copleșește cu lingușiri, încredințîndu-se însă în același timp că domnul Leuwen o înșelase. Își disprețuia, ce e drept, soțul, așa cum îi stă bine oricărei femei cinstite, dar nu-l disprețuia suficient. „Care-i meseria lui, își spunea, de trei ani încoace? E bancher și colonel în Garda Națională. Ei bine, ca bancher cîștigă bani, iar în calitate de colonel e viteaz. Cele două meserii se ajută reciproc: în calitate de colonel obține avansări în ierarhia Legiunii de Onoare pentru unii conducători ai Băncii Franței sau ai Sindicatului agenților de schimb, care-i împrumută din cînd în cînd un milion sau două pentru treizeci și șase de ore, ca să urce sau să coboare cursul. Domnul conte de Vaize exploatează Bursa prin mijlocirea telegrafului, întocmai ca și domnul Grandet prin urcarea cursului. Doi-trei miniștri fac ca domnul de Vaize, iar stăpînul lor al tuturora [1], nu se dă în lături și uneori îi și ruinează, așa cum a pățit-o bietul Castelfulgens. Soțul meu are față de aceștia toți avantajul de a fi un colonel foarte viteaz." Doamna Grandet nu credea că lumea își dă seama de uricioasa manie a soțului ei greoi de a face spirite; adevărul e că niciodată vreun om n-a fost înzestrat de natură cu o imaginație mai calmă față de tot ce nu era ban sunător, cîștigat sau pierdut printr-o cotă de schimb. Tot ce se spunea i se părea totdeauna, ca unui adevărat negustor, vorbărie menită să-l îmbrobodească pe cumpărător.

De patru-cinci ani de cînd domnul Grandet, iritat de luxul domnului Thourette, dădea recepții frumoase, doamna Grandet nu-l vedea decît înconjurat de lingușitori. Într-o zi, un biet cocoșat mărunțel, om deștept, sărac și nu prea bine îmbrăcat, domnul Gamont, îndrăznise să fie de altă părere cu privire la frumusețea mai mare sau mai mică a catedralei din Auch, domnul Grandet îl gonise pe loc cu o grosolănie — triumf bar-

[1] Roi.

bar al arginților asupra sărăciei — care o jignise chiar și pe doamna Grandet. După cîteva zile, ea îi trimise, printr-o scrisoare anonimă, sub pretextul achitării unei datorii, cinci sute de franci bietului Gamont, care după trei luni, lipsit fiind de demnitate, primi să fie invitat din nou la un dineu de către domnul Grandet.

Cînd domnul Leuwen îi spuse doamnei Grandet adevărul, atenuat, bineînțeles, asupra vidului, banalității și îmbpopoțonării răspunsurilor domnului Grandet date bătrînului general, doamna Grandet îi dădu a înțelege, cu un dispreț rece, care se potrivea de minune cu frumusețea ei, că e convinsă că el a înșelat-o.

Domnul Leuwen se purtă ca un tînăr; fu disperat de această învinuire, și trei zile în șir se strădui numai și numai să-și dovedească nevinovăția față de doamna Grandet. Afacerea se mai complică și prin faptul că regele, care de vreo cinci-șase luni devenea din ce în ce mai ostil hotărîrilor decisive, își trimisese fiul la ministrul de finanțe ca să mijlocească împăcarea acestuia cu bătrînul general, rezervîndu-și dreptul, dacă împăcarea nu i-ar mai conveni, să-și dezavueze fiul și să-l surghiunească la țară.

Împăcarea reușise, întrucît bătrînul general era foarte interesat ca o anumită furnitură de cai să fie complet achitată înainte de ieșirea lui din minister.

Domnul Salomon C..., inițiatorul acestei afaceri, stipulase prevăzător ca suta de mii de franci depuși de fiul generalului și beneficiile ce i se cuvin acestuia să-i fie plătite numai cu fondurile provenite din *ordonanța soldei*, semnată de ministrul de finanțe. Regele era la curent cu speculația asupra cailor, dar nu și cu acest amănunt, pe care-l află datorită unui spion mărunt de la Ministerul de Finanțe, care-și adresa rapoartele surorii sale.

Umilit și furios că nu știuse lucrul acesta mai dinainte, era cît pe-aci, în mînia lui, să dea domnului Le G..., șeful poliției sale particulare, comanda unei brigăzi din Alger. Politica regelui față de miniștrii săi ar fi fost cu totul alta dacă ar fi fost sigur că-l poate ține pe general strîns legat încă două săptămîni.

Neștiind nimic despre acest amănunt, domnul Leuwen interpretă răgazul acesta de două săptămîni ca un nou semn de sfială sau chiar de slăbiciune a regelui, deși nu îndrăzni să-și împărtășească acest prepus doamnei Grandet. Socotea, din principiu, că anumite lucruri nu trebuie spuse femeilor niciodată.

Din aceasta rezultă că, vorbind cu o sinceritate și o bună-credință desăvîrșite, minus acest amănunt, cu doamna-Grandet, căreia teama cea mai vie, în acea împrejurare, îi ascuțea mintea, ea îl bănui de nesinceritate.

Domnul Leuwen își dădu seama de bănuială. În disperarea sa de om cinstit, vie și violentă, ca toate senzațiile lui, domnul Leuwen, neîndrăznind să adîncească anumite subiecte față de soția sa, după masa de seară în familie, plecă devreme la Operă, îl luă pe Lucien cu dînsul și trase cu grijă zăvorul la ușa lojii.

Cu aceste precauții, se încumetă să-i povestească cu de-amănuntul și cît mai simplu tîrgul încheiat cu doamna Grandet.

Domnul Leuwen credea că vorbește cu un om politic, dar dădea el însuși dovadă de o stîngăcie greoaie. Lucien fu adînc rănit în vanitatea lui, întrucît eroul nostru, deosebindu-se întru totul de eroii unui roman de bun-gust, nu-i de loc absolut desăvîrșit, nu-i nici măcar desăvîrșit pur și simplu. S-a născut la Paris, așadar are întîile impulsii ale vanității neînchipuit de puternice.

Vanitatea aceasta uriașă, pariziană, nu era însă împerecheată cu tovarășa ei vulgară, cu prostia de a crede că e în stăpînirea unor însușiri ce-i lipsesc. În privința lipsurilor lui se judeca chiar sever. De pildă, își spunea: „Sînt prea simplu, prea sincer, nu știu să-mi ascund suficient plictiseala și mai ales iubirea pe care o simt ca să obțin vreodată succese însemnate pe lîngă femeile de societate".

Deodată și pe neașteptate, doamna Grandet, cu ținuta ei de regină, cu frumusețea ei cea rară, cu imensa ei bogăție, cu purtarea ei ireproșabilă, aduse o strălucită dezmințire acestor prevederi filozofice, dar triste.

Lucien se bucura din plin de norocul acesta. „Succesul meu nu se va repeta niciodată, își spunea, niciodată nu voi reuși, neîndrăgostit fiind, pe lîngă o femeie foarte virtuoasă și cu o situație deosebită în lume. Nu voi mai avea niciodată succes, dacă voi mai avea, decît, după cum îmi spunea Ernest, datorită mijlocului banal și vulgar al *contagiunii în iubire*. Sînt prea ageamiu ca să pot seduce pe cineva, fie chiar și o grizetă. După o săptămînă, ori mă plictisesc și las totul baltă, ori îmi place prea mult, ca îșî dă seama și-și bate joc de mine. Dacă biata doamnă de Chasteller m-a iubit, așa cum îmi vine uneori să cred, și dacă m-a iubit mai ales după greșeala comisă cu acel odios locotenent-colonel de husari, atît de vulgar, atît de banal, atît de dezgustător ca rival, asta nu s-a datorat talentului meu, ci pur și simplu faptului că o iubeam nebunește... așa cum o iubesc și acum."

Lucien se opri o clipă. Vanitatea lui era atît de jignită în momentul acela, încît avea, în legătură cu iubirea, mai curînd amintirea ei recentă decît conștiința actualității ei.

Chiar în clipa cînd aventura cu doamna Grandet începea să-i placă nespus de mult lui Lucien, cele spuse de tatăl său făcură să se năruie tot edificiul mulțumirii de sine. Cu un ceas înainte își spunea încă : „Ernest se va fi înșelat și el o dată cînd mi-a prezis că nu voi uceri niciodată o femeie din lumea bună, fără s-o iubesc, pe altă cale decît prin milă, lacrimi și tot ceea ce [numește] acest chimist cobitor *calea umedă*." Vorba revelatoare a tatălui său, urmînd după o zi de izbîndă, îl cufundă în amărăciune.

Din exces de vanitate, reuși să rămînă nepătruns ochiului ager și scrutător al tatălui său, care-l privea țintă : își ascunse, fața de zeflemistul acela neîndurător, cruda-i dezamăgire. Domnul Leuwen ar fi fost foarte bucuros să-și descifreze fiul. Știa din experiență că același fond de vanitate care ascute durerile de acest fel e o garanție a caracterului lor trecător. Dimpotrivă, se temea grozav de pasiunea inspirată de doamna de

Chasteller. Nu reuși să pătrundă adevărul și aprecie în fiul său pe omul politic care înțelege perfect situația regelui față de miniștrii săi, neexagerînd nici agerimea șireată a uneia din părți, nici slugărnicia celeilalte, slugărnicie care se trezește totuși sub șfichiul usturător al glumei pariziene.

După trecere de un minut, domnul Leuwen nu mai era preocupat decît să-l facă pe Lucien să înțeleagă bine rolul pe care avea să-l joace pe lîngă doamna Grandet ca s-o convingă că el, Leuwen-tatăl, nu o înșelase nicidecum și că tot răul se trăgea de la mintea greoaie a domnului Grandet ; și că el, Leuwen, se angaja să dreagă lucrurile.

Din fericire pentru eroul nostru, după o ședință de o oră, domnul *** veni în vizită la tatăl său.

— Te duci în piața Medeleine, nu-i așa ?

— Desigur, răspunse Lucien cu o sinceritate de iezuit.

CAPITOLUL LXXX

Într-adevăr, porni în goană spre piața Medeleine, singurul loc din preajmă unde, în momentul acela, putea găsi oarecare liniște și siguranță de a nu fi tulburat de nimeni ; căci devenise un personaj de oarecare importanță și i se făcea curte.

Acolo, preț de o oră, se plimbă pe dalele trotuarelor deșarte, avînd tot răgazul să-și spună și să-și repete : „Nu, n-am cîștigat un lucru greu de dobîndit ; da, sînt un nătărău, incapabil să obțin o femeie prin inteligența mea și s-o cucerese altfel decît prin banala metodă a *contagiunii iubirii*. Da, tatăl meu e ca toți tații, lucru pe care nu-l băgasem de seamă pînă acum : cu mult mai multă inteligență și chiar cu mai multă simțire decît alții, vrea totuși să mă facă fericit în *felul lui*, iar

nu într-al meu. Ca să slujesc această pasiune a altora, mă topesc de opt luni de zile cu munca de birou cea mai obositoare și, de fapt, cea mai stupidă. Căci celelalte victime ale fotoliului de saftian sînt cel puțin niște ambițioși, ca micul Desbacs, de pildă. Frazele emfatice și convenționale pe care le scriu cu variații și cu buna intenție de-a înfricoșa vreun prefect care tolerează o cafenea liberală în orașul său, sau ca să-i fac o mare bucurie altuia care, fără să se compromită, a știut să cucerească juriul și să trimită la închisoare un gazetar, aceștia le găsesc frumoase, potrivite, *guvernamentale*. Nici nu le trece prin minte că cel care le semnează nu-i decît un pungaș. Un prost ca mine, suferind de delicatețe, trage însă ponoasele meseriei și nu gustă din plăcerile ei. Fac, fără să-mi placă, lucruri pe care le socotesc și dezonorante, și stupide. Și, mai curînd sau mai tîrziu, vorbele astea plăcute, pe care mi le spun acum, voi avea plăcerea să le aud rostite cu glas tare și în public, ceea ce va fi foarte măgulitor. Căci, în definitiv, afară de cazul cînd prea multă inteligență ucide, cum spun femeile simple, n-am decît 24 de ani și, cu cugetul curat, cît va mai putea dăinui această șandrama de pungășii nerușinate? Cinci ani, zece ani, douăzeci de ani? Probabil zece ani. Cînd voi fi abia de 40 de ani și va avea loc o reacțiune împotriva tuturor pungașilor àstora, voi juca rolul cel mai jalnic; biciul satirei, urmă el cu un surîs amar, mă va lovi pentru păcatele pe care le-am săvîrșit, fără să încerc vreo plăcere:

...Si vous vous damnez,
Damnez-vous donc au moins pour des péchés aimables...

Dimpotrivă, Desbacs va juca rolul cel frumos, deoarece astăzi ar fi beat de fericire dacă s-ar vedea raportor la Consiliul de stat, prefect, secretar general. Eu nu pot vedea însă în domnul Lucien Leuwen decît un prost desăvîrșit, un mijloc iremediabil. Nici noroiul de la Blois nu m-a putut trezi. Cine te va deștepta, nemernicule?

Aștepți să te pălmuiești singur? Are dreptate Coffe, sînt mai păcălit decît oricare din inimile vulgare care s-au vîndut stăpînirii. Ieri, vorbind despre Desbasc și consorții săi, nu mi-a spus oare Coffe, cu răceala lui neîndurătoare: «Nu-i disprețuiesc prea mult, pentru că, la urma urmelor, n-au ce mînca»? O avansare miraculoasă la vîrsta mea, la talentele mele și la situația tatălui meu în societate, ce alt sentiment mi-a stîrnit decît uimire fără plăcere: *Asta-i tot?* A venit momentul să mă trezesc. Ce nevoie am eu de avere? Un prînz de cinci franci și un cal nu-mi sînt de ajuns, și chiar mai mult decît îmi trebuie? Restul e mai adesea corvoadă decît plăcere. Mai ales acum, cînd pot spune: « Nu disprețuiesc ceea ce nu cunosc», ca un filozof prost, în genul lui Jean-Jacques [1]. V-am gustat, succese mondene, surîsuri, strîngeri de mînă din partea deputaților de la țară și a subprefecților în concediu, bună-voință grosolană în privirile unui salon întreg!... Am să vă întîlnesc iarăși, peste un sfert de ceas, în foaierul Operei. Dar dacă, fără să mai trec pe la Operă, aș pleca, să mai zăresc singurul loc din lume unde e pentru mine putința fericirii?... În optsprezece ore pot fi pe strada Pompei!"

Ideea aceasta îl stăpîni timp de o oră. De cîtăva vreme, eroul nostru devenise mult mai îndrăzneț, văzuse îndeaproape temeiurile care-i determină pe oameni să acționeze. Timiditatea de acest fel, care unui ochi pătrunzător îi vestește un suflet sincer și mare, nu putuse rezista la prima experiență a importantelor probleme de stat. Dacă și-ar fi frecat coatele de birourile tatălui său, ar fi rămas poate, toată viața lui, un om valoros, cunoscut ca atare de o persoană sau două.

Îndrăznea acum să creadă în primul său impuls și să stăruie într-însul, pînă ce i s-ar dovedi că greșește. Datorită *ironiei* tatălui său, nu putea să se mulțumească cu simple pretexte.

„În fond, își spunea, n-am de cruțat decît inima mamei și vanitatea tatălui meu, care va uita, după o

[1] *Jean-Jacques Rousseau.*

lună și jumătate, castelele sale din Spania pentru fiul său, care e prea de tot țăranul de la Dunăre[1] ca să facă dintr-însul ceea ce vrea: un om dibaci, care știrbește strașnic bugetul."

Cu ideile acestea bine fixate în mintea lui, ca niște noi adevăruri netăgăduite, Lucien ajunse la Operă. Muzica banală și pașii fermecători ai domnișoarei Eisler îl încîntară și îl uimiră. Îi spunea vag că nu se va mai bucura multă vreme de lucrurile astea frumoase, și în felul acesta nu-l indispuneau.

În timp ce muzica îi înaripa imaginația, rațiunea lui cerceta cu luare-aminte mai multe perspective ale vieții: „Dacă, făcînd agricultură, n-aș veni în contact cu niște țărani pungași, pe care preotul îi ațîță împotriva mea, cu un prefect, care-mi sustrage ziarul de la poștă (cum îi dădusem a înțelege, mai zilele trecute, prostănacului de prefect de ***), ar fi un gen de muncă ce mi-ar plăcea... Să trăiesc la moșie cu doamna de Chasteller și să scot din recoltă douăsprezece sau cincisprezece mii de franci necesari luxului nostru modest!... Ah! America!... Acolo nu-s prefecți ca domnul de Seranville[2], gîndi trecînd în revistă toate vechile lui idei despre America și domnul de La Fayette. Cînd îl vedea, în fiecare duminică, pe domnul de la Fayette la domnul de T...[3], își închipuia că americanii ar avea cu toții bunul lui simț, onestitatea, înalta lui înțelepciune, precum și eleganța purtărilor sale. Fusese însă crunt dezamăgit; acolo domnește majoritatea, aleătuită în mare parte din poporul de jos. „La New York, cărui statului a căzut într-o cu totul altă rutină. Sufragiul universal domnește ca un tiran, dar ca un tiran cu mîinile murdare. Dacă nu sînt pe placul cizmarului meu, acesta răspîndește pe socoteala mea o calomnie care mă supără,

[1] Eroul unei fabule a lui La Fontaine, prototipul omului din te o bucată.

[2] E vorba de salonul lui *Destutt de Tracy*, unde Stendhal întîlnise de nenumărate ori, în timpul Restaurației, pe La Fayette, față de care nutrea o mare admirație.

așa că trebuie să-mi măgulesc cizmarul. Oamenii, în loc să fie cîntăriți, sînt numărați, și votul meseriașului celui mai grosolan are aceeași greutate ca și votul lui Jefferson [1], culegînd uneori mai multe simpatii. Clerul îi îndobitocește mai rău ca la noi : poruncește într-o duminică dimineața călătorului cu diligența să coboare, întrucît, călătorind duminica, face muncă de rob și cade la mare păcat... Grosolănia aceasta generală și sumbră m-ar înăbuși... În sfîrșit, voi face Bathildei în voie..."

Stărui îndelung asupra acestui gînd, care-l umplu în cele din urmă de uimire și se simți fericit găsind că-i atît de adînc înrădăcinat în mintea lui.

„Sînt așadar sigur că o voi ierta ! Nu-i o iluzie." Iertase pe de-a-ntregul greșeala doamnei de Chasteller. „Așa cum e, e pentru mine singura femeie din lume... Cred că e mult mai delicat să n-o las să bănuiască niciodată cum că aș cunoaște urmările slăbiciunii ei pentru domnul de Busant de Sicile. Dacă va voi, îmi va spune... Munca asta stupidă de birou îmi dovedește cel puțin că sînt capabil să-mi cîștig existența, la nevoie, pentru mine și pentru soția mea. «Cui i-ai dovedit asta ? întrebă partea adversă, și la această obiecție Lucien încremeni. Oamenilor ăstora, pe care nu-i vei mai vedea niciodată și care de îndată ce-i vei părăsi te vor calomnia !...» Ei nu, zău, mi-am dovedit-o mie, asta-i esențialul, ce-mi pasă de părerea cetei aceleia de semipungași care privesc cu gura căscată Crucea Legiunii de Onoare și avansarea mea rapidă ? Nu mai sînt tînărul sublocotenent de lăncieri în drum spre Nancy ca să-și ajungă regimentul, robit încă nenumăratelor mici slăbiciuni ale vanității, care mă revoltam la cuvintele usturătoare ale lui Ernest Dévelroy, «Fericit că ai un tată care-ți dă pîinea !» Bathilde mi-a spus cuvinte adevărate. M-am comparat, din porunca ei, cu sute de oameni, și dintre cei mai vrednici... Voi face ca toată lumea, voi înlătura moralitatea din acțiunile mele

[1] *Jefferson, Thomas* (1743—1826), om de stat american, șeful partidului republican, președinte al S.U.A. (1801—1805).

oficiale. Ei bine, știu că pot munci de două ori mai mult decît șeful de birou cel mai greoi, și prin urmare cel mai prețuit, chiar și cînd e vorba de o misiune pe care o disprețuiesc și care la Blois m-a acoperit cu un noroi poate binemeritat."

Lucien era oarecum fericit de asemena gînduri; sunetele orchestrei, bărbătești și viguroase, pașii minunați, plini de grație ai domnișoarei Eisler îl distrăgeau din cînd în cînd de la gîndurile lui, dîndu-le un farmec și o vigoare seducătoare. Mai cerească era însă imaginea doamnei de Chasteller, care-i stăpînea viața în fiecare clipă.

Împletirea gîndurilor și a iubirii făcu din finalul acestei seri petrecute într-un colț de lîngă orchestră unul din ceasurile cele mai plăcute din viața sa. Cortina căzu însă.

Să se întoarcă acasă și să întrețină o convorbire amabilă cu tatăl său, însemna să revină iarăși, și în chipul cel mai neplăcut, în lumea reală, și, să spunem cu tot curajul, într-o lume plicticoasă.

„Nu trebuie să mă întorc acasă pînă la ora 2 noaptea dacă vreau să mă feresc de dialogul cu tata!"

Lucien intră într-un hotel cu odăi mobilate cu luna, alese un apartament mic, plăti, dar i se cerură în mod staruitor actele de identitate. Se înțelese cu hotelierul, asigurîndu-l că nu se va culca acolo noaptea aceea și că își va prezenta actele a doua zi.

Se plimba încîntat în micul său apartament, frumos mobilat, spunîndu-și „Aci sînt liber". Se înveseli ca un copil la gîndul numelui de împrumut pe care și-l va lua în acel hotel. „Îmi voi ticlui un nume fals, ca să-mi asigur cît mai bine libertatea. Aici, își spunea, plimbîndu-se cu multă plăcere, voi fi cu totul la adăpost de veșnica solicitudine a tatii și a mamei."

Da, cuvîntul acesta grosolan fu rostit de eroul nostru, și-mi pare rău nu de el, ci de firea omenească.

Ceea ce dovedește că instinctul libertății zace în toate inimile și că nu poate fi jignit fără consecințe grave în toate acele țări în care, datorită ironiei, s-a rupt vraja prostiilor.

După o clipă, Lucien își reproșă vehement cuvîntul grosolan față de mama sa, dar, în definitiv, fără să-și dea seama, această excelentă mamă atentase și ea desigur la libertatea lui. Doamna Leuwen credea cu toată convingerea că procedase cît mai delicat și cu toată dibăcia posibilă nerostind niciodată numele doamnei de Chasteller. Dar un sentiment mai pătrunzător decît inteligența parizienei, recunoscută ca superlativă, dăduse lui Lucien certitudinea că mama lui o ura pe doamna de Chasteller.

„Însă, își spunea el, sau mai degrabă simțea, fără să-și mărturisească, mama nu trebuie nici s-o iubească, nici s-o urască pe doamna de Chasteller; *trebuie să-i ignore existența.*"

E de la sine înțeles că în această stare de spirit Lucien nu se simți ispitit să se ducă și să se înăbușe printre ideile greoaie din salonul doamnei Grandet și nici să se expună strîngerilor ei de mînă. Era însă așteptat cu neliniște în acel salon. Vălul sumbru care întuneca uneori însușirile plăcute ale lui Lucien, reducîndu-l cel puțin în aparență în ochii doamnei Grandet la rolul unui filozof rece, revoluționase acea femeie pînă atunci înțeleaptă și ambițioasă.

„Nu-i amabil, își spunea, dar e cel puțin perfect sincer."

Cuvîntul acesta însemnă primul pas către un sentiment pe care nu-l cunoscuse pînă atunci și pe care nici nu-l credea cu putință.

CAPITOLUL LXXXI

Lucien mai avea prostul obicei și marea imprudență de a fi natural în intimitate, chiar cînd aceasta nu pornea din adevărată iubire. I s-ar fi părut de neiertat să se prefacă față de o ființă la care petrecea patru ore pe zi.

Cusurul acesta, la care se adăuga și înfățișarea lui naivă, fusese mai întîi luat drept prostie, dar mai apoi i-l atrase uimirea și după aceea interesul doamnei Grandet, lucru de care Lucien s-ar fi lipsit. În persoana doamnei Grandet nu era numai femeia ambițioasă, înzestrată cu multă judecată și urmărind cu grijă realizarea proiectelor ei, ci și o inimă de femeie care nu iubise încă pînă atunci. Caracterul firesc al lui Lucien părea foarte ridicol alături de o femeie de 26 de ani, dominată de cultul considerației și al ploconirii în fața privilegiului, care atrage după sine sprijinul opiniei aristocratice. Întîmplător însă, din partea unui bărbat al cărui suflet naiv, străin oricăror șiretlicuri vulgare, împrumuta tuturor gesturilor lui o culoare de singularitate și de noblețe deosebită, firescul acesta era tot ce putea fi mai calculat ca să stîrnească un sentiment neobișnuit într-o inimă atît de uscată pînă atunci.

Vom mărturisi că, după o jumătate de oră de vizită, Lucien vorbea puțin și nu prea bine dacă nu îndrăznea să-și permită a spune tot ce-i trecea prin minte.

Obiceiul acesta, antisocial la Paris, îi scăpase pînă în acea epocă a vieții lui, deoarece, cu excepția doamnei de Chasteller, nimeni nu fusese intim cu Lucien, iar el nu-și prelungise niciodată vizitele peste douăzeci de minute. Vizitele pe care i le făcea doamnei Grandet scoaseră la iveală acest grav defect, cel mai nimerit dintre toate să dea peste cap norocul unui bărbat. Oricît s-ar fi silit, Lucien era cu totul incapabil să-și ascundă o schimbare de dispoziție, iar în fond avea un caracter cît se poate de schimbăcios.

Defectul acesta, ascuns în parte prin purtările cele mai nobile și cele mai simple ale unei politeți alese, pe care o deprinsese de la o mamă inteligentă, păruse odinioară fermecător în ochii doamnei de Chasteller. Fusese o noutate încîntătoare pentru ea, obișnuită cu egalitatea aceea de caracter, capodoperă a ipocriziei denumite astăzi „o educație desăvîrșită" la persoanele prea nobile și prea bogate, educație care lasă un fond de uscăciune de nele-

cuit în sufletul care o practică, precum și în acela al partenerului său.

Lui Lucien amintirea unei idei scumpe, o zi cu nori sumbri, bîntuită de vîntul de miazănoapte, descoperirea neașteptată a unei noi mișelii, sau cutare eveniment tot atît de obișnuit îi erau de ajuns ca să-l transforme în alt om. Împotriva acestei nefericiri caraghioase și atît de rare în veacul nostru, aceea de a lua lucrurile în serios, nu întîlnise în viața lui decît un singur corectiv : să stea închis într-o cămăruță cu doamna de Chasteller, avînd deplina siguranță că ușa e bine păzită și că nu se va deschide pentru nici un nepoftit care-ar fi putut apărea pe neașteptate.

După asemenea precauții, să recunoaștem, ridicole pentru un locotenent de lăncieri, era, atunci, mai amabil poate ca oricînd. Dar precauțiile astea delicate, pe măsura unui spirit bolnav și deosebit, nu le putea nădăjdui din partea doamnei Grandet, sau i s-ar fi părut nepotrivite și odioase. Din pricina aceasta era adeseori tăcut și absent. Dispoziția aceasta se agrava datorită și mentalității — nu prea încurajatoare pentru un suflet nobil — persoanelor care alcătuiau anturajul obișnuit al acestei celebre femei.

Cu toate acestea, era așteptat cu neliniște în acel salon. În primul ceas al serii, care răvășise sufletul lui Lucien, doamna Grandet domnise ca de obicei. Apoi fusese cuprinsă de uimire, iar după aceea de cea mai vie mînie. Nu era preocupată, clipă de clipă, decît de Lucien. O astfel de statornicie era pentru ea un lucru nemaipomenit. Starea în care se simțea umplea oarecum de uimire, era însă ferm convinsă că numai mîndria sau onoarea jignită era unica pricină a stării aceleia îngrozitoare prin care trecea.

Cu răsuflarea tăiată, cu ochii încremeniți între pleoapele-i contractate și imobile, ca sub efectul unei dureri fizice, punea întrebări scurte fiecăruia dintre deputații, *pairii* sau bugetivorii care soseau unul cîte unul în salon. Nu îndrăznea să rostească față de nimeni numele

asupra căruia i se concentrase toată luarea-aminte în scara aceea. Şi deseori era nevoită să poarte cu domnii aceia conversaţii nesfîrşite, în speranţa permanentă că s-ar putea ivi şi numele domnului Leuwen-fiul, ca o circumstanţă accesorie.

Principele moştenitor anunţase o partidă de vînătoare în pădurea de la Compiègne, unde era vorba să se hăituiască nişte căprioare. Doamna Grandet ştia că Lucien pariase cinci sute de franci contra o mie patru sute că întîia căprioară va fi doborîtă la mai puţin de douăzeci şi unu de minute după apariţie. Lucien fusese introdus în societatea aceea atît de înaltă datorită trecerii bătrînului general, ministrul de război. Nu exista pe atunci distincţie mai măgulitoare pentru un tînăr legat de clasa stăpînitoare sau orientat utilitarist. Ce ghelir bugetar i-ar fi fost refuzat însă, peste zece ani, bărbatului care vîna, ca al zecelea, cu principele moştenitor? Acesta nu admitea decît zece persoane, deoarece unul din oamenii de litere din cercul său descoperise că monseniorul, fiul lui Ludovic al XIV-lea şi Delfin al Franţei, nu accepta decît numărul acesta de curteni la vînătorile lui de lupi.

„Nu cumva, îşi spunea doamna Grandet, principele moştenitor va fi anunţat pe neaşteptate că vrea să primească în scara asta pe viitorii vînători de căprioare?" Dar bieţii deputaţi şi *pairi* pe care-i primea ea se gîndeau la bani şi nu prea erau din lumea cu care se încerca refacerea unei Curţi ca să fie în curent cu asemenea lucruri. Reflectînd astfel, doamna Grandet renunţă să afle adevărul de la domniile-lor. „În orice caz, îşi spunea, nu era de datoria lui să-şi facă apariţia numai cinci minute, sau să trimită măcar un bilet? Purtarea asta e îngrozitoare."

Bătu ora 11, unsprezece şi jumătate, miezul nopţii; Lucien nu se ivea. „A, voi căuta să-l lecuiesc de asemenea impoliteţe!" îşi spuse doamna Grandet ieşindu-şi din fire.

În noaptea aceea somnul nu se apropie de pieoapa ei, cum ar spune oamenii care ştiu să scrie... Roasă de

mînie și de disperare, căuta o distracție în ceea ce curtenitorii ei prieteni numeau studiile ei istorice. Camerista începu să-i citească *Memoriile* doamnei de Motteville [1], care, pînă deunăzi, i se păreau a fi manualul femeii din lumea mare. Aceste memorii dragi i se părură în noaptea aceea lipsite de orice interes. Trebui să recurgă la romane, împotriva cărora, de opt ani de zile, doamna Grandet tuna și fulgera în salonul ei.

În tot timpul nopții doamna Trublet, camerista ei de încredere, fu silită să urce în biblioteca de la etajul al doilea, ceea ce i se părea foarte anevoios, și aduse, succesiv, mai multe romane. Neplăcîndu-i însă nici unul și coborînd din ce în ce mai jos, sublima doamnă Grandet, care simțea o adevărată repulsie față de Rousseau, trebui să recurgă la *Noua Eloiză*. Tot ce poruncise să i se citească la începutul nopții i se părea rece, plicticos, necorespunzător cu gîndurile ei.

Se nimeri ca emfaza cam pedantă care-i îndemna pe cititorii mai delicați să închidă cartea aceasta să fie tocmai pe măsura sensibilității burgheze și de dată recentă a doamnei Grandet.

Cînd zări zorii zilei printre crăpăturile obloanelor, o concedie pe doamna Trublet. Se gîndise tocmai că va primi, dis-de-dimineață, o scrisoare de scuze. „Mi se va aduce scrisoarea pe la ora 9 și-i voi răspunde așa cum se cuvine.“ Liniștită oarecum de ideea răzbunării, adormi în sfîrșit, potrivind cuvintele pentru biletul ei de răspuns.

Pe la ora 8, însă, doamna Grandet sună nerăbdătoare, bănuind că s-a făcut ora prînzului.

— Scrisorile ! Jurnalele mele ! strigă ea prost dispusă.

Se sună după portar, care sosi ținînd în mînă doar cîteva plicuri murdare, în care se aflau ziarele. Ce contrast față de bilețelul frumos, atît de elegant și de bine împăturit, pe care ochiul ei însetat îl căuta printre aceste

---

[1] *Motteville, Françoise de* (1621—1689), autoarea unui volum de memorii intitulate *Mémoires pour servir à l'Histoire de Ann d'Autriche depuis 1615 jusqu'en 1666 (Memorii pentru a sluji istoriei Annei de Austria, din 1615 pînă în 1666).*

jurnale ! Lucien era neîntrecut în arta de-a împături bilețele și poate că la talentul acesta atît de elegant al lui se arătase doamna Grandet deosebit de simțitoare.

Dimineața trecu în elaborarea unor proiecte de uitare și chiar de răzbunare, dar doamnei Grandet i se păru totuși fără sfîrșit. La prînz își teroriză servitorii și soțul. Văzîndu-l vesel, îi înșiră, plină de răutate, tot ce aflase în legătură cu gafa lui față de generalul ministru de război. Domnul Leuwen nu-i încredințase însă lucrurile astea decît sub pecetea tainei.

Bătu ora 1, unu și jumătate, 2 ! Caracterul ciclic al bătăilor, care îi aminteau doamnei Grandet cruda noapte pe care o petrecuse, o exasperă. Rămase multă vreme ca ieșită din fire.

Deodată — cine și-ar fi închipuit un asemenea lucru din partea unui caracter stăpînit de vanitatea cea mai copilărească ? — se gîndi să-i scrie lui Lucien. Se zbătu un ceas întreg în luptă cu îngrozitoarea ispită : *să scrie ea cea dintîi.* Pînă la urmă cedă, neascunzîndu-și însă întreaga grozăvie a gestului.

„Ce avantaj îi voi da asupra mea ! Și cîte zile severe vor trebui ca să-l facă să uite părerea pe care și-o va face asupră-mi la vederea biletului ! În definitiv, însă, spuse amorul, luînd masca paradoxului, ce înseamnă un amant ? E o unealtă de care te freci ca să obții plăcere. [1] Ei bine, în clipa asta, singura plăcere pe care mi-o poate dărui acest domnișor e aceea de a-i scrie. Ce-mi pasă de impresia lui ? A mea va fi plăcută, își spuse cu o bucurie sălbatică, și altceva nici nu mă interesează !" Ochii ei erau superbi în clipa aceea.

Doamna Grandet tîrîi o scrisoare care nu o mulțumi, apoi a doua, a treia. În sfîrșit, expedie a șaptea sau a opta :

---

[1] Însemnarea marginală a autorului : „De pus aceasta la moral. Stil onest." În ediția H. Martineau, textul continuă astfel : „D. Cuvier îmi spunea : «Pisica dumitale nu te mîngîie, se mîngîie de dumneata». În acest sens felin trebuie interpretată fraza precedentă, ușor echivocă."

„Soțul meu, domnule, are să vă comunice ceva. Vă așteptăm, și ca să nu așteptăm mereu, cu toate că ne-am dat întîlnire, bizuindu-mă pe seriozitatea dumneavoastră, am luat hotărîrea să vă scriu.

Primiți complimentele mele,

Augustine Grandet

P.-S. Veniți înainte de ora 3.“

Însă în momentul trimiterii scrisorii acesteia, apreciată ca mai puțin imprudentă și, mai ales, mai puțin umilitoare pentru vanitatea ei, trecuse de ora două și jumătate.

Valetul personal al doamnei Grandet îl găsi pe Lucien stînd foarte liniștit la biroul lui ministerial, dar, în loc să se ducă la ea, îi scrise :

„Doamnă,

Sînt de două ori nefericit : nu pot avea onoarea să vă înfățișez respectele mele nici în dimineața aceasta, și poate nici diseară. Sînt pironit la birou de o lucrare urgentă, în care din imprudență m-am angajat. Știți că, în calitate de funcționar respectuos, n-aș vrea, pentru nimic în lume, să-mi supăr ministrul, care nu va înțelege niciodată importanța jertfei întru împlinirea datoriei, neprezentîndu-mă la ordinele domnului Grandet și ale dumneavoastră.

Binevoiți a primi din nou asigurarea devotamentului celui mai respectuos,

Lucien Leuwen“

Doamna Grandet calcula de douăzeci de minute, timpul absolut necesar lui Lucien ca să alerge la picioarele ei. Trăgea cu urechea ca să audă uruitul roților de la cabrioleta lui, care începuse să se desprindă. Deodată, spre marea ei mirare, servitorul ei bătu la ușă și-i înmînă biletul lui Lucien.

La vederea biletului, furia doamnei Grandet se trezi iarăși; trăsăturile i se zgîrciră și aproape simultan fața ei deveni stacojie. „N-are nici măcar scuza absenței de la birou. Cum adică, a văzut scrisoarea mea, și în loc să alerge la picioarele mele, îmi scrie ? !“

— Ieși, spuse valetului, cu o privire care-l umplu de spaimă.

„Prostuțul ăsta se poate răzgîndi, va veni peste un sfert de oră, își spuse ; e mai bine să vadă că scrisoarea nici nu i-a fost deschisă... Ar fi și mai bine, însă, gîndi după cîteva clipe, să nu mă găsească acasă.“

Sună și porunci să se înhame caii la trăsură.

Se plimba frămîntîndu-se ; biletul lui Lucien era pe o mescioară, lîngă fotoliul ei, și ori de cîte ori trecea pe lîngă ea, se uita, fără voia ei, la bilețel.

Fu anunțată că trăsura e gata. Cînd servitorul ieși, se aruncă asupra scrisorii și o deschise cu o mișcare furioasă, fără să-și fi permis, ca să spunem așa, asemenea faptă. Capacitatea politică era mai slabă decît femeia cea tînără.

Scrisoarea lui atît de rece o înnebuni pe doamna Grandet. Vom face observația, ca să scuzăm puțintel o atare slăbicine, că la cei 26 de ani ai ei nu iubise niciodată. Își interzisese chiar și prieteniile acelea galante care pot duce la iubire.

Acum iubirea se răzbuna și, de optsprezece ceasuri, orgoliul cel mai înrădăcinat, cel mai oțelit prin obișnuință se lupta cu inima acestei doamne Grandet, a cărei ținută era atît de impunătoare și al cărei nume era atît de cinstit în analele virtuții contemporane.

N-a fost furtună sufletească mai dureroasă ; la fiecare nouă criză provocată de durerea-i chinuitoare, sărmanul orgoliu era înfrînt și pierdea terenul. Era prea multă vreme de cînd i se supusese orbește doamna Grandet și era plictisită de genul de plăceri pe care i-l dăruia.

Deodată, deprinderea aceasta sufletească a ei și cruda patimă, care-și disputau sufletul doamnei Grandet, își unîră eforturile, o exasperară. Cum ! Să-și vadă ordinele

ocolite, călcate, disprețuite de un bărbat? „Nu știe, oare, cum să se poarte în lume?“ își spunea.

În sfîrșit, după două ore de chinuri sfîșietoare — cu atît mai greu de îndurat cu cît le încerca întîia dată, ea, femeia cea sătulă de măguliri, omagii și onoruri din partea bărbaților celor mai cu vază din Paris — era cît pe-aci să triumfe orgoliul. Coborî din casă, nefericită la culme, și se sui în trăsură, silită de durerea care-i sfîșia inima să umble de colo pînă colo. Abia instalată în trăsură, își schimbă părerea. „Dacă vine, n-are să mă găsească“, își spuse.

— Strada Grenelle, la Ministerul de Interne, spuse valetului.

Se încumeta să-l caute pe Lucien la biroul lui.

Nu vru să privească situația în față. Dacă ar fi renunțat la această hotărîre, și-ar fi pierdut cunoștința.

Zăcea, distrusă de durere, într-un colț al trăsurii. Mișcarea silnică, întipărită de zguduiturile trăsurii, o alinta parcă, distrăgînd-o oarecum.

CAPITOLUL LXXXII

La intrarea doamnei Grandet în biroul lui, Lucien fu cuprins de cea mai vie indispoziție: „Așadar, femeia asta n-o să mă lase niciodată în pace! Mă ia, desigur, drept unul din valeții care o înconjoară. Ar fi trebuit să înțeleagă din biletul meu că nu vreau s-o văd!“

Doamna Grandet se aruncă într-un fotoliu, cu toată mîndria unei persoane care, de șase ani încoace, aruncă în fiecare an o sută douăzeci de mii de franci pe piața Parisului. Această nuanță bănească îl izbi pe Lucien și stîrni într-însul orice simpatie. „Voi avea de-a face, își spuse, cu o băcăniță *care cere să i se achite datoria*. Va trebui să vorbesc limpede și tare, ca să mă înțeleagă.“

Doamna Grandet rămînea tăcută în fotoliu; Lucien ședea nemișcat, într-o poziție mai mult birocratică decît galantă: mîinile îi erau rezemate pe brațul fotoliului, iar picioarele — întinse în toată lungimea lor. Avea fizionomia unui negustor *în pagubă*, fără umbra unui sentiment generos. Dimpotrivă, aparența unor simțiri aspre, strict juste, răutăcios egoiste.

După trecere de un minut, Lucien se rușină pare-că. „A, dacă m-ar vedea doamna de Chasteller! I-aș răspunde însă: «Politețea ar travesti prea mult ceea ce aș avea de spus acestei băcănițe mîndre de omagiile deputaților ei de centru».“

— E nevoie, domnule, îi spuse doamna Grandet, să vă rog să-l invitați pe ușier să se retragă?

Limbajul doamnei Grandet înnobila funcțiunile, potrivit obiceiului ei. Nu era vorba decît de un simplu om de serviciu, care, văzînd o doamnă frumoasă, cu echipaj propriu, intrînd cu un aer atît de tulburat, rămăsese, din curiozitate, să aștițe, chipurile, focul, care ardea de minune.

La îndemnul privirii lui Lucien, omul ieșea. Tăcerea staruia.

— Cum, domnule, spuse în sfîrșit doamna Grandet, nu sînteți mirat, încremenit, rușinat că mă vedeți aici?

Vă voi mărturisi, doamnă, că nu sînt decît mirat de un gest atît de magnilitor, desigur, dar pe care nu-l merit.

Lucien nu se putuse sili într-atît încît să rostească vorbe hotărît nepoliticoase, însă tonul cu care spusese acele cuvinte n-avea nimic dintr-un reproș pasionat, dîndu-le o nuanță de insultă rece. Jignirea sări în ajutorul doamnei Grandet, întărindu-i curajul șovăitor. Întîia dată în viața ei era timidă, sufletul ei, atît de uscat și rece, încerca de cîteva zile simțiri duioase.

— Mi se părea, domnule, reluă cu vocea vibrantă de emoție, dacă am înțeles bine asigurările, uneori nesfîrșite, privitoare la înalta dumneavoastră virtute, că aveți pretenția de-a fi un om onest.

— Pentru că îmi faceți cinstea să vorbiți despre mine, doamnă, vă voi mărturisi că încerc să fiu drept și să-mi dau seama, fără a-mi face iluzii, de poziția mea, precum și de poziția celorlalți față de mine.

— Dreptatea dumneavoastră apreciativă se va coborî oare pînă acolo încît să ia în considerație primejdia la care mă expune, în clipa de față, gestul acesta al meu? Doamna de Vaize poate să-mi recunoască livreaua.

— Tocmai, doamnă, pentru că-mi dau seama de primejdia gestului, nu știu cum s-o împac cu ideea pe care mi-am făcut-o despre înalta prudență a doamnei Grandet.

— De bună seamă, domnule, că ați împrumutat de la mine această rară prudență și ați *găsit util* să vă schimbați, în douăzeci și patru de ore, toate sentimentele a căror asigurare se reînnoia necontenit și mă importuna zilnic!

„Pe dumnezeul meu, doamnă, gîndi Lucien, nu voi avea bunăvoința să mă las învins de această frazeologie vagă!"

— Doamnă, răspunse cu cel mai mare sînge rece, sentimentele de care îmi faceți cinstea să vă amintiți au fost umilite printr-un succes pe care nu și l-au cucerit în mod exclusiv. Așa că sentimentele acestea au dispărut, rușinate de eroarea lor. Înainte de asta, au obținut dureroasa certitudine că nu-și datorau părelnicul lor triumf decît promisiunii foarte prozaice a unei recomandări pentru obținerea unui minister. Inima, pe care își închipuiau, cu totul nesăbuit, că ar putea-o îndupleca, a cedat pur și simplu înaintea unui calcul de ambiție, iar dragostea n-a fost decît o vorbă goală. În sfîrșit, mi-am dat seama că eram... înșelat; e o explicație, doamnă, pe care absența mea încerca să v-o ceară. Acesta e felul meu de a fi om onest.

Doamna Grandet nu răspundea. „Ei bine, gîndi Lucien, vă voi răpi orice mijloc de a vă preface că nu înțelegeți." Adăugă pe același ton:

— Cu oricîtă tărie sufletească ar îndura o inimă ce știe să aspire la situații înalte durerile care rezultă din

sentimente vulgare, există un gen de nenorocire pe care o inimă nobilă o suportă cu greu, acela al unei greșeli de calcul. Or, doamnă, și spun asta cu părere de rău și numai pentru că mă siliți, poate că v-ați... înșelat în rolul pe care înalta dumneavoastră înțelepciune binevoise a-l destina lipsei mele de experiență. Iată, doamnă, cuvintele neplăcute pe care doream să vi le cruț, și, purtîndu-mă astfel, mă credeam un *om onest,* vă mărturisesc, dar mă urmăriți în ultimele mele poziții de apărare, în biroul acesta...

Lucien ar fi putut urma la nesfîrșit asemenea justificare atît de lesnicioasă ; doamna Grandet era doborîtă. Durerile orgoliului ei ar fi fost sălbatice dacă, din fericire pentru dînsa, un sentiment mai puțin sec nu i-ar fi ușurat suferința.

La cuvintele fatale și prea adevărate de *recomandare pentru obținerea unui minister,* doamna Grandet își acoperise ochii cu batista. Îndată, apoi, Lucien observă la ea unele mișcări convulsive care o sileau să-și schimbe poziția în imensul fotoliu aurit al ministerului.

Fără voie, Lucien deveni foarte atent. „Iată, fără-ndoială, își zise, cum răspund aceste actrițe pariziene la învinuirile fără replică." Totuși, fără voie, iarăși, era cam mișcat de imaginea, bine compusă, a celei mai mari nefericiri. Corpul acesta, care se zbătea sub ochii lui, era, de altminteri, atît de frumos !

Doamna Grandet simțea în zadar că trebuia cu orice preț să curme vorbele acelea fatale ale lui Lucien, care avea să se irite progresiv de sunetul cuvintelor lui, luîndu-și angajamente la care nici nu se gîndea, poate, la început. Trebuia așadar să-i răspundă într-un fel, nu avea însă puterea să vorbească.

Cuvîntarea aceasta a lui Lucien, care i se părea atît de lungă doamnei Grandet, se termină în sfîrșit, dar doamna Grandet socoti că se încheie prea curînd, deoarece trebuia să răspundă, dar nu știa ce să spună. Situația aceasta chinuitoare îi modifică felul de-a simți. Întîi își

spunea, ca de obicei : „Ce umilință !“ Apoi nu mai fu simțitoare la nenorocirile orgoliului, încercînd o durere mult mai sfîșietoare. Avea să-i lipsească ceea ce constituia, de cîteva zile, singura ei afecțiune în viață. Ce va face ea cu salonul și cu plăcerea de-a da serate strălucitoare, în care s-ar petrece și în care n-ar mai rămîne decît cea mai bună societate de la Curtea lui Ludovic-Filip ?

Doamna Grandet găsea că Lucien are dreptate, vedea cît de neîntemeiată e mînia ei, la care nu se mai gîndea, și, mergînd chiar și mai departe, îi lua partea lui Lucien împotriva ei înseși.

După o tăcere de mai multe minute, doamna Grandet își luă batista de la ochi, și Lucien fu izbit de una din cele mai nemaipomenite schimbări de fizionomie din cîte văzuse vreodată. Pentru prima oară, cel puțin în ochii lui Lucien, fizionomia aceasta avea o expresie feminină. Lucien observa această schimbare, dar nu se simțea prea mișcat. În clipa aceea, totul, tatăl său, doamna Grandet, Parisul, ambiția, era lovit de aceeași afurisenie în fața lui. Sufletul lui nu putea fi mișcat decît la ceea ce se petrecea la Nancy.

— Îmi voi mărturisi greșelile, domnule, dar ceea ce mi se întîmplă e măgulitor pentru dumneata. Nu mi-am călcat niciodată îndatoririle decît pentru dumneata. Curtea ce-mi făceai mă flata, mă amuza, dar nu mi se părea primejdioasă. Am fost sedusă datorită ambiției, mărturisesc, și n-am cedat din iubire. Inima mea s-a schimbat însă. La aceste cuvinte, doamna Grandet se roși foarte tare, neîndrăznind să-l privească pe Lucien. Din nenorocire, mă simt legată de dumneata. Puține zile au fost suficiente să-mi schimbe, fără voie, inima. Am uitat de grija dreaptă a casei ; un alt sentiment a pus stăpînire pe viața mea. Ideea de a te pierde, ideea mai ales că-ți voi pierde stima mi-e nesuferită. Sînt gata de orice jertfă ca să fiu iarăși vrednică de dînsa. Doamna Grandet își ascunse iarăși chipul și, în cele din urmă, îndrăzni să spună de după batistă : Voi rupe înțelegerea cu tatăl dumi-

tale, voi renunța la speranțele ministeriale, dar nu te despărți de mine !

La aceste din urmă cuvinte, doamna Grandet îi întinse mîna cu o grație pe care Lucien o socoti cu totul neobișnuită.

Vanitatea îi spunea : „Grația aceasta, schimbarea aceasta uimitoare la o femeie atît de mîndră se datorește meritului dumitale. Faptul acesta nu-i oare mai frumos decît dacă ai fi sedus-o prin propriul merit ?“ Lucien rămînea însă rece la măgulirile vanității. Fizionomia lui nu exprima decît calcul.

Neîncrederea adăuga : „Iată o femeie admirabilă, care, fără îndoială, se bizuie pe efectul frumuseții sale. Să nu ne lăsăm înșelați. Să luăm aminte : Doamna Grandet îmi face dovada iubirii sale printr-o jertfă destul de grea, prin jertfa mîndriei ei de totdeauna. Trebuie, așadar, să cred în iubirea aceasta... Mai domol, însă ! Iubirea aceasta trebuie să reziste la încercări mai hotărîtoare și mai îndelungate decît cele care au avut loc pînă acum. Ceea ce e însă plăcut, dacă iubirea aceasta e reală, e că nu o datorez milei, nu va fi o iubire inspirată prin contagiune, cum spune Ernest.“

Trebuie să mărturisim că fizionomia lui Lucien nu era niciodecum a unui erou de roman în timp ce se deda acestor raționamente înțelepte. Avea mai degrabă aerul unui bancher care cîntărește oportunitatea unei mari speculații.

„Vanitatea doamnei Grandet, continuă el, poate considera că răul cel mai mare e acela de-a fi părăsită, *ea trebuie să jertfească orice ca să evite această umilință,* pînă și interesele ambiției sale. Se prea poate ca aceste jertfe să nu fie înfăptuite din iubire, ci numai din vanitate, iar vanitatea mea ar fi din cale-afară de oarbă dacă s-ar făli cu o izbîndă atît de îndoielnică. Se cuvine dar să fiu plin de atenție, de respect, numai că, în definitiv, prezența ei aici mă supără, nu mă simt în stare să mă supun cerințelor ei, salonul ei mă plictisește. Trebuie să o fac, în mod politicos, să înțeleagă toate astea“.

— Doamnă, nu mă voi îndepărta, în ceea ce vă privește, de atențiile cele mai respectuoase. Apropierea noastră intimă, de o clipă, n-a putut fi decît urmarea unei neînțelegeri, a unei erori, dar asta nu înseamnă că nu vă rămîn obligat pe veci. Îmi datorez mie însumi, doamnă, datorez mai ales respectului meu pentru legătura noastră de o clipă mărturia adevărului. Respectul, recunoștința chiar, îmi umple inima, dar nu mai găsesc în ea nici o urmă de iubire.

Doamna Grandet îl privi cu ochii înroșiți de lacrimi, dar intensa luare-aminte cu care-l asculta le împiedicau să curgă.

După o scurtă tăcere, doamna Grandet începu să plîngă din nou, fără să se mai stăpînească. Îl privea pe Lucien și îndrăzni să-i spună aceste cuvinte ciudate :

— Tot ce spui tu e adevărat, murcam de ambițiile și de orgoliu ; văzîndu-mă nespus de bogată, scopul vieții mele era să ajung o doamnă cu titluri de noblețe, îndrăznesc să mărturisesc acest caraghioslîc amar. Dar nu de lucrul acesta mi-e rușine acuma. Nu m-am dăruit ție decît din ambiție. Acum însă mă topesc de dragoste. Sînt o femeie vrednică de dispreț, recunosc, umilește-mă, merit tot disprețul tău. Mor de dragoste și de rușine. Cad la picioarele tale, îți cer iertare, nu mai am ambiție, nici chiar orgoliu. Spune-mi ce vrei să fac în viitor. Sînt la picioarele tale, umilește-mă cît poftești, cu cît mă vei umili mai mult, cu atît vei fi mai omenos cu mine !...

„Astea toate oare-s prefăcătorie ?“ se întreba Lucien. Nu mai văzuse niciodată o scenă atît de tare.

Doamna Grandet se aruncă la picioarele lui. Lucien, în picioare, încerca s-o ridice. La aceste ultime cuvinte, simți că brațele ei, pe care le apucase de sus, se moaie. Apoi simți, după greutatea trupului ei, că leșinase.

Lucien era încurcat, nu și emoționat. Încurcătura lui izvora din teama de a călca unul din preceptele moralei sale : *să nu facă niciodată un rău inutil.*

În clipa aceea îi trecu prin minte un gînd foarte ridicol, care-i curmă orice sentiment de duioșie. Cu două

zile înainte, cîțiva inși veniseră cu o listă de subscripție la doamna Grandet, care avea o moșie în împrejurimile orașului Lyon, în favoarea acelor nefericiți inculpați în procesul din aprilie [1] ce urmau să fie transferați de la închisoarea din Perrache la Paris, pe ger, despuiați [2], „Sper că mi-e îngăduit, domnilor, răspunsese ea, să găsesc gestul dumneavoastră ciudat. Nu știți desigur că soțul meu e la conducerea statului, iar domnul prefect de Lyon a interzis această subscripție". Ea însăși povestise toate acestea în cercul ei. Lucien o privise, apoi spusese scrutînd-o : „Pe frigul de-acum, doisprezece din nenorociții ăia vor muri de frig în căruțele lor, căci n-au decît haine de vară și nici nu li se dau pături". „Atîta pagubă pentru curtea de justiție din Paris !" spusese un deputat gros, erou din iulie. Lucien o scrutase mereu pe doamna Grandet, care rămăsese nepăsătoare.

Văzînd-o acum leșinată, cu fața lipsită de orice altă expresie în afară de trufia ei firească, își aminti de expresia pe care-o avusese în ziua cînd îi înfățișase imaginea deținuților acelora, morți de frig și de mizerie în căruțele lor, și, cu prilejul acestei scene de dragoste, Lucien se comportă ca un om de partid [3].

„Ce să fac cu femeia asta ? își spuse. Trebuie să fiu omenos, să-i spun cîteva vorbe bune și s-o trimit cu orice preț la ea acasă."

O rezemă ușurel de fotoliu, fără s-o ridice însă de jos. Se duse și încuie ușa. Apoi, cu o batistă muiată în apă, dintr-un modest vas de faianță, îi umezi fruntea,

---

[1] Legea cu privire la „asociații" (martie 1834), care interzicea orice asociații politice și era îndreptată împotriva muncitorilor și republicanilor, a provocat cîteva izbucniri revoluționare în întreaga Franță, îndeosebi la Paris și Lyon cu o crudă reprimare. Revoluționarii din Lyon au fost arestați, aduși la Paris și judecați de Camera pairilor, parte fiind condamnați la exil, iar parte la închisoare ; pentru înăbușirea acestei răscoale, prefectul de Lyon a fost decorat, acordîndu-i-se și titlul de pair al Franței.

[2] Vezi jurnalele de la începutul lunii martie 1835 (n.a.).

[3] Stendhal scrisese în margine : „Căci a fi omenos înseamnă a fi partid."

obrajii, gîtul, fără să se simtă nici un moment tulburat văzînd atîta frumusețe. „Dacă aș fi răutăcios, l-aș chema în ajutor pe Desbacs, care are în biroul lui tot felul de ape aromate.“ Doamna Grandet suspină în sfîrșit. „Nu trebuie să vadă că-i jos, ca să nu-și amintească de cruda scenă.“

O luă în brațe și o așeză în marele fotoliu aurit. Atingerea cu trupul ei fermecător îi aminti totuși puțin că-l ținea în brațe și că avea la dispoziție pe una din femeile cele mai frumoase din Paris. Frumusețea ei nefiind nici expresivă și nici grațioasă, ci o adevărată frumusețe *sterling* [1] și pitorească, nu pierdea mai nimic în starea de leșin. Doamna Grandet venindu-și puțin în fire, îl privea cu ochii întredeschiși, fără putere să ridice pleoapele.

Lucien crezu că se cuvine să-i sărute mîna. Acest gest grăbi învierea sărmanei îndrăgostite.

— Ai să vii la mine ? îl întrebă în șoaptă, abia articulat.

— Desigur, bizuiți-vă pe mine. Biroul meu e un loc primejdios însă. Ușa e închisă, ar putea bate cineva. Micul Desbacs poate să se înfățișeze...

La gîndul acelui om rău, doamna Grandet prinse puteri.

— Fii așa de bun și însoțește-mă pînă la trăsură.

— N-ar fi bine să vorbiți de o entorsă înaintea slugilor dumneavoastră ?

Ea îl privi cu strălucirea iubirii celei mai aprinse în ochi.

— Prieten generos ! Niciodată n-ai încerca să mă compromiți și să afișezi izbîndă ! Ce inimă bună ai !

Lucien se simți înduioșat, ceea ce nu-i plăcu de loc. Așeză pe brațul fotoliului mîna doamnei Grandet, care se sprijinea de dînsul, și alergă în curte să spună, cu o expresie de spaimă, slugilor ei :

---

[1] Autentică, curată (engl.).

— Doamna Grandet și-a scrîntit piciorul ; poate că și l-a rupt. Veniți iute !

Unul din servitorii ministerului ținu caii, vizitiul și valetul alergară și o ajutară pe doamna Grandet să ajungă la trăsură.

Doamna Grandet strîngea pe cît îi îngăduia puterea mîna lui Lucien. Ochii căpătară iarăși oarecare expresie, rugătoare, atunci cînd îi spuse din trăsură :

— Pe diseară !

— Desigur, doamnă, voi trece să mă interesez de sănătatea dumneavoastră.

Păţania li se păru foarte suspectă servitorilor, surprinși de emoţia care se citea pe faţa stăpînei lor. Oamenii aceştia se subţiază la Paris, iar emoţia ei nu trăda o simplă durere fizică.

Lucien se încuie iarăși în biroul său. Și începu să se plimbe prin cămăruţă cu paşi mari, tăind-o în diagonală.

„Neplăcută scenă ! își spuse în cele din urmă. Să fie o comedie ? Nu și-a exagerat cumva sentimentele ? Leşinul a fost sincer... în măsura în care mă pricep. E un succes de vanitate... nu-mi face nici o plăcere."

Încercă să-și reia un *raport* început, dar își dete seama că scrie numai nerozii.

Se duse acasă, încălecă, trecu puntea de la Grenelle și ajunse de îndată în pădurea de la Meudon, unde își îndemnă calul să meargă la pas, și căzu pe gînduri.

Sentimentul dominant pe care-l încerca era acela al remuşcării pentru înduioşarea resimţită în clipa cînd doamna Grandet îşi dăduse la o parte batista ce-i acoperea faţa şi, mai ales, cea din clipa cînd o luase leşinată de jos, din faţa fotoliului, ca s-o instaleze în fotoliu.

„Ah, dacă sînt necredincios faţă de doamna de Chasteller ar avea şi ca motiv să-mi fie necredincioasă. «Mi se pare că ea n-a început rău, spuse partidul advers. Drace, o naştere, atîta tot !» Pentru că nimeni nu vede lucrul acesta ridicol, răspunse Lucien înciudat, înseamnă

că nu există. Ridicolul are nevoie de spectatori, altfel nu există."

Întorcîndu-se în oraș, Lucien trecu pe la minister, puse să fie anunțat domnului de Vaize și-i ceru un concediu de o lună. Ministrul, care de trei săptămîni nu mai era ministru decît pe jumătate și care lăuda plăcerile odihnei — *otium cum dignitate* [1] — după cum repeta adesea, se simți uimit și încîntat de fuga aghiotantului generalului inamic. „Ce poate însemna asta?" se gîndea domnul de Vaize.

Lucien, înarmat cu un concediu în regulă, scris de mîna lui și semnat de ministru, se duse să-și vadă mama, căreia-i vorbi de o partidă la țară pentru cîteva zile.

— În ce direcție? întrebă ea îngrijorată.

— În Normandia, răspunse Lucien, care înțelese privirea mamei sale.

Încercă oarecare remușcări că înșală o mamă atît de bună, dar întrebarea ei: *„în ce direcție?"* le înlăturase.

„Mama mea o urăște pe doamna de Chasteller", își spuse. Cuvîntul acesta răspundea la toate obiecțiile.

Scrise un bilet tatălui său, trecu călare pe la doamna Grandet, pe care o găsi foarte slăbită; se arătă foarte politicos și făgădui să treacă din nou în cursul serii. Seara plecă la Nancy, fără să-i pară rău de Paris și dorind din toată inima ca doamna Grandet să-l uite [2].

CAPITOLUL LXXXIII

După moartea subită a domnului Leuwen, Lucien se întoarse la Paris. Stătu un ceas de vorbă cu mama lui, iar apoi se duse la bancă. Domnul Reffre, șeful de birou,

[1] Repaus cu demnitate (lat.).

[2] Călătoria lui Lucien la Nancy n-a fost scrisă niciodată. Manuscrisul prezintă în locul acesta un șir de șaisprezece pagini albe (n. ed. fr.).

un om înțelept, cu părul alb, hîrșit în afaceri, îi spuse chiar înainte de a vorbi de moartea șefului :

— Domnule, trebuie să vorbim despre afacerile dumneavoastră, vă rog să trecem însă în camera dumneavoastră.

Aici îi spuse direct :

— Sînteți un bărbat, și încă un bărbat brav. Pregătiți-vă de ceea ce-i mai rău. Îmi îngăduiți să vă vorbesc deschis ?

— Te rog, scumpul meu domn Reffre. Spune-mi limpede orice ar fi.

— Trebuie să dăm faliment.

— Doamne ! Cît sîntem datori ?

— Exact atîta cît avem. Dacă nu dați faliment, nu vă rămîne nimic.

— E posibil să evităm falimentul ?

— Desigur, dar nu vă vor mai rămîne decît poate trei sute de mii de franci, numai că va trebui să așteptați cinci-șase ani pentru recuperarea sumei.

— Așteaptă-mă o clipă, vreau să vorbesc cu mama mea.

— Domnule, doamna nu se pricepe la afaceri, poate că nici n-ar trebui să rostiți cuvîntul faliment așa, pe șleau. Puteți plăti 60 la sută, și atunci v-ar rămîne o avere bunicică. Tatăl dumneavoastră era iubit în lumea comercială înaltă, nu există mic negustor căruia să nu-i fi împrumutat o dată sau de două ori în viață două mii de franci. Puteți avea învoirea pentru 60 la sută gata semnată pînă-n trei zile, chiar înainte de verificarea registrului principal. Și, adăugă domnul Reffre în șoaptă, afacerile din ultimele nouăsprezece zile sînt trecute într-un alt registru, pe care-l încui în fiecare seară. Avem pentru 1.900.000 de franci de [*cuvînt necitet*] și fără acest registru, ia-i de unde nu-s !

„Și cînd te gîndești că omul ăsta e de o cinste desăvîrșită", gîndi Lucien.

Domnul Reffre, văzîndu-l pe gînduri, adăugă :

— Domnul Lucien a cam uitat obiceiurile băncii de vînd e la mare cinste, și leagă poate de noțiunea de faliment falsa idee pe care-o au oamenii din lumea bună. Domnul Van Peters, la care țineați atît de mult, a dat faliment la New York, lucru care l-a dezonorat atît de puțin, încît afacerile noastre cele mai frumoase au fost făcute cu New York-ul și cu toată America de Nord.

„Voi avea nevoie de-o slujbă", gîndi Lucien.

Domnul Reffre, crezînd că-l convinge, adăugă :

— Ați putea oferi 40 la sută, am aranjat totul în sensul ăsta. Dacă vreun creditor prost dispus vrea să ne forțeze mîna, îl veți reduce la 35 la sută. După mine, însă, 40 la sută ar fi necinstit. Oferiți 60 la sută, și doamna Leuwen nu va fi nevoită *să renunțe* la calașca domniei-sale. Doamna Leuwen, fără calașcă ! O asemenea perspectivă ne-ar străpunge inima tuturor. Nu există unul singur dintre noi căruia tatăl dumneavoastră să nu-i fi dublat apuntamentele sub formă de daruri.

Lucien tăcea mereu, întrebîndu-se dacă s-ar putea ascunde mamei sale adevărata situație.

— Nu e nici unul dintre noi care n-ar fi hotărît să facă tot posibilul ca să vă rămînă, mamei dumneavoastră și dumneavoastră, suma rotundă de șase sute de mii de franci. De altfel, adăugă Reffre, înălțîndu-și sprîncenele peste ochii mărunți, chiar dacă vreunul din domnii aceștia s-ar opune, eu aș fi cel care-ar dicta, eu, șeful lor, și chiar dac-ar fi niște trădători, veți avea cei șase sute de mii la sigur, pe lîngă mobilier, argintărie etc.

— Așteptați, domnule, spuse Lucien.

Amănuntul acesta cu mobilierul și argintăria îl dezgustă, era ca și cum s-ar fi văzut punînd dinainte la cale împărțirea jafului.

Se întoarse la domnul Reffre după un sfert de oră ; întrebuințase zece minute ca s-o pregătească sufletește pe doamna Leuwen. Doamna Leuwen avea, ca și el, groază de faliment, și-și oferise toată zestrea, în valoare de o sută cincizeci de mii de franci, necerînd decît o pensie

viageră de o mie două sute de franci pentru ea și tot atîta pentru fiul ei. Domnul Reffre rămase trăsnit înaintea hotărîrii de a plăti integral toți creditorii. Se rugă fierbinte de Lucien să mai reflecteze o zi.

— E singurul lucru, scumpul meu Reffre, pe care nu ți-l pot acorda.

— Ei bine, domnule Lucien, vă rog măcar să nu spuneți nici un cuvînt despre ceea ce v-am vorbit. Taina să rămînă între mama dumneavoastră, dumneavoastră și mine. Dumnealor (funcționarii) abia întrezăresc greutățile prin care trece banca.

— Pe mîine, scumpul meu Reffre! Mama și cu mine vă considerăm totuși drept cel mai bun prieten al nostru.

A doua zi, domnul Reffre își repetă oferta, se rugă fierbinte de Lucien să consimtă la faliment, oferind creditorilor 90 la sută.

A treia zi, după un nou refuz, domnul Reffre îi spuse lui Lucien :

— Puteți profita de bunul nume al firmei, cu condiția de a plăti toate datoriile conform acestei situații generale, spuse arătînd o foaie de hîrtie format mare, acoperită cu cifre ; cu condiția plății integrale și cu renunțarea la toate creanțele băncii, puteți vinde poate firma contra sumei de una sută cincizeci de mii de franci. Vă invit să vă informați sub pecetea tainei. Pînă atunci, eu, cel de față, Jean-Pierre Reffre, și domnul Gavardin (casierul) vă oferim una sută mii franci peșin, cu drept de recurs împotriva noastră pentru tot felul de datorii ale defunctului domn Leuwen, onoratul nostru patron, inclusiv cele față de croitorul și șelarul domniei-sale.

— Propunerea dumneavoastră îmi convine de minune. Prefer să am de-a face cu dumneata, amic brav și cinstit, pentru o sută de mii de franci, decît să primesc o sută cincizeci de mii de franci de la oricare [altul], care n-ar avea poate aceeași veneratie pentru onoarea tatălui meu. Nu v-aș mai cere decît un singur lucru : să oferiți o parte din cîștig domnului Coffe.

— Am să vă răspund sincer : îmi pierd orice poftă de mîncare, la prînz, dacă lucrez dimineața cu domnul Coffe. E un om de o cinste desăvîrșită, dar numai faptul că-l văd *mă unge cu ceară* (îmi poartă ghinion). Nu trebuie să se spună că firma „Reffre și Gavardin" refuză o propunere venită din partea unui Leuwen. Prețul nostru de cumpărare pentru cesiunea completă va fi de una sută mii franci peșin, una mie două sute franci pensie viageră pentru doamna și tot atîta pentru dumneavoastră, domnule, tot mobilierul, vesela, caii, trăsurile etc., minus un portret de-al domnului Leuwen și altul de-al domnului Van Peters, la alegerea dumneavoastră. Totul e specificat în proiectul de act aici de față, proiect asupra căruia vă rog să consultați un om venerat de Parisul întreg și pe care lumea comercială nu-l poate numi decît cu veneraţie : pe domnul Laffitte. Voi adăuga la aceasta, continuă domnul Reffre, apropiindu-se de masă, o pensiune viageră de șase sute de franci pentru domnul Coffe.

Afacerea a fost tratată în întregime în modul acesta culant. Lucien consultă pe amicii tatălui său, dintre care unii, scoși din fire, îl mustrară că nu dă faliment cu 60 la sută pentru creditori.

— Ce te vei face cînd vei fi sărac ? i se spunea. N-are să te mai primească nimeni.

Lucien și mama lui nu stătuseră la îndoială nici o clipă. Contractul fu semnat cu *domnii Reffre și Gavardin,* care-i dădură doamnei Leuwen o pensie viageră de patru mii de franci, la propunerea unui alt funcţionar. De altfel, contractul fu semnat cu clauzele indicate mai sus. Cumpărătorii plătiră una sută mii franci peșin, și în aceeași zi doamna Leuwen puse în vînzare caii, trăsurile și argintăria. Fiul ei nu se împotrivi la nimic, declarîndu-i că pentru nimic în lume n-ar lua mai mult decît pensia lui viageră de o mie două sute de franci și capitalul de douăzeci de mii de franci.

În timpul acestor tranzacții, Lucien văzu foarte puțină lume. Deși era hotărît în ruina lui, n-ar fi putut suferi compătimirea vulgului.

Recunoscu în curînd efectul calomniilor răspîndite de agenţii domnului conte de Beauséant. Publicul crezu că acea mare schimbare nu tulburase liniştea lui Lucien pentru că era în fond un saint-simonian şi că ar crea la nevoie alta dacă această religie i-ar lipsi.

Lucien fu foarte uimit primind o scrisoare din partea doamnei Grandet, care era plecată la ţară, lîngă Saint-Germain, şi care-i dădea întîlnire la Versailles, în strada Savoiei nr. 62.

Cu toată dorinţa lui de a refuza, Lucien îşi spuse pînă la urmă : „Am greşit destul faţă de această femeie, să-i mai jertfim o oră".

Lucien găsi o femeie topită de dragoste, abia putînd vorbi cu judecată. Cu o dibăcie într-adevăr uimitoare şi cu toată delicateţea posibilă, îi făcu următoarea propunere scabroasă : îl ruga fierbinte să primească de la ea o pensie viageră de douăsprezece mii de franci, necerîndu-i decît să vină s-o vadă, cu cele mai curate intenţii, de patru ori pe săptămînă.

— Voi trăi celelalte zile în aşteptarea dumitale.

Lucien înţelese că avea să provoace o scenă violentă dacă i-ar răspunde aşa cum s-ar cuveni. Lăsă a înţelege că, din motive felurite, aranjamentul acesta n-ar putea intra în vigoare decît după şase luni şi că-şi rezerva răspunsul în scris peste douăzeci şi patru de ore.

Cu toată prudenţa lui, plicticoasa vizită se încheie cu lacrimi şi ţinu două ore şi un sfert.

În timpul acesta, Lucien avu conciliabule cu totul diferite cu bătrînul general, care, de patru luni, veşnic în ajun de a-şi pierde portofoliul, era încă ministru de război.

Cu cîteva zile înainte de a se duce la Versailles, Lucien primi vizita unui ofiţer, care-l pofti în numele bătrînului general să se înfăţişeze a doua zi la Ministerul de Război, la ora şase şi jumătate dimineaţa.

Lucien se duse la întîlnire buimac de somn. Îl găsi pe bătrînul general, care avea înfăţişarea unui preot de la ţară, bolnav.

— Ei bine, tinere, spuse bătrînul general cu acrul nerocănos, *sic transit gloria mundi* [1], încă unul ruinat. Doamne, nu știi niciodată ce să faci cu banii tăi! Numai pămîntul e sigur! Însă arendașii nu plătesc niciodată. Adevărat e că n-ai vrut să dai faliment și că ți-ai vîndut fondul comercial cu o sută de mii de franci?

— Perfect adevărat, domnule general.

— Am cunoscut pe tatăl dumitale, și cît timp mai fac parte din guvern, vreau să cer pentru dumneata majestății-sale un post între șase și opt mii de franci anual. Unde ți-l dorești?

— Departe de Paris.

— Ah, înțeleg, vrei să fii prefect, dar nu vreau să rămîn cu nimic îndatorat păcătosului ăluia de de Vaize. Așadar: *Pas de ça, Larirette!* [2] (Spuse aceasta cîntînd).

— Nu mă gîndeam la o prefectură, voiam să spun peste graniță.

— Trebuie să vorbești limpede, ca între prieteni. Drace, nu sînt aici *ca să fac* pe diplomatul. Așadar, secretar de ambasadă?

— N-am titluri ca să fiu prim-secretar. Nu cunosc meseria. Atașat e prea puțin; am un venit anual de o mie două sute de franci.

— Nu te voi face nici prim, nici ultim, ci secund. Domnul cavaler Leuwen, raportor la Consiliul de stat, locotenent de cavalerie, are titluri. Scrie-mi așadar mîine dacă primești să fii numit secund.

Mareșalul îl concedie cu un gest al mîinii, spunînd:

— Am onoarea!

A doua zi, după ce consultase de formă pe mama sa, Lucien scrise că acceptă.

Întors de la Versailles, găsi un bilet din partea aghiotantului generalului, care-l invita să se ducă la minister în seara aceea chiar, la ora 9.

---

[1] Așa trece gloria lumii (lat.) — adagiu religios medieval, spre a ilustra caracterul trecător al măririlor lumești.

[2] *Așa nu, Larirette!* (Cuvînt de refren în cîntecele populare. ~ *Tra-la-la).*

Lucien fu introdus de îndată, și generalul îi spuse:

— Am cerut pentru dumneata de la majestatea-sa locul de secretar secund la ambasada din Roma. Vei avea, dacă regele semnează decretul, apuntamentele anuale de patru mii de franci și, plus, o pensie de alți patru mii de franci pentru serviciile aduse de defunctul dumitale tată, fără de care legea mea asupra *** n-ar fi fost votată. Nu-ți voi spune că pensia aceasta e tare ca marmura. Va ține vreo patru-cinci ani dacă-l servești pe ambasadorul dumitale așa cum l-ai servit pe de Vaize și dacă-ți ascunzi principiile dumitale iacobine (regele mi-a spus că ești iacobin, e o meserie frumoasă, care-ți va aduce cîștiguri din gros), *în sfîrșit, pe scurt,* dacă ești dibaci, înainte de a ți se suprima pensia de patru mii de franci, vei fi înhățat șapte-opt mii de franci apuntamente. E mai mult decît leafa unui colonel. Așa fiind, noroc bun! Adio! Mi-am plătit datoria, nu-mi cere niciodată nimic și nici nu-mi scrie.

Înainte ca Lucien să iasă, îi mai spuse:

— Dacă nu primești nimic de la Ministerul de Externe pînă-ntr-o săptămînă, vino iarăși la ora nouă seara. Spune portarului, la ieșire, că vei reveni după o săptămînă. Bună seara, adio!

Nimic nu-l mai reținea pe Lucien la Paris, dorea să se înapieze numai după ce lumea va fi uitat de ruina lui.

Cum, dumneata, care puteai nădăjdui atîtea milioane! îi spuneau toți nătărăii pe care-i întîlnea în foaierul Operei.

Mulți îl salutau ca și cum i-ar fi spus: „Să nu vorbim".

Mama lui dădu dovadă de forță morală și de inteligență de cel mai ales gust; nu se plînse niciodată. Și-ar fi putut păstra splendidul apartament încă un an și jumătate. Înainte de plecarea lui Lucien, se mută însă într-un apartament cu patru odăi, la etajul al treilea, pe bulevard. Aduse la cunoștința unui număr restrîns de prieteni că le va oferi ceai în fiecare vineri și că, atîta timp cît va ține doliul, nu va primi în celelalte zile.

La șapte zile după ultima întrevedere cu generalul N..., Lucien se întreba dacă să se înfățișeze sau să mai aștepte, cînd i se aduse un pachet mare, cu adresa

Domnului cavaler Leuwen,
al doilea secretar de ambasadă
la Roma

Lucien ieși de îndată, să meargă la croitor ca să-și comande o uniformă de toate zilele. Se prezentă ministrului, primi un avans de 25% asupra apuntamentului, cercetă la minister corespondența ambasadei de la Roma, cu excepția scrisorilor secrete. Toată lumea îl sfătui să-și cumpere o trăsură, însă la trei zile după primirea ordinului de numire, plecă, plin de curaj, cu diligența. Rezistase eroic la gîndul de a se duce la postul lui prin Nancy, Dôle și Milano.

Se opri două zile, cu mare plăcere, pe malul lacului Geneva și vizită locurile nemurite de *Noua Eloiză;* găsi la un țăran din Clarance un pat brodat, care aparținuse doamnei de Warens [1].

Uscăciunii sufletești care-l stingherea la Paris, oraș contraindicat pentru primirea condoleanțelor, îi urmase o duioasă melancolie ; se îndepărta de Nancy poate pentru totdeauna.

Tristețea îl predispunea sufletește sentimentelor artistice. Văzu cu multă plăcere pentru un ignorant ca dînsul Milano, Siena, mănăstirea din Pavia etc. Bolonia și Florența îl emoționă și-l făcură să se înduioșeze față de lucrurile cele mai mărunte, ceea ce i-ar fi pricinuit multe remușcări cu trei ani înainte.

În sfîrșit, sosind la postul său la Roma, trebui să-și impună cu tot dinadinsul ca să se comporte cu uscăciunea cuvenită față de oamenii pe care avea să-i vadă.

La terminarea acestui ultim capitol, romanul trebuia să mai aibă o parte, a treia, la Roma, la sfîrșitul căreia

[1] Celebră protectoare a lui Jean-Jacques Rousseau, în adolescența și tinerețea lui (1700—1762).

Lucien se căsătorea cu doamna de Chasteller. Stendhal renunță însă, după scurtă vreme, s-o mai scrie; nu ne-au mai rămas decît niște proiecte.

Căsătoria lui Lucien și a doamnei de Chasteller rămase însă, în cugetul lui, adevărata încheiere a romanului.

Se vor găsi în a noastră Istoria textului *notele lui Stendhal referitoare la acele proiecte și la toate celelalte la care reflectase în cursul compunerii lucrării.* [1]

---

[1] Nota lui Henri Rambaud, îngrijitorul ediției apărute în 1923 la Paris, Gallimard, N.R.F. Stendhal lucrase la romanul lui în anii 1834—1836

Lei 21

EDITURA CARTEA ROMÂNEASCĂ